Φωτογραφικό στο Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Βιβλιοθήκης

Μοιρίες

Μετάξης ὀφ. 1
Μυρή 520 γεδούλ

	δρ.	δε.
Ὀδησσεία	9	17
Γεωμαλιά	29	
Ὀρφικουδιά	25	
Νέα Ἐσμύρνη	25	
Τσαρία	30	
Ἀναγνωστικὸν Ν	22	
» Κ	18	
» Β	16	
Μωρέας	21	
Λεξικό	35	
Εὐαγγέλιον	5	
	36	
	16	
Βούρλα	20	
Μπουγάμι	5	
ἀμπόλι	25	
κώλαγο	10	
αὐγὰ	8	

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΡΙΘΜΟΣ 10.
α.ο.

Καλαμάρι

δε

δε

Αλφάβητος 6
Πένες στυλό
μαργαρα »
εγγλ »
αυγμοί »
μαγαζί 12.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χ'ένε 8

Βυζαντινές.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΝ ΤΩι ΕΘΝΙΚΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΑΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΤΗΣ

ΛΟΙΠΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ: ΝΙΚ. ΤΖΑΚΑΣ
ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ, 81
1906

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πᾶν ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως.

ΤΥΠΟΙΣ Π. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΑΡΙΘ. 7.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ βιβλίον τοῦτο, συνταχθὲν κυρίως πρὸς χρῆσιν τῶν φοιτητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἐξεταζόμενον ὑπὸ καθόλου ἐπιστημονικὴν ἔποψιν δὲν δύναται βεβαίως οὔτε κατὰ βάθος οὔτε κατὰ πλάτος νὰ θεωρηθῇ πραγματεία ἱστορικὴ ἐπιστημονική, προωρισμένη νὰ χρησιμεύσῃ τοῖς κ. κ. φοιτηταῖς ἐν ταῖς εἰδικαῖς αὐτῶν ἱστορικαῖς ἐπιστημονικαῖς μελέταις. Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον περιωρισμένος καὶ μᾶλλον πρακτικός, ἀποβλέπων εἰς τὸ νὰ παράσχῃ τοῖς σπουδάζουσι βοήθημα πρόχειρον ἐν ταῖς προκαταρκτικαῖς καὶ προπαρασκευαστικαῖς αὐτῶν μελέταις. Οἱ φοιτηταὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, μελετῶντες τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους κατὰ πάσας τὰς περιόδους αὐτῆς, ἱκανὰ μὲν εὑρίσκουσι βοηθήματα ἐπαρκῆ ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτάτης ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἐλάχιστα δέ, καὶ ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνεπαρκῆ, ἐν τῇ μελέτῃ τῆς μεσαιωνικῆς ἢ Βυζαντινῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Διότι αἱ μὲν ἐκτενέστερον καὶ ἐπιστημονικώτερον συντεταγμέναι πραγματεῖαι τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου καὶ Σπ. Λάμπρου, αἱ περιλαμβάνουσαι ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ τὴν Βυζαντινήν, εἰσὶν ὡς ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτῶν οὐχὶ πάνυ εὐπρόσιτοι τοῖς πλείστοις τῶν φοιτητῶν καὶ πρόχειροι εἰς τὰς μελέτας αὐτῶν· πάντα δὲ τὰ ἄλλα διδακτικὰ λεγόμενα ἐγχειρίδιά εἰσι κατά τε τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν ἀνεπαρκῆ. Τὸ δὲ παρὸν βιβλίον εἶναι μὲν ἀρκούντως σύντομον καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μικρόν, ὥστε νὰ καταστῇ πρόχειρον ἅμα καὶ εὐπρόσιτον τοῖς πᾶσιν, ἀρκούντως δὲ περιεκτικὸν καὶ πολυμερὲς ἐν τῇ συντομίᾳ, ἅμα δὲ καὶ συστηματικὸν ἐν τῇ διατάξει τοῦ περιεχομένου καὶ τῇ παραστάσει τῆς ἐσωτερικῆς συνοχῆς καὶ ἀκολουθίας τῶν ἱστορουμένων, ὥστε νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἀφετηρία εἰδικωτέρας ἐπιστημονικῆς μελέτης. Κέκτηται δὲ καὶ τὸ πλεονέκτημα ὅτι μετὰ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας συνάπτει καὶ συνδυάζει τὰ κυριώτατα κεφάλαια τῆς ὅλης Μεσαιωνικῆς ἱστορίας, ἧς μέρος εἶναι καὶ ἡ ἱστορία ἡ Βυζαντινή, καὶ ἰδίως τὰ τῆς τοσοῦτον στενῶς μετὰ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας συνδεομένης ἱστορίας τῆς Χριστιανικῆς Λύσεως καὶ τῆς Μωαμεθανικῆς Ἀνατολῆς. Εἶναι δὲ καὶ ἄλλως ἀνάγνωσμα ἱστορικὸν διδακτικὸν εὔληπτον τοῖς πᾶσι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΑΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΤΗΣ

ΛΟΙΠΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α'. Περὶ τῆς Βυζαντινῆς καθόλου ἱστορίας.

Ἱστορία Βυζαντινὴ ἢ Βυζαντιακὴ λέγεται κυρίως ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡ ἀρχομένη ἀπὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, γενόμενος μόνος κύριος τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους (324 μ. Χ.), κατέστησε τὸ Βυζάντιον, ἢ ὡς μετωνομάσθη τότε ἡ πόλις αὕτη, τὴν Κωνσταντινούπολιν νέαν πρωτεύουσαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους (330 μ. Χ.), μεταθέσας τὴν ἕδραν τῆς Κυβερνήσεως ἀπὸ τῆς Λατινικῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, ἥτις μετά τινα χρόνον ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος κατ' οὐσίαν Ἑλληνικόν.

Εἶνε δὲ ἡ ἱστορία αὕτη ἐξωτερικῶς καὶ ὑπὸ ἔποψιν γενικὴν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος συνέχεια τῆς ἱστορίας τῆς Ρωμαϊκῆς, ἐν ᾗ περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος καθυποτάξεως τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδίως τῆς κυρίως Ἑλλάδος (146 π. Χ.). Δύναται δὲ ἡ αὐτὴ ἱστορία νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἱστορία τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ Κράτους ἢ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους· διότι τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, τὸ παραχθὲν ἐν τῇ Ἀνατολῇ διὰ τοῦ ἔργου τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, καὶ ἀφοῦ ἐχωρίσθη ἐντελῶς ἀπὸ τῆς Λατινικῆς Δύσεως, ἐνῷ κατ' οὐσίαν ἦτο Ἑλληνικόν, κατὰ τύπον ἔμεινε Ρωμαϊκὸν καὶ ἐπισήμως ἐκαλεῖτο Ρωμαϊκὸν κράτος, ἐνίοτε δὲ καὶ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλ' ὀρθοτέρα πάντως καὶ ἀκριβεστέρα ὑπὸ πραγματικὴν ἔποψιν ὀνομασία εἶναι «Ἱστορία μεσαιωνικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους», διότι εἶναι κατ' οὐσίαν, μάλιστα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος, ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην χρονικὴν περίοδον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ἥτις καλεῖται «Μέσος αἰὼν» ἢ «Μεσαίων» ἢ «περίοδος τῶν μέσων αἰώνων». Ὑπὸ καθόλου δὲ ἱστορικὴν ἔποψιν ἡ Βυζαντινὴ ἱστορία περιλαμβανομένη ἐν τῇ «Μεσαιωνικῇ ἱστορίᾳ» εἶνε μέρος ἀξιολογώτατον τῆς ἱστορίας ταύτης (1).

Ἡ ἱστορία αὕτη ἀρχομένη ἀπὸ τῆς μοναρχίας τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (323 μ. Χ.) ἢ, ὡς λέγεται συνήθως, ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (330 μ. Χ.), κατέρχεται μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐντελοῦς καταλύσεως τοῦ Βυζαντιακοῦ ἢ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κράτους τῆς ἐπελθούσης τῷ 1453, ἤτοι περιλαμβάνει περίοδον χρονικὴν ὑπερχιλιετῆ διαιρουμένην εἰς δύο κυρίως ἐλάσσονας περιόδους· α') τὴν ἀπὸ κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος, ἣν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν Ρωμαϊκὴν ἢ Ἑλληνορωμαϊκήν, καὶ 6') τὴν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ 1453, ἣν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν περίοδον ἀκραιφνῶς Ἑλληνικήν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τὰ γεγονότα ἐκεῖνα τὰ ἱστορικά, δι' ὧν τὸ Ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους χωριζόμενον κατὰ μικρὸν ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ Δυτικοῦ καθίσταται ἴδιον κράτος αὐτοτελὲς Ἑλληνικόν· ἡ δὲ δευτέρα περίοδος περιλαμβάνει αὐτὴν ταύτην τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐξελληνισθέντος Βυζαντιακοῦ κράτους τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1453 ἐπελθούσης πτώσεως τοῦ κράτους τούτου. Ἀλλὰ τῆς ὅλης ταύτης ἱστορίας ἀνάγκη νὰ προταχθῇ ἡ ἀφήγησις τῶν γεγονότων ἐκείνων τῆς Ρωμαϊκῆς ἱστορίας, ἅτινα συνδέονται μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, νὰ ἐκτεθῶσι δὲ πρώτιστα τὰ γενικώτερα αἴτια, ὧν ἕνεκα ἐκ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους παρήχθη κράτος *Ἑλληνικόν*, τὸ καλούμενον Βυζαντιακόν.

---

(1) Μεσαιωνικὴ ἱστορία (ἢ ἱστορία τοῦ Μεσαίωνος, ἢ ἱστορία τῶν Μέσων αἰώνων ἢ Μέση ἱστορία) καλεῖται τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῆς Παγκοσμίου ἱστορίας τὸ περιλαμβάνον τὴν χρονικὴν περίοδον τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ 15 μ. Χ. αἰῶνος ἢ εἰδικώτερον καὶ ἀκριβέστερον καθ' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοῦ ἔτους 476, ὅπερ θεωρεῖται τὸ τέλος τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, μέχρι τοῦ 1453, τοῦ ἔτους δηλονότι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καλεῖται δὲ τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς ἱστορίας *Μεσαιωνικὴ* ἢ Μέση ὡς κειμένη μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ 15 μ. Χ. αἰῶνος ἀρχομένης Νέας ἱστορίας ἢ ἱστορίας τῶν Νεωτέρων χρόνων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Β'. Πῶς ἐκ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους παρήχθη τὸ Βυζαντιακὸν ἢ Βυζαντινὸν καλούμενον Ἑλληνικὸν κράτος.

Ἡ γένεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ παγκοσμίου Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὅπερ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἐξετείνετο ἀπὸ τον Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου, καὶ ἀπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ πορθμοῦ καὶ τῆς Βορείου θαλάσσης μέχρι τῶν καταρρακτῶν τοῦ Νείλου καὶ τῆς μεγάλης ἐρήμου τῆς Βορείας Ἀφρικῆς, ἐξηγεῖται διττῶς· α') ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἱστορικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ τοῦ Ρωμαϊκοῦ τούτου κράτους, καὶ β') ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τῶν μετὰ ταύτης συνδεομένων μεγάλων γεγονότων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

α') Ἐσωτερικῶς, ὑπὸ τὴν ἔποψιν δηλονότι τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἡ ἐκ τούτου γένεσις τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἶχεν αἰτίαν κατὰ μέγιστον μέρος αὐτὴν τὴν ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει πνευματικήν, ἠθικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὡς γνωστόν, ἀπὸ τῶν χρόνων ἔτι, καθ' οὓς οἱ Ρωμαῖοι ἦλθον εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ κατὰ μικρὸν ὑπέταξαν ἑαυτοῖς πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν δηλονότι τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος, σύμπασα ἡ Ἀνατολὴ ἀπὸ τοῦ Ἀδρίου μέχρι τοῦ Εὐφράτου ἦτο Ἑλληνική. Αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, βραδύτερον δὲ αἱ κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Διαδόχων τούτου πολλαχοῦ τῆς Ἀνατολῆς, ἐν Αἰγύπτῳ, Συρίᾳ, Περγάμῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἱδρυθέντα κράτη, πρὸ πάντων δὲ αὐτὴ ἡ μεγάλη ἠθικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶχον ἐπενέγκει τὸ τοιοῦτον ἀποτέλεσμα. Καθ' ὃν δὲ χρόνον πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους, οὗτοι οὐ μόνον δὲν ἐξηφάνισαν τὸν τοιοῦτον Ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἀλλὰ καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐτίμησαν καὶ ἐκαλλιέργησαν αὐτὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι, σπουδάζοντες τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, τὴν Ἑλληνικὴν ῥητορικὴν καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς Ἑλληνικὰς Καλὰς Τέχνας. Διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἦσαν μὲν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πεπολιτισμένοι εἰς ὃν βαθμὸν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ δὲν ἦσαν καὶ βάρβαροι, καὶ δὴ βάρβαροι ἀνεπίδεκτοι Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Οὕτω δὲ καθ' ὅλους τοὺς μετὰ τὴν κατάκτησιν ἰδίᾳ τῆς Ἑλλάδος χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας, ἔπειτα δὲ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πολλῷ δὲ πλέον ἀπὸ τῶν τούτου χρόνων, οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ἁπά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σαις ταῖς ἐξηλληνισμέναις χώραις τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ (ἔνθα ἡ Κάτω Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία ἀρχαιόθεν ἤδη ἦσαν ἐξηλληνισμέναι) καὶ ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν ἄλλοις ἔτι τόποις τῆς Δύσεως ἐπεκράτει Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἐκαλλιεργοῦντο τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἐν Ρώμῃ αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες καὶ αἱ αὐτοκράτειραι καὶ οἱ εὐγενεῖς ἐφιλοτιμοῦντο νὰ λαλῶσι καὶ νὰ γράφωσιν ἑλληνιστί. Αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες εἶχον ἐν Ρώμῃ ἴδιον γραφεῖον ἑλληνικὸν ἤτοι γραφεῖον τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ διεξαγομένης κυβερνητικῆς ὑπηρεσίας καὶ ἀλληλογραφίας, ὑπὸ περιφήμων Ἑλλήνων λογίων διευθυνόμενον. Σχολαὶ δὲ ἤκμαζον ῥητορικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις τῆς Δύσεως, ἐν αἷς ἐδιδάσκετο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ φιλολογία. Καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς ῥητορικαῖς καὶ φιλοσοφικαῖς σχολαῖς τῶν Ἀθηνῶν οἱ αὐτοκράτορες διετήρουν, ἰδίᾳ δαπάνῃ, ἕδρας καθηγητῶν διδασκόντων ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν.

Ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς δὲ χώραις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὧν αἱ πλεῖσται ἦσαν ἑλληνικαὶ ἢ ἐξηλληνισμέναι, αὐτὴ ἡ Ρωμαϊκὴ κατάκτησις εἶχε συντελέσει εἰς τὴν ἐπὶ μᾶλλον διάδοσιν καὶ ἐπικράτησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διότι ἡ συγκέντρωσις ἡ διοικητικὴ ἡ ἐπελθοῦσα διὰ τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως καὶ αἱ μεγάλαι στρατιωτικαὶ ὁδοί, δι' ὧν διηυκολύνετο ἡ συγκοινωνία τοῦ κράτους, ηὔξανον ἔτι μᾶλλον τὴν μεταξὺ τῶν λαῶν πνευματικὴν συνάφειαν καὶ ἐπικοινωνίαν, ἥτις ἐγίνετο πρὸ πάντων διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Μάλιστα δὲ πάντων συνετέλεσε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν ἔν τισι χώραις τῆς Ἀνατολῆς μείζονα ἐνίσχυσιν καὶ παγίωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης ἀρξαμένη ἰσχυρὰ ἐν Ἀνατολῇ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διότι ἡ γλῶσσα, ἐν ᾗ ἐδιδάσκετο ἡ νέα θρησκεία καὶ ἐγράφοντο τὰ ἱερὰ βιβλία, ἦτο ἡ Ἑλληνική. Καὶ ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Συρίας δηλονότι καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν ἱδρύθησαν αἱ πρῶται καὶ ἀρχαιόταται χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι. Οὕτως ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὁλόκληρον τὸ Ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἦτο, ὑπὸ ἔποψιν οὐ μόνον ἐθνικήν, ἀλλὰ καὶ ἠθικὴν καὶ ἐκπολιτιστικήν, Ἑλληνικὸν δυνάμενον νὰ μεταβληθῇ καὶ πολιτικῶς εἰς κράτος Ἑλληνικὸν εὐθὺς ὡς ἤθελε λάβει πολιτικόν τι κέντρον ἐν ἑαυτῷ.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς μεγάλης ἠθικῆς δυνάμεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἄλλο τι γεγονὸς ἀναγόμενον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἱστορίαν αὐτῆς τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους συνετέλεσεν ἐμμέσως εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ κρά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τους τούτου γένεσιν κράτους Ἑλληνικοῦ καὶ διηυκόλυνεν αὐτήν.

Ἡ Ρώμη, ἐνόσῳ ὡς πόλις καὶ κράτος ἐκυβερνᾶτο πράγματι δημοκρατικῶς, συνεκέντρου καὶ περιώριζεν ἐν ἑαυτῇ καὶ μόνῃ ἅπασαν τὴν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Τὸ κράτος ἀπετελεῖτο, κυρίως εἰπεῖν, ἀπὸ μιᾶς πόλεως, ἧς οἱ πολῖται ἦσαν καὶ οἱ μόνοι πολῖται τοῦ ὅλου κράτους, οἱ ἔχοντες δικαίωμα πολιτικὸν ἐν αὐτῷ. Πάντες οἱ ἄλλοι λαοὶ τοῦ κόσμου οἱ ὑποταχθέντες κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ καιροὺς εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, μέχρι τινὸς δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ λαοὶ τῆς Ἰταλίας, ἦσαν ἁπλοῖ ὑπήκοοι τοῦ κράτους τῆς Ρώμης, ἢ μᾶλλον τοῦ λαοῦ τῆς Ρώμης, συνδεόμενοι πρὸς τὴν κοσμοκράτειραν πόλιν διὰ ποικίλων τρόπων καὶ βαθμῶν ὑπηκοότητος· δὲν ἦτο δὲ εὔκολον νὰ γείνῃ τις πολίτης Ρωμαῖος, ἤτοι νὰ ἔχῃ δικαιώματα πολίτου Ρωμαίου. Ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων ἤρξατο νὰ μεταβάλληται κατὰ μικρὸν καὶ πρὸ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ δικαίωμα Ρωμαίου πολίτου ἐδίδετο νῦν εὐκολώτερον εἰς τοὺς ὑπηκόους τοῦ κράτους καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἀπέλαυσαν τῆς ἐξαιρετικῆς εὐνοίας μεγάλων τινῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος, Ἀδριανοῦ, Ἀντωνίου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ Μάρκου Αὐρηλίου. Τότε δὲ βλέπομεν καὶ ἄνδρας Ἕλληνας σοφοὺς ἐπιφανῆ κατέχοντας πολιτικὰ ἀξιώματα ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει. Τέλος δὲ κατὰ τὸν 3 μ. Χ. αἰῶνα, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Καρακάλλα (211-218), ἐδόθη ἰσοπολιτεία εἰς πάντας τοὺς ἐλευθέρους (μὴ δούλους δηλονότι) κατοίκους τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἔκτοτε πάντες οἱ λαοὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἰδίως οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἀπετέλουν ἐν τῷ Ἀνατολικῷ ἰδίως τμήματι τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους τὸν πολυπληθέστατον καὶ πνευματικῶς ὑπεροχώτατον λαὸν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἠδύναντο νὰ μετέχωσι πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐν τῷ κράτει, καταλαμβάνοντες πλείστας καὶ σπουδαιοτάτας θέσεις ἐν τῇ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ ἡ Ρώμη, ἡ πρώην μόνη ἄρχουσα τοῦ παγκοσμίου κράτους πόλις, κατέστη νῦν ἁπλῶς πρωτεύουσα τοῦ κράτους, μία ἁπλῶς μετάθεσις τῆς πρωτευούσης ἀπὸ τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τοὺς Ἕλληνας κατ' οὐσίαν κυρίους τοῦ κράτους καὶ τῆς Κυβερνήσεως, τοὐλάχιστον ἐν τῷ Ἀνατολικῷ τμήματι τοῦ κράτους. Καὶ αἱ περιστάσεις δὲ αἱ ἐσωτερικαὶ καὶ ἐξωτερικαὶ δὲν ἐβράδυναν νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς τὴν τοιαύτην μετάθεσιν, γενομένην ἀκριβῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4 μ. Χ. αἰῶνος, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γ'. Τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4 μ. Χ. αἰῶνος.

Ἡ μεγάλη ἔκτασις, ἣν εἶχε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἀπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου ἡ κατ' ὄνομα Ρωμαϊκὴ δημοκρατία ἐγίνετο πράγματι μοναρχία στρατιωτική, κυβερνωμένη ὑπὸ ἑνὸς ἄρχοντος αὐτοκράτορος (imperator) καλουμένου, καθίστα λίαν δυσχερῆ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ἀπὸ Ρώμης ὡς κέντρου, ἰδίως μάλιστα τὴν διοίκησιν τὴν στρατιωτικήν. Διότι τὸ κράτος ὑπέκειτο μὲν εἰς κινδύνους ἐξωτερικοὺς καὶ ἐν τῇ Δύσει, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκινδύνευεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οἱ ἐν τῇ Δύσει κίνδυνοι προήρχοντο μόνον ἀπὸ τῶν πέραν τῶν Ἄλπεων οἰκουσῶν Γερμανικῶν φυλῶν, αἵτινες μόναι ἐν τοῖς λαοῖς τῆς Δυτικῆς καὶ Μέσης Εὐρώπης μὴ ὑποταχθεῖσαι εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐποιοῦντο διηνεκῶς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τας ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου Ρωμαϊκὰς χώρας τῆς Γαλατίας· καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἠναγκάζοντο νὰ διατηρῶσι περὶ τὸν Ρῆνον καὶ ἐν τῇ νοτίῳ Γερμανίᾳ, ἰδίως ἐν ταῖς περὶ τὸν ἄνω Δανούβιον χώραις, πολλοὺς λεγεῶνας πρὸς προφύλαξιν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους ἀπὸ τῶν Γερμανικῶν ἐπιδρομῶν. Ἀλλὰ τοὺς μεγαλειτέρους κινδύνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ὑφίσταντο αἱ Ἀνατολικαὶ χῶραι τοῦ κράτους, ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλὰς ἡ ἀπὸ τοῦ Δανουβίου μέχρι τῆς Πελοποννήσου τότε ἐκτεινομένη, καὶ αἱ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικαὶ χῶραι, ἰδίως ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἔτι δὲ καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται ἐγίνοντο ἀπὸ Βορρᾶ, ὑπὸ λαῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Γερμανικῆς καταγωγῆς καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν Γότθων. Οἱ Γότθοι οὗτοι, ὄντες λαὸς Γερμανικῆς καταγωγῆς, κατῆλθον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3 μ. Χ. αἰῶνος ἀπὸ τῶν βορειοτέρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τῆς Σκανδιναυϊκῆς χερσονήσου καὶ ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, εἰς τὰς χώρας τὰς μεταξὺ τοῦ κάτω Δανουβίου καὶ τοῦ Τανάϊδος (Δὼν) ποταμοῦ. Ἐν ταῖς εὐρείαις ταύταις χώραις ἐγκαταστάντες οἱ Γότθοι ἵδρυσαν δύο κράτη Γοτθικὰ ἐκτεινόμενα ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τὸ μὲν ἀνατολικώτερον μεταξὺ Τανάϊδος ἢ Δὼν καὶ τοῦ Βορυσθένους ἢ Δανάπρεως, τὸ δὲ δυτικώτερον μεταξὺ τοῦ Βορυσθένους καὶ τοῦ Δανουβίου, ἐντεῦθεν δὲ διηρέθησαν εἰς ἀνατολικοὺς Γότθους (Οὐστρογότθους) καὶ εἰς δυτικοὺς Γότθους (Βησιγότθους). Ἀπὸ τῶν χωρῶν δὲ τούτων ὁρμώμενοι οἱ Γότθοι περὶ τὰ μέσα τοῦ 3 μ. Χ. αἰῶνος ἐνήργουν ἐπιδρομὰς φοβερὰς κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν εἰς τὰς πρὸς νότον τῆς χώρας αὐτῶν ἐκτεινομένας ἐπαρχίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Καὶ κατὰ γῆν μὲν εἰσέβαλλον οἱ Βησιγότθοι εἰς τὰς πρὸς νότον τοῦ Δανουβίου ἐκτεινομένας Ἑλληνικὰς χώρας τὴν Κάτω Μοισίαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(τὴν νῦν Βουλγαρίαν), Θράκην, Μακεδονίαν καὶ τὰς ἔτι νοτιώτερον κειμένας Ἑλληνικὰς χώρας, κατὰ θάλασσαν δὲ πλέοντες διὰ τοῦ Εὐξείνου μετὰ πλήθους πειρατικῶν πλοίων προσέβαλλον πάσας τὰς κατὰ τὸν Εὔξεινον Ἑλληνικὰς πόλεις, προχωροῦντες καὶ εἰς τὰ ἐνδοτέρω τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ φοβερὰς ἐπιφέροντες καταστροφὰς εἰς τοὺς ἐνταῦθα Ἕλληνικοὺς λαοὺς καὶ μυριάδας ἐκ τούτων ἀπάγοντες αἰχμαλώτους. Εἰσερχόμενοι δὲ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸν Βόσπορον καὶ τὴν Προποντίδα καὶ λεηλατοῦντες τὰς ἑκατέρωθεν ἀκτὰς τῆς θαλάσσης ταύτης, ἔπλεον διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, τὰς αὐτὰς ἐπιφέροντες καὶ ἐνταῦθα καταστροφὰς εἴς τε τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς κατὰ τὰς Εὐρωπαϊκὰς καὶ Ἀσιατικὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης ταύτης κειμένας Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐκτείνοντες τὰς κατὰ θάλασσαν ἐπιδρομὰς ταύτας μέχρι Αἰγύπτου. Ἐνίοτε δὲ οἱ ἀπὸ θαλάσσης οὕτω προσβάλλοντες τὰς παραλίας τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν χωρῶν, Θράκης καὶ Μακεδονίας, Οὐστρογόθοι συνηντῶντο ἐνταῦθα μετὰ τῶν ἀπὸ τοῦ Δανουβίου κατὰ γῆν κατερχομένων ἀδελφῶν αὐτῶν Βησιγότθων, ἄγοντες μεθ' ἑαυτῶν μυριάδας αἰχμαλώτων Ἑλλήνων.

Ἀλλ' οἱ βάρβαροι οὗτοι Γότθοι καὶ οἱ ὁμόφυλοι αὐτοῖς ἄλλοι βάρβαροι Γερμανικοὶ λαοὶ δὲν ἦσαν οἱ μόνοι ἐπιδρομεῖς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν· αἱ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικαὶ χῶραι ὑφίσταντο τὰς φοβερωτέρας ἐπιδρομὰς καὶ ἄλλου τινὸς πολεμίου, ὅστις ἦτο τὸ νέον Περσικὸν κράτος, τὸ καλούμενον ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἀρχούσης βασιλικῆς δυναστείας κράτος τῶν *Σασσανιδῶν*.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ μέγα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ καὶ περίφημον κράτος τῶν Περσῶν, οὗτινος ἦρχον βασιλεῖς καλούμενοι *Ἀχαιμενίδαι*, κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου περὶ τὰ 330 π. Χ. Ἔκτοτε ἐπὶ 80 περίπου ἔτη (330-250 π. Χ.) αἱ χῶραι τῆς Ἀσίαις αἱ ἀποτελοῦσαι τὰς κυρίως Περσικὰς χώρας ὑπέκυπτον εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ διαδόχων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος (250 π. Χ.) οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς χώρας, ἰδίως ἡ φυλὴ τῶν Πάρθων, ἐπαναστάντες κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Μέσῃ Ἀσίᾳ κυριαρχίας ἔθεσαν κατὰ μικρὸν ὁριστικὸν τέρμα εἰς αὐτὴν (περὶ τὰ μέσα τοῦ 2 π. Χ. αἰῶνος). Καὶ τὸ Παρθικὸν λεγόμενον κράτος ἢ τὸ κράτος τῶν Ἀρσακιδῶν (διότι οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ δυνάσται τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ ἀρχηγέτου αὐτῶν καὶ ἱδρυτοῦ τοῦ κράτους Πάρθου Ἀρσάκου) ἐκαθὲν μέχρι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου περιῆλθεν εἰς πολλοὺς πολέμους πρὸς τοὺς ἐν Συρίᾳ διατηρουμένους ἔτι Ἕλληνας βασιλεῖς (τοὺς Σελευκίδας), εἶτα δὲ πρὸς τοὺς Ρωμαίους τοὺς καταλαβόντας τὰς ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικὰς χώρας. Οἱ μεταξὺ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πάρθων καὶ Ρωμαίων περὶ Ἀρμενίας καὶ Μεσοποταμίας πόλεμοι, ἀρξάμενοι ἰδίως ἀπὸ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἐλευθέρας πολιτείας ἢ δημοκρατίας τῶν Ρωμαίων, ἐγίνοντο συχνοὶ ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ 3 μ. Χ. αἰῶνος. Ἀλλὰ τῷ 227 μ. Χ. ἐναντίον τῶν Πάρθων ἐπανέστησαν αὐτοὶ οἱ ὁμόφυλοι Πέρσαι, ὁ λαὸς δηλονότι ἐκεῖνος, ἐξ οὗ κατήγοντο οἱ παλαιοὶ Ἀχαιμενίδαι βασιλεῖς τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀνήρ τις Πέρσης καλούμενος Ἀρταξέρξης, υἱὸς Σασσάν. Οὗτος καταλύσας τὴν δυναστείαν τῶν Ἀρσακιδῶν καλουμένων Πάρθων βασιλέων ἵδρυσεν ἰδίαν δυναστείαν κληθεῖσαν (ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀρταξέρξου Σασσὰν) δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν. Οἱ Σασσανίδαι γενόμενοι κύριοι εὐχερῶς τοῦ Παρθικοῦ κράτους, ὅπερ μετεβλήθη νῦν εἰς νέον Περσικὸν κράτος (1), καὶ θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἀπογόνους καὶ κληρονόμους τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Περσίας (τῶν Ἀχαιμενιδῶν) εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ ἄρξωσιν ἁπασῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ χωρῶν, αἵτινες ἀνῆκον τὸ πάλαι εἰς τὸ Κράτος τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Διὰ τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ χρόνου αὐτοῦ τῆς ἱδρύσεως τοῦ κράτους αὐτῶν ἤρξαντο μεγάλοι μεταξὺ τοῦ κράτους τούτου καὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ πόλεμοι, ἐπαναλαμβανόμενοι συχνότατα ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις. Οὕτως αἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χῶραι τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἦσαν ἐκτεθειμέναι ἀπὸ τοῦ 3 μ. Χ. αἰῶνος συγχρόνως εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἀπὸ βορρᾶ Γότθων καὶ τῶν ἀπ' ἀνατολῶν Περσῶν. Αἱ σύγχρονοι αὗται ἐπιδρομαὶ φοβερὰς ἐπέφερον καταστροφὰς εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐνῷ ταυτοχρόνως αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους ἔπασχον ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν πέραν τῶν Ἄλπεων καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Ρήνου Γερμανικῶν φυλῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐπεδεινώθη σφόδρα τῷ 260 μ. Χ., ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Οὐαλεριανὸς στρατεύσας κατὰ Περσῶν ἡττήθη καὶ ᾐχμαλωτίσθη. Οἱ Πέρσαι οἱ εἰσβαλόντες εἰς τὰς Ἀσιατικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους προυχώρησαν μέχρι τῆς καρδίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπειλοῦντες νὰ καταλύσωσιν ἅπαν τὸ ἐν Ἀσίᾳ κράτος τῶν Ρωμαίων, ἐνῷ συγχρόνως οἱ Γότθοι ἀπὸ τῶν βορείων παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ἔπλευσαν διὰ τοῦ πειρατικοῦ στόλου αὐτῶν, προυχώρουν λεηλατοῦντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες εἰς τὰ ἔνδον τῆς χερσονήσου ταύτης, ἐν τῇ Δύσει δὲ οἱ Ἀλαμανοί, Γερμανικὸς λαὸς ἰσχυρός (2), ὑπερβάς τὰς Ἄλπεις εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Ἐν μέσῳ

(1) Τὸ κράτος τῶν Σασσανιδῶν καλεῖται καὶ μέσον Περσικὸν κράτος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀρχαῖον κράτος τῶν Ἀχαιμενιδῶν καὶ τὸ Μωαμεθανικὸν Περσικὸν κράτος τῶν νεωτέρων χρόνων.

(2) Ἐκ τῶν Ἀλλαμανῶν τούτων προῆλθε τὸ παρὰ τοῖς Γάλλοις γενικὸν ὄνομα τῶν Γερμανικῶν λαῶν καὶ τῆς Γερμανίας Allemands, Allemagne.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων ἦτο ἀδύνατον νὰ κυβερνηθῇ τὸ ὅλον Ρωμαϊκὸν κράτος ὑφ' ἑνὸς αὐτοκράτορος ἑδρεύοντος ἐν Ρώμῃ. Ἕνεκα δὲ τούτου ἐξ ἀνάγκης ἀνεκηρύσσοντο συγχρόνως αὐτοκράτορες πολλοὶ στρατηγοὶ ἐν πολλαῖς χώραις τοῦ κράτους, οἱ πλείονες τούτων μετὰ εἰλικρινοῦς σκοποῦ νὰ σώσωσι τὰς ὑπ' αὐτοὺς χώρας ἀπὸ τῶν βαρβάρων. Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοκρατόρων (19 τὸν ἀριθμὸν ἐν ὅλῳ) τῶν ἀνακηρυχθέντων μετὰ τὴν τοῦ Οὐαλεριανοῦ αἰχμαλωσίαν, οἱ πλεῖστοι ἐξέλιπον εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν βαρβάρων, οἱ δὲ μείναντες ὀλίγοι, ἐν οἷς ὀνομαστοτάτη ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ἀνατολῇ, ἐν Συρίᾳ, ἄρξασα περίφημος βασίλισσα Ζηνοβία, κατελύθησαν πάντες ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ (269-275 μ. Χ.) τοῦ ἀποκαταστήσαντος αὖθις ἐπὶ μικρὸν τὴν ἑνότητα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ἀλλ' ἡ καθόλου ἀνάγκη ἱδρύσεως ἰδιαιτέρων κεντρικῶν κυβερνήσεων ἐν πολλαῖς χώραις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἰδίως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ, καθίστατο ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν τοσοῦτο μεγάλη καὶ ἰσχυρά, ὥστε ὁ οὐχὶ πολὺ μετὰ τὸν Αὐρηλιανὸν καταλαβὼν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν Διοκλητιανὸς (284 μ. Χ.) ἐνόμισεν ὅτι πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ κράτους, ἀντὶ μιᾶς μόνης αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς, ἔδει νὰ δημιουργηθῶσι τέσσαρες, καὶ ἀντὶ ἑνὸς αὐτοκράτορος νὰ κυβερνῶσι τὸ κράτος τέσσαρες αὐτοκράτορες, ὧν οἱ μὲν δύο ὡς πρῶτοι κατὰ τὴν τιμὴν νὰ καλῶνται *Αὔγουστοι*, οἱ δὲ δύο δευτερεύοντες κατὰ τὴν τιμὴν νὰ καλῶνται *Καίσαρες*. Τῶν τεσσάρων τούτων αὐτοκρατόρων, εἷς μὲν Αὔγουστος καὶ εἷς Καῖσαρ ἀνέλαβον τὴν κυβέρνησιν τοῦ δυτικοῦ τμήματος ἔχοντες, ἐννοεῖται, διαφόρους τὰς ἕδρας κυβερνήσεων, εἷς δὲ Αὔγουστος καὶ εἷς Καῖσαρ ἀνέλαβον τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ἀνατολικοῦ τμήματος. Καὶ Αὔγουστος μὲν ἐν Ἀνατολῇ ἦτο αὐτὸς ὁ Διοκλητιανὸς ἔχων τὴν ὑψίστην ἐπίβλεψιν ἐπὶ τὴν ὅλην κυβέρνησιν τοῦ κράτους καὶ ἐκπροσωπῶν τὴν ἐν τετράδι αὐτοκρατόρων ἑνότητα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ κράτους· Καίσαρα δὲ ὑφ' ἑαυτὸν εἶχε τὸν Γαλέριον (καὶ Γαλέριον Μαξιμιανὸν καλούμενον). Καὶ ὁ μὲν Διοκλητιανὸς ἔστησε τὴν ἕδραν αὐτοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πόλει Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας) ἄρχων ἐντεῦθεν ἅπαντος τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ κράτους, ἤτοι ἁπασῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ρωμαϊκῶν χωρῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, πλὴν τῆς Θρᾴκης καὶ τῶν παραδανουβίων χωρῶν, ὁ δὲ Γαλέριος ἐγένετο (τῷ 293 μ. Χ.) κυβερνήτης τῆς Θρᾴκης καὶ τῶν παραδανουβίων χωρῶν. Αὔγουστος δὲ ἐν τῇ Δύσει ἐγένετο διορισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Διοκλητιανοῦ (286 μ. Χ.) ὁ παλαιὸς συναγωνιστὴς αὐτοῦ ἐν πολέμῳ Οὐαλεριανὸς Μαξιμιανὸς κυβερνῶν τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἀφρικὴν (τὰς Βερβερικὰς χώ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρας πλὴν τῆς Μαυριτανίας ἤτοι τοῦ νῦν Μαρόκκου), ἔχων δὲ ὑφ' ἑαυτὸν ὡς καίσαρα (ἀπὸ τοῦ 293 μ. Χ.) τὸν Κωνστάντιον τὸν Χλωρὸν ἄρχοντα τῆς Βρεττανίας, Γαλατίας, Ἰβηρίας καὶ τῆς ἐν Ἀφρικῇ Μαυριτανίας. Ὥστε ἐπὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἤδη ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ κατέστη ἴδιον κράτος Ρωμαϊκὸν ἔχον πρωτεύουσαν πόλιν ἑλληνικήν. Ἀλλὰ τὸ σύστημα τῶν τεσσάρων αὐτοκρατοριῶν δὲν διήρκεσε πολύ. Μετὰ τὴν ἑκουσίαν ἕνεκα νόσου ἀπὸ τῆς ἐξουσίας ἀποχώρησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ (305 μ. Χ.), οὗ τὸ παράδειγμα ἠκολούθησε καὶ ὁ Μαξιμιανός, τὴν τιμὴν καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ αὐγούστου ἔλαβον ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ ὁ Γαλέριος, ἐν δὲ τῇ Δύσει ὁ Κωνστάντιος ὁ Χλωρός· καίσαρες δὲ ἐγένοντο ἐν Ἀνατολῇ μὲν ὁ Μαξιμῖνος λαβὼν τὴν ἰδιαιτέραν κυβέρνησιν τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τὸν Γαλέριον, ἐν τῇ Δύσει δὲ ὁ Σεβῆρος, λαβὼν τὴν ἰδιαιτέραν κυβέρνησιν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς (πλὴν τῆς Μαυριτανίας, ἐννοεῖται). Ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος (306 μ. Χ.) ἀποθανόντος τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ ἐν Βρεττανίᾳ ὁ ἐνταῦθα στρατὸς ἀνηγόρευσεν ὡς Καίσαρα τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίου Κωνσταντῖνον. Τότε δὲ πρῶτον ὁ Κωνσταντῖνος ἐγένετο αὐτοκράτωρ τέταρτος τὴν τάξιν.

Δ'. Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ.

Ἀλλὰ τότε οἱ Ρωμαῖοι, οἱ πολῖται δηλονότι τῆς Ρώμης (ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ Δῆμος), βλέποντες ὅτι ἡ κοσμοκράτειρα πόλις παρημελεῖτο ἐντελῶς ὑπὸ τῶν νέων αὐτοκρατόρων, ἐκήρυξαν αὐτοκράτορα αὔγουστον τὸν ἐν Ρώμῃ εὑρισκόμενον υἱὸν τοῦ παραιτηθέντος αὐγούστου Μαξιμιανοῦ, οὗτος δὲ παρέλαβεν ὡς συνάρχοντα αὐτοῦ τὸν Μαξιμιανόν, ἀναλαμβάνοντα αὖθις τὴν πρὸ μικροῦ παραιτηθεῖσαν αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν. Οὕτω δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκρατόρων ηὐξήθη εἰς ἕξ. Ἀλλὰ νῦν ὁ Καῖσαρ Σεβῆρος, εἰς ὃν ἀνῆκεν ἡ ἀρχὴ τῆς Ἰταλίας, ἐπερχόμενος κατὰ τοῦ Μαξεντίνου ὡς σφετεριστοῦ τῆς ἀρχῆς ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στασιασάντων κατ' αὐτοῦ στρατιωτῶν καὶ ἐπολιορκήθη ἐν Ραβέννῃ ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ συνάρχοντος τοῦ Μαξεντίου Μαξιμιανοῦ· καὶ παρεδόθη μὲν εἰς τοῦτον ἐπὶ ὑποσχέσει τῆς διασώσεως τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ κατόπιν ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Μαξιμιανοῦ. Τότε αὐτὸς ὁ Γαλέριος ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς σφετεριστὰς αὐτοκράτορας, ἀλλὰ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι οἱ στρατιῶται αὐτοῦ δυσηρεστημένοι διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ αὐστηρότητα ἠθετομόλουν πρὸς τὸν Μαξιμιανόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μαξιμιανὸς μετέβη εἰς τὴν Γαλατίαν, ἔνθα εὑρίσκετο ὁ Κωνσταντῖνος, ἵνα συμμαχήσῃ μετ' αὐτοῦ ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τίον τοῦ Γαλερίου· καὶ ἵνα κατορθώσῃ τὴν συμμαχίαν ταύτην, ἔδωκε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Φαῦσταν εἰς γάμον πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ἔδωκε δὲ εἰς τοῦτον, θεωρῶν ἑαυτὸν νῦν πρῶτον αὔγουστον, τὴν προσωνυμίαν τοῦ αὐγούστου. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ περιπλακῇ εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Γαλέριον. Ὁ Μαξιμιανὸς ἀποτυχὼν οὕτως ἐν ταῖς πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον περὶ συμμαχίας ἐνεργείαις, ἦλθεν εἰς ῥῆξιν καὶ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Μαξέντιον, ὅστις ἤθελε νὰ ἄρχῃ μόνος· ἀποτυχούσης δὲ αὐθις καὶ τῆς νέας αὐτοῦ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον προτάσεως ἀπεφάσισε νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Γαλερίου. Ἀλλ' ὅτε ὁ Μαξιμιανὸς ἀφίκετο πλησίον τοῦ Γαλερίου, εὗρε παρ' αὐτῷ ἐν Παννονίᾳ (τῇ νῦν Οὐγγαρίᾳ) καὶ τὸν παρῃτημένον τὴν ἐξουσίαν αὐτοκράτορα Διοκλητιανόν, ἐνώπιον δὲ τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων Γαλερίου, Μαξιμιανοῦ καὶ τοῦ πρώην αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ ἀνηγορεύθη αὔγουστος νῦν, ἐνεργείᾳ τοῦ Γαλερίου, ὁ παλαιὸς τούτου φίλος καὶ συναγωνιστὴς Λικίνιος (307). Ὁ δὲ Μαξιμιανὸς ἀποτυχὼν καὶ ἐν τοῖς πρὸς τὸν Γαλέριον περὶ συμμαχίας διαβήμασιν αὐτοῦ, ἀπαυδήσας παρῃτήθη αὖθις τὴν ἀρχὴν καὶ μετέβη ὡς ἰδιώτης εἰς τὴν Γαλατίαν πρὸς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, ὅστις ἀνέθηκε νῦν αὐτῷ στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ὑπηρεσίας. Ἀλλ' ὁ ὑπὸ γήρατος νῦν ἀπημβλυμμένος τὸν νοῦν Μαξιμιανὸς ἐβουλήθη αὖθις νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν παρὰ τῷ Κωνσταντίνῳ θέσιν αὐτοῦ ἵνα ἐκβάλῃ αὐτὸν τῆς ἀρχῆς. Ἀλλ' ἐν τῇ ἄφρονι ταύτῃ ἐπιχειρήσει αὐτοῦ ταχέως καταβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ᾑχμαλωτίσθη (308). Ὅτε δὲ μετὰ δύο ἔτη (310) προέβη καὶ εἰς ἀπόπειραν φόνου ἐναντίον τοῦ Κωνσταντίνου, ἐφονεύθη ὑπὸ τούτου. Οὕτω δὲ ἐκ τῶν ἓξ αὐτοκρατόρων, οἵτινες μετὰ τὴν πτῶσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Σεβήρου εἶχον μείνει πέντε, εἶτα δὲ μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Λικινίου ἐγένοντο πάλιν ἕξ, ἐξέλιπεν εἷς· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἄλλος σφετεριστὴς αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀνακηρυχθῇ ἐν Ἀφρικῇ, ὁ Ἀλέξανδρος (308). Ἀλλὰ καὶ οὗτος, ἀφοῦ ἦρξεν ἐπὶ τρία ἔτη, ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη (311), ἓν ἔτος μετὰ τὸν φόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, ὑπὸ τοῦ ἐναντίον αὐτοῦ πεμφθέντος στρατοῦ τοῦ Μαξεντίου. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ περίπου χρόνον ἀπέθανε κατ' ἀκολουθίαν τοῦ ἀκολάστου αὐτοῦ βίου καὶ ὁ αὔγουστος Γαλέριος. Οὕτω δὲ κατὰ τὸ 312 ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίσθη πάλιν εἰς τέσσαρας, ὧν οἱ τρεῖς (Κωνσταντῖνος, Μαξέντιος, Λικίνιος) ἦσαν αὔγουστοι, εἷς δὲ μόνος (ὁ Μαξιμῖνος) καῖσαρ. Ἀλλὰ μετὰ τῆς ἐπανόδου τῆς τῶν αὐτοκρατόρων τετράδος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπανέλθῃ καὶ εἰρήνη ὁμοία πρὸς τὴν μεταξὺ τῶν πρώτων τεσσάρων αὐτοκρατόρων (Διοκλητιανοῦ, Μαξιμιανοῦ, Γαλερίου καὶ Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ) ἐπικρατήσασαν. Αἱ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διαστάσεις καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξηκολούθησαν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τούτων ἡ τετρὰς τῷ ἑπομένῳ ἔτει (312) διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καταστροφῆς τοῦ Μαξεντίου ἐγένετο τριάς, τῷ δὲ 313 διὰ τῆς ὑπὸ Λικινίου καταστροφῆς τοῦ Μαξιμίνου περιωρίσθη εἰς τὴν δυάδα Κωνσταντίνου καὶ Λικινίου, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ μοναρχία τοῦ Κωνσταντίνου (323), τοῦ ἀναδειχθέντος τότε καὶ ἐπικληθέντος ἔπειτα Μεγάλου. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 312 τὸ σπουδαιότατον πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἣν ἀφηγούμεθα, εἶνε τὸ τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ περὶ τούτου ἀνάγκη νὰ εἴπωμέν τινα ἰδιαιτέρως πρὶν ἀφηγηθῶμεν τὸν πρὸς τὸν Μαξέντιον πόλεμον αὐτοῦ, ἀφ' οὗ γεγονότος σύμπασα ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου σπουδαιοτάτην λαμβάνει τροπὴν καὶ νέαν πορείαν.

Ε'. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας μέχρι τοῦ πρὸς τὸν Μαξέντιον πολέμου (274—312 μ. Χ.).

Ὁ Κωνσταντῖνος (Γάϊος, Φλάβιος, Οὐαλέριος, Αὐρήλιος, Κωνσταντῖνος) ἐγεννήθη τῷ 274 μ. Χ. (24 Φεβρουαρίου) ἐν Ναϊσσῷ τῆς Ἄνω Μοισίας (τῇ σήμερον Νὶς καλουμένῃ πόλει τῆς Σερβίας). Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦτο ὁ γνωστὸς ἡμῖν Κωνστάντιος ὁ Χλωρὸς ὁ τῷ 293 μ. Χ. διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ Καῖσαρ ἐν τῇ Δύσει (ἴδε σελ. 14), ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη, γυνὴ οὐχὶ ἐπιφανοῦς γένους (1), κατήγετο ἀπὸ Νικομηδείας τῆς Βιθυνίας καὶ ἦτο χριστιανή. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀνατραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῇ πολεμικῇ ὑπηρεσίᾳ, νεαρὸς ἔτι ὢν διεκρίθη ὡς γενναῖος ἰδίως ἐν τοῖς κατὰ τῶν Περσῶν πολέμοις τοῦ Γαλερίου (293—298 μ. Χ.) τεταγμένος ἐν τῷ στρατῷ τούτου. Ὅτε δὲ τῷ 305 παραιτηθέντων τὴν ἀρχὴν ἀμφοτέρων τῶν αὐγούστων, Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ, ὁ Γαλέριος ἐγένετο πρῶτος αὔγουστος, ὁ Κωνσταντῖνος μὴ θεωρῶν τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀσφαλῆ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Γαλερίου κατέφυγε πρὸς τὸν ἐν Βρεττανίᾳ πατέρα αὐτοῦ Κωνστάντιον, ἀποθανόντος δὲ τούτου τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσε (25 Ἰουλίου 306) τὸν Κωνσταντῖνον, καθὰ εἴδομεν, αὐτοκράτορα καίσαρα ἐν Ἐβοράκῳ τῆς Βρεττανίας (τῇ νῦν Γιόρκῃ). Ὁ Γαλέριος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκρίνῃ τὸ τετελεσμέ-

(1) Ὁ Κωνστάντιος ὁ Χλωρὸς γενόμενος τῷ 293 καῖσαρ εἶχεν ὑποχρεωθῇ ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ νὰ ἀποπέμψῃ τὴν Ἑλένην, ἵνα νυμφευθῇ κόρην αὐτοκράτορος (τὴν θετὴν θυγατέρα τοῦ Μαξιμιανοῦ Θεοδώραν). Εἰς ὁμοίαν ὑποχρέωσιν εἶχεν ὑποβληθῇ τότε καὶ ὁ Γαλέριος. Διότι ὁ Διοκλητιανὸς ἤθελεν ἵνα διὰ τῆς μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων συγγενείας διατηρηθῇ ἡ ἑνότης τοῦ κράτους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νον γεγονὸς καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Κωνσταντῖνον ὡς δεύτερον καίσαρα (ἴδε σελ. 14). Οὕτω λαβὼν ὁ Κωνσταντῖνος τὴν κυβέρνησιν τῆς Βρεττανίας, Γαλατίας, Ἰδηρίας καὶ Μαυριτανίας γενναίως ὑπερήσπισε τὴν Βρεττανίαν καὶ τὴν Γαλατίαν ἐναντίον τῶν ἐπιδρομῶν τῶν παρὰ τὸν Ρῆνον βαρβάρων Γερμανικῶν λαῶν καὶ ἰδίως ἐναντίον τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους τῶν Φράγκων. Εἴδομεν δὲ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ πολιτεία τοῦ Κωνσταντίνου, ὅτε τὰ μετὰ τὸ 306 γεγονότα ἠνέῳξαν αὐτῷ εὐρύτερον στάδιον ἐνεργείας.

Ἐν τῇ πολυαρχίᾳ τῶν τότε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος κυβερνώντων αὐτοκρατόρων ὁ μόνος ὅστις ἐξ ἀρχῆς ἔδειξεν ἀρετὰς ἀληθοῦς ἡγεμόνος ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος. Μόνος αὐτὸς ἐφρόντιζε περὶ τῆς εὐνομίας, τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως καὶ πατρικῆς διοικήσεως τοῦ κράτους αὐτοῦ, ἐνῷ τῶν ἄλλων μόνη φροντὶς καὶ μέλημα ἦτο στρατός, πόλεμος καὶ στρατιωτικὴ αὐθαιρεσία. Πρὸς τούτοις, ἐνῷ ἐν τοῖς κράτεσι τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων διήρκει ἔτι ὁ ἀπὸ τοῦ 303 ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ κηρυχθεὶς καὶ διαταχθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν συναρχόντων αὐτοῦ μετ' ἀμειλίκτου αὐστηρότητος ἐκτελούμενος κατὰ τῶν Χριστιανῶν δεινότατος διωγμός, ὁ Κωνσταντῖνος ὅπως πρότερον ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κωνστάντιος (ὅστις κατ' ἐπιφάνειαν μόνον χάριν τοῦ Διοκλητιανοῦ κατεδίωκε τοὺς Χριστιανούς), προσεφέρετο μετ' εὐμενείας πρὸς τοὺς Χριστιανούς. Καίπερ δὲ ὢν ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐθνικὸς τὸ θρήσκευμα, εἶχε περὶ ἑαυτὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οἰκογενείᾳ πρόσωπα ἀφωσιωμένα εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Τοιαῦτα πρόσωπα ἦσαν ἡ γυνὴ αὐτοῦ Φαύστα (θυγάτηρ τοῦ Μαξιμιανοῦ, ἴδε σελ. 15), ἡ ταύτης μήτηρ Εὐτροπία, πρὸ πάντων δὲ ἡ τοῦ Κωνσταντίνου μήτηρ Ἑλένη, ἡ τοσοῦτον ὀνομαστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ζῆλον αὐτῆς. Ἕνεκα τῆς τοιαύτης πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς εὐμενείας τοῦ Κωνσταντίνου μεγάλως εἶχεν αὐξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ Χριστιανῶν, οἵτινες ἦσαν πάντες ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα αὐτῶν καὶ ἐνίσχυον ἠθικῶς λίαν τὴν τούτου ἀρχήν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκτὸς τοῦ κράτους τοῦ Κωνσταντίνου πανταχοῦ οἱ Χριστιανοί, μεθ' ὅλους τοὺς φοβεροὺς κατ' αὐτῶν διωγμούς, ἀπετέλουν σπουδαῖον πλῆθος καὶ δύναμιν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει, καὶ ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἡ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς πολιτεία τοῦ Κωνσταντίνου ἐδημιούργει αὐτῷ δύναμιν ἠθικὴν πανταχοῦ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ὅτι δὲ ἡ δύναμις αὕτη δὲν ἦτο εὐκαταφρόνητος, ἀπέδειξαν τοῦτο τρανῶς αὐτοὶ οἱ νῦν σφοδρότατοι πολέμιοι τοῦ Χριστιανισμοῦ αὐτοκράτορες (1). Τούτων ὁ μὲν

(1) Πολλοὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐγένοντο διωγμοὶ κατὰ τῶν Χρι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Διοκλητιανὸς παρητήθη τὴν ἀρχὴν τῷ 305 μ. Χ., καταληφθεὶς ὑπὸ νόσου καὶ ἠθικῆς ἀνίας καὶ θλίψεως ἐπὶ τῇ ἐγερθείσῃ ὑπ' αὐτοῦ αἱματηρᾷ θυέλλῃ. Καὶ ὁ Γαλέριος δέ, ὁ πρωτουργὸς τῶν διωγμῶν, μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἶχεν ἐκδώσει διάταγμα ἐν ὀνόματι ἑαυτοῦ καὶ τῶν συναρχόντων αὐτοκρατόρων παῦον τοὺς κατὰ Χριστιανῶν διωγμούς. Καὶ ὁ Μαξέντιος δὲ εἶχεν ἀπαγορεύσει ἐν Ρώμῃ τὸν διωγμὸν τοῦτον. Ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ πανταχοῦ τοῦ κράτους ὡς μόνον προστάτην αὐτῶν ἔβλεπον τὸν Κωνσταντῖνον, καὶ τοῦτο ἀπετέλει τὴν μεγάλην ἠθικὴν δύναμιν τοῦ αὐτοκράτορος τούτου. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐξ ἄλλου εἶχε νοήσει ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς οὐ μόνον ἦτο ἀδύνατον νὰ καταργηθῇ διὰ διωγμῶν, ἀλλ' ὅτι ἀπετέλει τὴν ὑγιεστάτην ἠθικὴν δύναμιν ἐν τῷ κράτει καὶ ἐφρόνει ὅτι ἐπὶ τούτου μόνον ἠδύνατο νὰ στηρίξῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ἐξ ἑνὸς λοιπὸν ἡ πίστις

στιανῶν, τῆς ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ διωγμοῦ τοῦ Νέρωνος (64 μ. Χ.)· ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν συναρχόντων αὐτοῦ γενόμενος δεινότατος διωγμὸς ἦτο ὁ δέκατος τῶν μεγάλων διωγμῶν. Λέγεται ὅτι ὁ Διοκλητιανὸς ἐπεχείρησε τὸν διωγμὸν τοῦτον φρονῶν ὅτι ἡ θρησκευτικὴ διαίρεσις ἐπέφερε τὴν ἐσωτερικὴν ἀσθένειαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ζητῶν νὰ ἐνισχύσῃ αὐτὸ ἐσωτερικῶς διὰ τῆς ἑνότητος τῆς θρησκείας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦ αὐτοκράτορος ἐπέδρασαν καὶ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς τῆς ἀρχαίας ἐθνικῆς λατρείας, οἵτινες, βλέποντες τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς βωμοὺς αὐτῶν ἐγκαταλειπομένους ἕνεκα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἐρημουμένους, ἔπεισαν τὸν Διοκλητιανὸν ὅτι αἱ πολλαὶ συμφοραὶ τοῦ κράτους προήρχοντο ἐκ τῆς ὀργῆς τῶν παραμελουμένων θεῶν. Ὁ Διοκλητιανός, ἀφοῦ ἐβίστασεν ἐπί τινα χρόνον, ἐπείσθη τέλος ὑπὸ τοῦ Γαλερίου, ὄντος σφοδροῦ πολεμίου τῶν Χριστιανῶν, νὰ ἐκδώσῃ διάταγμα ἀπαγορεῦον τὴν εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας προαγωγὴν τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν δημοσίᾳ ὑπὸ τούτων τέλεσιν τῆς λατρείας αὐτῶν καὶ διατάσσον τὴν κλεῖσιν τῶν Χριστιανικῶν ναῶν. Τὸ διάταγμα τοῦτο τὸ ἐκδοθὲν ἐν Νικομηδείᾳ τῷ 303 (Edictum Nicomediae = διάταγμα Νικομηδείας καλούμενον) καὶ τοιχοκολληθὲν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐσχίσθη ὑπό τινος Χριστιανοῦ. Τοῦτο καὶ τὸ ἄλλο γεγονός, ὅτι ἐξερράγη τότε πυρκαϊὰ ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐγένετο αἰτία τοῦ σφοδροτάτου κατὰ Χριστιανῶν ἅπαντος τοῦ κράτους διωγμοῦ, ἐν ᾧ δι' ἀνηκούστων φρικτῶν βασάνων ἐβιάζοντο οἱ Χριστιανοὶ ὑπὸ τῶν ἐξηγριωμένων ὑπὸ τοῦ φανατισμοῦ Ρωμαίων στρατιωτῶν νὰ ἀρνηθῶσι τὴν πίστιν αὐτῶν. Ἀλλ' ἐναντίον τῆς ἀγρίας λύσσης τῶν θωκτῶν καὶ τῶν φρικτῶν βασάνων οἱ Χριστιανοὶ ἀντέταξαν τὴν ἀκατάβλητον ἠθικὴν ἀντίστασιν τῆς ἐν τῇ πίστει καρτερικῆς ἐπιμονῆς, περιφρονοῦντες καὶ βασάνους καὶ θάνατον καὶ μετὰ ὑπεραν θρώπου γενναιότητος ὑπομένοντες τὰς θλίψεις καὶ προθύμως μάλιστα θνήσκοντες ὑπὲρ τῆς πίστεως, ἵνα λάβωσι τὸν στέφανον τῶν μαρτύρων. Ἡ φοβερὰ αὕτη περίοδος τοῦ διωγμοῦ, ἐξ ἧς ἐξῆλθε νικήτρια ἡ Χριστιανικὴ πίστις καὶ Ἐκκλησία, τοιαύτην κατέλιπε μνήμην παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς, ὥστε ἐθεωρήθη ὡς ἀληθὴς χρόνος τῆς θεμελιώσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦτο Χριστιανικοί τινες λαοὶ (Κόπται καὶ Ἀβησσυνοὶ) μέχρι νῦν πρὸς τῇ χρονολογίᾳ τῆς ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ποιοῦνται χρῆσιν καὶ τῆς μαρτυρικῆς καλουμένης χρονολογίας, ἀρχομένης ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Διοκλητιανοῦ (384).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡ ἐμφυτευθεῖσα εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἄλλων οἰκείων, ἐξ ἄλλου δὲ αὐτὴ ἡ ὑγιὴς ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ φρόνησις ὑπηγόρευον εἰς αὐτὸν τὴν προστασίαν τῶν Χριστιανῶν. Ἀκριβῶς δὲ τὸ ἔτος ἐκεῖνο (312 μ. Χ.), καθ' ὃ ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίσθη εἰς τέσσαρας, ἐδόθη ἀφορμὴ ἵνα ὁ Κωνσταντῖνος δείξῃ φανερὰν πλέον καὶ ἐπίσημον τὴν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς εὔνοιαν καὶ τὴν πρὸς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ. Ἡ ἀφορμὴ αὕτη ἐδόθη ἐν τῷ κατὰ τοῦ Μαξεντίου πολέμου τοῦ Κωνσταντίνου τῷ γενομένῳ τῷ 312.

Ϛ'. Ὁ κατὰ Μαξεντίου πόλεμος τοῦ Κωνσταντίνου.— Ὄλεθρος τοῦ Μαξιμίνου.—Διαίρεσις τοῦ κράτους μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Λικινίου.

Ὁ Μαξέντιος μετὰ τὴν εὐχερῆ κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τῆς Ἀφρικῆς νίκην αὐτοῦ (σ. 15), ἐνόμισεν, ἐν τῇ ἐπὶ τῇ νίκῃ ὑπερμέτρῳ ἐπάρσει αὐτοῦ καὶ οἰήσει, ὅτι ἠδύνατο νὰ καταστῇ κύριος σύμπαντος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τοὐλάχιστον τῆς Δύσεως, καταβάλλων καὶ τὸν Κωνσταντῖνον, εἶτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἔτι μένοντας αὐτοκράτορας, καὶ διὰ τοῦτο παρεσκευάζετο νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ἐπῆλθε νῦν ῥαγδαῖος ἐναντίον τοῦ πολεμίου καὶ ὑπερβὰς τὰς Ἄλπεις προήλασε ταχέως πρὸς τὴν Ρώμην. Ὁ Μαξέντιος, ὅστις ἐν τῇ ἄφρονι ὑπεροψίᾳ αὐτοῦ οὐδεμίαν εἶχεν ἐνεργήσει σπουδαίαν πολεμικὴν παρασκευήν, νῦν διέπραξε καὶ τὴν μεγάλην ἀφροσύνην νὰ μὴ ἀναμείνῃ τὸν Κωνσταντῖνον ἐν τῇ Ρώμῃ, ἧς ἡ πολιορκία ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἱκανὰς δυσχερείας εἰς τοῦτον, ἀλλ' ἀντεπεξῆλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἵνα ἔξωθι τῆς πόλεως συγκροτήσῃ μάχην ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὸν ἀντίπαλον. Ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, τῇ συγκροτηθείσῃ πλησίον τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ παρὰ τὴν Μιλβίαν γέφυραν (27 Ὀκτωβρίου 312 μ. Χ.), ἡττήθη κατὰ κράτος καὶ ἐφονεύθη κατὰ τὴν φυγήν. Οὕτω δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἐγένετο κύριος τῆς Ρώμης καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ ἁπάσης τῆς Δύσεως.

Ἡ νίκη τοῦ Κωνσταντίνου προῆλθε πρὸ πάντων ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, μεθ' οὗ ἐμάχοντο οἱ ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ πολυπληθεῖς Χριστιανοί, οἵτινες νῦν πρῶτον κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἔβλεπον προπορευομένην τοῦ στρατοῦ τὴν σημαίαν (τὸ λάβαρον) τὴν φέρουσαν τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ. Ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Κωνσταντῖνος ὕψωσε νῦν ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ὡς σημαίαν αὐτοῦ, ἱστορεῖται ὡς ἑξῆς κατὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Κωνσταντίνου ὁμολογίαν. Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἑσπέραν τινὰ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἶδε τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ περίλαμπρον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὸ τὸν ἥλιον διὰ τῶν τούτου ἀκτίνων εἰκαζόμενον καὶ ἐπιγραφὴν ἐπὶ τούτου λέγουσαν: «Κωνσταντῖνε, ἐν τούτῳ νίκα». Τότε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ λαμπρυνθεὶς ἐσωτερικῶς τὴν ψυχὴν ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἠθικοῦ φωτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τελείως πεισθεὶς περὶ τῆς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, κατέστησε τὸν Σταυρὸν σύμβολον τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ σημαίας· διέταξε δὲ ἵνα καὶ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων τῶν στρατιωτῶν χαραχθῶσι τὰ γράμματα Ι. Χ. Σ. (Ἰησοῦς Χριστὸς Σωτήρ). Ἀληθῶς δὲ ἐπελθὼν νῦν μετὰ τῆς νέας σημαίας ἐναντίον τοῦ Μαξεντίου, κατενίκησεν αὐτὸν καὶ κατέστη ἀναμφισβήτητος κύριος ἅπαντος τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἀπὸ Ρώμης, εἰς ἣν μετὰ τὴν κατὰ Μαξεντίου νίκην εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς, μετέβη ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Μεδιόλανον, ἔνθα ἦλθεν εἰς συνέντευξιν αὐτοῦ ὁ τῆς Ἀνατολῆς αὔγουστος Λικίνιος. Ἐνταῦθα ὁ Κωνσταντῖνος συνῆψε συγγένειαν πρὸς τὸν Λικίνιον, δοὺς αὐτῷ εἰς γάμον τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Κωνσταντίαν. Συνεφώνησαν δὲ τότε οἱ δύο αὐτοκράτορες ἵνα ἀμφότεροι εἰς τὰ κράτη αὐτῶν παράσχωσι τελείαν ἐλευθερίαν θρησκευτικὴν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς ἀμφοτέρων τῶν θρησκειῶν, καὶ συμφώνως πρὸς τὴν συμφωνίαν ταύτην ἐξεδόθη τὸ διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου (Edictum Mediolani) τοῦ ἔτους 313 μ. Χ., τὸ ἀναιροῦν τὸ διάταγμα τῆς Νικομηδείας τοῦ 303 μ. Χ. (ἴδ. σ. 18 σημ.). Ἀπὸ Μεδιολάνου ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέστρεψεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὴν Γαλατίαν, ἵνα ἐκδιώξῃ τῆς χώρας ταύτης Γερμανικά τινα ἔθνη εἰσβαλόντα εἰς αὐτήν.

Πρὶν ἢ δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἐπανέλθῃ ἐκ τῆς Γαλατίας εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐπῆλθον γεγονότα ἐν Ἀνατολῇ, ἅτινα καὶ ἐνταῦθα πᾶσαν τὴν ἀρχὴν μετεβίβασαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Λικινίου. Ὁ καῖσαρ Μαξιμῖνος, ὁ εἷς τῶν τριῶν ὑπολειφθέντων αὐτοκρατόρων, κατὰ τὴν ἐν τῇ Δύσει ἀπουσίαν τοῦ Λικινίου ἐπῆλθε κατὰ τοῦ κράτους αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Συρίας, ἵνα ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτοῦ τὰς χώρας, ὧν ἦρχε, καὶ καταστῇ αὐτὸς μόνος κύριος τῆς Ἀνατολῆς. Εἶχε δὲ καταλάβει ἤδη τὰς πόλεις Βυζάντιον καὶ Ἡράκλειαν τὴν παρὰ τὴν Προποντίδα (τὴν παλαιὰν Πέρινθον), ὅτε ὁ Λικίνιος ἐνίκησεν αὐτὸν ὁλοσχερῶς ἐν μάχῃ τινὶ παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν (313). Ὁ Μαξιμῖνος τραπεὶς εἰς φυγήν, ἵνα μὴ αἰχμαλωτισθῇ ἔλαβε δηλητήριον καὶ ἀπέθανε κατ' ἀκολουθίαν τούτου ἐν μέσῳ φρικτῶν βασάνων. Τότε δὲ ὁ Λικίνιος ἔμεινε μόνος κύριος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπως ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τῇ Δύσει. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν οὕτω δύο μόνον ὑπολειφθέντων αὐτοκρατόρων ἐξερράγη μετ' ὀλίγον νέος πόλεμος, καθ' ὃν ἦτο πάλιν νικητὴς ὁ Κωνσταντῖνος (314 μ. Χ.). Διὰ τῆς νίκης δὲ ταύτης, μεθ' ἣν ὁ Λικίνιος ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, ἀφῄρεσεν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ τοῦ ἀντιπάλου τὴν Παννονίαν (τὴν νῦν Οὐγγαρίαν),

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν Δαλματίαν, Δακίαν (Μολδοβλαχίαν), Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα. Ὥστε τοῦ Λικινίου ἡ ἀρχὴ περιωρίσθη νῦν μόνον εἰς τὰς Ἀσιατικὰς χώρας καὶ ἐν Εὐρώπῃ εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν κάτω Μοισίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ νέα εἰρήνη διήρκεσεν ὀλίγον μόνον χρόνον. Ἐπειδὴ ὁ Λικίνιος, ἐναντίον τῶν ἐν Μεδιολάνῳ συμφωνηθέντων, κατεδίωκεν ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ὁ Κωνσταντῖνος ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ αὖθις τὸν πόλεμον (323 μ. Χ.) καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν δὶς κατὰ ξηρὰν (ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ἐν Χρυσουπόλει) καὶ κατὰ θάλασσαν καταστρέψας τὸν στόλον αὐτοῦ ἐν Ἑλλησπόντῳ (ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ διεκρίθη ὁ ἀπὸ Μαμερτίνης γενναῖος υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κρίσπος). Ὁ Λικίνιος ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ ἐν Νικομηδείᾳ εἰς τὸν νικητήν, ὅστις, καθαιρέσας νῦν αὐτὸν ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς, ἐχαρίσατο αὐτῷ τὴν ζωήν· ἀλλ' εἶτα ὁ Λικίνιος φωραθεὶς ὡς ἐπιβουλεύων τῷ Κωνσταντίνῳ ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ (324 μ. Χ.). Ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε νῦν μόνος κύριος τοῦ Κράτους.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ὡς μόνος ἄρχων τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους (323—337 μ. Χ.).

Ἀφοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ἐγένετο μόνος κύριος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐξετέλεσε τὸ πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν περιστάσεων παρασκευασθὲν καὶ ἀναγκαῖον κατασταθὲν ἔργον τῆς μεταθέσεως τοῦ κέντρου τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὡς εἴδομεν, ὁ Διοκλητιανὸς ἤδη εἶχε στήσει τὴν ἕδραν αὐτοῦ ἐν Ἀνατολῇ, ἐν Νικομηδείᾳ, ἕνεκα λόγων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν. Εἰς δὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κωνσταντίνου συνετέλεσαν, πλὴν τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν λόγων, καὶ ἐσωτερικοὶ λόγοι ἠθικοί. Ὁ Κωνσταντῖνος πεπεισμένος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ περὶ τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔχων δὲ πεποίθησιν, ὅτι πᾶσαι αἱ νῖκαι καὶ ἐπιτυχίαι, ἃς ἤρατο μέχρι νῦν ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων καὶ δι' ὧν κατέστη μόνος τοῦ σύμπαντος Ρωμαϊκοῦ κράτους ἄρχων, ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστεως, ἐξεδήλου διηνεκῶς ἐπὶ μᾶλλον τὴν πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ. Μετὰ τὸ μνημονευθὲν διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου τὸ ἐκδοθὲν τῷ 313 μ. Χ., δι' οὗ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀπέλαυεν ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει τελείας ἰσότητος δικαιωμάτων πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῶν Ρωμαίων ἐθνικὴν θρησκείαν, ἐξέδωκεν ἀπὸ τοῦ 315 μέχρι 323 μ. Χ. νέους νόμους, δι' ὧν ὁ Χριστιανισμὸς καθίστατο κατὰ μικρὸν θρησκεία τοῦ κράτους, μειζόνων ἀπολαύων νῦν τιμῶν καὶ προνομιῶν ἢ ἡ παλαιὰ θρησκεία. Τέλος δέ, ἀφοῦ τῷ 323 ἐγένετο μόνος ἄρχων τοῦ κράτους, ἐξέδωκε νόμους, ἐν οἷς ἀποκαλύπτεται καὶ ὁμολογεῖται ἡ τελεία πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν πίστις καὶ ἀφοσίωσις αὐτοῦ. Ἐν τοῖς νόμοις τούτοις ὁ Κωνσταντῖνος ὁμολογεῖ διὰ θερμῶν ἐκφράσεων τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν πίστιν αὐτοῦ, θεωρῶν αὐτὸν ὡς δοτῆρα τῶν νικῶν αὐτοῦ καὶ πιστεύων ὅτι ὁ Θεὸς ἐξελέξατο αὐτὸν ἵνα σώσῃ τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν καὶ πολέμων καὶ τῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμῶν («ταῖς σαῖς γὰρ ὑφηγήσεσιν ἐνεστησάμην σωτηριώδη πράγματα καὶ διήνυσα· τὴν σὴν σφραγῖδα πανταχοῦ προβαλλόμενος καλλινίκου ἤγημάμην στρατοῦ»). Πρὸς τούτοις ἐν τοῖς νόμοις τούτοις ὁ Κωνσταντῖνος καλεῖ τοὺς Χριστιανοὺς «πιστεύοντας», τοὺς δὲ μὴ Χριστιανοὺς «πλανωμένους», ἀποκαλεῖ δὲ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ *Ἀνατολικούς*, διότι ἐν Ἀνατολῇ ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῶν Χριστιανῶν. Καὶ ὑπὲρ τῶν Ἀνατολικῶν τούτων, ὡς συντριβέντων ὑπὸ τῶν συμφορῶν, ἐπικαλεῖται ἰδιαιτέρως τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ(1).

Ἡ τοιαύτη λοιπὸν πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀφοσίωσις καὶ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἰδιαιτέρα ἀγάπη τοῦ Κωνσταντίνου ὑπῆρξεν ἐν μέρει αἰτία ἵνα οὗτος μεταβιβάσῃ τὴν ἕδραν τοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολήν. Διότι ὑπῆρχον μὲν καὶ ἐν Ρώμῃ Χριστιανοί, ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη ἦτο συνδεδεμένη ἔτι στενώτατα τυπικῶς μετὰ τῶν ἀρχαίων πολιτειακῶν αὐτῆς θεσμῶν, οἵτινες πάλιν ἦσαν συνδεδεμένοι μετὰ τῶν θεσμῶν τῆς ἀρχαίας τῶν Ρωμαίων ἐθνικῆς θρησκείας. Τοὐναντίον δὲ ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολή, ἔνθα ἐπὶ τῶν προηγουμένων αὐτοκρατόρων ἐγένοντο

(1) Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος τὸν τύπον τοῦ βαπτίσματος ἔλαβε βραδύτερον περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο ἔπραξε κατὰ τὴν τότε συνήθειαν πολλῶν, οἵτινες οὕτως ἐποίουν, ἵνα, ἅπαξ καθαρθέντες τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος, μηκέτι ἁμαρτάνωσιν, ἐγγὺς ὄντες τῆς πρὸς Θεὸν ἀποδημίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ δεινότατοι διωγμοί, αὐξήσαντες μᾶλλον ἢ ἐλαττώσαντες τὴν ἠθικὴν δύναμιν τῆς νέας πίστεως, ἦτο ἰσχυρῶς χριστιανική.

Ταῦτα πάντα ἔπεισαν τὸν Κωνσταντῖνον ἵνα κτίσῃ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ νέαν διαρκῆ πρωτεύουσαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, πρὸς τοῦτο δὲ ἐξελέξατο αὐτὴν τὴν περὶ τὸν Θρᾳκικὸν Βόσπορον καὶ τὸν Κεράτιον Κόλπον κειμένην ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν πόλιν Βυζάντιον (329). Τῆς πόλεως ταύτης εὐρύνας ὁ Κωνσταντῖνος τὴν περιφέρειαν καὶ τὰ τείχη καὶ περιλαβὼν ἐντὸς αὐτῆς λόφους πέντε (εἰς τούτους προσετέθησαν ἔπειτα ἄλλοι δύο λόφοι, καὶ ἐντεῦθεν ἡ νέα πόλις ἐκτισμένη ἐπὶ 7 λόφων, ὡς ἡ Ρώμη, ἐκλήθη Ἑπτάλοφος) κατέστησεν αὐτὴν ὅλως νέαν καὶ μεγάλην πόλιν καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς (τὰ γενέθλια τῆς πόλεως) τῇ 11 Μαΐου 330 μ. Χ.

Ἡ νέα αὕτη πόλις, ἧς οἱ κάτοικοι, ἐκτὸς τῶν ὀλίγων ἐκ Ρώμης νῦν εἰς αὐτὴν μετοικησάντων ἀριστοκρατικῶν οἴκων, ἦσαν Ἕλληνες, ὠνομάσθη βραδύτερον Κωνσταντινούπολις καὶ Νέα *Ρώμη*, ὡς νέα πρωτεύουσα τοῦ Κράτους.

Πρὸ τῆς κτίσεως δ' ἔτι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέδειξε καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὸ πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν μέγα διαφέρον καὶ τὴν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς Ἕλληνας στοργὴν καὶ ἀγάπην αὐτοῦ. Τὴν Ἐκκλησίαν τὴν Χριστιανικὴν ἐτάραττε τότε, ἰδίως ἐν Ἀνατολῇ, *αἵρεσίς τις* ἤτοι *καινοτομία δογματική*, διδασκαλία τις δηλονότι νέα ἀντικειμένη πρὸς τὰ μέχρι νῦν παραδεδομένα δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, *αἵρεσις* καλουμένη Ἀρειανὴ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ αἱρεσιάρχου Ἀρείου πρεσβυτέρου τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας(1). Ὁ Κωνσταντῖνος δέ, ἵνα καταπαύσῃ τὴν ταραχὴν ταύτην καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην τῶν ἐν Ἀνατολῇ ἰδίως Χριστιανῶν, προσέφυγεν εἰς ἔργον μαρτυροῦν τὸ θερμὸν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τούτων διαφέρον. Διότι, ἐνῷ μέχρι τότε αἱ κατὰ τόπους ἀναφυόμεναι ἔριδες ἐλύοντο διὰ συνόδων ἐκκλησιαστικῶν τοπικῶν, ἤτοι ἐν στεναῖς τοπικαῖς περιφερείαις ὀλίγων ἐπαρχιῶν ἐκκλησιαστικῶν συγκροτουμένων, νῦν πρῶτον ὁ Κωνσταντῖνος συνεκάλεσε Σύνοδον *Οἰκουμενικήν*, ἤτοι σύνοδον ἐπισκόπων καὶ ἄλλων ἀνωτέρων κληρικῶν σύμπαντος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἡ

(1) Ἡ αἵρεσις αὕτη (ἐναντίον τῶν ἀρχῶν τῆς καθολικῆς καὶ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτις διδάσκει, ὅτι ἐν τῇ τρισυποστάτῳ θεότητι ὁ Υἱὸς εἶναι τέλειος Θεός, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός, οὐ ποιηθείς, θεὸς ἔχων τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν πατέρα οὐσίαν) ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Υἱὸς ἦτο κτίσμα τοῦ πατρὸς γεννηθεὶς ἐν χρόνῳ. Ἐδίδασκε δὲ ταῦτα ὁ αἱρεσιάρχης Ἄρειος, ἵνα, κατὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ, δώσῃ μείζονα μονοθεϊστικὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρώτη αὕτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκροτήθη τῷ 325 μ. Χ. (5 ἔτη πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως) ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας, ἔνθα συνῆλθον 318 θεοφόροι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας· καὶ ἐν ταύτῃ μετὰ πολλὰς συζητήσεις κατεδικάσθη ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, παρόντος καὶ τούτου, καὶ συνετάχθη τὸ σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ καλούμενον σύμβολον τῆς Νικαίας, ὅπερ συμπληρωθὲν ὕστερον ἐν τῇ δευτέρᾳ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ 56 ἔτη συγκροτηθείσῃ (381 μ. Χ.), ἀποτελεῖ τὸ παρὰ τοῖς Ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς ἱερὸν σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ *Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν* κλπ.(1). Ὁ Κωνσταντῖνος οὐ μόνον παρέστη εἰς τὴν Σύνοδον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ συζητήσεων μετέσχε μετὰ πολλοῦ διαφέροντος.

Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος τοσαύτην ἐπιδαψιλεύων εὔνοιαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς δὲν κατεδίωξεν οὐδαμῶς τοὺς ἐθνικούς (2). Τοὐναντίον δὲ θέλων νὰ βασιλεύῃ ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη ἐν τῷ Κράτει ἐπέτρεψε τελείαν ἀνεξιθρησκείαν «Ὁμοίαν τοῖς *πιστεύουσιν* οἱ *πλανώμενοι* χαίροντες λαμβανέτωσαν εἰρήνης τε καὶ ἡσυχίας ἀπόλαυσιν (ἔλεγον οἱ νόμοι τοῦ Κωνσταντίνου)· αὕτη γὰρ ἡ τῆς κοινωνίας ἐπανόρθωσις, καὶ πρὸς τὴν εὐθεῖαν ἀγαγεῖν ὁδὸν ἰσχύει. *Μηδεὶς τὸν ἕτερον παρενοχλείτω*· ἕκαστος, ὅπερ ἡ ψυχὴ βούλεται, τοῦτο καὶ πραττέτω».

Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ὁ Κωνσταντῖνος ἔκτισε ναὸν μεγαλοπρεπῆ εἰς τὴν Ἁγίαν Εἰρήνην, τὴν συμβολίζουσαν τὴν δι' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δωρηθεῖσαν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν εἰρήνην, ἔθηκε δὲ τὰ θεμέλια καὶ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας τοῦ Θεοῦ, ἤτοι τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, οὗτινος ἡ οἰκοδομία συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου Α'. Ἔκτισε δὲ ὁ Κωνσταντῖνος καὶ πολλοὺς ἄλλους ναοὺς Χριστιανικούς.

---

(1) Ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος καταδικάσασα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου, καθ' ἣν ὁ Υἱὸς ἐλέγετο ὅτι ἦτο κτίσμα τοῦ Πατρός, ἐδογμάτισεν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἐποιήθη, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ὡς φῶς ἐκ φωτός, ὡς θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ καὶ ὁμοούσιος τῷ πατρί, ἤτοι ἔχων τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν πατέρα οὐσίαν, θεὸς ὄντως ὁμοούσιος ὢν κατ' οὐσίαν.

(2) Ἐθνικὸς παράγεται ἐκ τοῦ *ἔθνους* ἢ μᾶλλον *ἔθνη* οὐχὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ σημασίᾳ τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ἐν τῇ τῆς μεταφράσεως τῆς Ἑβραϊκῆς λέξεως *κοὶμ*= ἔθνη. Οὕτως ὠνόμαζον οἱ Ἑβραῖοι τοὺς μὴ *Ἑβραίους*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἑαυτοὺς ὡς «ἐκλεκτὸν (περιούσιον) λαὸν τοῦ Κυρίου». Ἐντεῦθεν καὶ οἱ Χριστιανοὶ τῶν πρώτων αἰώνων παραλαβόντες τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς ἐκάλεσαν δι' αὐτοῦ πάντας τοὺς εἰδωλολάτρας. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ οἱ εἰδωλολάτραι κατὰ μετάφρασιν τοῦ εἰρημένου ἑβραϊκοῦ ὀνόματος καλοῦνται ὑπὸ τῶν Λατίνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας gentes=ἔθνη καὶ gentiles=ἐθνικοί.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου ὡς μονάρχου τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ὑπῆρξεν εἰρηνική. Διότι ἀπὸ βορρᾶ μὲν βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ δὲν ἐγένοντο· πρὸς ἀνατολὰς δὲ οἱ Πέρσαι διῆγον διαρκῶς ἐν εἰρήνῃ, ἀφ' οὗ χρόνου ὁ Γαλέριος νικήσας τὸν βασιλέα αὐτῶν Ναρσῆν (1) τῷ 297 ἐπέβαλεν αὐτοῖς εἰρήνην, δι' ἧς παρεχωρήθησαν εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἡ Μεσοποταμία καὶ πέντε ἐπαρχίαι πέραν τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἡ ἐπὶ τὴν Ἀρμενίαν καὶ Ἰβηρίαν Ρωμαϊκὴ κυριαρχία. Ἐξ ἄλλου ἡ ἠθικὴ αἴγλη καὶ ἡ δύναμις τοῦ Κωνσταντίνου ὕψωσε τὸ κράτος εἰς μεγίστην παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς περιωπὴν καὶ δόξαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ Αἰθίοπες (πρόγονοι τῶν Ἀβησσυνῶν) συνῆψαν ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου σχέσεις πρὸς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος.

Οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος ἔθηκεν ἐν Ἀνατολῇ τὰ θεμέλια κράτους Χριστιανικοῦ Ἑλληνικοῦ. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς τοῦ κράτους, περὶ οὗ θέλομεν πραγματευθῆ ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου, ἦτο Ρωμαϊκός, συνδεόμενος μετὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ὅλου Κράτους καὶ ἐν Ἀνατολῇ· καὶ αὐτὴ ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Κράτους ἦτο καὶ ἐν Ἀνατολῇ ἡ Λατινική· καὶ ἐπισήμως τὸ κράτος ἐκαλεῖτο καὶ ἐνταῦθα Ρωμαϊκὸν καὶ οἱ πολῖται Ρωμαῖοι. Ἀλλ' ἡ γλῶσσα ἡ λαλουμένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἡ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας, τῆς παιδεύσεως καὶ φιλολογίας ἦτο Ἑλληνική· αὐτὴ ἡ πρωτεύουσα ἦτο πόλις κατ' οὐσίαν Ἑλληνική, ὑπὸ Ἑλλήνων τὸ πλεῖστον οἰκουμένη.

Μεθ' ὅλα ταῦτα τὸ Κράτος τοῦ Κωνσταντίνου ἐν τῷ ὅλῳ αὐτοῦ περιλαμβάνον καὶ τὸ δυτικὸν τμῆμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ Ἑλληνικόν, ἀλλὰ θεμέλιον στερεὸν Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐν τῷ μέλλοντι, εὐθὺς ὡς ἤθελε χωρισθῇ πολιτικῶς, ὡς ἐγένετο μετ' οὐ πολύ, ἡ Ἀνατολὴ ἀπὸ τῆς Δύσεως.

Ἡ Ἐκκλησία ἡ Χριστιανικὴ καὶ ἰδίως ἡ Ἀνατολικὴ ἐτίμησε τὸν Κωνσταντῖνον ὡς ἅγιον καὶ *ἰσαπόστολον* βασιλέα καὶ ἐν βασιλεῦσιν ἀπόστολον, φρονοῦσα ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ φανέντος αὐτῷ σημείου τοῦ σταυροῦ (σ. 20), οὐχὶ δὲ παρ' ἀνθρώπων, ἐνεπνεύσθη καὶ ἐδιδάχθη τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ διότι κηρύξας, ὡς εἴδομεν, τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν δι' ἔργων καὶ διὰ λόγων προσείλκυσε πολλούς, ὡς Ἀπόστολος, εἰς τὴν πίστιν ταύτην(2). Καὶ

(1) Ὁ Κωνσταντῖνος μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐπεχείρησε μικράν τινα νικηφόρον στρατείαν ἐναντίον βαρβάρου τινὸς Σκυθικοῦ λαοῦ, τῶν Σαρματῶν.

(2) Οὕτω βραδύτερον καὶ ἐν Εὐρώπῃ ὁ τῆς Οὐγγαρίας πρῶτος βασιλεὺς Στέφανος (997—1038 μ. Χ.) γενόμενος Χριστιανὸς καὶ ἐργασάμενος ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ τότε Πάπα Σιλβέστρου Ἀπό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὡς πρῶτος δὲ Χριστιανὸς αὐτοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ὠνομάσθη καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας βασιλεὺς(1) ὑπὸ τὴν ἱερὰν ἰδιότητα τῆς ἀρχῆς ταύτης κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ κατὰ τὰς παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, κληθεὶς διὰ τοῦτο, ὅπως ὕστερον πάντες οἱ Χριστιανοὶ βασιλεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, *χριστὸς* τοῦ Κυρίου,(2) ἤτοι ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ, τεταγμένος ὑπ' αὐτοῦ ἵνα ἄρχῃ τοῦ ἐκλεκτοῦ (περιουσίου) λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἤτοι τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ τοσαῦτα τελέσας ἔργα μεγάλα καὶ νέαν περίοδον ἐγκαινίσας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου καὶ ἰδίως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ Μέγας ἐπικληθείς, ἐτελεύτησε τῷ 337 μ. Χ. ἐν Νικομηδείᾳ, ὁπόθεν ἀχθεὶς ὁ νεκρὸς αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου αὐτοῦ κτισθέντι μεγάλῳ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἐτιμήθη δὲ εἶτα ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὡς ἅγιος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἑορταζόμενος τῇ 21 Μαΐου μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἑλένης ὡς ἁγίας καὶ ταύτης τιμωμένης (3).

2. Οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. — Ὁ Κωνστάντιος Α' (337—363 μ. Χ.).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Κωνστάντιος, Κώνστας καὶ Κωνσταντῖνος, κατὰ τὴν ἐν μέρει ἐκτελεσθεῖσαν τοῦ πατρὸς πρὸ τοῦ θανάτου διάταξιν, διενεμήθησαν τοῦ ὅλου Ρω-

στολος καὶ Ἀποστολικὴ Μεγαλειότης. Τὴν προσωνυμίαν δὲ ταύτην τῆς Ἀποστολικῆς Μεγαλειότητος λαβόντες ἀπὸ τοῦ 1758 καὶ οἱ Ἁψβοῦργοι μονάρχαι τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας φέρουσι μέχρι σήμερον ὡς διάδοχοι τοῦ Στεφάνου Α'.

(1) Βασιλέας ὠνόμαζον τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν, οὐχὶ σπανίως καὶ αὐτοκράτορας καλοῦντες αὐτούς. Ἐν Βυζαντίῳ βραδύτερον συνεδυάσθησαν αἱ δύο προσωνυμίαι πρὸς δήλωσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος, ὅστις ἐκαλεῖτο «πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων».

(2) *Χριστὸς* ἤτοι κεχρισμένος εἶνε μετάφρασις τῆς Ἑβρ. λέξεως *μασσᾶ* ἤτοι, κατὰ ἑλληνικὸν σχηματισμόν, Μεσσίας. Οὕτως ἐκαλοῦντο παρὰ τοῖς Ἑβραίοις οἱ ἱερεῖς, οἱ προφῆται καὶ οἱ βασιλεῖς διότι διὰ συμβολικῆς τελετῆς τῆς χρίσεως ἐλάμβανον τὰς ἰδιότητας καὶ τὰ ἀξιώματα ταῦτα, ἐντεῦθεν δὲ χριστὸς ἢ μεσσίας τοῦ Κυρίου ἐσήμαινεν «ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ διὰ χρίσματος τοιούτου ἀναδειχθείς», ἐκλήθησαν δὲ οὕτω βραδύτερον μόνον οἱ βασιλεῖς· ἐντεῦθεν δὲ χριστὸς ἢ μεσσίας καὶ βασιλεὺς κατέστησαν συνώνυμοι ἐν τῇ Π. Δ. Ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Μεσσίας καὶ *Χριστός*, ὡς προσδοκώμενος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ, καὶ ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν ὡς οὐράνιος βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡς Κύριος Χριστὸς ἤτοι Θεὸς Βασιλεύς· ἐνῷ οἱ Χριστιανοὶ βασιλεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους τοῦ Βυζαντίου ἐκαλοῦντο, ὡς πάλαι οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἰσραήλ, ἁπλῶς χριστοὶ τοῦ Κυρίου=ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ.

(3) Ὁ Κωνσταντῖνος, πρὶν ἢ ἐμπεδωθῇ στερεῶς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡ Χριστια-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαϊκοῦ Κράτους τὴν ἀρχήν. Καὶ ὁ μὲν Κωνστάντιος ἔλαβε πάσας τὰς Ἀσιατικὰς χώρας καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ τὴν Θράκην καὶ τὴν Κάτω Μοισίαν ἐν Εὐρώπῃ, ὁ Κώνστας τὴν λοιπὴν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὴν χερσόνησον μετὰ τῶν πρὸς βορρᾶν Ἰλλυρικῶν χωρῶν καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς ἀπέναντι χώρας τῆς Ἀφρικῆς, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, ὡς πρώτου μεταξὺ αὐτῶν θεωρουμένου τοῦ ἐν Ἀνατολῇ Κωνσταντίου(1).

Ἀλλὰ καὶ ἡ νέα αὕτη τριαρχία δὲν διήρκεσε πολύ. Διότι τρία ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐκ τῶν υἱῶν ὁ Κωνσταντῖνος Β' θέλων ν' ἀφαιρέσῃ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κώνσταντος καὶ ἐπελθὼν κατ' αὐτοῦ εἰς Ἰταλίαν, ἐφονεύθη ἔν τινι παρὰ τὴν Ἀκυληΐαν μάχῃ· ἀλλὰ καὶ ὁ Κώνστας ἐφονεύθη μετὰ 10 ἔτη (350 μ.Χ.) ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Γαλατίᾳ στασιασάντων σωματοφυλάκων αὐτοῦ καὶ σφετεριστοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς γενομένου Φράγκου τὸ γένος Μαγνεντίου. Ἀλλ' ἐπελθόντος μετ' ὀλίγον τοῦ Κωνσταντίου κατὰ τοῦ Μαγνεντίου (351) ἡττήθη καὶ οὗτος καὶ φυγὼν εἰς Γαλατίαν ἐφονεύθη αὐτόχειρ (353). Τότε δὲ πᾶσαι αἱ χῶραι τῆς Δύσεως ὑπετάγησαν εἰς τὸν Κωνστάντιον, ὅστις ἔμεινε νῦν μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ ὅλου Ρωμαϊκοῦ κράτους ἑδρεύων ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τοῦ Κωνσταντίου Α' ἡ βασιλεία διηνεκῶς ἐταράσσετο ἐσωτερικῶς ὑπὸ θρησκευτικῶν ἐρίδων μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, ἤτοι τῶν ὀπαδῶν τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας, οὗ καρτερικώτατος καὶ ἀτρόμητος ὑπέρμαχος ἦτο ὁ τότε πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος, καὶ τῶν Ἀρειανῶν καὶ Ἡμιαρειανῶν (2), ὧν προστάτης ἦτο αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ

νικὴ πίστις καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ ἡ Χριστιανικὴ ἠθική, δὲν ἔμεινεν ἀπηλλαγμένος καὶ τινων ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν καὶ ὠμοτήτων. Οὕτω κατὰ τὸ 326 ἐφονεύθησαν τραγικῶς κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἥ τε γυνὴ αὐτοῦ Φαύστα καὶ ὁ γενναῖος (ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ γυναικὸς Μαμερτίνης) υἱὸς Κρίσπος, ὡς λέγεται, ἕνεκα τῶν ἀνακαλυφθεισῶν μεταξὺ αὐτῶν ἀθεμίτων σχέσεων.

(1) Σημειωτέον ὅτι εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐφονεύθησαν πάντες οἱ πλάγιοι τούτου συγγενεῖς, ἀδελφοί, θεῖοι καὶ ἀνεψιοί, ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ, ἐνεργούντων ὑπὲρ τῶν υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μ., μόνοι δὲ σωθέντες ἐπέζησαν τῇ καταστροφῇ ταύτῃ δύο ἀνεψιοὶ αὐτοῦ (παῖδες τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰουλίου Κωνσταντίου) Γάλλος καὶ Ἰουλιανός.

(2) Ἡμιαρειανοὶ ἐλέγοντο ἐκεῖνοι ἐκ τῶν Ἀρειανῶν, οἵτινες μετριάζοντες καὶ τροποποιοῦντες τὴν περὶ τοῦ Υἱοῦ διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου, δὲν ἐκάλουν μὲν τὸν Υἱὸν κτίσμα τοῦ Πατρός, ὡς ὁ Ἄρειος, ἀλλὰ οὔτε *ὁμοούσιον* τῷ Πατρὶ (ἤτοι τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχοντα πρὸς τὸν πατέρα), ἀλλ' ἁπλῶς *ὁμοιούσιον* τῷ πατρὶ (ἤτοι ὄντα *ὁμοίας* οὐσίας πρὸς τὸν πατέρα).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κωνστάντιος. Πλὴν δὲ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ταραχῶν, ἐπῆλθε καὶ ὁ πόλεμος ὁ πρὸς τοὺς Πέρσας. Οἱ Πέρσαι, οἵτινες μετὰ τὰς ἥττας, ἃς ἔπαθον ὑπὸ τοῦ Γαλερίου καὶ μετὰ τὴν ἐπονείδιστον αὐτοῖς εἰρήνην τοῦ 297 (ἴδ. σ. 24), ἡσύχαζον ἐπὶ πεντήκοντα περίπου ἔτη, νῦν αὖθις ἐτάραττον τὴν ἐξωτερικὴν εἰρήνην τοῦ Κράτους κατὰ τὰ μεθόρια. Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο ὑπεχρέωσε τὸν Κωνστάντιον, ἐπειγόμενον συγχρόνως νὰ στρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ Μαγνεντίου, νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου εἰς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Γάλλον, ἀναγορεύσας αὐτὸν καὶ καίσαρα. Ὁ Γάλλος δὲν διέπραξε μεγάλα ἔργα ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἤραντο σπουδαίας ἐπιτυχίας ἐναντίον τῶν Ρωμαίων. Μετ' ὀλίγον δὲ διαβληθεὶς ὁ Γάλλος πρὸς τὸν Κωνστάντιον ὡς μελετῶν νὰ ἀναρρηθῇ αὔγουστος, ἐφονεύθη κατὰ τὴν τούτου διαταγὴν (354)· ἔμελλε δὲ νὰ πάθῃ τὸ αὐτὸ καὶ ὁ νεώτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἰουλιανός, ἂν μὴ ἐπροστάτευεν αὐτὸν ἡ αὐτοκράτειρα Εὐσεβία. Διὰ τῆς προστασίας αὐτῆς σωθεὶς ὁ Ἰουλιανός, ὁ μόνος ἔτι ζῶν ἀνεψιὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἐπί τινα μὲν χρόνον ἐσπούδασεν ἐν Ἀθήναις, εἶτα δὲ ἐστάλη, νεαρὸς ἔτι τὴν ἡλικίαν ὤν, ὡς καῖσαρ εἰς τὴν Γαλατίαν, ἔνθα ἔδειξε, παρὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν, πολλὰ δείγματα στρατιωτικῆς καὶ στρατηγικῆς ἀρετῆς ἐν τοῖς ἐναντίον τῶν Γερμανικῶν λαῶν, τῶν Φράγκων καὶ τῶν Ἀλαμαννῶν πολέμοις, κατανικήσας τούτους ὁλοσχερῶς παρὰ τὸ Στρασβοῦργον (359 μ. Χ.). Ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς ὁ Κωνστάντιος θέλων νὰ στρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ τὴν εἰς αὐτὸν ἀποστολὴν μέρους τοῦ ἐν Γαλατίᾳ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰουλιανοῦ ἦτο ἱδρυμένον ἐν Λουτηκίᾳ τῆς Γαλατίας (ἐν τοῖς νῦν Παρισίοις), ὅτε ἀφίκετο ἡ διαταγὴ τοῦ Κωνσταντίου. Ὅτε δὲ ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεκοίνωσε ταύτην εἰς τὸν στρατόν, οὗτος μὴ θέλων νὰ καταλίπῃ τὸν Ἰουλιανόν, στασιάσας κατὰ τοῦ Κωνσταντίου ἀνεκήρυξεν *αὔγουστον* τὸν Ἰουλιανόν. Οὗτος ἀνεκοίνωσε τὰ γενόμενα εἰς τὸν Κωνστάντιον καὶ προέτεινεν αὐτῷ συμβιβασμόν. Ἀλλ' ὁ Κωνστάντιος, ὅστις ἐστράτευε τότε ἐναντίον τῶν Περσῶν, μαθὼν τὰ γενόμενα καὶ οὐδένα στέργων συμβιβασμόν, διέκοψε τὴν κατὰ Περσῶν πολεμικὴν ἐνέργειαν, ἵνα ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐπήρχετο κατὰ τοῦ Κωνσταντίου. Ἀλλ' ἐνῷ οὕτω μέγας ἠπειλεῖτο ἐμφύλιος πόλεμος ἐν τῷ Κράτει, ὁ Κωνστάντιος ἀφικόμενος ἤδη εἰς Κιλικίαν τῆς Μ. Ἀσίας ἐτελεύτησε (30 Ὀκτωβρίου 361 μ. Χ.). Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς πλὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ ὑπελείπετο ἐν τῇ ζωῇ κληρονόμος ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἀπεσοβήθη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ σύμπαν τὸ Κράτος ἀνεγνώρισε τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. Ἰουλιανὸς (361—363 μ. Χ.).

Ὁ Ἰουλιανὸς ὡς στρατιώτης καὶ στρατηγὸς ἡρωϊκὸς καὶ ὡς βασιλεὺς πεπαιδευμένος καὶ λόγιος μὴ στερούμενος καί τινος εὐγενείας ἤθους εἶχε πολλὰ τὰ προσόντα, ἵνα καταστῇ ἀγαθὸς ἡγεμών. Ἀλλ' ἀτυχῶς διὰ τὸ νεανικὸν τῆς ἡλικίας καὶ τὴν ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τὰς τοῦ παρελθόντος βίου περιπετείας, πρὸ πάντων δὲ διὰ τὸ μονομερὲς τῆς παιδεύσεως, ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ φύσις δὲν ὑπῆρξεν ἀμιγὴς καὶ πολλῶν ἐλαττωμάτων. Γεννηθεὶς τῷ 331 μ. Χ. ἦγεν ἤδη τὸ ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας, ὅτε ἀποθανόντος τοῦ θείου αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐπῆλθεν ἡ φοβερὰ σφαγὴ τῶν ἀρρένων συγγενῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, ἀφ' ἧς ἐσώθησαν μόνον αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Γάλλος. Ἡ πρώτη παίδευσις τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐγένετο ὑπ' ἀνδρὸς ἐμφυτεύσαντος αὐτῷ τὴν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἀγάπην. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς τοιαύτης παιδεύσεως, ὅτε συνεπλήρωσε τὸ τρισκαιδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐκλείσθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γάλλου εἰς μοναστήριον, ἵνα λάβωσιν ἀμφότεροι ἀνατροφὴν μοναχικήν. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ μικρόνους Γάλλος ἐγένετο οὕτω πράγματι δεισιδαίμων καὶ φανατικὸς χριστιανός, ὁ εὐφυὴς Ἰουλιανὸς ἐν τῷ περιωρισμένῳ μοναχικῷ βίῳ οὐδὲν διδασκόμενος ἐκ τῆς ὑψηλοτέρας καὶ βαθυτέρας χριστιανικῆς σοφίας, πρὸς μὲν τὴν θρησκείαν τὴν Χριστιανικὴν μεγάλην ἠσθάνετο ἀποστροφήν, ἡδέως δὲ ἀνεμιμνήσκετο τῶν διδαγμάτων τῆς πρώτης παιδεύσεως αὐτοῦ. Μετὰ ἑκταετῆ τοιοῦτον μοναχικὸν βίον ἠδυνήθη πάλιν νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων (ἐν πνεύματι οὐχὶ χριστιανικῷ)· μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, διὰ τῆς προστασίας τῆς αὐτοκρατείρας Εὐσεβίας ἀπαλλαγεὶς τοῦ κατ' αὐτοῦ ὡσαύτως ἐπιβουλευομένου κινδύνου τοῦ θανάτου, μετέβη εἰς Ἀθήνας (354), ἵνα ἐν τῇ αὐτόθι περιφήμῳ τότε ῥητορικῇ καὶ φιλοσοφικῇ σχολῇ ἐξακολουθήσῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἐσπούδαζον ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος, οἱ γενόμενοι ὕστερον μεγάλοι πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ σφοδρότατοι διὰ λόγου καὶ διὰ καλάμου ἀνταγωνισταὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν τῷ τούτου κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ πολέμῳ. Ἐν Ἀθήναις ὁ Ἰουλιανὸς ἐλθὼν εἰς στενὰς σχέσεις πρὸς πολλοὺς ῥήτορας, σοφιστὰς καὶ φιλοσόφους ἐθνικοὺς καὶ νέαν ἐμπνευσθεὶς ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἐξεδήλου φανερῶς τὴν πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν ἀποστροφὴν αὐτοῦ. Ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, οὗτινος οὐδόλως ἐνόει τὴν ἐσωτερικὴν πνευματικὴν φύσιν καὶ ἠθικὴν δύναμιν, χαρακτῆρα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ἀξίαν, ἔβλεπεν ἁπλῶς τὸν βίᾳ ἐπιβληθέντα αὐτῷ μοναχικὸν περιορισμόν, ἐνῷ ἐν τῇ ἐθνικῇ θρησκείᾳ ἔβλεπε τὸ κάλλος τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ τέχνης. Ἐν Ἀθήναις ἄλλως ὀλίγον μόνον χρόνον διέμεινεν ὁ Ἰουλιανός, διότι ἤδη τῷ 355 ἐπέμφθη ὡς καῖσαρ εἰς τὴν Γαλατίαν, ἔνθα κατ' ἀξιοθαύμαστον τρόπον ὁ νεαρὸς τὸ 25 ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων φιλόσοφος, ὁ πρὸ μικροῦ καταλιπὼν τὰ ἑδώλια τοῦ σπουδαστοῦ, ἀπεδείχθη μεγαλοφυὴς στρατηγὸς διαπράξας ὅσα εἴδομεν ἀνωτέρω.

Ἦγεν ἤδη ὁ Ἰουλιανὸς τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας, ὅτε διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν περιστάσεων κατέστη, καθὰ εἴδομεν, μόνος κύριος τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἑδρεύων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πρωτίστη νῦν φροντὶς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἦτο νὰ ἀναδείξῃ αὖθις τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν θρησκείαν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους, μὴ ἐννοῶν ὅτι ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμὸς ὡς θρησκεία οὐδεμίαν πλέον ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ζωτικότητα πνευματικὴν καὶ ὅτι μόνη ἡ χριστιανικὴ πίστις ὡς θρησκεία ἠδύνατο νὰ παρέχῃ πνευματικὴν ζωὴν τῇ ἀνθρωπότητι, προάγων τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῆς εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα,ἐκβάλλων δὲ ἐκ τούτων τοὺς Χριστιανούς, ἀνορθῶν τὴν ἐθνικὴν λατρείαν διὰ μεγαλοπρεπῶν τελετῶν καὶ διὰ δωρεῶν βασιλικῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους ναοὺς καὶ μαντεῖα καὶ ἀναστρεφόμενος οἰκειότατα μετὰ τῶν ἐθνικῶν ἱερέων καὶ σοφιστῶν. Αἱματηροὺς διωγμοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν δὲν ἐνήργησεν, ἀλλ' ἠθικῶς κατεδίωκεν αὐτούς· πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ ἀπηγόρευεν αὐτοῖς νὰ σπουδάζωσιν ἐν τοῖς σχολείοις τὴν *Ἑλληνικὴν* γλῶσσαν. Διὰ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς πολιτείαν κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας κληθεὶς Ἀποστάτης καὶ Παραβάτης καὶ ἐμισήθη σφόδρα ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν· καὶ πατέρες δὲ τῆς Ἐκκλησίας μεγάλοι, μάλιστα ὁ πρώην ἐν Ἀθήναις συσπουδαστὴς αὐτοῦ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, σφοδροὺς ἔγραψαν κατ' αὐτοῦ στηλιτευτικοὺς λόγους, ἰδίως διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἀπαγόρευσιν τῆς σπουδῆς τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἀλλ' ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουλιανοῦ ὑπῆρξε λίαν βραχυχρόνιος καὶ ὁ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός, ὡς προέλεγεν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, «νεφύδριον ἦν καὶ ταχὺ παρῆλθεν». Ἀφικόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 362 ὁ Ἰουλιανὸς ἐστράτευσε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἑπομένου ἔτους (363) ἐναντίον τῶν Περσῶν, ὧν βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀπὸ 310 μ. Χ. ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον καὶ ἐναντίον τοῦ Κωνσταντίου Α' πολεμήσας Σαπώρης (Σαχπουὶρ) Β'. Τὴν στρατείαν διεξήγαγεν ἐν ἀρχῇ ὁ Ἰουλιανὸς μετὰ πολλῆς ὁρμῆς καὶ ἀνδρείας λαβὼν ἐπιθετικὴν στάσιν καὶ εἰσβαλὼν τολμηρῶς εἰς τὰς χώρας τῆς Περσίας, ἀλλ' ὕστερον παραπλανηθεὶς εἰς ἐρήμους χώρας ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ παρακο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λουθούμενος ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὑπὸ μεγάλου στρατοῦ τῶν πολεμίων. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν δὲ ταύτην τρωθεὶς καιρίως ἔν τινι μικρᾷ ἀψιμαχίᾳ ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς (κατὰ Ἰούλιον τοῦ 363 μ. Χ.) τὸ 32 ἄγων τῆς ἡλικίας ἔτος(1).

4. Ἰοβιανὸς (363—364).

Ἀποθανόντος τοῦ Ἰουλιανοῦ, οὐδενὸς πλέον ὑπάρχοντος φυσικοῦ κληρονόμου τῆς ἀρχῆς ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσεν ὡς αὐτοκράτορα ἐπὶ τοῦ πεδίου αὐτοῦ τῆς μάχης τὸν ἀνώτερον ἀξιωματικὸν Ἰοβιανόν, ὄντα Χριστιανὸν καὶ μάλιστα ὀρθόδοξον. Οὗτος δὲ ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ συνομολογήσῃ εὐθὺς εἰρήνην πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ μάλιστα ἐπὶ ὅροις οὐχὶ ἐντίμοις εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος, ἀφοῦ δι' αὐτῆς ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς Πέρσας πᾶσαι αἱ διὰ τῶν νικῶν τοῦ Γαλερίου (ἔνθ. σελ. 24) προσαρτηθεῖσαι εἰς τὸ Κράτος πέραν τοῦ Τίγρητος πέντε ἐπαρχίαι καὶ ἡ περίφημος ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου κειμένη πόλις *Νίσιβις* (νῦν Νεδζίπ) ἡ ἐπὶ αἰῶνας διατελοῦσα μῆλον ἔριδος μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Πρὸς τούτοις ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἀνεκάλεσεν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ἐκδοθέντα διατάγματα καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν τὴν προτέραν ἐν τῷ Κράτει θέσιν καὶ δύναμιν. Ἀλλ' ὁ Ἰοβιανὸς πρὶν ἢ ἔτι ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτελεύτησε καθ' ὁδὸν ὑπὸ νόσου ἐν Βιθυνίᾳ (κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 364 μ. Χ.) 8 μῆνας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ· καὶ ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσε τότε αὐτοκράτορα τὸν ἐπίσης ὀρθόδοξον Χριστιανὸν στρατηγὸν Οὐαλεντινιανόν.

5. Οἱ αὐτοκράτορες Οὐαλεντινιανὸς (364—376) καὶ Οὐάλης (364—378).

Ὁ αὐτοκράτωρ Οὐαλεντινιανός, θεωρῶν ἀναγκαιοτέραν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐν τῇ Δύσει ἢ τῇ Ἀνατολῇ, ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Οὐάλεντα, αὐτὸς δὲ μετέβη εἰς τὰς δυτικὰς χώρας τοῦ κράτους. Ἐνταῦθα ἐπολέμησεν ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν διαφόρων Γερμανικῶν φυλῶν, αἵτινες ἐποιοῦντο κατὰ

(1) Ὁ Ἰουλιανὸς κατέλιπεν εὔφημον μνήμην καὶ ὡς ἑλληνιστὴς καὶ γλαφυρὸς συγγραφεὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας γράψας ἱκανὰς πραγματείας καὶ ἐπιστολάς, ὧν οὐκ ὀλίγαι σῴζονται μέχρι νῦν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ σύνηθες ἐπιδρομὰς εἰς τὰς χώρας τοῦ κράτους, καὶ ἰδίως ἐναντίον τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ τῶν Ἀλαμαννῶν, οἵτινες εἰσέβαλλον εἰς τὴν ἀνατολικὴν Γαλατίαν.

Ὁ δὲ Οὐάλης ὁ ἄρχων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς ἦτο μὲν Χριστιανός, οὐχὶ ὅμως καὶ ὀρθόδοξος ὡς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἡμιαρειανός, καὶ ὡς τοιοῦτος κατεδίωκε τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ὀρθοδοξίας καθ' ὅλον τὸ Κράτος, θέλων νὰ ἐπιβάλῃ πανταχοῦ τοῦ κράτους τὸ δόγμα τῶν ἡμιαρειανῶν. Ἐνῷ δὲ οὕτω θρησκευτικαὶ ἔριδες ἐτάρασσον τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην τῆς Ἀνατολῆς, οἱ Πέρσαι ἐγένοντο αὖθις ἀπειλητικοὶ ἐν τοῖς μεθορίοις ὑπὸ τὸν ἔτι ζῶντα καὶ βασιλεύοντα Σαπώρην Β'. Κατὰ τούτου στρατεύσας ὁ Οὐάλης κατώρθωσε νὰ ὑποχρεώσῃ αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ ἀνοκωχὴν πρὸς τὸ Κράτος. Ἀλλὰ κίνδυνοι ἄλλοι νέοι ἐνέσκηψαν νῶν ὁρμητικῶς ἀπὸ βορρᾶ ἐπὶ τὴν Ἀνατολήν.

Εἴδομεν ὅτι (σ. 12) ὁ Γερμανικῆς καταγωγῆς λαὸς τῶν Γότθων εἶχεν ἱδρύσει περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3 μ. Χ. αἰῶνος δύο κράτη βαρβαρικὰ ἐκτεινόμενα ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ Εὐξείνου, τὸ τῶν Ἀνατολικῶν Γότθων ἢ Οὐστρογότθων καὶ τὸ τῶν Δυτικῶν Γότθων ἢ Βησιγότθων, καὶ ὅτι οἱ Βησιγότθοι ᾤκουν μεταξὺ τοῦ Δανουβίου καὶ τοῦ Βορυσθένους, ἀνατολικώτερον δὲ τούτου μέχρι τοῦ Τανάϊδος ἢ Δὼν ᾤκουν οἱ Οὐστρογότθοι.

Οἱ Γότθοι οὗτοι, καὶ μάλιστα οἱ Οὐστρογότθοι, εἶχον προσέλθει εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 3 μ. Χ. αἰῶνος, καὶ ἐν τῇ α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῇ συνόδῳ εἶχε παραστῇ καὶ ἐπίσκοπος αὐτῶν καλούμενος *Οὐλφίλας*(1), ὁ κυρίως διαδοὺς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν μεταξὺ τῶν Γότθων καὶ τῶν ἄλλων Γερμανικῶν λαῶν. Ὁ Οὐάλης ἐν ἀρχῇ τῆς

(1) Ὁ Οὐλφίλας κατήγετο ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀπὸ Καππαδοκίας. Οἱ πρόγονοι αὐτοῦ εἶχον αἰχμαλωτισθῇ ἐν Καππαδοκίᾳ ὑπὸ τῶν Γότθων καθ' ὃν χρόνον οὗτοι ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεριανοῦ εἶχον ἐπιδράμει μέχρι τῶν ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (ἴδ. σελ. 12) ἀπάγοντες μεθ' ἑαυτῶν μέγα πλῆθος αἰχμαλώτων, ἐν οἷς ὑπῆρχον καὶ οὐκ ὀλίγοι Χριστιανοί. Μεταξὺ δὲ τῶν Χριστιανῶν αἰχμαλώτων ὑπῆρχον καὶ οἱ γονεῖς ἢ πρόγονοι τοῦ Οὐλφίλα, ἀχθέντες αἰχμάλωτοι ἀπὸ Καππαδοκίας εἰς τὴν χώραν τῶν Γότθων. Ὁ Οὐλφίλας γεννηθεὶς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γότθων καὶ ἀνατραφεὶς ὑπὸ τῶν γονέων ἐν τῇ πίστει τῇ Χριστιανικῇ, γινώσκων δὲ καὶ τὴν γλῶσσαν τὴν Γοτθικὴν ἐδίδαξε τοὺς Γότθους τὴν Χριστιανικὴν πίστιν μεταφράσας εἰς τὴν Γοτθικὴν καὶ τὰ Εὐαγγέλια καὶ μέρος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον οὔτε οἱ Γότθοι οὔτε ἄλλος τις Γερμανικὸς λαὸς εἶχεν ἀλφάβητον, ὁ Οὐλφίλας ἐπενόησε τὸν Γοτθικὸν ἀλφάβητον σχηματίσας αὐτὸν ἀπὸ συνδυασμοῦ Ἑλληνικῶν γραμμάτων μετά τινων ἄλλων ἐκ τῶν ἀρχαίων συμβολικῶν σημείων (ρούνων, runen) τῶν Γερμανῶν ληφθέντων στοιχείων. Τοῦ Οὐλφίλα ἡ Μετάφρασις τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βασιλείας αὐτοῦ ἐπολέμησεν ἐπὶ τρία ἔτη ἐναντίον τῶν Βησιγότθων, διότι οὗτοι εἶχον ὑποστηρίξει διὰ 30 χιλιάδων ὁπλιτῶν σφετεριστήν τινα ἀντίπαλον τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα αὐτῶν Ἀθανάριχον, ὅστις ἦτο Χριστιανός, νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ εἰς τοὺς Γότθους αὐτοῦ νὰ διαβαίνωσι τὸν Δανούβιον καὶ νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰς χώρας τοῦ κράτους· συγχρόνως δὲ κατώρθωσε νὰ δεχθῶσιν ὁ Ἀθανάριχος καὶ οἱ Βησιγότθοι αὐτοῦ τὸ δόγμα τῶν Ἀρειανῶν (μᾶλλον τῶν Ἡμιαρειανῶν). Ἕνεκα δὲ τούτου καὶ ἄλλοι τινὲς Γερμανικοὶ λαοὶ (Γεπίδαι, Βανδῆλοι, Λαγγοβάρδοι) δεξάμενοι παρὰ τῶν Γότθων τὸν Χριστιανισμὸν ἐπρέσβευον τὸ δόγμα τῶν Ἀρειανῶν.

Ἐνῷ λοιπὸν οἱ Βησιγότθοι διῆγον ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Ἀθανάριχον κατὰ τὰς γενομένας πρὸς τὸν Οὐάλεντα συνθήκας, αἴφνης, καθ' ὃν χρόνον ὁ Οὐάλης ἕνεκα τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου μεταβὰς εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τοῦ κράτους αὐτοῦ εὑρίσκετο ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, ἦλθον πρὸς αὐτὸν πρέσβεις τῶν Βησιγότθων τούτων, τῷ 376 μ. Χ., τῷ αὐτῷ ἔτει, καθ' ὃ ἐτελεύτα ἐν τῇ Δύσει ὁ αὐτοκράτωρ Οὐαλεντινιανός, αἰτούμενοι παρὰ τοῦ Οὐάλεντος ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς νὰ διαβῶσι τὸν Δανούβιον καὶ ἐγκαθιστάμενοι ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ τούτου ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, ὡς ὑπήκοοι τοῦ αὐτοκράτορος, ἀμύνωνται ἐναντίον τῶν βαρβάρων ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τοῦ Κράτους.

Ἡ αἰτία τοῦ τοιούτου παρὰ τῷ Οὐάλεντι διαβήματος τῶν Βησιγότθων ἦτο μέγα τι γεγονὸς τῶν τότε χρόνων ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, ἡ Μεγάλη καλουμένη Μετανάστευσις τῶν λαῶν, ἡ τοσούτων γενομένη ἀφορμὴ μεγάλων μεταβολῶν ἔν τε τῷ ὅλῳ Ρωμαϊκῷ κράτει καὶ ἐν τῷ βαρβαρικῷ κόσμῳ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπιταχύνασα τὴν κατάλυσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐν τῇ Δύσει. Διὰ τοῦτο ἀνάγκη, ἵνα νοήσωμεν καλῶς τὰ νῦν μεταξὺ τοῦ Οὐάλεντος καὶ τῶν Βησιγότθων γινόμενα, νὰ διακόψωμεν ἐπὶ μικρὸν τὴν ἀφήγησιν τῆς ἱστορίας τοῦ Οὐάλεντος καὶ νὰ στρέψωμεν τὸ βλέμμα ἡμῶν πρὸς τὰς ἀχανεῖς ἐκείνας χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἐξ ὧν, οἱονεί τις πλήμμυρα βαρβαρική, ἐπῆλθεν ἐπὶ τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην τὸ πλῆ-

---

ἱερῶν γραφῶν εἶναι τὸ πρῶτον καὶ ἀρχαιότατον μνημεῖον τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, ὡς ἐλαλεῖτο αὕτη ὑπὸ τῶν Γότθων, καὶ τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας (Χειρόγραφον ἀρχαιότατον τῆς μεταφράσεως ταύτης σῴζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Οὐψάλης τῆς Σουηδίας). Ὁ Οὐλφίλας δὲ οὗτος ἦτο ἐπίσκοπος καὶ ἀντιπρόσωπος τῶν Γότθων ἐν τῇ α' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ καὶ ἔζη ἔτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Οὐάλεντος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θος ἐκεῖνο τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων γενικὴν ἐν τῷ πλείστῳ μέρει τῆς Εὐρώπης ἐπενεγκὸν ἀναστάτωσιν φυλῶν καὶ ἐθνῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

I. Οἱ Οὖννοι.

Ὡς εἴπομεν, οἱ Γότθοι κατὰ τὸν 4 μ. Χ. αἰῶνα ᾤκουν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ μέχρι τοῦ Τανάϊδος ἢ Δὼν ποταμοῦ. Ὄπισθεν τούτου καὶ ἀνατολικώτερον μεταξὺ τοῦ Δὼν καὶ τοῦ νῦν Βόλγα ποταμοῦ ᾤκει φυλή τις ἀνάμικτος ἐκ Γερμανῶν καὶ Σλαύων, ἡ φυλὴ τῶν Ἀλανῶν, ὄπισθεν δὲ καὶ ἀνατολικώτερον τούτων μέχρι τῶν ἔνδον τῆς Ἀσίας ἦσαν βάρβαροι λαοὶ ἄγνωστοι εἰς τὸν Ρωμαϊκὸν κόσμον. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ ὅτε ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Οὐάλεντος ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ ἐν τῇ Δύσει, περὶ τὸ 374 μ. Χ., ἤχησε δεινῶς ἀνὰ πᾶν τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ μεταξὺ τῶν ἐν τῇ μέσῃ καὶ Ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ Γερμανικῶν καὶ Σλαυϊκῶν λαῶν τὸ φοβερὸν ὄνομα τῶν Οὔννων. Διεδόθη πανταχοῦ ἡ φήμη ὅτι ἀπ' ἀνατολῶν, ἐκ τῶν πέραν τοῦ Τανάϊδος καὶ τοῦ Βόλγα χωρῶν, ἐπήρχοντο στίφη βαρβάρων εἰδεχθεστάτων τὴν ὄψιν καὶ ἀγριωτάτων τὸν βίον.

Στίφη Ἀλανῶν καὶ Γότθων φευγόντων πρὸς δυσμὰς ἔμπροσθεν τοῦ ἐμφανισθέντος βαρβάρου λαοῦ διέδιδον τὰς τρομακτικωτάτας περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις, μαρτυρούσας οἵαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν φαντασίαν αὐτῶν ἐνεποίουν οἱ νέοι βάρβαροι ἐπιδρομεῖς τῆς Εὐρώπης. «Ἀπὸ τῶν χιονοσκεπῶν ὀρέων τῆς Ἀσίας ἐκυλίσθησαν ἀπειράριθμα καταστρεπτικά, ἀκάθεκτα ἐν τῇ ὁρμῇ αὐτῶν στίφη, μικρὰν ὁμοιότητα ἔχοντα πρὸς ἀνθρώπους, ἀντὶ προσώπων ἔχοντα ὄγκον σαρκός, ἄνευ πώγωνος καὶ μετὰ μικρῶν κοίλων ὀφθαλμῶν καὶ πλατειῶν ῥινῶν, ἀναστήματος βραχέος, ὅμοια πρὸς δίποδα θηρία ἢ πρὸς κορμοὺς ἀτελῶς μεμορφωμένους, δυσειδέστατα τὸ σῶμα, ἀπεχθέστατα δ' ἐν τῷ τρόπῳ τοῦ ζῆν ἀλλ' εὐκίνητα, οἱονεὶ ἱπτάμενα ἐπὶ τῶν ἵππων αὐτῶν». Περιεγράφοντο δὲ καὶ ὑπὸ τῆς προτρεχούσης αὐτῶν φήμης καὶ ὡς ὄντα λίαν αἱμοχαρῆ, ὡς φονεύοντα δι' ἀκοντίων εὐστοχώτατα ῥιπτομένων καὶ θυσιάζοντα τοὺς αἰχμαλώτους εἰς τοὺς θεοὺς αὐτῶν. Ἐλέγετο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ ὅτι τὰ ἀνθρωποειδῆ ταῦτα ὄντα παρήχθησαν ἀπὸ μίξεως τῶν κακῶν δαιμόνων τῆς ἐρήμου μετὰ Σκυθίδων βακχίδων. Βραδύτερον, ὅτε οἱ Οὖννοι ἐγνωρίσθησαν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Ρωμαίων καὶ περιεγράφησαν ἀκριβέστερον καὶ πραγματικώτερον, ἐγνώσθη ὅτι ἦσαν λαοὶ ἀνθρωπολογικῶς Μογγολικῆς καταγωγῆς, βαρβαρώτατοι τὸν βίον, οὐδὲν γινώσκοντες τῶν στοιχειωδεστάτων βίου ὀπωσοῦν ἀνεπτυγμένου, οὔτε κώμας οἰκοῦντες οὔτε κατοικίας ἔχοντες ἄλλας πλὴν τῶν ἵππων καὶ τῶν σκηνῶν αὐτῶν, οὐδὲν ἐκτιμῶντες οὔτε τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν (χρυσόν, ἄργυρον), ἀλλὰ τὰ πάντα καταστρέφοντες διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου καὶ τὴν μεγίστην ἡδονὴν αἰσθανόμενοι ἐν τῷ φονεύειν ἀνθρώπους καὶ καταστρέφειν ἔργα ἀνθρωπίνης τέχνης. Νεώτεραι δὲ συγκριτικαὶ ἱστορικαὶ μελέται κατέστησαν πιθανωτάτην τὴν γνώμην, ὅτι οἱ Οὖννοι οὗτοι ἦσαν οἱ ἀρχαιότερον ἐν τοῖς Σινικοῖς χρονικοῖς ἀναφερόμενοι *Χιογκνοῦ*, λαοὶ Μογγολικῆς καταγωγῆς οἱ πλανώμενοι εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τῆς Κίνας ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς βορείου Ἀσίας, πολλὰς καὶ δεινοτάτας ποιούμενοι ἐπιδρομὰς εἰς τὰς Σινικὰς χώρας, ἀπὸ δὲ τοῦ 2 μ. Χ. αἰῶνα ἐξαφανιζόμενοι ἐκ τῶν ὁρίων τῆς Κίνας, καταδιωκόμενοι ὑπ' ἄλλων βαρβάρων καὶ μεταβαίνοντες εἰς τὰς βορειοδυτικὰς ὑπὲρ τὴν Κασπίαν χώρας τῆς Ἀσίας καὶ διεσπαρμένοι ἐν ταῖς μέχρι τοῦ Βόλγα ἐρήμοις πεδιάσιν, ὁπόθεν τῷ 374 πιεζόμενοι ὑπὸ νέων πάλιν βαρβάρων διέβησαν τὸν Βόλγαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀλανῶν. Οἱ Ἀλανοὶ τάχιστα κατεβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἀπειραρίθμων Οὐννικῶν στιφῶν καὶ διαβάντες τὸν Τάναϊν εἰσῆλθον εἰς τὰς χώρας τῶν Οὐστρογότθων. Ἀλλ' ἡ θύελλα ἡ Οὐννικὴ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐνσκήψῃ καὶ ἐνταῦθα. Οἱ Οὐστρογότθοι γενναίως ἀντετάχθησαν ὑπὸ τὸν γηραιὸν ἡρωϊκὸν βασιλέα αὐτῶν Ἐρμάνριχον ἐναντίον τῶν Οὔννων, ἀλλ' ὁ μὲν Ἐρμάνριχος ἐφονεύθη μαχόμενος γενναίως, οἱ δὲ Οὖννοι προήλασαν ἀκάθεκτοι πρὸς τὰ πρόσω καταλαμβάνοντες πάσας τὰς μέχρι Δανουβίου χώρας. Οἱ Οὐστρογότθοι καταδιωκόμενοι ἐτράπησαν πρὸς τὸν ἄνω Δανούβιον, εἰς τὰς νῦν Οὐγγρικὰς καὶ Αὐστριακὰς χώρας, οἱ δὲ Βησιγότθοι ἐζήτησαν, ὡς εἴπομεν, νὰ διέλθωσι τὸν Δανούβιον καὶ νὰ προσφύγωσιν εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ χώρας τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἐπὶ τούτῳ ἠτήσαντο τὴν ἄδειαν τοῦ Οὐάλεντος. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Οὖννοι ἐξέτειναν τὰς εἰσβολὰς αὐτῶν πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης καταλαβόντες πάσας τὰς εὐρυτάτας χώρας τῆς νῦν νοτίας καὶ μέσης Ρωσίας καὶ ἀναγκάσαντες τοὺς ἐν τῇ μέσῃ Ρωσίᾳ οἰκοῦντας Σκυθικοὺς ἢ Σλαυϊκοὺς λαοὺς νὰ ἐπιπέσωσιν ἐπὶ τοὺς παρὰ τὴν Βαλτικὴν καὶ τὸν Οὐϊστούλαν καὶ τὸν Ἄλβιν Γερμανικοὺς λαούς. Τότε οἱ Γερμανικοὶ λαοὶ οἱ βορειότε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρον καὶ ἀνατολικώτερον οἰκοῦντες ἐπέπεσον ἐπὶ τοὺς νοτιώτερον καὶ δυτικώτερον οἰκοῦντας Γερμανούς, οὗτοι δὲ πάλιν ἐπὶ τὰς χώρας τὰς δυτικὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους διαβάντες τὰς Ἄλπεις καὶ τὸν Ρῆνον, εἶτα δὲ καὶ τὰ Πυρηναῖα. Καὶ ἐντεῦθεν ἤρξατο κίνησις λαῶν δίκην κυμάτων φερομένων ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τῆς Βαλτικῆς μέχρι τῆς Ἰταλίας, Γαλατίας, Ἱσπανίας καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης ταύτης ἐπ' ἄλληλα κινήσεως τῶν Γερμανικῶν ἐθνῶν, ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ κατάλυσις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐν τῇ Δύσει, θέλομεν ἐκθέσει βραδύτερον ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, νῦν δὲ ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Οὐάλεντος, ἐφ' οὗ τὸ κῦμα τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἐθνῶν κατέκλυσεν ἐν μέρει καὶ παροδικῶς καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν.

2. Ὁ Οὐάλης καὶ οἱ Βησιγότθοι.—Ἐπιδρομὴ αὐτῶν εἰς τὸ κράτος.

Ὁ Οὐάλης εἰς τοὺς Βησιγότθους τοὺς παρ' αὐτοῦ αἰτουμένους νὰ ἐγκαταστῶσιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους ἐπέτρεψε νὰ οἰκήσωσιν ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Δανουβίου καὶ τοῦ Αἵμου Κάτω Μοισίᾳ (νῦν Βουλγαρίᾳ), ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα αὐτῶν εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς ἀρχὰς καὶ νὰ παράσχωσιν ὡς ὁμήρους μέρος τῶν παίδων αὐτῶν, οἵτινες ἐπέμφθησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀλλ' οἱ αὐτοκρατορικοὶ ὑπάλληλοι ἐξήγειραν μετ' ὀλίγον τὴν σφοδρὰν ἀγανάκτησιν τοῦ βαρβάρου, ἀλλ' ἀνδρείου λαοῦ, παρέχοντες αὐτοῖς ἐπὶ τιμαῖς βαρυτάταις τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦσαν ἐντελῶς ἄοπλοι, διότι εἶχον κατορθώσει νὰ κρύψωσι μέρος τῶν ὅπλων αὐτῶν, κατεσκεύασαν δὲ καὶ ἄλλα ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐγκατέστησαν, ἐξηγέρθησαν ἔνοπλοι καὶ ἐνισχυθέντες ὑπὸ νέων στιφῶν Γοτθικῶν ἐλθόντων ἐκ τῶν πέραν τοῦ Δανουβίου, μεθ' ὧν ἡνώθησαν καί τινα μεμονωμένα στίφη Ἀλανῶν καὶ Οὔννων, ὑπερέβησαν τὸν Αἵμον καὶ ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Θράκην. Ὁ Οὐάλης ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ, ἣν συνῆψαν πρὸς αὐτὸν οὗτοι πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως (9 Αὐγούστου 378 μ. Χ.), ἡττήθη κατὰ κράτος ὁ Οὐάλης, ἀπολέσας τὰ δύο τρίτα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Πληγωθεὶς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Οὐάλης καὶ ἀχθεὶς εἰς ἀχυρῶνά τινα ἐκάη ἐντὸς αὐτοῦ ὑπὸ τῶν πυρπολησάντων αὐτὸν βαρβάρων ἀγνοούντων τὴν ἐνταῦθα παρουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Καὶ νῦν πᾶσα ἡ ὕπαιθρος χώρα μέχρι Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου εὑρίσκετο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων, ὧν τὴν ὁρμὴν ἀνέκοπτον μόνον τὰ τείχη καὶ τὰ ὀχυρώματα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν πόλεων. Τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπερήσπισε τότε ἐπιτυχῶς ἡ χήρα αὐτοκράτειρα Δομνίκα διὰ μισθοφόρων Σαρακηνῶν (Ἀράβων) μεταπεμφθέντων ἐξ Ἀσίας.

3. Ὁ αὐτοκράτωρ Γρατιανὸς (376—383) καὶ ὁ Θεοδόσιος ὁ Μέγας (381—395 μ. Χ.).

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸν ἐν τῇ Δύσει δύο ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Οὐάλεντος ἀποθανόντα αὐτοκράτορα Οὐαλεντινιανὸν εἶχε διαδεχθῆ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γρατιανός, μόλις τὸ 16 τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος. Ὁ Γρατιανὸς ἦτο, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὀρθόδοξος, δὲν ἔδειξεν ὅμως τὴν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους Χριστιανοὺς ὑπὸ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ δειχθεῖσαν συνετὴν μετριοπάθειαν καὶ ἀνεξιθρησκείαν, ἀλλ' ἐν τῷ ζήλῳ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς πίστεως κατεδίωξεν ἀμφοτέρους. Καταλιπὼν δὲ τὴν διοίκησιν τῆς Ἰταλίας εἰς τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν αὐτοῦ Οὐαλεντινιανόν, περιωρίσθη αὐτὸς εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κυρίως δυτικῶν χωρῶν ὑπερασπίζων αὐτὰς ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἀπὸ Γερμανίας βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Ὅτε δὲ οἱ Βησιγότθοι ἐστράτευον ἐναντίον τοῦ θείου αὐτοῦ Οὐάλεντος καὶ εἰσέβαλλον εἰς τὴν Θρᾴκην, ὁ Γρατιανὸς παρεσκευάσθη εὐθὺς ἵνα ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ θείου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκωλύθη ἐπὶ μικρὸν ἕνεκα πολέμου τινὸς πρὸς τοὺς Ἀλαμαννούς, οὓς ἐνίκησε λαμπρῶς. Μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν Ἀδριανουπόλει καταστροφὴν τοῦ Οὐάλεντος ὁ Γρατιανὸς τοσούτῳ μᾶλλον ἐφρόντισε περὶ ὑπερασπίσεως τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἐναντίον τῶν Βησιγότθων, ὅσον αἱ χῶραι τῆς χερσονήσου ταύτης, πλὴν τῆς Θρᾴκης, ὑπήγοντο εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ ἦσαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἑδρεύοντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ Οὐαλεντινιανοῦ. Καὶ νῦν ἔπεμψεν ὁ Γρατιανὸς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐναντίον τῶν Βησιγότθων τὸν γενναῖον, ἐξ Ἰβηρίας καταγόμενον, στρατηγὸν Θεοδόσιον δοὺς αὐτῷ ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν. Ὁ Θεοδόσιος ἐνίκησε τοὺς Γότθους ἐν πολλαῖς μάχαις· ἀλλ' ἡ ἐντελὴς καθυπόταξις ἢ ἐξολόθρευσις τῶν βαρβάρων τούτων ἦτο ἔργον χαλεπώτατον, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τετραετεῖς κατ' αὐτῶν ἀγῶνας ἔδωκεν αὐτοῖς εἰρήνην ἐπιεικῆ (382 μ. Χ.). Ἐπέτρεψε δηλονότι αὐτοῖς νὰ οἰκήσωσι πάλιν ἐν Μοισίᾳ ὡς ὑπήκοοι τοῦ κράτους μετά τινος περιωρισμένης αὐτονομίας, ὑποχρεούμενοι νὰ συγκροτήσωσι στρατὸν 40 χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπηρετούντων ὑπὸ ἰδίους ἀρχηγοὺς ἐν τῷ στρατῷ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ στρατὸς οὗτος καλούμενος τιμητικῶς στρατὸς «συμμαχικός», «στρατὸς τῶν φοιδεράτων» (Λατιν. foederati=σύμμαχοι), ἦγου μὲν τὴν φυσικὴν ἀνδρείαν τῶν βαρβάρων πρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν τέχνην τὴν στρατιωτικὴν τῶν Ρωμαίων, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπὸ ἔποψιν καθαρῶς στρατιωτικὴν ἦτο χρήσιμος, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἦτο ἐπικίνδυνος, ἕνεκα τῶν πρὸς ἀποστασίαν ροπῶν αὐτοῦ, ὡς ἀπέδειξαν τοῦτο τὰ μετ' ὀλίγον συμβάντα. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ πρῶτον μέρος τῶν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἀποτελεσμάτων τῆς Μεγάλης Μεταναστεύσεως τῶν Ἐθνῶν· ἀλλὰ τὰ ἐπὶ Οὐάλεντος καὶ Θεοδοσίου γενόμενα, καίπερ μεγάλας ἐπενεγκόντα καταστροφὰς εἰς οὐκ ὀλίγας χώρας Ἑλληνικάς, ἦσαν ἔτι ἁπλοῦν προοίμιον τῶν μεγάλων εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐπιδρομῶν, αἵτινες ἐγένοντο ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θεοδοσίου. Ἀλλ', ἐνόσῳ ἐβασίλευεν οὗτος, ἐπεκράτει ἡσυχία τις μὴ διακοπεῖσα, μετὰ τὴν μνημονευθεῖσαν πρὸς τοὺς Βησιγότθους εἰρήνην. μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως.

Ὁ Θεοδόσιος, ἀφοῦ εἰρήνευσε τὴν Ἀνατολὴν ἐξωτερικῶς, ἐζήτησε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν δι' ἰσχυρᾶς καὶ συνετῆς κυβερνήσεως. Καὶ κατεδίωξε μὲν ὡς εὐσεβὴς καὶ ζηλωτὴς χριστιανὸς τὴν *ἐθνικὴν* λατρείαν, ἀπαγορεύσας ἐπισήμως διὰ νόμου τὴν τέλεσιν αὐτῆς καὶ διαλύσας τοὺς συλλόγους τῶν ἐθνικῶν ἱερέων καὶ διατάξας νὰ κλεισθῶσιν οἱ ναοὶ καὶ νὰ δημευθῶσιν αἱ περιουσίαι αὐτῶν· ἀλλ' οἱ διωγμοὶ οὗτοι δὲν ὑπῆρξαν αἱματηροί. Ἐξ ἄλλου ὁ Θεοδόσιος ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ζήλῳ αὐτοῦ ἐφρόντισε νὰ καταπαύσῃ καὶ τὰς ἐσωτερικὰς ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἔριδας, αἵτινες προήρχοντο ἀπὸ τῶν ἔτι σῳζομένων Ἀρειανῶν καὶ Ἡμιαρειανῶν καὶ ἀπὸ νέων αἱρέσεων ἢ καινοτομιῶν δογματικῶν, ἰδίως ἀπὸ τῆς τῶν Πνευματομάχων καλουμένων. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον συνεκάλεσε, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, Σύνοδον Οἰκουμενικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (381 μ. Χ.). Ἡ Σύνοδος αὕτη συνεπλήρωσε τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας ὡς πρὸς τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐθέσπισε δὲ καὶ πολλὰς εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἀναγομένας διατάξεις. Ἕνεκα τῆς τοιαύτης εὐσεβοῦς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀφοσιώσεως ὁ Θεοδόσιος ἐκλήθη, ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἰδίως, Μέγας.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Θεοδόσιος ἀποκαθίστα ἐν τῷ ἀνατολικῷ τμήματι τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους τὴν ἐξωτερικὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην, ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι ἐπήρχοντο σοβαραὶ ταραχαὶ ἐσωτερικαί. Ὁ νεαρός, ἀλλὰ γενναῖος αὐτοκράτωρ Γρατιανὸς ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ πρὸς τὸν στρατὸν αὐστηρότητος διήγειρε δυσαρεσκείας ἐν αὐτῷ, ἃς ἐπωφεληθεὶς γενναῖός τις ἐξ Ἰβηρίας ἀξιωματικὸς Μάξιμος ἐπανέστη ἐν Βρεττανίᾳ κατὰ τοῦ Γρατιανοῦ ἀναγορευθεὶς αὐτὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτωρ. Ὁ Μάξιμος εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποστασίαν καὶ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ ἐπῆλθεν ἐναντίον τοῦ ἐν Γαλατίᾳ εὑρισκομένου Γρατιανοῦ, ὅστις ἐγκαταλειφθεὶς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, φεύγων ἐφονεύθη παρὰ τὸ Λούγδουνον (τὴν νῦν Λυὼν) τῆς Γαλατίας (383 μ. Χ.). Ὁ Θεοδόσιος ἀνεγνώρισεν ἐν ἀρχῇ, ἐξ ἀνάγκης, τὸν Μάξιμον ὡς αὐτοκράτορα τῶν δυτικῶν χωρῶν (Βρεττανίας, Γαλατίας καὶ Ἰβηρίας), ὑποχρεώσας αὐτὸν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς ἀρχὴν τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Γρατιανοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Β′ (ἴδ. σ. 37)· ἀλλ' ὅτε οὗτος ἐπελθὼν καὶ κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τρέψας εἰς φυγὴν τὸν Οὐαλεντινιανὸν Β′ κατέστη κύριος ἁπάσης τῆς Δύσεως, τότε ὁ Θεοδόσιος προσέδραμεν εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἐπελθὼν κατὰ τοῦ τολμηροῦ σφετεριστοῦ ἐνίκησεν αὐτὸν ἐν Παννονίᾳ (τῇ νῦν Οὐγγαρίᾳ, ὡς εἴρηται). Ὁ Μάξιμος φεύγων ἐφονεύθη ἐν τῇ Ἰταλικῇ πόλει Ἀκυληΐᾳ (388 μ. Χ.). Ὁ νικηφόρος Θεοδόσιος γενναιοφρόνως νῦν ἔδωκεν εἰς τὸν Οὐαλεντινιανὸν Β′ πᾶσαν τὴν ἀρχὴν τῆς Δύσεως. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐφονεύθη ὁ Οὐαλεντινιανὸς Β′ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ εὑρισκομένου Φράγκου Ἀρβογάστου, ὅστις ἀναγορεύσας αὐτοκράτορα τὸν Ρωμαῖον γραμματέα αὐτοῦ Εὐγένιον ἤθελεν αὐτὸς πράγματι νὰ ἄρχῃ ἐν ὀνόματι τοῦ νέου αὐτοκράτορος (1) (392). Ἀλλ' ὁ Θεοδόσιος ἐπελθὼν νῦν κατὰ τῶν νέων σφετεριστῶν ἐνίκησεν αὐτοὺς ταχέως· καὶ ὁ μὲν Εὐγένιος ἐθανατώθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νικητοῦ, ὁ δὲ Ἀρβόγαστος ἐφόνευσεν αὐτὸς ἑαυτὸν (394 μ. Χ.). Νῦν ὁ Θεοδόσιος Α′ ἤνωσε σύμπαν τὸ κράτος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ. Ἀλλὰ μικρὸν μόνον ἐπέζησε τῇ τοιαύτῃ ἐπιτυχίᾳ ἀποθανὼν μετὰ ἓν ἔτος (395 μ. Χ.) καὶ καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ Ἀρκάδιον καὶ Θεοδόσιον.

4. Ἀρκάδιος (395—408 μ. Χ.) καὶ Θεοδόσιος (395—423 μ. Χ.).

Κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοδοσίου Α′ πρὸ τοῦ θανάτου γενομένην διάταξιν ὁ μὲν πρεσβύτερος τῶν υἱῶν Ἀρκάδιος ἔλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ κράτους, ὁ δὲ νεώτερος Θεοδόσιος ἔλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τοῦ γεγονότος τούτου οὐδέποτε σχεδὸν ἢ ἐν παρόδῳ καὶ ἐπ' ὀλίγιστον μόνον χρόνον τὰ δύο τμήματα τοῦ κράτους ἡνώθησαν ὑπὸ μίαν ἀρχὴν καὶ κυβέρνησιν, ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Α′ γενομένη μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν αὐτοῦ διανομὴ τοῦ κράτους καὶ ἡ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἄνοδος τοῦ Ἀρκαδίου θεωροῦνται συνήθως ὡς ἡ πραγματικὴ ἀρχὴ τοῦ Ἑλληνορω-

(1) Οἱ ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ ὑπηρεσίᾳ ἰσχυροὶ βάρβαροι ἀπέφευγον ν' ἀναγορεύωσιν ἑαυτοὺς αὐτοκράτορας εἴτε μὴ ἔχοντες τὴν πρὸς τοιοῦτον νεωτερισμὸν ἠθικὴν τόλμην εἴτε μὴ θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἁρμοδίους πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἀλλ' ἀνῆγον εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαϊκοῦ κράτους τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ δυτικοῦ μένοντος Λατινικοῦ (1). Εἰς δὲ τὴν ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν ἀντίληψιν τοῦ γεγονότος συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι, ἐνῷ ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου διαιρέσει τοῦ κράτους, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς μεταξὺ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ τοῦ Οὐάλεντος, τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ κράτους περιελάμβανεν ἐν Εὐρώπῃ μόνον τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν κάτω Μοισίαν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικαὶ χῶραι ἡνωμέναι διοικητικῶς μετὰ τῆς Ἰταλίας ὑπήγοντο εἰς τὴν Δύσιν· νῦν τὸ τοῦ Ἀρκαδίου κράτος περιελάμβανε καὶ πάσας τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὰς χώρας, ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Γρατιανοῦ ἀνάρρησιν τοῦ Θεοδοσίου Α' ὡς αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς (379 μ. Χ.) (2). Ἀλλ' ὅμως καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ τῶν δύο παίδων τοῦ Θεοδοσίου Α' διαίρεσιν τοῦ κράτους, ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ ἑνότης μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ὑφίστατο ἔτι ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἐχωρίζετο ἀποτόμως ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ τῆς Δύσεως· ἀλλ' ἀμφότερα ἐθεωροῦντο ἔτι ἀποτελοῦντα ἓν κατ' οὐσίαν Ρωμαϊκὸν κράτος, ἂν καὶ δὲν ἔλειπον καὶ ἔριδες καὶ ἀντιζηλίαι μεταξὺ τῶν αὐτοκρατορικῶν αὐλῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν δύο κρατῶν.

Ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου τοῦ ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον κατὰ τὸ 18 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς ἀπειρίας τοῦ νεαροῦ βασιλέως καὶ τῆς ἀνικανότητος καὶ τῆς φαυλότητος τῶν συμβούλων αὐτοῦ πολλαὶ ἐπῆλθον συμφοραὶ εἰς τὸ κράτος τὸ ἀνατολικόν. Μόλις ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 395 μ. Χ. ὁ Θεοδόσιος Α' ὁ Μέγας, ὅστις διὰ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ τῆς φρονήσεως αὐτοῦ εἶχεν εἰρηνεύσει τοὺς Βησιγότθους, ἐπανέστησαν οὗτοι κατὰ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἀρκαδίου καὶ

τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν ἄνδρας Ρωμαίους ἐξαρτωμένους ἠθικῶς ἀπ' αὐτῶν καὶ ἦρχον αὐτοὶ πράγματι ἐν ὀνόματι τῶν τοιούτων αὐτοκρατόρων.

(1) Λατινικοῦ, διότι οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ λαοὶ (πρὶν ἢ κατέλθωσιν εἰς αὐτὸ οἱ ἀπὸ βορρᾶ βάρβαροι Γερμανοί), ἤτοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας, Γαλατίας, Ἰβηρίας (ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς Βρεττανίας) ἦσαν Λατινόφωνοι λαλοῦντες παρεφθαρμένας Λατινικὰς διαλέκτους, τὰς λεγομένας νεολατινικάς. Οἱ Νεολατινικοὶ οὗτοι λαοὶ καλοῦνται καὶ Ρωμανικοὶ λαοὶ (ἐκ τοῦ Romanus=Ρωμαῖος) καὶ αἱ γλῶσσαι αὐτῶν Ρωμανικαί. Τὸ ὄνομα *Ρωμαῖος*, ὅπερ οὐδεμίαν εἶχε πλέον ἔννοιαν ἐθνολογικήν, ἀλλὰ ἁπλῶς πολιτικήν, ἰδιοποιοῦντο μᾶλλον οἱ Ἕλληνες—Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς (παρ' οἷς τὸ *Ἕλλην* ἐσήμαινε τὸν ὀπαδὸν τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Χριστιανὸς καὶ τὸ Ἰουδαῖος (ἴδ. σελ. 24, σημ. 2). *Λατίνους* καλοῦσιν οὗτοι τοὺς Δυτικοὺς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἑαυτοὺς ὡς *Ρωμαίους*.

(2) Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος (πλὴν τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς κάτω Μοισίας) ἦτο ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τοῦ Ὀνωρίου χώρα ἀμφισβητουμένη μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καταστήσαντες ἀρχηγὸν αὐτῶν ἄνδρα τινὰ ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς ἀρχαίων ἡρωϊκῶν γενῶν, τὸν βάρβαρον, ἀλλὰ γενναῖον καὶ ἡρωϊκὸν Ἀλάριχον, εἰσήλασαν ὁρμητικῶς εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Αἵμου ἐπαρχίας τοῦ κράτους (396). Καὶ ἀφοῦ ἐν Θράκῃ προήλασαν μέχρι τῶν τειχῶν αὐτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐστράφησαν εἶτα πρὸς νότον ἁρπάζοντες καὶ λεηλατοῦντες πᾶσαν τὴν χώραν καὶ προυχώρησαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Αἱ Θερμοπύλαι ἕνεκα προδοσίας κατελείφθησαν ἀνυπεράσπιστοι, οἱ δὲ Βησιγόθοι καὶ ὁ Ἀλάριχος κατέλαβον καὶ τὰς Ἀθήνας καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτάς. Οἱ Βησιγόθοι ἦσαν, καθὼς εἴπομεν, Χριστιανοὶ ἀρειανοὶ ἐξ ἴσου μισοῦντες καὶ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανούς· ὡς δὲ Χριστιανοὶ φανατικοὶ ἀγόμενοι ὑπὸ ἱερέων φανατικῶν ἀρειανῶν ἐπέφερον καταστροφὰς καὶ εἰς τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ λατρείας. Καὶ δὲν ἔβλαψαν μὲν ἐν Ἀθήναις τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης, ὡς φαίνεται, ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον προέλασιν αὐτῶν κατέστρεψαν ἐν Ἐλευσῖνι τὸν σεβάσμιον ἐνταῦθα ναὸν τῆς Δήμητρος, ἐφόνευσαν δὲ καὶ τὸν τελευταῖον ἱεροφάντην τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων (1). Καὶ εἰς Πελοπόννησον δὲ εἰσβαλόντες μεγίστας ἐπήνεγκον ἐνταῦθα καταστροφὰς πόλεων ἀρχαίων καὶ ἱερῶν ἀλλοιώσαντες τὴν ὄψιν τῆς ἀρχαίας ταύτης Ἑλληνικῆς χώρας καὶ ἐπαγαγόντες τὴν παρακμὴν τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ βίου.

Ἀπέναντι τῆς φοβερᾶς ταύτης εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας κοιτίδας τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Εὐρωπαικοῦ πολιτισμοῦ βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβουλοι τοῦ Ἀρκαδίου ἐρίζοντες καὶ ἐπιβουλεύοντες ἀλλήλοις οὐδόλως εἰργάζοντο σπουδαίως πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιδρομέων. Ὁ στρατὸς τοῦ κράτους συνέκειτο τότε κυρίως ἀπὸ μισθοφόρων βαρβάρων Γερμανῶν, ἐν οἷς τὸ κυριώτατον μέρος ἀπετέλουν πάλιν οἱ Γότθοι. Οὗτοι δ' ἀπετέλουν καὶ τὸν συμμαχικόν, ὡς εἴπομεν, στρατὸν

(1) Ἔτι πρότερον ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου Α' εἶχε καταπέσει ἐντελῶς τὸ ἕτερον ἐν τῇ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδι μέγα κέντρον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς λατρείας, τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον. Λέγεται δὲ ὅτι, ὅτε ὁ Ἰουλιανός, ὅστις ἔβιδε παροδικήν τινα λάμψιν ἀσθενῆ εἰς τὰ μεγάλα κέντρα τῆς ἐθνικῆς λατρείας, ἔπεμψε τὸν φίλον αὐτοῦ φιλόσοφον Ὀρειβάσιον εἰς τοὺς Δελφοὺς ἵνα ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ μαντείου, ἐκόμισεν οὗτος εἰς τὸν βασιλέα τὸν τελευταῖον ἐκ τοῦ χρηστηρίου τοῦ Ἀπόλλωνος δοθέντα εἰς αὐτὸν χρησμὸν ἀγγέλλοντα τὴν τελείαν κατάπτωσιν τοῦ περιφήμου μαντείου. Ὁ χρησμὸς ἔλεγεν :

Εἴπατε τῷ βασιλεῖ : χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά.
Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
Οὐ παγὰν λαλέουσαν. Ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν φοιδεράτων. Καὶ οἱ Γότθοι δὲ οὗτοι ἐστασίαζον πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβερνῶντας, καθ' ὃν χρόνον, ὁ Ἀλάριχος διέτρεχε λεηλατῶν τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ Κράτους. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ οἱ Οὖννοι εἰσέβαλλον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰσερχόμενοι ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης διὰ τῶν στενῶν τοῦ Καυκάσου (τῶν Κασπίων Πυλῶν). Καὶ οἱ Γότθοι δὲ οἱ πεμπόμενοι πρὸς ἄμυναν τῆς Μ. Ἀσίας ἐναντίον τῶν Οὔννων ἐστασίασαν καὶ οὗτοι. Ἐν τοιαύτῃ οἰκτρᾷ καταστάσει εὑρισκομένων τῶν πραγμάτων, ὡς σωτὴρ τοῦ κράτους παρέστη ὁ βάρβαρος (Βανδῆλος),ἀλλ' ἰσχυρὸς καὶ συνετὸς καὶ χρηστὸς σύμβουλος τοῦ ἐν τῇ Δύσει αὐτοκράτορος Ὀνωρίου,ὁ διοικῶν νῦν ἰσχυρῶς τὰ τοῦ Δυτικοῦ κράτους, ὁ Στελίχων, μεγάλας κεκτημένος στρατιωτικὰς ἀρετάς. Εὐθὺς ὡς ἦλθεν οὗτος εἰς Πελοπόννησον μετὰ στόλου καὶ στρατοῦ καὶ ἐπῆλθε κατὰ τοῦ ἐν Ἀρκαδίᾳ τότε εὑρισκομένου Ἀλαρίχου, εἰς τοιαύτην ἐντὸς σμικροῦ περιήγαγε τοῦτον ἀμηχανίαν ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς Ἀρκαδίας (ἐν Φολόῃ), ὥστε μόλις ἐσώθη ἀπὸ ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς φεύγων μετὰ σπουδῆς διὰ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἤπειρον καταδιωκόμενος, ὑπὸ τοῦ Στελίχωνος. Ἀλλὰ νῦν σωτῆρες τοῦ Ἀλαρίχου ἐγένοντο οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβουλοι τοῦ Ἀρκαδίου. Φθονοῦντες οὗτοι τὴν δόξαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Στελίχωνος καὶ φοβούμενοι τὴν ἀνάμιξιν αὐτοῦ εἰς τὰ πράγματα τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, διώρισαν τὸν Ἀλάριχον διοικητὴν καὶ ἀρχιστράτηγον τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἤτοι πασῶν τῶν ἐν Εὐρώπῃ (πλὴν τῆς Θράκης καὶ τῆς κάτω Μοισίας) Ἑλληνικῶν χωρῶν(1). Τότε ὁ Ἀλάριχος ἀνοίξας τὰ ἐν ταῖς χώραις ταύταις ὁπλοστάσια τοῦ κράτους καὶ ὁπλίσας διὰ τῶν ὅπλων τῶν Ρωμαϊκῶν τοὺς Γότθους αὐτοῦ, ἐπῆλθε διὰ τῆς Ἰλλυρίας ἐναντίον τῆς Ἰταλίας καὶ εἰσήλασεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν (400-402 μ. Χ.), καὶ ἡττήθη μὲν ὑπὸ τοῦ τοῦ Στελίχωνος ἐν Πολλεντίᾳ (403 μ. Χ.), ἀλλ' ἦτο ἔτι τοσοῦτον φοβερός, ὥστε μόνον διὰ χρημάτων ἀπεχώρησε τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. Καὶ ἡ μὲν Ἰταλία ἐσώθη οὕτως ἐπὶ μικρὸν ἀπὸ τῆς Γοτθικῆς ἐπιδρομῆς, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς μόνον τοῦτο τῆς εἰς Ἰταλίαν εἰσβολῆς τοῦ Ἀλαρίχου μεγάλας ἐπήνεγκε μεταβολὰς ἐν ἁπάσῃ τῇ Δύσει, συνδυαζόμενον μετὰ τῆς ἐκτεθείσης ἤδη Μεγάλης Μεταναστεύσεως τῶν λαῶν τῆς ἀρξαμένης ἀπὸ τῆς Οὐννικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπιδρομῆς.

---

(1) Καθὰ εἴπομεν (σ. 40), αἱ χῶραι αὗται ἡμφισβητοῦντο μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, τοῦτο δὲ ἐξηγεῖται καὶ τὴν σπουδήν, μεθ' ἧς ὁ Στελίχων ἔσπευσεν εἰς σωτηρίαν αὐτῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

35. Ἡ Μεγάλη Μετανάστευσις τῶν λαῶν ἐκτεινομένη εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ Στελίχων, ἵνα δυνηθῇ ν' ἀποκρούσῃ τὸν Ἀλάριχον ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, εἶχε καλέσει εἰς τὴν χώραν ταύτην πάντα τὰ ἐκτὸς αὐτῆς πέραν τῶν Ἄλπεων ἐν Γαλατίᾳ, Ἰβηρίᾳ καὶ Βρεττανίᾳ Ρωμαϊκὰ στρατεύματα. Οὕτω δὲ ἅπαν τὸ δυτικὸν τμῆμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας ἀφίετο ἀνυπεράσπιστον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων (Γερμανικῶν δηλονότι) λαῶν, οἵτινες καταλαβόντες νῦν ὁριστικῶς ταύτας κατέλυσαν ἐν τῇ Δύσει κατ' οὐσίαν τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος τὸ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας. Οἱ βάρβαροι οὗτοι ἀπ' αἰώνων ἤδη ἐποιοῦντο ἐπιδρομὰς εἰς τὰς δυτικὰς χώρας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀλλὰ δὲν ἐπέφερον τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους ἐν ταῖς χώραις ταύταις, διότι δὲν ἐγκαθίσταντο ἐν αὐταῖς, ἀλλὰ μετὰ τὰς λεηλασίας καὶ τὰς παροδικὰς καταστροφάς, ἃς ἐπέφερον, ἐπέστρεφον εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν· ὁσάκις δέ τινες τῶν λαῶν τούτων ἐπεχείρουν νὰ καταλάβωσι χώρας Ρωμαϊκάς, ὡς οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμαννοὶ (οἱ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίου καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ εἰσβάλλοντες συνεχῶς εἰς τὴν Γαλατίαν) ἀπεκρούοντο ὑπὸ τῶν Ρωμαϊκῶν λεγεώνων. Ἀλλὰ νῦν Ρωμαϊκοὶ μὲν λεγεῶνες δὲν ὑπῆρχον πλέον, οἱ δὲ βάρβαροι πιεζόμενοι ὑπ' ἀλλήλων ἠναγκάζοντο νὰ ἐγκαταστῶσιν ἐν ταῖς Ρωμαϊκαῖς χώραις. Καθὼς εἴπομεν, οἱ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ 374 εἰσβαλόντες καὶ πάσας τὰς ἀπὸ τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ κάτω Δανουβίου χώρας καταλαβόντες Οὖννοι ἠνάγκασαν πολλοὺς Σλαυϊκοὺς λαούς, ἰδίως τοὺς λεγομένους Σαρμάτας (ἢ Βένδους), νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὰς Γερμανικὰς χώρας καὶ ν' ἀπώσωσι δυτικώτερον καὶ νοτιώτερον πολλοὺς Γερμανικοὺς λαούς. Τῷ 405 μ. Χ., ἓν ἔτος μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἄνω Ἰταλίας ἀποχώρησιν τοῦ Ἀλαρίχου, πλῆθος βαρβάρων Γερμανῶν (Σουήβων, Βανδήλων, Βουργουνδίων, Ἀλανῶν), ἐν οἷς πλείονες τῶν 200 χιλιάδων ὑπῆρχον μαχηταί, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Ροδογαΐσου τινὸς εἰσῆλασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐμβαλόντες εἰς τὴν Ρώμην μείζονα τρόμον ἢ ὁ Ἀλάριχος. Τότε δὲ ὁ Στελίχων ἀνεδείχθη αὖθις σωτὴρ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ρώμης κατανικήσας τοὺς βαρβάρους διὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ λεγεώνων ἐν Φαισούλαις φονευθέντος καὶ τοῦ Ραδαγαίσου. Ἀλλὰ τὰ λείψανα τῶν ἡττηθέντων βαρβαρικῶν στιφῶν ὑπερβάντα αὖθις τὰς Ἄλπεις ἠνώθησαν μετ' ἄλλων πολλῶν βαρβάρων καὶ διέβησαν τὸν Ρῆνον (τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ αὐτοῦ ἔτους 405 μ. Χ.) καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλατίαν. Καὶ ἄλλοι μὲν τῶν βαρβάρων τούτων ἐγκατέστησαν ἐν αὐτῇ τῇ Γαλατίᾳ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῇ νοτιοδυτικῇ ὡς οἱ Βουργούνδιοι (ὧν τὸ ὄνομα διετηρήθη μέχρι νῦν ἐν τῇ ἀπ' αὐτῶν Bourguignon κληθείσῃ χώρᾳ τῆς Γαλλίας), ἄλλοι δέ, ὡς οἱ Σουῆβοι, Βανδῆλοι καὶ Ἀλανοί, διαβάντες τὰ ἀφρούρητα στενὰ τῶν Πυρηναίων εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἰβηρίαν καί, ἀφοῦ δεινῶς ἐλεηλάτησαν αὐτὴν κατὰ μῆκος καὶ πλάτος, ἐνήργησαν εἰδός τι διανομῆς τῆς χερσονήσου ἐν ἑαυτοῖς. Ταυτοχρόνως ἄλλοι Γερμανικοὶ λαοί, οἱ Ἀλαμαννοί, κατέλαβον τὸ πλεῖστον τῆς νῦν Ἑλβετίας καὶ τὴν Ἀλσατίαν, καὶ οἱ Φράγκοι ἐγκατέστησαν ὁριστικῶς ἐν τῇ βορειανατολικῇ Γαλατίᾳ. Καὶ ἡ Βρεττανία δέ, ἥτις ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῆς Ρώμης, ἀνακληθέντων τῶν ἐν αὐτῇ λεγεώνων, ἐξετίθετο εἰς δεινὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἀπὸ Βορρᾶ (ἀπὸ τῆς Σκωτίας) ληστρικῶς εἰσβαλλόντων εἰς τὴν χώραν Πίκτων καὶ Σκώτων, ἑωσοῦ οἱ κάτοικοι ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτῶν ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Γερμανικῆς θαλάσσης ἐγκαταστάντα τότε βάρβαρον λαὸν τῶν Ἄγγλων ἢ Ἀγγλοσαξόνων. Οὗτοι διέβησαν τῷ 449 μ. Χ. εἰς τὴν Βρεττανίαν ὑπὸ τοὺς δύο ἀρχηγοὺς αὐτῶν Ἔγκιστον καὶ Ὅρσαν, καὶ ἀφοῦ ἐξεδίωξαν τῆς χώρας τοὺς εἰρημένους Πίκτους καὶ Σκώτους, ἐγένοντο αὐτοὶ κύριοι τῆς χώρας ἐξολοθρεύσαντες διὰ μαχαίρας τοὺς Βρεττανούς, ὧν μικρὰ λείψανα ἐσώθησαν μέχρι νῦν ἐν ταῖς ἀπροσίτοις ὀρειναῖς χώραις τῆς Οὐαλλίας καὶ Κορνουαλλίας.

Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἤδη τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος περιωρίσθη ἐν τῇ Δύσει σχεδὸν εἰς μόνην τὴν Ἰταλίαν, καταλυθὲν πράγματι ἐν πάσαις ταῖς λοιπαῖς χώραις ἢ ὡς σκιὰ μόνον διατηρούμενον ἔν τισι γωνίαις ὑπό τινων ἐπάρχων καὶ στρατηγῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλία, ἧς χάριν πᾶσαι αἱ ἄλλαι χῶραι τῆς Δύσεως ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν τύχην αὐτῶν, οὐχὶ πολὺ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ὑπὸ τὸν Ροδογάϊσον εἰσβαλόντων βαρβάρων εἰς νέαν ὑπέκυψε βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν κινδυνεύσασα νῦν νὰ καταληφθῇ ὁλόκληρος ὑπὸ βαρβάρων. Ἀφοῦ τῷ 403 ὁ Ἀλάριχος καὶ μετὰ τὴν ἧτταν αὐτοῦ φοβερὸς μένων ἀπεχώρησε διὰ χρημάτων τῆς χερσονήσου, ὁ Στελίχων, ὁ σωτὴρ γενόμενος τότε τῆς Ἰταλίας, διεβλήθη ὑπὸ τῶν φθονούντων τὴν δόξαν αὐτοῦ ἀθλίων αὐλικῶν συμβούλων ὅτι αὐτὸς δῆθεν εἶχε καλέσει εἰς Ἰταλίαν τὸν Ἀλάριχον καὶ ὅτι διὰ τῆς ἀνακλήσεως τῶν λεγεώνων ἐγένετο αἴτιος νὰ καταληφθῶσιν ὑπὸ βαρβάρων αἱ πέραν τῶν Ἄλπεων χῶραι. Ὁ ἀσθενὴς τὸ πνεῦμα Ὀνώριος, οὗτινος καὶ κηδεμὼν ἐγένετο ὁ Στελίχων καὶ συγγενὴς ἦτο στενώτατος (ἔχων σύζυγον τὴν ἐξαδέλφην τοῦ Ὀνωρίου καὶ θετὴν θυγατέρα τοῦ Θεοδοσίου Α' Σερήναν), δοὺς πίστιν εἰς τὰς διαβολὰς ταύτας, συνήνεσεν ἑκὼν ἄκων εἰς τὸν φόνον τοῦ ἀνδρὸς τούτου τελεσθέντα ἐν Ραβέννῃ μετ' ἀσεβοῦς παρασπονδίας (408 μ. Χ.), ἀφοῦ ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὸν ναὸν ὡς εἰς ἄσυλον καταφυγὼν ἀνὴρ παρεδόθη ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ φόνος οὗτος ἀκριβῶς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἀλάριχον νὰ εἰσβάλῃ αὖθις ἀπὸ τῆς Ἰλλυρίας εἰς τὴν Ἰταλίαν (1). Ἀλλὰ νῦν ὁ Ἀλάριχος ἐπῆλθεν ἀπ' εὐθείας ἐναντίον τῆς Ρώμης, διότι δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀνὴρ οἷος ὁ Στελίχων ἵνα ἐπίσχῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ. Ἡ ὑπερήφανος τότε κοσμοκράτειρα πόλις, ἥτις μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν ἅλωσιν τοῦ 389 π. Χ. οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ πολέμιον πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς, πλὴν τοῦ ἅπαξ παροδικῶς ἐμφανισθέντος (τῷ 311 π. Χ.) πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἀλλ' οὐδὲν ἐπιχειρήσαντος κατ' αὐτῆς Ἀννίβου, ἔβλεπε νῦν τὸν σύμμικτον ἀπὸ Γότθων, Οὔννων καὶ ἄλλων παντοίων βαρβάρων στρατὸν τοῦ Ἀλαρίχου περικυκλοῦντα τὸν περίβολον αὐτῆς. Ἡ πεῖνα καὶ ὁ λοιμὸς καὶ ἡ ἀνανδρία τῶν κατοίκων (ὧν ὁ πληθυσμὸς κατά τινας ὑπολογισμοὺς ὑπερέβαινε τότε τὸ ἑκατομμύριον) ἔπεισαν τὴν βουλὴν νὰ διαπραγματευθῇ πρὸς τὸν Ἀλάριχον καὶ νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ διὰ παροχῆς 5 χιλ. λιτρῶν χρυσίου καὶ 30 χιλ. λιτρῶν ἀργύρου καὶ πολλῶν πολυτίμων πραγμάτων. Ἀλλ' ὁ ὀνόματι αὐτοκράτωρ Ὀνώριος, ὅστις δὲν ἤδρευεν ἐν Ρώμῃ ἀπὸ φόβου, ἀλλ' ἐκρύπτετο ἐν τῇ ὀχυρᾷ ἕνεκα τῶν περὶ αὐτὴν ἑλῶν ἀπροσίτῳ παρὰ τὸν Ἀδρίαν παραλίᾳ πόλει Ραβέννῃ, ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν σύμβασιν. Τοῦτο καί τινες ἄλλαι ἀπιστίαι τῶν ἐν Ραβέννῃ ἠνάγκασαν τὸν Ἀλάριχον νὰ ἐπέλθῃ αὖθις ἐναντίον τῆς Ρώμης, ἀφοῦ οὐδὲν κατώρθωσεν ἐπελθὼν μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ραβέννης. Ἡ Ρώμη ταχέως ἐκυριεύθη νῦν (410) ὑπὸ τῶν Γότθων καὶ ἐδόθη εἰς τριήμερον λεηλασίαν, μεθ' ὃ ὁ Ἀλάριχος καταλιπὼν τὴν πόλιν ταύτην μετέβη μετὰ τῆς ἀπείρου λείας αὐτοῦ εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, δῃῶν καὶ καταστρέφων, ἁρπάζων καὶ λεηλατῶν καθ' ὁδὸν πάσας τὰς Ἰταλικὰς χώρας. Ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ γενόμενος κατεσκεύασε στόλον παρασκευαζόμενος νὰ μεταβῇ εἰς Σικελίαν, εἶτα δὲ νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν ἀπέναντι κειμένην Ἀφρικήν, ἵνα οὕτως ἱδρύσῃ μέγα καὶ ἰσχυρὸν Βησιγοτθικὸν κράτος ἐν Ἰταλίᾳ. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ τούτων ἁφῆρπασεν αὐτὸν ὁ θάνατος ἐν Καλαβρίᾳ τὸ αὐτὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Ρώμης ἔτος (410 μ. Χ.).

Ὁ διαδεξάμενος τὸν Ἀλάριχον ὡς ἀρχηγὸς τῶν Βησιγότθων γυναικάδελφος αὐτοῦ Ἀτάουλφος (ἢ Ἀδόλφος) εἰρηνεύσας πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἀπεχώρησε τῆς Ἰταλίας μετὰ τῶν Γότθων αὐτοῦ (412 μ. Χ.), ἵνα,

(1) Φαίνεται ὅτι πράγματι ἐγίνετό τις συνεννόησις μεταξὺ τοῦ Στελίχωνος καὶ τοῦ Ἀλαρίχου ἀποβλέπουσα εἰς τὴν διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ Ἀλαρίχου ἀνάκτησιν τῶν πέραν τῶν Ἄλπεων ὑπὸ τῶν ἄλλων βαρβάρων καταληφθεισῶν Ρωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνακτώμενος πέραν τῶν Ἄλπεων ἐν Γαλατίᾳ ὅσας ἤθελε δυνηθῇ χώρας ἀπὸ τῶν νεωστὶ κατακτησαμένων τὰς χώρας ταύτας βαρβάρων, ἐγκαταστήσῃ αὐτόθι τοὺς Γότθους αὐτοῦ, ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ὀνωρίου ὡς νόμιμος κύριος τῶν χωρῶν τούτων (1). Πρὸς τούτοις ὁ Ὀνώριος συνήγνεσεν ἵνα ἡ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῶν Γότθων εὑρισκομένη ἀδελφὴ αὐτοῦ Πλακιδία συνάψῃ γάμον μετὰ τοῦ Ἀταούλφου τελεσθέντα μεγαλοπρεπῶς ἐν Ναρβόννῃ τῆς Γαλατίας (414) (2). Ὁ Ἀτάουλφος καὶ οἱ Βησιγότθοι αὐτοῦ ἐγκατέστησαν πράγματι ἐν τῇ ὑπ' αὐτῶν κατακτηθείσῃ νοτίῳ Γαλατίᾳ, ἔνθα ἵδρυσαν κράτος Βησιγοτθικόν, ὅπερ μετ' ὀλίγον ἐξετάθη καὶ πέραν τῶν Πυρηναίων ἐν Ἱσπανίᾳ. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ἡ μεγάλη Γοτθικὴ ἐπιδρομή, ἡ διαρκέσασα 16 ἔτη. Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη, μεθ' ὅλας τὰς μεγάλας καταστροφάς, ἃς ἐπήνεγκεν εἰς τὰς κυρίως Ἑλληνικὰς χώρας, κατέλιπεν ἐν τῷ ὅλῳ ἄθικτον τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, ἐνῷ ἐν τῇ Δύσει ἐπήνεγκεν ἐμμέσως τὴν ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας κατάλυσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὴν ὑπὸ βαρβάρων ἅλωσιν τῆς τότε κοσμοκρατείρας Ρώμης. Ὅμως καὶ ἡ Ρώμη καὶ ἡ Ἰταλία ὡς λείψανα τοῦ μεγάλου ἐν τῇ Δύσει Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐξηκολούθησαν ἔτι παλαίουσαι ἐν ἀγωνίᾳ ἀλγεινῇ ἐπὶ 65 περίπου ἔτη, ἵνα διατηρήσωσι σκιάν τινα τῆς ἀρχῆς ταύτης. Ὁ Ὀνώριος ὁ βασιλεύων ἐν μέσῳ τῆς δεινῆς ταύτης θυέλλης τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἐτελεύτησε τῷ 423 μ. Χ. ἐν Ραβέννῃ καταλιπὼν τὴν ἀρχήν, συναινέσει τοῦ ἐν Ἀνατολῇ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Β', εἰς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ (υἱὸν τῆς Πλακιδίας ἀπὸ τοῦ δευτέρου γάμου αὐτῆς μετὰ τοῦ Κωνσταντίου) Οὐαλεντινιανόν.

6. Τὰ ἐν Ἀνατολῇ ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου.

Πολὺ πρὸ τοῦ Ὀνωρίου ἐτελεύτησεν ἐν Ἀνατολῇ τῷ 408 μ. Χ. ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀρκάδιος. Ὁ Ἀρκάδιος, καὶ ἀφοῦ διὰ τοῦ Στελίχωνος ἀπεσοβήθη ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀλαρίχου καὶ τῶν Γότθων κίνδυνος, ἐξηκολούθει

(1) Ὅμοιαι ἐπὶ ὁμοίοις ὅροις διαπραγματεύσεις εἶχον γείνει πρότερον μεταξὺ Στελίχωνος καὶ Ἀλαρίχου, ἐπενεγκοῦσαι τὸν ὄλεθρον τοῦ Στελίχωνος (ἴδ. προηγουμένης σελίδος σημείωσιν.)

(2) Ἡ Πλακιδία εὑρίσκετο ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῶν Γότθων, διότι τῷ 408 ἐν ταῖς τότε περὶ παραδόσεως τῆς πολιορκουμένης Ρώμης μεταξὺ Ἀλαρίχου καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου διαπραγματεύσεσιν εἶχε δοθῇ ὡς ὅμηρος εἰς τοὺς Γότθους. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἀταούλφου τὸ ἑπόμενον ἔτος τῶν γάμων (415 μ. Χ.), ἡ χηρεύσασα Πλακιδία ἐπανῆλθεν εἰς Ράβενναν, ἔνθα συνῆψε νέον γάμον (417) μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Κωνσταντίου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κυβερνῶν ἐν Ἀνατολῇ ἀσθενῶς καταλείπων τὰ πάντα εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ, οἵτινες ἦσαν ἄνθρωποι φαῦλοι καὶ ἠθικῶς διεφθαρμένοι. Τούτων ὁ μὲν Ρουφῖνος (Γαλάτης ἐκρωμαϊσθείς) ἐφονεύθη κατὰ τὴν τοῦ Ἀλαρίχου ἐκδρομὴν ὑπὸ τοῦ Γότθου Γαϊνᾶ, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους Γότθων μισθοφόρων, ἡ δὲ πραγματικὴ ἐξουσία περιῆλθε τότε εἰς τὸν Γαϊνᾶν καὶ εἰς τὸν φαῦλον καὶ τυραννικὸν Εὐτρόπιον. Ἀλλὰ καὶ οὗτος περιελθὼν εἰς ἔριδα πρὸς τὸν Γαϊνᾶν κατεδιώχθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ὡς εἰς ἄσυλον (1). Τὸ δὲ γεγονὸς τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν τότε μέγαν πατέρα τῆς, Ἐκκλησίας τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννην Χρυσόστομον, ν' ἀπαγγείλῃ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἕνα τῶν λαμπροτάτων αὐτοῦ λόγων, τὸν «Εἰς Εὐτρόπιον» ἐπιγραφόμενον. Ἐν τούτῳ ἀντιπαραβάλλων ὁ θεῖος πατὴρ τὴν θέσιν εἰς ἣν περιῆλθε νῦν ὁ ἄνθρωπος οὗτος πρὸς τὴν τέως κατεχομένην θέσιν τοῦ παντοδυνάμου ὑπουργοῦ, παρίστα ζωηρότατα τὸ μάταιον παντὸς μεγαλείου ἀνθρωπίνου μὴ στηριζομένου ἐπὶ ἀρετῆς, θέμα τοῦ λόγου λαβὼν τὰ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ «Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης». Ὅμως ὁ Ι. Χρυσόστομος, ὁ πικρότατα ἐλέγξας τὸν Εὐτρόπιον, δὲν ἐπέτρεψε τὴν παράδοσιν τοῦ Εὐτροπίου εἰμὴ ἐπὶ ῥητῇ ὑποσχέσει ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ φονευθῇ. Ἀληθῶς δὲ ὁ Εὐτρόπιος παραδοθεὶς νῦν εἰς τὸν διώκτην αὐτοῦ ἐξωρίσθη εἰς Κύπρον· ὁπόθεν βραδύτερον ἐπαναχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφονεύθη ἐν Χαλκηδόνι.

Μετὰ δὲ τὸν φόνον καὶ τοῦ Γαϊνᾶ ὡς σύμβουλος τοῦ Ἀρκαδίου ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἦρχεν ἡ ἀγέρωχος βασίλισσα Εὐδοξία, θυγάτηρ ἰσχυροῦ τινος Φράγκου ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους εὑρισκομένου, προκαλέσασα διὰ τῆς τυραννίας καὶ τῆς ἀσεβείας αὐτῆς τὴν διὰ σφοδρῶν λόγων τοῦ Ι. Χρυσοστόμου κατ' αὐτῆς ἐκδηλουμένην ἀντιπολίτευσιν. Ἦτο δὲ ἀληθῶς ἠθικῶς παρήγορον γεγονὸς ὅτι ἐν μέσῳ τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῆς ἐπικρατούσης τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν τῇ Κυβερνήσει, ἔνθα ἄνθρωποι ἠθικῶς φαῦλοι καὶ τυραννικοὶ καὶ ἅρπαγες διεῖπον τὰ τοῦ Κράτους, βάρβαροι δὲ ἀρχηγοὶ βαρβάρων μισθοφόρων ἦσαν οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν ἄμυναν τοῦ Κράτους ἐναντίον ἄλλων βαρβάρων, Γότθων ἐν Εὐρώπῃ, Οὔννων καὶ Ἰσαύρων (2) ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, μόνη δύναμις ἠθικὴ ἐν τῷ

(1) Τὸ ἔθος τοῦ καταφεύγειν εἰς τοὺς ναοὺς ὡς εἰς ἄσυλα μετεβιβάσθη ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ καὶ εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἐπεκράτει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ βραδύτερον ἔτι ἐν μέρει.

(2) Ἴσαυροι ἦσαν ἐγχώριος ὀρεινὸς λαὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας λῃστρικός, μόνος ἐκ τῶν λαῶν τῆς Μ. Ἀσίας μὴ ἐξελληνισθεὶς ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, μὴ πολιτισθεὶς καὶ μὴ προσελθὼν εἰς τὸν Χριστιανισμόν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κράτει ἡ συνέχουσα αὐτὸ ἦτο ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἐπιφανεῖς ἀρχηγοὶ αὐτῆς, ἐν οἷς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὴν πρωτίστην καὶ ἐπιφανεστάτην θέσιν κατέχει ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος. Οὗτος μόνον διὰ τῶν αὐστηρῶν Χριστιανικῶν αὐτοῦ ἀρετῶν, διὰ τῆς θαυμασίας εὐγλωττίας καὶ διὰ τῆς ἀτρομήτου παρρησίας, μεθ' ἧς ἤλεγχε τοὺς ἄρχοντας καὶ αὐτὴν τὴν Εὐδοξίαν, ἐπέβαλλε τὸ κράτος τοῦ λόγου αὐτοῦ εἰς πάντας καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Γαϊνᾶν καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἕνεκα τῆς τόλμης καὶ τῆς παρρησίας, μεθ' ἧς ἤλεγχε τὰς πράξεις τῶν κυβερνώντων καὶ αὐτῆς τῆς βασιλίσσης, διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ σφοδρὸν μῖσος τῆς Εὐδοξίας. Αὕτη δὲ συνεννοηθεῖσα μετὰ ἱεραρχῶν τινων φθονούντων τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν τοῦ Ἰωάννου ἐνήργησε τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀπομάκρυνσιν καὶ ἐξορίαν τοῦ ἀνδρός. Ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης σφόδρα ταραχθεὶς ἐπὶ τούτῳ ἐπέτυχε τὴν ταχεῖαν ἐπάνοδον τοῦ μεγάλου ἱεράρχου. Ἀλλὰ νέαι ἐπιβουλαὶ νέαν ἐπήνεγκον τοῦ ἀνδρὸς ἐξορίαν εἰς τὰς ἐσχατιὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐν ᾗ ἐξορίᾳ μετὰ πολλὰς κακοπαθείας ἐτελεύτησεν (ἐν Κομάνοις τοῦ Πόντου) ὁ μέγας οὗτος πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ γενναιότατος τῆς ἀληθείας μάρτυς. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀρκάδιος, κατ' ὄνομα μόνον βασιλεύων ἐν μέσῳ τῶν θυελλωδῶν τούτων χρόνων, ἐτελεύτησε τῷ 408 μ. Χ., μετὰ 13 ἐτῶν βασιλείαν καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεοδόσιον Β΄.

7. Θεοδόσιος Β΄ ὁ ἐπικαλούμενος Μικρὸς (408—450 μ. Χ.) καὶ ἡ Πουλχερία καὶ Μαρκιανὸς (450—457). Οὐαλεντινιανὸς Γ΄ (423—455 μ. Χ.)

Ὁ Θεοδόσιος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸ ὄγδοον τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος, διετέλεσε δὲ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν ἐν ἀρχῇ μὲν (μέχρι τοῦ 414 μ.Χ.) τοῦ χρηστοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς Ἀνθεμίου, εἶτα δὲ (κατὰ τὸ 14 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ) τῆς κατὰ δύο ἔτη μόνον πρεσβυτέρας, ἀλλὰ ἰσχυρᾶς τῷ πνεύματι ἀδελφῆς αὐτοῦ Πουλχερίας, ἥτις εἶναι ἡ πρώτη γυνὴ ἡ διευθύνουσα ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει ἐπισήμως τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ὁ Θεοδόσιος τῇ συστάσει τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ ἐνυμφεύθη γυναῖκα ἐξ Ἀθηνῶν καταγομένην, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου Ἀθηναΐδα, ἥτις γενομένη Χριστιανὴ μετωνομάσθη Εὐδοκία. Καὶ ὑπῆρξε μὲν γυνὴ καὶ βασίλισσα ἀγαθή, πεπαιδευμένη καὶ λίαν εὐεργετική, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξε μέχρι τέλους εὐτυχής, διότι ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου περιπεσοῦσα εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς παντοδυνάμου παρὰ τῷ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀδελφῷ Πουλχερίας. Ἐπὶ τῆς μακρᾶς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου, ἂν καὶ ἡ καθόλου ταραχώδης κατάστασις τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων ἐξηκολούθει ἔτι, ἰδίως ἐν Εὐρώπῃ, οὐχ ἧττον ἕνεκα τῆς συνετῆς κυβερνήσεως τῆς Πουλχερίας οὐ μικρὰ ἐπῆλθε βελτίωσις, μάλιστα ἐν Ἀσίᾳ. Καὶ πρῶτον κατέπαυσαν ἐνταῦθα αἱ τῶν Οὔννων διὰ Καυκάσου γενόμεναι εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰσβολαί, ὡσαύτως δὲ αἱ λῃστρικαὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐπιδρομαὶ τῶν Ἰσαύρων. Πόλεμός τις ἐναντίον τῆς Περσίας κηρυχθεὶς τῷ 420 διὰ τὸν τότε ὑπὸ τοῦ Ἰσδεγέρδου Α′ γενόμενον ἐν Περσίᾳ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸν ἐπερατώθη νικηφόρως τῷ 423 διὰ τῆς γενναιότητος τῶν βαρβάρων Γερμανῶν πολεμάρχων. Ἔπειτα τὸ Κράτος ἐμεγαλύνθη ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἔκτασιν διὰ τῆς εἰρηνικῶς τελεσθείσης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ Κράτους διανομῆς τῆς Ἀρμενίας (ἐκλιπούσης ἐνταῦθα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς ἀπὸ 4 αἰώνων ἀρχούσης τῆς χώρας δυναστείας τῶν Ἀρσακιδῶν (1)). Ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου Β′ ἀνεφύη καὶ νέα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αἵρεσις τῶν «Νεστοριανῶν», οὕτω κληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Νεστορίου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, διδάσκουσα μέχρι τινὸς ὑπὸ τύπον νέον τὰ δόγματα τῶν Ἀρειανῶν. Ἀλλὰ τὴν οὕτως ἐπελθοῦσαν νέαν διατάραξιν τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης κατέπαυσεν ἡ Πουλχερία, ἐνεργήσασα ἐν τῷ εὐσεβεῖ αὐτῆς ζήλῳ σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν Ἐφέσῳ (430 μ. Χ.). Ἡ Σύνοδος αὕτη, ἥτις εἶναι ἡ Γ′ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου, ὅστις καθῃρέθη νῦν καὶ ἐξωρίσθη. Πρὸς τούτοις ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου Β′ ἐγένετο μεγάλη Συλλογὴ τῶν μέχρι αὐτοῦ ἐκδοθέντων νόμων καὶ ἐξεδόθη ὁ Θεοδοσιανὸς λεγόμενος Κῶδιξ.

Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν εἰρηνικῶν τούτων ἔργων τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β′ ἐνέσκηψεν ἀπὸ βορρᾶ νέος ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τοῦ Κράτους φοβερὸς κίνδυνος ἕνεκα τῆς ἐμφανίσεως νέου καὶ μεγάλου βαρβάρου ἐπιδρομέως καὶ κατακτητοῦ ἡγεμόνος, ὅστις ἦν ὁ τῶν Οὔννων ἡγεμὼν Ἀττίλας.

8. Ὁ Ἀττίλας καὶ οἱ Οὖννοι.

Εἴδομεν ὅτι οἱ ἐξ Ἀσίας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Οὐάλεντος εἰσβαλόντες εἰς τὴν Εὐρώπην Οὖννοι διεσπάρησαν καθ' ὅλην τὴν εὐρυτάτην ἔκτασιν τῶν χωρῶν τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης τῶν ἀποτελουσῶν τὸ πλεῖστον τῆς νῦν Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας, διηρημένοι εἰς διαφόρους φυλὰς διατελού-

(1) Ἀρσακίδαι ἐκαλοῦντο, ὡς γνωστὸν (ἴδ. σελ. 11), οἱ βασιλεῖς τῶν Πάρθων, οἱ ἄρχοντες ἐν Ἀσίᾳ πρὸ τῆς δυναστείας τῶν Σασσανιδῶν. Κλάδος τις δευτερογενὴς τῆς δυναστείας ταύτης εἶχεν ἐγκαταστῆ ἐν Ἀρμενίᾳ ἀπὸ τοῦ α′ μ. Χ. αἰῶνος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σας ὑπὸ ἰδίους φυλάρχους. Εἴδομεν προσέτι ποῖαι καὶ πόσαι μεγάλαι μεταβολαὶ ἐπῆλθον εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, ἰδίως ἐν τῇ Δύσει, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις λαοῖς τῆς μέσης Εὐρώπης, κατ' ἀκολουθίαν τῆς Οὐννικῆς ἐπιδρομῆς. Ταῦτα πάντα ἦσαν ἔτι ἔμμεσα ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης ἐπιδρομῆς, προελθόντα ἐκ τῆς ἐναντίον ἀλλήλων καὶ ἐναντίον τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους μετακινήσεως τῶν Σλαυϊκῶν καὶ τῶν Γερμανικῶν λαῶν, τῶν ἐκδιωχθέντων ὑπὸ τῶν Οὔννων ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Διότι αἱ Οὐννικαὶ φυλαί, αἱ εἰσβαλοῦσαι εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ 374 μ. Χ. καὶ καταλαβοῦσαι τὰς μεταξὺ τῆς Βαλτικῆς, τοῦ Εὐξείνου, τοῦ Δανουβίου καὶ τοῦ Βόλγα χώρας, δὲν προυχώρησαν τότε περαιτέρω πρὸς δυσμάς. Ἀλλὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος φύλαρχός τις Οὔννος, Ρουγίλας ἢ Ρούας καλούμενος, ἤνωσεν ἁπάσας τὰς ἐν ταῖς εἰρημέναις χώραις διεσπαρμένας Οὐννικὰς φυλὰς εἰς ἓν μέγα ὑπ' αὐτὸν κράτος. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ρουγίλα (433 μ. Χ.) παρέλαβον τὴν ἀρχὴν τοῦ Οὐννικοῦ κράτους οἱ δύο ἀνεψιοὶ αὐτοῦ (υἱοὶ τοῦ Μουνδζούκ) Ἀττίλας (ἢ Ἄττιλας) καὶ Βλέδας. Ἀλλ' ἐκ τούτων ἔμεινε μετ' ὀλίγον μόνος ἄρχων ὁ Ἀττίλας, ποιήσας ἐκποδὼν διὰ φόνου τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Βλέδαν (435 μ. Χ.). Ὁ Ἀττίλας θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ προωρισμένον κύριον τοῦ κόσμου καὶ «μάστιγα τοῦ θεοῦ» (ἐναντίον τῶν λαῶν)(1) καλῶν ἑαυτόν, ὥρμησεν ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου καὶ ἐξέτεινε τὸ κράτος πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἀσίας, πρὸς δυσμὰς δὲ μέχρι τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀδρίου, ὑποτάξας οὕτως ἐν Εὐρώπῃ πάντας τοὺς Σλαυϊκοὺς λαοὺς καὶ τοὺς πλείστους καὶ ἀξιολογωτάτους τῶν Γερμανικῶν λαῶν.

Τὸ κράτος τοῦτο τοῦ Ἀττίλα ἐκταθὲν καὶ μέχρι τοῦ κάτω Δανουβίου ἐπίεζε δίκην ἐφιάλτου τὸ ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος, ζῶντος ἔτι τοῦ Θεοδοσίου Β'. Τὸ κράτος τοῦτο, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ρουγίλα ἤδη ἐτέλει φόρον ἐτήσιον τοῖς Οὔννοις 350 λίτρας χρυσίου (428000 δραχμῶν), νῦν ὑπὸ τοῦ Ἀττίλα φοβερὰς ὑπέστη καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεις χωρῶν μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἑβδομήκοντα πόλεις τοῦ κράτους μεταξὺ τοῦ Δανουβίου, τοῦ Εὐξείνου καὶ τοῦ Ἀδρίου (ἰδίως ἐν ταῖς Ἰλλυρικαῖς ἐπαρχίαις) κατεστράφησαν ἐντελῶς· τὰ στρατεύματα τὰ αὐτοκρατορικὰ ἠττήθησαν κατὰ κράτος ἐν τρισὶ μεγάλαις

(1) Ὡς σύμβολον τῆς τοιαύτης τοῦ κόσμου κυριαρχίας ἐδείκνυεν ὁ Ἀττίλας τὸ μυστηριῶδες παρὰ τοῖς Οὔννοις θεωρούμενον ξίφος, ὅπερ εὗρεν αὐτὸς ἢ εὑρεθὲν ὑπό τινος ποιμένος ἔλαβε παρ' αὐτοῦ, ὡς οὐρανόπεμπτον ἢ οὐρανοπετὲς σύμβολον τῆς κοσμοκρατορίας, ἢ ὡς αὐτὴν τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, κατὰ τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας τῶν Οὔννων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μάχαις, καὶ πᾶσα ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος ἐν Εὐρώπῃ περιέστη νῦν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων. Ὁ Θεοδόσιος ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην (441 μ. Χ.) ταπεινωτικήν, δι' ἧς ἐφάπαξ μὲν ὡς δαπάνην πολεμικὴν ἐτέλει τῷ Ἀττίλᾳ λίτρας χρυσίου 6000 (ἤτοι 7344000 δραχμῶν), ἐτήσιον δὲ φόρον 2100 λίτρας χρυσίου (ἤτοι 2270400 περίπου δραχμάς), παρεχώρει δὲ πρὸς τούτοις εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀττίλα μεγίστην ἔκτασιν γῆς ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ περιλαμβάνουσαν τὸ ἥμισυ τῆς νῦν Βουλγαρίας καὶ μέρος τῆς νῦν Σερβίας. Ὁ Ἀττίλας οὕτω κατέστη τρόμος τῶν λαῶν. Καὶ ἐνῷ οἱ τούτου πρέσβεις οἱ πεμπόμενοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Θεοδοσίου ἐλάλουν μετ' ἀφορήτου ὑπεροψίας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὡς πρὸς θεράποντα τοῦ κυρίου αὐτῶν, ζυγίζοντες ἑκάστην λέξιν εὐμενῆ ἢ δυσμενῆ διὰ χρυσίου καὶ διὰ δώρων πολυτελῶν, οἱ τοῦ αὐτοκράτορος πρέσβεις, οἱ πεμπόμενοι εἰς τὴν εὐτελῆ σκηνὴν τοῦ Ἀττίλα, διερχόμενοι δι' ἐκτάσεων ἐρήμων ἐν μέσῳ καπνιζόντων ἐρειπίων τῶν προσφάτως καταστραφεισῶν τοῦ Κράτους πόλεων, παρίσταντο πρὸ τοῦ Μογγόλου δεσπότου ὡς ἱκέται δυσωποῦντες τὸν φοβερὸν νικητὴν διὰ πλουσίων δώρων. Πάντες δὲ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ἡγεμόνες τῶν ὑποτεταγμένων αὐτῷ Γερμανικῶν καὶ Σλαυϊκῶν λαῶν ἐμάχοντο ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ ὡς ἁπλοῖ ὁπλαρχηγοὶ καὶ ὡς δορυφόροι περιέβαλλον ἐν ταπεινώσει τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ἐν τοιαύτῃ ταπεινωτικῇ ἀπέναντι τοῦ Ἀττίλα διετέλει θέσει τὸ ἀνατολικὸν κράτος καὶ σύμπας ὁ μέχρι Ρήνου βαρβαρικὸς κόσμος καθ' ὃ ἔτος ἐτελεύτησεν ὁ Θεοδόσιος Β' (450 μ. Χ.).

9. Ἡ Πουλχερία καὶ ὁ Μαρκιανὸς (450—457 μ. Χ.).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου Β΄ μόνη κυρία τοῦ κράτους ἔμεινεν ἡ Πουλχερία. Ἀλλ' εἴτε διότι ἦτο ἀσύνηθες μέχρι νῦν γυνὴ νὰ ἄρχῃ μόνη ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει, εἴτε διότι ἡ Πουλχερία αὐτὴ ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην ἀνδρὸς συνάρχοντος αὐτῇ ἰσχυροῦ καὶ γενναίου, ἦλθεν ἡ τέως παρθένος ἡγεμονὶς εἰς γάμου κοινωνίαν ἁπλῶς τυπικὴν (μείνασα πάντοτε παρθένος) πρὸς τὸν γηραιὸν στρατηγὸν καὶ συγκλητικὸν Μαρκιανόν. Ἐπὶ τῆς συναρχίας τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τῆς Πουλχερίας τὸ κράτος τὸ Ἀνατολικὸν ἀπηλλάγη τῆς φοβερᾶς πιέσεως τοῦ Ἀττίλα, πρῶτον μὲν διότι ὁ Μαρκιανὸς ἐτήρησε πρὸς τὸν Ἀττίλαν γλῶσσαν πολὺ διάφορον τῆς τοῦ Θεοδοσίου Β΄, εἰπὼν εἰς τοὺς πρέσβεις τοῦ Ἀττίλα τοὺς ἀπαιτοῦντας τὴν ἀπότισιν τῶν καθυστερουμένων φόρων, ὅτι τὸ μὲν χρυσίον φυλάττει εἰς τοὺς φίλους, εἰς δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἔχει νὰ δείξῃ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόνον σίδηρον (πόλεμον δηλονότι)· δεύτερον δὲ διότι ἄλλα γεγονότα εἵλκυον τὴν προσοχὴν τοῦ Ἀττίλα πρὸς τὴν Δύσιν.

Εἴδομεν ὅτι τῷ 423 μ. Χ. τὸν Ὀνώριον διεδέξατο ἐν τῇ Δύσει ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Οὐαλεντινιανὸς Γ'. Ὁ Οὐαλεντινιανὸς Γ' ἕνεκα τοῦ ἀτασθάλου χαρακτῆρος καὶ τῆς φαύλης κυβερνήσεως αὐτοῦ κατέστησεν ἔτι χείρονα τὴν ἐπὶ τοῦ Ὀνωρίου εἰς τοσαύτην ἀθλιότητα περιελθοῦσαν κατάστασιν τοῦ δυτικοῦ κράτους. Μεγάλην δύναμιν ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Δύσεως εἶχε τότε ὁ πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Ἀέτιος. Διὰ τῶν διαβολῶν δὲ τούτου ὁ τῆς Ἀφρικῆς διοικητὴς Βονιφάτιος περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν τῆς αὐλῆς τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ ἀποστὰς ἀπ' αὐτῆς ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τοὺς ἐν Ἱσπανίᾳ Βανδήλους. Οἱ Βανδῆλοι οὗτοι, ὧν τὸ ὄνομα ἕνεκα τῆς ὠμότητος καὶ βαρβαρότητος τῶν ὑπ' αὐτῶν διαπραττομένων κατέστη παροιμιῶδες ἐν τῇ ἱστορίᾳ (Βανδαλισμὸς=πρᾶξις βάρβαρος καὶ ἰδίως καταστρεπτικὴ τῶν ἔργων τοῦ πολιτισμοῦ) ὑπὸ τὸν φοβερὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Γεζέριχον διεπεραιώθησαν ἀπὸ τῆς Ἱσπανίας (διὰ τοῦ Ἡρακλείου πορθμοῦ) εἰς τὴν Ἀφρικὴν (429 μ. Χ.) καὶ καταλαβόντες πᾶσαν τὴν Μαυριτανίαν καὶ τὴν Νουμιδίαν ἐπῆλθον ἐν μέσῳ φοβερῶν καταστροφῶν καὶ ἐρημώσεων καὶ κατὰ τῆς πρωτευούσης τῶν ἐν Ἀφρικῇ Ρωμαϊκῶν χωρῶν Καρχηδόνος (1), ἣν κατέστησαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους αὐτῶν καὶ ὁρμητήριον τῶν κατὰ τῶν παραλίων τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν καθ' ἅπασαν τὴν δυτικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον Ρωμαϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν χωρῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν. Οὕτω κατὰ τραγικόν τινα ἱστορικὸν συνδυασμὸν τῶν πραγμάτων τὸ ὄνομα τῆς Καρχηδόνος, ὅπερ ἐν τῇ ἀρχαιότητι τοσοῦτον ἐνέπνεε φόβον εἰς τοὺς Ρωμαίους, κατέστη αὖθις (νῦν τὸ τῆς Ρωμαϊκῆς ἀκριβῶς Καρχηδόνος!) φοβερὸν ἐν ταῖς τελευταίαις στιγμαῖς τῆς ἐπιθανατίου ἀγωνίας τῆς Ρωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας.

Ὁ Γεζέριχος οὗτος προκαλέσας μετ' ὀλίγον τὴν κατ' αὐτοῦ ὀργὴν τοῦ γενναίου βασιλέως τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Γαλατίᾳ καὶ βορείῳ Ἱσπανίᾳ Βησιγότθων Θευδερίχου Α' (2) καὶ φοβούμενος ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τούτου, παρεκίνει διὰ πρεσβείας τὸν Ἀττίλαν ἵνα ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ εἰς κοινὴν ἐναντίον τῶν Βησιγότθων στρατείαν. Ἀλλ' ὁ Ἀττίλας εἶχε καὶ ἄλ-

(1) Οὐχὶ βεβαίως τῆς ἀρχαίας Φοινικικῆς Καρχηδόνος τῆς καταστραφείσης ἄρδην τῷ 148 π. Χ. ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ τῆς Καρχηδόνος τῆς Ρωμαϊκῆς τῆς ἱδρυθείσης ὡς Ρωμαϊκῆς ἀποικίας ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου.

(2) Ὁ Γεζέριχος λαβὼν ὡς νύμφην τῷ υἱῷ αὐτοῦ Οὐννερίχῳ τὴν θυγατέρα τοῦ Θευδερίχου, ἀπέπεμψεν εἶτα τὴν νύμφην πρὸς τὸν πατέρα μετ' ἀποκεκομμένης κόμης καὶ ῥινὸς ἐπὶ τῇ ψευδεῖ προφάσει ὅτι ἐπεβούλευεν αὐτῇ κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λην ἀφορμὴν νὰ κινηθῇ πρὸς τὴν Δύσιν. Ἡ Ὀνωρία, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ, ἕνεκα τοῦ ἀκολάστου βίου αὐτῆς ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ραβέννης εἶχε πεμφθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα διατελῇ ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν κηδεμονίαν τῆς αὐστηρότατον ἠθικὸν βίον διαγούσης θείας αὐτῆς Πουλχερίας. Ἀλλ' ἡ Ὀνωρία κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν αὐτῆς κατώρθωσε διά τινος τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλθόντων πρέσβεων τοῦ Ἀττίλα νὰ πέμψῃ πρὸς τοῦτον δακτύλιον γάμου, προτείνουσα αὐτῷ νόμιμον γάμον. Ὁ Ἀττίλας ἔπεμψε τότε πρεσβείαν πρὸς τὸν Οὐαλεντινιανὸν ζητῶν τὴν χεῖρα τῆς Ὀνωρίας καὶ ὡς προῖκα τὸ ἥμισυ τοῦ ὑπὸ τὸν Οὐαλεντινιανὸν Ρωμαϊκοῦ κράτους. Μετὰ τῆς πρεσβείας ἔπεμψεν ὁ Ἀττίλας καὶ τὸν δακτύλιον τῆς Ὀνωρίας, ἵνα δηλωθῇ ἡ νομιμότης τῆς μνηστείας καὶ τὸ δίκαιον τῶν ἀπαιτήσεων αὐτοῦ. Ἡ αὐλὴ τῆς Ραβέννης ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν τοῦ Ἀττίλα, ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ὁ Μαρκιανὸς ἀπέρριπτε τὴν περὶ ἀποτίσεως τῶν φόρων ἀξίωσιν αὐτοῦ. Ὁ Ἀττίλας ἐξεμάνη ὑπ' ὀργῆς ἐναντίον ἀμφοτέρων τῶν αὐτοκρατορικῶν αὐλῶν, ἀλλ' ἔκρινεν ἐπὶ τέλους προτιμότερον νὰ στραφῇ ἐναντίον τῆς Δύσεως.

Οὕτω τῷ 450 μ. Χ. ὥρμησεν ὁ Ἀττίλας ἀπὸ τῆς ἐν τῇ νῦν Οὐγγαρίᾳ (παρὰ τὴν νῦν πόλιν Τοκάϋ) καθέδρας αὐτοῦ πρὸς δυσμάς· ἀλλ' ἀντὶ νὰ εἰσβάλῃ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐστράφη κατ' ἀρχὰς πρὸς τὴν Γαλατίαν, ἵνα καταστρέψῃ ἐνταῦθα τὴν δύναμιν τῶν Βησιγότθων καὶ ἑνωθῇ μετὰ τῶν Βανδήλων. Μετὰ 700 χιλιάδων βαρβάρων, ἐν οἷς πλὴν τῶν Οὔννων καὶ τῶν Σλαύων μαχητῶν ὑπῆρχον καὶ πλεῖστοι Γερμανοὶ πάντων σχεδὸν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ρήνου οἰκούντων Γερμανικῶν λαῶν, διέβη τὸν Ρῆνον φέρων πανταχοῦ φοβερὰς καταστροφάς. Αἱ παρὰ τὸν Ρῆνον κείμεναι πόλεις Ἀργεντοράτων (τὸ νῦν Στρασβοῦργον), Οὐορματία, Σπεῖρα καὶ Μογουντία ἐλεηλατήθησαν δεινῶς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἀκατάσχετος προχωρῶν ἐν Γαλατίᾳ ἀφίκετο μέχρι τῆς πόλεως Κηνάβου ἢ Αὐρηλίας (νῦν Ὀρλεάνης), τῆς ἀποτελούσης διὰ τῶν περὶ αὐτὴν στενοποριῶν τὴν κλεῖδα τῆς νοτίου Γαλατίας. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀκριβῶς, ἐνῷ ἐπολιόρκει τὴν Αὐρηλίαν, ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ ὁ ὑπὸ τὸν Ρωμαῖον πατρίκιον στρατηγὸν Ἀέτιον, τὸν τελευταῖον ἥρωα τοῦ πίπτοντος Ρωμαϊκοῦ κράτους, Ρωμαϊκὸς στρατός, μεθ' οὗ ἦσαν ἡνωμένοι καὶ οἱ Βησιγότθοι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Θευδέριχον Α', οἱ ἐν Ἱσπανίᾳ Ἀλανοὶ καὶ Σουῆβοι, οἱ ἐν Γαλατίᾳ Βουργούνδιοι καὶ οἱ ἰθαγενεῖς Γαλατικοὶ λαοί, οἱ τέως μὲν Ρωμαῖοι ὑπήκοοι, νῦν δὲ (ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὀνωρίου ἀνακλήσεως τῶν Ρωμαϊκῶν λεγεώνων) γενόμενοι ἐλεύθεροι σύμμαχοι. Οὕτως ὁ Γερμανικὸς βαρβαρικὸς κόσμος ἐν τῇ μεγάλῃ μεταξὺ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τῶν Οὔννων συγκρούσει ἦτο διηρημένος μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων. Ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ ἀντιπάλου τούτου στρατοῦ ὁ Ἀττίλας, μὴ δυνάμενος νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ ἐν ταῖς περὶ τὴν Αὐρηλίαν δυσχωρίαις, ὑπεχώρησεν εἰς τὰς ἀναπεπταμένας πεδιάδας τῆς βορειανατολικῆς Γαλατίας. Ἐνταῦθα δὲ ἐν τοῖς Καταλαυνικοῖς λεγομένοις πεδίοις (ἐν τοῖς πέριξ τῆς νῦν Γαλλικῆς πόλεως Châlons-sur-Marne) συνεκροτήθη (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 451 μ. Χ.) ἡ πρώτη μεγίστη ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ μάχη τῶν λαῶν διαρκέσασα μέχρι βαθείας νυκτός, καθ' ἣν λέγεται ὅτι ἔπεσον ἀμφοτέρωθεν 300 χιλιάδες μαχητῶν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν, πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀνδρείας τῶν δύο Βησιγότθων βασιλέων, τοῦ βασιλέως Θευδερίχου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Θορισμόνδου, τοῦ διαδεξαμένου ἐπὶ τοῦ πεδίου αὐτοῦ τῆς μάχης τὸν ἡρωϊκῶς ἐνταῦθα πεσόντα πατέρα αὐτοῦ καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ῥώμης καὶ ἡρωϊσμοῦ ἐξακολουθήσαντος τὸν ἀγῶνα. Ὁ Ἀττίλας ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸν Ρῆνον. Ἀλλ' ἡ ἧττα αὐτοῦ δὲν ἦτο ὁριστικὴ καὶ τελεία. Διὰ τοῦτο καὶ διότι οἱ σύμμαχοι νικηταὶ ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Θορισμόνδον ἀντιζηλίας τοῦ Ἀετίου δὲν ἐξηκολούθησαν ἐρρωμένως τὴν καταδίωξιν, ἠδυνήθη ὁ Ἀττίλας νὰ διαπεραιωθῇ ἀνενόχλητος καὶ ὑπερήφανος τὸν Ρῆνον καὶ νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὰ ἐν τῇ νῦν Οὐγγαρίᾳ χειμάδια αὐτοῦ.

Τὸ ἑπόμενον ἔαρ (452 μ. Χ.) ἐκινήθη πάλιν πρὸς δυσμάς· ἀλλὰ νῦν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν (1) μετὰ τοσούτου πλήθους βαρβάρων, ὥστε ὁ ὑπὸ τὸν Ἀέτιον στρατὸς δὲν ἐτόλμησε ν' ἀντιπαραταχθῇ αὐτῷ εἰς μάχην ἐκ τοῦ συστάδην, ἀλλ' ὑπεχώρησεν εἰς τὰς ὀχυρὰς θέσεις καταλείπων πᾶσαν τὴν μέχρι Ρώμης ὕπαιθρον χώραν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀγρίων στιφῶν τοῦ Ἀττίλα. Ἀλλ' ἡ Ρώμη δὲν ὑπέστη ἔφοδον καὶ καταστροφάς. Προελθὼν ὁ Ἀττίλας μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἤρξατο ἀπροσδοκήτως τῆς πρὸς τὰ ὀπίσω πορείας. Κατά τινα παράδοσιν ὁ τότε Πάπας Λέων Α' παραστὰς ὡς ἀρχηγὸς πρεσβείας πεμφθείσης ὑπὸ τῶν Ρωμαίων πρὸς τὸν Ἀττίλαν κατώρθωσε νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Λέγεται μάλιστα ὅτι ὁ Λέων ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν δεισιδαίμονα ψυχὴν τοῦ Ἀττίλα ὑπομνήσας αὐτὸν τὴν τύχην τοῦ Ἀλαρίχου, θανόντος μικρὸν μετὰ τὴν εἰς Ρώμην εἴσοδον αὐτοῦ. Λέγεται μάλιστα ὅτι ὁ Ἀττίλας εἶδε κατ' ὄναρ καὶ τοὺς πολιούχους Ἀποστόλους τῆς πόλεως

(1) Κατὰ τὴν εἰσβολὴν ταύτην τοῦ Ἀττίλα, ὡς κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου πρότερον γενομένας, πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς Ἄνω Ἰταλίας κατέφυγον εἰς τὰ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πάδου κείμενα, εἰς τοὺς βαρβάρους ἀπρόσιτα νησίδια. Ἐκ τῆς οἰκήσεως δὲ τούτων παρῆχθη ὕστερον ἡ νησιωτικὴ πόλις Βενετία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πέτρον καὶ Παῦλον ἀπειλοῦντας αὐτὸν μέλλοντα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Ὡς πραγματικώτερα δ' αἴτια τῆς αἰφνιδίου ἐπιστροφῆς τοῦ Ἀττίλα θεωροῦνται ἡ λοιμώδης νόσος ἡ ἐνσκήψασα ἐν τοῖς ἑλώδεσι τόποις τῆς Ἰταλίας εἰς τὰ πολυπληθῆ αὐτοῦ στίφη τοῦ ἱππικοῦ καὶ ὁ φόβος τῆς ἐκ μέρους τοῦ Ἀετίου ἀπὸ νώτων προσβολῆς. Μόλις δ' ἐπέστρεψεν ὁ Ἀττίλας ἐκ τῆς εἰς Ἰταλίαν στρατείας, ἀπέθανε (453) κατὰ τὴν ἰδίαν νύκτα, καθ' ἣν ἐτέλεσε τοὺς γάμους αὐτοῦ μετὰ τῆς ὡραίας Γερμανίδος Ἰλδικοῦς, θυγατρὸς ἡγεμόνος τινὸς Βουργουνδίου ὑπ' αὐτοῦ φονευθέντος· θανατωθείς, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῆς Ἰλδικοῦς αὐτῆς, ἣν βίᾳ εἶχεν ἐξαναγκάσει εἰς γάμον, ζητούσης ἐκδίκησιν τοῦ τε φόνου τοῦ πατρὸς καὶ τῆς ταπεινώσεως, εἰς ἣν ὑπέβαλεν ὁ Ἀττίλας τὸ ἔθνος αὐτῆς.

Οὕτως ἐτελεύτησεν ὁ φοβερὸς οὗτος ἀρχηγὸς τῶν Οὕννων, περιβόητος γενόμενος διά τε τὸν τρόμον, ὃν ἐνέπνεε τοῖς συγχρόνοις, καὶ διὰ τὰς καταστροφὰς τὰς ἐπενεχθείσας ὑπ' αὐτοῦ εἰς τε τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὸ Δυτικὸν κράτος καὶ εἰς τοὺς ὑποδουλωθέντας καθόλου ὑπ' αὐτοῦ λαούς. Ὁ Ἀττίλας, ὅπως καὶ πάντες οἱ μεγάλοι βάρβαροι κατακτηταί, δὲν ἐστερεῖτο καί τινων ἀρετῶν συνδεδεμένων μετὰ τῆς φυσικῆς δυνάμεως καὶ τῆς συναισθήσεως τῆς δυνάμεως ταύτης. Τοιαῦται δ' αὐτοῦ ἀρεταὶ ἦσαν ἡ μεγαλοψυχία πρὸς τοὺς ἡττημένους, ἡ πίστις καὶ γενναιότης πρὸς τοὺς συμμάχους καὶ φίλους καὶ γενναία τις περιφρόνησις πρὸς ταπεινὰς ἐπιβουλὰς πολεμίων (1). Ὡς βάρβαρος ἦτο ἁπλούστατος καὶ λιτότατος τὸν βίον. Καὶ ἐνῷ εἰς τοὺς πολυπληθεῖς Γερμανοὺς ἡγεμόνας, οἵτινες ὡς δορυφόροι περιεστοίχιζον αὐτόν, ὡς καὶ εἰς Οὕννους μεγιστᾶνας, ἐπέτρεπε νὰ ἐσθίωσι παρ' αὐτὸν ἐν τραπέζαις πολυτελεστάταις ἀπὸ σκευῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν, αὐτὸς ἤσθιε, καθήμενος χαμαί, περὶ τὴν μόνην ξυλίνην αὐτοῦ τράπεζαν, ἀπὸ πηλίνων ἀγγείων καὶ ἔπινεν ἀπὸ ξυλίνων ὑδριῶν καὶ ποτηρίων. Δὲν ἦτο δὲ παντελῶς ἀναίσθητος καὶ εἴς τινας ὁπωσοῦν πνευματικὰς ἀπολαύσεις, ἰδίως εἰς τὴν μουσικήν, ἔχων περὶ ἑαυτὸν Γερμανοὺς ἀοιδοὺς ψάλλοντας ᾄσματα ἡρωϊκὰ Γερμανικὰ τῶν τότε χρόνων καὶ παίζοντας τὰ μουσικὰ ὄργανα αὐτῶν· ὁσάκις δὲ ἐπανήρχετο ἀπὸ τῶν νικηφόρων αὐτοῦ στρατειῶν, Γερμανίδες ἀοιδοὶ ἐπορεύοντο εἰς

(1) Ὅτε ἄνανδροί τινες σύμβουλοι τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Β' ἐπειράθησαν νὰ ἐνεργήσωσιν ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ διαφθείροντες χρήμασι τοὺς παρ' αὐτῷ ὑπηρετοῦντας Οὕννους καὶ τὸ πρᾶγμα ἀνακαλυφθὲν κατηγγέλθη εἰς τὸν Ἀττίλαν, οὗτος μετὰ περιφρονήσεως ἀπέρριψε πᾶσαν ὑπὸ τῶν συμβούλων αὐτοῦ γενομένην περὶ ἐκδικήσεως πρότασιν, εἰπὼν ὅτι ἡ πρᾶξις ἦτο πάνυ δουλική καὶ ὅτι δὲν ἐπετρέπετο αὐτῷ νὰ τιμωρῇ τοιούτους ἀπίστους δούλους (ἐννοῶν τοὺς συμβούλους τοῦ Θεοδοσίου).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προϋπάντησιν αὐτοῦ καὶ συνώδευον αὐτῷ ἐν ἄσμασιν εἰς τὴν εὐτελῆ ἀπὸ ξυλίνων οἰκιῶν συγκειμένην Παννονικὴν κώμην, ἥτις ἦν πρωτεύουσα τοῦ ἀχανοῦς αὐτοῦ κράτους (1).

10. Τὸ τέλος τοῦ Οὐννικοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀττίλα συνέβη εἰς τὸ Οὐννικὸν κράτος ὅ,τι βλέπομεν συνήθως συμβαῖνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἰς τὰ μεγάλα βάρβαρα ἐκ βαρβάρων λαῶν συγκροτούμενα κράτη. Ταῦτα μὴ ἔχοντα ἰδίαν δύναμιν ἐσωτερικὴν ὀργανοῦσαν καὶ συντηροῦσαν αὐτά, ἀλλὰ συγκροτούμενα καὶ συνεχόμενα διὰ τοῦ προσωπικοῦ πνεύματος, τῆς διανοίας καὶ τῆς ἐπιβολῆς, τῆς ἀρχικῆς φύσεως καὶ τῆς ἀρετῆς, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ τῆς βαρβαρικῆς μεγαλοφυΐας ἑνὸς ἀνδρός, ὑπάρχουσι καὶ μεγαλύνονται καὶ ἐμπνέουσι φόβον ἐνόσῳ ζῇ καὶ ἄρχει ὁ μέγας ἀρχηγός· ἅμα δὲ τούτου ἐκλιπόντος διαλύονται εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθησαν. Τὸ μέγα κράτος τὸ Οὐννικὸν τοῦ Ἀττίλα συνεκροτεῖτο ἀπὸ Οὔννων καὶ τῶν βίᾳ ὑπαχθέντων ὑπ' αὐτὸ Γερμανικῶν καὶ Σλαυϊκῶν λαῶν. Ἀποθανόντος τοῦ Ἀττίλα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἤρισαν πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς διανομῆς τοῦ κράτους, ὡς συμβαίνει συχνότατα ἐν τοῖς βαρβάροις. Αἱ ἔριδες αὗται ἐπήνεγκον διαίρεσιν μεταξὺ τῶν πολυπληθῶν Οὐννικῶν φυλῶν. Ταύτας δὲ ἐπωφελούμενοι οἱ διὰ φόβου μόνον συνεχόμενοι τέως πρὸς τὸ Οὐννικὸν κράτος Γερμανικοὶ λαοὶ ἀπέστησαν. Καὶ πρῶτον οἱ Οὐστρογόθοι οἱ πολεμήσαντες παρὰ τὸν Ἀττίλαν ἐν τοῖς Καταλαυνικοῖς πεδίοις ἐναντίον τῶν μετὰ τῶν Ρωμαίων συμμαχούντων ἀδελφῶν αὐτῶν Βησιγότθων (Οὐστρογότθος ἦν ὁ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ φονεύσας τὸν ἡρωϊκὸν βασιλέα τῶν Βησιγότθων (ἴδ. σ. 54)) ἐπανέστησαν ἐναντίον τῶν Οὔννων, ἐνίκησαν αὐτοὺς ἐν πολλαῖς μάχαις καὶ ἐφόνευσαν ἐκ τῶν πολλῶν υἱῶν τοῦ Ἀττίλα τὸν ἀνδρεῖον Ἔλλάκ. Ἐξέλιπον δὲ μετ' ὀλίγον καὶ οἱ ἄλλοι υἱοὶ τοῦ Ἀττίλα. Εἷς δὲ μόνον τούτων,ὁ Ἰρνάκ,κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ ἔν τινι γωνίᾳ τῶν τοῦ Εὐξείνου ἀκτῶν μικρόν τι κράτος, ὅπερ καὶ τοῦτο κατελύθη ὑπὸ νέων, ἐξ Ἀσίας ἐπιδραμόντων, βαρβάρων. Οἱ Οὔννοι μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ μεγάλου κράτους αὐτῶν ἢ ἀπετέλουν κατὰ φυλὰς ἴδια ἀσήμαντα βαρβα-

(1) Ὁ Ἀττίλας, καίπερ ὢν Οὔννος καὶ Μογγόλος τὴν καταγωγήν, ὅμως ζῶν ἐν μέσῳ Γερμανικῶν λαῶν εἶχεν ἐν μέρει ἐκγερμανισθῆ καὶ δὲν ἦτο ἠθικῶς πολλῷ κατώτερος τῶν μεγάλων Γερμανῶν βαρβάρων τῶν χρόνων αὐτοῦ (ὡς λ. χ. τοῦ Ἀλαρίχου), τινῶν δὲ καὶ πολλῷ ἀνώτερος (ὡς λ. χ. τοῦ Γεζερίχου). Ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ δὲ ἐπικῷ καὶ ἡρωϊκῷ ποιήματι τῶν Γερμανῶν τῷ καλουμένῳ Niebelungen ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἀττίλας ὡς «βασιλεὺς Ἔτζελ».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρικὰ κράτη ἢ ὑπετάσσοντο εἰς ἄλλα βαρβαρικὰ κράτη, συνήθως δὲ ὑπηρέτουν κατὰ στίφη ὡς μισθοφόροι ἐν τῷ Ἀνατολικῷ καὶ ἐν τῷ Δυτικῷ Ρωμαϊκῷ κράτει.

Ἡ τῶν Οὔννων ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐμφάνισις, ἡ ἐπενεγκοῦσα ἐν τῇ Δύσει ἐμμέσως τὴν ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας κατάλυσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, οὐδεμίαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ ἄλλην ἐπήνεγκε μεγάλην καταστροφὴν ἢ τὴν μέχρι Πελοποννήσου εἰσβολὴν τῶν Βησιγότθων, τὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν γενομένας διὰ τοῦ Καυκάσου παροδικὰς ἐπιδρομὰς καὶ τὰς καταστροφὰς τὰς γενομένας ὑπὸ τοῦ Ἀττίλα εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας τοῦ κράτους ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου Β'. Ἀλλ' ἡ Οὐννικὴ αὕτη ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην ἐπιδρομὴ εἶχε τοῦτο τὸ ὑπὸ καθόλου ἔποψιν σπουδαῖον ἀποτέλεσμα ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει, ὅτι δι' αὐτῆς ἀνεῴχθη ἡ μεγάλη μεταξὺ τῆς ἔνδον Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης ὁδὸς πρὸς μελλούσας νέας μεγάλας μεταναστεύσεις λαῶν. Ὁ φραγμὸς ὁ μεταξὺ τοῦ πεπολιτισμένου καὶ τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου ἤρθη, καὶ τὰ ἴχνη τῶν Οὔννων ἠκολούθησαν πολλὰ ἄλλα Ἀσιατικὰ βάρβαρα φῦλα· καὶ πολλαὶ ἐκ διαλειμμάτων διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης μέχρι τοῦ 13 καὶ 14 αἰῶνος ἐγένοντο ἐξ Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπιδρομαὶ μεγάλως ἐπιδράσασαι ἐπὶ τὰς τύχας ἰδίως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Οὐννικοῦ κράτους τὴν γενομένην μικρὸν μετὰ τὰ μέσα τοῦ 5 μ.Χ. αἰῶνος τὰ Σλαυϊκὰ φῦλα τὰ ὑποτεταγμένα πρότερον εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀττίλα, πιεζόμενα νῦν ὑπὸ νέων ἐξ Ἀνατολῆς ἐπιδραμόντων βαρβάρων, κατῆλθον εἰς τὰ βόρεια ὅρια τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ πολλαχῶς ἀπὸ τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος ἤρξαντο νὰ ἐνοχλῶσι τὸ κράτος τοῦτο· ποικιλώνυμα δὲ βάρβαρα ἔθνη ἀλλεπάλληλα ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἐπιδραμόντα εἰς τὰς πρότερον ὑπὸ τῶν Οὔννων κατεχομένας χώρας μεγάλας συνεχῶς ἔφερον μεταβολὰς ἔν τε τοῖς βορείοις ὁρίοις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἐν τῇ νοτιανατολικῇ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν τῇ μέσῃ Εὐρώπῃ. Ἀλλὰ τὰς νέας ταύτας βαρβαρικὰς μεταναστεύσεις δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν σαφέστερον ἰδίως ἐν τῇ περαιτέρω ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς.

II. Ἱστορία τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδοσίου Β' μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου Α' (450—491 μ. Χ.).

Εἴπομεν ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου Β' τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ἀνέλαβεν ἡ Πουλχερία μετὰ τοῦ Μαρκιανοῦ. Καὶ ἡ μὲν Πουλχερία ἐβασίλευσεν ἔτι τέσσαρα ἔτη, τελευτήσασα τῷ 454 μ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Χ.· ὁ δὲ Μαρκιανὸς ἐπέζησε 3 ἔτη τῇ Πουλχερίᾳ, καθ' ἃ ἐκυβέρνησε μόνος τὸ κράτος. Ἔργον τῆς συμβασιλείας τῆς Πουλχερίας καὶ τοῦ Μαρκιανοῦ εἶναι καὶ ἡ τῷ 451 μ. Χ. συγκροτηθεῖσα ἐν Χαλκηδόνι τετάρτη μεγάλη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ καταδικάσασα τὴν μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Νεστορίου ἀναφυεῖσαν νέαν αἵρεσιν τῶν Εὐτυχιανῶν ἢ Μονοφυσιτῶν. Ἡ αἵρεσις αὕτη ὑπό τινος Εὐτυχοῦς κηρυχθεῖσα μίαν μόνην σχεδὸν ἀνεγνώριζεν ἐν τῷ Χριστῷ φύσιν, τὴν θείαν. Ἡ δὲ Σύνοδος καταδικάσασα τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν ἐδογμάτισεν ἐν τῷ θεανθρώπῳ Χριστῷ δύο φύσεις *ἀσυγχύτως* ἡνωμένας, θείαν καὶ ἀνθρωπίνην, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑποτασσομένην εἰς τὴν θείαν. Ἀλλὰ τὸ δόγμα τοῦτο ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Μονοφυσιτῶν ὡς ἀποκλῖνον πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου τὴν καταδικασθεῖσαν ὑπὸ τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀνεγνωρίσθη πανταχοῦ τοῦ κράτους καὶ πολλὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον παρήγαγεν ἔριδας ταραττούσας τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην τοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ, ὅστις ἕνεκα τοῦ μετὰ τῆς Πουλχερίας γάμου ἀνήκει εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Α' ἱδρυθέντα βασιλικὸν οἶκον, οὐδεὶς ἐκ τοῦ οἴκου τούτου ὑπελείπετο φυσικὸς κληρονόμος τοῦ θρόνου πλὴν τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ (Εὐφημίᾳ) γαμβροῦ τοῦ Μαρκιανοῦ Προκοπίου Ἀνθεμίου (1), ἐγγόνου τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀρκαδίου Ἀνθεμίου (σελ. 48). Ἀλλ' ὁ Ἀνθέμιος δὲν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Ἐδόθη δὲ οὗτος τότε ὑπό τινος μέγα δυναμένου ἐν Κωνσταντινουπόλει Γότθου ἢ Ἀλανοῦ βαρβάρου, τοῦ πατρικίου Ἄσπαρ, εἰς τὸν πρῴην ἐπιμελητὴν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, νῦν δὲ χιλίαρχον Λέοντα τὸν Θρᾷκα. Διότι, ὡς εἴπομεν (σελ. 31, σημ. 1), οἱ ἰσχυροὶ ἐν τῷ κράτει βάρβαροι ἀποφεύγοντες οἱ ἴδιοι νὰ λαμβάνωσι τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν ἐνήργουν νὰ δοθῇ αὕτη εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν εὐνοουμένους Ρωμαίους, ἵνα ἄρχωσιν αὐτοὶ διὰ τούτων. Τοῦτο ἐγένετο καὶ νῦν· ἀλλ' οὐχὶ καθ' ἅπασαν τὴν βασιλείαν τοῦ Λέοντος Α'. Διότι οὗτος, ἀφοῦ ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη ὑπέμεινεν ἐξ ἀνάγκης τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ῥοπὴν τοῦ Ἄσπαρ, ἦλθεν ἐπὶ τέλους εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν προστάτην τοῦτον, μὴ θέλων νὰ ἐξαρτᾶται διὰ παντὸς ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ῥήξει ταύτῃ κατώρθωσε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τόν τε Ἄσπαρ καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ νὰ στερεώσῃ ἑαυτὸν ἐν τῇ ἀρχῇ. Τὸ ἔργον τοῦτο κατώρθωσεν ὁ Λέων διά τινος σπουδαίου ἐν τῷ στρατιωτικῷ ὀργανισμῷ τοῦ κράτους ἐπενεχθέντος ὑπ' αὐτοῦ νεωτερισμοῦ. Ὁ στρατὸς τοῦ κράτους συνέκειτο ἔτι κατὰ τὸ

(1) Ἡ θυγάτηρ αὕτη τοῦ Μαρκιανοῦ Εὐφημία καλουμένη εἶχε γεννηθῇ ἐκ τῆς πρώτης γυναικὸς αὐτοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πλεῖστον καὶ κυριώτατον αὐτοῦ μέρος ὑπὸ βαρβάρων μισθοφόρων. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοιούτου βαρβαρικοῦ στρατοῦ ἐστηρίζετο καὶ ἡ δύναμις τοῦ Ἄσπαρ, ὁ Λέων ἐπεχείρησε νὰ σχηματίσῃ στρατὸν ἐξ ἐγχωρίων κατοίκων τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἑλληνορωμαῖοι πολῖται τοῦ κράτους δὲν ἦσαν εἰθισμένοι εἰς τοιαύτην ὑπηρεσίαν, τὸν ἐγχώριον τοῦτον στρατὸν συνεκρότησεν ἀπὸ τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὀρεινοῦ λῃστρικοῦ λαοῦ τῶν Ἰσαύρων. Οὕτω δὲ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς συγκροτήσεως ἐγχωρίων ταγμάτων, ἥτις γενικευθεῖσα κατὰ μικρὸν ἐν ὅλῳ τῷ κράτει, καὶ ἰδίως ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς χώραις, ἐδημιούργησεν εἰς τὸ κράτος κατὰ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας ἰσχυρὸν ἐθνικόν, ὡς λέγομεν σήμερον, στρατόν. Διὰ τοῦ τάγματος τῶν Ἰσαύρων κατέλυσεν ὁ Λέων τὴν δύναμιν τοῦ Ἄσπαρ.

Ἀλλὰ πρὸ τῆς καταλύσεως τῆς δυνάμεως τοῦ Ἄσπαρ (471 μ. Χ.) ὁ Λέων Α' εἶχεν ἐπιχειρήσει ἀτυχῆ τινα οἰκτρῶς ἀποτυχοῦσαν ἐξωτερικὴν μεγάλην στρατείαν. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐπεχείρησε (467 μ. Χ.) ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ἐν τῇ Δύσει ὑπ' αὐτοῦ ἐγκατασταθέντος αὐτοκράτορος Ἀνθεμίου στρατείαν ἐναντίον τοῦ ἐν Ἀφρικῇ πειρατικοῦ κράτους τῶν Βανδήλων, ὅπερ ἐξηκολούθει νὰ πληροῖ τρόμου καὶ καταστροφῶν τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον Ἑλληνικὰς καὶ Ἰταλικὰς χώρας. Χίλια καὶ ἑκατὸν πλοῖα μετὰ ἑκατοντακισχιλίων μαχητῶν ἐπέμφθησαν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐναντίον τῆς Ἀφρικῆς, μετὰ τῶν δυνάμεων δὲ τούτων ἔμελλε νὰ ἑνωθῇ καὶ ὁ ἐξ Αἰγύπτου πεμπόμενος στρατὸς καὶ ἡ ἐξ Ἰταλίας πεμφθεῖσα ἦδη εἰς τὴν Ἀφρικὴν ναυτικὴ καὶ στρατιωτικὴ δύναμις. Ἀλλ' ἡ μεγάλη αὕτη ὑπερπόντιος στρατεία, δι' ἣν ἐδαπάνησε μόνον τὸ ἀνατολικὸν κράτος 130 χιλιάδας λιτρῶν χρυσίου (169,120,000 δραχμ.), ἀπέτυχεν οἰκτρῶς ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου Βασιλίσκου (ἀδελφοῦ τῆς βασιλίσσης Βηρίνης, γυναικὸς τοῦ Λέοντος Α') καὶ τῆς τόλμης καὶ πανουργίας τοῦ Γεζερίχου καὶ τῶν Βανδήλων αὐτοῦ. Οὗτοι κατασκευάσαντες στόλον ὁλόκληρον πυρφόρων ἢ πυρπολικῶν (1) πλοίων καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς φορᾶς τοῦ ἀνέμου καὶ ὑπὸ

(1) Ἡ χρῆσις πυρφόρων ἢ πυρπολικῶν πλοίων, ἤτοι πλοίων κενῶν πεπληρωμένων ἐμπρηστικῶν ὑλῶν καὶ ἀναπτομένων ἐν εὐθέτῳ ὥρᾳ πρὸς καταστροφὴν πολεμικῶν πλοίων, ἡ τοσαῦτα θαυματουργήσασα ἐν τῇ μεγάλῃ Ἑλληνικῇ ἐπαναστάσει τοῦ 1821, ἦτο γνωστὴ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὧν ἀφηγούμεθα τὴν ἱστορίαν, καὶ πολλῷ ἀρχαιότερον ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐν τῇ Σικελικῇ στρατείᾳ τῶν Ἀθηναίων οἱ Συρακόσιοι ἐποιήσαντο χρῆσιν ἐναντίον τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου «ὁλκάδος παλαιᾶς, κλημάτιδων καὶ δᾳδὸς πλήρους», ἣν ἀπέλυσαν κατὰ τῶν Ἀθηναϊκῶν πλοίων ἐμβαλόντες εἰς αὐτὰ πῦρ. Καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου πολιορκίαν τῆς Τύρου (332 π. Χ.) οἱ Τύριοι ἐποιήσαντο χρῆσιν πλοίου ὕλης εὐφλέκτου πεπληρωμένου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς ἰδίας αὐτῶν πειρατικῆς τόλμης κατώρθωσαν νὰ καταστρέψωσιν αὐτανδρα τὰ πλεῖστα τῶν Ρωμαϊκῶν πλοίων. Ὀλίγα μόνον λείψανα τοῦ ὑπερηφάνου στόλου διασωθέντα κατώρθωσαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν φέροντα καὶ τὸν Βασιλίσκον, ὅστις ἐν τῇ συναισθήσει τῆς ἐνοχῆς αὐτοῦ κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ὡς εἰς ἄσυλον, εἶτα δὲ ἐσώθη διὰ τῆς προστασίας τῆς Βηρίνης.

Τῆς ἀτυχοῦς ταύτης στρατείας μετέσχε καὶ ὁ Ἄσπαρ, ὅστις ἐθεωρήθη προδοτικῶς ἐνεργήσας ἐν αὐτῇ, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέσπευσε καὶ τὸν ἐκ μέρους τοῦ Λέοντος κατ' αὐτοῦ παρασκευαζόμενον ὄλεθρον.

Ἀξιοσημείωτον γεγονὸς τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος Α' εἶναι ὅτι οὗτος πρῶτος ἐστέφθη ὡς αὐτοκράτωρ διὰ τελετῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀνατολίου, ἐνῷ μέχρι νῦν ἡ μόνη ἐπίσημος πρᾶξις τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου ἦτο ἁπλῶς ἡ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ γινομένη ἐπίσημος ἀνάρρησις. Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Λέων Α' τῷ 474 (1).

Τὸν Λέοντα διεδέξατο ὁ ἤδη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβασιλεὺς ἀναγορευθεὶς ἔγγονος Λέων Β', υἱὸς τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀριάδνης, ἣν εἶχε δώσει εἰς γάμον πρὸς τὸν Ἴσαυρον καὶ ἀρχηγὸν τοῦ ἐξ Ἰσαύρων συγκροτηθέντος στρατοῦ Ζήνωνα (2). Ὁ Λέων Β' παῖς ἔτι ὢν καθ' ὃν χρόνον ἐτελεύτησεν ὁ Λέων Α', ἐπέθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὸ βασιλικὸν στέμμα καὶ κατέστησεν αὐτὸν συμβασιλέα. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ παιδὸς Λέοντος 10 μῆνας μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Λέοντος Α', μόνος κύριος τοῦ κράτους ἔμεινεν ὁ παρὰ παιδὸς παραλαβών τε καὶ διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν Ζήνων. Ἡ βασιλεία τοῦ Ζήνωνος ὑπῆρξε πλήρης ἐσωτερικῶν ταραχῶν, τὸ μὲν ἕνεκα τῶν κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλῶν καὶ στάσεων τοῦ Βασιλίσκου καὶ τῆς Βηρίνης, τὸ δὲ ἕνεκα τῶν ἐκ τῆς αἱρέσεως τῶν Μονοφυσιτῶν προερχομένων θρησκευτικῶν ἐρίδων. Ἡ αἵρεσις τῶν Μονοφυσιτῶν, ἡ καταδικασθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου τοῦ 451, τοσοῦτον ἦν ἔτι ἰσχυρὰ ἐν πολλαῖς χώραις τοῦ κράτους, τοσοῦτον δὲ σφοδρὰ καὶ ἡ μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Ὀρθοδόξων, ἤτοι τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, ἔρις, ὥστε ὁ Ζήνων ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπεν αὐτὸς νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην λύων διὰ διατάγματος βασιλικοῦ ζητήματα θρησκευτικὰ καὶ δογματικὰ καὶ ἐξέδωκεν ἐπὶ τούτῳ (482 μ. Χ.) τὸ λεγόμενον «Ἑνωτικὸν» (ὡς διάταξιν μέλλουσαν νὰ ἑνώσῃ τὰς διισταμένας μερίδας). Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ Ζήνων εἶχεν

(1) Ὁ Λέων ἐπικαλεῖται Μέγας ἁπλῶς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἔγγονον αὐτοῦ Λέοντα τὸν Β', τὸν Μικρὸν ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καλούμενον.

(2) Ὁ Ἴσαυρος οὗτος ἐκαλεῖτο κατὰ τὸ Ἰσαυρικὸν αὐτοῦ ὄνομα Ταρασικοδίσσας, μετωνομάσθη δὲ ἐπὶ τὸ Ἑλληνικώτερον Ζήνων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ τὴν γνώμην τῶν τότε πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλων πολλῶν ἐπιφανῶν ἱεραρχῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ πρᾶξις τοῦ βασιλέως κατεδικάσθη σφοδρῶς ὑπὸ τῆς πλείστης μερίδος τῶν Ὀρθοδόξων, καὶ ὁ Πάπας Ρώμης Φῆλιξ Β΄ ἀφώρισε τὸν τότε Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἀκάκιον ὡς ἐπιτρέψαντα τὴν εἰς τὰ δογματικὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας ἀνάμιξιν τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Ἀκάκιος ἐξήλειψε τὸ ὄνομα τοῦ Φήλικος ἐκ τῶν διπτύχων τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ μνημονεύηται τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς εὐχαῖς, ἐπῆλθεν ἡ πρώτη μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διάστασις, διαρκέσασα πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη. Ἐν τούτοις αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες καὶ ταραχαὶ ἐξηκολούθησαν καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Ζήνωνος καὶ ἐκορυφώθησαν ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ.

Ἐπὶ τοῦ Ζήνωνος συνέβησαν δύο γεγονότα σπουδαῖα ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ. Τὸ πρῶτον τούτων εἶναι ἡ τῷ 476 ἐπελθοῦσα ἐν Ἰταλίᾳ λεγομένη κατάλυσις τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ ἡ ἐνεργείᾳ τοῦ Ζήνωνος εἰς Ἰταλίαν μετάβασις τῶν Οὐστρογότθων ἱδρυσάντων ἐνταῦθα κράτος Οὐστρογοτθικόν. Ἀλλ' ἀμφότερα ταῦτα τὰ γεγονότα ἀνήκουσι κυρίως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Δύσεως, ἣν πρέπει νὰ συνάψωμεν ἐνταῦθα πρὸς τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν.

12. Ἱστορία τοῦ Δυτικοῦ κράτους ἀπὸ τῆς εἰς Ἰταλίαν εἰσβολῆς τοῦ Ἀττίλα μέχρι τοῦ 476 μ. Χ.

Ὁ Οὐαλεντινιανὸς Γ΄, ἐφ' οὗ ἐγένετο ἡ μεγάλη τοῦ Ἀττίλα πρὸς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην στρατεία καὶ ἡ εἰς Ἰταλίαν εἰσβολή, ἐβασίλευεν ἐν Ραβέννῃ καὶ μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα μετὰ τῆς αὐτῆς φαυλότητος καὶ ἀκολασίας. Ὁ στρατηγὸς Ἀέτιος, οἱονεὶ πρὸς ἀμοιβὴν τῆς νίκης, ἣν ἤρατο ἐν Γαλατίᾳ τῷ 451 μετὰ τῶν συμμάχων Γερμανῶν ἐναντίον τοῦ Ἀττίλα, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἀθλίου αὐτοκράτορος, φθονοῦντος καὶ φοβουμένου τὴν δύναμιν τοῦ ἀνδρὸς (454). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὁ Οὐαλεντινιανὸς (455 μ. Χ.) ὑπ' ἀνδρὸς ἐπισήμου Ρωμαίου, τοῦ συγκλητικοῦ Πετρωνίου Μαξίμου, οὗτινος, ὡς λέγεται, εἶχε παραπλανήσει τὴν γυναῖκα. Ὁ Μάξιμος μετὰ τὸν φόνον ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα, ἠνάγκασε δὲ καὶ τὴν χήραν τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν (θυγατέρα τοῦ Θεοδοσίου Β΄ καὶ τῆς βασιλίσσης Εὐδοκίας (Ἀθηναΐδος)) νὰ συνάψῃ γάμον πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' ἡ Εὐδοξία ἐζήτησε πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ φόνου τοῦ συζύγου καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν ὕβρεως τοῦ σφετεριστοῦ τὴν προστασίαν αὐτοῦ τοῦ φοβεροῦ ἡγεμόνος τῶν Βανδήλων Γεζερίχου. Οὗτος ἐπελάβετο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προθύμως τῆς εὐκαιρίας καὶ ἦλθε μετὰ μεγάλου πειρατικοῦ στόλου καὶ πλήθους Βανδηλικῶν στιφῶν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἰταλίας καὶ προσορμισθεὶς εἰς τὸ ἐπίνειον τῆς Ρώμης Ὥστιαν, ὥρμησεν ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Ρώμην. Ἐνταῦθα ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς Βανδηλικῆς στρατείας ὁ Μάξιμος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων κατ' αὐτοῦ αὐλικῶν, καθ' ἣν στιγμὴν ἔφευγεν ἀπὸ τῆς πόλεως ἵνα μὴ περιπέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Γεζερίχου. Καὶ νῦν ἡ Ρώμη μείνασα ἄνευ αὐτοκράτορος καὶ ἄνευ στρατοῦ ἐζήτησε ν' ἀποτρέψῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν Βανδηλικὴν ἐπιδρομὴν πέμψασα εἰς τὸν Γεζέριχον τὸν πάπαν Λέοντα Α', αὐτὸν ἐκεῖνον ὅστις, κατὰ τὰ λεγόμενα, εἶχε πεμφθῇ καὶ πρὸς τὸν Ἀττίλαν. Ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν τῶν Βανδήλων, ὅστις ἐφρόντιζε πολλῷ πλέον περὶ τῆς ἀναμενούσης αὐτὸν ἐν Ρώμῃ πλουσίας λείας ἢ περὶ τῆς τιμωρίας τοῦ Μαξίμου, ἔμεινεν ἄκαμπτος, ὑποσχεθεὶς μόνον ἀποχὴν ἀπὸ φόνου καὶ ἐμπρησμοῦ, ἐν ᾗ περιπτώσει, ἐννοεῖται, δὲν ἤθελεν εὑρεῖ ἀντίστασιν κατὰ τὴν λεηλασίαν. Οὕτως ἡ Ρώμη εἰρηνικῶς παραδοθεῖσα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ φανερῶς καὶ ἐπισήμως εἰς διαρπαγὴν ἐρχομένου Βανδήλου ἡγεμόνος, ὑπέστη φοβερὰν λεηλασίαν διαρκέσασαν ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους ἑβδομάδας. Ἐλεηλατήθησαν δὲ ὑπὸ τῶν Βανδήλων πλὴν τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν καὶ ἄλλων τιμαλφῶν πραγμάτων καὶ πλὴν τῆς ἄλλης κινητῆς περιουσίας καὶ αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς τέχνης· οὐχὶ διότι οἱ Βανδῆλοι ἀπέδιδόν τινα σημασίαν εἰς αὐτά, ἀλλὰ διότι ἔβλεπον αὐτὰ ἐκτιμώμενα ὑπ' ἄλλων καὶ ὡς τοιαῦτα ἔχοντα ἀξίαν ὑλικὴν εἰς αὐτούς. Αὐτὴ ἡ ἐπικεχρυσωμένη στέγη τοῦ Καπιτωλίου ἀφῃρέθη, ἵνα ληφθῇ ὑπὸ τῶν Βανδήλων εὐκόλως ὁ ἐπ' αὐτῆς χρυσός. Ἀλλὰ τὸ πλουσιώτατον μέρος τῆς Βανδηλικῆς λείας ἀπετέλουν αἱ μυριάδες ἀνθρώπων παντὸς φύλου καὶ πάσης τάξεως, ἀνδρῶν, γυναικῶν, παίδων, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, οἵτινες ἐξανδραποδισθέντες ἀπὸ τῆς Ρώμης καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης Ἰταλίας ἤχθησαν εἰς τὴν Ἀφρικήν. Ὁ δὲ τραγικὸς ἅμα καὶ κωμικὸς ἐπίλογος τῆς ὅλης ταύτης ἱστορίας ἦτο ἡ τύχη τῆς Εὐδοξίας καὶ τῶν δύο θυγατέρων αὐτῆς Εὐδοξίας καὶ Πλακιδίας, αἵτινες ἀπαχθεῖσαι αἰχμάλωτοι ὑπὸ τοῦ Γεζερίχου εἰς Καρχηδόνα, μόλις μετὰ 7 ἔτη (462) διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Α' ἐλευθερωθεῖσαι ἐπέμφθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ τὴν πρεσβυτέραν τούτων Εὐδοξίαν ἔδωκεν ὁ Γεζέριχος εἰς γάμον πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Οὐννέριχον. Ὁ Γεζέριχος πληρώσας τὸν πολυπληθῆ πειρατικὸν αὐτοῦ στόλον λείας ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων ἀπέπλευσεν εἰς τὸ Ἀφρικανικὸν πειρατικὸν αὐτοῦ κράτος, ἀφοῦ δύο πρεσβεῖαι τοῦ ἐν Ἀνατολῇ αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ ἀπῄτουν τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Βανδήλων αὐτοκράτωρ ἐγένετο ὁ ἐν Γαλατίᾳ τότε εὑρισκόμενος Ρωμαῖος στρατηγὸς Ἄβιτος, λαβὼν ὑπόσχεσιν ὑποστηρίξεως παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βησιγότθων. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπώλεσε τὴν ἀρχὴν μετὰ ἓν ἔτος (477), ἐπαναστάντος κατ' αὐτοῦ τοῦ ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ ὑπηρεσίᾳ ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ βαρβάρου μισθοφορικοῦ στρατοῦ διατελοῦντος Γότθου Ρικιμίρου. Ὁ Ρικίμιρος παρέδωκε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν εἰς τὸν συμπράξαντα αὐτῷ πρὸς τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀβίτου ἐπιφανῆ Ρωμαῖον Μαϊωριανόν. Ἀλλ' ὁ ἀληθὴς ἄρχων καὶ κυβερνήτης ἦτο αὐτὸς ὁ Ρικίμιρος, ἐπὶ ἓξ καὶ δέκα ἔτη κυβερνήσας αὐτὸ ἀπὸ τοῦ Μεδιολάνου, ἔνθα ἤδρευε, διὰ τῶν ἐν Ρώμῃ ὑπ' αὐτοῦ ἀναβιβαζομένων εἰς τὸν θρόνον καὶ καταβιβαζομένων ἀπ' αὐτοῦ αὐτοκρατόρων. Ὁ Μαϊωριανός, καίπερ ἐπιδείξας δύναμίν τινα καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἀνακτησάμενος τινὰς τῶν πέραν τῶν Ἄλπεων ἀπολεσθεισῶν χωρῶν τοῦ κράτους, ἀλλ' ἀποτυχὼν εἰς τὴν ἐναντίον τῶν Βανδήλων ἀπὸ τῆς Ἱσπανίας ἐπιχειρηθεῖσαν στρατείαν, ἐφονεύθη ἐνεργείᾳ τοῦ Ρικιμίρου μετὰ τετραετῆ βασιλείαν (461), εὐθὺς ὡς ἐζήτησε νὰ περιορίσῃ τὴν τούτου ἀρχὴν καὶ τὴν δύναμιν. Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Ρικιμίρου εἰς τὸν Λίβιον Σεβῆρον, ἄρξαντα ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἐν πάσῃ ἀδρανείᾳ καὶ παθητικῇ ὑπακοῇ πρὸς τὸν Ρικίμιρον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σεβήρου (465 μ. Χ.) ὁ Ρικίμιρος ἐκυβέρνησεν ἐπὶ δύο ἔτη ἄνευ αὐτοκράτορος, ἐν ὀνόματι τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος Λέοντος Α'. Τέλος δὲ τῷ 467 ὁ Λέων ἔπεμψεν εἰς Ἰταλίαν ὡς αὐτοκράτορα, συναινέσει τοῦ Ρικιμίρου, τὸν γνωστὸν ἡμῖν (σελ. 58) ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ Προκόπιον Ἀνθέμιον, δόντα εἰς γάμον τῷ Ρικιμίρῳ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θυγατέρα. Ὁ Ἀνθέμιος ἦρξεν ἐν Ἰταλίᾳ πέντε ἔτη, καθ' ἃ, ὡς εἴδομεν, ἐπεχείρησεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Α' τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἀτυχῆ κατὰ τῶν Βανδήλων στρατείαν. Καὶ οὗτος δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐλθὼν εἰς διάστασιν καὶ ῥῆξιν πρὸς τὸν Ρικίμιρον ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ (472 μ. Χ.). Ὁ Ρικίμιρος ἀνεβίβασε νῦν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος ἐκδηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν, τὸν Ὀλύβριον, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ Γ'. Ἀλλὰ δύο μῆνας μόνον ἐπέζησεν ὁ Ρικίμιρος τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀνθεμίου καὶ δύο ἑβδομάδας τῇ ἀναρρήσει τοῦ Γλυκερίου, γενόμενος θῦμα τοῦ κατὰ τὸ 472 εἰς Ρώμην ἐνσκήψαντος καὶ πολλὰς χιλιάδας ἀνθρώπων ἁρπάσαντος λοιμοῦ. Ὁ Ὀλύβριος ἐτελεύτησε τὸ ἑπόμενον ἔτος ἄγνωστον τίνι τρόπῳ. Ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρικιμίρου ἰσχυρὰν θέσιν ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κράτους, οἵαν εἶχεν οὗτος, ἔλαβεν ὁ ἀρχηγὸς τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μισθοφορικῶν στρατευμάτων Βουργούνδιος Γονδίβαλδος, ὅστις ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν Ρωμαῖον στρατηγὸν Γλυκέριον. Ἀλλὰ συγχρόνως ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτωρ Λέων Α' διώρισεν αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως καὶ ἔπεμψεν εἰς Ρώμην τὸν ἐπ' ἀνεψιᾷ γαμβρὸν αὐτοῦ Ἰούλιον Νέπωτα. Οὗτος δὲ ἐλθὼν εἰς Ἰταλίαν καὶ συλλαβὼν τὸν Γλυκέριον ἐξώρισεν αὐτὸν εἰς Δαλματίαν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος νῦν ἐξήγειρε στάσιν ἐν τῷ στρατῷ ὁ ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Νέπωτος ἀρχηγὸς τῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων διορισθεὶς Ὀρέστης ὁ ἐκ Παννονίας καταγόμενος καὶ ὢν ἐξ ἀπορρήτων τοῦ Ἀττίλα καὶ εἶτα πατρίκιος Ρωμαῖος. Ὁ Νέπως κατέφυγεν εἰς Δαλματίαν, ἔνθα ἦτο πρότερον διοικητής· τὸ δὲ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἔδωκεν ὁ Ὀρέστης (475 μ. Χ.) εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ρωμύλον Μωμύλλον(1), χωρὶς νὰ συνεννοηθῇ περὶ τούτου, ὡς ἐποίει ὁ Ρικίμιρος καὶ ὡς ἐθεωρεῖτο νόμιμον, μετὰ τοῦ ἐν Ἀνατολῇ αὐτοκράτορος, ἐπικληθέντα ἐμπαικτικῶς Αὐγουστύλον (Augustulus) εἴτε διὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας εἴτε διὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἀπώλεσε μετ' ὀλίγον τὸ αὐτοκρατορικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα. Ἀλλὰ νῦν παρέστη εἰς τὸ μέσον ἄλλος κύριος τῶν πραγμάτων. Πρὸ μικροῦ εἶχον εἰσελάσει εἰς τὴν Ἰταλίαν στίφη Γερμανικὰ ἐκ ποικίλων ἐθνῶν συγκείμενα, ἰδίως ἐκ Ρουγίων καὶ Ἑρούλων, καὶ καταγομένων ἐκ βορειοτάτων χωρῶν τῆς Γερμανίας (ἀπὸ Ροῦγεν καὶ Πομμερανίας). Τὰ στίφη ταῦτα κατελθόντα ἀπὸ βορρᾶ ἐπὶ τοῦ Ἀττίλα εἰς τὰς παρὰ τὸν Δανούβιον χώρας εἶχον ταχθῇ ἐν τῷ τούτου στρατῷ· μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀττίλα καὶ τὴν διάλυσιν τοῦ μεγάλου στρατοῦ καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ ταχθέντα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν βαρβάρου τινὸς Ὀδοάκρου (Odovacar) καλουμένου, Ρουγίου τὴν καταγωγήν, ἦλθον εἰς Ἰταλίαν καὶ ἀπετέλεσαν ἐνταῦθα μισθοφορικὸν στρατόν. Ἀλλ' οἱ βάρβαροι οὗτοι, βλέποντες ὅτι πάντες οἱ Γερμανικοὶ λαοὶ οἱ ἐκεῖθεν τῶν Ἄλπεων ἐν ταῖς πρὶν Ρωμαϊκαῖς ἐπαρχίαις ἐγκαταστάντες εἶχον λάβει ὡς ἰδιοκτησίαν τὸ τρίτον τῆς γῆς, ἀπῄτουν ἵνα καὶ ἐν Ἰταλίᾳ γείνῃ τὸ αὐτὸ εἰς αὐτούς, ἵνα καταστῶσιν οὗτοι μόνιμοι κάτοικοι τῆς χώρας. Ὁ Ὀδόακρος τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῶν ὑπ' αὐτὸν βαρβάρων διεβίβασεν εἰς τὸν Ὀρέστην, τὸν ἄρχοντα ἐν Ἰταλίᾳ ἐν ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ὁ Ὀρέστης οὐ μόνον ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν, ἀλλὰ καὶ ἐπῆλθεν εὐθὺς ἐναντίον τῶν ἐν τῇ Ἄνω Ἰταλίᾳ σταθμευόντων στιφῶν τοῦ Ὀδοάκρου· ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ τῇ συγκροτηθείσῃ παρὰ τὴν Παβίαν (476) ἡττήθη ὁλοσχερῶς καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Παβίαν. Ἀλλ' οἱ

(1) Τὰ ὀνόματα ταῦτα παρέλαβεν ὁ τελευταῖος τῆς Ρώμης αὐτοκράτωρ, ὁ κατὰ σύμπτωσιν φέρων τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου μυθικοῦ βασιλέως καὶ κτίστου τῆς Ρώμης, ἀπὸ τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου αὐτοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ βάρβαροι καταλαβόντες ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν συνέλαβον καὶ ἐφόνευσαν τὸν Ὀρέστην, ἐκήρυξαν δὲ νῦν τὸν τέως ἁπλοῦν μισθοφορικὸν ἀρχηγὸν βασιλέα ἑαυτῶν (1). Καὶ νῦν ὁ Ὀδόακρος ἐπῆλθε κατὰ τοῦ ἐν Ραβέννῃ αὐτοκράτορος Ρωμύλου, θεωρῶν αὐτὸν σφετεριστήν, ἅτε γενόμενον αὐτοκράτορα ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρωμαίου αὐτοκράτορος καὶ μετὰ καθαίρεσιν μάλιστα τοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου διωρισμένου αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως Ἰουλίου Νέπωτος. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ὀδόακρος ἐφάνη πρὸ τῆς Ραβέννης καὶ παρεσκευάζετο πρὸς ἔφοδον ἐναντίον τῆς πόλεως, προσῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ὁ Ρωμύλος Μώμουλλος καὶ γονυπετήσας καθικέτευσεν αὐτὸν ἵνα φεισθῇ τῆς ζωῆς αὐτοῦ καταθέτων πρὸ αὐτοῦ τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν καὶ τὰ ἄλλα σήματα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς. Ὁ Ὀδόακρος ἐχαρίσατο τὴν ζωὴν τῷ ἱκέτῃ Ρωμύλῳ καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς Καμπανίαν, ἵνα ζῇ ἐνταῦθα ἐν περιορισμῷ ἐν τῇ ὡραίᾳ παρὰ τὸν κόλπον τῶν Βαΐων ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου κτισθείσῃ ἐπαύλει τῇ καλουμένῃ Λουκουλλιανῷ (Lucullianum), προσδιορίσας αὐτῷ καὶ ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν ἐξ χιλιάδων χρυσῶν νομισμάτων (105 χιλ. περίπου δραχμῶν).

Κενωθέντος οὕτω τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ἐν Ρώμῃ καὶ Ἰταλίᾳ, ἡ ἐν Ρώμῃ σύγκλητος κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὀδοάκρου ἔπεμψε διὰ πρεσβείας ἔκθεσιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς περὶ τῶν γεγονότων, παρακαλοῦσα τοῦτον νὰ μὴ πέμψῃ ἄλλον αὐτοκράτορα εἰς τὴν Δύσιν, ὡς μὴ ὑπαρχούσης ἀνάγκης δευτέρου αὐτοκράτορος, ἀλλ' αὐτὸς ἐν τῷ δικαιώματι αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτωρ Ρώμης ν' ἀναθέσῃ τὴν *Κυβέρνησιν τῆς Ἰταλίας* εἰς τὸν ἐξόχους ἀρετὰς πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο κεκτημένον

(1) *Βασιλεὺς* ἐννοεῖται οὐχὶ ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν ἔννοιαν, ἣν ἔχει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει διδόμενον εἰς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ὑπὸ τὴν σημασίαν, ἣν εἶχε τότε παρὰ τοῖς βαρβάροις Γερμανοῖς τὸ Γερμ. ὄνομα König (ἐκ τοῦ ἀρχ. Γερμ. chuni=γένος, γενάρχης;) σημαῖνον ἁπλῶς τὸν ἀρχηγὸν μιᾶς ἢ πολλῶν φυλῶν. Βασιλεὺς μεταφράζεται καταχρηστικῶς τὸ ὄνομα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἕνεκα τῆς ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφράσεως αὐτοῦ εἰς rex (ἐξ οὗ τὰ νεολατινικὰ re, roi). Ἀλλὰ τὸ *rex* ἐν τῇ Λατινικῇ διδόμενον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὧν ἀφηγούμεθα τὴν ἱστορίαν, εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν βαρβάρων ἐσήμαινεν ἀξίωμα ἀπείρως ὑποδεέστερον τοῦ ἀξιώματος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ ἀνάρρησις τοῦ Ὀδοάκρου ὡς βασιλέως (König) οὐδεμίαν σχέσιν εἶχεν ἄμεσον καὶ ἐπίσημον πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἧς δὲν ἐκηρύχθη οὔτε ἠδύνατο νὰ κηρυχθῇ ἡγεμών. Ἡ Ἰταλία ἔμεινεν ὡς ἦτο χώρα ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξαρτωμένη. Ὁ Ὀδόακρος ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτοῦ βασιλεὺς αὐτῶν τούτων τῶν βαρβάρων, ὡς ὁ Ἀλάριχος ἐκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Βησιγότθων ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον διωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς *διοικητὴς* τοῦ Ἰλλυρικοῦ (ἴδ. σελ. 42).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὀδόακρον ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ. Ὁμοίαν παράκλησιν τῇ τῆς Συγκλήτου ἀπηύθυνε συγχρόνως μετὰ ταύτης εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὁ Ρωμύλος Αὐγουστύλος τὰς αὐτὰς ποιούμενος ὑπὲρ τοῦ Ὀδοάκρου συστάσεις. Ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων εὑρέθη ἐν ἀπορίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου, διότι μικρὸν πρότερον εἶχεν ἔλθει εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄλλη πρεσβεία, πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν Δαλματίᾳ ἐξορίστου αὐτοκράτορος Ἰουλίου Νέπωτος, αἰτουμένη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος,τὴν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ρώμης ἀποκατάστασιν αὐτοῦ, ὄντος καὶ στενοῦ συγγενοῦς τοῦ Λέοντος Α'. Ὁ Ζήνων, ὅστις μήτε τοῦ Νέπωτος τὴν αἴτησιν ἤθελε ν' ἀπορρίψῃ μήτε τῷ Ὀδοάκρῳ νὰ δυσαρεστήσῃ, εὗρε διέξοδον ἐκ τῆς ἀμηχανίας ἀγγείλας τῷ Ὀδοάκρῳ, ὅτι, ἵνα κυβερνήσῃ τὴν Ἰταλίαν ὡς αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος, ἔδει ν' ἀποταθῇ εἰς τὸν ἐν Δαλματίᾳ νόμιμον αὐτοκράτορα Ἰούλιον Νέπωτα,ὅπως παρ' αὐτοῦ λάβῃ τὴν ἐπιτροπείαν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ πατρικίου(1), ὅπερ ὑπισχνεῖτο ὅτι ἔμελλε ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ αὐτός. Ἐντῷ μεταξὺ δὲ φονευθέντος ἐν Δαλματίᾳ τοῦ Ἰουλίου Νέπωτος ὑπὸ τοῦ ἐκεῖσε ὑπ' αὐτοῦ ἐξορισθέντος προκατόχου αὐτοῦ Γλυκερίου, τὰ πράγματα ἔλαβον τὴν κανονικὴν αὐτῶν πορείαν. Ὁ Ὀδόακρος διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος ἢ διορισθεὶς ἤδη ὑπὸ τοῦ Νέπωτος ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος *πατρίκιος* καὶ ἐκυβέρνα τὴν Ἰταλίαν οὐχὶ ὡς κράτος ἴδιον, ἤτοι ὡς κράτος Ρωμαϊκὸν τῆς Δύσεως, ἀλλὰ ὡς *διοίκησιν*, ἤτοι Ἰταλίαν ἀποτελοῦσαν διοικητικὴν περιφέρειαν ἰδίαν (2). Ἀλλ' ὁ οὕτως ἁπλοῦς διοικητὴς γενόμενος

(1) *Πατρίκιος* κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δὲν σημαίνει ἐκεῖνο, ὅπερ ἐσήμαινεν ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις, ἤτοι Ρωμαῖον ἀνήκοντα εἰς ἰδίαν τάξιν κοινωνικῆς κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, καὶ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, *πατρίκιος* κατέστη ἀξίωμα προσωπικὸν (οὐχὶ κληρονομικόν) διδόμενον εἰς τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους ὡς ὑψηλὴ τιμὴ συνεπαγομένη εὐγένειαν προσωπικήν, μετὰ τῆς τιμητικῆς προσωνυμίας illustris (ἰλλούστριος)=ἐνδοξότατος, καὶ προνομίων ἰδιαιτέρων καὶ διακριτικῶν σημάτων ἐξωτερικῶν. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐπεζήτουν ἰδίως καὶ ἐλάμβανον οἱ ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει μεγάλην ἰσχὺν καὶ πραγματικὴν ἀρχὴν κεκτημένοι Γερμανοὶ βάρβαροι, Στελίχων, Ἄσπαρ, Ρικίμερος, Γονδίβαλδος· καὶ ὁ Ὀρέστης δὲ ὁ Παννόνιος, ὁ πατὴρ τοῦ Ρωμύλου Ωμούλλου, ἦν πατρίκιος. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ λεγόμενοι βασιλεῖς ὧν πέραν τῶν Ἄλπεων σχηματισθέντων Γερμανικῶν κρατῶν ἐφιλοδόξουν ἐπὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ Πατρικίου.

(2) Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου γενομένην διοικητικὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους διῃρεῖτο τοῦτο εἰς τέσσαρας μεγάλας διοικητικὰς περιφερείας καλουμένας *ἐπαρχότητας* (praefecturas): α') τὴν Ἀνατολήν, περιλαμβάνουσαν πάσας τὰς ἐν Ἀσίᾳ χώρας τοῦ κράτους, ἔτι δὲ τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν κάτω Μοισίαν ἐν Εὐρώπῃ· β') τὴν Ἰλλυρικήν, περιλαμβάνουσαν πᾶσαν τὴν ἐκτὸς Θρᾴκης καὶ κάτω Μοισίας Ἑλληνικὴν χερσόνησον, ἔτι δὲ καὶ τὴν Δακίαν· γ') τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς Ἰταλίας ἦτο κυρίως στρατιωτικὸς διοικητής, τὴν ἄλλην διοίκησιν καταλείπων ἐντελῶς εἰς τὰς τέως καθεστηκυίας ἀρχάς, ἐπιτρέπων δὲ εἰς τοὺς Ρωμαίους (τοὺς Ἰταλοὺς δηλονότι) νὰ κυβερνῶνται κατὰ τοὺς νόμους αὐτῶν, αὐτὸς δὲ πράγματι ἄρχων τῶν βαρβάρων, κυβερνωμένων κατὰ τοὺς βαρβαρικοὺς αὐτῶν νόμους. Ὁ μόνος σπουδαῖος νεωτερισμός, ὃν ἐξετέλεσεν ἐναντίον τοῦ τέως καθεστῶτος, ἦτο ἡ διανομὴ τοῦ τρίτου τῆς Ἰταλικῆς γῆς μεταξὺ τῶν βαρβάρων αὐτοῦ[1].

Διὰ τῶν γεγονότων τοῦ ἔτους 476 μ. Χ. οὐδεμία ἐπῆλθε σπουδαία μεταβολὴ ἐν τῇ Δύσει οὔτε τὸ λεγόμενον τέλος τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Διότι ἐκτὸς μὲν τῆς Ἰταλίας τὸ κράτος τοῦτο εἶχε καταλυθῇ πράγματι πολὺ πρὸ τοῦ 476, ἐν Ἰταλίᾳ δὲ δὲν κατελύθη ὁριστικῶς οὔτε τῷ 476. Τοὐναντίον καὶ ὁ Ὀδόακρος καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Οὐστρογότθος ἡγεμὼν Θευδέριχος ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης νόμιμον κυριαρχίαν τοῦ ἐν Ἀνατολῇ αὐτοκράτορος[2], μετὰ δὲ τὸν Θευδέριχον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ὁλόκληρος ἡ Ἰταλία ἐκυβερνήθη ἐπί τινα χρόνον ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας· ἡ δὲ Κάτω Ἰταλία μέχρι τοῦ 11 αἰῶνος ἔμεινεν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὸ 476 μ. Χ. οὐδεὶς πλέον μέχρι τοῦ 800 μ. Χ. διωρίσθη οὔτε Ρωμαῖος οὔτε βάρβαρος αὐτοκράτωρ ἰδιαίτερος ἐν Ρώμῃ, ἡ δὲ τῷ 800 μ. Χ. ἀνιδρυθεῖσα δυτικὴ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἦτο Φραγκική, διὰ τοῦτο ὡς τέλος τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐθεωρήθη τὸ ἔτος 476 μ. Χ.· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ ἔτος τοῦτο θεωρεῖται γενικῶς ὡς τέλος τῆς Ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ἀρχὴ τῆς Μεσαιωνικῆς.

Ἀλλ' ἡ ἐν Ἰταλίᾳ κυβέρνησις τοῦ Ὀδοάκρου κατελύθη μετὰ 13 ἔτη ὑπὸ ἄλλου βαρβάρου ἡγεμόνος, τοῦ Οὐστρογότθου Θευδερίχου. Οἱ Οὐστρογότθοι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀττίλα, ἀνεκτήσαντο τὴν ἐλευθερίαν

Ἰταλίαν, καὶ δ') τὴν Γαλλίαν, περιλαμβάνουσαν Γαλατίαν, Ἱσπανίαν καὶ Βρεττανίαν. Αἱ ἐπαρχότητες διῃροῦντο εἰς *διοικήσεις* (dioecesis) καὶ αὗται εἰς ἐπαρχίας (provinciae). Ἡ ἐπαρχότης τῆς Ἰταλίας περιελάμβανε δύο διοικήσεις, τὴν τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν τῆς Ἀφρικῆς· καὶ τῆς πρώτης τῶν *διοικήσεων* τούτων διοικητὴς καθίστατο νῦν ὁ Ὀδόακρος, βασιλεὺς ὢν ἅμα μόνον τῶν βαρβάρων αὐτοῦ.

(1) Οἱ ἐν Ἰταλίᾳ βάρβαροι μισθοφόροι εἶχον λάβει ἤδη ἐπὶ τοῦ Ὀνωρίου τὸ δικαίωμα τοῦ κατέχειν τὸ τρίτον τῶν κατοικιῶν τῶν πόλεων, ἐν αἷς ἐστάθμευον, ἀλλὰ γῆς ἰδιοκτησίαν δὲν εἶχον ἔτι.

(2) Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τελευταῖοι ἐν τῇ Δύσει αὐτοκράτορες ἀνεγνώριζον μέχρι τινὸς ὡς κυριάρχον αὐτῶν καὶ μόνον ὑπέρτατον ἄρχοντα τῆς Δύσεως τὸν ἐν Ἀνατολῇ αὐτοκράτορα. Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνθέμιος λέγει περὶ τῶν νόμων αὐτοῦ : «τούτους ὁ δεσπότης καὶ πατὴρ ἐμὸς ἄρχων ἁγιώτατος Λέων (ὁ Λέων Α')περιέβαλε διὰ τοῦ κύρους αὐτοῦ».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτῶν, οἰκοῦντες δὲ τὰς ἀπὸ τοῦ Δανουβίου μέχρι τῆς Ἰλλυρίας χώρας, διετέλουν ἐν συχνῇ ἐπαφῇ πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν κράτος καὶ περιήρχοντο εἰς ἐχθρικὰς καὶ φιλικὰς σχέσεις πρὸς αὐτό. Ἔν τινι δὲ μεταξὺ τοῦ Λέοντος Α΄ καὶ τῶν Οὐστρογότθων τούτων περὶ εἰρήνης συνθήκῃ ὡς ὅμηρος εἶχε δοθῆ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βυζαντίου παῖς ἀρχηγοῦ τινος τῶν Γότθων καλούμενος Θευδέριχος. Οὗτος ἀνατραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τήν τε πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν τέχνην τῶν Ρωμαίων καὶ ἐπιστρέψας εἶτα, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος, εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτοῦ, ἐγένετο ἡγεμὼν τούτων. Καίπερ δὲ τιμῶν μεγάλων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀξιωθεὶς καὶ πατρίκιος ἀναγορευθείς, δὲν διῆγεν ἐν διαρκεῖ εἰρήνῃ πρὸς τὸ κράτος καὶ ἦν ἐπικίνδυνος εἰς αὐτό. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων, ἵνα ἀπομακρύνῃ αὐτὸν τῆς πρὸς τὸ κράτος γειτονίας, ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ μεταβῇ μετὰ τῶν Γότθων αὐτοῦ εἰς Ἰταλίαν καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς χώρας ταύτης ἀπὸ τοῦ Ὀδοάκρου, οὗτινος ὁ Ζήνων ἑκὼν ἄκων εἶχεν ἀναγνωρίσει πρότερον τὴν ἀρχήν. Ὁ Θευδέριχος ἐλθὼν μετὰ τῶν Οὐστρογότθων αὐτοῦ, ἐν οἷς ἑκατοντάδες χιλιάδων ἦσαν μαχηταί, εἰς τὴν Ἰταλίαν τῷ 489 καὶ νικήσας εἰς διαφόρους μάχας τὸν Ὀδόακρον καὶ φονεύσας αὐτὸν ἐγένετο κύριος τῆς Ἰταλίας (493 μ. Χ.), κυβερνῶν αὐτὴν ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὡς βασιλεὺς τῶν Οὐστρογότθων αὐτοῦ, εἰς οὓς διένειμε καὶ γαίας ἐν Ἰταλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ τὸ Οὐστρογοτθικὸν τοῦτο κράτος κατελύθη ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θευδερίχου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς Ἰουστινιανοῦ.

Καθ' οὓς χρόνους ἱδρύοντο ἐν Ἰταλίᾳ τὰ κράτη τοῦ Ὀδοάκρου καὶ εἶτα τοῦ Θευδερίχου, ἐν πάσῃ τῇ ἐκτὸς τῶν Ἄλπεων δυτικῇ καὶ μέσῃ Εὐρώπῃ εἶχον ἤδη ἱδρυθῆ πλεῖστα βαρβαρικὰ κράτη Γερμανολατινικὰ (ἐν ταῖς ὑπὸ Λατίνων οἰκουμέναις χώραις) ἢ καθαρῶς Γερμανικὰ (ἐν ταῖς κυρίως Γερμανικαῖς χώραις), ὧν τὴν ἱστορίαν θέλομεν ἀφηγηθῆ συντόμως βραδύτερον, νῦν δὲ ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΖΗΝΩΝΟΣ (491 Μ. Χ.) ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (610)

1. Οἱ αὐτοκράτορες Ἀναστάσιος Α' (491—518 μ. Χ.) καὶ Ἰουστῖνος Α' (518—527 μ. Χ.).

Ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 491. Ἀποθανόντος δ' αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἡ χήρα βασίλισσα Ἀριάδνη, συναινέσει τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνηγόρευσεν ὡς αὐτοκράτορα τὸν ἀπὸ Δυρραχίου αὐλικὸν ἀξιωματικὸν Ἀναστάσιον τὸν ἐπικαλούμενον Δίκορον (διότι εἶχε τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν μέλανα, τὸν ἕτερον δὲ κυανοῦν), μεθ' οὗ ἦλθεν εἰς νέου γάμου κοινωνίαν, μετὰ τὴν στέψιν αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος. Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀναστασίου ὑπῆρξε καὶ ἐξωτερικῶς οὐχὶ λίαν εἰρηνικὴ ἕνεκα νέων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ ἐσωτερικῶς λίαν ταραχώδης ἕνεκα τῶν ἐπιταθεισῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων. Οἱ νέοι βάρβαροι, οἵτινες ἐπὶ τοῦ Ἀναστασίου Α' ἤρξαντο ἐπιδρομῶν φοβερῶν εἰς τὸ κράτος, ἦσαν οἱ Βούλγαροι, λαὸς Τουρκικῆς (1) ἢ Οὐννικῆς φυλῆς, ὅστις περὶ τὰ μέσα τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος προχωρήσας ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἢ ἀπὸ τῆς ἔνδον Ἀσίας εἰς τὰς παρὰ τὴν Τύραν (Δνεῖστερ) χώρας τῆς νῦν νοτιοδυτικῆς Ρωσίας, ἐπεχείρει ἐκεῖθεν ἐπὶ τοῦ Ζήνωνος ἔτι (τῷ 487 μ. Χ. τὸ πρῶτον) ἐπιδρομὰς εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀναστασίου τοσοῦτον κατέστησαν φοβεραὶ αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται ἐκταθεῖσαι μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, ἵνα προφυλάξῃ τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τῆς ἀμέσου προσβολῆς τῶν νέων βαρβάρων, ἔκτισε τὸ Μέγα λεγόμενον τεῖχος, ἤτοι τεῖχος ἐκτεινόμενον περὶ τὴν χερσόνησον, ἐφ' ἧς κεῖται ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀπὸ τῆς Προποντίδος (ἀπὸ τῆς παρὰ τὴν Προποντίδα πόλεως Σηλυβρίας) μέχρι τοῦ Εὐξείνου (τῆς παρὰ τὸν Εὔξεινον κειμένης π. Δέρκων). Καὶ ἀπ' ἀνατολῶν δὲ ἤρξαντο

(1) Τουρκικῆς φυλῆς λέγοντες ἐννοοῦμεν τὸ ὄνομα ὑπὸ ἔννοιαν ἐθνολογικήν, οὐχὶ δὲ τὴν πλημμελῶς διδομένην παρ' ἡμῖν συνήθως θρησκευτικὴν εἰς αὐτὸ ἔννοιαν. Ἴδε κατωτέρω περὶ τούτου ἐκτενέστερον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὖθις οἱ Πέρσαι ν' ἀπειλῶσι τὸ κράτος. Οἱ Πέρσαι ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Θεοδόσιον Β' εἰρήνης (423 μ.Χ.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀναστασίου Α', ἤτοι ἐπὶ 70 περίπου ἔτη, δὲν εἶχον διαταράξει τὴν εἰρήνην, διότι καὶ εἰς τὰς χώρας αὐτῶν εἶχον γείνει φοβεραὶ ἐπιδρομαὶ βαρβαρικαὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς μεγάλης ἐξ Ἀσίας κατὰ τὸν 4 αἰῶνα γενομένης μεταναστεύσεως τῶν λαῶν. Οἱ εἰσβαλόντες εἰς τὰς Περσικὰς χώρας ἦσαν οἱ αὐτοὶ βάρβαροι, οἵτινες ἀπὸ τοῦ Καυκάσου εἰσέβαλον καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἀσίας, οἱ λεγόμενοι Λευκοὶ Οὖννοι ἢ Ἐφθαλῖται. Εἷς μάλιστα βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ὁ Περώζης, μικρὸν πρὸ τοῦ χρόνου τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἀναστασίου, ἡχμαλωτίσθη καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων τούτων. Ἀλλὰ νῦν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου, οἱ Πέρσαι ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Καβάδου ἀπαλλαγέντες τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἤρξαντο νὰ παρενοχλῶσι τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ὁ Ἀναστάσιος πρὸς ἄμυναν ἐναντίον τῶν Περσῶν τούτων ἔκτισε τὸ περίφημον ἐν Μεσοποταμίᾳ φρούριον, τὸ κληθὲν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Ἀναστασιούπολις (ἐλέγετο καὶ Δάρας).

Αἱ δὲ θρησκευτικαὶ ἔριδες, αἱ ταράττουσαι δεινῶς ἐπὶ τοῦ Ἀναστασίου Α΄ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην τοῦ κράτους, ἦσαν οἷαι καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ Ζήνωνος γενόμεναι μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων, ἤτοι τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου καὶ τῶν Μονοφυσιτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ Ὀρθόδοξοι ἦσαν ἰσχυρότεροι, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀναστάσιος ἐθεωρεῖτο εὐμενῶς διακείμενος εἰς τοὺς Μονοφυσίτας, αἱ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ προυκάλεσαν αἱματηρὰς συγκρούσεις, ἐν αἷς μυριάδες ἐφονεύθησαν πολιτῶν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἀπέθανε (518 μ. Χ.) ἐν μέσῳ δεινῆς στάσεως ἐσωτερικῆς.

Τοῦ Ἀναστασίου ἀποθανόντος ὁ στρατὸς οὐδαμῶς προσέχων εἰς τοὺς συγγενεῖς (ἀνεψιοὺς) τοῦ Ἀναστασίου, οἵτινες ἦσαν καὶ φυσικοὶ κληρονόμοι αὐτοῦ, ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα γηραιόν τινα ἀξιωματικόν, γενναῖον καὶ χρηστόν, ἀλλ' ὅλως ἀμαθῆ καὶ ἀπαίδευτον, καὶ δὴ καὶ ἀναλφάβητον, διὰ μηχανῆς ὑπογράφοντα τὰ διατάγματα, τὸν Ἰουστῖνον Α', τὸν λεγόμενον μὲν Θρᾷκα, ἀλλὰ καταγόμενον ἀπὸ Ἰλλυρίας. Οὗτος ἐβασίλευσεν 9 μόνον ἔτη καὶ ἀποκατέστησεν ὁπωσοῦν τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην διὰ τῆς εἰς τὴν Ὀρθρδοξίαν ἀφοσιώσεως αὐτοῦ· διαλλάξας δὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὴν τῆς Ρώμης συνετέλεσεν εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ ἀπὸ 35 ἐτῶν ὑφισταμένου σχίσματος (ἴδ. σελ. 61). Ὁ Ἰουστῖνος ἐτελεύτησε τῷ 527 μ. Χ. καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν περίφημον ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἰουστινιανὸν Α'.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Ἰουστινιανὸς Α' ὁ Μέγας (527—565 μ. Χ.).

Τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' ἡ ἐπὶ 38 ἔτη διαρκέσασα βασιλεία εἶναι μία τῶν σπουδαιοτάτων καὶ λαμπροτάτων περιόδων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κράτους διὰ τὰ μεγάλα γεγονότα τὰ πληροῦντα τὴν βασιλείαν ταύτην. Ὁ Ἰουστινιανὸς Α' ἦτο ἀνὴρ περίνους, μεγαλόνους καὶ μεγαλεπήβολος, ἀρχικὸς καὶ φιλόδοξος ἐν τῇ καλῇ σημασίᾳ τοῦ ὀνόματος· ἦτο δὲ καὶ πεπαιδευμένος ὡς νομικός, θεολόγος καὶ ἀρχιτέκτων. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ τὰ τοιαῦτα προσόντα κεκτημένου αὐτοκράτορος καὶ πολλοὶ μεγάλοι ἄνδρες πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ καὶ νομοδιδάσκαλοι καὶ καλλιτέχναι ἐλάμπρυναν τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐν τοῖς πολλοῖς καὶ ὀνομαστοῖς στρατηγοῖς τοῦ αὐτοκράτορος οἱ μέγιστοι καὶ διαπρεπέστατοι ἦσαν ὁ Βελισσάριος καὶ ὁ Ναρσῆς· μεταξὺ δὲ τῶν ὑπουργῶν ἡ συμβούλων ἐπιφανέστατος ἦν ὁ μέγας νομοδιδάσκαλος Τριβωνιανός· καὶ μεταξὺ τῶν καλλιτεχνῶν οἱ περιφημότατοι ἦσαν οἱ μεγαλοφυεῖς ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος. Μέγα ὄνομα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκτήσατο καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αὐτοκράτειρα καὶ αὐγοῦστα ὑπ' αὐτοῦ ἀναγορευθεῖσα Θεοδώρα. Αὕτη, καίπερ ἐκ ταπεινοῦ γένους καταγομένη, διάγουσα δὲ πρότερον βίον οὐχὶ ἠθικῶς καὶ κοινωνικῶς ἀνεπίληπτον, ὅμως διεκρίνετο ἐπὶ εὐφυΐᾳ, δυνάμει πνεύματος καὶ χάριτι· γενομένη δὲ σύνευνος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ὑψωθεῖσα εἰς τὸν περίλαμπρον θρόνον τοῦ Βυζαντίου, τὸν μέγιστον τότε καὶ ἐνδοξότατον ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, ἐν τῷ θρόνῳ τούτῳ καὶ διὰ τούτου ἐξηυγενίσθη ἠθικῶς καὶ ὑπῆρξε σύμβουλος πιστὴ τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἐνίοτε κρατίστη καὶ μεγίστη ἐν ταῖς δεινοτάταις τῶν περιστάσεων.

Τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα πολεμικὰ ἔργα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰσὶν ἐν περιλήψει τὰ ἑξῆς.

Μικρὸν μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤρξατο ὁ ἀπὸ Περσῶν πόλεμος τοῦ Καβάδου, τοῦ μνημονευθέντος ἀνωτέρω βασιλέως τῶν Περσῶν, εἰσβαλόντος εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους (528 μ. Χ.). Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔπεμψε πολλοὺς στρατηγοὺς ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν Βελισσάριον, ὅστις μετὰ πολλὰς ἀμφιρρόπους μάχας καὶ ἑκατέρωθεν νίκας καὶ ἀποτυχίας ἐπὶ τέλους ἔστρεψε τὴν ἐπιτυχίαν πρὸς τὸν στρατὸν τὸν αὐτοκρατορικὸν καὶ μετὰ τριετεῖς ἀγῶνας ἀποθανόντος τοῦ Καβάδου (ἢ Κοβάδου) καὶ διαδεξαμένου τοῦτον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Χοσρόου Α' τοῦ Μεγάλου, τοῦ ἐπικαλουμένου «Εὐδαίμονος» (Νου-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιρβάν) (1), συνωμολόγησεν εἰρήνην ἔντιμον ἀσφαλίζουσαν τὰ ὅρια τοῦ κράτους πρὸς ἀνατολάς.

Ὁ αὐτὸς στρατηγὸς κατέβαλε μετ' ὀλίγον ἐν Κωνσταντινουπόλει (533) στάσιν τινὰ καλουμένην «τοῦ Νίκα»(2). Ἡ στάσις αὕτη, προελθοῦσα ἐκ τῶν ἀντιζηλιῶν τῶν δύο ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἀπὸ τοῦ χρώματος τῆς στολῆς τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀγωνιζομένων ἁρματηλατῶν ὠνομασμένων μερίδων (Πρασίνων καὶ Κυανῶν ἢ Βενέτων) (3), ἐστράφη κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Μετ' ὀλίγον τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως μετέσχε τῆς στάσεως καὶ πῦρ ὑπὸ τῶν στασιαστῶν βληθὲν εἰς τὴν πόλιν ἐπήνεγκε μεγάλας καταστροφὰς ἰδίως δημοσίων κτιρίων. Κατεστράφη δὲ τότε ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ ὁ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Καὶ ἤδη μέρος τοῦ στρατοῦ εἶχε προσχωρήσει εἰς τοὺς στασιαστάς, οἵτινες εἶχον κηρύξει αὐτοκράτορα τὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' ἀνεψιὸν Ὑπάτιον, ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ἐβουλεύετο περὶ φυγῆς διὰ τῆς θαλάσσης, ὅτε ἡ τολμηρὰ καὶ εὔγλωττος ἀντίρρησις τῆς Θεοδώρας ἐπήνεγκεν ὁριστικὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων(4). Ὁ Ἰουστινιανὸς μεταπεισθεὶς ἐκ τῶν λόγων τῆς Θεοδώρας ἀνέθηκεν εἰς τὸν Βελισσάριον τὸν κατὰ τῶν στασιαστῶν ἀγῶνα. Οὗτος δὲ ἀναπτερώσας τὸ φρόνημα τῶν ὀλίγων πιστῶν μεινάντων στρατιωτῶν κατέβαλε ταχέως καὶ αἱματηρῶς τὴν στάσιν, ἐθανατώθη δὲ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἀνακηρυχθεὶς Ὑπάτιος.

Μικρὸν μετὰ ταῦτα ἐπεχείρησεν ὁ Ἰουστινιανὸς πόλεμον κατὰ τῶν Βανδήλων τῆς Ἀφρικῆς (535 μ. Χ.). Ἐνταῦθα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φοβεροῦ Γεζερίχου (478) καὶ μετά τινας ἧττον πονηροὺς καὶ ὠμοὺς ἡγε-

---

(1) Οὕτως ἑρμηνεύεται ἡ λέξις ἐκ τοῦ Περσικοῦ Νουσιρβὰν ἢ Ἀνουσιρβάν. Ἡ συνήθης διδομένη ἑρμηνεία Δίκαιος εἶναι πλημμελής.

(2) Ἐκ τῆς προστακτ. τοῦ ῥήμ. νικῶ, ὅπερ ἦτο τὸ σύνθημα τῶν στασιαστῶν.

(3) Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως (οἱ δῆμοι, εἰς οὓς διῃρεῖτο ἡ πόλις) διεκρίνοντο ἀπ' ἀλλήλων ὡς πρὸς τὴν εὔνοιαν, ἣν εἶχον πρὸς τοὺς Πρασίνους ἢ Κυανοῦς, λαμβάνοντες καὶ τὰ τούτων ὀνόματα. Αἱ τοιαῦται διαιρέσεις ὡς καὶ οἱ ἀγῶνες οἱ ἱπποδρομικοὶ μετῆχθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῆς Ρώμης.

(4) Ἰδοὺ οἱ λόγοι τῆς Θεοδώρας κατὰ τὸν σύγχρονον ἱστοριογράφον Προκόπιον· «... Ἡγοῦμαι δὲ τὴν φυγὴν ἔγωγε, εἴπερ ποτὲ καὶ νῦν, ἣν καὶ τὴν σωτηρίαν ἐπάγηται, ἀξύμφορον εἶναι· ἀνθρώπῳ μὲν γὰρ ἐς φῶς ἥκοντι τὸ μὴ οὐχὶ καὶ νεκρῷ γενέσθαι ἀδύνατον, τὸ δὲ βεβασιλευκότι τῷ φυγάδι εἶναι οὐκ ἀνεκτόν. *Μὴ γὰρ ἂν* γενοίμην τῆς ἁλουργίδος ταύτης χωρίς, μηδ' ἂν τὴν ἡμέραν ἐκείνην βιῴην, ἐν ᾗ με δέσποιναν οἱ ἐντυχόντες οὐ προσεροῦσιν. Εἰ μὲν οὖν σῴζεσθαί σοι βουλομένῳ ἐστίν, ὦ βασιλεῦ, οὐδὲν τοῦτο πρᾶγμα. Χρήματά τε πολλὰ ἐστιν ἡμῖν καὶ θάλασσα μὲν ἐκείνη, πλοῖα δὲ ταῦτα· σκόπει μέν τοι μὴ διασωθέντι ξυμβήσεταί σοι ἥδιστα ἂν τῆς σωτηρίας τὸν θάνατον ἀνταλλάξασθαι· ἐμὲ γάρ τις καὶ παλαιὸς ἀρέσκει λόγος ὡς καλὸν ἐνταφιον ἡ βασιλεία ἐστίν».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόνας, οἵτινες ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Γεζερίχου διεδέξαντο αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχῇ, ἥρπασεν ἐπὶ τέλους ταύτην ὁ τῷ προπάππῳ ὅμοιος δισέγγονος τοῦ Γεζερίχου Γελίμερ, ἐκβαλὼν τὸν νομίμως κατέχοντα αὐτὸν Ἱλδέριχον (530 μ. Χ.). Ὁ Ἰουστινιανός, ὅστις καὶ ἄλλως διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὸν Ἱλδέριχον, ἐπενέβη ὑπὲρ αὐτοῦ καθ' ὃ εἶχε δικαίωμα ὡς ὑπέρτατος νόμιμος κύριος τῆς Ἀφρικῆς, ἀπαιτῶν τὴν ἐκ δεσμῶν ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως. Μὴ εἰσακουσθεὶς δὲ ἔπεμψεν ἐναντίον τοῦ Γελίμερος στόλον καὶ στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βελισσαρίου (535 μ. Χ.). Ἡ δύναμις, ἧς ἡγεῖτο ὁ Βελισσάριος (συγκειμένη ἐκ 30 χιλ. στρατιωτῶν καὶ 600 πλοίων), ἦτο πολλῷ σμικροτέρα τῆς πεμφθείσης πρὸ 70 περίπου ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Λέοντος Α'. Ἀλλ' ὁ Βελισσάριος κατώρθωσεν ἐν τῇ στρατηγικῇ αὐτοῦ μεγαλοφυΐᾳ διὰ τῆς ἀναλόγως μικρᾶς ταύτης δυνάμεως οὐ μόνον νὰ νικήσῃ τὸν Γελίμερα καὶ νὰ συλλάβῃ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταλύσῃ ὁριστικῶς τὸ Βανδηλικὸν κράτος. Πᾶσα ἡ Ἀφρικὴ νῦν, ἀπὸ τῶν δυτικῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἐκτεινομένη, ὑπετάγη εἰς τὸ Ἑλληνορωμαϊκὸν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὁ Γελίμερ ἀχθεὶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ ἠκολούθησε τῷ θριάμβῳ τοῦ Βελισσαρίου καὶ προσεκύνησε τὸν Ἰουστινιανόν· τυχὼν δὲ παρ' αὐτοῦ χάριτος ἐπέμφθη εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἔνθα ἐδωρήσατο αὐτῷ ὁ αὐτοκράτωρ πλούσιον κτῆμα ἵνα διέλθῃ ἐν αὐτῷ τὸ λοιπὸν τοῦ βίου ἐν ἀνέσει ὡς ἰδιώτης. Οἱ Βανδῆλοι αἰχμαλωτισθέντες κατετάχθησαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ κράτους.

Μικρὸν μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βανδηλικοῦ κράτους ἐπῆλθε καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ Οὐστρογοτθικοῦ κράτους τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ ἄμεσος ὑπαγωγὴ τῆς χώρας ταύτης ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θευδερίχου (526 μ. Χ.), ὅστις ἐπὶ 33 ἔτη ἐκυβέρνα καλῶς καὶ ἰσχυρῶς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἱδρυθὲν κράτος τῶν Οὐστρογότθων, ἡ ἡγεμονία τῶν Οὐστρογότθων εἶχε περιέλθει εἰς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἀμαλασοῦνθαν. Αὕτη ἐκπληροῦσα πιστῶς τὰ πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν ὡς ὑπέρτατον ἄρχοντα τῆς Ἰταλίας καθήκοντα εἶχε πέμψει στρατὸν πρὸς τὸν Βελισσάριον ἐν τῷ κατὰ Βανδήλων πολέμῳ καὶ διὰ τῆς πράξεως ταύτης εἶχεν ἑλκύσει τὴν εὔνοιαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ ἄγριος φόνος τῆς εὐγενοῦς ταύτης γυναικὸς ὑπὸ τοῦ βαρβάρου ἀνδρὸς αὐτῆς Θευδάτου τοῦ Οὐστρογότθου, ὅστις ἐσφετερίσθη νῦν τὴν ἀρχήν[1], ἔδωκεν

(1) Ἡ ἀρχὴ ἀνῆκεν εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ πρώτου συζύγου (Εὐχάριος) υἱὸν τῆς Ἀμαλασούνθης Ἀταλάριχον. Τότε δὲ ἀποθανόντος τούτου μετὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἡ Ἀμαλασοῦνθα, ἵνα καταλίπῃ διάδοχον τῷ θρόνῳ, εἶχε συνάψει δεύτερον γάμον πρὸς τὸν ἐξάδελφον αὐτῆς Θευδᾶτον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τοῦ Οὐστρογοτθικοῦ κράτους καὶ νὰ πέμψῃ εἰς Ἰταλίαν τὸν ἐξ Ἀφρικῆς πρὸ μικροῦ ἐπιστρέψαντα δαφνοστεφῆ στρατηγὸν Βελισσάριον (535 μ. Χ). Ὁ πόλεμος οὗτος, ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς θαυμασίως εὐδοκίμησεν ὁ Βελισσάριος, μετὰ μικρῶν δυνάμεων καταλαβὼν μέγα μέρος τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Ρώμην αὐτήν, διήρκεσε μακρὸν χρόνον ἕνεκα τῆς μεγάλης, γενναίας καὶ ἐπιμόνου ἀντιστάσεως, ἣν ἀντέταξαν οἱ Οὐστρογότθοι ὑπὸ τοὺς γενναίους βασιλεῖς Οὐΐτιγιν, Τωτίλαν καὶ Τεΐαν, οὓς ἀλληλοδιαδόχως ἐξέλεξαν, ἀφοῦ καθῄρεσαν καὶ ἐφόνευσαν τὸν γενόμενον αἴτιον τοῦ πολέμου ἄθλιον Θευδᾶτον. Πρὸς τούτοις, διαρκοῦντος τοῦ κατὰ Οὐστρογότθων πολέμου τούτου οἱ Πέρσαι διαλύσαντες τὴν εἰρήνην εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσοποταμίαν (540) καθ' ὑποκίνησιν τῶν Οὐστρογότθων, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ πέμψωσι πρεσβείαν εἰς τὴν Περσίαν καὶ νὰ παραστήσωσιν εἰς τοὺς Πέρσας τοὺς κινδύνους τοὺς ἐνδεχομένους νὰ προκύψωσιν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος ἐκ τῆς ὑπερμέτρου αὐξήσεως τῶν δυνάμεων τῶν Ρωμαίων διὰ τῆς ὑπ' αὐτῶν καταλήψεως τῆς Ἰταλίας. Ἕνεκα τοῦ οὕτως ἐκραγέντος νέου Περσικοῦ πολέμου ὁ Βελισσάριος ἀνεκλήθη ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἵνα πεμφθῇ κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἐντεῦθεν ἐχαλαρώθη ὁ ἐν Ἰταλίᾳ πόλεμος, οἱ δὲ Γότθοι κατέστησαν ἐπιθετικώτεροι. Καὶ ἀφοῦ δὲ ὁ Βελισσάριος νικήσας τοὺς Πέρσας καὶ ἀπώσας αὐτοὺς πέραν τοῦ Τίγρητος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, δὲν κατώρθωσε νὰ περατώσῃ τὸν πόλεμον ταχέως καὶ ἐπιτυχῶς πρὸ πάντων ἕνεκεν ἀνεπαρκείας τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων αὐτοῦ, καὶ ἐπέστρεψεν αὖθις εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τέλος δὲ μετὰ νέου στρατοῦ ἐστάλη εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ στρατηγὸς Ναρσῆς, ὅστις μετὰ πολλὰς μάχας, καθ' ἃς ἡρωϊκῶς ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν οἱ Οὐστρογότθοι, κατώρθωσε νὰ καταλύσῃ ὁριστικῶς τὸ κράτος τὸ Οὐστρογοτθικὸν (555 μ. Χ.) καὶ νὰ ὑπαγάγῃ ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος. Ἡ μεγάλη αὕτη χώρα ἀπετέλεσε νῦν ἰδίαν μεγάλην διοικητικὴν περιφέρειαν (Ἐξαρχίαν), κυβερνωμένην ὑπὸ ἐπιτρόπου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος, Ἐξάρχου καλουμένου. Τοιοῦτος δὲ Ἔξαρχος ἐγένετο νῦν ὁ Ναρσῆς.

Ὁ διαρκοῦντος τοῦ Οὐστρογοτθικοῦ ἐν Ἰταλίᾳ πολέμου ἀρξάμενος τῷ 549 νέος Περσικὸς πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὰς μνημονευθείσας νίκας τοῦ Βελισσαρίου ἐπὶ πολλὰ ἔτη, μετατεθεὶς ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Τίγρητα καὶ τὸν Εὐφράτην χωρῶν τῆς Μεσοποταμίας εἰς τὴν περὶ τὸν Καύκασον καὶ τὴν κατὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου κειμένην καὶ Κολχίδα καλουμένην χώραν, ἣν οἱ Πέρσαι ἤθελον νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Διήρκεσε δὲ ὁ πόλεμος ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ ταύτῃ φάσει ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (549—

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

556) μ. Χ. καὶ ἔληξε δι' εἰρήνης, καθ' ἣν ἡ μὲν Κολχὶς ἔμεινεν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει, εἰς δὲ τοὺς Πέρσας ὑπεχρεώθη τὸ κράτος νὰ δίδῃ χρηματικήν τινα χορηγίαν διὰ τὴν ὑποχρέωσιν ἣν ἀνέλαβον οὗτοι νὰ τηρῶσι φρουρὰν ἐν ταῖς Κασπίαις πόλεσιν (ἐν ταῖς περὶ τὴν Κασπίαν στεναῖς διόδοις τοῦ Καυκάσου) ἵνα κωλύωσι τὴν εἰς τὰς Ἀσιατικὰς ἐπαρχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν Περσίαν εἰσβολὴν τῶν πέραν τοῦ Καυκάσου βαρβάρων.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ μεγάλα πολεμικὰ γεγονότα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δι' οὗ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἐξετάθη ἀπὸ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Μεσόγειος Θάλασσα ἐγένετο θάλασσα Ἑλληνορωμαϊκή (1).

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων τῶν ἐκδήμων καὶ ὑπερθαλασσίων μεγάλων στρατειῶν καὶ πολέμων διεξήγαγεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ πολλοὺς μικροπολέμους ἐναντίον τῶν ἀπὸ βορρᾶ εἰσβαλόντων εἰς τὸ κράτος βαρβάρων. Τοιοῦτοι βάρβαροι ἦσαν πρὸ πάντων οἱ ἀπὸ τῆς νῦν νοτιοδυτικῆς Ρωσίας ἐπιδρομὰς εἰς τὸ κράτος ποιούμενοι Βούλγαροι καὶ τὰ μετὰ τούτων ἐνούμενα λείψανα τῶν ἐν ταῖς αὐταῖς χώραις πλανωμένων Οὔννων. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ νέα βαρβαρικὰ στίφη, Σλαυϊκὰ ταῦτα, κατερχόμενα καὶ αὐτὰ κατὰ μικρὸν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Οὐννικοῦ κράτους ἀπὸ τῶν χωρῶν τῆς νῦν δυτικῆς Ρωσίας εἰς τὸν Κάτω Δανούβιον καὶ τὰ Καρπάθια ἤρξαντο νὰ εἰσβάλλωσιν εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δανουβίου ἐπαρχίας τοῦ Κράτους, ἰδίως εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν (τὴν νῦν Βουλγαρίαν). Μεταξὺ τῶν Σλαυϊκῶν τούτων φυλῶν, αἵτινες καλοῦνται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῶν τότε χρόνων συνήθως Σκλαβηνοί, γνωστὴ εἶναι ἰδίως ἡ φυλὴ τῶν Ἄντων καλουμένων Σλαύων, ἀφ' ὧν πολλάκις ἡττηθέντων ἔλαβεν ὁ Ἰουστινιανὸς τὸ νικητήριον ἐπώνυμον Ἀντικὸς (Anticus). Ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ δ' ὡσαύτως ἐφάνη ἐν ταῖς πέραν τοῦ Δανουβίου χώραις νέα φυλὴ βαρβαρικὴ πολυπληθὴς ἐξ Ἀσίας ἐλθοῦσα εἰς Εὐρώπην, οἱ Ἄβαροι, λαὸς ἐν μέρει Μογγολικῆς καταγωγῆς, ὡς οἱ Οὖννοι, ἐλθὼν ἐκ τῶν ἔνδον ἢ καὶ ἐκ τῶν ἐσχατιῶν (τῆς νῦν Μαντζουρίας, ὡς εἰκάζεται) τῆς Ἀσίας. Καὶ οἱ μὲν Ἄβαροι, οἱ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ τούτου φοβεροὶ γενόμενοι καὶ εἰς τὸ κράτος καὶ εἰς τοὺς Γερμανούς, δὲν ἐπεχείρησαν ἔτι ἐπιδρομὰς εἰς τὸ Κράτος. Ἀλλ' οἱ Σκλαβηνοὶ καὶ οἱ Βούλγαροι πολλάκις εἰσέβαλλον εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δανουβίου χώρας. Ἅπαξ δὲ Βούλ-

(1) Διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Βανδηλικοῦ κράτους αἱ νῆσοι Σαρδὼ καὶ Κύρνος, αἵτινες κατείχοντο ὑπὸ Γότθων, ὑπήχθησαν ὑπὸ τὸ κράτος τὸ Ἑλληνικόν, μετ' ὀλίγον δὲ ὑπετάχθη εἰς αὐτὸ καὶ μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἱσπανίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γαροι μετὰ Οὔννων προὐχώρησαν (559) μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διελθόντες τὸ Μέγα Τεῖχος διὰ τῶν μεγάλων ῥηγμάτων, ἅτινα πρὸ μικροῦ εἶχον ἀνοίξει ἐν αὐτῷ οἱ ἀπὸ τοῦ 558 μέχρι 559 ἐκ διαλειμμάτων γενόμενοι μεγάλοι σεισμοί. Ἀλλὰ καὶ τότε ὁ Βελισσάριος, ὅστις ἦτο ἤδη γέρων καὶ ἀπόμαχος στρατηγός, ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους μετὰ τοῦ μικροῦ ἐκ τῶν νέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐκ τῶν ἀγροτῶν τῆς πέριξ χώρας ἐκ τοῦ προχείρου συγκροτηθέντος αὐτοσχεδίου στρατοῦ.

Καὶ τοιαῦτα μὲν καθόλου τὰ πολεμικὰ ἔργα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐκ τῶν ἔργων δὲ τῆς ἐσωτερικῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ λαμπρότατον εἶνε ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη συστηματικὴ συλλογὴ καὶ κατάταξις τῶν Ρωμαϊκῶν νόμων, ἐξ ἧς ἀπετελέσθη τὸ Ἰουστινιάνειον Δίκαιον, ἐκ τούτου δὲ ἡ ἐπιστήμη τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου.

Ἡ μεγάλη αὕτη ἐργασία ἐγένετο ἐν ἔτεσιν ἓξ (528—534 μ. Χ.) ὑπὸ δωδεκαμελοῦς ἐπιτροπείας νομοδιδασκάλων ἐργαζομένων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ περιφήμου νομοδιδασκάλου Τριβωνιανοῦ, κατέχοντος τότε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ κοιέστωρος, ἀξίωμα δηλονότι μέχρι τινὸς ἀνάλογον πρὸς τὸ παρ' ἡμῖν ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης. Τὸ Ἰουστινιάνειον Δίκαιον περιέχει α') τὸν *Κώδικα* ἤτοι τὴν συλλογὴν καὶ συστηματικὴν κατάταξιν τῶν μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ αὐτοκρατόρων ἐκδοθέντων νόμων, εἰς οὓς προσετέθησαν καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκδοθέντες νόμοι οἱ καλούμενοι *Νεαραὶ* (νέοι νόμοι) ἢ Λατινιστὶ Novellae· β') τοὺς *Πανδέκτας* ἢ τὰ *Δίγεστα* (Digesta), ἤτοι συλλογὴν καὶ ἐπιστημονικὴν κατάταξιν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ Δικαίου καὶ ἀποφάσεων νομικῶν ἐξηγημένων ἀπὸ δισχιλίων νομικῶν βιβλίων τῶν περιφημοτάτων Ρωμαίων νομοδιδασκάλων. Εἰς δὲ τὰ κύρια ταῦτα μέρη τοῦ Ἰουστινιανείου Δικαίου προσετέθησαν καὶ αἱ Εἰσηγήσεις (Institutiones), εἶδός τι δηλονότι εἰσαγωγῆς περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Δικαίου. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἰουστινιανείου Δικαίου εἶνε Λατινικὴ πλὴν τῆς τῶν Νεαρῶν, αἵτινες ἐξεδόθησαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ. Τὸ Ἰουστινιάνειον Δίκαιον ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου παρέλαβον πᾶσαι σχεδὸν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ χῶραι καὶ κατέστησαν βάσιν τῆς τοῦ Δικαίου ἐπιστήμης μέχρι σήμερον.

Ἄλλο ἔργον σπουδαῖον τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶνε τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ καὶ ἐν ταῖς διαφόροις χώραις τοῦ κράτους γενόμενα κτίσματα, ἤτοι πόλεις, ἃς ἔκτισεν ἢ ἀνῳκοδόμησε, τείχη πόλεων ἢ ὀχυρώματα, φρούρια πολυπληθῆ κτισθέντα πρὸς ἄμυναν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, προσέτι δημόσια κτίρια, λουτρῶνες, νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, πρὸ πάντων δὲ μοναστήρια καὶ ναοὶ μεγαλοπρεπεῖς πρὸς λα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τρείαν τοῦ Θεοῦ. Μεταξὺ τῶν πλείστων μεγαλοπρεπῶν ναῶν, οὓς ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν πλείσταις πόλεσι τοῦ ἀχανοῦς αὐτοῦ κράτους, ὁ περιφημότατος ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶνε ὁ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὁ οἰκοδομηθεὶς ἢ μᾶλλον ἀνοικοδομηθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου μέγιστος καὶ λαμπρότατος μετὰ τὴν ἐν τῇ στάσει τοῦ «Νίκα» καταστροφὴν αὐτοῦ. Ἔκτισαν δὲ αὐτὸν οἱ μεγαλοφυεῖς Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες οἱ ἐφάμιλλοι πρὸς τοὺς μεγάλους ἀρχιτέκτονας τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου Καλλικράτη καὶ Ἰκτῖνον, Ἀνθέμιος ὁ Τραλλιανὸς καὶ Ἰσίδωρος ὁ Μιλήσιος καὶ ὁ τούτου ὁμώνυμος ἀνεψιός. Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου, μοναδικοῦ διὰ τὸ ἀρχιτεκτονικὸν αὐτοῦ κάλλος, τὸ ἁρμονικὸν τῆς οἰκοδομῆς, καὶ τὸ ἐξαισίως φωτεινόν, καὶ περὶ τῆς ἠθικῆς θρησκευτικῆς ἐξάρσεως, ἣν ἐμποιεῖ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν εἰσερχομένων καὶ θεωμένων αὐτὸν ἐσωτερικῶς, λέγει ὁ ἱστοριογράφος Προκόπιος χαρακτηριστικώτατα, ὅτι «ἐν αὐτῷ ὁ νοῦς πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαιρόμενος, ἀεροβατεῖ, οὐ μακρὰν που ἡγούμενος αὐτὸν εἶναι» καὶ ὅτι «τούτου τοῦ θεάματος οὐδεὶς ἔλαβε πώποτε κόρον, ἀλλὰ παρόντες μὲν ἄνθρωποι τοῖς ὁρωμένοις γεγήθασιν, ἀπιόντες δὲ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ διαλόγοις ἀποσεμνύνονται»... Τοιοῦτος ναὸς «Μεγάλη Ἐκκλησία» ὑπὸ τῶν χριστιανῶν εἰκότως κληθεὶς δὲν εἶχε μόνον ἀξίαν μοναδικὴν καλλιτεχνικὴν οὔτε σπουδαιότητα ἁπλῶς θρησκευτικήν, ἀλλὰ πρὸς τῇ τοιαύτῃ σπουδαιότητι καὶ ἕνεκα ταύτης ἐκτήσατο καὶ μεγίστην καθολικὴν ἱστορικὴν σπουδαιότητα ἐν τῷ ὅλῳ βίῳ τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ συνεκροτοῦντο αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ Σύνοδοι ἐνταῦθα οἱ βασιλεῖς προσευχόμενοι εἰς τὸν Θεὸν ἐν κατανύξει ἐπεχείρουν στρατείας καὶ πολέμους. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον οἱ αὐτοκράτορες οἱ ἐπανερχόμενοι νικηταὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν μετέβαινον ἐν θριάμβῳ ἵνα ψάλλωσι τὸν νικητήριον πρὸς τὸν Ὕψιστον ὕμνον. Τούτων δὲ πάντων ἕνεκα ἡ Ἁγία Σοφία καὶ ἀφοῦ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους περιῆλθεν ὑπὸ τὸ κράτος ἀλλοθρήσκων καὶ ἀλλογενῶν κατακτητῶν καὶ ἔπαυσε τοῦ νὰ εἶναι χριστιανικὸς ναός, οὐ μόνον ὡς ἀριστοτέχνημα ἀρχιτεκτονικὸν ἔμεινεν αἰώνιον μνημεῖον τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ μεγαλοφυΐας, ἀλλὰ καί, ὡς μνημεῖον καθόλου ἱστορικόν, τὸ ἰδεῶδες σύμβολον τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου τοῦ Ἕλληνος καὶ τῶν περὶ τούτου εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδων αὐτοῦ.

Πολλὰ ἄλλα ἐτελέσθησαν ἔργα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ μεγαλοπράγμονος αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ἀποβλέποντα πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀσφαλείας καὶ προαγωγὴν τῆς ἐσωτερικῆς εὐημερίας τῶν ὑπηκόων. Ἀναφέρομεν ἰδίως ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰσήχθη εἰς τὸ κράτος ἡ καλλιέργεια τοῦ μεταξοσκώληκος, λέγεται δὲ ὅτι δύο μοναχοὶ Ἕλληνες μεταβάντες εἰς Κίναν κατώρθωσαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὸ κράτος τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σπόρον τοῦ σκώληκος, ἐξαγαγόντες αὐτὸν κρυφίως ἐντὸς τῶν σωλήνων τῶν ῥάβδων αὐτῶν, διότι ἦτο αὐστηρῶς ἀπηγορευμένη ἐν Κίνᾳ ἡ ἐξαγωγὴ τοῦ προϊόντος τούτου (1), ὅπερ μέχρι τοῦ 12 αἰῶνος ἐκαλλιεργεῖτο ἐν Εὐρώπῃ μόνον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει καὶ ἦτο πολυτιμότατον προϊὸν τοῦ Κράτους τούτου.

Εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ δὲ πράγματα ἀνεμίχθη ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ διὰ Συνόδου Οἰκουμενικῆς (τῆς πέμπτης), ἣν συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει (553 μ. Χ.), ἐζήτησε νὰ λύσῃ τὰς ἐκ τῆς αἱρέσεως τῶν Μονοφυσιτῶν προελθούσας καὶ ὑφισταμένας ἔτι θρησκευτικὰς ἔριδας.

Ἀλλ' ἡ μακρὰ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ πλὴν τῆς λαμπροτάτης ταύτης ὄψεως, ἣν περιεγράψαμεν διὰ βραχέων, εἶχε καί τινα σκιερά, ὅπως πάντα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἰδίως τὰ τῶν μεγάλων ἐθνῶν καὶ κρατῶν. Τοιαῦτα δὲ εἶναι αἱ πολλαὶ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ αἱ γενόμεναι εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἰδίως χώρας τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν πέραν τοῦ Δανουβίου βαρβάρων, αἱ συνεπαγόμεναι δηώσεις τῆς γῆς καὶ αἰχμαλωσίας ἀνθρώπων· ἔπειτα μεγάλαι τινὲς φυσικαὶ συμφοραί, οἷον οἱ ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων προκύψαντες λιμοὶ καὶ λοιμοὶ κατὰ τόπους, καί τις φοβερὸς ἐπιδημικὸς λοιμὸς ἐνσκήψας ἐξ Ἀφρικῆς κατὰ τὸ 4 ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ πολλάκις ἐκ διαλειμμάτων μαστίσας τὸ κράτος. Πρὸς τούτοις καὶ σεισμοὶ πολλοὶ καὶ σφοδροὶ ἐγένοντο πολλάκις ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, μεγάλας ἐπενεγκόντες καταστροφὰς ἔν τε τῇ πρωτευούσῃ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἰδίως καταθάψαντες μυριάδας ἀνθρώπων ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Βηρυτῷ. Ἐν Βηρυτῷ δὲ ὁ σεισμὸς ὁ γενόμενος τῷ 554 κατέστρεψε τὴν ἐνταῦθα Νομικὴν Σχολήν, ἐν ᾗ ἐσπούδαζον οἱ τῶν εὐγενῶν παῖδες, καὶ κατέθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῆς πάντας τοὺς διδάσκοντας καὶ διδασκομένους ἐν αὐτῇ. Σκιερὸν μέρος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ θεωρεῖται καὶ ἡ τῷ 529 γενομένη κατάργησις τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαίας Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, μεθ' ἧς ἐξέλιπε καὶ τὸ τελευταῖον γνώρισμα τῆς ἀρχαίας δόξης τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ συνωμοσίαι δὲ κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐγένοντο, εἰς ὧν μίαν ἀνεμίχθη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Βελισσαρίου, ὅστις κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ὡς συνένοχος, κατεδικάσθη χωρὶς ν' ἀποδειχθῇ ἡ ἐνοχὴ αὐτοῦ (564). Ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπένειμε χάριν τῷ ἐνδόξῳ στρατηγῷ, γινώσκων κατὰ βάθος τὴν ἀθῳότητα αὐτοῦ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ ζήσῃ τὸ λοιπὸν τοῦ βίου ἡσύχως ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἀπολαύων πασῶν τῶν προ-

(1) Κατ' ἄλλην παράδοσιν, Πέρσης τις ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐλθὼν ἀπὸ Κίνας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔφερε τὸ σπέρμα τῶν σκωλήκων τρέφων αὐτὸ ἐν τῷ σωλῆνι τοῦ φυτοῦ τοῦ καλουμένου νάρθηκος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τέρων τιμῶν καὶ καρπούμενος τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, ἤτις μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ στρατηγοῦ, μὴ ὑπαρχόντων κληρονόμων, ἐδημεύθη ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἀλλ' ὁ Βελισσάριος μικρὸν μόνον ἐπέζησε τῷ εἰρημένῳ γεγονότι, ἀποθανὼν κατὰ Μάρτιον τοῦ 565. Ὀκτὼ μῆνας μετὰ τὸν μέγαν στρατηγὸν ἐτελεύτησε τὸ αὐτὸ ἔτος (14 Νοεμβρίου 565 μ. Χ.) καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς (Ἑπτακαίδεκα ἔτη πρὸ αὐτοῦ, τῷ 548, εἶχεν ἀποθάνει ἡ βασιλὶς Θεοδώρα).

3. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἡρακλείου.

Τὸν Ἰουστινιανὸν τελευτήσαντα ἄπαιδα διεδέξατο ὁ ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ ἀνεψιὸς Ἰουστῖνος Β'. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος δὲν εἶχε μὲν τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος, ἐφ' ᾗ διεκρίνετο ὁ θεῖος αὐτοῦ, ἀλλ' ἦτο δίκαιος καὶ ἀγαθὸς πρὸς τὸ ὑπήκοον. Ἐπ' αὐτοῦ μέρος τῆς Ἰταλίας (τὴν Ἄνω Ἰταλίαν) ἀπώλεσε τὸ κράτος. Διότι οἱ Λογγοβάρδιοι, ἔθνος Γερμανικόν, εἰς ὃ ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἐπιτρέψει νὰ ἐγκαταστῇ εἰς τὰς περὶ τὸν Δανούβιον χώρας, ἐπέβραμεν εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν (568) καὶ ἵδρυσε κράτος βαρβαρικὸν ἐν αὐτῇ, μὴ ἀναγνωρίζον τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος καὶ μὴ σεβόμενον (ὡς ὁ Ὀδόακρος καὶ ὁ Θευδέριχος) τοὺς Ρωμαϊκοὺς θεσμούς, ἀλλ' εἰσαγαγὸν εἰς τὴν χώραν ὅλως νέον βίον Γερμανικόν, οἷον οἱ πέραν τῶν Ἄλπεων Γερμανικοὶ λαοὶ εἰσήγαγον εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν καταληφθείσας χώρας. Νῦν δὲ πρῶτον μέρος τῆς Ἰταλίας ἀπεσπάσθη ὁριστικῶς ἀπὸ τοῦ λεγομένου Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἕνεκα τοῦ γεγονότος τούτου ὁ Ἰουστῖνος καταληφθεὶς ὑπὸ θλίψεως καὶ δυσθυμίας καὶ μὴ ἐπαρκῶν μόνος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους παρέλαβε μετά τινα ἔτη ὡς συνάρχοντα (ἀναγορεύσας αὐτὸν καίσαρα) ἄνδρα ἄριστον, τὸν ἀρχηγὸν τῶν σωματοφυλάκων Τιβέριον, μεθ' οὗ συνεβασίλευσεν ἐπὶ 4 ἔτη, τελευτήσας τῷ 578 μ. Χ.

4. Τιβέριος Β' (578—582 μ. Χ.).

Ὁ Τιβέριος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστίνου Β' ἐβασίλευσεν ἄλλα 4 ἔτη μόνος αὐτοκράτωρ (αὔγουστος νῦν), λαμπρῶς διεξάγων τὴν ἐσωτερικὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Ἡ χήρα αὐτοκράτειρα Σοφία, ἡ φίλαρχος γυνὴ τοῦ Ἰουστίνου Β', ἧς πρὸς τιμὴν ἐκλήθη Σοφία ἡ μέχρι νῦν οὕτω καλουμένη, τότε δὲ κτισθεῖσα, ἐν τῇ κάτω Μοισίᾳ πόλις (νῦν πρωτεύουσα τῆς Βουλγαρίας)· ἡ αὐτή, ἧς ἡ ὑπεροπτικὴ πρὸς τὸν Ἔξαρχον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς Ἰταλίας διαγωγὴ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἄνω Ἰταλίας, ἐπεβούλευσε κατὰ τοῦ Τιβερίου, ζητοῦσα ν' ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν τοῦ Ἰουστίνου Β' ἀνεψιὸν Ἰουστινιανόν. Ἀλλ' ὁ Τιβέριος ἐματαίωσε μετὰ τόλμης καὶ φρονήσεως τὴν τοιαύτην ἐπιβουλήν· καὶ μεγαθύμως προσενεχθεὶς πρὸς τὸν μετὰ τῆς Σοφίας ἐπιβουλεύσαντα κατ' αὐτοῦ Ἰουστινιανόν, οὗτινος ἄλλως ἐξετίμα τὰς ἀρετάς, οὐ μόνον συνεχώρησεν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον ἁμάρτημα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοῦ ἐν μέρει διεξήγαγε τὸν νικηφόρον κατὰ Περσῶν πόλεμον. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ὁ τὰς μείστας ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἀναδείξας στρατιωτικὰς καὶ στρατηγικὰς ἀρετὰς καὶ ἄλλως δὲ χρηστότατος τὸν χαρακτῆρα ἦν ὁ στρατηγὸς Μαυρίκιος. Διὰ τῶν δύο τούτων στρατηγῶν πρὸ πάντων διεξήγαγεν ὁ Τιβέριος ἢ μᾶλλον ἐξηκολούθησε τὸν ἀπὸ τοῦ Ἰουστίνου Β' ἤδη ἀρξάμενον πόλεμον.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰουστῖνος Β' διεδέξατο τὸν Ἰουστινιανὸν Α', ἔζη ἔτι καὶ ἐβασίλευεν ἐν Περσίᾳ γηραιὸς ἤδη ὁ βασιλεὺς Χοσρόης Α', ὁ συνομολογήσας μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰρήνην τῷ 556. Ἡ εἰρήνη αὕτη διελύθη ἐπὶ τοῦ Ἰουστίνου Β' διὰ τὴν ἑξῆς αἰτίαν. Ὁ Χοσρόης, ἵνα ἐκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀραβίας, εἰσέβαλεν εἰς τὴν νότιον ἢ εὐδαίμονα Ἀραβίαν (τὴν νῦν Γεμὲν καλουμένην χώραν). Ἡ νοτία Ἀραβία ἦτο ὑποτεταγμένη τότε εἰς τὸ πέραν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης Χριστιανικὸν κράτος τῆς Αἰθιοπίας ἢ Ἀβησσυνίας, λαβοῦσα ἐντεῦθεν καὶ αὐτὴ τὸν Χριστιανισμόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἀβησσυνία διετέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἡ εἰς Ἀραβίαν, κτῆσιν Ἀβησσυνιακήν, εἰσβολὴ τῶν Περσῶν προυκάλεσε τὴν διαμαρτυρίαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουστίνου Β' καί, μετά τινας ἐχθρικὰς ἑκατέρωθεν διαδηλώσεις, τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου. Σύμμαχος τοῦ Ἰουστίνου κατὰ τῶν Περσῶν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἦτο λαός τις τῆς Μέσης Ἀσίας τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῇ Ἑλληνικῇ μνημονευόμενος, ὁ λαὸς τῶν Τούρκων (1). Οἱ Τοῦρκοι ἀποτελοῦντες πολυπληθεστάτην ὁμοφυλίαν λαοῦ γλωσσικῶς ἡνωμένου, ἀνθρωπολογικῶς δὲ ἐν μέρει εἰς τὴν Λευκήν, ἐν μέρει εἰς τὴν Κιτρίνην φυλὴν ὑπαγομένου, ᾤκουν ἔκπαλαι τὰς περὶ τὰ Ἀλτάϊα ὄρη ἐκτεινομένας εὐρυτάτας χώρας τῆς Ἀσίας. Οἱ Τουρκικοὶ λαοὶ εἶχον τότε θρησκείαν κτισματολατρικήν, διότι ὁ Μωαμεθανισμὸς δὲν εἶχε κηρυχθῇ ἔτι ἐν τῷ κόσμῳ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὧν ἀφηγούμεθα τὴν ἱστορίαν (2). Ὄντες δὲ οἱ Τοῦρκοι πρὸ αἰώνων ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς περὶ

(1) Τὸ ὄνομα τῶς Τούρκων ἐν τῇ καθόλου ἱστορίᾳ μνημονεύεται ἤδη κατὰ τὸν Α' αἰῶνα παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ («Turcarum gens nobilissima»).

(2) Ἡμεῖς καταχρηστικῶς Τούρκους καλοῦμεν συνήθως πάντας τοὺς μωαμεθανικοὺς λαούς, ἐπειδὴ οἱ νῦν ἐν Ἀνατολῇ ἄρχοντες Τοῦρκοι ἔτυχον ὄντες μωαμεθανοί.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοὺς Μογγολικοὺς λαοὺς καὶ εἰς τοὺς Σίνας (Κινέζους) ἐξηγέρθησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος (ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ Α') ἐναντίον τῶν τέως δεσποζόντων αὐτῶν λαῶν καὶ κατανικήσαντες αὐτοὺς κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν καὶ ἰδίως τοὺς Ἐφθαλίτας ἢ Λευκοὺς Οὔννους, ἵδρυσαν κράτος Ἀσιατικὸν φοβερώτατον, τρόμον ἐμπνέον εἰς τοὺς Σίνας, καὶ ἀναγκάσαν πολλοὺς μογγολικοὺς λαοὺς νὰ μεταναστεύσωσι πρὸς δυσμάς. Τότε δὲ φεύγοντες τὴν σπάθην τῶν Τούρκων ἦλθον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὤφθησαν παρὰ τὰ βόρεια σύνορα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους οἱ μνημονευθέντες ἀνωτέρω Ἄβαροι. Ἀλλ' ἰδίως φοβεροὶ κατέστησαν οἱ Τοῦρκοι οὗτοι πρὸς τὸ δυσμικῶς αὐτῶν ἐκτεινόμενον Περσικὸν κράτος τῶν Σασσανιδῶν. Τοὐναντίον δὲ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἀφ' οὗ ἐχωρίζοντο διὰ τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ διὰ τῶν πολυπληθῶν ἀπὸ τοῦ Δανουβίου μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης πλανωμένων βαρβάρων λαῶν, καὶ μεθ' οὗ κοινὸν πολέμιον εἶχον ἰδίως τοὺς Πέρσας, ἐπολιτεύθησαν ἐξ ἀρχῆς φιλικῶς, ἀνταλλάξαντες πρεσβείας μετὰ τοῦ Ἰουστίνου Β', ἐφ' οὗ τὸ πρῶτον γίνονται γνωστοὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας (1), καὶ συνῆψαν συμμαχίαν μετ' αὐτῶν ἐναντίον τῶν Περσῶν· συνωμολόγησαν δὲ καὶ ἐμπορικὴν συνθήκην ἀσφαλίζουσαν τὴν διὰ Τούρκων ἀπὸ Κίνας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος διακόμισιν τῆς μετάξης (τὴν γινομένην μέχρι τοῦδε ἢ διὰ Περσίας κατὰ ξηρὰν ἢ δι' Ἀββησυνῶν διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης). Ὥστε ἡ πρώτη συνάντησις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων, ὧν οἱ μωαμεθανοὶ ἀπόγονοι 900 περίπου ἔτη μετὰ τὴν συνάντησιν ταύτην ἔμελλον νὰ καταλύσωσι τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ὑπῆρξε φιλικὴ καὶ συμμαχικὴ καὶ διετέλεσε τοιαύτη ἐπὶ ἱκανὸν ἔτι χρόνον.

Μετὰ τῶν Τούρκων λοιπὸν τούτων συμμαχήσαντες οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἤρξαντο τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου. Ἀλλὰ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου ὁ Χοσρόης ἤρατο σπουδαίας ἐπιτυχίας ἐναντίον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ καὶ ἐκυρίευσεν ἱκανὰ φρούρια Ἑλληνικὰ ἐν Μεσοποταμίᾳ ἀναγκάσας τὸν Ἰουστῖνον ν' ἀγοράσῃ διὰ χρημάτων ἀνακωχὴν ἐνιαύσιον (574—575). Ἀλλ', ἀφοῦ ἔληξεν ἡ ἀνακωχὴ αὕτη, κυβερνῶντος ἤδη τὸ κράτος τοῦ Τιβερίου, ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος μετὰ μείζονος ῥώμης καὶ ἐνεργείας ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς νικήσας ἐν μεγάλῃ μάχῃ τοὺς Πέρσας ἐν Μελιτηνῇ παρὰ τὸν Εὐφράτην κατέλαβε τὴν Περσαρμενίαν (τὸ εἰς τὴν Περσίαν ἀνῆκον μέ-

(1) Οἱ Βούλγαροι ἦσαν Τουρκικῆς ἢ Οὐννικῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ δὲν ἦσαν γνωστοὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἰδιότητα ταύτην.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρος τῆς Ἀρμενίας, ἴδ. σελ.49),εἶτα δὲ προυχώρει θριαμβευτικῶς ἔνθεν μὲν μέχρι τῶν ὀχθῶν τῆς Κασπίας θαλάσσης,ἔνθεν δὲ μέχρι τῆς πρωτευούσης τοῦ Περσικοῦ κράτους Κτησιφῶντος, καθ' ὃν χρόνον οἱ σύμμαχοι Τοῦρκοι εἰσέβαλλον εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Περσίας.Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀτυχημάτων τούτων ἐτελεύτησεν ὁ Χοσρόης τῷ 579 μ. Χ. καταλιπὼν τὸν Περσικὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ὁρμίσδαν Δ'. Ἐπὶ τοῦ Ὁρμίσδα Δ' ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε φοβερὰς ἐπιφέρων καταστροφὰς εἰς τὸ Περσικὸν κράτος ὑπό τε τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων,προχωρούντων ἀμφοτέρων εἰς τὸ κέντρον τοῦ κράτους. Εἰς τὰς ἀτυχίας δὲ τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων προσετέθησαν καὶ ἐπαναστάσεις ἐσωτερικαὶ πάντων τῶν λαῶν τῶν βίᾳ ὑποτεταγμένων ὑπὸ τοῦ Χοσρόου Α' εἰς τὸ Περσικὸν κράτος. Ἀλλὰ τέλος καὶ οἱ Πέρσαι μεγιστᾶνες ἀπαυδήσαντες ἐκ τῶν ἀτυχημάτων τοῦ πολέμου καὶ ἐκ τῆς τυραννικῆς κυβερνήσεως τοῦ Ὁρμίσδα ἐπανέστησαν (590) ὑπὸ τὸν περίφημον καὶ πολυϋμνητον Πέρσην ἥρωα Βαράμην (Βαχράμ),περὶ οὗ λέγεται ὅτι ἐξωλόθρευσεν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ 400 χιλ. Τούρκων, φονεύσαντες δὲ τὸν Ὁρμίσδαν ἀνηγόρευσαν βασιλέα αὐτὸν τὸν Βαράμην, οὐδαμῶς προσέχοντες εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὁρμίσδα Χοσρόου.

Ἐν τῷ μεταξὺ τελευτήσαντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου Β' (582 μ. Χ.) εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸν θρόνον ὁ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Τιβερίου διάδοχος κατασταθεὶς καὶ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ γενόμενος γενναῖος στρατηγὸς Μαυρίκιος. Οὗτος δὲ πέμπων εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἀρίστους στρατηγοὺς εἶχε δώσει εἰς τὸν πόλεμον πορείαν τοσοῦτον νικηφόρον εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοσοῦτον ἀτυχῆ εἰς τοὺς Πέρσας, οἵτινες ἐν τούτοις ἠμύνοντο ἀνδρείως ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τότε δὲ ὁ τοῦ φονευθέντος Ὁρμίσδα υἱὸς Χοσρόης ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων κατέφυγεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἐξαιτούμενος παρὰ τοῦ Μαυρικίου τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἐπὶ ὑποσχέσει πιστῆς συμμαχίας, ἔτι δὲ καὶ προστασίας τῶν Χριστιανῶν ἐν Περσίᾳ, καθ' ἣν περίπτωσιν ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελεν ἀποκαταστήσει αὐτὸν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ὁ Μαυρίκιος μεγαθύμως φερόμενος καὶ θεωρῶν καὶ εἰς τὸ κράτος συμφέρουσαν τὴν τοιαύτην πολιτικήν, ἀποκατέστησε τὸν Χοσρόην εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Μόλις ὁ Χοσρόης διὰ τοῦ προστατεύοντος αὐτὸν Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐνίκησε τὴν πρώτην νίκην ἐναντίον τοῦ Βαράμου, τὸ πλεῖστον τῆς Περσίας συνετάχθη μετ' αὐτοῦ, καὶ ὁ Βαράμης μετά τινας νέας ἥττας περιελθὼν εἰς παντελῆ ἀπόγνωσιν ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ διὰ δηλητηρίου (591 μ. Χ.). Ὁ Χοσρόης Β' συνωμολόγησε νῦν (592) εἰρήνην ὁριστικὴν ὡς Πέρσης βασιλεὺς πρὸς τὸν Μαυρίκιον, δι' ἧς, πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς πρὸς τὸν Μαυρίκιον εὐγνωμοσύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νης, παρεχώρει εἰς τὸ κράτος τὸ ἑλληνικὸν σπουδαίαν κατὰ τὰ σύνορα ἔκτασιν γῆς, ἔτι δὲ ἀνελάμβανε, κατὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ πρότερον ὑπόσχεσιν, τὴν προστασίαν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἐν τῷ Περσικῷ κράτει· διετέλει δὲ ἔκτοτε φίλος ἀφωσιωμένος τῷ Μαυρικίῳ μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 602 ἐπελθόντος τέλους τῆς τούτου βασιλείας. Τοιοῦτον εὐτυχὲς καὶ ἔνδοξον πρὸς τὸ κράτος τὸ Ἑλληνικὸν ἔλαβε τέλος ὁ 20 περίπου ἔτη διαρκέσας Περσικὸς πόλεμος.

Ὁ Μαυρίκιος ἐκλήθη ὑπό τινων χρονογράφων ὁ πρῶτος Ἕλλην αὐτοκράτωρ (primus Graecus appellatus imperator) εἴτε διότι πρῶτος αὐτὸς κατήγετο ἀπὸ χώρας Ἑλληνικῆς, ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἥτις ἦτο τότε καθ' ὁλοκληρίαν ἐξηλληνισμένη, εἴτε διότι τὸ κράτος ἐπ' αὐτοῦ κατέστη ὁριστικῶς Ἑλληνικὸν(1) ἢ μᾶλλον ἐξηλληνισμένον, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤδη καὶ ἡ νομοθεσία ἔτι ἐξεδίδετο Ἑλληνιστί. Καὶ ὑπῆρχον μὲν ἔτι ἐν αὐτῷ ἔθνη μὴ Ἑλληνικά, ὡς οἱ τὸ πλεῖστον τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς οἰκοῦντες, καὶ ἐν Ἀσίᾳ οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Κόλχοι καὶ οἱ ἰδιαιτέρως Σύροι καλούμενοι. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἐλαττοῖ τὸν κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, διότι ἐν παντὶ μεγάλῳ κράτει ὑπάρχουσι καί τινα στοιχεῖα ἀλλογενῆ, οὐδόλως διὰ τῆς ἀλλογενείας αὐτῶν μειοῦντα τὸν ἀληθῆ ἐθνικὸν χαρακτῆρα τοῦ κράτους. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ἐπίσημον ὄνομα τοῦ κράτους καὶ μετὰ τὸν Μαυρίκιον, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, εἶναι «κράτος *Ρωμαϊκόν*», καὶ οἱ κάτοικοι λέγονται «Ρωμαῖοι», καὶ οἱ βασιλεῖς «πιστοὶ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες Ρωμαίων». Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχεν ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἔννοιαν ἁπλῶς πολιτικήν, οὐδόλως ἐθνολογικήν, ἦτο δὲ παρὰ τοῖς ἡμετέροις

(1) Τινὲς τῶν ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καὶ ἐντεῦθεν ἀρξάντων αὐτοκρατόρων δὲν ἦσαν ἀκραιφνοῦς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ὁ τοῦ Κωνσταντίνου οἶκος κατήγετο ἀπὸ Ναϊσσοῦ τῆς Ἄνω Μοισίας, ἥτις, καίπερ οὖσα τὸ πλεῖστον ἐξηλληνισμένη, ἐθεωρεῖτο χώρα Ἰλλυρική. Οὐχ ἧττον ὁ οἶκος οὗτος καταγόμενος ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου δύναται νὰ θεωρηθῇ Ἑλληνικός, ἀφοῦ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίνου κατήγετο ἀπὸ χώρας Ἑλληνικῆς, τῆς Βιθυνίας. Ὁ Ἰοβιανὸς καὶ ὁ Οὐάλης καὶ ὁ ἐξ Ἰβηρίας καταγόμενος Θεοδόσιος δὲν ἦσαν Ἕλληνες. Ἀλλ' ὁ Μαρκιανὸς καὶ ὁ Λέων Α' καλοῦνται Θρᾷκες, ὁ Ζήνων ἦτο Μικρασιανὸς ἐκ τοῦ μόνου μὴ ἐντελῶς ἔτι ἐξελληνισθέντος Μικρασιανοῦ ἔθνους τῶν Ἰσαύρων. Ὁ Ἀναστάσιος Α' ἦτο ἀπὸ Δυρραχίου τῆς Ἠπείρου, ὁ δὲ τοῦ Ἰουστίνου Α' οἶκος ἦτο σχεδὸν Μακεδονικὸς καὶ ὁ Τιβέριος Β' Θρᾷξ. Πάντες δ' οὗτοι, πλὴν τῶν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοδοσίου καὶ τοῦ ἀγνώστου πατρίδος Ἰοβιανοῦ καὶ τοῦ ἐκ Παννονίας Οὐάλεντος, μᾶλλον ἢ ἧττον ἦσαν Ἕλληνες. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Μαυρικίου πάντες οἱ Βασιλεῖς κατήγοντο ἐκ τῶν ἐξηλληνισμένων χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀντίθετον πρὸς τὸ *Λατῖνος*, δ' οὗ ὀνόματος ἐκάλουν οἱ ἡμέτεροι ἀκριβῶς τοὺς Δυτικούς, τοὺς Νεολατινικοὺς λαούς. Οὗτοι δὲ οἱ Δυτικοὶ ἐκάλουν τοὺς ἡμετέρους ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τούτων Γραικούς, ἤτοι Ἕλληνας. Διὰ πάντας τοὺς λόγους τούτους ἀπὸ τοῦδε καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ περαιτέρω ἱστορικῇ ἡμῶν ἀφηγήσει καλοῦμεν τὸ κράτος Ἑλληνικὸν καὶ τοὺς πολίτας αὐτοῦ Ἕλληνας.

35. Αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί. — Ἡ θεωρία τοῦ Ι. Φαλλμεράϋερ περὶ ἐκσλαυϊσμοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τοῦ Μαυρικίου, ἐνῷ ἐν Ἀσίᾳ τὸ κράτος τὸ Ἑλληνικὸν τοσοῦτο λαμπρὰς καὶ ἐνδόξους ἤρατο νίκας καὶ ἐπιτυχίας στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς καὶ ἠθικάς, ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς χώραις αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ καθίσταντο συχνότεραι γινόμεναι ὑπὸ Σλαύων καὶ Ἀβάρων. Οἱ Ἄβαροι οὗτοι ὑποτάξαντες εἰς ἑαυτοὺς τοὺς Βουλγάρους τῆς νῦν νοτιοδυτικῆς Ρωσίας καὶ τὸν Γερμανικὸν λαὸν τῶν Γεπιδῶν (1), οἵτινες ᾤκουν τὴν νῦν Βλαχίαν καὶ Μολδαυΐαν, ἐξέτειναν τὸ κράτος αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἔνδον τῆς νῦν Ρωσίας μέχρι τῆς νῦν Οὐγγαρίας, καταλαβόντες οὕτω πάσας τὰς πέραν τοῦ Δανουβίου χώρας καὶ ἐλθόντες εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Οἱ Σλαυϊκοὶ λαοί, οἵ τε Ἄνται καὶ οἱ Σκλαβηνοί οἱ περὶ τὸν Δανούβιον, ὑπετάχθησαν εἰς αὐτοὺς καὶ οἱ εἰς τὰ Καρπάθια δὲ ἐκ βορειοτέρων χωρῶν κατελθόντες τότε Σλαυϊκοὶ λαοί, οἱ καλούμενοι Σοραβοὶ ἢ Σέρβοι καὶ Χρωβάται ἢ Κροάται, ὑπετάχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀβάρων. Οὕτω δὲ ἱδρύθη νέον κράτος βαρβαρικόν, ὡς τὸ τῶν Οὔννων πρότερον, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Βορυσθένους μέχρι τῶν περὶ τὴν νῦν Βιέννην χωρῶν, τεταγμένον ὑπὸ ἡγεμόνα προσωνυμούμενον Χάνον ἢ Χαγᾶνον. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἔτι ὑφιστάμενα λείψανα τῶν Οὐννικῶν φυλῶν περιελήφθησαν ἐν τῷ νέῳ Μογγολικῷ εἰδωλολατρικῷ κράτει. Οἱ Ἄβαροι λοιπὸν οὗτοι μετὰ τῶν ποικίλων ὑπ' αὐτοὺς βαρβαρικῶν φυλῶν διαβαίνοντες τὸν Δανούβιον ἐποιοῦντο ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐν μιᾷ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων τῷ 589 π. Χ. οἱ Ἄβαροι καὶ οἱ Σλαῦοι φαίνεται ὅτι προυχώρησαν μέχρι

(1) Τῶν Γεπιδῶν τὸ κράτος, ὅπερ εἶχεν ἱδρυθῇ μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Οὐννικοῦ κράτους, κατέστρεψαν οἱ Λαγγοβάρδοι βοηθείᾳ τῶν Ἀβάρων· καὶ τότε ἀβείᾳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄ κατέλαβον τὰς τέως ἀποτελούσας τὸ κράτος τοῦτο παρὰ τὸν Δανούβιον χώρας. Ἀλλ', ἀφοῦ οἱ Λαγγοβάρδοι μετέβησαν εἰς Ἰταλίαν, αἱ χῶραι αὐταὶ κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἀβάρων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πελοποννήσου. Ἀλλ' ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη ἦτο ὅλως παροδικὴ οὐδ' ἠδύναντο οἱ βάρβαροι νὰ διατηρηθῶσιν ἐν ταῖς κυρίως Ἑλληνικαῖς χώραις, ἀφοῦ ἡ γραμμὴ τοῦ Δανουβίου καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Μαυρικίου καὶ μετ' αὐτὴν κατείχετο ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὅμως μεταγενέστεραί τινες παραδόσεις παρέστησαν ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον τὰ περὶ τῆς εἰς Πελοπόννησον βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς τοῦ 589. Ἐντεῦθεν δὲ λαβὼν ἀφορμὴν μισέλλην τις Γερμανὸς ἱστοριογράφος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὁ Ι. Φαλλμεράυερ ἰσχυρίσθη ἔν τισι συγγραφαῖς αὐτοῦ (1830—1835), ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ 589 κατελήφθη ὑπὸ βαρβάρων, Ἀβάρων καὶ Σλαύων, οἵτινες ἵδρυσαν ὅθεν ἐνταῦθα κράτος διαρκέσαν 218 ἔτη, καὶ ὅτι μετὰ τὴν κατὰ τὸ 807 ἐπελθοῦσαν κατάλυσιν τοῦ κράτους τούτου οἱ βάρβαροι ἐκεῖνοι προσελθόντες εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις ἐπεβλήθη αὐτοῖς ὑπὸ τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου, σὺν τῇ νέᾳ θρησκείᾳ ἔμαθον καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐγένοντο Ἕλληνες. Συμπέρασμα δὲ γενικὸν τοῦ Γερμανοῦ λογίου ἦτο ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ μάλιστα τῆς Πελοποννήσου εἰσὶ τὸ πλεῖστον ἀπόγονοι Σλαύων καὶ Ἀβάρων, καὶ ὅτι τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπώλετο ἐκ τῆς χώρας ταύτης.

Ἀλλ' οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι τοῦ μισέλληνος Γερμανοῦ μετὰ τὸν μέγαν πάταγον, ὃν ἤγειραν ἐν τοῖς μισελληνικοῖς κύκλοις τῆς Εὐρώπης, ἀνηρέθησαν ἐπιστημονικώτατα καὶ ἀπεδείχθησαν πλημμελέσταται ὑπὸ τῶν πλείστων σοφῶν τῆς Εὐρώπης, ἰδίως ὑπὸ τῶν μεγάλων Γερμανῶν ἱστορικῶν Ι. Zinkeisen, Hopf, Gerbinus καὶ Hertzberg. Οὗτοι δι' ἐρευνῶν σπουδαιοτάτων ἱστορικῶν καὶ γλωσσικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν ἀπέδειξαν ὅτι οὐδεμία σπουδαία μεταβολὴ ἢ ἀλλοίωσις ἐθνογραφικὴ ἐπῆλθεν εἰς τὰς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οἰκουμένας χώρας καὶ ὅτι οἱ νῦν Ἕλληνες κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων εἰσὶ γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ὅτι οἱ ὀλίγοι Σλαῦοι βάρβαροι οἱ ἐπιδραμόντες εἰς Πελοπόννησον καὶ εἰς ἄλλας τινὰς χώρας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος καὶ ἐγκαταστάντες ἐν τοῖς ὄρεσι τῶν χωρῶν τούτων ὡς ποιμένες ταχέως ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τοῦ τότε πυκνοτάτου ἀκραιφνοῦς ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῶν χωρῶν τούτων.

Οἱ Ἄβαροι οἱ τῷ 589 εἰσβαλόντες εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δανουβίου ἑλληνικὰς χώρας ἀπεκρούσθησαν ταχέως, καθὰ μαρτυροῦσι σύγχρονοι ἀξιόπιστοι συγγραφεῖς, καὶ μέχρι τοῦ 602 ὁ παρὰ τὸν Δανούβιον σταθμεύων ἑλληνικὸς στρατὸς διαβὰς πολλάκις τὸν ποταμὸν τοῦτον ἐπετέθη κατὰ τῶν βαρβάρων ἐν τῇ ἰδίᾳ τούτων χώρᾳ, καθόλου δὲ περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὰς πέραν τοῦ Δανουβίου χώρας. Ἀλλ' ἐν μιᾷ τῶν στρατειῶν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἂς ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διαβαίνων τὸν Δανούβιον ἐπεχείρει εἰς τὰς ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ χώρας, μέρος τοῦ στρατοῦ ἐκ 12,000 ἀνδρῶν, ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ ἀρχηγοῦ ἀποκοπεὶς ἀπὸ τοῦ ἄλλου στρατοῦ ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ Χάνου τῶν Ἀβάρων. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἀπαιτήσας λύτρα πρὸς ἐλευθέρωσιν αὐτῶν δὲν ἔλαβεν αὐτά, ἐξετέλεσεν ἐν πάσῃ βαρβαρικῇ ὠμότητι καὶ ἀπανθρωπίᾳ τὴν ἀπειλήν, μεθ' ἧς εἶχε συνοδεύσει τὴν περὶ λύτρων ἀπαίτησιν, σφάξας πάντας τοὺς αἰχμαλωτισθέντας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐνεποίησε μεγάλην ἀθυμίαν καὶ ὀργὴν εἰς τὸ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ, ὅπερ ἄλλως ἀπαυδῆσαν ἐκ τῶν ἀτελευτήτων ἐν τῇ βαρβαρικῇ χώρᾳ πολέμων καὶ τοῦ ἐπελθόντος χειμῶνος ἤθελε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ χώραν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐπέτρεπε τὸ τοιοῦτον θέλων νὰ διαχειμάσῃ ὁ στρατὸς ἐν τῇ ἐχθρικῇ χώρᾳ, οὗτος καὶ ἄλλως ὢν ὠργισμένος κατὰ τοῦ βασιλέως, διότι εἰς τὴν τούτου φιλαργυρίαν ἔδιδε τὴν σφαγὴν τῶν αἰχμαλώτων, ἐστασίασε καὶ ἀνακηρύξας ἀρχηγὸν αὐτοῦ ἑκατόνταρχόν τινα καλούμενον Φωκᾶν ἐπῆλθε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐντεῦθεν μία τῶν ἱπποδρομικῶν μερίδων τῶν πολιτῶν, οἱ Κυανοί, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν στασιαστῶν, οἵτινες ἠδυνήθησαν οὕτω νὰ ἐπελάσωσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ νὰ ἀναγορεύσωσι βασιλέα τὸν Φωκᾶν. Ὁ Μαυρίκιος ἔφυγεν εἰς Ἀσίαν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐφονεύθη ἐν Χαλκηδόνι μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

6. Φωκᾶς (602—610 μ. Χ.).

Τοῦ Φωκᾶ ἡ δεκαετὴς βασιλεία ἐπλήρωσε συμφορῶν τὸ κράτος. Καὶ ἐνῷ αὐτὸς τυραννικῶς ἦρχεν ἐν τῇ πρωτευούσῃ, οἱ βάρβαροι διὰ τοῦ Δανουβίου ἐδῄουν τὰς ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Ἀλλ' ὁ μέγιστος κίνδυνος ἐνέσκηψεν ἐξ ἀνατολῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Χοσρόης ὁ Β', ὅστις, δι' οὓς λόγους εἴπομεν ἀνωτέρω, διετέλει ἐν βαθείᾳ εἰρήνῃ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, νῦν ἔχων ὡς πρόφασιν ἁρπεπῆ τὰ γινόμενα εἰς τὸν Μαυρίκιον καὶ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ (πρὸς ὃν καὶ διὰ συγγενικοῦ εἶχε συνδεθῇ δεσμοῦ) καὶ δίδων οὕτως εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιχειρούμενον πόλεμον χαρακτῆρα ἐκδικήσεως ἱερᾶς ὡς γινομένης ἐναντίον τοῦ ἅρπαγος τῆς ἀρχῆς καὶ φονέως τοῦ εὐεργέτου αὐτοῦ καὶ νομίμου βασιλέως, ἀνῆψε φοβερὸν φανατισμὸν ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ. Οὕτω δὲ εἰσβαλὼν εἰς Μεσοποταμίαν κατέλαβεν ἐν βραχεῖ πᾶσαν τὴν χώραν οὐδαμοῦ εὑρίσκων σπουδαίαν ἀντίστασιν καὶ πανταχοῦ φέρων τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὁ Φωκᾶς ἀπεδείχθη νῦν ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς σοβαροὺς κινδύνους, εἰς οὓς ἐξετέθη τὸ κράτος ἐξ αἰτίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοῦ. Καὶ τότε οἱ συνετώτεροι τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀπετάθησαν πρὸς τὸν ἐν τοῖς προηγουμένοις κατὰ Περσῶν πολέμοις περιώνυμον γενόμενον στρατηγὸν Ἡράκλειον τὸν ἀπὸ Καππαδοκίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καταγόμενον, ὄντα δὲ νῦν Ἔξαρχον ἤτοι διοικητὴν τῆς Ἀφρικῆς, παρακαλοῦντες αὐτὸν ὅπως ἔλθῃ πρὸς σωτηρίαν τοῦ Κράτους. Ὁ Ἡράκλειος αὐτὸς μὲν δὲν ἦλθεν, ἀλλ' ἔπεμψε μετὰ στόλου καὶ στρατοῦ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἡράκλειον. Οὗτος ἐρχόμενος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐτύγχανεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς πανταχοῦ, ὁπόθεν διήρχετο. Ὅτε δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὁ λαὸς ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ Φωκᾶ καὶ συλλαβὼν αὐτὸν ἤγαγεν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Ἡρακλείου, ἔνθα ἐφονεύθη ἀποτίσας οὕτω τὰ ἀντίποινα τῆς ἀσεβοῦς καὶ ἀπανθρώπου πρὸς τὸν Μαυρίκιον διαγωγῆς αὐτοῦ. Ὁ Ἡράκλειος ἀνηγορεύθη νῦν βασιλεὺς (610 μ. Χ.).

7. Ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος (610—641 μ. Χ.).

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἡράκλειος ἀνηγορεύετο ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ, τὸ κράτος τοῦτο περιήρχετο εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Ἐν Ἀσίᾳ οἱ Πέρσαι κυριεύσαντες ἤδη πᾶσαν τὴν Ἀσσυρίαν, Μεσοποταμίαν, Ἀρμενίαν καὶ τὴν Βόρειον Συρίαν, παρεσκευάζοντο νὰ καταλάβωσι τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον, νὰ εἰσβάλωσι δὲ καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν φέροντες πανταχοῦ τὸ πῦρ, τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν τῶν κατοίκων αἰχμαλωσίαν. Ἐν Εὐρώπῃ δὲ οἱ Ἄβαροι μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς Σλαυϊκῶν φυλῶν δεινὰς ἐποιοῦντο ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δουναβίου χώρας ἀπειλοῦντες καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπουλιν. Καὶ ἐν Ἰταλίᾳ δὲ μεγάλας ἐποιοῦντο προόδους οἱ Λαγγοβάρδοι ἐκτεινόμενοι ἀπὸ τῆς ὁλοσχερῶς καταπτηθείσης ἤδη ὑπ' αὐτῶν Ἄνω Ἰταλίας εἰς τὴν Μέσην καὶ Κάτω Ἰταλίαν. Ὁ στρατὸς ὁ πρὸ μικροῦ ἐπὶ τοῦ Μαυρικίου τοσαύτας ἀράμενος νίκας ἐνδόξους ἐναντίον τῶν Περσῶν εἰς τὰ ἔνδον τῆς Περσίας καὶ διαρρυθμίσας τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Περσίας πράγματα καὶ ἐγκαταστήσας τὸν Χοσρόην εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων αὐτοῦ, διετέλει νῦν ἐν τελείᾳ παραλύσει, ὑπὸ μὲν τῶν Περσῶν πανταχοῦ ἡττώμενος ἐν Ἀσίᾳ, μὴ ἐπαρκῶν δὲ εἰς τὴν ἄμυναν τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, κατεχόμενος δὲ καὶ ἄλλος ὑπὸ πνεύματος στασιαστικοῦ. Ἐν μέσῳ τῆς τοιαύτης καταστάσεως τῶν πραγμάτων ὁ Ἡράκλειος ἐζήτησε νὰ συνάψῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Χοσρόην πέμψας πρέσβεις εἰς τὸν ἐν Συρίᾳ ἤδη εὑρισκόμενον Πέρσην βασιλέα. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἀφίκοντο οἱ πρέσβεις εἰς τὴν Συρίαν, πρὸ μικροῦ εἶχε πέσει εἰς τὰς χεῖρας τῶν Περσῶν ἡ μεγάλη πόλις καὶ πρωτεύουσα τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Συρίας Ἀντιόχεια. Οἱ πρέσβεις τοῦ Ἡρακλείου ἀναγγείλαντες τὴν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἀνάρρησιν τούτου παρέστησαν εἰς τὸν Χοσρόην ὅτι ἐκλιπόντος ἤδη τοῦ κοινοῦ πολεμίου ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν καὶ βασιλέων (τοῦ Φωκᾶ) δὲν ὑπῆρχε λόγος πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ὁ Χοσρόης, ὅστις τὰ τοῦ Φωκᾶ κακουργήματα εἶχε μόνον ὡς πρόσχημα τοῦ πολέμου, νῦν ἐν τῇ συναισθήσει τῆς δυνάμεως καὶ τῶν μεγάλων ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ οὐδεμίαν ἠθέλησε νὰ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις τοῦ Ἡρακλείου, ἀφοῦ μάλιστα ἔβλεπε τὴν στρατιωτικὴν ἀδυναμίαν τοῦ πολεμίου κράτους. Ἀποπεμφθέντων λοιπὸν ἀπράκτων τῶν πρέσβεων, ὁ Περσικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν ἀπὸ Ἀρμενίας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (612), καθ' ὃν χρόνον ἄλλος στρατὸς ἀπὸ Συρίας εἰσήλαυνεν εἰς τὴν Παλαιστίνην, λεηλατῶν πᾶσαν τὴν χώραν, τέλος δὲ καταλαμβάνων (614) καὶ αὐτὴν τὴν Ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ. Ἐνταῦθα καὶ ἐν πάσῃ τῇ Παλαιστίνῃ φοβερὰ ἐγένετο σφαγὴ χριστιανῶν, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ ἥρπαγη καὶ τὸ τίμιον ξύλον τοῦ Σταυροῦ, ἠχμαλωτίσθη δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης τῆς ἁγίας πόλεως Ζαχαρίας. Ἐκ Παλαιστίνης οἱ Πέρσαι εἰσέβαλον εἰς τὴν Αἴγυπτον (616) προχωρήσαντες πρὸς νότον μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἀβησσυνίας καὶ πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Κυρηναϊκῆς. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐλεηλατήθη καὶ ἡ Αἴγυπτος πολλαχοῦ ἠρημώθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων.

Ἀλλ' ὁ μέγιστος κίνδυνος ἐναντίον τοῦ κράτους ἐπήρχετο ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ εἰς τὴν χώραν ταύτην εἰσβαλόντες Πέρσαι προυχώρουν ταχέως ἐν μέσῳ καταστροφῶν εἰς τὴν καρδίαν τῆς μεγάλης ταύτης Ἑλληνικῆς Χερσονήσου κατατροποῦντες εὐχερῶς τὸν ἐνιαχοῦ ἀντιτασσόμενον αὐτῷ ἀσθενῆ καὶ ἐν παραλύσει εὑρισκόμενον Ἑλληνικὸν στρατόν, κυριεύοντες πόλεις, καίοντες κώμας καὶ ἀγρούς, καὶ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους πανταχόθεν μέγα πλῆθος ἀνθρώπων. Τέλος δὲ ἐν μέσῳ τοιούτων καταστροφῶν ἀφίκοντο οἱ Πέρσαι (616) εἰς τὰς ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένας καὶ διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βοσπόρου μόνον ἀπὸ τούτου χωριζομένας πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Χαλκηδόνα καὶ Χρυσούπολιν. Καὶ οἱ μὲν Πέρσαι δὲν εἶχον στόλον ἵνα διαπεραιωθῶσι τὸν Βόσπορον καὶ προσβάλωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ καταλαμβανομένων ἤδη πασῶν σχεδὸν τῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν βαρβάρων τὸ κράτος ἐξετίθετο ἤδη καὶ ἐν Εὐρώπῃ εἰς μέγαν κίνδυνον ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀβάρων, αἵτινες ἐξετείνοντο νῦν μέχρι τῶν προθύρων τῆς πρωτευούσης. Ἐνώπιον τῆς τοιαύτης καταστάσεως τῶν πραγμάτων μάτην ὁ Ἡράκλειος ἐπειράθη αὖθις νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Χοσρόην πέμψας πρὸς αὐτὸν πρεσβείαν. Ὁ ὑπερόπτης Ἀσιανὸς βασιλεύς,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ πρὸ μικροῦ διὰ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἕλληνος αὐτοκράτορος καταλαβὼν τὸν θρόνον τῆς Περσίας, ἀπαντῶν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Ἡρακλείου ἑαυτὸν μὲν ἀπεκάλει «βασιλέα καὶ κύριον τοῦ κόσμου», τὸν δὲ «Ἡράκλειον «εὐτελῆ καὶ ἀναίσθητον δοῦλον» καὶ ἀπῄτει ὡς ὅρον τῆς εἰρήνης ἵνα ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ ἀπαρνησάμενοι τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ προσέλθωσιν εἰς τὴν θρησκείαν αὐτοῦ, ἥτις ἦτο λατρεία τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ πυρός.

Τότε ὁ Ἡράκλειος, ὅστις ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων καὶ τῶν καταστροφῶν τῶν πολεμίων δὲν ἐπαύετο μελετῶν καὶ διαγράφων σχέδια στρατείας κατὰ τῶν Περσῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὴν στρατείαν ταύτην. Ἀλλ' ἵνα στρατεύων κατὰ Περσῶν ἔχῃ τὰ νῶτα αὐτοῦ ἠσφαλισμένα ἀπὸ τῶν Ἀβάρων συνῆψε διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης καὶ φιλίας πρὸς τὸν Χαγᾶνον τῶν Ἀβάρων καὶ εἰς προσωπικὴν μάλιστα πρὸς τοῦτο ἦλθε συνέντευξιν πρὸς αὐτόν (619). Μεθ' ὅλην δὲ τὴν δολιότητα, ἣν ἔδειξεν ὁ Χαγᾶνος, κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην πειραθεὶς νὰ συλλάβῃ τὸν βασιλέα, ὁ Ἡράκλειος, ἀφοῦ ἐσώθη ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς ταύτης, τὴν ἀνάγκην ποιούμενος φιλοτιμίαν προσεποιήθη ὅτι ἀσμένως ἐθεώρει ἐπαρκεῖς τὰς ὑπὸ τοῦ Χαγάνου δοθείσας περὶ τοῦ γεγονότος ἐξηγήσεις καὶ συνωμολόγησεν εἰρήνην καὶ φιλίαν πρὸς αὐτὸν ἐπὶ ὅροις ὡς δυνατὸν ἀνεκτοῖς. Καὶ τότε παρεσκευάσθη δι' ὧν διέθετε πενιχροτάτων χρηματικῶν πόρων, δανεισάμενος χρήματα ἀπὸ τῶν ἱερῶν ναῶν, λαβὼν τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα αὐτῶν συναινέσει κλήρου καὶ λαοῦ καὶ αὐτὰ τὰ ἀργυρᾶ πολυκάνδηλα μεταποιήσας εἰς ἀργυρᾶ νομίσματα. Ταῦτα πάντα ἐποίει ὁ ἄλλως εὐσεβέστατος βασιλεύς, ἵνα ἀποδώσῃ ἐν καιρῷ πολλαπλάσια. Ἀλλὰ διὰ τοιούτων πενιχρῶν δυνάμεων παρασκευάζων στρατὸν ὁ βασιλεὺς ἤθελεν εἰς τὸν στρατὸν τοῦτον νὰ ἐμπνεύσῃ ὡς δύναμιν ἠθικὴν μεγίστην τὸ αἴσθημα τὸ θρησκευτικὸν δίδων εἰς τὴν ὅλην στρατείαν χαρακτῆρα, οἷος ἦτο καὶ πράγματι, πολέμου ὑπὲρ τῆς πίστεως γινομένου. Εὐτυχῶς ὁ στρατὸς ἦτο ἐπιδεκτικὸς τοιούτων ἠθικῶν αἰσθημάτων. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ὅστις ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου καὶ Θεοδοσίου Β' συνέκειτο καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν ἀπὸ βαρβάρων μισθοφόρων, ἀπὸ δὲ τοῦ Λέοντος Α' εἶχεν ἀρχίσει νὰ προσλαμβάνῃ καὶ ἐγχώρια στοιχεῖα, νῦν ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου εἶχε καταστῆ ἐντελῶς στρατὸς Ἑλληνικὸς χριστιανικὸς ἀπὸ τῶν πολιτῶν αὐτῶν καὶ ὑπηκόων τοῦ κράτους ἀπαρτιζόμενος. Εἰς τὸν στρατὸν λοιπὸν τοῦτον ὁ Ἡράκλειος ἤθελε νὰ ἐμπνεύσῃ αἴσθημα θρησκευτικὸν βαθύτατον, ἐξεγείρων καὶ ἀναρριπίζων τὸ αἴσθημα τοῦτο διὰ λόγων φλογερῶν ἐμφαινόντων ἰσχυρὰν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἔξαρσιν καὶ διὰ πράξεων ἠθικῶς κα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τανυκτικῶν, φέρων εἰς τοὺς πολέμους, ἔφιππος ὢν αὐτός, ἐν τῇ δεξιᾷ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ εἰκονιζομένου Θεοῦ ἐξορκίζων τοὺς ἀγωνιζομένους νὰ ἐκτελῶσι τὸ καθῆκον αὐτῶν. Ὁ μικρὸς αὐτοῦ στρατὸς ὥρμησεν ἐπὶ τὴν στρατείαν (620 μ. Χ.) ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ ἀνεχώρησεν ἐπὶ στόλου ἀπὸ τῆς πρωτευούσης.

Ὁ Ἡράκλειος δὲν ἠδύνατο νὰ πολεμήσῃ ἐπερχόμενος κατὰ μέτωπον ἐναντίον τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Περσῶν. Τὸ τοιοῦτον ἀπῄτει μέγαν καὶ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ μακροὺς ἀγῶνας. Διὰ τοῦτο ἀπῆλθε μετὰ τοῦ στόλου εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὰ μὴ κατεχόμενα ἔτι ὑπὸ τῶν Περσῶν, εἰς τὰ παράλια τῆς Κιλικίας. Καὶ ἀποβὰς εἰς τὰ παράλια ταῦτα καὶ ἑνώσας τὸν μικρὸν αὐτοῦ στρατὸν μετὰ τῶν ἔτι σῳζομένων ἐν τοῖς ὀχυροῖς τόποις τῶν μερῶν ἐκείνων φρουρῶν προσέβαλον ἀπὸ νότου τὴν μακρὰν καθ' ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐκτεινομένην καὶ διὰ τοῦτο πολλαχοῦ ἐξ ἀνάγκης ἀσθενῆ Περσικὴν παράταξιν. Καὶ διὰ πολλῶν μικρῶν πολέμων διελθὼν ἅπασαν σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ πλάτος καὶ μεταβὰς εἰς Πόντον καὶ Ἀρμενίαν ἠνάγκασε τοὺς Πέρσας, τοὺς κατέχοντας τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μέχρι Χαλκηδόνος, νὰ ἐκκενώσωσι τὸ πλεῖστον τῆς χώρας ταύτης καὶ νὰ ἀκολουθήσωσι τῷ Ἡρακλείῳ εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἡράκλειος παρασύρας αὐτοὺς ἐκεῖ ὅπου ἤθελεν αὐτός, συνεκρότησε μάχην, ἐν ᾗ ἐνίκησε λαμπρῶς. Ἀποτέλεσμα τῆς νίκης ταύτης ἦτο ἡ ἐντελὴς ἀπὸ Περσικῶν στρατευμάτων ἐκκένωσις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δι' ἧς χώρας ἐλευθέρως ἐπέστρεψε νῦν ὁ Ἡράκλειος (623) εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ μικρὸν μόνον διαμείνας καὶ μέγα θάρρος ἠθικὸν ἐμποιήσας τῷ λαῷ ἐπεχείρησε τὴν δευτέραν αὐτοῦ στρατείαν τὸ αὐτὸ ἔτος (623—624) ἀπελθὼν εἰς τὸν Πόντον καὶ τὴν Ἀρμενίαν. Πολλοὺς δὲ παραλαβὼν ἐκ τῆς χριστιανικῆς ταύτης χώρας ἐπικούρους, προθύμως προσερχομένους εἰς τὸν στρατὸν τοῦ χριστιανοῦ βασιλέως, εἰσήλασε νῦν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ἡ αἰφνίδιος αὕτη, τολμηρὰ καὶ τοσοῦτον ἀπροσδόκητος ἐν μέσῳ τοῦ Περσικοῦ κράτους ἐμφάνισις τοῦ πρὸ μικροῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀπειλουμένου Ἕλληνος βασιλέως τοσοῦτον ἐτάραξε τὸν Χοσρόην, ὥστε ἐτράπη εἰς φυγὴν εἰς τὰ ἔνδον τοῦ κράτους αὐτοῦ καταλείπων τὸν διαλυόμενον στρατὸν αὐτοῦ καὶ πόλεις καὶ φρούρια εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἑλληνικὸς δὲ στρατὸς πολλὰς ἐκπορθήσας πόλεις, καταστρέψας ναοὺς τῶν Περσικῶν Θεῶν (πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις καταστραφέντων ἱερῶν ναῶν), πεπληρωμένος λαφύρων ἀπεσύρθη τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους ἐκείνου (623—624) εἰς τὰς εὐκραεῖς περὶ τὸν Καύκασον χώρας, ἔνθα διεχείμα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σεν ἐν μέσῳ λαοῦ φίλων καὶ συμμάχων, Λαζῶν, Γεωργιανῶν καὶ Ἀβασγῶν, ἁπάντων Χριστιανῶν.

Ὑπὸ τῶν συμμάχων τούτων ἐνισχυθεὶς ὁ Ἡράκλειος στρατιωτικῶς, εἰσέβαλεν αὖθις τὸ ἔαρ τοῦ 624 εἰς τὰς Περσικὰς χώρας μεθ' ἧς καὶ τὸ προηγούμενον ἔτος τόλμης καὶ ἐνεργείας. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν ταύτην τρεῖς Περσικοὶ στρατοὶ νεωστὶ ὑπὸ τοῦ Χοσρόη συγκεκροτημένοι ἐπήρχοντο ἐκ διαφόρων διευθύνσεων, ἵνα κυκλώσωσι τὸν στρατὸν τοῦ Ἡρακλείου ἢ τοὐλάχιστον κωλύσωσι τὴν εἰς τὴν Περσίαν προέλασιν. Ἀλλ' ὁ Ἡράκλειος κατώρθωσε νὰ χωρίσῃ τοὺς τρεῖς στρατοὺς καὶ ἐπιτιθέμενος καθ' ἑκάστου ἰδιαιτέρως νὰ καταστρέψῃ ἕνα ἕκαστον κατ' ἰδίαν. Ἡ μεγάλη καὶ καταστρεπτικὴ εἰς τοὺς Πέρσας ἀποβᾶσα ἐν Σαλβανῷ τῆς Ἀρμενίας μάχη ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν στρατείαν τοῦ ἔτους τούτου.

Ὁ Ἡράκλειος δὲν ἠδυνήθη ἐπωφελούμενος τὴν νίκην αὐτοῦ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἐπιθετικὸν ἐν Περσίᾳ πόλεμον, ἕνεκα τοῦ ἐπελθόντος χειμῶνος, κυρίως δὲ διότι ὁ Χοσρόης ἐν τῷ μεταξὺ ποιούμενος χρῆσιν τῆς τακτικῆς τοῦ Ἡρακλείου ἔπεμψεν ἄλλον στρατὸν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἵνα ἐνεργήσῃ κατὰ τὰ νῶτα τοῦ αὐτοκράτορος. Τοῦτο ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα Ἡράκλειον νὰ ἐπιστρέψῃ ἐξ Ἀρμενίας καὶ Μεσοποταμίας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν παρακολουθῶν τὸν Περσικὸν στρατόν. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο πολεμίων στρατῶν μάχη συνήφθη ἀκριβῶς ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἐν ᾗ πρὸ 958 ἐτῶν ὁ μέγας Ἕλλην βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἶχε κατασυντρίψει τὸν μέγαν στρατὸν τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας. Παρὰ τὸν Σάρον καλούμενον ποταμὸν τῆς Κιλικίας ἤρατο ὁ Ἡράκλειος τὴν λαμπροτάτην καθ' ὅλον τὸν πόλεμον τοῦτον ἐναντίον τῶν Περσῶν νίκην, αὐτὸς οὗτος δείξας θαύματα ἀνδρείας κατὰ τὴν μάχην καὶ θάμβος καὶ ἔκπληξιν ἐμποιήσας μεγάλην τοῖς πολεμίοις διὰ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἡρωϊσμοῦ αὐτοῦ.

Ἡ νίκη αὕτη ἐκαθάρισεν αὖθις τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τῶν Περσῶν, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἡράκλειος ἐπεχείρησε νέαν τὸ ἑπόμενον ἔτος 625 ἐπιθετικὴν στρατείαν κατὰ τοῦ Χοσρόου. Οὗτος κατώρθωσε καὶ μεθ' ὅσας ἔπαθεν ἥττας νὰ συγκροτήσῃ τρεῖς νέας μεγάλας στρατιὰς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Χοσρόης ἦρχεν ἀχανῶν ἐκτάσεων γῆς ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Καυκάσου μέχρι τῶν Ἰνδιῶν ἐκτεινομένων, ἐνιαχοῦ πολυανθρωπότατα ᾠκημένων καὶ πλουσιωτάτων· εἶχε δὲ ἀπεριόριστον ἀπολυταρχικὴν ἐξουσίαν ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ, ἕνεκα δὲ τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου ἐπιτυχιῶν ἐπεκλήθη καὶ Παρβίζ, ἤτοι νικητής. Ὢν δὲ καὶ ἀκαταπόνητος ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ καὶ μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ εἰσβάλλοντα εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ βασιλέα, ὃν πρὸ μι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κροῦ ἐθεώρει καὶ ἐκάλει «εὐτελῆ δοῦλον», ἐνέτεινε νῦν πάσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἵνα συγκροτήσῃ νέους στρατοὺς ἐκμυζῶν καὶ τὴν τελευταίαν εἰς ἀνθρώπους καὶ χρήματα ζωτικὴν ἰκμάδα τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων στρατιῶν, ἃς οὕτω παρεσκεύασεν ὁ Χοσρόης, ἡ μία μὲν ἦτο προωρισμένη νὰ μένῃ ἐν Περσίᾳ πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας, ἡ δευτέρα ἔμελλε ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ Ἡρακλείου, ἡ δὲ τρίτη ἐπέμπετο αὖθις εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἵνα γενομένη κατὰ τὰ νῶτα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἡρακλείου μὴ ἐνεργήσῃ κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ διερχομένη τὴν Ἑλληνικοῦ στρατοῦ σπανίζουσαν Μικρὰν Ἀσίαν προελάσῃ μέχρι Χαλκηδόνος καὶ Χρυσουπόλεως, ὅπως πρὸ 10 ἐτῶν. Θέλων δὲ νῦν ὁ Χοσρόης νὰ κατενέγκῃ καιριώτατον πλῆγμα κατὰ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ δι' ἐπιθέσεως κατ' αὐτῆς τῆς πρωτευούσης τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ πράξῃ τοῦτο διὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Περσικοῦ, ἐζήτησε συμμάχους ἐν Εὐρώπῃ δυναμένους νὰ ἐνεργήσωσι κατὰ ξηρὰν τὴν τοιαύτην κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίθεσιν. Πρὸς τοῦτο δὲ ἔπεμψε πρεσβείαν πρὸς τὸν Χαγᾶνον τὸν Ἄβαρον. Ὁ δ' ἄπιστος οὗτος βάρβαρος θεωρήσας κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν διέλυσε μετ' αἰσχρᾶς παρασπονδίας τὴν πρὸς τὸν Ἡράκλειον εἰρήνην καὶ ἐπῆλθεν ἐναντίον τῆς πρωτευούσης μετὰ μεγάλου στρατοῦ βαρβαρικοῦ, ἐν ᾧ πλὴν τῶν Ἀβάρων ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ Σλαῦοι καὶ Βούλγαροι, καὶ ἤρξατο πολιορκῶν αὐτήν. Ὁ Χαγᾶνος εἶχε καὶ πολιορκητικὰς μηχανὰς κατασκευασθείσας ὑπὸ μηχανικοῦ στρατιώτου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ αἰχμαλωτισθέντος ποτὲ ὑπὸ τῶν Ἀβάρων· συνενοεῖτο δὲ νῦν πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἀπέναντι Ἀσιατικῇ ἀκτῇ τοῦ Βοσπόρου ἐσκηνωμένους Πέρσας, ἵνα ἐπιχειρήσωσι κοινὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον, τῶν Περσῶν διαβιβαζομένων εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀβάρων διὰ τῶν Σλαυϊκῶν καὶ τῶν Βουλγαρικῶν πειρατικῶν πλοίων. Ταῦτα κατέπλευσαν εἰς τὸν Βόσπορον ἐκ τῶν βορειανατολικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου, ἔνθα ᾤκουν οἱ Σλαῦοι καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Βούλγαροι. Συγχρόνως δὲ προέτεινε τοῖς κατοίκοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ καταλίπωσι τὴν πόλιν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς συμμάχους αὐτοῦ Πέρσας, ἐξερχόμενοι αὐτῆς, φέρων ἕκαστος μεθ' ἑαυτοῦ μόνον μίαν ἐνδυμασίαν καὶ μιᾶς ἡμέρας τροφήν. Ἐνῷ λοιπὸν ὁ αὐτοκράτωρ παρεσκευάζετο εἰς νέαν στρατείαν ἐναντίον τοῦ Περσικοῦ κράτους, μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας τοῦ προηγουμένου ἔτους, ἡ πόλις ἡ βασιλεύουσα, ἧς τὴν κυβέρνησιν καὶ ἄμυναν εἶχεν ἀναθέσει ὁ αὐτοκράτωρ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀναχωρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Πατριάρχην Σέργιον καὶ τὸν ἐπίτροπον Βῶνον, ἡ καρδία αὐτὴ τοῦ κράτους, διέτρεχε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Οἱ πολιορκούμενοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πατριάρχου Σεργίου ἀπέρριψαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν ἀπαίτησαν τοῦ Χαγάνου καὶ παρεσκευάσθησαν εἰς γενναιοτάτην ἀντίστασιν, ἐπικαλούμενοι συγχρόνως τὴν ἄνωθεν ἀντίληψιν. Πρὸς τοῦτο δὲ συνετέθησαν τότε καὶ ἐψάλησαν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Ἀκάθιστοι λεγόμενοι ὕμνοι, οἱ ἀπευθυνόμενοι ἰδίως εἰς τὴν Θεοτόκον, εἰς ἣν ἦτο ἀφιερωμένη ἡ πόλις (1). Ἡ μεγάλη τῇ 26 Ἰουλίου (626) γενομένη ἔφοδος τῶν Ἀβάρων ἀπεκρούσθη γενναίως, διότι ἡ γενομένη μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἀβάρων περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας τῆς ἐφόδου συμφωνία ἀπεκαλύφθη τοῖς πολιορκουμένοις διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου συλλήψεως τοῦ πλοίου τοῦ ἐπανάγοντος τοὺς Πέρσας ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Χαγάνου εἰς τὴν Χαλκηδόνα. Ὁ πειρατικὸς στόλος, ὁ Σλαυϊκὸς καὶ ὁ Βουλγαρικὸς κατεδυθίσθη ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Ἑλληνικοῦ· καὶ ὁ Χαγᾶνος μετὰ νέας ἀπειλὰς καὶ ἀποτυχούσας ἐπιθέσεις ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ, ἀφοῦ ἔκαυσε τὰς πολιορκητικὰς μηχανάς. Οὕτως ἐσώθη ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ μετ' αὐτῆς τὸ κράτος. Διότι, ἂν ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπιπτε νῦν, ἅπαν τὸ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὸν κράτος ἔμελλε νὰ καταλυθῇ ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ἀλλ' ἥ τε στρατηγικὴ θέσις καὶ πρὸ πάντων ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ἐνοικοῦσα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἔσωσε τὸ κράτος. Οὕτως εἶχε συμβῇ καὶ καθ' ὃν χρόνον οἱ Οὐστρογότθοι τῷ 378 καὶ 396 ἐπεχείρησαν τὰς μεγάλας ἐναντίον τοῦ κράτους ἐπιδρομάς. Ἡ Κωνσταντινούπολις σωθεῖσα καὶ τότε ἔσωσε τὸ κράτος. Τοῦτο δὲ πολλάκις θέλομεν ἰδεῖ ἐπαναλαμβανόμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἑπομένων αἰώνων. Οἱ κάτοικοι τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ θρησκευτικῇ αὐτῶν ἐξάρσει ἐπὶ τῇ νίκῃ, εἰς ἣν ἡ ἐξέγερσις τοῦ ὑπὲρ τῆς πίστεως αἰσθήματος τοσοῦτον συνετέλεσεν, ἀπέδοσαν εἰκότως τὴν νίκην εἰς τὴν θείαν ἀντίληψιν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν προστάτιν τῆς πόλεως Θεοτόκον, εἰς ἣν ἐποιήθη καὶ ὁ μετὰ τῶν Ἀκαθίστων ὕμνων ψαλλόμενος ἐκ μέρους τῆς πόλεως νικητήριος παιάν(2). Καὶ οἱ μὲν Ἄβαροι ἀπεχώρησαν τῆς πόλεως, ἀλλ' ὁ ἐν Χαλκηδόνι καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλληνικῇ Ἀσίᾳ Περσικὸς στρατὸς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ

(1) Οἱ ὕμνοι οὗτοι λέγονται ἀκάθιστοι, διότι ψαλλομένων αὐτῶν ἵσταντο ἐπὶ ποδὸς πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ. Εἶνε δὲ γνωστοὶ νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χαιρετισμοί*. Οἱ Χαιρετισμοὶ ψάλλονται καὶ νῦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τμηματικῶς κατὰ τὰς παρασκευὰς τῶν τεσσάρων πρώτων ἑβδομάδων τῆς Μεγάλης Τεσσαρακονθημέρου Νηστείας, ἐν ὅλῳ δὲ τὴν Παρασκευὴν τῆς πέμπτης ἑβδομάδος.

(2) Ὁ νικητήριος παιὰν ἔχει οὕτω : « Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια, ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια, ἀναγράφω σοι ἡ πόλις σου, Θεοτόκε. Ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον, ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, ἵνα κράζω σοι, Χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξολοθρευθῇ ἢ νὰ ἐκδιωχθῇ ἐντεῦθεν μὴ ὑπάρχοντος στρατοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπαρκοῦς ἐν τῇ χώρᾳ. Ἡ τύχη τούτου ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως τοῦ μεγάλου ἐν αὐτῇ τῇ Περσίᾳ διεξαγομένου πολέμου.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἄβαροι ἀπεχώρουν ἄπρακτοι ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἡράκλειος εἰσέβαλλεν ἐκ νέου εἰς τὸ Περσικὸν κράτος σύμμαχον ἔχων γενναῖον Τουρκικὸν ἔθνος, τὸ ἔθνος τῶν Χαζάρων. Οἱ Χάζαροι οὗτοι ἦσαν Τοῦρκοι εἰδωλολάτραι, ὅπως πάντες οἱ Τοῦρκοι τῶν χρόνων τούτων, εἶχον δὲ μεταναστεύσει ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τουρκικῶν χωρῶν εἰς τὰς μεταξὺ τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Εὐξείνου πρὸς βορρᾶν τοῦ Καυκάσου κειμένας χώρας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ὅθεν ἐξετάθησαν κατὰ μικρὸν μέχρι τῆς Κριμαϊκῆς Χερσονήσου καὶ τῶν ὑπερθεν αὐτῆς χωρῶν τῆς νοτίου Ρωσίας. Ὁ ἡγεμὼν ἢ Χαγᾶνος τῶν Χαζάρων τούτων (διότι καὶ παρὰ τοῖς Τούρκοις τούτοις τοιαύτας προσωνυμίας ἔφερον οἱ ἡγεμόνες), Ζιεβὴλ συμφώνως πρὸς τὰς μετὰ τοῦ Ἡρακλείου συμφωνίας εἰσῆλασε μετὰ μυριάδων στρατοῦ διὰ τῶν Κασπίων πυλῶν εἰς τὰς Περσικὰς χώρας, φοβερὰν ἐπιφέρων καταστροφήν, πυρπολῶν πόλεις καὶ κώμας καὶ αἰχμαλωτίζων πλῆθος ἀνθρώπων. Ἦλθε δὲ ἔπειτα ὁ αὐτὸς Χαγᾶνος εἰς συνάντησιν τοῦ αὐτοκράτορος πλησίον τῆς νῦν παρὰ τὸν Καύκασον Ρωσικῆς πόλεως Τιφίλιδος, ἔνθα κατέταξεν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν 40 χιλιάδας ἐπιλέκτους ἄνδρας ἐκ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ υἱοῦ (1). Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ, οὗτινος ὁ στρατὸς ηὐξήθη σημαντικῶς διὰ τῆς προσθήκης τῶν Τούρκων, δὲν εἰσέβαλε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν Περσίαν, ἔπεμψε δὲ μετὰ στρατοῦ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Θεόδωρον, ὅστις εἰσελάσας εἰς τὴν Περσίαν ἐνίκησε τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα Περσικὸν στρατόν. Αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ κατὰ τὸ ἔτος 626 ἐξεπόρθησεν ὅσα ἔτι φρούρια κατείχοντο ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἵνα ἔχῃ τὰ νῶτα αὐτοῦ ἠσφαλισμένα, ἐπεχείρησε τὸ ἐπόμενον ἔτος 627 τὴν τελευταίαν ἀθάνατον αὐτοῦ στρατείαν καὶ διεξήγαγεν αὐτὴν μόνον διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ στρατοῦ, τῶν Τούρκων συμμάχων ἐπανελθόντων εἰς τὰ ἴδια (2). Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην μετὰ πολλὰς κατὰ μέρος νίκας καὶ ἐκπόρθησιν πολλῶν ἐπὶ τοῦ Τίγρητος φρουρίων, καὶ ἰδίως τῶν Δασταγέρδων, ἔνθα εὑρέθησαν θησαυροὶ καὶ γυναι-

(1) Ἡ ἐν Τιφίλιδι συνάντησις τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τοῦ Ζιεβὴλ εἶναι ἡ πρώτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ συνάντησις Ἕλληνος βασιλέως μετὰ Τούρκου, μὴ μωαμεθανοῦ, ἡγεμόνος. Κατὰ τὴν συνάντησιν ταύτην ὁ Χαγᾶνος Ζιεβὴλ προσεκύνησε τὸν αὐτοκράτορα, τρὶς φιλήσας τὸν τράχηλον αὐτοῦ, ἅπας δὲ ὁ στρατὸς ὁ Τουρκικὸς ἔπεσε πρηνὴς πρὸς ἔνδειξιν σεβασμοῦ καὶ ὑποταγῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα.

(2) Οἱ Τοῦρκοι ἐπέστρεψαν, διότι ἀπέθανεν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν υἱὸς τοῦ Ζιεβήλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κών τις τοῦ βασιλέως, συνεκρότησεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πάλαι μεγάλης καὶ περιβοήτου πόλεως Νινευὶ τῇ 27 Ἰουλίου τοῦ 627 τὴν μεγάλην μάχην, ἥτις ἔθηκε τέρμα εἰς τὸν πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη διαρκέσαντα καταστρεπτικὸν πόλεμον. Ὁ Περσικὸς στρατὸς ἡττήθη κατὰ κράτος, ἄπειρος δὲ λεία καὶ αἰχμαλώτων μέγα πλῆθος περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Χοσρόης ἔφυγεν εἰς τὰ ἔνδον τοῦ κράτους, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκροτήσῃ νέον στρατόν. Οἱ μεγιστᾶνες καὶ ὁ λαὸς τῆς Περσίας καταπεπονημένοι ὑπὸ τοῦ μακροῦ πολέμου ἐπανέστησαν κατ' αὐτοῦ, ὅπως εἶχον ἐπαναστῆ κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ὁρμίσδα ἐν τῷ πρὸς τὸν Μαυρίκιον πολέμῳ. Αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Χοσρόου Καβάδης Β' ἢ Σιρόης ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ Χοσρόης συνελήφθη ὑπὸ τούτου καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς, καὶ ἀφοῦ εἶδε 18 αὐτοῦ υἱοὺς φονευθέντας ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν Σιρόου, ἐφονεύθη καὶ αὐτός. Ὁ Ἡράκλειος γενναῖος καὶ μεγάθυμος φανεὶς καὶ ἐν τῇ συνομολογήσει τῆς εἰρήνης (8 Ἀπριλίου 628), ὡς ἐφάνη γενναῖος καὶ ἀνδρεῖος ἐν τῷ πολέμῳ, ἔδωκε τὴν εἰρήνην εἰς τὸν ἐξαιτησάμενον αὐτὴν Σιρόην ἐπὶ ἐπιεικεστάτοις ὅροις. Διὰ τῶν ὅρων τούτων ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὑπεχρεοῦτο ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸ κράτος τὸ Ἑλληνικὸν ἅπαντα τὰ ἐν τῷ πολέμῳ καταληφθέντα καὶ τὰ ἔτι κατεχόμενα μέρη, ἀποκαθισταμένων τῶν πρὸ τοῦ πολέμου ὁρίων, ν' ἀποδώσῃ πάντας τοὺς αἰχμαλώτους, ἔτι δὲ τὸ τίμιον ξύλον τοῦ Σταυροῦ τὸ ἁρπαγὲν ἐξ Ἱεροσολύμων. Τὴν μεγάλην νίκην καὶ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἀνήγγειλεν ὁ Ἡράκλειος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δι' ἀγγελιαφόρων καὶ δι' ἀγγέλματος μακροῦ ἀναγνωσθέντος ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἀρχομένου ἀπὸ τῆς ῥήσεως τῆς ψαλμικῆς: «Ἀλαλάξατε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ, ἐν εὐφροσύνῃ κτλ.».

Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεψε διὰ Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἧς οἱ κάτοικοι, κλῆρος καὶ λαός, προϋπήντησαν αὐτῷ ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ὄχθης τοῦ Βοσπόρου καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος 629 ὁ Ἡράκλειος ἀπῆλθεν ἀπὸ τῆς πρωτευούσης εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ τὸ τίμιον ξύλον τοῦ Σταυροῦ. Ἐν Ἱερουσαλὴμ δέ, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου, αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων τὸ ἱερὸν ξύλον ἔστησεν αὐτὸ ἐν Γολγοθᾷ, ἔνθα ἵστατο καὶ πρότερον, ἱδρυθὲν ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Ἑλένης (1).

(1) Ἐγένετο δὲ ἡ ἱερὰ αὕτη τελετὴ τὴν αὐτὴν ἡμέραν 14 Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν εἶχε γείνει καὶ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου· καὶ ἡ ἡμέρα αὕτη ἑορτάζεται μέχρι νῦν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἀνάμνησιν τῆς διπλῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οὕτως ἐπερατώθη ὁ 25 ἔτη διαρκέσας καταστρεπτικὸς πόλεμος, πολλὴν μὲν δόξαν καὶ αἴγλην ἠθικὴν περιποιήσας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, πολλὴν δὲ ταπείνωσιν εἰς τὸ κράτος τὸ ἀντίπαλον, καταπόνησιν δὲ δεινὴν εἰς ἀμφότερα τὰ κράτη ἐπενεγκὼν καὶ καταστήσας ἀμφότερα ἀνίκανα εἰς ἀντιμετώπισιν τοῦ νέου φοβεροῦ ἀμφοτέρων ἀντιπάλου. Οὗτος ὁρμητικὸς νῦν ἐπήρχετο καὶ ἀπροσδόκητος ἀπὸ νότου ἐναντίον ἀμφοτέρων, καὶ διὰ τῆς ἐντελοῦς καταστροφῆς τοῦ ἡττημένου καὶ τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ τοῦ νικητοῦ ἔμελλε νὰ ἱδρύσῃ νέον κράτος παγκόσμιον, κράτος οὐχὶ ἁπλῶς πολιτικόν, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὸν κατ' ἐξοχήν, ὑπὸ νέας θρησκείας παραχθὲν καὶ διὰ τῆς θρησκείας ταύτης κραταιωθὲν καὶ δεσπόσαν τοῦ πλείστου μέρους τοῦ κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Η ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΡΑΒΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

1. Οἱ Ἄραβες.—Μωάμεθ καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ.

Τὸ νέον κράτος καὶ ἡ νέα θρησκεία ἱδρύθησαν ἐν μέσῳ τοῦ ἔθνους τῶν Ἀράβων ὑπὸ τοῦ Ἄραβος Μωάμεθ. Οἱ Ἄραβες *ἀνθρωπολογικῶς*, ἤτοι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν διάπλασιν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῆς τοιαύτης διαπλάσεως στηριζομένην διαίρεσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀνήκουσιν εἰς τὴν Λευκὴν ἢ Καυκασίαν φυλήν (1)· γλωσσικῶς δὲ ὑπάγονται εἰς τὴν Σημιτικὴν γλωσσικὴν διαίρεσιν τῆς Καυκασίας φυλῆς, ὄντες συγγενεῖς κατὰ τὴν γλῶσσαν πρὸς τοὺς ἀρχαίους Βαβυλωνίους καὶ Ἀσσυρίους, τοὺς Ἑβραίους, Φοίνικας, Σύρους, οἵτινες πάντες ὡς καὶ οἱ Ἄραβες καλοῦνται Σημιτικοί, ὡς καταγόμενοι τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν Π. Διαθήκην ἀπὸ Σήμ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Νῶε. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ εὑρίσκομεν τὸν λαὸν τῶν Ἀράβων οἰκοῦντα ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐν τῇ Ἀραβικῇ καλουμένῃ μεγάλῃ χερσονήσῳ καὶ ἐν ταῖς πρὸς ἀνατολὰς τῆς Συ-

(1) Τὸ ἐκ τοῦ Ἄραψ παραχθὲν παρ' ἡμῖν Ἀράμπης, ὅπερ σημαίνει Μαῦρος, ἔλαβε τοιαύτην σημασίαν, οὐχὶ μόνον διότι οἱ Ἄραβες εἰς τοὺς Μαύρους τῆς Ἀφρικῆς μετέδοσαν τὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διότι οἱ Ἀραβόγλωσσοι οὗτοι μωαμεθανοὶ Μαῦροι διὰ τῶν Ἀράβων ἐγένοντο γνωστοὶ ἐν Τουρκίᾳ, ὑπὸ τούτων πωλούμενοι ὡς δοῦλοι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρίας καὶ Παλαιστίνης ἐκτεινομέναις ἐρήμοις. Ἀλλ' οἱ Ἄραβες οὗτοι, οἵτινες καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας δὲν ἦσαν ἄγνωστοι (Ἀράβιοι ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καλούμενοι), δὲν ἐκτήσαντο πολλὴν σπουδαιότητα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῇ ἀρχαίᾳ. Ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ πραγματικὴ ἐμφάνισις αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ παρ' αὐτοῖς γεννηθέντος καὶ ἀναπτυχθέντος Μωαμεθανισμοῦ ἢ Ἰσλάμ. Πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ *Ἰσλάμ*, ἤτοι τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας, οἱ Ἄραβες εἶχον θρησκείαν, ἥτις ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις μὴ ἀπέχουσα πολὺ τῆς μονοθεΐας τῶν Ἑβραίων, οὖσα δηλονότι λατρεία ἑνὸς μόνου Θεοῦ καλουμένου Ἀλλὰχ (Ἀλ-ιλὰχ = ὁ Θεός, Ἑβρ. Ἐλωχείμ), ἀνεμίχθη βραδύτερον μετὰ τῆς ἀστερολατρίας τῶν Βαβυλωνίων καὶ Φοινίκων, ἐν μέρει δὲ καὶ μετὰ κτισματολατρίας παχυλῆς. Ἰδίως δὲ ἐλατρεύετο παρ' αὐτοῖς οὐρανοπετής τις λίθος *Χαδζὰρ* καλούμενος, ἀποτελῶν τὸ ἱερώτατον σέβασμα πασῶν τῶν Ἀραβικῶν φυλῶν, φυλαττόμενον ἐν Μέκκᾳ ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ ναῷ τῷ καλουμένῳ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ (Βεϊτουλλὰχ ἢ Κααβᾶ) κτισθέντι κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Ἀράβων ὑπὸ Ἀβραάμ, ὃν καὶ οἱ Ἄραβες τιμῶσιν ὡς γενάρχην αὐτῶν ὡς καταγόμενοι ἀπὸ τοῦ ἐξ Ἄγαρ υἱοῦ τοῦ Ἀβραὰμ Ἰσμαὴλ καὶ διὰ τοῦτο καλούμενοι καὶ Ἰσμαηλῖται καὶ Ἀγαρηνοί. (1) Καὶ ἡ πόλις Μέκκα ἦτο παρ' αὐτοῖς ἱερὰ πόλις ἕνεκα τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ *Κααβᾶ*. Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ κατ' ἀρχὰς μονοθεϊστικὴ θρησκεία τῶν Ἀράβων παρεξετράπη κατὰ μικρὸν εἰς πολυθεΐαν καὶ κτισματολατρίαν, δὲν ἀπώλετο παντελῶς ὁ μονοθεϊστικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ· καὶ ὁ ἐν ἀρχῇ μόνος θεὸς Ἀλλὰχ ὠνομάσθη εἶτα ἐν τῷ πολυθεϊσμῷ Ἀλλὰχ-τααλὶ = Ὕψιστος θεός. Ἀφ' οὗ δὲ χρόνου ἐκηρύχθη ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ, αἱρέσεις χριστιανικαί, πρὸ πάντων ἰουδαΐζουσαι (θεωροῦσαι δηλονότι τὸν Χριστὸν ὡς Μεσσίαν καὶ μέγαν προφήτην, οὐχὶ θεὸν καὶ θεάνθρωπον) διεδόθησαν καὶ ἐν Ἀραβίᾳ. Καὶ Ἰουδαϊκαὶ δὲ ἀποικίαι ἦ παροικίαι οὐκ ὀλίγαι ὑπῆρχον ἐν Ἀραβίᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς διασπορᾶς τῶν Ἰουδαίων. Ἐκ τῆς ποικιλίας δὲ ταύτης τῶν θρησκευμάτων ζωη-

(1) Ἄλλο συνηθέστατον ὄνομα διδόμενον εἰς τοὺς Ἄραβας ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων εἶνε τὸ ὄνομα Σαρακηνοί (=Ἀνατολικοὶ ἐκ τοῦ Ἀραβ. σαρκ=ἀνατολή ;). Οὕτω δὲ ἐκαλοῦντο ἰδίως οἱ Ἄραβες τῆς βορειοδυτικῆς Ἀραβίας (ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τῆς νοτίου). Τοὺς Σαρακηνοὺς ὡς μισθοφόρους στρατιώτας εὑρίσκομεν ἤδη πολὺ πρὸ τοῦ Μωάμεθ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 378, ὅτε κατὰ τὴν Γοτθικὴν ἐναντίον τῆς πόλεως ἐπιδρομὴν τὴν ἐπακολουθήσασαν τῷ θανάτῳ τοῦ Οὐάλεντος (σ. 37) οἱ Σαρακηνοὶ μισθοφόροι ἦσαν οἱ ὑπερασπίζοντες τὴν πρωτεύουσαν ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Τὸ ὄνομα Σαρακηνοὶ μετὰ τὸν Μωάμεθ κατέστη συνώνυμον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὅπως καὶ τὸ Ἀγαρηνός, πρὸς τὸ Μωαμεθανός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρὸς ὑπῆρχε θρησκευτικὸς ἀνταγωνισμὸς ἐν Ἀραβίᾳ μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τῶν διαφόρων θρησκευμάτων καθ' οὓς χρόνους ἐγεννήθη ὁ Μωάμεθ.

Ὁ Μωάμεθ (Μουχάμμετ) ἐγεννήθη ἐν Μέκκᾳ τῷ 571 βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Ἰουστίνου Β'. Ἀπὸ δὲ νεότητος μεγάλην δεικνύων ροπὴν εἰς τὸν θρησκευτικὸν βίον καὶ τὰς θρησκευτικὰς μελέτας εἰς συχνὴν διετέλει συνάφειαν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς νοτίου Ἀραβίας (ὅπου ὑπῆρχον τότε γνήσιοι Χριστιανοὶ ἴδ. σελ. 80), ἔνθα μετέβαινε χάριν ἐμπορίας, καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ βορείῳ Ἀραβίᾳ ἰουδαΐζοντας Χριστιανοὺς καὶ πρὸς Ἑβραίους. Γενόμενος δ' ἀνὴρ ὡρίμου ἀναπτύξεως (περὶ τὸ 40 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ) παρέστη ἐν Μέκκᾳ (610 μ. Χ.) ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἀραβικοῦ λαοῦ ὡς προφήτης κηρύττων τὴν νέαν αὐτοῦ θρησκευτικὴν διδασκαλίαν, τὴν ἔχουσαν ὡς δόγμα θεμελιῶδες καὶ ἀρχὴν ὑπερτάτην ὅτι «εἷς μόνος ὑπάρχει θεὸς καὶ Μωάμεθ εἶναι ὁ προφήτης αὐτοῦ». Ἡ διδασκαλία αὕτη, ἣν ἐκήρυσσεν ὁ Μωάμεθ ὡς θεόπνευστον, ὡς διὰ τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτὸν ἀποκαλυφθεῖσαν, καὶ περὶ ἧς ἐκτενέστερον θέλομεν διαλάβει κατωτέρω, ἐν ἀρχῇ δὲν ἠξιώθη πολλῆς προσοχῆς παρὰ τῇ Ἀραβικῇ ἀριστοκρατίᾳ τῆς Μέκκας. Ὅτε δὲ κατὰ μικρὸν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ νέου προφήτου ηὐξήθησαν σημαντικῶς, ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ κυρίως προσερχόμενοι, ἠσπάσαντο δὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν προκρίτων Μεκκανῶν, ἤρξατο διωγμὸς κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων Μεκκανῶν καὶ ἠπειλήθη θάνατος κατὰ τοῦ προφήτου. Τότε οὗτος ἔφυγεν ἀπὸ Μέκκας καὶ μετέβη εἰς τὴν ἀντίζηλον ταύτῃ πόλιν τῆς Ἀραβίας Μεδινάν, ἔνθα ἔτυχε καλῆς ὑποδοχῆς. Ἡ φυγὴ αὕτη τοῦ Μωάμεθ (ἡ γενομένη τῇ 16 Ἰουλίου 622) καλουμένη Ἀραβιστὶ Χίδζρα ἢ Χέδζρα (Ἐγίρα ὡς μετεσχηματίσθη ἡ λέξις ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις)=φυγή, ἐθεωρήθη ὕστερον ὡς σπουδαιότατον γεγονὸς ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ γενέσει τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, ὡς διὰ ταύτης σωθέντος τοῦ προφήτου καὶ διὰ ταύτης θεμελιωθείσης τῆς νέας θρησκείας αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐγένετο ἀρχὴ τῆς μέχρι σήμερον παρ' ἅπασι τοῖς μωαμεθανικοῖς λαοῖς χρονολογίας (1). Ἐν

(1) Μωαμεθανικῆς χρονολογίας, ἧς ποιοῦνται χρῆσιν μέχρι νῦν πάντες οἱ μωαμεθανικοὶ λαοί. Ὁἴκοθεν δὲ νοεῖται ὅτι, ἵνα μεταφέρῃ τις οἱανδήποτε χρονολογίαν τῆς Ἐγίρας εἰς τὴν Χριστιανικήν, πρέπει νὰ προσθέτῃ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῆς Ἐγίρας τὸν ἀριθμὸν 622 ὡς καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ σεληνιακοῦ ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους. Διότι οἱ Ἄραβες, καὶ κατ' αὐτοὺς πάντες οἱ μωαμεθανικοὶ λαοί, ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους· 30 δὲ ἔτη σεληνιακοῦ ἔτους ἰσοδυναμοῦσι πρὸς 29 ἡλιακοῦ. Οὕτω τὸ ἔτος 1905 μ. Χ. εἶναι τὸ 1325 ἔτος τῆς Χίδζρας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μεδινᾷ ὁ Μωάμεθ προσεκτήσατο πολλοὺς ὀπαδούς, δι' ὧν συνεκρότησεν ἤδη κράτος θρησκευτικὸν καὶ περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Μεκκανούς, οἵτινες μετὰ πολλὰ ἔτη ἠναγκάσθησαν (630) ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς προφήτην καὶ ἄρχοντα. Οὕτω δὲ πᾶσα ἡ 'Αραβία προσῆλθεν εἰς τὸν Μωαμεθανισμὸν καὶ ἀπετέλεσε μίαν κοινωνίαν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ἀρχὴν τοῦ Μωάμεθ, ὅστις ἐτελεύτησε μικρὸν μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου (632 μ. Χ.).

2. Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ.

Αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ, ἤτοι τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθείσης θρησκείας, ἣν ὠνόμασεν *'Ισλάμ*, ἤτοι *ἀφοσίωσιν* εἰς τὸν Θεὸν (οἱ ὀπαδοὶ τοῦ 'Ισλὰμ καλοῦνται μουσλὶμ ἢ μουσουλμὰν=ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ θεῖον) εἶναι α') ἡ πίστις εἰς τὴν ἑνότητα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ ἑνιαῖον δηλονότι καὶ ἀδιαίρετον τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· τὴν ἀρχὴν ταύτην, τὸ δόγμα ὅτι εἷς μόνος ὑπάρχει θεός, ἐτόνισεν ὁ Μωάμεθ πρὸ πάντων ἐναντίον τοῦ παρὰ Χριστιανοῖς δόγματος τῆς τρισυποστάτου θεότητος· β') ἡ πίστις ὅτι ὁ Μωάμεθ εἶναι προφήτης τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθέντος εἰς αὐτὸν καὶ ἐμπνεύσαντος αὐτῷ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. 'Αλλὰ τὸ διπλοῦν τοῦτο θεμελιῶδες δόγμα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ («Εἷς Θεὸς ὑπάρχει καὶ Μωάμεθ εἶναι ὁ προφήτης αὐτοῦ») συνέδεσεν ὁ Μωάμεθ μετὰ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων τῆς Χριστιανικῆς καὶ τῆς 'Ιουδαϊκῆς θρησκείας. Ὁ Θεὸς ὁ ἀποκαλυφθεὶς εἰς αὐτὸν εἶναι αὐτὸς ὁ Θεὸς ὁ ἀποκαλυπτόμενος ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διὰ τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ. Ἔπεμψε δὲ αὐτὸν ὁ Θεὸς οὗτος ὡς νέον, ὡς ἔσχατον τῶν προφητῶν, διότι, ὡς ἔλεγεν, οἵ τε 'Ιουδαῖοι καὶ οἱ Χριστιανοὶ διέστρεψαν τὴν διὰ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, γενομένην αὐτοῖς διδασκαλίαν τῆς θεογνωσίας καὶ τῆς ἀληθοῦς πίστεως. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ ὁ Θεός, ὁ κατὰ τὰς Γραφὰς δημιουργήσας τὸν κόσμον καὶ τὸν 'Αδάμ, ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ δημιουργηθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἀνθρώπινον γένος διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἐδίδαξεν αὐτὸ διὰ τούτων τὴν μόνην ἀληθῆ εἰς Θεὸν πίστιν, τὸ *'Ισλάμ*, τὴν πρώτην καὶ αἰώνιον θρησκείαν, ἧς ὀπαδοὶ ἦσαν πάντες οἱ προφῆται καὶ ὁ Χριστός, ὄντες πάντες οὗτοι *μουσλίμ*. Προφῆταί εἰσι πάντες οἱ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐμπνεόμενοι ἐκλεκτοὶ ἄνθρωποι, οἱ διδάσκοντες τὴν θεογνωσίαν καὶ ἐμπεδοῦντες αὐτὴν διὰ θαυμάτων· ἀλλὰ μέγιστοι τῶν προφητῶν εἶναι ἓξ, ὁ 'Αδὰμ ὁ πρωτόπλαστος, ὁ Νῶε, ὁ 'Αβραάμ, ὁ Μωϋσῆς, ὁ 'Ιησοῦς (ὃν καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ Μωάμεθ καλεῖ *Χριστὸν* (μεσὶχ=μεσσίας) ὡς μέγαν προφήτην καὶ ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ) καὶ ὁ ἔσχατος πάντων, ὁ παραλαβὼν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ πάσας τὰς τῶν ἄλλων διδασκαλίας καὶ καθάρας αὐτὰς ἀπὸ τῶν πλανῶν καὶ τῶν διαστροφῶν τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Χριστιανῶν, ὁ Μωάμεθ. Ὡς μεγίστην τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας, ἤτοι τοῦ Ἰσλάμ, παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς διαστροφὴν θεωρεῖ ὁ Μωάμεθ ἀκριβῶς τὰ δύο κυριώτατα δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας: τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος (κηρύττων αὐτὸς τὴν *ἑνότητα τῆς θεότητος*) καὶ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὸν Μωάμεθ εἶναι προφήτης μέγιστος, ἔχων τὴν ἐξαιρετικὴν ταύτην ἐν ἅπασι τοῖς ἀνθρώποις ὑπεροχήν, ὅτι *ἐγεννήθη* ἀσπόρως. Τοῦτο ὅμως οὐδαμῶς μαρτυρεῖ θεότητα, ἀλλὰ θαῦμα ὑπερφυὲς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ προφήτῃ αὐτοῦ. Ὁ Ἰησοῦς πρὸς τούτοις ἐν τῇ ἰδιότητι αὐτοῦ ὡς μεγάλου προφήτου εἶναι καὶ Λόγος (οὐχὶ υἱὸς) ἐνσαρκωθεὶς τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' εἶναι πάντοτε ἄνθρωπος. Ὁ Μωάμεθ θεωρεῖ πρὸς τούτοις ψευδῆ τὰ λεγόμενα περὶ τῆς σταυρώσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Κατ' αὐτὸν ὁ Χριστὸς οὔτε ἐσταυρώθη (1) οὔτε ἀπέθανε. Τοῦτο ψευδῶς ὑπέλαβον οἱ Ἑβραῖοι, τυφλωθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀνομίᾳ αὐτῶν καὶ νομίσαντες ὅτι ἐσταύρουν τὸν Χριστόν, ἐνῷ ὁ σταυρωθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἦτό τις Ἑβραῖος. Ὁ δὲ Χριστὸς ἀνελήφθη εἰς Οὐρανοὺς ἐν σώματι, ὅπως καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ προφῆται (Ἐνὼχ καὶ Ἠλίας), μέλλει δὲ αὐτὸς νὰ κρίνῃ τοὺς ἀνθρώπους ἐν τῇ ἐσχάτῃ κρίσει, τοῦ Μωάμεθ συνηγοροῦντος τότε ἁπλῶς ὑπὲρ τῶν Μουσλίμ.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἐν κεφαλαίῳ εἶναι ἡ δογματικὴ καὶ ἡ ἱστορικὴ τοῦ Μωάμεθ διδασκαλία περὶ τοῦ Ἰσλάμ, ὅπερ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου καὶ ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ἦν κατ' αὐτὸν ἡ μόνη ἀληθὴς θρησκεία, διαστραφὲν δὲ ἔπειτα ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Χριστιανῶν ἀνεφάνη ἐν τῷ κόσμῳ ἐν τῇ καθαρότητι αὐτοῦ, μετὰ νέας λαμπηδόνος, διὰ τοῦ Μωάμεθ.

Πᾶς μουσλὶμ ἢ μουσουλμᾶνος πρέπει κατὰ τὸν Μωάμεθ νὰ ἐργάζηται διηνεκῶς ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τοῦ Ἰσλάμ, οὐχὶ μόνον διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργου, ἤτοι διὰ τοῦ ξίφους. Τοῦτο ἀπαιτεῖ αὐτὴ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἡ πρὸς αὐτὸ εὐσπλαγχνία. Πᾶς μὴ ὢν μουσλίμ, ἤτοι μὴ πιστεύων εἰς τὸ Ἰσλάμ, εἶναι καταδεδικασμένος ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ εἰς αἰώνιον κόλασιν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀπιστία αὕτη προέρχεται ἀπὸ διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς τυφλώσεως, εἶναι ἀνάγκη οἱ λαοὶ καὶ τὰ ἔθνη τὰ διατελοῦντα ἐν

(1) Διὰ τοῦτο οἱ Μωαμεθανοὶ οὐ μόνον δὲν σέβονται τὸν Σταυρόν, ἀλλὰ καὶ μυσάττονται, θεωροῦντες αὐτὸν ὡς ψευδὲς σύμβολον ψευδοῦς καὶ ἀσεβοῦς περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῷ σκότει τῆς ἀπιστίας, καὶ διὰ τοῦ ξίφους ἔτι, πρὸς ἴδιον μέγα ὄφελος, νὰ προσέλθωσι διὰ τοῦ Ἰσλὰμ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν λαῶν τῶν μὴ πιστευόντων εἰς τὸ Ἰσλάμ, καὶ κυρίως εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ, πρέπει νὰ διακρίνωνται ἀπὸ τῶν κυρίως ἀπίστων (Καφὶρ (1)) οἱ λεγόμενοι λαοὶ τῆς Βίβλου (ἐχλ-ἐλ-κιτάπ), οἵτινες εἶναι οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Οὗτοι, καίπερ μὴ πιστεύοντες εἰς τὴν διὰ τοῦ Μωάμεθ γενομένην ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰσλάμ, οὐχ ἧττον δὲν εἶναι παντελῶς ξένοι πρὸς τὸ Ἰσλάμ, ἀφοῦ πιστεύουσιν εἰς τὴν Βίβλον, εἰς τὸν Θεὸν τῆς Βίβλου καὶ εἰς τοὺς προφήτας (πλὴν τοῦ Ἰησοῦ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πλὴν τοῦ Μωάμεθ Ἰουδαῖοι καὶ Χριστιανοί). Οἱ τοιοῦτοι λοιπὸν πρέπει νὰ προσάγωνται εἰς τὸ Ἰσλὰμ οὐχὶ διὰ τοῦ ξίφους, ἀλλὰ διὰ τοῦ λόγου. Διὰ τοῦτο ὁ Μωαμεθανισμὸς πανταχοῦ, ὅπου ἦρξεν, ἐξωλόθρευσε πᾶσαν ἄλλην θρησκείαν πλὴν τῆς Χριστιανικῆς καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς, εἰς ἃς ἀμφοτέρας ἐπέτρεψεν ἀνεκτήν τινα ὕπαρξιν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων νοεῖται ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιλαμβάνει καὶ τὴν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν πίστιν, ἥτις καὶ ἐν τῷ Μωαμεθανισμῷ, ὡς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, συνδέεται μετὰ τῆς πίστεως εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ τὴν ἐσχάτην κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ κρίσει πάντες οἱ μουσλὶμ κριθήσονται μόνον κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν καὶ κολασθήσονται πάντοτε διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἐν τῇ γεέννῃ (ζεχεννὲγκ) τοῦ πυρός, ἀλλὰ προσωρινῶς μόνον, δικαιούμενοι ἐν τῇ αἰωνιότητι διὰ τῆς πίστεως αὐτῶν. Αἰώνιος κόλασις ἀναμένει μόνον τοὺς ἀπίστους, καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς Χριστιανοὺς καὶ Ἰουδαίους, τοὺς μὴ δικαιουμένους ἐκ τῆς πίστεως αὐτῶν. Οὗτοι, καὶ ἀγαθοὶ ἂν ὦσιν ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, κολασθήσονται αἰωνίως διὰ τὴν ἀπιστίαν. Οἱ δίκαιοι καὶ πρὸ τῆς κρίσεως τῆς ἐσχάτης καὶ μετὰ ταύτην μεταβαίνουσιν εἰς τὸν Παράδεισον (ζεννὲτ) πρὸς ἀπόλαυσιν αἰωνίου ζωῆς ἐν εὐδαιμονίᾳ. Αἱ ἡδοναὶ τοῦ Παραδείσου καὶ αἱ τιμωρίαι τῆς Κολάσεώς εἰσιν ἐν τῷ μωαμεθανισμῷ ὑλικῆς φύσεως. Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ πνευματικωτέρας φύσεως ἡδοναί, οἷα εἶναι τὸ ὁρᾶν τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ αἰωνίῳ φωτί, ὡς καὶ πνευματικωτέρας φύσεως τιμωρίαι, οἷα εἶναι τὸ στερεῖσθαι τῆς ὄψεως τοῦ Θεοῦ.

Μετὰ τῆς εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν πίστεως συνδέεται καὶ τὸ ἠθικὸν μέρος τῆς διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ.

Τὸ πρώτιστον ἠθικὸν καθῆκον παντὸς μουσλὶμ εἶναι τὸ ἐργάζεσθαι ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ διαδόσεως καὶ ἐπικρατήσεως τοῦ Ἰσλάμ, οὗ τὸ

(1) Τὸ *Καφὶρ* τοῦτο παρεφθάρη παρὰ Πέρσαις καὶ Τούρκοις Μωαμεθανοῖς εἰς *γκιαούρ*. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο καταχρηστικῶς οἱ *Τοῦρκοι* εἰς τοὺς ἔδοσαν Χριστιανούς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κράτος ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι αὐτὴ ἡ ἐν τῷ κόσμῳ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κράτος τοῦτο δὲν διαδίδεται ἐν τῷ κόσμῳ μόνον διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τοῦ ξίφους, καθῆκον παντὸς μουσλὶμ εἶναι τὸ πολεμεῖν ὑπὲρ πίστεως. Πᾶς ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἀποθνήσκων εἶναι μάρτυς τῆς πίστεως (σεχὶτ) καὶ μεταβαίνει ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Παράδεισον, πᾶς δὲ μαχόμενος γενναίως καὶ ἐπιζῶν τῷ πολέμῳ εἶναι νικητὴς ἢ θριαμβευτὴς τῆς πίστεως (γαζῆ). Ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ξιφῶν τῶν ἀπίστων εἶναι ἡ πύλη τοῦ Παραδείσου, κατὰ τὸ ἱερὸν βιβλίον τοῦ Ἰσλάμ, ἤτοι πᾶς ὅστις μαχόμενος προχωρεῖ τολμηρῶς μέχρι τῆς σκιᾶς τοῦ ξίφους τοῦ πολεμίου, εἶναι ἤδη ἐν τῷ Παραδείσῳ.

Πρώτιστον ἠθικὸν καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὡσαύτως τὸ λατρεύειν τὸν Θεὸν ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. Σπουδαιότατον δὲ μέρος τῆς λατρείας εἶναι ἡ προσευχή. Αὕτη συνίσταται τὸ μὲν εἰς τὸ διηνεκῶς ἐν πάσῃ στιγμῇ μνημονεύειν τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ καὶ εὐλογεῖν αὐτό, τὸ δὲ εἰς πέντε κατὰ τὰς πέντε ἐπὶ τούτῳ τεταγμένας ὥρας τοῦ ἡμερονυκτίου γενομένας προσευχάς(1). Ἡ προσευχὴ ἄλλως εἶναι πρᾶξις ὅλως ἰδιωτική, ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τελουμένη, μετὰ συμβολικήν τινα κάθαρσιν χειρῶν καὶ ποδῶν, ἐνδεικτικὴν τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς. Οἱ ναοὶ ὑπάρχουσι μόνον ἵνα προσεύχωνται ὁμοῦ πολλοὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἀλλ' ἕκαστος πάλιν καὶ ἐνταῦθα προσεύχεται κατ' ἰδίαν, πλὴν ὀλίγων κοινῶν εὐχῶν ἀπαγγελλομένων ὑπὸ τοῦ Ἰμάμη, ἤτοι τοῦ ἐπιστάτου τοῦ ναοῦ· χρησιμεύουσι δὲ οἱ ναοὶ καὶ πρὸς διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ θρησκευτικὴν καὶ ἠθικήν. Ἀπαγορεύεται δὲ αὐστηρῶς πᾶσα ἐσωτερικὴ δι' ἀγαλμάτων ἢ εἰκονογραφιῶν διακόσμησις αὐτῶν, ὡς ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς πᾶσα εἰκονικὴ παράστασις τῆς θεότητος καὶ πᾶσα εἰς εἰκόνας τιμή. Ἄλλως οὔτε θυσιαστήριον ὑπάρχει παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς, οὔτε θυσίαι καὶ τελεταί, οὔτε ἱερεῖς καὶ ἱερωσύνη καὶ κλῆρος (2). Ἡ θυσία ἡ ἅπαξ τοῦ ἔτους γινομένη παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς διὰ σφαγῆς ἀρνὸς ἢ προβάτου εἶναι ἁπλῆ ἀναμνηστικὴ πρᾶξις τῆς θυσίας τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ, γίνεται δὲ ὑπὸ παντὸς Μωαμεθανοῦ ἔμπροσθεν τοῦ οἴκου ἢ πρὸ τοῦ ναοῦ. Καὶ ἑορταὶ δὲ παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς εἶναι δύο μόνον, ἡ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ

(1) Αἱ ὧραι τῆς προσευχῆς (ἡ ἑωθινή, ἡ τῆς μεσημβρίας, ἡ τῆς δείλης, ἡ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου καὶ ἡ πρὸ τοῦ ὕπνου) ἐξαγγέλλονται μεγαλοφώνως ὑπὸ ἰδιαιτέρου κήρυκος (μουεζζὶν) ἀπὸ τῶν ναῶν.

(2) Οἱ θεωρούμενοι παρ' ἡμῖν ὡς ἱερεῖς τοῦ Ἰσλὰμ εἶναι ἢ ἰμάμαι, ἐπιστάται δηλονότι τῶν ναῶν καὶ προεστῶτες τῆς κοινότητος, ἀναγνῶσται, ἱεροκήρυκες, ἢ οὐλεμάδες (διδάσκαλοι τοῦ ἱεροῦ νόμου) ἢ μουφτῆδες (ἐξηγηταὶ τοῦ ἱεροῦ νόμου) ἢ καδῆδες (δικασταὶ δικάζοντες κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον) ἢ σοφτάδες (ἱεροσπουδασταί).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Θεοῦ εἰς τὸν προφήτην (τὸ μέγα Βαϊράμ) γενομένη μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἱεροῦ μηνὸς τῆς νηστείας Ραμαζὰν καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ μηνὸς Σεβάλ, καὶ 70 ἡμέρας μετὰ τοῦτο τὸ μικρὸν Βαϊράμ, λεγόμενον καὶ Βαϊρὰμ τῆς θυσίας (κουρβὰν-βαϊρὰμ) πρὸς ἀνάμνησιν τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ.

Νηστείαν διατάσσει ὁ νόμος τοῦ Μωάμεθ μόνον κατὰ μῆνα Ραμαζάν. Ἀλλ' ἡ νηστεία συνίσταται ἁπλῶς εἰς τὸ ἀπέχεσθαι βρωμάτων καθ' ἅπασαν τὴν ἡμέραν, ἐπιτρεπομένου παντὸς εἴδους τροφῆς μετὰ τὴν ὥραν τῆς καταλύσεως τῆς νηστείας (1), ἤτοι μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου.

Ὡς ἠθικὸν καθῆκον εἰς τοὺς Μουσλὶμ συνιστᾶται ὑπὸ τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας ἡ φιλανθρωπία, ἡ εὐποιία πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ ἡ ἐλεημοσύνη πρὸς τοὺς ἀπόρους. Τὰ καθήκοντα δὲ τῆς φιλανθρωπίας ἐν τῷ μωαμεθανισμῷ συνδέονται πρὸς τὴν γενικωτέραν ἠθικὴν ἀρχὴν ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποί εἰσιν ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ πανοικτίρμων καὶ πανελεήμων Θεὸς ἀποστρέφεται τοὺς ὑπερηφάνους καὶ ἀγαπᾷ τοὺς ταπεινόφρονας. Αἱ φιλανθρωπικαὶ δὲ αὗται ἀρχαὶ τῆς μωαμεθανικῆς ἠθικῆς συνετέλεσαν ὥστε καὶ ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας, ὃν δὲν κατώρθωσε νὰ καταργήσῃ ὁ μωαμεθανισμός, νὰ κατασταθῇ ἠπιώτερος καὶ οἱ δοῦλοι νὰ τυγχάνωσι φιλανθρώπου ἐκ μέρους τῶν κυρίων αὐτῶν περιθάλψεως.

Ἡ ἠθικὴ τοῦ Μωάμεθ, ἡ μὴ καταργήσασα τὴν δουλείαν, καὶ ἄλλην τινὰ μάστιγα ἠθικὴν τοῦ Ἀσιατικοῦ βίου δὲν κατώρθωσε νὰ καταργήσῃ, τὴν πολυγαμίαν, τὴν δηλητηριάζουσαν ἠθικῶς τὸν οἰκογενειακὸν βίον καὶ διὰ τούτου τὸν κοινωνικόν, τὴν βάσιν ταύτην πάσης ὑγιοῦς πολιτείας καὶ ὑγιοῦς ἐθνικοῦ βίου.

Καθῆκον ἠθικὸν παντὸς Μωαμεθανοῦ, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ, εἶναι καὶ ἡ ἱερὰ ἀποδημία, ἣν πᾶς Μωαμεθανὸς ὀφείλει ἅπαξ τοὐλάχιστον ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ νὰ ποιήσηται εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν Μέκκαν, ἵνα προσκυνήσῃ τὸν ἐνταῦθα ἱερὸν ναὸν καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἱερὸν λίθον. Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι ὁ Μωάμεθ οὐδὲ διενοήθη κἂν νὰ καταργήσῃ τὴν λατρείαν ἢ τὴν προσκύνησιν τοῦ μετεωρολίθου τούτου, τὸ λείψανον αὐτὸ τῆς Ἀραβικῆς κτισματολατρίας (2). Τοὐναντίον μάλιστα

(1) Ἀλλ' ὁ Μωαμεθανισμὸς εἴδη τινὰ βρώσεων καὶ πόσεων ἀπαγορεύει διὰ παντός, οἷον τὸ χοίρειον κρέας καὶ πάντα τὰ οἰνοπνευματώδη ποτὰ καὶ ἰδίως τὸν οἶνον. Τοῦτο ἔπραξεν ὁ Μωάμεθ διὰ λόγους ὑγιεινῆς. Πρὸς τούτοις ὁ Μωάμεθ ἐθέσπισεν ἢ ὑπάρχοντα διετήρησε τὸν θεσμὸν τῆς περιτομῆς, τὸν ἐπικρατοῦντα ἄλλως παρὰ πλείστοις Σημιτικοῖς λαοῖς.

(2) Οἱ Μωαμεθανοὶ σήμερον δύο πόλεις ἔχουσιν ἱερὰς ἐν Ἀραβίᾳ, τὴν Μέκκαν, ἱερὰν διὰ τὸν λίθον καὶ τὸν Κααβᾶν, ἐν ᾧ εἶναι οὗτος καὶ διότι ἐγεννήθη ἐνταῦθα ὁ Μωάμεθ, καὶ τὴν Μεδινάν, ἥτις ἐγένετο ἱερὰ διὰ τὸν ἐνταῦθα τάφον τοῦ προφήτου, τελευτήσαντος ἐν Μεδινᾷ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτὸς διέταξεν ἵνα οἱ μουσλίμ προσευχόμενοι στρέφωνται πάντοτε πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κααβᾶ.

3. Τὸ Κοράνιον.

Τὸ ἱερὸν βιβλίον τὸ περιέχον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ λέγεται *Κοράνιον* (Κορὰν=ἀνάγνωσμα). Τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ περιεχόμενον δηλαδὴ αὐτοῦ, πεμφθέν, καθὼς λέγει ὁ Μωάμεθ, οὐρανόθεν ἀπεκαλύφθη διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ εἰς τὸν Μωάμεθ, καίπερ μὴ εἰδότα ἀναγινώσκειν, ἐννοήσαντα δὲ τὰ λεγόμενα ἐν αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς θείας, ὡς ἐνόμιζεν, ἐμπνεύσεως. Ἐν τῷ Κορανίῳ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους παρίσταται λέγων ὁ Θεὸς καὶ ἀποκαλύπτων εἰς τὸν Μωάμεθ τὴν σοφίαν καὶ πᾶσαν τὴν βουλὴν αὐτοῦ. Εἶναι δὲ τὸ Κοράνιον κατὰ τὸν Μωάμεθ ἀντίγραφον τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου δι' ἀκτίνων τοῦ φωτὸς γεγραμμένου βιβλίου περιέχον πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀληθῆ θεογνωσίαν. Ἡ Παλαιὰ Γραφὴ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι ἀντίγραφα ἀτελῆ τοῦ βιβλίου τούτου. Τέλειον ἀντίγραφον εἶναι τὸ Κοράνιον, τὸ συμπληροῦν πάσας τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς βιβλίοις κηρυχθείσας ἀληθείας.

Τὸ Κοράνιον διαιρεῖται εἰς 114 κεφάλαια (Σουρά), ἅτινα ἐγράφοντο ἀπαγγελλόμενα προφορικῶς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, εἶτα δὲ συναχθέντα ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀπετέλεσαν ἓν βιβλίον, ὅπερ ἔκτοτε ἔμεινεν ἀναλλοίωτον κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἱερὸν βιβλίον τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου.

4. Κατακτήσεις Ἀραβικαί.—Οἱ διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ.—Τὸ κράτος τῶν Χαλιφῶν.

Ὁ Μωάμεθ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κηρυχθείσης νέας θρησκείας, ἣν ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ὁμοφύλους Ἄραβας οὐ μόνον ἁπλῶς διὰ τοῦ λόγου ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ξίφους, ἵδρυσεν οὐ μόνον θρησκείαν, οὐ μόνον Ἐκκλησίαν, οὕτως εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ πολιτείαν καὶ κράτος. Διότι κατὰ τὴν τότε ἀνάπτυξιν τὴν κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ Ἀραβικοῦ ἔθνους δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διακριθῇ ἡ θρησκευτικὴ πολιτεία ἀπὸ τῆς κυρίως πολιτείας, καὶ ὁ ἱδρυτὴς θρησκείας καὶ θρησκευτικῆς πολιτείας ἦτο ἐξ ἀνάγκης ἱδρυτὴς καὶ κράτους πολιτικοῦ. Ὁ δὲ Μωάμεθ ἀποθνήσκων κατέλιπεν εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ κράτος θρησκευτικῶς ἅμα καὶ πολιτικῶς συγκεκροτημένον, ὅπερ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ. Οἱ ἄρχοντες οὗτοι ἐκλήθησαν *Χαλίφαι*, ἤτοι Διάδοχοι, ὡς διαδεξάμενοι τὸν Μωάμεθ οὐχὶ ἐν τῇ προφητικῇ τούτου ἰδιότητι, διότι ὁ Μωάμεθ, ὡς ὁ ἔσχατος τῶν προφητῶν, κατὰ τὴν πίστιν τῶν Μωαμεθα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ διάδοχον, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδιότητι μόνον αὐτοῦ ὡς ἄρχοντος τοῦ νεωστὶ διὰ τῆς θρησκείας συσταθέντος Ἀραβικοῦ κράτους. Οἱ τοιοῦτοι μετὰ τὸν Μωάμεθ ἄρχοντες τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους εἴτε ἐκλεγόμενοι πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦτο, εἴτε ὡς ἐγίνετο ἐν ἀρχῇ, εἴτε κληρονομικῶς λαμβάνοντες αὐτό, ὡς ἐγίνετο βραδύτερον, ἐκαλοῦντο *Χαλίφαι* (Χαλίφ), ἤτοι Διάδοχοι. Καὶ τοιοῦτος διάδοχος ἐγένετο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ὁ Ἀβοῦ Βεκίρ, ὁ ἀπὸ τῆς δευτέρας γυναικὸς τοῦ Μωάμεθ πενθερὸς αὐτοῦ, ἐκλεγεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἀραβικῶν φυλῶν (1).

Ἐπὶ τοῦ Χαλίφου Ἀβοῦ Βεκίρ, ὅστις ἦρξε δύο μόνον ἔτη, ἐξηκολούθησεν ὁ ἀπὸ τοῦ Μωάμεθ ἤδη ἀρξάμενος ἐναντίον τῶν ἀπίστων πόλεμος. Ὁ Μωάμεθ, γενόμενος κύριος ἁπάσης τῆς Ἀραβίας, εἶχε σφυλάβει τὴν ἰδέαν νὰ ὑποτάξῃ ὅλον τὸν κόσμον εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, τουτέστι νὰ διαδώσῃ τὸ Ἰσλὰμ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅστις οὕτως ἔμελλε ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς προφήτην καὶ ὡς ὑπέρτατον ἐπὶ γῆς ἄρχοντα. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχε πέμψει πρέσβεις πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῶν δύο ὁμόρων τῇ Ἀραβίᾳ μεγάλων κρατῶν, τὸν Ἡράκλειον καὶ τὸν Χοσρόην Β'. Καὶ ὁ μὲν Ἡράκλειος ἐδέξατο ὁπωσοῦν φιλοφρόνως τοὺς πρέσβεις τοῦ νέου Προφήτου, ἀπορρίψας ἁπλῶς τὰς προτάσεις αὐτῶν, ἀλλ' ὁ Χοσρόης ἐθανάτωσεν αὐτούς.

3. Κατάλυσις τοῦ Περσικοῦ κράτους τῶν Σασσανιδῶν.

Ὁ πόλεμος, οὗ ἤρξατο ὁ Μωάμεθ ἐναντίον ἀμφοτέρων τῶν Κρατῶν, διεκόπη εὐθὺς ὑπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς διετοῦς ἀρχῆς τοῦ Ἀβοῦ Βεκὶρ ὁ πόλεμος ὁ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων περιωρίσθη εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἅλωσιν φρουρίων τινῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐν τῇ νοτίῳ Συρίᾳ, τῇ Παλαιστίνῃ κειμένων, ἰδίως τῆς περιφήμου πάλαι Φιλισταϊκῆς, νῦν δ' ἐξηλληνισμένης Γάζης, ἔλαβε δὲ μεγάλας διαστάσεις καὶ ἐπὶ τοῦ Χαλίφου Ὠμὰρ (634-644) τοῦ ἐκλεγέντος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβοῦ Βεκίρ. Ἐπ' αὐτοῦ δύο στρατιαὶ Ἀραβικαὶ ἐπέμφθησαν κατὰ δύο διευθύνσεις, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Καλὶδ ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Σαΐδ ἐναντίον τοῦ Περσικοῦ κράτους τῶν Σασσανιδῶν.

Ἐν Περσίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ μεγάλου πρὸς τὸν Ἡράκλειον πολέμου, ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ τοῦ Χοσρόου Β' υἱὸς Καβάδης,

(1) Υἱὸν ὁ Μωάμεθ δὲν κατέλιπεν, ἀλλὰ θυγατέρα Φατιμὰν ὀνόματι, γυναῖκα τοῦ Ἀλῆ πρὸς πατρὸς ἐξαδέλφου τοῦ Μωάμεθ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Β' Σιρόης, μέχρι τοῦ ἔτους, καθ' ὃ οἱ Ἄραβες ἐπὶ τοῦ Ἀβοῦ Βεκὶρ ἐστράτευσαν κατὰ τοῦ κράτους τούτου, ἐν διαστήματι 4 ἐτῶν δέκα περίπου ἡγεμόνες ἀνῆλθον εἰς τὸν Περσικὸν θρόνον, ἐν ἐλαχίστοις χρονικοῖς διαστήμασι διαδεχόμενοι ἀλλήλους καθαιρουμένους ἢ φονευομένους. Τέλος τῷ 632 ὁ ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐπικείμενος κίνδυνος ἐπήνεγκέ τινα ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν ἀρχόντων καὶ τῷ 632 ἀνεγνώρισαν οὗτοι τὸν 15ετῆ παῖδα Ἰσδέγερδον Β' (ἔγγονον τοῦ Χοσρόου) καὶ ἔσπευδον προθύμως εἰς τὸν ἐναντίον τῶν Ἀράβων πόλεμον. Ἀλλ' ὁ Περσικὸς στρατὸς ὁ ὑπὸ τὸν στρατηλάτην Ρουστὰν ἐναντίον τῶν ὑπὸ τὸν Σαῒδ Ἀράβων πεμφθεὶς συνεκρούσθη μετὰ τούτου ἐν Καδησίᾳ τῆς Βαβυλωνίας (636). Ἡ μάχη αὕτη, καθ' ἣν οἱ Ἄραβες ἔμειναν νικηταί, δὲν ἔκρινε μόνον μεταξὺ τῶν δύο Ἀσιατικῶν κρατῶν, τοῦ παλαιοῦ Περσικοῦ καὶ τοῦ νεαροῦ Ἀραβικοῦ, ἢ μεταξὺ δύο φυλῶν, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ δύο θρησκευμάτων, τῆς ἀρχαιοτάτης θρησκείας τοῦ Ζωροάστρου, τῆς θρησκείας τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ πυρός, ἐκπροσωπουμένης ἐν τῷ ὑψίστῳ πνεύματι τοῦ Κόσμου, τῷ θεῷ Ὡρομάσδῃ, καὶ τῆς νεωτάτης θρησκείας τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ κηρυχθείσης, τῆς θρησκείας τοῦ Ἰσλάμ. Ἡ δὲ ἥττα τῶν Περσῶν ἐπήνεγκε καὶ τὸν ὄλεθρον τοῦ τε Περσικοῦ κράτους καὶ τῆς ἀρχαίας Περσικῆς θρησκείας. Διότι οἱ νικηταὶ Ἄραβες, δι' οὓς εἴπομεν λόγους, διὰ τοῦ ξίφους κατέστρεψαν νῦν τὴν θρησκείαν τοῦ Ζωροάστρου καὶ ἐπέβαλον τὸν Ἰσλαμισμὸν εἰς ἁπάσας τὰς ὑπ' αὐτῶν καταλαμβανομένας Περσικὰς χώρας. Ὁ Ἰσδέγερδος μετὰ τὴν ἥτταν τῆς Καδησίας ἐπειράθη ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμὴν τοῦ εἰς τὰς Περσικὰς χώρας εἰσβαλόντος Ἀραβικοῦ χειμάρρου, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε. Διότι ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐγκατελείφθη καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Περσῶν καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηκόων (631). Οὕτω δὲ τὸ κράτος τῶν Σασσανιδῶν κατελύθη διὰ παντὸς μετὰ τῆς θρησκείας τῆς Ζωροαστρικῆς. Πᾶσα ἡ Περσία ἐγένετο μωαμεθανική, οἱ δὲ μείναντες πιστοὶ εἰς τὸ πάτριον θρήσκευμα Πέρσαι κατέφυγον εἰς τὰς Ἰνδίας φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τὸ ἄσβεστον ἱερὸν πῦρ, διατηροῦντες δὲ μέχρι σήμερον τὴν πάτριον λατρείαν ἐν πολλαῖς πόλεσι τῆς Ἰνδικῆς καὶ καλούμενοι Πάρσοι (ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων δὲ Μωαμεθανῶν Περσῶν Γουέβροι (Γκιαοὺρ)=ἄπιστοι).

Διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους ἡ δύναμις τοῦ Ἰσλὰμ διεδόθη ἀνὰ τὰς εὐρυτάτας χώρας τῆς Ἀσίας τὰς ἐκτεινομένας μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Ὄξου, τοῦ Καυκάσου, τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἠλλοιώθη ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς ἡ ὄψις τῆς Δυτικῆς Ἀσίας πρὶν ἢ παρέλθωσιν 20 ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μωάμεθ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

6. Οἱ πόλεμοι τῶν Ἀράβων κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀραβικὸς Μωαμεθανικὸς χείμαρρος κατέκλυζε τὰς ἱστορικωτάτας χώρας τῆς Δυτικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἀσίας, αἱ μεγάλαι καὶ κάλλισται ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ καὶ ἱστορικώταται χῶραι τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους κατελαμβάνοντο ἀλλεπαλλήλως ὑπὸ τῶν ἀκαθέκτων στρατιῶν τοῦ Ἰσλάμ. Ἐκ τῶν δύο στρατιῶν, αἵτινες ὑπὸ τοῦ Χαλίφου Ὠμὰρ ἐξεπέμφθησαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Περσῶν, ἡ ὑπὸ τὸν στρατηλάτην Καλίδ, διελάσασα ἄνευ ἀντιστάσεως πᾶσαν τὴν Παλαιστίνην, ἐπῆλθε κατὰ τῆς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ μεγάλης καὶ ὀνομαστοτάτης Ἑλληνικῆς πόλεως Δαμασκοῦ, ἣν καὶ ἐπολιόρκησεν. Ὁ Ἡράκλειος, ὅστις εὑρίσκετο ἔτι ἐν Συρίᾳ, ἔπεμψε στρατὸν ἐναντίον τοῦ Καλὶδ ὑπὸ τὸν γνωστὸν ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Περσικοῦ πολέμου ἀδελφὸν αὐτοῦ Θεόδωρον· ἀλλ' ὁ στρατὸς οὗτος ἡττήθη ἐγγὺς τῆς Δαμασκοῦ ὑπὸ τῶν Ἀράβων (634). Δεύτερος στρατὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως πεμφθεὶς πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Δαμασκοῦ ἡττήθη αὖθις, καὶ τότε ἡ μεγάλη καὶ ἀρχαιοτάτη πόλις, ὁ «ὀφθαλμὸς τῆς Ἀνατολῆς», μετὰ ἑξάμηνον πολιορκίαν περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀράβων. Ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος, ὅστις ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἵνα φροντίσῃ περὶ ἀποστολῆς νέου στρατοῦ, ἔπεμψε πράγματι νέον στρατὸν ὑπὸ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον καὶ τὸν στρατηγὸν Μανουήλ. Ἀλλ' ἐν τῇ παρὰ τὸν Ἱερομίακα ποταμὸν μάχῃ ἡττήθησαν καὶ αὖθις οἱ Χριστιανοὶ (696) καὶ οἱ Ἄραβες ταχέως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ βασιλέως ἐγένοντο κύριοι τῆς Συρίας ἁπάσης. Πᾶσαι αἱ μεγάλαι καὶ περίφημοι ἐνταῦθα πόλεις Ἀντιόχεια, Βηρυτός, Ἔμεσα, Ἱερουσαλήμ, Καισάρεια ἡ ἐν Παλαιστίνῃ ἐκυριεύθησαν μέχρι τοῦ 639 ὑπὸ τῶν μαχητῶν τοῦ Ἰσλάμ.

Ἱστορικῶς ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ Ἱερουσαλὴμ περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀράβων. Ἡ ἁγία πόλις πολιορκηθεῖσα τῷ 636 μετὰ τὴν ἀτυχῆ τοῖς Ἕλλησι μάχην τοῦ Ἱερομίακος ἀντέταξεν ἀντίστασιν γενναίαν πρὸς τοὺς πολιορκητάς, καίπερ οὖσα ἐγκαταλελειμμένη εἰς ἑαυτὴν καὶ μόνον ἀρχηγὸν καὶ προστάτην ἔχουσα τὸν περίφημον Πατριάρχην Σωφρόνιον. Τέλος δὲ ἀναγκασθεῖσα νὰ παραδοθῇ διὰ συνθήκης ἀπῄτησε νὰ συνομολογήσῃ τὴν συνθήκην τῆς παραδόσεως πρὸς αὐτὸν τὸν Χαλίφην, οὐχὶ δὲ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ Ἀβοῦ Ὀβεϊδᾶ, τὸν πρὸ μικροῦ ἀντικαταστήσαντα ἐν τῇ ἀρχιστρατηγίᾳ τὸν Καλίδ. Καὶ τότε ὁ χαλίφης Ὠμὰρ ἀπῆλθεν ἀπὸ Μέκκας καὶ διανύσας μακροτάτην ὁδὸν διὰ τῆς ἐρήμου ἐν πάσῃ ἁπλότητι τῶν τότε Χα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λιφῶν (1) ἀφίκετο πρὸ τῆς ἁγίας πόλεως, ἣν καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ ἐσέβοντο καὶ σέβονται ὡς ἁγίαν πόλιν καὶ καλοῦσιν αὐτὴν μέχρι καὶ νῦν οὕτω (Κουδοὺς ἢ Κουδοὺς σερὶφ) ὡς οὖσαν πόλιν τοῦ προφήτου καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ συνωμολόγησε πρὸς τὸν Πατριάρχην Σωφρόνιον τὴν περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως συνθήκην. Ἡ συνθήκη αὕτη ἦτο κατὰ τοῦτο ἰδίως σπουδαία ὅτι ἦτο ἡ πρώτη μεταξὺ Μωαμεθανῶν καὶ Χριστιανῶν συνθήκη, ἢ μᾶλλον ἡ πρώτη ἐπίσημος ἐκ μέρους τοῦ Μωαμεθανικοῦ κράτους πρᾶξις ἡ καθορίζουσα τὴν θέσιν τῶν Χριστιανῶν ἐν μωαμεθανικῷ κράτει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κορανίου (ἰδ. 101) καὶ ἀποτελοῦσα τὴν βάσιν καὶ ἀφετηρίαν πασῶν τῶν βραδύτερον ὑπὸ διαφόρων μωαμεθανῶν ἡγεμόνων τοῖς Χριστιανοῖς παρασχεθεισῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν (2). Κατὰ τὴν συνθήκην ταύτην τοῦ Ὠμὰρ εἰς πάντας τοὺς Χριστιανοὺς ἀσφαλίζεται ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία καὶ ἡ ἐλευθέρα τέλεσις τῆς θρησκευτικῆς λατρείας αὐτῶν ἐπὶ ἐτησίᾳ ἀποτίσει τοῦ κεφαλικοῦ λεγομένου φόρου (χαράτζ), δι' οὗ ὁ Χριστιανὸς ἐξαγοράζει οὕτως εἰπεῖν τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεως· ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἱδρύωσι σταυροὺς ἔξωθεν ἐπὶ τῶν ναῶν αὐτῶν ἢ νὰ κρούωσι σήμαντρα ἢ κώδωνας ἀγγέλλοντας τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς· ἔτι δὲ ἐπεβάλλετο νὰ διακρίνωνται κατὰ τὴν ἐνδυμασίαν ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀπαγορευομένης ἰδίως αὐστηρῶς τῆς χρήσεως τοῦ πρασίνου χρώματος (3) Καὶ οὕτω μὲν ἡ Συρία μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ἡ Μεσοποταμία, δύο δηλονότι χῶραι, αἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ 950 περίπου ἔτη ὑπῆρξαν ἑστία ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἑλληνικῆς παιδείας, ἑλληνικῆς φιλολογίας, κοιτὶς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας καὶ ῥητορικῆς, κατελήφθησαν ἐντὸς 9 μόνον ἐτῶν ὑπὸ νέου ἔθνους, νέου κράτους, νέας θρησκείας καὶ νέου βίου Ἀσιατικοῦ ἐπενεγκόντος κατὰ μικρὸν τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ Ἀσιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ

(1) Ὁ Ὠμὰρ ὠδοιπόρει ἐπὶ τῆς αὐτῆς καμήλου, ἥτις ἔφερε τὸν ἀσκὸν τοῦ ὕδατος οὗ εἶχεν ἀνάγκην ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ τὸν σάκκον τὸν περιέχοντα τὸν σῖτον πρὸς διατροφὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἔτρωγε δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σκεύους, ἐξ οὗ πάντες οἱ συνοδεύοντες αὐτὸν ὑπηρέται. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἁπλότης τοῦ βίου τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἄρχοντος ἤδη πάσης Ἀραβίας, Συρίας καὶ τῶν πλείστων τῶν μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ χωρῶν τῆς Δυτικῆς Ἀσίας.

(2) Καὶ μέχρι δὲ σήμερον οἱ σουλτᾶνοι τῆς Τουρκίας ἐν τοῖς διατάγμασιν αὐτῶν τοῖς ἐπικυροῦσι τὰ δικαιώματα τῶν ἐν Τουρκίᾳ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ἀναφέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Ὠμὰρ Ἰὲν Ἀλ-χαττάπ.

(3) Αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων, οἱ διατηρήσαντες τὴν πάτριον θρησκείαν (διότι οἱ πλεῖστοι τούτων προσῆλθον εἰς τὸ Ἰσλὰμ) ἀπώλεσαν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἕκτοτε μέχρι νῦν λαλοῦντες τὴν Ἀραβικήν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λαμπροτάτη κοιτίδι καὶ τῇ φωτεινοτάτῃ ἑστίᾳ αὐτοῦ. Μόνη ἡ Χριστιανικὴ πίστις καὶ Ἐκκλησία ἔσωσαν καὶ σῴζουσιν ἔτι τὰ ἐλάχιστα λείψανα τοῦ πάλαι πνευματικοῦ μεγαλείου τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν χωρῶν τούτων. (1).

7'. Κατάληψις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν.

Εὐθὺς δ' ὡς συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τῆς Συρίας, περιῆλθεν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Ἰσλὰμ καὶ ἄλλη ἱστορικωτάτη χώρα καὶ ἐπὶ αἰῶνα καὶ αὐτὴ φαεινοτάτη διατελέσασα ἑστία τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ὁ χαλίφης Ὠμὰρ ἔπεμψεν ἀπὸ Συρίας τῷ 640 νέον στρατὸν πρὸς κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον Ἄραβα στρατηλάτην, ὅστις ἐπὶ τοῦ χαλίφου Ἀβοῦ Βεκὶρ εἶχεν εἰσβάλει εἰς τὴν νότιον Συρίαν καταλαβὼν πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἰσχυρὰν Γάζαν (σ. 105). Ὁ Ἀμροῦ κατώρθωσε μετὰ μικροῦ στρατοῦ ἐν διαστήματι ὀλίγων μηνῶν νὰ καταλάβῃ πᾶσαν σχεδὸν τὴν Αἴγυπτον νικήσας ἐν πολλαῖς μάχαις τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ καταλαβὼν ἐξ ἐφόδου τὴν ἀκρόπολιν τῆς Μέμφιδος, πρωτευούσης τῆς Μέσης Αἰγύπτου (2). εἶτα δὲ καὶ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, πλὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. Αὕτη ὑπερησπίζετο ἀπὸ θαλάσσης ἰσχυρῶς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἐνόσῳ ἔζη ὁ Ἡράκλειος. Ἀλλὰ τῷ 641 ἀποθανόντος τοῦ Ἡρακλείου κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ ἡ ἑλληνικωτάτη αὕτη μεγαλόπολις, παυσαμένη ἔκτοτε οὖσα ἑστία Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ Ἑλληνικοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Οὕτω δὲ μετὰ τῆς καταλύσεως τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνορωμαϊκῆς ἀρχῆς ἀπώλετο καὶ τὸ ἐν Αἰγύπτῳ ἐπὶ 960 ἔτη περίπου ἀνθῆσαν πνευματικὸν κράτος τοῦ Ἑλληνικοῦ, εἶτα δὲ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Χριστιανικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ (3).

---

(1) Ἐπὶ ὁμοίοις περίπου ὅροις, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπισημότητος, εἶχον πρότερον παραδοθῆ εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς ἡ Δαμασκὸς καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Συρίας. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ κεφαλικὸς φόρος ἢ χαρὰτζ ἐπεκράτει ὡς θεσμὸς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὠμὰρ εἰς πάσας τὰς μουσουλμανικὰς χώρας, ἔνθα ὑπῆρχον Χριστιανοί' κατηργήθη δὲ ἐν Τουρκίᾳ διὰ τῶν κατὰ τὸ 1856 γενομένων ἐν τῷ Κράτει μεταρρυθμίσεων. Ἔκτοτε δὲ καὶ ὀλίγῳ πρότερον ἤρθησαν κατὰ μικρὸν ἐν Τουρκίᾳ καὶ αἱ ἄλλαι ἰδίως εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἀφορῶσαι ἀπαγορευτικαὶ διατάξεις, ἰσχύουσαι μόνον ἐν ταῖς ἀποκέντροις ὑπὸ φανατικοῦ ὄχλου οἰκουμέναις χώραις.

(2) Ἐν τῇ θέσει, ἔνθα κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐστρατοπέδευεν ὁ Ἀραβικὸς στρατὸς καὶ ἥτις ἕνεκα τούτου ὠνομάσθη Φοσσὰτ (=στρατόπεδον), τῷ 973 μ. Χ. ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν τότε Μωαμεθανῶν δυναστῶν τῆς Αἰγύπτου πόλις, ἥτις πρὸ ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Ἀμροῦ ὠνομάσθη *Καχιρὰ* (νῦν Κάϊρον) = Νίκη, Νικόπολις.

(3) Κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας λέγεται ὅτι ὁ Ἀμροῦ κατέκαυσε τὴν μεγάλην καὶ περίφημον βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὰ περὶ τούτου ἐν μέρει μυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἰς τὴν τοσοῦτο ταχεῖαν καὶ εὐχερῆ κατάλυσιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνικῆς ἐξουσίας συνετέλεσαν πολὺ οἱ Κόπται ἤτοι οἱ Χριστιανοὶ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, οἵτινες δὲν εἶχον ἀφομοιωθῆ πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς χώρας. Οἱ Κόπται οὗτοι, ἀποτελοῦντες τότε τὸν πολυπληθέστατον λαὸν τῆς Αἰγύπτου, ἐμίσουν πολὺ τοὺς Ἕλληνας, διότι καὶ θρησκευτικῶς τότε ἦσαν κεχωρισμένοι ἀπ' αὐτῶν ὡς ὄντες Μονοφυσῖται καὶ τοὺς Ἕλληνας θεωροῦντες Νεστοριανοὺς (διότι οἱ Μονοφυσῖται τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου συνέχεον πρὸς τοὺς Νεστοριανούς). Ἕνεκα λοιπὸν τοῦ μίσους τούτου προσεχώρησαν οὗτοι ἀθρόοι εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς Ἄραβας καὶ παρεῖχον αὐτοῖς πᾶσαν συνδρομὴν συντελοῦντες ἰσχυρῶς εἰς τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν· ἐξ ἄλλου καὶ οἱ Ἄραβες παρεχώρησαν εἰς τοὺς Κόπτας ἐν εὐρυτάτῳ μέτρῳ τὰς εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπὸ τοῦ Κορανίου ἐπιτρεπομένας ἐλευθερίας, καὶ αὐτὸν τὸν κεφαλικὸν φόρον καθορίσαντες μετριώτατον. Μεθ' ὅλα ταῦτα πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν Αἰγυπτίων ἢ Κοπτῶν προσῆλθον ἑκουσίως εἰς τὸ Ἰσλάμ, καὶ τούτων τῶν ἀρνησιθρήσκων ἀπόγονοί εἰσιν οἱ νῦν Φελλάχοι τῆς Αἰγύπτου, ἐνῷ οἱ ἐμμείναντες ἐν τῇ πατρίῳ πίστει καλοῦνται μέχρι νῦν Κόπται.

θώδη λεγόμενα παρέδοσαν οἱ Ἄραβες ἱστοριογράφοι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ὁ Ἀμροῦ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως ἠρώτησε τὸν Ὠμὰρ περὶ τοῦ πρακτέου ὡς πρὸς τὴν βιβλιοθήκην ταύτην, ἔλαβε δὲ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπάντησιν: «Ἐὰν μὲν τὰ ἐν τοῖς βιβλίοις τούτοις γραφόμενα ἦναι σύμφωνα πρὸς τὰ ἐν τῷ Κορανίῳ, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διατηρηθῶσιν (ἀφοῦ κατ' οὐσίαν τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ὑπάρχει ἐν τῷ Κορανίῳ)· ἂν δὲ δὲν ἦναι σύμφωνα, πρέπει διὰ τοῦτο ἀκριβῶς νὰ καταστραφῶσιν». Λαβὼν τοιαύτην ἀπάντησιν ὁ Ἀμροῦ διέταξεν ἵνα τὰ βιβλία χρησιμοποιηθῶσιν εἰς τὰ λουτρὰ τῆς Ἀλεξανδρείας. Τοσοῦτο δὲ μέγα ἦτο τὸ πλῆθος τῶν οὕτω καιομένων βιβλίων, ὥστε ἐπὶ ἓξ μῆνας πάντα τα πολυάριθμα λουτρὰ τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν ἐποιοῦντο χρῆσιν ἄλλης καυσίμου ὕλης. Ἡ μετ' Ἀσιατικῆς φαντασίας πεποιημένη αὕτη καὶ πεποικιλμένη παράδοσις θεωρεῖται νῦν ὑπὸ πολλῶν ἱστορικῶν ὡς μῦθος. Οὗτοι πρὸς ἀναίρεσιν τῆς παραδόσεως ἀναφέρουσιν ὅτι ἡ μεγάλη βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας εἶχε καταστραφῆ ἐν μέρει ἐν τῇ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον στρατείᾳ τοῦ Καίσαρος. Ἀλλ' ἐπειδὴ γινώσκομεν ὅτι τὸ Μουσεῖον ἦτοι ἡ Φιλοσοφικὴ σχολὴ καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας ἠκμαζον ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, αἱ δὲ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Ἐθνικῶν κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα συχναὶ συμβαίνουσαι ἔριδες δὲν ἦσαν τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ πάθῃ ἐκ τούτων ἡ Βιβλιοθήκη (τοὐλάχιστον τοιοῦτό τι δὲν ἀναφέρεται), ἡ Βιβλιοθήκη αὕτη ἐσῴζετο ἐν μέρει τοὐλάχιστον μέχρι τῶν χρόνων τῆς Ἀραβικῆς εἰσβολῆς. Διὰ τοῦτο πυρὴν τις ἀληθείας ἱστορικῆς πιθανὸν νὰ ὑπάρχῃ ἐν τοῖς μετὰ πολλῆς πάντως ὑπερβολῆς καὶ ὀλίγον μυθώδους χροιᾶς ὑπὸ τῶν Ἀράβων περὶ τοῦ τέλους τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Βιβλιοθήκης ἱστορουμένοις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

8. Ἐμφύλιος πόλεμος ἐν τῷ Ἀραβικῷ κράτει. — Σουννῖται καὶ Σεῖται.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Αἰγύπτου οἱ Ἄραβες ἐξέτειναν τὰς κατακτήσεις αὐτῶν πρὸς νότον μὲν μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰθιοπίας, πρὸς δυσμὰς δὲ κατέλαβον τὴν Κυρηναϊκὴν καὶ ἐκεῖθεν τὰς λοιπὰς Ρωμαϊκὰς χώρας τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου. Τὰ μεγάλα γεγονότα, ὧν ἀφηγήθημεν τὴν ἱστορίαν, συνέβησαν ἐπὶ τοῦ χαλίφου Ὠμάρ. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ὀσμὰν (654—655) ὄντος ἐπὶ Μωάμεθ γραμματέως αὐτοῦ, γενομένου δὲ νῦν χαλίφου δι' ἐκλογῆς, αἱ Ἀραβικαὶ κατακτήσεις ἠκολούθησαν τὴν νικηφόρον αὐτῶν πορείαν πρός τε τὴν Μέσην Ἀσίαν καὶ πρὸς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Συγχρόνως δὲ οἱ Ἄραβες, οἱ κατέχοντες νῦν τὴν Συρίαν, ἐκ τῶν περιφήμων κέδρων τοῦ Λιβάνου κατασκευάσαντες στόλον προσέβαλλον τὰς παραλίους πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὴν Κύπρον καὶ παρὰ τὴν Ρόδον συνεκρότουν ναυμαχίας νικηφόρους πρὸς τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς χαλιφείας τοῦ Ὠμὰρ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἐκραγεῖσαι ἐν τῷ Ἀραβικῷ κράτει ἀνέκοψαν ἐπὶ μακρὸν τὴν ὁρμητικὴν κατακτητικὴν πορείαν τῶν Ἀράβων. Ὁ διαδεξάμενος τῷ 655 τὸν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο φονευθέντα ἐν Μέκκᾳ χαλίφην Ὀσμὰν Ἀλῆς, ὁ ἐξάδελφος καὶ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Μωάμεθ, περιεπλάκη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς χαλιφείας αὐτοῦ εἰς ἐσωτερικὰς ἔριδας καὶ ἐμφυλίους πολέμους. Κατὰ τοῦ Ἀλῆ τούτου, ὅστις ἕνεκα τῆς διπλῆς στενωτάτης πρὸς τὸν Μωάμεθ συγγενείας εἶχε μείζονα δικαιώματα φυσικὰ ἐπὶ τῆς χαλιφείας ἢ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, ἐπανέστη ὁ τῆς Δαμασκοῦ διοικητὴς Μωαβίας ἐκ τοῦ γένους Οὐμμέϊα, οὐδεμίαν ἔχων συγγένειαν πρὸς τὸν οἶκον τοῦ προφήτου, ἀλλ' ἁπλῶς πεποιθὼς ἐπὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις. Ὁ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος διαρκέσας ἐπὶ ἔτη ἕληξε διὰ τοῦ φόνου τοῦ Ἀλῆ καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Μωαβία καταλήψεως τῆς Χαλιφείας.

Ἀλλὰ τότε μεγάλη ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὸν χαρακτῆρα τῆς Χαλιφείας. Ἕως οἱ μέχρι τοῦδε Χαλίφαι ἐλάμβανον τὸ ἀξίωμα δι' ἐκλογῆς, καὶ ἦρχον τὴν ἀρχὴν ταύτην ὡς πατριαρχικοὶ αἱρετοὶ ἄρχοντες λαοῦ κατὰ βάθος δημοκρατουμένου, νῦν ὁ Μωαβίας κατέστησε τὴν ἀρχὴν κληρονομικὴν καὶ μετέθηκε τὸ κέντρον καὶ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους καὶ τὴν ἕδραν τῆς Κυβερνήσεως ἀπὸ τῆς Ἀραβίας εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας. Νῦν ὁ ἁπλοῦς καὶ λιτὸς βίος τῶν δημοκρατικῶν ἀρχόντων τῶν Ἀράβων μετεβλήθη εἰς πολυτελῆ καὶ ἀβροδίαιτον αὐλὴν κληρονομικοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡγεμόνος ἀπολυταρχικοῦ, ὅστις τὴν ἱερὰν ἰδιότητα τῆς Χαλιφείας ἐχρησιμοποίει ἁπλῶς πρὸς ἠθικὴν ἐμπέδωσιν τοῦ δεσποτισμοῦ. Ἡ τέως δημοκρατικὴ θεοκρατία παρὰ τοῖς Ἄραψι μετεβλήθη εἰς θεοκρατίαν μοναρχικὴν καὶ ὁ Ἀραβικὸς λαὸς ἀπὸ ἐλευθέρου τέκνου τῆς ἐρήμου κατὰ μικρὸν κατέστη ἀγέλη δούλων τοῦ δεσπότου Χαλίφου. Ἀλλὰ θρησκευτικὸς φανατισμὸς καὶ ἠθικὴ ζωτικότης συνετήρησαν ἔτι ἐπὶ μακρὸν τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους.

Ἐπὶ τοῦ Μωαβία αἱ ταραχαὶ ἐπανελήφθησαν ἐν τῷ Ἀραβικῷ κράτει καὶ ἀφοῦ ὁ Μωαβίας κατέστη χαλίφης καὶ ἀπόλυτος κύριος τοῦ κράτους (660 μ. Χ.) καὶ ἵδρυσε δυναστείαν κληρονομικὴν καλουμένην δυναστείαν Οὐμμεϊαδῶν (ἀπὸ τοῦ πάππου τοῦ Μωαβία Οὐμμέϊα). Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μωαβία Ἰεζίτ, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀλῆ, πολυπληθεῖς ὄντες καθ' ἅπαν τὸ Χαλιφικὸν κράτος, ἐπανέστησαν (683) ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν δύο υἱῶν αὐτοῦ Χασὰν καὶ Χουσεΐν. Ἀλλ' ἐν τῷ αὖθις ἐκραγέντι ἐμφυλίῳ πολέμῳ ἀπώλοντο ἀμφότεροι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ, οἵτινες ἦσαν καὶ ἔγγονοι τοῦ Προφήτου ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Φατιμᾶς. Ἀλλ' ὁ ὄλεθρος τῶν δύο τούτων ἐγγόνων τοῦ Προφήτου καὶ ἡ ἧττα τῆς μερίδος, καίπερ ἐξωτερικῶς ἐμπεδώσαντα τὸ κράτος τῶν Οὐμμεϊαδῶν ἐπί τινα χρόνον, ἐσωτερικῶς διῄρεσαν τὸ Ἀραβικὸν κράτος καὶ σύμπαντα τὸν Μωαμεθανικὸν κόσμον εἰς δύο μέχρι σήμερον ἀδιαλλάκτους πρὸς ἀλλήλας διατελούσας μερίδας.

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀλῆ ἢ τῶν Φατιμιδῶν (οὕτω καλουμένων ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Προφήτου) μετὰ συμπαθοῦς λατρείας περιέβαλον τὴν μνήμην τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν δύο υἱῶν αὐτοῦ· τοὐναντίον δὲ ἐθεώρησαν οὗτοι τοὺς Οὐμμεϊάδας ὡς ἀσεβεῖς σφετεριστὰς τῆς Χαλιφείας καὶ διώκτας τοῦ οἴκου τοῦ Προφήτου καὶ παθητικῶς μόνον ὑπετάσσοντο εἰς τὸ κράτος αὐτῶν. Ἀλλ' εἰς τὸ ἐξ ἱστορικῶν καὶ δυναστικῶν λόγων προκῦψαν τοῦτο σχίσμα προσετέθησαν μετ' ὀλίγον καὶ λόγοι θρησκευτικοὶ δογματικοί. Οἱ ὀπαδοὶ τῶν οἴκων τοῦ Ἀλῆ, κάτοικοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν Περσικῶν χωρῶν, ἐθεώρησαν ὡς μόνους νομίμους χαλίφας τὸν Ἀλῆν καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ, ἀπεκήρυξαν δὲ τοὺς τρεῖς πρώτους χαλίφας Ἀβοῦ Βεκίρ, Ὠμάρ, Ὀσμάν, ὡς παρανόμως καταλαβόντας τὴν Χαλιφείαν, καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν μνήμην αὐτῶν. Πλὴν τῆς θρησκευτικῆς ταύτης διαφορᾶς ἐπῆλθον καὶ δογματικαί. Μέρος τῶν Μωαμεθανῶν (καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ τιμῶντες τὴν μνήμην καὶ τῶν 6 πρὸ τοῦ Μωαβία χαλιφῶν) πρὸς τῷ Κορανίῳ ἐδέξαντο καὶ τὴν ἱερὰν παράδοσιν ἤτοι τοὺς λόγους, τὰ ἀποφθέγματα καὶ τὰς ῥήτρας τὰς ἀποδιδομένας εἰς τὸν Προφήτην κατὰ παράδοσιν, καὶ οἱ τοιοῦτοι ὠνομάσθησαν Σουννῖται (ἐκ τοῦ *σουννᾶ* — παράδοσις)· ἐν ᾧ ἡ ἑτέρα με-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρὶς (καὶ εἰς ταύτην ἀνήκουσι τὸ πλεῖστον οἱ ὀπαδοὶ τῶν Φατιμιδῶν) οὐδὲν ἐκτὸς τοῦ Κορανίου παραδέχονται ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ Προφήτου, καὶ οἱ τοιοῦτοι ὠνομάσθησαν Σεῖται = ὀπαδοὶ (τοῦ Ἀλῆ ἐννοεῖται) κατὰ τὴν ὀνομασίαν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀλῆ (1).

9. Ἐξακολούθησις τῶν Ἀραβικῶν κατακτήσεων.

Ἀλλ' αἱ διαιρέσεις αὗται αἱ διαιωνισθεῖσαι ἔκτοτε ἐν τῷ μωαμεθανικῷ κόσμῳ δὲν ἀνέκοψαν διαρκῶς τὴν πρὸς τὰ πρόσω κατακτητικὴν πορείαν τῶν Ἀράβων. Ἀφοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ 7ου αἰῶνος κατέπαυσαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἡ ἐκ τῶν πολέμων τούτων ἀναρριπισθεῖσα πολεμικὴ ὁρμὴ τῶν Ἀράβων νέον εὗρε στάδιον ἐνεργείας εἰς νέους κατὰ τῶν ἀπίστων ὑπὲρ τοῦ Ἰσλὰμ πολέμους. Ἤδη ἐπὶ τοῦ Μωαβία οἱ Ἄραβες ἐπανέλαβον τὸ μεγαλουργὸν σχέδιον νὰ καταλύσωσι τὸ Ἑλληνικὸν κράτος δι' ἑνὸς καιρίου πλήγματος κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ οὕτω καταστῶσι κύριοι ἁπάσης τῆς Εὐρώπης· πρὸς τοῦτο δὲ ἐπὶ 7 ἔτη ἐπολιόρκησαν, ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας, τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐπὶ τῶν Οὐμμεϊαδῶν χαλιφῶν Ἀδδ-ἀλ-μαλὲκ (685—705) καὶ Ἀλ-Βαλὶδ (705-713) οἱ Ἄραβες συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν συμπάσης τῆς Βορείας Ἀφρικῆς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, εἶτα δὲ διαπεραιωθέντες τὸν Ἡράκλειον πορθμὸν(2) εἰσήλασαν εἰς τὴν Ἱσπανίαν (711 μ.Χ.) καὶ κατέλυσαν τὸ ἐνταῦθα χριστιανικὸν κράτος τῶν Βησιγότθων τὸ ἀπὸ τῆς νοτίου Γαλατίας ἐκταθὲν πέραν τῶν Πυρηναίων (ἴδ. κατωτέρω).

Ἀφοῦ δ' οὕτω περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος τὸ Ἀραβικὸν κράτος πρὸς δυσμὰς μὲν ἐξετάθη μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων, πρὸς ἀνατολὰς δὲ μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὄξου, πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Κασπίας, οἱ Ἄραβες ἐπανέλαβον τὸ μεγαλουργὸν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους σχέδιον, πρυσβάλλοντες ἐκ νέου τὴν βασιλεύουσαν πόλιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐπὶ ὁλόκληρον ἔτος (717—718), εἰσβαλόντες συγχρόνως καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀλλ' εἰς τὰ τείχη τοῦ Χριστια-

(1) Σουνῖται σήμερον εἶναι οἱ Τοῦρκοι Μωαμεθανοί, οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Ἄραβες Μωαμεθανοί. Οἱ Πέρσαι εἶναι Σεῖται.

(2) Ὁ πορθμὸς οὗτος ἔκτοτε ὠνομάσθη καὶ ὀνομάζεται νῦν Γιβραλτὰρ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἄραβος στρατηγοῦ Ταρίκ, τοῦ πρώτου νῦν διελθόντος τὸν πορθμόν. Τὸ μέρος, ἔνθα μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ πορθμοῦ ἐστρατοπέδευσεν ὁ Ταρίκ, ὠνομάσθη Δζεπὲλ-ἐλ Ταρίκ=ὄρος Ταρίκ, ὅπερ οἱ Εὐρωπαῖοι παρέφθειραν ἔπειτα εἰς Gibraltar.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νικοῦ Βυζαντίου ἐθραύσθησαν τὰ κύματα τοῦ Ἀραβικοῦ καὶ μωαμεθανικοῦ κατακλυσμοῦ.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Ἀνατολῇ ἀποτυχίαν ταύτην, ἐν τῇ Δύσει ὑπερέβησαν τὰ Πυρηναῖα καὶ εἰσελάσαντες εἰς τὴν Γαλλίαν προὐχώρησαν μέχρι τῆς καρδίας τῆς χώρας ταύτης ἀπειλοῦντες ἐνταῦθα τὴν ὕπαρξιν τῆς μόλις κατὰ τὸ ἥμισυ Χριστιανικῆς τότε γενομένης Εὐρώπης. Ἀλλ' ὅπως οἱ Ἕλληνες ἐν Ἀνατολῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Δύσει οἱ χριστιανοὶ Φράγκοι ἀνέκοψαν τὴν ὁρμὴν τῶν Ἀράβων καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς ἐπιδρομεῖς πέραν τῶν Πυρηναίων. Ἔκτοτε τὸ Ἀραβικὸν κράτος ἀπέβαλε τὴν ὀξύτητα καὶ τὸ τοῖς χριστιανοῖς κινδυνῶδες τῆς κατακτητικῆς αὐτοῦ ὁρμῆς.

Ἡ αἰτία τῆς τοιαύτης ὁρμητικότητος καὶ τῆς ταχείας προόδου τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους ἔγκειται κυρίως ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ κράτος τοῦτο δὲν ἦτο ἁπλῶς πολιτικόν, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικόν, καὶ δὴ θρησκευτικὸν ἅμα δὲ καὶ στρατιωτικόν. Οἱ στρατιῶται τοῦ Ἰσλὰμ ἦσαν ἐν ταὐτῷ μαχηταὶ καὶ ἀπόστολοι τῆς νέας θρησκείας· καὶ ἐντεῦθεν ὅλος ἐκεῖνος ὁ νεαρὸς ἔτι καὶ ἀκμαιότατος θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμὸς καὶ φανατισμός, μεθ' οὗ ὁ φυσικῶς βάρβαρος, ἀλλ' εὔρωστος καὶ ἀδιάφθορος Ἀραβικὸς λαὸς ἐκ τῆς ἀφανείας τῆς ἐρήμου εἰσήρχετο εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, καθίστατο δύναμις ἀκατάσχετος ἠθικὴ ἅμα καὶ φυσική. Πᾶς στρατιώτης τοῦ Ἰσλὰμ τὸν πόλεμον τὸν ὑπὲρ πίστεως ἐθεώρει ὡς τὸ ὕψιστον θρησκευτικὸν αὐτοῦ καθῆκον· ἐν τῷ θανάτῳ τῷ ἐν τοιούτῳ πολέμῳ ἔβλεπεν ἀνοιγομένας αὐτῷ τὰς πύλας τοῦ παραδείσου, ἐπιζῶν δὲ τῷ πολέμῳ ἐπέστρεφε μετὰ δόξης ἅμα δὲ καὶ μετὰ λείας, ἣν ἐπορίζετο ἐκ τοῦ πολέμου. Πρὸς τούτοις παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τούτων ἀνεπτύχθη τις ἰδέα ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ πείθουσα τὸν μαχητὴν τοῦ Ἰσλὰμ νὰ περιφρονῇ ἀπολύτως τὸν θάνατον. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι ἡ τοῦ *πεπρωμένου* (καδέρ), ὅτι δηλαδὴ παντὸς ἀνθρώπου ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος, ἡ ἡμέρα αὐτὴ τοῦ θανάτου καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν μέλλει τις νὰ ἀποθάνῃ, εἰσὶν ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις καὶ ἐνέργεια δύναται νὰ μεταβάλῃ τὸ τοιοῦτον πεπρωμένον ἢ εἱμαρμένον. Τὸ Κοράνιον δὲν ἔχει τοιαύτην διδασκαλίαν· ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῷ τοσοῦτον ἐντόνως ἐξαιρομένη ἰδέα, ὅτι ἄνευ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ οὐδὲν γίνεται ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, συνδεομένη μετὰ τῆς παρ' ἅπασι τοῖς ἔθνεσι (καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι) μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπικρατούσης πίστεως εἰς τὸ πεπρωμένον, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐν τῷ Ἰσλὰμ ἐρρίζωσιν τῆς ἰδέας τοῦ πεπρωμένου. Τῆς ἰδέας λοιπὸν ταύτης ἐμφορούμενοι οἱ μαχηταὶ τοῦ Ἰσλὰμ ἀτρόμητοι ἐρρίπτοντο εἰς τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου καὶ τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαχαίρας τῶν πολεμίων φρονοῦντες ὅτι, εἰ μὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ ἀποθάνωσι τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ὥραν ἐκείνην, καὶ φεύγοντες ἔμελλον νὰ ἀποθάνωσιν, εἰ δὲ μὴ ἦτο πεπρωμένον, πάντως ἔμελλον νὰ σωθῶσι καὶ εἰς τὸν μέγιστον ἐκθέτοντες ἑαυτοὺς κίνδυνον. Πλὴν τούτου ὁ θάνατος ἐν τῷ πολέμῳ ἠμείβετο ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ Μουσλίμ, ὡς εἴπομεν, διὰ τοῦ Παραδείσου, ἐνῷ ἡ ἐν πολέμῳ φυγὴ ἦτο μεγίστη πρὸς τὸν Θεὸν ἁμαρτία πέμπουσα εἰς κόλασιν τὸν ῥίψασπιν. Διὸ καὶ ἐν ταῖς μάχαις ἀνεφώνουν οἱ ἀρχηγοὶ πρὸς τοὺς μαχητάς· «ἐμπρὸς ὑμῶν ὁ παράδεισος, ὀπίσω ἡ κόλασις». Εἴπομεν δὲ ὅτι κατὰ τὸ Κοράνιον ἡ πύλη τοῦ παραδείσου εἶναι ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ξιφῶν τῶν ἀπίστων πολεμίων (ἰδ. σελ. 102). Ἐὰν δὲ προσθέσωμεν εἰς πάντα ταῦτα ὅτι ὁ Ἄραψ ἦτο τότε φυσικῶς ἀδιάφθορος, ὅπως οἱ βάρβαροι Γερμανοὶ κατὰ τὸν 3 καὶ 4 μ. Χ. αἰῶνα, καὶ φύσει ὁρμητικὸς καὶ ὀξὺς τὸν χαρακτῆρα καὶ θερμουργός, καὶ ὅτι οἱ λαοί, καθ' ὧν ἐπολέμει, Ἕλληνες καὶ Πέρσαι, εἶχον ἐν μέρει περιπέσει εἰς φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ἀδράνειαν, ἰδίως ἕνεκα τοῦ τελευταίου μεταξὺ αὐτῶν φοβεροῦ πολέμου, ἐννοοῦμεν τὰ αἴτια τῆς τῶν Ἀράβων τοσοῦτο καταπληκτικῶς νικηφόρου καὶ ταχείας πορείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ο ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

1. Διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου Κωνσταντῖνος καὶ Κώνστας.

Ὁ Ἡράκλειος ἐτελεύτησεν, ὡς εἴπομεν, τῷ 641, ἀφοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ ἴδῃ ἀμαυρουμένην τὴν αἴγλην καὶ τὴν μεγάλην δόξαν τῶν προηγουμένων χρόνων καὶ μεγάλας καὶ ἱστορικωτάτας ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ χώρας ἀφαιρουμένας ἀπὸ τοῦ κράτους, νὰ ἴδῃ δὲ πρὸς τούτοις ἀποτυχούσας καὶ πάσας τὰς πρὸς ἐκκλησιαστικὴν ἐν τῷ κράτει εἰρήνην ἐνεργείας αὐτοῦ. (1) Τὸν Ἡρά-

(1) Ὁ Ἡράκλειος ἐγκατέστησεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας, οὓς αὐτοὶς ἦν μέχρι νῦν ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ οἰκοῦσι χώραν. Τοῦτο ἔπραξεν ὁ Ἡράκλειος, ἵνα χωρίσῃ τοὺς Σλαυικοὺς τούτους λαοὺς ἀπὸ τοῦ κράτους τῶν πέραν τοῦ Δανουβίου Ἀβάρων καὶ ἐξασθενώσῃ τούτους. Ἐπέβαλε δὲ εἰς τοὺς Σλαύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κλειον διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Γ', ὀλίγους μόνον βασιλεύσας μῆνας. Τοῦτον δὲ τῷ 642 ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κώνστας Β' (641-668). Ἐπὶ τούτου οἱ Ἄραβες, καθὼς εἴδομεν, ἐπὶ τῶν χαλιφῶν Ὠμὰρ καὶ Ὀσμὰν ἐξηκολούθησαν νικηφόρως τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀβοῦ Βεκὶρ ἀρξαμένου κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐπιδρομὴν καὶ ἀφῆρεσαν πολλὰς ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ ἐπαρχίας. Καὶ κατώρθωσαν μὲν οἱ Ἕλληνες ν' ἀνακτήσωνται προσωρινῶς (646) τὴν Ἀλεξάνδρειαν διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον αὐτοὶ οἱ Ἄραβες κατασκευάσαντες στόλον προσέβαλον καὶ τὴν Κύπρον, κυριεύσαντες τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Κωνσταντίαν καὶ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰσβαλόντες συγχρόνως κατὰ ξηρὰν καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκυρίευσαν παροδικῶς τὴν Ρόδον ἐν ναυμαχίᾳ καὶ παρὰ τὴν νῆσον ταύτην ἔτρεψαν εἰς φυγὴν (654) τὸν Ἑλληνικὸν στόλον. Ἀλλ' ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀφοῦ κατέλαβον πλεῖστον μέρος αὐτῆς, ἀπεκρούσθησαν, ὅπως καὶ ἐν Ἀφρικῇ, δὲν ἠδυνήθησαν δὲ νὰ ἐπωφεληθῶσι καὶ τὰς κατὰ θάλασσαν νίκας αὐτῶν ἕνεκα τῶν ἐπελθουσῶν ἐσωτερικῶν ἐν τῷ κράτει αὐτῶν ταραχῶν, περὶ ὧν εἴπομεν. Ὁ Κώνστας ἦτο ἄλλως καὶ ἡγεμὼν ἠθικῶς ἀσθενής. Περιπεσὼν δὲ καὶ εἰς βαθεῖαν δυσθυμίαν ἕνεκα τοῦ φόνου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδοσίου, οὗ ἦν ἠθικὸς αὐτουργός, κατέστη ἔτι ἀσθενέστερος τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα. Τῷ 666 μετέβη εἰς Σικελίαν διελθὼν διὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα διήνυσε τὸν χειμῶνα (1). Ἀλλὰ κατὰ τὴν περιοδείαν ταύτην ἐδολοφονήθη τῷ 668 ἐν Συρακούσαις ὑπὸ συνωμοτῶν ἀνακηρυξάντων αὐτοκράτορα ἐξ ἑαυτῶν τὸν Μιζίδιον.

2. Κωνσταντῖνος Α' ὁ Πωγωνᾶτος (668—685 μ. Χ.).

Τὸν Κώνσταντα Β' διεδέξατο ὁ Κωνσταντῖνος Δ', ὁ ἐπικαλούμενος Πωγωνᾶτος. Ὁ Κωνσταντῖνος ἦν ἐν Βυζαντίῳ, ὅτε ἐφονεύθη ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἀναρρηθεὶς δὲ αὐτοκράτωρ, ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ φόνου τοῦ πατρός, μετέβη μετὰ στόλου εἰς τὴν Σικελίαν, καὶ τιμωρήσας τοὺς δολοφόνους τοῦ πατρός, φονεύσας δὲ καὶ τὸν Μιζίδιον, ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (φέρων ἤδη πώγωνα, ἐνῷ εἶχεν ἀπέλθει ἀγένειος ἔτι ὤν, ἐν-

---

ους τούτους νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

(1) Ἡ ἐν Ἀθήναις αὐτη διατριβὴ τοῦ βασιλέως εἶναι ἀξιομνημόνευτος ὡς μαρτυροῦσα ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἱκανῶς ἀκμάζουσα, ἀφοῦ διεχείμαζεν ἐν αὐτῇ ὁ βασιλεὺς ἁπλῶς χάριν ἀναψυχῆς· ἐνῷ κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ Φαλλμεραϋερ (σ. 85) αἱ Ἀθῆναι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦσαν κατεστραμμέναι ὑπὸ τῶν βαρβάρων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τεῦθεν δὲ καὶ Πωγωνᾶτος ἐπικληθείς), καταβαλὼν δὲ καὶ ἐνταῦθα ἄλλην στάσιν ὑπὲρ ἄλλων ἀδελφῶν αὐτοῦ γενομένην, ἐστερέωσε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ.

Βασιλεύοντος τοῦ Κωνσταντίνου Δ΄, ὁ τῆς Χαλιφείας τὴν ἀρχὴν σφετερισάμενος τότε διοικητὴς τῆς Δαμασκοῦ Μωαβίας (ἔδ. σελ. 112) ἔπεμψε στόλον μέγαν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ταυτοχρόνως δὲ καὶ στρατὸν κατὰ ξηρὰν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, σκοπῶν διὰ τῆς ἐκπορθήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ καταλύσῃ ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (671-679) ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἀγωνιζόμενοι τὸν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἀγῶνα οὐχὶ ἁπλῶς ὑπὲρ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ ὅλου κράτους καὶ τῆς πίστεως, ἀντέταξαν κρατερὰν ἄμυναν, χρησιμοποιήσαντες τὸ λεγόμενον Ἑλληνικὸν ἢ ὑγρὸν ἢ πολεμικόν, ὡς καλεῖται, πῦρ, ἐπινοηθὲν κατὰ χρόνους προγενεστέρους, ἀλλὰ νῦν πρῶτον τελεσφόρως χρησιμοποιηθέν (1). Ἡ πολιορκία μετὰ 7 ἔτη ἀπέτυχεν ἐντελῶς, ὁ στόλος ὁ Ἀραβικὸς κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος, τὰ δὲ λείψανα τοῦ στόλου ἀπώλοντο ὑπὸ τρικυμίας κατὰ τὴν ἐπιστροφήν, καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις σωθεῖσα ἔσωσε καὶ τὸ κράτος, ὡς συνέβη καὶ κατὰ τὰς προγενεστέρας βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς. Ἀλλ' ἡ σωτηρία τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἐπιδρομῆς ἔσωσε καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἥτις τότε οἰκουμένη ὑπὸ βαρβάρων ἐν μέρει προσελθόντων, ἐν μέρει δὲ μὴ προσελθόντων ἔτι εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ταχέως ἠδύνατο, ὑποτασσομένη ὑπὸ τῶν Ἀράβων, νὰ ἐξισλαμισθῇ, καταστρεφομένου οὕτως ἐν σπέρματι τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐφάνη νῦν μέγα καὶ δυσπόρθητον προπύργιον τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου.

Οἱ Ἄραβες οὐ μόνον ἠττήθησαν, ἀλλὰ καὶ ὑπεβλήθησαν εἰς ταπεινωτικοὺς ὅρους εἰρήνης, ἀφοῦ ὁ Χαλίφης ὑπεχρεώθη νὰ τελῇ καθ' ἕκαστον ἔτος τρισχιλίας λίτρας χρυσοῦ (περίπου 3,700,000 δραχμ.), πεντήκοντα

(1) Τὸ ὑγρὸν πῦρ λέγεται ὅτι ἐπενοήθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6 μ.Χ. αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου φυσικοῦ καὶ χημικοῦ Πρόκλου, κατασκευάσαντος αὐτὸ ἀπὸ θείου ἀπύρου· ἐτελειοποιήθη δὲ κατά τινα παράδοσιν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐνταῦθα ἱστορουμένης πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ ἐκ Συρίας καταγομένου μηχανικοῦ Καλλινίκου, οὗτινος ὁ οἶκος ἐπὶ αἰῶνας εἶχεν ὡς προνόμιον ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ. Κατ' ἄλλην παράδοσιν ὁ Καλλίνικος ἦν Αἰγύπτιος καὶ ἐτελειοποίησε τὸ πολεμικὸν πῦρ κατὰ τὸν 9 αἰῶνα, ὅτε σχεδὸν εἶχε λησμονηθῇ ἡ χρῆσις αὐτοῦ, ἡ γνωστὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κωνσταντίνου Δ΄. Ὑποτίθεται δὲ ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν πῦρ ἦτο μίγμά τι συγκείμενον ἐξ εὐφλέκτων οὐσιῶν τῶν περιεχομένων περίπου καὶ ἐν τῇ πυρίτιδι τῶν τηλεβόλων τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Ἐρρίπτετο δὲ διὰ σιφώνων χαλκῶν εἴτε ὑπὸ χειρῶν διὰ πηλίνων ἀγγείων ἐχόντων ἐμπύρευμα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἵππους εὐγενεῖς Ἀραβικοὺς καὶ νὰ ἀποδίδῃ ἐτησίως 8 χιλιάδας αἰχμαλώτων Χριστιανῶν ἐκ τῶν ἀπείρων τοιούτων αἰχμαλώτων, οὓς μέχρι νῦν ἐν πολέμοις καὶ ἐπιδρομαῖς ᾐχμαλώτιζον οἱ Ἄραβες.

Οὕτως ἐνδόξως ἐπερατώθη ὁ πρὸς τοὺς Ἄραβας πόλεμος καὶ συνωμολογήθη ἡ πρώτη πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους συνθήκη εἰρήνης, μία τῶν ἐνδοξοτάτων συνθηκῶν, ἃς συνωμολόγησε τὸ Ἑλληνικὸν Χριστιανικὸν κράτος πρὸς ξένα κράτη. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἐγένοντο ἔργα σπουδαῖα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Δ'. Ἐπὶ τούτου ἐγένετο ἡ ἐγκατάστασις τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν, τὴν ἔκτοτε ἀπ' αὐτῶν Βουλγαρίαν καλουμένην. Τὰ κατὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: Ὡς ἐρρήθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, οἱ Βούλγαροι, ἀφοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας ἢ ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωσίας (ἐκ τῶν περὶ τὸν Καύκασον, Κασπίαν καὶ Βόλγαν χωρῶν) μετενάστευσαν κατὰ τὸν 5 μ. Χ. αἰῶνα εἰς τὰς περὶ Τύραν (Δνίστερ) χώρας τῆς νοτιοδυτικῆς Ρωσίας, ὅθεν ἐποιήσαντο τὰς πρώτας περὶ τὰ τέλη τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος μεγάλας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἐπιδρομὰς αὐτῶν, ὑπετάχθησαν ὑπὸ τὸ μέγα βαρβαρικὸν κράτος τῶν Ἀβάρων. Ὑπὸ τὸν Χαγᾶνον τῶν Ἀβάρων ἐστράτευσαν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῶν Περσῶν γενομένης ἐπιδρομικῆς στρατείας φαίνεται ὅτι τὸ Ἀβαρικὸν κράτος, ὅπερ ἐν ταῖς νῦν χώραις τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Αὐστρίας διετηρήθη μέχρι τέλους τοῦ 8ου αἰῶνος, ἐξησθένησεν ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς χώραις. Πρῶτοι ἐπανέστησαν κατὰ τῶν Ἀβάρων οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν Κουβρὰτ Χὰν[1] (635). Εἷς δὲ τῶν υἱῶν τούτου ὁ Ἀσπαροὺχ συναινέσει τοῦ Κωνσταντίνου Δ' ἐγκατέστη μετὰ τῶν Βουλγάρων αὐτοῦ ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Δανουβίου καὶ τοῦ Αἵμου χώρᾳ. Ἡ χώρα αὕτη καλουμένη Κάτω Μοισία, οἰκουμένη δὲ παλαιότερον ὑπὸ Θρᾳκῶν, εἶχεν ἐξελληνισθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ὡς εἴδομεν, τῷ 374 ἐπὶ τοῦ Οὐάλεντος ἐγκατέστησαν ἐνταῦθα οἱ Βησιγότθοι. Μετὰ τὴν τούτων δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ 4 αἰῶνος ὑπὸ τὸν Ἀλάριχον ἐκ Μοισίας μετανάστευσιν ἡ χώρα αὕτη ἐπανῆλθεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἤρξαντο νὰ μεταναστεύωσιν εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν Σλαυικοὶ λαοὶ λεγόμενοι Σκλαβηνοὶ τῶν ἑπτὰ

(1) Οἱ ἡγεμόνες τῶν Βουλγάρων ὡς τουρκικοῦ λαοῦ καλοῦνται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους Χάνοι. Χὰν ἢ Χακὰν (Χαγᾶνος παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις) ἦτο προσωνυμία τιμητικὴ τῶν Τούρκων, Τατάρων καὶ Μογγόλων ἡγεμόνων (ὁ θηλυκὸς τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Χουνὰμ καὶ Χαννούμ=ἡγεμονίς, κυρία). Ὡς δὲ γνωστόν, καὶ ὁ Ὀθωμανὸς Σουλτᾶνος ὡς Τοῦρκος ἡγεμὼν προσωνυμεῖται καὶ *Χάν*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γενῶν. Νῦν ὁ Κωνσταντῖνος Δ′ παρέδωκε τὴν χώραν εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἵνα οὗτοι εἰσερχόμενοι οὕτως ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους διάγωσιν ἐν εἰρήνῃ πρὸς αὐτό, κωλύωσι δὲ καὶ τὰς Σλαυϊκὰς ἐπιδρομάς, καὶ μάλιστα τὰς τῶν Ἀβάρων, ὧν ἦσαν πολέμιοι (1). Ἐν Κάτω Μοισίᾳ οἱ Τοῦρκοι τὸ γένος καὶ τὴν γλῶσσαν Βούλγαροι, ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν αὐτόθι Σλαύων, ἀφωμοιώθησαν κατὰ μικρὸν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐξεσλαυΐσθησαν μετὰ αἰῶνας, λησμονήσαντες τὴν ἑαυτῶν ἐθνικὴν τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ προσλαβόντες τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν τῶν ὑπηκόων. Οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος Δ′ ἐγκατέστησεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ καὶ ἐν τῇ γειτονίᾳ τῶν Ἑλλήνων τοὺς Βουλγάρους, ὅπως ὁ πάππος αὐτοῦ Ἡράκλειος τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας.

Ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δ′ ἐγένετο καὶ ἡ ἕκτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος (680) πρὸς λύσιν τῶν ἐκ τῆς αἱρέσεως τῶν Μονοφυσιτῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων, χωρὶς μηδὲν νὰ ἐπενέγκῃ ἀποτέλεσμα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο (2). Ὁ Κωνσταντῖνος Δ′ ἐτελεύτησε τῷ 685 καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰουστινιανὸν Β′.

3. Ἰουστινιανὸς Β′ (685—712 μ. Χ.).

Ὁ Ἰουστινιανὸς Β′ ὑπῆρξε καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἀνὴρ πολύτροπος, ἅμα δὲ καὶ κακεντρεχὴς καὶ φαῦλος. Οὕτως ἐν τῇ κακοτροπίᾳ αὐτοῦ διὰ μηδαμινοὺς λόγους διέρρηξε τὴν πρὸς τοὺς Ἄραβας ἐπὶ τοσοῦτον ἐπωφελέσιν ὅροις ὑφισταμένην εἰρήνην καὶ περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τὸ αὖθις ἐπὶ τοῦ χαλίφου Ἀβδ-ἀλ-μαλὲκ (ἰδ. σ.111) ἰσχυρὸν γενόμενον Ἀραβικὸν κράτος· ἡττήθη δ' αἰσχρῶς ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἀπολέσας πάντα τὰ πλεονεκτήματα τῆς τέως ὑφισταμένης συνθήκης εἰρήνης καὶ ἐκθέσας τὸ κράτος εἰς νέον κίνδυνον. Ἀλλ' ἐκ τούτου προεφύλαξεν αὐτὸ ἡ μεγάλη στρατηγικὴ ἱκανότης τοῦ στρατηγοῦ Λεοντίου, ὅστις πολλὰς μετὰ ταῦτα ἤρατο νίκας ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Ὁ Ἰουστινιανὸς Β′ ἕνεκα τῆς φαυλότητος τῆς καθόλου κυβερνήσεως αὐτοῦ προὐκάλεσε καθ' ἑαυτοῦ στάσιν

(1) Διότι ὡς πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἔπραξεν ὁ Κωνσταντῖνος Δ′ ὅ,τι ὡς πρὸς τοὺς Σέρβους ὁ Ἡράκλειος, ὅστις ἐγκαθιστῶν τοὺς Σλαύους τούτους ἐν Ἰλλυρίᾳ ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἔθετεν οὕτω φραγμὸν ἐναντίον τῶν Ἀβάρων.

(2) Πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου κατὰ τὴν ἐν Συρίᾳ διαμονὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς προσεγγίσεως τῶν Μονοφυσιτῶν πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους ἀπέτυχον. Οἱ Μονοφυσῖται πανταχοῦ ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἀπήρτισαν ἰδίας ἐκκλησίας, οἱ Κόπται ἐν Αἰγύπτῳ τὴν Κοπτικὴν (εἰς ἣν προσεχώρησαν καὶ οἱ Ἀβησσυνοί), οἱ Ἀρμένιοι τὴν Ἀρμενικὴν καὶ οἱ ἐν Συρίᾳ Μονοφυσῖται (οἱ νῦν Μαρωνῖται) τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐθνικὴν μονοφυσιτικὴν ἐκκλησίαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ καθαιρεθεὶς ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ τὴν ῥῖνα τμηθεὶς (ἐκ τούτου ἐκλήθη Ῥινότμητος) ἐξωρίσθη εἰς Χερσῶνα(1), εἰς δὲ τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ μνημονευθεὶς Λεόντιος (695). Ἀλλὰ καὶ ὁ Λεόντιος μετ' ὀλίγον ἐγένετο θῦμα νέας στρατιωτικῆς ἀνταρσίας καὶ καθῃρέθη, ἔλαβε δὲ τὸν θρόνον ὁ Ἀψίμαρος ἢ Τιβέριος Γ'. Ἐπὶ τούτου πολλὰς κατὰ τῶν Ἀράβων ἤρατο νίκας ὁ τοῦ αὐτοκράτορος ἀδελφὸς στρατηγὸς Ἡράκλειος. Ἀλλὰ ἐναντίον τοῦ Τιβερίου Γ' ἐπῆλθεν ὁ ἔκπτωτος βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς Β'. Οὗτος φυγὼν ἀπὸ Χερσῶνος μετέβη εἰς τὸν Χαγᾶνον τῶν ἐν Κριμαίᾳ Τούρκων Χαζάρων, οἵτινες νῦν εἶχον προσέλθει εἰς τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Χαγάνου Θεοδώραν. Φυγὼν δ' ἔπειτα καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ λαβὼν σύμμαχον τὸν Χάνον τῶν Βουλγάρων Τέρβελιν ἐπῆλθε μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (705), ἣν καὶ κατέλαβε διὰ δόλου εἰσελθὼν αὐτὸς διὰ τῶν ἀγωγῶν ὑδραγωγείου τινὸς καὶ ἀνοίξας πύλην τινὰ μετὰ τριῶν ἡμερῶν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν κατοίκων. Οὕτως ὁ Ἰουστινιανὸς γενόμενος τὸ δεύτερον αὐτοκράτωρ ἐβασίλευσεν ἄλλα ἓξ ἔτη (705—711) μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ μείζονος τυραννικῆς φαυλότητος οὐδὲν ἄλλο ποιῶν ἢ τιμωρῶν ἀγριώτατα τοὺς συντελέσαντας πρότερον εἰς τὴν καθαίρεσιν αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐφονεύθησαν καὶ οἱ πρώην βασιλεῖς Λεόντιος καὶ Τιβέριος Γ'.

Τέλος δὲ ὅτε ἔπεμψε στόλον ὁλόκληρον πρὸς τιμωρίαν τῶν κατοίκων τῆς Χερσῶνος, ὡς μὴ περιποιηθέντων αὐτὸν προσηκόντως κατὰ τὴν ἐνταῦθα ἐξορίαν αὐτοῦ. Ὁ στόλος οὗτος ἀφικόμενος εἰς Χερσῶνα ἐπανέστη μετὰ τῶν κατοίκων τῆς Χερσῶνος ἐναντίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β'. Ἀναγορεύσας δὲ βασιλέα εὐπατρίδην τινὰ Φιλιππικὸν καλούμενον, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐκεῖ ἐξωρισμένον, ἐπανῆλθε μετ' αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἰουστινιανὸς Β', ἐγκαταλειφθεὶς νῦν ὑπὸ πάντων, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου καὶ ἐφονεύθη, ἐγένετο δὲ βασιλεὺς ὁ Φιλιππικός.

Ἐπὶ τῆς ἀθλίας ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' κατελήφθησαν ἐν Ἀφρικῇ ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἡ Καρχηδὼν καὶ πᾶσαι αἱ μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἐκτεινόμεναι κτήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐπὶ τῆς πρώτης δὲ βασιλείας αὐτοῦ συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει (691) καὶ ἡ Πενθέκτη λεγομένη Σύνοδος.

---

(1) Χερσὼν ἐκαλεῖτο ἡ ἀρχαία Σεβαστούπολις ἡ καὶ νῦν οὕτω καλουμένη πόλις τῆς Κριμαϊκῆς χερσονήσου· ἦτο δὲ ἡ μόνη ἐπὶ τῆς χερσονήσου πόλις, ἣν κατεῖχον ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Ἕλληνες· διότι πᾶσα ἡ Κριμαία εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Χαζάρων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4. Φιλιππικός. Ἀναστάσιος Β΄ καὶ Θεοδόσιος Γ΄.

Ὁ Φιλιππικὸς μετὰ διετῆ βασιλείαν καθῃρέθη εἰρηνικῶς ὑπὸ τῶν ἀνωτάτων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν τοῦ κράτους ὡς ἀνίκανος νὰ κυβερνᾷ τὸ κράτος ἀπέναντι τοῦ ἐκ τῶν Ἀράβων ἐπικειμένου νέου κινδύνου, καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ τέως *πρωτοασηκρῆτις* ἤτοι βασιλικὸς ἀρχιγραμματεὺς Ἀναστάσιος Β΄ (713). Ἐπὶ τοῦ Ἀναστασίου Β΄ οἱ Ἄραβες, οἵτινες οὐδέποτε ἀπὸ τοῦ ἄφρονος πολέμου, ὃν ὁ Ἰουστινιανὸς Β΄ εἶχεν ἐπιχειρήσει κατ᾽ αὐτῶν, συνωμολόγησαν εἰρήνην πρὸς τὸ κράτος καὶ ἔμενον διαρκῶς ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, μεγάλας ἐποιήσαντο ἐπιδρομὰς εἰς τὴν χώραν ταύτην, παρεσκευάζοντο δὲ νὰ ἐπέλθωσι καὶ ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἀναστάσιος Β΄ παρασκευαζόμενος ἐκ τῶν ἐνόντων εἰς ἄμυναν τῆς πρωτευούσης ἔπεμψε συγχρόνως καὶ στόλον εἰς τὰ παράλια τῆς Φοινίκης, ἵνα, εἰ δυνατόν, ἐπιπέσῃ ἀπροσδοκήτως ἐπὶ τὸν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρασκευαζόμενον στόλον καὶ κατακαύσῃ αὐτόν. Ἀλλ᾽ ὁ στόλος οὗτος ἐστασίασε κατὰ τὸν πλοῦν καὶ ἐφόνευσε τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ταχθέντα ἀρχηγόν. Ἵνα δὲ ἀποφύγῃ τὴν διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην τιμωρίαν, ἐστασίασε καὶ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐπανερχόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε ἀφίκετο εἰς Ἀδραμύττιον, ὑπεχρέωσέ τινα ἐκεῖ εἰσπράκτορα τῶν δημοσίων φόρων, Θεοδόσιον καλούμενον, νὰ λάβῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Ἐλθόντος δὲ τοῦ στόλου εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὁ Ἀναστάσιος μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν ἔφυγε καταλιπὼν τὴν πόλιν, εἰς ἣν εἰσῆλασε νῦν ὁ Θεοδόσιος ὡς αὐτοκράτωρ (716). Ἀλλὰ τοῦ Θεοδοσίου ἡ ἀρχὴ μόλις διήρκεσεν ὀλίγους μῆνας. Ὑπῆρχεν ἀνὴρ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀρχιστράτηγος τῶν ἐκεῖ πολεμουσῶν ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, Λέων ὁ Ἴσαυρος, στρατηγὸς γενναιότατος. Οὗτος βλέπων ἔνθεν μὲν τὸ μέγεθος τοῦ ἐπικειμένου εἰς τὸ κράτος κινδύνου, ἔνθεν δὲ τὴν ἀθλιότητα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πραγμάτων, ἐπεχείρησε νὰ σώσῃ τὸ κράτος ἀναλαμβάνων εἰς τὰς στιβαρὰς αὐτοῦ χεῖρας τὴν τῶν ὅλων πραγμάτων διεύθυνσιν. Ἐπελθὼν λοιπὸν ἐναντίον τοῦ μόλις καταλαβόντος τὴν ἀρχὴν Θεοδοσίου καὶ νικήσας παρὰ τὴν Νικομήδειαν τὸν κατ᾽ αὐτοῦ πεμφθέντα στρατὸν τοῦ Θεοδοσίου, εἰσῆλασεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν πρωτεύουσαν (717), τοῦ Θεοδοσίου παραιτησαμένου τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

1. Λέων ὁ Ἴσαυρος.—Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Λέων ὁ Ἴσαυρος ἐγεννήθη ἐν Γερμανικείᾳ (νῦν Μαρὰς) τῆς ἀνατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐκλήθη δὲ Ἴσαυρος, διότι ὁ οἶκος αὐτοῦ κατήγετο ἀπὸ τῆς Ἰσαυρίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἦτο ἀνὴρ οἰκογενείας ταπεινῆς καὶ ἀπαίδευτος, ἀλλ' εἶχε πολλὰς φυσικὰς ἀρετὰς καὶ πρὸ πάντων ἀνδρείαν στρατιωτικήν, πνεῦμα στρατηγικὸν καὶ φύσιν ἀρχικήν. Καὶ τὰ προτερήματα αὐτοῦ ταῦτα ἀνέδειξεν ἐν τοῖς κατ' Ἀράβων πολέμοις τοῦ Λεοντίου καὶ Ἡρακλείου, προαχθεὶς ἔκτοτε εἰς ἀνώτερα στρατιωτικὰ ἀξιώματα, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀναστασίου Β' γενόμενος στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν ἤτοι ἀρχιστράτηγος πασῶν τῶν ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς χώραις τοῦ κράτους στρατιωτικῶν δυνάμεων. Νῦν δὲ ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν ἐν κρισιμωτάτῃ στιγμῇ, ὅτε ὁ στρατὸς ὁ Ἀραβικὸς προήλαυνε διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τὴν πρωτεύουσαν, στόλος δὲ μέγας ἐξ ἑκατοντάδων πλοίων συγκείμενος ἐπήρχετο κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῆς βασιλευούσης πόλεως, ὁ Λέων εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ δείξῃ τὰ μεγάλα αὐτοῦ προτερήματα ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ κράτους. Ἐξ μῆνας μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἴσοδον τοῦ Λέοντος καὶ τὴν στέψιν αὐτοῦ ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπεκλείσθη αὖθις κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων, καὶ ἡ τύχη ἅπαντος τοῦ κράτους ἐκρέματο αὖθις ἀπὸ τῆς τύχης τῆς βασιλευούσης ταύτης πόλεως. Ἀλλ' ἀνὴρ μέγας καὶ στρατηγὸς μεγαλοφυὴς ἦτο νῦν ὁ δι' ἀγρύπνου βλέμματος καὶ στιβαρῶν βραχιόνων διευθύνων τὴν ἄμυναν καὶ τοῖς πᾶσιν ἐμπνέων ἐλπίδα καὶ θάρρος. Ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐπιβλέπων ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως τὰ γινόμενα καὶ τὰ πάντα γινώσκων, διὰ τῶν ταχυπλόων δρομώνων διασχίζων τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἐπισιτίζων τοὺς πολιορκουμένους καὶ διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς φοβερὰς ἐπιφέρων καταστροφὰς εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον, κατώρθωσεν ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος νὰ ἀντιτάξῃ θαυμασίαν ἄμυναν ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων. Καὶ ὁ ἐνσκήψας δὲ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο (717-718) βαρύτατος χειμὼν ἐπεβοήθησε τῷ ἔργῳ τῶν ἀμυνομένων. Μάτην ὁ ἐν τῷ μεταξὺ τὸν Σουλεϊμὰν διαδεξάμενος ἀνεψιὸς αὐτοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὠμὰρ Β' ἔπεμψε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 718 νέον στόλον καὶ στρατόν. Κατὰ τὴν συμπλήρωσιν ἀκριβῶς ἐνὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἀρξαμένης κατ' Αὔγουστον τοῦ 717 προσβολῆς τῆς βασιλευούσης ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποπλεύσωσι τὰ ἐλεεινὰ λείψανα τοῦ στόλου ἄγοντα καὶ τὰ ὑπολειπόμενα ἔτι συντρίμματα τοῦ κατὰ γῆν εἰς δέκα μυριάδας ἐν ἀρχῇ ἀνερχομένου, καὶ εἶτα αὖθις ἐνισχυθέντος, νῦν δὲ τέλεον σχεδὸν κατεστραμμένου στρατοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα ταῦτα κατεστράφησαν κατὰ τὴν ἐπάνοδον ὑπὸ δεινῶν τρικυμιῶν, καὶ ἐν μόνον πλοῖον, καθὰ λέγεται, διασωθὲν ἠδυνήθη νὰ ἀγγείλῃ τῷ Χαλίφῃ τὸ φοβερὸν τέλος τῆς στρατείας. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία τῶν Ἀράβων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως προσβολή. Ἔκτοτε οὐδέποτε οἱ Ἄραβες Μωαμεθανοί, καίπερ πολλάκις κατὰ ξηρὰν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πολεμήσαντες ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, διενοήθησαν νὰ ἐπιχειρήσωσι στρατείαν ἀπ' εὐθείας κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰσλὰμ ἅλωσις τοῦ μεγάλου τούτου προπυργίου τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἡ προρρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ αὐτοῦ καὶ οὐ σμικρὸν πιθανώτατα ἐπιδράσασα ἐπὶ τὰ μέχρι τοῦδε ἐπανειλημμένα κατὰ τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων βουλεύματα αὐτῶν, ἐπεφυλάσσετο εἰς ἄλλην φυλήν, εἰς ἄλλον λαὸν μωαμεθανικόν, οὐχὶ τὸν Ἀραβικόν, εἰς λαὸν μέλλοντα μετὰ 7 αἰῶνας νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν πρόρρησιν ἢ διαθήκην ἐκείνην τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Ἰσλάμ. (1)

Ὁ Λέων Γ', ὁ σώσας τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μετὰ ταύτης καὶ διὰ ταύτης ἅπαν τὸ κράτος τὸ Ἑλληνικόν, ἐγένετο ἀληθῶς σωτὴρ τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Τοῦτο κάλλιστα ἐνόησεν ὁ πάπας Γρηγόριος Β' διεφήμισε τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ἡρωϊκοῦ βασιλέως ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, πέμψας εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἡγεμόνας τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν εἰκόνας τοῦ Λέοντος Γ'.

2. Ἡ ἐσωτερικὴ πολιτεία τοῦ Λέοντος Γ'.—Τὸ ζήτημα τῶν ἁγίων εἰκόνων.

Ὁ Λέων Γ', ὁ νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος ἀναδειχθεὶς ἐν τῇ ἀμύνῃ τῆς

(1) Ὁ Μωάμεθ εἶχεν εἰπεῖ τοῖς περὶ αὐτόν: «Ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ἡ περιβαλλομένη ἐκ δύο μερῶν ὑπὸ θαλάσσης καὶ ἐξ ἑνὸς μέρους ὑπὸ γῆς, θέλει πέσει ποτὲ εἰς τὰς χεῖρας τῶν μαχητῶν τοῦ Ἰσλάμ· εὐτυχὴς ὁ στρατὸς ὁ μέλλων νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν καὶ μακάριος ὁ στρατηγὸς ὁ ἡγούμενος τοῦ στρατοῦ τούτου». Τὴν ῥῆσιν ταύτην ὁ σουλτᾶνος τῶν μωαμεθανῶν Τούρκων Μεχμὲτ Β' ὁ ἐκπορθήσας τῷ 1453 τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔγραψε χρυσοῖς γράμμασι (διατηρουμένοις μέχρι νῦν) ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μέχρι νῦν φέροντος τεμένους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κωνσταντινουπόλεως ἐναντίον τῶν Ἀράβων, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν μεγάλην αὐτοῦ νίκην ἵνα ἐπιτιεθῇ κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ εἰσβάλῃ εἰς τὸ κράτος αὐτῶν. Τοὐναντίον δὲ οἱ Ἄραβες ἐπανέλαβον μετά τινα χρόνον τὰς κατὰ ξηρὰν ἐπιδρομὰς αὐτῶν, ἀλλ' ἡττήθησαν ὁλοσχερῶς τῷ 740, τὸ προτελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος Γ', ἐν τῇ ἐν Ἀκροϊνῷ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μάχῃ, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσωσιν ἅπαντα σχεδὸν τὰ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Αἰτία τῆς τοιαύτης ἀπραξίας τοῦ Λέοντος Γ΄ ἀπέναντι τῶν Μωαμεθανῶν ἦσαν κατὰ μέγα μέρος αἱ ἐκ τοῦ τότε ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ κινηθέντος μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος προελθοῦσαι ἐσωτερικαὶ ἔριδες καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Ὁ Λέων Γ' μετὰ πολλῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν τοῦ κράτους ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ εἰθισμένη προσκύνησις τῶν εἰκόνων, ἕνεκα τῆς ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας τοῦ λαοῦ καταντῶσα πολλάκις εἰς λατρείαν εἰκόνων ἤτοι εἰς εἰδωλολατρίαν, ἀντέβαινεν εἰς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐφρόνει ὅτι ἡ τοιαύτη λατρεία τῶν εἰκόνων παρέλυε τὸ ὑγιὲς θρησκευτικὸν φρόνημα τοῦ λαοῦ καὶ ἐκώλυε τὴν διὰ τῆς θρησκείας ἀνύψωσιν τοῦ στρατιωτικοῦ ἰδίως αἰσθήματος, ὅπερ τοσοῦτον, ὡς εἴδομεν, ἀνέπτυξεν ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος ἐν τῷ στρατῷ.

Ὑπὸ τοιούτων σκέψεων ἐλαυνόμενος ὁ Λέων Γ', ἔχων δὲ ὁμοφρονοῦντας αὐτῷ καί τινας τοῦ ἀνωτέρου κλήρου ἄνδρας, διέταξεν (726) νὰ ἱδρύωνται ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις αἱ εἰκόνες ὑψηλότερον, ἵνα μὴ δύνηται ὁ λαὸς νὰ ἀσπάζηται αὐτάς. Ὅτε δὲ τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως εὗρεν ἀντίστασιν παρὰ τῷ πολλῷ λαῷ, ἰδίως παρὰ τῇ τάξει τῶν μοναχῶν, ἐξ ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦσαν καὶ οἱ καλλιτεχνοῦντες τὰς εἰκόνας, ἐντεῦθεν δὲ συνέβησαν καί τινες ἀταξίαι ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ὁ αὐτοκράτωρ ἐξέδωκε νέον διάταγμα διατάσσον τὴν ὁλοσχερῆ τῶν εἰκόνων ἀπὸ τῶν ἱερῶν ναῶν ἀφαίρεσιν. Τοῦτο ἐξήγειρεν ἐν τῷ κράτει, ἰδίως ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις τοῦ κράτους, μεγάλας ταραχάς. Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανὸς εἶχεν ἀποχωρήσει ἐξ ἀρχῆς τῆς ἔριδος ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ὁμόφρονος τῷ αὐτοκράτορι κληρικοῦ. Ἀλλὰ νῦν οἱ πάπαι Γρηγόριος Β' (ὁ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐν ἐγκωμίοις κηρύξας τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος ἀνὰ τὴν Εὐρώπην τὴν χριστιανικὴν) καὶ ὁ τούτου διάδοχος Γρηγόριος Γ' ἀφώρισαν τὸν Λέοντα, ἐξήγειραν δὲ συγχρόνως εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ βασιλέως τὸν λαὸν τῆς Μέσης Ἰταλίας (ἡ Ἄνω Ἰταλία, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἶχεν ἀφαιρεθῇ πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῶν Λαγγοβάρδων). Ὁ Λέων Γ΄ ἔπεμψε στρατὸν καὶ στόλον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρὸς τιμωρίαν τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἀποστατῶν. Ἀλλ' ὁ στόλος οὗτος κατεποντίσθη ὑπὸ τρικυμιῶν. Ἐπειδὴ δὲ μετ' ὀλίγον οἱ Φράγκοι βασιλεῖς ἐφάνησαν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὡς προστάται τοῦ Πάπα, προστατεύοντες αὐτὸν ἐναντίον τῶν Λαγγοβάρδων καὶ ἔθεσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ τήν τε Ρώμην καὶ τὴν Μέσην Ἰταλίαν, οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους δὲν ἐπεχείρησαν πλέον τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἰταλίας· καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων τὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν Ἰταλίᾳ κράτος περιωρίσθη εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, καὶ ἐν ταῖς χώραις ταύταις διετηρήθη τὸ κράτος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ 3 ἔτι αἰῶνας. Ἀλλ' οἱ πάπαι, εἰς ὧν τὴν ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν ὑπήγοντο ἐκκλησιαστικῶς μέχρι τῶν χρόνων τούτων πᾶσαι αἱ χῶραι τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου πλὴν τῆς Θρᾴκης, τῆς Κάτω Μοισίας καὶ τῶν πέραν τοῦ Δανουβίου βαρβαρικῶν χωρῶν (ὑπαγομένων τούτων πασῶν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως), ἐξήγειραν ἐπανάστασιν καὶ ἐν ταῖς κυρίως Ἑλληνικαῖς ἐν Εὐρώπῃ χώραις (ταῖς καλουμέναις νῦν Ἑλλαδικαῖς) τοῦ κράτους. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου (Ἑλλαδικοὶ) ἐπαναστάντες κατὰ τοῦ εἰκονομάχου βασιλέως ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα ἐξ ἑαυτῶν καλούμενον Κοσμᾶν καὶ ἐπῆλθον μετὰ στόλου ἐναντίον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλέως, καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον οἱ Ἄραβες εἰσέβαλον αὖθις εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (727 μ. Χ.). (1) Ἀλλ' ὁ στόλος τῶν ἐπαναστατῶν κατεστράφη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ βασιλικοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ πυρός. Ὁ Κοσμᾶς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐθανατώθησαν καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλαδικῶν ἐντελῶς κατεστάλη. Ὁ δὲ βασιλεὺς Λέων τιμωρῶν τὸν Πάπαν ἀφῄρεσεν ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ πάσας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ αὐτὰς τὰς τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας καὶ ὑπήγαγεν αὐτὰς ὑπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐδήμευσε δὲ καὶ τὰ ἐν Καλαβρίᾳ τῆς Κάτω Ἰταλίας παπικὰ κτήματα. Ὑπὸ τοιούτων ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν περισπώμενος ὁ Λέων Γ' δὲν ἠδυνήθη μετὰ τὸ μέγα κατόρθωμα τοῦ 718 νὰ διαπράξῃ ἔργα μεγάλα ἐναντίον τῶν Ἀράβων πλὴν τῆς μνημονευθείσης μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ μεγάλης ἐν Ἀκροϊνῷ νίκης.

Ὁ βασιλεὺς οὗτος καὶ ἐν μέσῳ τῶν δεινῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων εἰργάσθη καὶ ὑπὲρ μεγάλων ἐσωτερικῶν μεταρ-

(1) Εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης συνετέλεσεν ἐνέργειά τις ἡφαιστειογενὴς περὶ τὴν Θήραν (ἐκ τῶν συνήθως περὶ τὴν νῆσον ταύτην γινομένων) θεωρηθεῖσα ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς θεία δίκη ἐναντίον τῶν εἰκονομάχων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρυθμίσεων τοῦ κράτους ἐκδοὺς νομοθεσίαν ἰδίαν *Ἑλληνιστί*, τὴν πρώτην μετὰ τὰς Νεαρὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ (σελ. 76) ἐκδοθεῖσαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ συστηματικὴν νομοθεσίαν καὶ φέρουσαν τὸ ὄνομα *Ἐκλογή*. Ἡ νομοθεσία αὕτη ἀπέβλεπε πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον καὶ συμφωνότερον πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταρρύθμισιν τῶν σχέσεων τῶν ἀγροτῶν, πενεστῶν ἢ δουλοπαροίκων, πρὸς τοὺς μεγάλους ἰδιοκτήτας τῆς γῆς, καὶ τὴν ὡσαύτως χριστιανικωτέραν διαρρύθμισιν τῶν τοῦ γάμου καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ καθόλου δικαίου.

Ὁ μέγας ἐν πολέμοις καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ μεγαλεπήβολος βασιλεὺς Λέων Γ', ὁ ἀρχηγὸς οἴκου βασιλικοῦ βασιλεύσαντος ἐπὶ 9 περίπου δεκαετηρίδας, ἐτελεύτησε τῷ 741 μ. Χ. καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ συμβασιλέα αὐτῷ πρὸ πολλοῦ γενόμενον Κωνσταντῖνον Ε'.

3. Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' (741—775).

Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἦτο ἀνὴρ γενναῖος, ἀρχικός, πολεμικὸς καὶ αὐστηρὸς τὸν χαρακτῆρα μέχρι τραχύτητος. Κληρονομήσας παρὰ τοῦ πατρὸς πρὸς ταῖς πολιτικαῖς καὶ στρατιωτικαῖς ἀρεταῖς καὶ τὰ εἰκονομαχικὰ τούτου φρονήματα ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων μετὰ μείζονος ἢ ὁ πατὴρ ῥώμης καὶ αὐστηρότητος. Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κατέστειλεν ἰσχυρῶς στάσιν τινά, ἐξεγερθεῖσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τῆς τῶν εἰκονομάχων μερίδος αὐτοῦ ἀπόντος ἐν στρατείᾳ καὶ τάχιστα ἐπανελθόντος. Ἵνα δὲ δώσῃ εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων λύσιν σύμφωνον μὲν εἰ δυνατὸν πρὸς τὰ φρονήματα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ κανονικὴν καὶ νόμιμον, συνεκάλεσε Σύνοδον Οἰκουμενικὴν ἐν Ἱερείᾳ (τῇ ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς τοῦ Βοσπόρου ἀκτῆς κειμένῃ), ἥτις κατεδίκασε τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν (753-754) (1) ὡς εἰδωλολατρίαν. Ἀλλὰ τῆς Συνόδου αἱ ἀποφάσεις καταπολεμηθεῖσαι σφοδρῶς ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ τῶν πολλῶν ὀπαδῶν τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως ἐπήνεγκον μεγάλας ταραχάς, ἃς κατέστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ μεγάλης βίας. Τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως μοναστήρια διελύθησαν καὶ μετεβλήθησαν εἰς στρατῶνας καὶ μοναχοὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀποβάλωσι τὸ σχῆμα αὐτῶν καὶ οἱ ἀνθιστάμενοι ἐτιμωρήθησαν ἐνίοτε μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος. Ἐν-

(1) Καλοῦμεν Οἰκουμενικὴν τὴν Σύνοδον, διότι συνεκροτήθη καθ' ὃν τρόπον αἱ μεγάλαι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ἐξ ἱεραρχῶν σύμπαντος τοῦ κράτους, 348 τὸν ἀριθμόν. Αὕτη ἡ Σύνοδος κατεδικάσθη ὕστερον καὶ ἀνεθεματίσθη ὑπὸ τῆς 7 Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ δὲν λογίζεται ἐν ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τεῦθεν τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου Ε′ κατέστη καὶ βραδύτερον λίαν μισητὸν εἰς τοὺς μοναχοὺς καὶ τὸ ἀμαθὲς πλῆθος, καὶ πολλὰ κατὰ τοῦ βασιλέως ἐλέχθησαν δύσφημα καὶ ὑβριστικὰ ἐπώνυμα εἰς αὐτὸν ἐδόθησαν, ἐν οἷς ἐπεκράτησε τὸ Κοπρώνυμος. Καὶ ὅμως ὁ Κωνσταντῖνος Ε′, μεθ' ὅλην τὴν πρὸς τοὺς ἀντιπολιτευομένους αὐτῷ δειχθεῖσαν ἀπηνῆ αὐστηρότητα, ἦτο βασιλεὺς ἐπιτελέσας ἔργα μεγάλα καὶ ἐν εἰρήνῃ, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν πολέμοις. Στρατεύσας κατὰ τῶν Ἀράβων ἐν Ἀσίᾳ ὑπερέβη τὰ ὅρια τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους καὶ εἰσέβαλεν εἰς αὐτὴν τὴν βόρειαν Συρίαν, ἐνταῦθα δ' ἐνίκησε νίκην λαμπρὰν κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Χαλίφου καὶ ἀνεκτήσατο σπουδαῖον μέρος τῆς ἀπὸ 100 καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατεχομένης ταύτης χώρας. Ἐπροστάτευσε δὲ τοὺς κατοίκους ἐκείνης τῆς χώρας, οἵτινες καταγόμενοι ἀπὸ Μωαμεθανῶν πρὸ 100 ἐτῶν βίᾳ προσελθόντων εἰς τὸ Ἰσλὰμ νῦν ἐπέστρεφον εἰς τὴν πάτριον πίστιν. Τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος στόλος βασιλικὸς κατέστρεψε παρὰ τὴν Κύπρον ὁλόκληρον ἐκ χιλίων πλοίων συγκείμενον Ἀραβικὸν στόλον. Ἐπετέλεσε δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Ε′ πολλὰς καὶ κατὰ Βουλγάρων καὶ νικηφόρους τὸ πλεῖστον κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν στρατείας, πολλὴν ἐπαγαγὼν φθορὰν εἰς τὸ βάρβαρον τοῦτο Τουρκικὸν καὶ εἰδωλολατρικὸν ἔθνος, ὅπερ μετ' ἀδαμάστου ὁρμῆς συχνοτάτας ἐποιεῖτο ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δανουβίου ἑλληνικὰς χώρας. Οὐδεὶς δὲ βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου, ἐξαιρουμένου Βασιλείου Β′ τοῦ Βουλγαροκτόνου, περὶ οὗ ποιησόμεθα λόγον βραδύτερον, ἐταπείνωσε τόσον τοὺς Βουλγάρους ὅσον ὁ Κωνσταντῖνος Ε′. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν στρατειῶν τούτων νοσήσας ἐτελεύτησε τῷ 775 μ. Χ.

Ἡ μεγάλη πολεμικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Κωνσταντίνου Ε′ καθίσταται πολλῷ θαυμαστοτέρα, ὅταν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς μεγάλας ἐσωτερικὰς δυσχερείας, καθ' ὧν εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ ὁ βασιλεύς, καὶ μάλιστα εἰς τὸν φοβερὸν λοιμόν, ὅστις ἠρήμωσεν ὁλοκλήρους χώρας τοῦ κράτους καὶ μέγα μέρος τῆς Πελοποννήσου, ὅτε ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐγκατάστασιν Σκλαβηνικῶν τινων παροικιῶν ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς τμήμασι τῆς χερσονήσου.

Ἐκ τῶν κοινωφελῶν δὲ δημοσίων ἔργων τοῦ Κωνσταντίνου Ε′ ἀξία λόγου εἶναι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαίνισις τοῦ μεγάλου ὑδραγωγείου τῆς πρωτευούσης, ἐξ οὗ κυρίως ὑδρεύετο ἡ πόλις αὕτη, τοῦ κτισθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος καὶ καταστραφέντος ὑπὸ τῶν Ἀβάρων κατὰ τὴν ὑπὸ τούτων γενομένην τῷ 626 πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ 34 ἔτη διαρκέσασα βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου Ε′, πολλῆς δυνάμεως καὶ μεγάλης καὶ οὐκ ὀλίγων ἔργων κοινωφελῶν γε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νομένη πάροχος εἰς τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ πολλαχῶς κατακριθεῖσα διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῆς πολιτείαν.

4. Λέων Δ' ὁ ἐπικαλούμενος Χάζαρος (775—780 μ. Χ.).

Τὸν Κωνσταντῖνον Ε' τελευτήσαντα τῷ 775 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λέων Δ', ὁ ἐπικαλούμενος Χάζαρος ἕνεκα τῆς καταγωγῆς τῆς μητρὸς αὐτοῦ Εἰρήνης ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν ἐν Κριμαίᾳ καὶ τῇ περὶ αὐτὴν χώρᾳ οἰκοῦντος Τουρκικοῦ ἔθνους τῶν Χαζάρων (1). Εἶχε δὲ ὁ Λέων Δ' καὶ σύζυγον ὁμώνυμον τῇ μητρὶ Εἰρήνην, ἀλλὰ ταύτην Ἑλληνίδα, καταγομένην ἀπ' Ἀθηνῶν. Ὁ Λέων Δ', ὢν ἀνὴρ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ἀσθενής, οὐδὲν ἐξετέλεσεν ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔργον ἄξιον λόγου, πλὴν μόνον ὅτι ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ ζητήματι τὰς μὲν περὶ τῆς διαλύσεως τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων διατάξεις τοῦ Κωνσταντίνου Ε' ἀνεκάλεσεν, ἐνέμεινε δὲ ἐν τῇ περὶ εἰκόνων πολιτείᾳ τοῦ βασιλέως τούτου, τοῦ ζητήματος ἄλλως τε τῶν εἰκόνων ὄντος κεκανονισμένου διὰ Συνόδου Ἐκκλησιαστικῆς. Ὁ Λέων Δ' ἐτελεύτησε τῷ 780, βασιλεύσας πέντε μόνον ἔτη.

5. Κωνσταντῖνος ὁ πορφυρογέννητος καὶ ἡ βασίλισσα Εἰρήνη (780—803 μ. Χ.).

Ὁ Λέων Δ' κατέλιπεν υἱὸν καὶ διάδοχον τὸν Κωνσταντῖνον Ϛ', καλούμενον *πορφυρογέννητον* ὡς γεννηθέντα ἐν πορφύρᾳ, ἤτοι βασιλεύον-

(1) Οἱ Τοῦρκοι οὗτοι Χάζαροι, οὓς ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου εἴδομεν οἰκοῦντας ἐν τῇ νῦν νοτιανατολικῇ Ρωσίᾳ, πρὸς βορρᾶν τοῦ Καυκάσου καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς Κασπίας, ἐξέτειναν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὰς οἰκήσεις αὐτῶν δυτικώτερον μέχρι Κριμαίας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν, καταλαβόντες πᾶσαν τὴν Κριμαίαν, πλὴν τῆς Χερσῶνος ἢ Σεβαστουπόλεως, ἥτις ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τῶν χωρῶν δὲ τούτων, πρὸ πάντων διὰ τῆς Χερσῶνος, εἰς στενωτέρας ἐλθόντες σχέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐδέξαντο τὸν Χριστιανισμὸν οἱ πρὶν εἰδωλολάτραι οὗτοι Τοῦρκοι καί, ὡς εἴδομεν (σελ. 120, σημ. 1), ὁ Ἰουστινιανὸς Β' ὁ Ρινότμητος κατὰ τὴν ἐν Χερσῶνι ἐξορίαν αὐτοῦ ἐνυμφεύθη ἡγεμονόπαιδα Χαζάραν, καλουμένην Θεοδώραν. Νῦν βλέπομεν καὶ αὐτοκράτειραν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου Χαζάραν Εἰρήνην καλουμένην καὶ δὴ σύζυγον ἑνὸς τῶν μεγίστων βασιλέων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Οἱ Χάζαροι λοιπὸν ἦσαν ὡς νῦν εἶναι οἱ Οὔγγροι καὶ οἱ ἐκσλαυϊσθέντες Βούλγαροι, ἐκ τῶν Τούρκων τὴν καταγωγὴν Χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Τὸ κράτος δὲ τοῦτο τὸ *Τουρκικὸν* Χριστιανικὸν τῶν Χαζάρων διετηρήθη μέχρι τοῦ 10 μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε κατὰ μικρὸν συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ Ρωσικοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τος (πορφύραν φέροντος) τοῦ πατρός. Τὸν Κωνσταντῖνον Ϛ' ἀνήλικον ὄντα ἐπετρόπευσεν ἡ μήτηρ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία. Αὕτη ἄρχουσα νῦν ἀρχὴν πραγματικὴν ἐφρόντισεν ἐν πρώτοις, ὡς εὐσεβὴς γυνή, νὰ καταπαύσῃ τὰς θρησκευτικὰς ἐν τῷ κράτει ταραχὰς τὰς ἐκ τοῦ ζητήματος τῶν εἰκόνων προελθούσας, ἢ μᾶλλον νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα αὐτὸ τῶν εἰκόνων κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ὀπαδῶν τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως, συνεκάλεσε δὲ Σύνοδον Οἰκουμενικὴν νέαν πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἀποβλέπουσαν. Ἀφοῦ δὲ ἐματαιώθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἡ ἀπόπειρα συγκροτήσεως τοιαύτης συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει, συνεκροτήθη αὕτη τῷ 787 ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας (δευτέρα αὕτη ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικὴ μετὰ τὴν τῷ 325 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου συγκροτηθεῖσαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον). Ἡ Σύνοδος αὕτη ἀνεθεμάτισε τοὺς συνελθόντας εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ 753-754 καὶ τὴν κατάργησιν τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως διατάξαντας ἀρχιερεῖς καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἐνταυτῷ ἐξηγήσατο τὴν ἀληθῆ θρησκευτικὴν ἔννοιαν τῆς προσκυνήσεως, δογματίσασα ὅτι ἡ προσκύνησις ἔχει ἔννοιαν ἁπλῶς τιμῆς προσφερομένης διὰ τῶν εἰκόνων εἰς τὸ πρωτότυπον (1) καὶ διὰ τῶν λειψάνων εἰς τοὺς ἄνδρας τοὺς ἁγίους, καὶ ὅτι ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων ἢ λειψάνων οὐδέποτε πρέπει νὰ λάβῃ χαρακτῆρα εἰδωλολατρίας ἢ κτισματολατρίας. Καὶ οὕτω μὲν ἐλύθη ὁριστικῶς ὑπὸ ἔποψιν δογματικὴν τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, ἀλλ' αἱ ταραχαὶ αἱ εἰκονομαχικαὶ μετὰ μικρὰν ἀνάπαυλαν ἐπανελήφθησαν ὕστερον σφοδρῶς ἐπί τινα ἔτι χρόνον.

Ἡ βασιλομήτωρ καὶ ὡς βασιλὶς κυβερνῶσα τὸ κράτος ἐν ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Εἰρήνη ἐτιμήθη μὲν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν εὐσέβειαν αὐτῆς (2), ἀλλ' ὑπῆρξεν ἄλλως γυνὴ φίλαρχος καὶ μέχρι ὠμότη-

(1) Ὡς πρὸς τὴν εἰκόνισιν τῆς ἀοράτου, ἀσωμάτου, ἀνιδέου καὶ ἀνεικάστου θεότητος ἤδη ἐπὶ τοῦ Λέοντος Γ' οἱ μεγάλοι θεολόγοι τῶν χρόνων ἐκείνων (ἰδίως ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ὁ Χρυσορρόας, ἤτοι χρυσορρήμων) ἐκήρυξαν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ εἰκονίσεως τῆς θεότητος ὑπὸ τοιαύτην ἰδιότητα, ἀλλὰ περὶ εἰκονίσεως τοῦ ἐν σώματι καὶ ἐν μορφῇ ἀνθρώπου ὀφθῆναι συγκαταβάντος Θεοῦ, τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ, ἐν οἷς ὡς ἄνθρωπος θεὸς ἐποίησε καὶ ἔπαθε, γεννηθείς, βαπτισθείς, τελέσας θαύματα, σταυρωθείς, θανὼν καὶ ἀναστάς. Ἡ Ἐκκλησία, ὡς γνωστόν, ἐπιτρέπει καὶ τὴν συμβολικὴν ἐν εἰκόσι παράστασιν καὶ τῆς Τριαδικῆς θεότητος.

(2) Τοῦτο λέγοντες ἐννοοῦμεν τὴν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Συνόδου εὔφημον μνείαν αὐτῆς ὡς εὐσεβεστάτης βασιλίσσης, οὐδαμῶς δὲ ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τιμωμένη Ἁγία Εἰρήνη εἶναι αὐτὴ ἡ ἐνταῦθα μνημονευομένη Εἰρήνη. Ἡ Ἁγία Εἰρήνη ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ 500 περίπου ἐτῶν καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔκτισε ναὸν εἰς τὴν συμβολίζουσαν τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῷ κράτει ὑπὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τος καὶ κακουργίας ἀφιλόστοργος, ἥκιστα δὲ κηδομένη καὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους. Ἕνεκα τῆς φιλαρχίας αὐτῆς ἐσφετερίσθη τὴν εἰς τὸν υἱὸν νομίμως ἀνήκουσαν ὑπερτάτην ἀρχὴν μὴ καταλιποῦσα ταύτην καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ Κωνσταντίνου Ϛ′. Ὅτε δὲ ἔδειξεν οὗτος διαθέσεις ν᾽ ἀπαλλαγῇ τῆς τοιαύτης αὐθαιρέτου διηνεκοῦς μητρικῆς κηδεμονίας, ἐτιμωρήθη ἀσπλάγχνως καὶ ἀπανθρώπως ὑπὸ τῆς Εἰρήνης διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ὁράσεως. Διὰ τῆς βαρβάρου ἅμα καὶ φρικωδῶς ἀπανθρώπου τιμωρίας ἐσκόπει ἡ ἀχαλίνωτος ἐν τῇ φιλαρχίᾳ αὐτῆς γυνὴ νὰ καταστήσῃ καὶ πρακτικῶς ἀδύνατον τὴν ὑπὸ τοῦ παιδὸς αὐτῆς ἀνάληψιν τῆς ἐξουσίας. Ἡ δ᾽ οὕτω σκληρῶς πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν προσενεχθεῖσα κακότροπος γυνή, περιστοιχιζομένη καὶ ὑπὸ συμβούλων οὐχὶ ἀγαθῶν καὶ γενναίων, πολλαχῶς ἔβλαψε τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους καὶ ἰδίως τὰ στρατιωτικά. Διέλυσε, χάριν σκοπῶν ἀντιμαχομένων πρὸς τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους, τὰ ἄριστα καὶ γενναιότατα παλαίμαχα τάγματα τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεπλήρωσεν αὐτὰ διὰ νεοσυλλέκτων ἀγυμνάστων. Οὕτω δὲ γυμνώσασα στρατιωτικῶς τὸ κράτος, παρέδωκε τὰς μὲν Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀγρίων Βουλγαρικῶν ἐπιδρομικῶν στιφῶν, τὰς δὲ Ἀσιατικὰς εἰς τὴν τῶν νῦν ὑπὸ τὴν νέαν χαλιφικὴν δυναστείαν τῶν Ἀββασιδῶν (ἴδε κατωτέρω) μετὰ νέας δυνάμεως ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν ἀναφαινομένων Ἀράβων. Ἐπὶ τῆς ἀθλίας κυβερνήσεως τῆς Εἰρήνης ὁ τοῦ χαλίφου Ἀλ-Μαχαδὶ υἱὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος, ὁ βραδύτερον περίφημος χαλίφης Ἀρουν-ἀλ-ρασίτ, στρατεύσας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διήλασε πᾶσαν ταύτην τὴν χώραν κατὰ μῆκος καὶ πλάτος μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ μέχρι τῶν προθύρων τῆς Χρυσουπόλεως, δεινὰς διαπράττων λεηλασίας, καὶ καταστροφάς· ἀπεχώρησε δὲ ἐπιβαλὼν φόρον ὑποτελείας εἰς τὴν Εἰρήνην.

Μόνον ἐν Πελοποννήσῳ τὰ στρατεύματα τῆς Εἰρήνης ἐξετέλεσαν ἀνάξια λόγου ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἔργα, ὑποτάξαντα τὰς σποράδην ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ κατὰ τὰ ὄρη, ἰδίως τὰς βορείους κλιτῦς τοῦ Ταϋγέτου, οἰκούσας ποιμενικὰς Σλαυϊκὰς φυλάς.

Ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων ἡ κυβέρνησις τῆς Εἰρήνης πολλὴν παρῆγεν ἐν τῷ κράτει, καὶ ἰδίως ἐν τῇ πρωτευούσῃ, δυσαρέσκειαν παρὰ πᾶσι τοῖς μὴ ἐκ θρησκευτικῶν λόγων ἐπουσιωδῶν τυφλώττουσι πρὸς τὰ μεγάλα συμφέροντα τοῦ κράτους. Ἡ δὲ δυσαρέσκεια αὕτη

τοῦ Θεοῦ δωρηθεῖσαν εἰρήνην (ἔνθ. σ. 24). Ἀλλ᾽ ὑπάρχουσι καὶ ἅγιαι γυναῖκες ἔχουσαι τὸ ὄνομα τοῦτο, ὧν περιφημοτάτη ἡ κατὰ τὸν Γ′ αἰῶνα μ. Χ. μαρτυρήσασα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔτι μᾶλλον ηὐξήθη, ὅτε τῷ 800 μ. Χ. ὁ τότε αὐτοκράτωρ τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς τῶν Φράγκων Κάρολος Α' ἔπεμψε πρεσβείαν πρὸς Εἰρήνην, ἀναγγέλλουσαν πρὸς αὐτὴν τὰ κατὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ εἰς τὸν Ρωμαϊκὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Δύσεως. Διὰ ταύτης ὁ Κάρολος ἐζήτει παρὰ τῆς Εἰρήνης, ὡς αὐτοκρατείρας τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ νέου ἀξιώματος αὐτοῦ, ἔτι δὲ προέτεινε συμμαχίαν μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων χριστιανικῶν αὐτοκρατοριῶν, ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ συνοικέσιον μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων καὶ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ 780 χήραν διατελοῦσαν βασίλισσαν ἢ αὐτοκράτειραν τῆς Ἀνατολῆς.

Τότε οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνώτατοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ λειτουργοὶ τοῦ κράτους, φοβούμενοι μὴ αἱ τοιαῦται σχέσεις μεταξὺ τῆς Εἰρήνης καὶ τοῦ Καρόλου καὶ ἰδίως τὸ τοῦ γάμου σχέδιον, εἰς ὃν ἐφαίνετο πρόθυμος ἡ Εἰρήνη, ἐπενέγκωσι τὴν καθυπόταξιν τοῦ κράτους εἰς τὸν Φράγκον ἡγεμόνα τῆς Δύσεως, συνομόσαντες κατὰ τῆς Εἰρήνης, καθῄρεσαν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου (803)· ἀνεβίβασαν δὲ εἰς αὐτὸν τὸν ἐκ τῶν ὑπουργῶν τοῦ κράτους, ἢ ὡς ἐλέγοντο οὗτοι ἐν Βυζαντίῳ, ἐκ τῶν Λογοθετῶν τὸν λογοθέτην τῶν Γενικῶν (τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ κράτους) ἢ Γενικὸν λογοθέτην καλούμενον Νικηφόρον. Ἡ Εἰρήνη ἐξώσθη εἰς τὴν Πριγκιπόνησον, εἶτα δὲ εἰς Λέσβον, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε μετ' ὀλίγον τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν ἐξορίᾳ. Μετὰ τῆς Εἰρήνης ἐξέλιπε καὶ ἡ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων, διότι ὁ ἐπιζήσας αὐτῇ υἱὸς Κωνσταντῖνος Ϛ΄ δὲν ἐβασίλευσε πλέον οὔτε ἄλλος ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἰσαύρων.

Τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν γεγονὸς τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ ἡγεμόνος τῶν Φράγκων Καρόλου Α' ὡς Ρωμαίου αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως, ἡ ἀνανέωσις τρόπον τινὰ τῆς ἀπὸ τοῦ 476 μ. Χ. ἐκλιπούσης Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας τῆς Δύσεως, εἶναι γεγονὸς σπουδαιότατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Δύσεως καὶ τῆς ὅλης Εὐρώπης. Εἶναι σπουδαιότατον καὶ ὡς πρὸς τὸ παρελθόν, ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν δηλονότι τῶν γεγονότων τῶν ἀπολιξάντων εἰς τὴν ἐν τῷ Φραγκικῷ κράτει ὑπὸ νέον τύπον καὶ μορφὴν ἀνανέωσιν τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, καὶ ὡς πρὸς τὸ μέλλον, ὡς πρὸς τὴν περαιτέρω δηλονότι ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων τῆς δυτικῆς Φραγκορωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ πάσης τῆς μετὰ ταύτης συνδεομένης πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Εὐρώπης. Ἐνῷ δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος τοιαύτην ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ τὰ πράγματα λαμβάνουσι σπουδαίαν φάσιν, περὶ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος (750 μ. Χ.) σπουδαία μεταβολὴ πραγμάτων ἐπεγένετο καὶ ἐν τῇ μωαμεθανικῇ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀσίᾳ. Ἐνταῦθα τῷ 750 ἡ δυναστεία τῶν Οὐμμεϊαδῶν, ἀνατραπεῖσα δι' ἐμφυλίου πολέμου, ἀντικαθίσταται διὰ νέας δυναστείας Ἀραβικῆς, τῆς τῶν Ἀββασιδῶν· μόνον δὲ ἐν Ἱσπανίᾳ ἐξακολουθεῖ ἔτι ἄρχουσα ἡ ἐν Ἀσίᾳ πεσοῦσα δυναστεία. Ἕνεκα τῶν γεγονότων τούτων, ἅτινα ἔχουσι μεγάλην ῥοπὴν ἐπὶ τὴν καθόλου ἱστορίαν τοῦ κόσμου, οὐ σμικρὰν δὲ καὶ ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, καταλείπομεν ἐπὶ μικρὸν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἵνα ἀφηγηθῶμεν τὰ γινόμενα ἐν τῇ Δύσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΕΝ ΤΗ ΔΥΣΕΙ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΟΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

Ι. Ἡ ἱστορία τῶν βαρβαρικῶν Γερμανικῶν κρατῶν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5 μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 8 αἰῶνος.

Εἴδομεν ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἤδη τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος καὶ καθ' ὅλον τὸν ῥοῦν τοῦ αἰῶνος τούτου διάφορα ἱδρύθησαν βαρβαρικὰ κράτη ὑπὸ τῶν εἰς τὰς Ρωμαϊκὰς χώρας ἐπιδραμόντων ποικιλωνύμων Γερμανικῶν λαῶν. Οἱ Φράγκοι ἵδρυσαν περὶ τὰ μέσα τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος κράτος ἐν τῇ βορειανατολικῇ Γαλατίᾳ· οἱ Βουργούνδιοι ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Γαλατίᾳ (414), οἱ Βησιγότθοι ἐν τῇ νοτίῳ Γαλατίᾳ καὶ τῇ βορείᾳ Ἱσπανίᾳ (416)· οἱ Σουήβοι καὶ Ἀλανοὶ ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Ἱσπανίᾳ (416)· οἱ Βανδῆλοι ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ εἶτα ἐν Ἀφρικῇ (529) καὶ οἱ Ἄγγλοι ἐν Βρεττανίᾳ.

Τινὰ τῶν Γερμανικῶν τούτων κρατῶν ταχέως κατελύθησαν, ὡς τὸ τῶν Σουήβων ἐν Ἱσπανίᾳ, ὑποταχθέντος τοῦ ἔθνους τούτου εἰς τοὺς Βησιγότθους· τὸ τῶν Βανδήλων 100 περίπου ἔτη μετὰ τὴν ἵδρυσιν αὐτοῦ κατελύθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους· τὸ δὲ τῶν Βουργουνδίων κατελύθη ὑπὸ τῶν Φράγκων (514). Οὗτοι καὶ τοὺς Βησιγότθους ἠνάγκασαν ν' ἀποχωρήσωσι τῆς Γαλατίας· ἀλλὰ τότε οἱ Βησιγότθοι κατέλαβον πᾶσαν τὴν πέραν τῶν Πυρηναίων ἐκτεινομένην Ἰβηρικὴν χερσόνησον (τὴν νῦν Ἱσπα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νίαν ὁμοῦ καὶ Πορτογαλλίαν). Τὸ κράτος τοῦτο τῶν Βησιγότθων διήρκεσε μέχρι τοῦ 711, ὅτε, ὡς εἴδομεν, κατελύθη ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀφρικῆς ἐλθόντων Ἀράβων. Μόνον δὲ ἐν ταῖς ὀρειναῖς κατὰ τὰ βόρεια τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου κειμέναις χώραις οἱ ἐνταῦθα καταφυγόντες Χριστιανοὶ ἵδρυσαν μικρὰ ὀρεινὰ κράτη, ἐξ ὧν βραδύτερον ἀπετελέσθη, μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Μωαμεθανῶν, νέον μέγα Ἱσπανικὸν κράτος (1).

Ἐν Βρεττανίᾳ τὸ Ἀγγλικὸν κράτος ἔμεινε διαρκές. Περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δύο ἀλλεπαλλήλως ἱδρυθέντων καὶ καταλυθέντων Γερμανικῶν κρατῶν, τοῦ ἐκ ποικίλων Γερμανικῶν ἐθνῶν σχηματισθέντος κράτους τοῦ Ρουγίου Ὀδοάκρου, καὶ τοῦ Οὐστρογοτθικοῦ κράτους τοῦ Θευδερίχου, ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· ὡς δὲ ἐρρήθη, οὐδέτερον

(1) Τὸ Βησιγοτθικὸν κράτος ἱδρύθη, ὡς εἴδομεν, κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ νοτίῳ Γαλατίᾳ τῷ 414 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Βησιγότθων Ἀταούλφου ἢ Ἀδόλφου. Τοῦτον ἀποθανόντα τῷ 415 διεδέξατο δι' ἐκλογῆς ὁ γενναῖος Οὐαλλίας, ἄρξας μέχρι τοῦ 419. Ὁ τοῦ Οὐαλλία υἱὸς καὶ διάδοχος Θευδέριχος Α' (419—451) θεωρεῖται ὡς πραγματικὸς ἱδρυτὴς τοῦ Βησιγοτθικοῦ κράτους διὰ τὴν ἔκτασιν, τὴν ἐξωτερικὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν, ἣν ἔδωκεν εἰς αὐτό. Τούτου δ' ὁ υἱὸς Θορισμόνδος ἐβασίλευσε δύο μόνον ἔτη, μεθ' ὃ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ φονεύσας αὐτὸν ἀδελφὸς Θευδέριχος Β', ἄρξας μέχρι τοῦ 466. Τὸν Θευδέριχον διεδέξατο ὁ φονεύσας αὐτὸν νεώτερος ἀδελφὸς Εὔριχος (466—484), ἐφ' οὗ τὸ Βησιγοτθικὸν κράτος ἔλαβε μεγάλην ἔκτασιν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν Πυρηναίων. Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ δὲ καὶ διαδόχου τοῦ Εὐρίχου Ἀλαρίχου Β' (484—587) τὸ Β. κράτος ἤρξατο ἐξασθενοῦν ἐξωτερικῶς ἐν Γαλατίᾳ ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα φοβερῶς αὐξανομένης δυνάμεως τῶν Φράγκων· ἐπὶ δὲ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀλαρίχου Β' ἐντελῶς ἐξεδιώχθησαν οἱ Βησιγότθοι ὑπὸ τῶν Φράγκων πέραν τῶν Πυρηναίων. Ἀλλ' ἐνταῦθα μεγάλας ἐποιήσαντο προόδους ἀφ' οὗ χρόνου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Λεοβίγιλδος (567—585) ὁ καταλύσας (585) τὸ ἔν τισι βορείοις ἐπαρχίαις τῆς Ἱσπανίας ἐπὶ 180 ἔτη διατηρηθὲν κράτος τῶν Σουήβων (σελ. 132) καὶ ἐκτείνας τὸ κράτος ἐφ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον (πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α΄ ἀνακτηθέντων μερῶν). Μετὰ τὸν Λεοβίγιλδον ἐβασίλευσεν ὁ περίφημος υἱὸς αὐτοῦ Ρεκκάρεδος (586—601), ὁ πρῶτος Καθολικὸς βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας, ἐφ' οὗ οἱ Βησιγότθοι ἀπὸ Ἀρειανῶν, ὡς ἦσαν τέως, ἐγένοντο ὀρθόδοξοι, ἐγένετο δὲ ὁ Ρεκκάρεδος καὶ νομοθέτης τοῦ Β. κράτους. Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσαν ἐπὶ τῶν Βησιγότθων 17 ἔτι βασιλεῖς, ὧν οἱ δύο τελευταῖοι εἶναι ὁ Οὐΐτίζας (701—710) καὶ ὁ Ροδέριχος (710—711). Τοῦ Οὐΐτίζα ἐξωσθέντος τοῦ θρόνου ὑπὸ τοῦ στασιάσαντος κατ' αὐτοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ Ροδερίχου, οἱ τούτου θεῖοι, υἱοὶ τοῦ Οὐΐτίζα, ἐπεκαλέσαντο κατὰ τοῦ νέου βασιλέως τὴν βοήθειαν τῶν ἐν Ἀφρικῇ Μωαμενανῶν. Καὶ τότε οἱ Ἄραβες ὑπὸ τὸν Ταρὶκ διέβησαν τὸν Ἡράκλειον πορθμόν, ἀφοῦ ὁ Βησιγότθος διοικητὴς τῆς νοτίου Ἱσπανίας καὶ τοῦ ὑπὸ τῶν Βησιγότθων κατεχομένου μέρους τῆς Μαυριτανίας προδοτικῶς συνέπραξεν αὐτοῖς, χαριζόμενος τοῖς υἱοῖς τοῦ Οὐΐτίζα. Καὶ ἐν τῇ μάχῃ δὲ τῇ ἐν Ἱσπανίᾳ αὐτῇ (ἐν Xerez de la Frontera) συγκροτηθείσῃ μεταξὺ τοῦ Ροδερίχου καὶ τοῦ Ἄραβος στρατηγοῦ Ταρὶκ (19-26 Ἰουλίου 711) οὗτος ἐβεβαιώθη νικητὴς διὰ τῆς προδοσίας τῶν συγγενῶν τοῦ Οὐΐτίζα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν κρατῶν τούτων κατέλυσεν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἐσωτερικὴν Ρωμαϊκὴν πολιτείαν καὶ τὸν Ρωμαϊκὸν βίον. Γερμανικὸν κράτος μεταβαλὸν τὰ πάντα πολιτικῶς καὶ τοὺς Ρωμαίους κατοίκους καθυποτάξαν καὶ ἀφομοιῶσαν πολιτικῶς πρὸς τοὺς βαρβάρους ἱδρύθη ἐν τῇ βορείῳ Ἰταλίᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος· ἦτο δὲ τὸ κράτος τῶν Λαγγοβάρδων τὸ διατηρηθὲν μέχρι τῆς δευτέρας πεντηκονταετίας τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος καὶ εἶτα καταλυθὲν ὑπὸ τῶν Φράγκων. Τὸ δὲ ἐν Δακίᾳ κατὰ τὸν 5 αἰῶνα ἱδρυθὲν κράτος τῶν Γεπιδῶν κατελύθη κατὰ τὸν 6ον ὑπὸ τῶν Λαγγοβάρδων καὶ Ἀβάρων (σελ. 84 σημ.).

Πάντα ταῦτα τὰ Γερμανικὰ κράτη, ὡς καὶ τὸ σπουδαιότατον ἐξ αὐτῶν, τὸ Φραγκικόν, ἱδρυθέντα ἐν χώραις Ρωμαϊκαῖς ἢ Λατινικαῖς ἢ μᾶλλον Ρωμανικαῖς ἢ νεολατινικαῖς (ἴδε σελ. 40, σημ. 1), ἦτοι ἐκλελατινισμέναις χώραις τῆς Δύσεως, ἐγένοντο κατὰ μικρὸν ρωμαϊκά, πλὴν τοῦ μέχρι τοῦ 11 μ. Χ. αἰῶνος ἀκραιφνῶς Γερμανικοῦ μείναντος Ἀγγλικοῦ ἢ Ἀγγλοσαξονικοῦ. Διότι ὑπερίσχυσεν ἐν αὐτοῖς ὁ Λατινικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ Λατινικὴ γλῶσσα (ἐξ ἧς ἐσχηματίσθησαν νῦν παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις αἱ διάφοροι νεολατινικαὶ ἢ ρωμανικαὶ γλῶσσαι, Γαλλική, Ἰταλική, Ἱσπανική). Οὐχ ἧττον τὸ Γερμανικὸν στοιχεῖον καὶ ἰδίως ὁ Γερμανικὸς στρατιωτικὸς βίος ἰσχυρῶς ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν γένεσιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν λαῶν τούτων· καὶ αἱ Ρωμανικαὶ δὲ γλῶσσαι τῶν λαῶν τούτων προσέλαβον καὶ διετήρησαν ὀλίγα τινὰ Γερμανικὰ στοιχεῖα γλωσσικά. Κυρίως δὲ ὁ Λατινικὸς πολιτισμὸς ἐπέδρασεν ἐπὶ τὰ Γερμανικὰ ταῦτα κράτη καὶ τοὺς ἱδρύσαντας ταῦτα Γερμανικοὺς λαοὺς διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Πλεῖστοι τῶν Γερμανικῶν τούτων λαῶν τῶν ἱδρυσάντων κράτη ἐν Ρωμανικαῖς χώραις (Βησιγότθοι, Οὐστρογότθοι, Βανδῆλοι, Βουργούνδιοι, Λαγγοβάρδοι) ἦσαν ἤδη χριστιανοὶ (Ἀρειανοὶ ἐν ἀρχῇ, εἶτα Ὀρθόδοξοι), καθ' ὃν χρόνον εἰσβαλόντες εἰς τὰς Ρωμανικὰς χώρας ἱδρυσαν τὰ εἰρημένα κράτη. Μόνοι οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἄγγλοι διετήρουν τὴν πολυθεϊστικὴν θρησκείαν τῶν Ἀρχαίων Γερμανικῶν λαῶν. Καὶ οἱ μὲν Φράγκοι οὐχὶ πολὺ μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ κράτους αὐτῶν προσεχώρησαν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐξερρωμανίσθησαν· οἱ δὲ Ἄγγλοι, ἐξολοθρεύσαντες τοὺς ἐκρωμανισθέντας χριστιανοὺς Βρεττανούς, διετήρησαν τὸν Γερμανικὸν αὐτῶν βίον καὶ γλῶσσαν, ἐπί τινα δὲ χρόνον καὶ τὴν Γερμανικὴν αὐτῶν πολυθεΐαν, μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος γενόμενοι χριστιανοί (1),

(1) Σημειωτέον ὅτι ἡ Βρεττανία, ἣν κατέλαβον οἱ Ἄγγλοι τῷ 449 μ. Χ., εἶχε μὲν ὑποκύψει ἰσχυρῶς εἰς τὸν Λατινικὸν πολιτισμόν, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἐκλατινισθῇ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὥστε ἐκ τῶν Γερμανικῶν κρατῶν τῶν ἱδρυθέντων ἐν χώραις Ρωμανικαῖς μόνον τὸ Ἀγγλικὸν διετήρησεν ἐπὶ μακρὸν ἀκραιφνῆ τὸν Γερμανικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, πάντα δὲ τὰ ἄλλα ἐξερρωμανίσθησαν, πρὸ πάντων διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀλλὰ πλὴν τῶν Γερμανικῶν τούτων λαῶν τῶν ἱδρυσάντων κράτη Γερμανικὰ ἐκρωμανισθέντα ἐν Ρωμανικαῖς χώραις, ὑπῆρχον ἔτι πλεῖστα Γερμανικὰ ἔθνη ἐν τῇ ἐντεῦθεν τοῦ Ρήνου Γερμανίᾳ, ἐν ταῖς ἀνέκαθεν δηλονότι Γερμανικαῖς χώραις, ὧν τὰ πολλά, κατ' ἀκολουθίαν τῆς Μεγάλης Μεταναστεύσεως τῶν λαῶν (σελ. 35-36), μετανέστησαν ἐκ τῶν βορειοτέρων καὶ ἀνατολικωτέρων Γερμανικῶν χωρῶν εἰς τὰς νοτίους καὶ δυτικὰς Γερμανικὰς χώρας. Τοιαῦτα Γερμανικὰ ἔθνη ἦσαν οἱ Ἀλαμανν οἱ καὶ Σουηβοι καλούμενοι, Θυρίγγιοι, Βαυαροί, Φρείσιοι, Σάξονες· ὕπερθεν δὲ τούτων οἱ βορειότατοι Σκανδιναυϊκοὶ λαοὶ Δανοί, Σουηδοί, οἵτινες δὲν ἔχουσιν ἔτι σημασίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν χρόνων τούτων. Μεταξὺ δὲ τῶν Γερμανικῶν ἐθνῶν τῶν μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τῆς Γερμανικῆς ἢ Βορείου θαλάσσης, τοῦ Δανουβίου καὶ τῶν Ἄλπεων οἰκούντων, περιφημότατα εἶναι τὸ τῶν ἐν τῇ βορείῳ Γερμανίᾳ Σαξόνων καὶ τὸ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Γερμανίᾳ Βαυαρῶν. Πάντα ταῦτα τὰ Γερμανικὰ ἔθνη μέχρι τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος διετήρησαν τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν Γερμανικὴν πολυθεϊστικὴν θρησκείαν καὶ ἔμειναν βάρβαρα μέχρι τῶν εἰρημένων χρόνων. Τότε δὲ διὰ τῆς μεταξὺ αὐτῶν διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς κατὰ μικρὸν ἐπ' αὐτὰ ἐπεκτάσεως τοῦ Φραγκικοῦ κράτους ἦλθον εἰς στενωτέραν συνάφειαν πρὸς τὸν Ρωμανικὸν κόσμον τῆς Δύσεως· καὶ διὰ τῆς τοιαύτης συναφείας, ἰδίως δὲ διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, διεμόρφωσαν τὸν νέον αὐτῶν Γερμανικὸν βίον, καὶ εἰσελθόντα εἰς βίον ἱστορικὸν ἐπετέλεσαν μέγα Γερμανικὸν κράτος καὶ ἐνιαῖον Γερμανικὸν ἔθνος. Μετὰ τοὺς Γερμανοὺς δὲ τούτους εἰσῆλθον κατὰ μικρὸν εἰς τὸν ἱστορικὸν βίον καὶ οἱ βορειότατοι Γερμανικοὶ ἢ Σκανδιναυϊκοὶ λαοὶ (Δανοί, Σουηδοί, Νορβηγοί). Ἀλλὰ τούτων ἡ ἱστορία μόλις ἀπὸ τοῦ 9 καὶ 10 αἰῶνος λαμβάνει τινὰ σπουδαιότητα. Ὥστε μέχρι τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος ἡ ἱστορία τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης περιορίζεται μόνον σχεδὸν εἰς τὰ Ρωμανικὰ ἔθνη τὰ προκύψαντα ἐκ τῆς συγχωνεύσεως Γερμανικῶν καὶ νεολατινικῶν λαῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ 8 αἰῶνος ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τοὺς κυρίως Γερμανούς. Δεσμὸς καὶ στοιχεῖον συναφείας μεταξὺ τῶν Ρωμανικῶν καὶ τῶν κυρίως Γερμανικῶν λαῶν ὑπῆρξαν οἱ Φράγκοι καὶ τὸ Φραγκικὸν κράτος. Καθόλου δὲ μέχρι τοῦ 8 καὶ 9 αἰῶνος τὰ δύο μεγάλα ἐν τῇ Δύσει στοιχεῖα

καθ' ὃν τρόπον καὶ βαθμὸν αἱ Γαλατικαὶ καὶ αἱ Ἱσπανικαὶ χῶραι, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως εἶναι τὸ Φραγκικὸν κράτος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης. Καὶ διὰ τοῦτο περὶ ἑκατέρου τούτων ἀνάγκη νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα συντόμως.

2. Τὸ Φραγκικὸν κράτος ἀπὸ τοῦ 6 μέχρι τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος.

Οἱ Φράγκοι ἦσαν ἔθνος Γερμανικὸν ἐκ πολλῶν συγκείμενον φυλῶν, αἵτινες ἀπὸ τοῦ 4 ἰδίως αἰῶνος ἐποιοῦντο πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς βορειοδυτικὰς χώρας τῆς Γαλατίας, περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος, ἐπὶ τοῦ Ὀνωρίου, κατέλαβον ὁριστικῶς μέρος τῆς παραρρηνίου Γαλατίας καὶ τὸ νῦν Βέλγιον καὶ ἵδρυσαν αὐτόθι κράτος, οὗτινος πρῶτος ὁπωσοῦν ἀκριβῶς γνωστὸς ἡγεμὼν εἶναι ὁ Κλωδίων. Ἀλλὰ τὸ κράτος τοῦτο δὲν περιελάμβανε πάσας τὰς Φραγκικὰς φυλάς, ὧν ἄλλαι μὲν εἰσεχώρησαν νῦν εἰς τὰ ἔνδον τῆς βορείου Γαλατίας ἀποτελοῦσαι τοὺς Σαλίους λεγομένους Φράγκους, ἄλλαι δὲ ᾤκουν ἑκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν τοῦ Ρήνου ἀποτελοῦσαι τοὺς Ριπουαρίους. Ὁ Κλωδίων λέγεται ὅτι εἶχε δύο υἱούς, ὧν ὁ μὲν (ἀγνώστου ὀνόματος) κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ Ἀττίλα ἐπὶ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην στρατείαν συνετάχθη μετὰ τῶν Οὔννων, ὁ δὲ Μεροὺϊγγαῖος (Merowech) καλούμενος ἦτο σύμμαχος τῶν Ρωμαίων. Τὸν Μεροὺϊγγαῖον τοῦτον, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἔλαβε τὸ ὄνομα ὁ πρῶτος ἡγεμονικὸς οἶκος τῶν Φράγκων, διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Χιλδέριχος (456-481), τοῦτον δὲ ὁ Κλόβις ἢ Χλωδόβικος (Chlodwig) (1).

Ὁ Χλωδόβικος (481-511 μ. Χ.) εἶναι ὁ ἀληθὴς ἱδρυτὴς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους. Διότι οὗτος οὐ μόνον ἤνωσε τὰς διαφόρους Φραγκικὰς φυλὰς ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ, ἐκτείνας οὕτως αὐτὸ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου, ἀλλ' ὑπέταξεν εἰς αὐτὸ καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν βόρειον Γαλλίαν, καταλύσας ἐνταῦθα τὰ τελευταῖα μείναντα ἔτι λείψανα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τῆς αὐτονομίας Γαλατικῶν τινων λαῶν. Ἐξέτεινε δὲ τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ πρὸς νότον, ἀφαιρέσας ἐνταῦθα χώρας ἀπὸ τοῦ Βουργουνδικοῦ καὶ τοῦ Βησιγοτθικοῦ κράτους. Πρὸς τούτοις ὁ Χλωδόβικος προσῆλθε (496 μ. Χ.) εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ προσήγαγεν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν λαὸν τῶν Φράγκων, γενόμενος οὐχὶ Ἀρειανὸς χριστιανός, ὡς ἦσαν οἱ χριστιανοὶ Γερμανικοὶ λαοί, ἀλλὰ καθολικός (2), ἤτοι ὀρθόδοξος. Ἡ βασι-

(1) Chlodwig ἢ Chludewig, Clovis (ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι), Chlodovaeus Λατινιστί, εἰσὶ διάφοροι τύποι τοῦ αὐτοῦ Γερμανικοῦ ὀνόματος, ὧν ὁ μεταγενέστερος Γερμανικὸς εἶναι Ludwig, ὁ δὲ Γαλλικὸς Louis (Λουδοβῖκος).

(2) Καθολικὸς σημαίνει ἐνταῦθα ὁ ἀνήκων εἰς τὴν καθολικὴν τὴν μὴ αἱρετικὴν ἐκκλησίαν· καὶ διὰ τοῦτο, ὅπως παρ' ἡμῖν ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστεως, εἶναι ἰσοδύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λεία τοῦ Χλωδοβίκου τούτου, καίπερ ὄντος ἡγεμόνος βαρβάρου καὶ τοιούτου μείναντος καὶ μετὰ τὴν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν πρόσοδον αὐτοῦ, εἶναι γεγονὸς λίαν σπουδαῖον ἐν τῇ ἱστορίᾳ· διότι οὕτως ἐσχηματίσθη ἰσχυρὸν πολιτικὸν κέντρον χριστιανικόν, ὀρθόδοξον ἐκκλησιαστικῶς, συνδεόμενον πρὸς τὴν Ρώμην καὶ δυνάμενον νὰ καταστῇ κέντρον ἕλξεως πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν ἐν μέσῳ τοῦ ἐκ τῆς καταλύσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐν τῇ Δύσει προελθόντος βαρβαρικοῦ κόσμου.

Τὸ Φραγκικὸν κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χλωδοβίκου δὲν διετήρησε τὴν ἑνότητα αὐτοῦ, διαιρεθὲν μεταξὺ τῶν υἱῶν καὶ ἐγγόνων τοῦ Χλωδοβίκου, καὶ ὁτὲ μὲν ἑνούμενον ὑπὸ ἕνα αὐτῶν, ὁτὲ δ' αὖθις διαιρούμενον. Πρὸς τούτοις αἱ μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων ἡγεμόνων ἔριδες καὶ πόλεμοι ἀνέκοψαν ἐν μέρει τὴν ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους. Ἀλλὰ τὸ ἔθνος τὸ Φραγκικὸν ἦτο ἰσχυρὸν καὶ κατὰ τὸ πλῆθος καὶ κατὰ τὴν φυσικὴν ῥώμην· καὶ διὰ τοῦτο κατώρθωσε καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ πολέμων νὰ ὑποτάξῃ πᾶσαν τὴν μέχρι τῶν Πυρηναίων Γαλατίαν, καταλῦσαν ὁλοσχερῶς τὸ Βουργουνδικὸν κράτος (514 μ. Χ.), τοὺς δὲ Βησιγότθους ἀπῶσαν πέραν τῶν Πυρηναίων (531). Ἀφοῦ οἱ Φράγκοι ὑπέταξαν οὕτω πάσας τὰς μεταξὺ τοῦ Ρήνου, τοῦ Βρεττανικοῦ πορθμοῦ, τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων κειμένας χώρας, ἐστράφησαν καὶ πρὸς τὰς πέραν τοῦ Ρήνου Γερμανικὰς χώρας, ὑποτάσσοντες ἑαυτοῖς κατὰ μικρὸν τὰς διαφόρους Γερμανικὰς φυλὰς τῶν κυρίως Γερμανικῶν χωρῶν. Ἀλλὰ τὸ μέγα ἔργον τῆς καθυποτάξεως πασῶν τῶν Γερμανικῶν χωρῶν εἰς τὸ Φραγκικὸν κράτος ἐπετέλεσαν ἡγεμόνες οὐχὶ Μεροὺϊγγαῖοι, οὐχὶ οἱ ἔγγονοι καὶ ἀπόγονοι τοῦ Χλωδοβίκου, ἀλλὰ ἡγεμόνες ἰσχυροὶ ἄλλου Φραγκικοῦ οἴκου.

Ἡ ἐξουσία τῶν Μεροὺϊγγαίων ἡγεμόνων εἶχεν ἐξασθενήσει κατὰ μικρὸν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Χλωδοβίκου, ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τοῦ 7 μ. Χ. αἰῶνος τοσοῦτον σκιώδης κατέστη, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐγένετο παροιμιῶδες τῆς ἀσθενοῦς ἡγεμονικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἡγεμονικῆς ἀδρανείας καὶ ἀπραξίας γνώρισμα. Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι οὐδὲν ἄλλο ἐποίουν ὡς ἄρχοντες ἢ ἅπαξ τοῦ ἔτους παρίσταντο εἰς τὰς κατὰ Μάϊον μῆνα, κατ' ἀρχαῖον Γερμανικὸν καὶ Φραγκικὸν ἔθιμον, συγκροτουμένας ἐθνικὰς συνόδους τῶν Φράγκων, ἀγόμενοι ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων βοῶν καὶ ἀπαγγέλλοντες λόγους, ὑπαγορευομένους αὐτοῖς ὑπὸ τῶν συμβούλων αὐτῶν, καὶ ἐπεκύρουν τυπικῶς πράξεις τινὰς κυβερνητικάς. Εἶτα

ναμον πρὸς τὸ ὀρθόδοξος. Ἡ νῦν παρ' ἡμῖν σημασία τοῦ Καθολικὸς—Δυτικός, παπικὸς ἀνήκει εἰς χρόνους πολλῷ μεταγενεστέρους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἅρματος ἐπέστρεφον εἰς τὰ παλάτια αὐτῶν, ἀόρατοι τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου διατελοῦντες εἰς τοὺς ὑπηκόους (1).

Ἀλλὰ τὴν οὕτω κατ' οὐσίαν ἐκλείπουσαν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἀνεπλήρουν οἱ ἰσχυροὶ αὐλικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες, οἱ καλούμενοι μὲν αὐλάρχαι ἢ μαϊόρδομοι (majordomus) (διότι ἦσαν ἐν ἀρχῇ ἁπλοῖ διευθυνταὶ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ ἐπιμεληταὶ τῶν κτημάτων τῶν βασιλικῶν), ὄντες δὲ τρόπον τινὰ πρωθυπουργοί. Οἱ μαϊόρδομοι οὗτοι τῶν ἐν διαφόροις Φραγκικοῖς κράτεσι Μεροβίγγαίων ἡγεμόνων κατέστησαν ἀληθεῖς κύριοι τῶν κρατῶν τούτων, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις διεξῆγον καὶ πολέμους πρὸς ἀλλήλους, καθίστων δὲ καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτῶν κληρονομικὸν ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν. Τέλος δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος εἷς τῶν αὐλαρχικῶν ἢ μαϊορδομικῶν τούτων οἴκων καταστὰς πανίσχυρος κατέλυσε καὶ κατὰ τύπον τὸν οἶκον τῶν Μεροβίγγαίων καὶ ἵδρυσε νέαν ἰσχυρὰν βασιλικὴν δυναστείαν ἐν τοῖς Φράγκοις.

3. Κάρολος Μάρτελλος.—Νίκη αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἀράβων.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 687 ἦρχεν ἅπαντος τοῦ Φραγκικοῦ κράτους ὡς αὐλάρχης ὁ Πιπῖνος Ἐριστάλιος (ὑπὸ τὸν Μεροβίγγαῖον βασιλέα Δειδέριχον Γ') κυβερνήσας ἰσχυρῶς τὸ κράτος μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 714 θανάτου αὐτοῦ. Τότε δὲ μετά τινας ἔριδας καὶ ταραχὰς ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ μαϊορδόμου ὁ τοῦ Πιπίνου Ἐριστάλιου υἱὸς Κάρολος Μάρτελλος, ἄρχων καὶ οὗτος πραγματικῶς τοῦ κράτους ὑπὸ τὸν κατὰ τύπους καὶ ὄνομα βασιλεύοντα Μεροβίγγαῖον Δειδέριχον Δ'. Ὁ Κάρολος πολλοὺς διεξήγαγε νι-

(1) Οἱ Γάλλοι καλοῦσι τοὺς Μεροβίγγαίους τούτους βασιλεῖς les Rois fainéans, ἤτοι βασιλεῖς ζῶντας ἀργούς. Τοιοῦτοι κατήντησαν οἱ Φράγκοι βασιλεῖς, ἰδίως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 7 μ. αἰῶνος. Ἐν τοῖς μέχρι τῶν μέσων τοῦ 7 αἰῶνος ἄρξασι Μεροβίγγαίοις ὀνομαστότατος εἶναι ὁ Δαγόβερτος Α' (622-638) ἀπὸ τοῦ 622 γενόμενος βασιλεὺς τοῦ Ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ Φραγκικοῦ κράτους (Αὐστρασίας), ἀπὸ δὲ τοῦ 628 τοῦ ὅλου Φραγκικοῦ κράτους. Ὁ Δαγόβερτος συνῆψε σχέσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἡράκλειον καὶ ἔπεμψε πρέσβεις (629) εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἵνα συγχαρῇ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ ἐπὶ ταῖς ἐναντίον τῶν Περσῶν νίκαις. Ὁ Δαγόβερτος ἐστράτευσε καὶ ἐναντίον τῶν Γερμανῶν τῶν κυρίως Γερμανικῶν χωρῶν καὶ ὑπέταξε τὴν Βαυαρίαν, ἔνθα 900 Βούλγαροι καταφυγόντες εἰς τὴν χώραν ταύτην (καταδιωκόμενοι ὑπὸ Ἀβάρων) ἐφονεύθησαν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ. Ὁ Δαγόβερτος Α' ἐφημίζετο καὶ διὰ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ, Σολομὼν τῶν Φράγκων ἐπικληθείς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαγοβέρτου ἄρχεται ἡ σειρὰ τῶν ἀδρανῶν βασιλέων, τῶν λεγομένων Rois fainéans.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κηφόρως πολέμους ἐναντίον τῶν Γερμανικῶν φυλῶν, ἰδίως τῶν δύο ἰσχυροτάτων, τῶν Σαξόνων δηλονότι καὶ τῶν Βαυαρῶν (οὗτοι ὑποταχθέντες εἰς τοὺς Φράγκους ἐπὶ Δαγοβέρτου Α' συχνῶς ἀφίσταντο)· ἀλλὰ τὴν ἐνδοξοτάτην καὶ ὀνομαστοτάτην ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ σπουδαιοτάτην ἕνεκα τῶν μεγάλων ἀποτελεσμάτων αὐτῆς νίκην ἤρατο ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Οὗτοι μετὰ τὴν καθυπόταξιν ἁπάσης τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου ὑπερβάντες τὰ Πυρηναῖα εἰσήλασαν ὑπὸ τὸν στρατηλάτην αὐτῶν Ἀβδουραχμὰν εἰς τὰ ἔνδον τῆς νῦν Γαλλίας καὶ προυχώρησαν μέχρι Τορώνης καὶ Πικταυΐας, ἀπειλοῦντες σύμπαν τὸ Φραγκικὸν κράτος, οὗ καταλυομένου ἠδύναντο νὰ καθυποτάξωσι τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης εἰς τὸ Ἰσλάμ. Ἀλλὰ τὸν κίνδυνον τοῦτον ἀπέτρεψεν ἀπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Κάρολος Μάρτελλος μετὰ τῶν Φράγκων αὐτοῦ, νικήσας τοὺς Ἄραβας ἐν ἑπταημέρῳ μάχῃ (18-25 Ὀκτωβρίου τοῦ 732) μεταξὺ Τορώνης καὶ Πικταυΐας (Tours καὶ Poitiers) καὶ ἀναγκάσας αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσι πέραν τῶν Πυρηναίων, ἐπικληθεὶς διὰ τοῦτο Μάρτελλος (martellus), ἤτοι σφῦρα. Τῷ δὲ 743 ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Μαρτέλλου εἰσέβαλον μὲν οἱ Ἄραβες αὖθις εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ προυχώρησαν μέχρι Λουγδούνου (Λυὼν) λεηλατοῦντες, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ αὖθις· ἔκτοτε δὲ δὲν ὑπερέβησαν πλέον τὰ Πυρηναῖα. Οὕτως ἐν τῇ Δύσει ὁ Χριστιανισμὸς ἐσώθη καὶ ὁ Μωαμεθανισμὸς ἀπεκρούσθη διὰ τῶν Φράγκων, ὅπως κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους (τῷ 718 καὶ τῷ 740) ἐν Ἀνατολῇ διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως αὐτοῦ Λέοντος Γ'.

Ἡ δύναμις, ἣν ἠρύετο ὁ Κάρολος Μάρτελλος ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν Ἀράβων νίκης, ἦτο τοσοῦτο μεγάλη, ὥστε κατέστη οὗτος σχεδὸν πραγματικὸς ἡγεμὼν τοῦ Φραγκικοῦ κράτους. Καὶ ὅτε τῷ 738 ἐτελεύτησεν ὁ Μεροουΐγγαιος βασιλεὺς Δειδέριχος Δ', εἰς οὐδένα Μεροουΐγγαιον ἐπέτρεψεν ὁ Κάρολος νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον, ἀλλ' ἐκυβέρνησε τὸ κράτος μόνος μέχρι τοῦ 741 πάντοτε ἐν τῇ ἰδιότητι τοῦ αὐλάρχου.

4. Πιπῖνος ὁ Βραχὺς ὡς αὐλάρχης.

Τὸν Κάρολον Μάρτελλον ἀποθανόντα τῷ 741 διεδέξατο ὡς αὐλάρχης ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πιπῖνος ἀναβιβάσας εἰς τὸν θρόνον καί τινα Μεροουΐγγαιον Χιλδέριχον Γ'. Καὶ ὁ Πιπῖνος, ὅπως ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἦρξεν ἰσχυρῶς, ἐπενέβη δ' οὗτος ἰσχυρῶς καὶ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἰταλίας κατ' αἴτησιν τοῦ Πάπα.

Ὁ Πάπας Γρηγόριος Γ', ὅστις εἶχεν ἀποστήσει τὸν λαὸν τῆς Μέσης Ἰταλίας ἀπὸ τοῦ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Λέοντος Γ', εἶδε μετ'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὀλίγον τὰς οὕτως ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου χωρισθείσας Ἰταλικὰς χώρας καὶ τὴν Ρώμην αὐτὴν ἐκτιθεμένας εἰς τὸν κίνδυνον τῆς τῶν Λαγγοβάρδων ἐπιθέσεως. Τότε δὲ ἐζήτησεν ἐπιμόνως τὴν συνδρομὴν τοῦ Καρόλου Μαρτέλλου, ὃν εἶχεν ἤδη διορίσει Πατρίκιον Ρώμης, ὑποσχόμενος αὐτῷ καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ὑπατείας (1). Ἀλλ' ὁ Μάρτελλος ἀπέφυγε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Πάπα μὴ θέλων νὰ ἐπιχειρήσῃ πόλεμον ἐν Ἰταλίᾳ. Ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τοῦ Πιπίνου ὁ πάπας Ζαχαρίας εὑρέθη ἐν ὁμοίᾳ δυσχερείᾳ ἀπέναντι τῶν Λαγγοβάρδων, ἀπηλλάγη δ' ἐκ ταύτης διά τινος σπουδαίας πρὸς τὸν Πιπῖνον προσενεχθείσης ὑπηρεσίας. Οὗτος βαρυνθεὶς νὰ ἄρχῃ τοῦ κράτους χωρὶς νὰ φέρῃ καὶ τὸ ὄνομα τὸ ἐπίσημον τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς ἤτοι τὸ τοῦ βασιλέως (2), ἐξέβαλε τῷ 752 τῆς ἀρχῆς τὸν Χιλδέριρον Γ' καὶ ἀνηγορεύθη αὐτὸς βασιλεὺς ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν Φράγκων ἡγεμόνων τῶν συνελθόντων τότε ἐν Συεσσιῶνι. Ἀλλ' ὁ Πιπῖνος θέλων νὰ περιάψῃ μεῖζον ἠθικὸν κῦρος εἰς τὸ ἀξίωμα ἢ μᾶλλον εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, ἥτις ἦτο κατ' οὐσίαν ἁρπαγὴ καὶ σφετερισμός, ἔπεμψε πρεσβείαν εἰς Ρώμην ἵνα ἐρωτήσῃ τὴν γνώμην τοῦ Πάπα. Διὰ τῆς τοιαύτης ἐρωτήσεως ὁ Πάπας ἐθεωρεῖτο καὶ ἀνεγνωρίζετο ἐμμέσως ὡς ὑπέρτατος ἀρχηγὸς καὶ κριτὴς τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου καὶ ἐν τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὰ τῶν ἐξουσιῶν καὶ ἀξιωμάτων ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ πολιτείαις· ἀναγνωρίζων δ' ὁ Πάπας τὸ νόμιμον τῆς ἀρχῆς τοῦ Πιπίνου ἀνεγνωρίζετο ὑπ' αὐτοῦ ὑπέρτατος ἄρχων. Ὁ ἐξ Ἑλλήνων (ἀπὸ Καλαβρίας) καταγόμενος πάπας Ζαχαρίας ἀνεγνώρισε τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα τοῦ Πιπίνου, εἰπὼν ὅτι «τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἀνήκει δικαιότερον εἰς τὸν *πράγματι* ἔχοντα τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν». Μετ' ὀλίγον δὲ ἄλλος Πάπας ὁ Στέφανος Β' μετέβη αὐτὸς εἰς τὴν χώραν τῶν Φράγκων καὶ *ἔχρισεν* ὡς βασιλέα (3) τὸν Πιπῖνον (754 μ. Χ.). Οὕτω

(1) Οἱ Πάπαι πρὸ πολλοῦ ἐθεωροῦντο προστάται τῆς Ρώμης μὴ ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος, ἰδίως ἀφ' οὗ χρόνου ἡ Ρώμη ἐπὶ τοῦ Γρηγορίου Γ' ἀπέστη ὁριστικῶς ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου· καὶ ὅπως οἱ αὐτοκράτορες, ἔδιδον καὶ οὗτοι τιμητικὰς προσωνυμίας εἰς τοὺς βαρβάρους ἡγεμόνας, ἰδίως τὸ τοῦ πατρικίου ἀξίωμα. Παρήχθη δὲ κατὰ μικρὸν ἡ ψευδὴς παράδοσις ὅτι δῆθεν ὁ Κωνσταντῖνος ἤδη ὁ Μέγας μεταβαίνων εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἶχε καταλίπει τὴν ἀρχὴν τῆς Ρώμης εἰς τὸν Πάπαν.

(2) *Βασιλεὺς* ἐννοοῦμεν πάντοτε ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ λατινικοῦ rex ἢ, ὡς ἔλεγον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, *ῥῆξ* καὶ τοῦ γερμανικοῦ könig, οὐχὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικοῦ ὀνόματος *βασιλεύς*, ὅπερ ἐσήμαινε τὸν Ρωμαῖον αὐτοκράτορα (ἴδε σελ. 26, σημ. 1 καὶ σελ. 65, σημ. 1).

(3) Εἴπομεν ὅτι κατὰ τὰς περὶ βασιλείας παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης οἱ βασιλεῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκαλοῦντο *χριστοί*, ἀλλὰ δὲν ἐχρίοντο (εἰμὴ σπανίως καὶ εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους)· ἐν τῇ Δύσει τοὐναντίον ἐγίνετο καὶ ἡ τελετὴ τῆς χρίσεως, ὅπως τὸ πάλαι παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τοῦ Ἰσραὴλ (ἴδ. σελ. 26, σημ. 2).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῷ 754 κατελύθη ἐπισήμως ἐν τῷ Φραγκικῷ κράτει ὁ ἀρχαῖος οἶκος τῶν Μεροβιγγαίων καὶ ἡ βασιλεία περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Πιπίνου τοῦ Βραχέος ἢ ὡς ἐκαλεῖτο τῶν Καρλοβιγγαίων (ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ τοῦ Πιπίνου Καρόλου τοῦ Μεγάλου). Ὁ βασιλεὺς Πιπῖνος ἀνταμείβων τὸν Πάπαν ἐστράτευσε τῷ 754 εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Λαγγοβάρδων Ἀϊστόλφου καὶ ὑπεχρέωσε τοῦτον νὰ παραδώσῃ πολλὰς πόλεις (καὶ τὴν Ράβενναν) τῆς Μέσης Ἰταλίας εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἤτοι εἰς τὸν Πάπαν (754). Ἀλλ', ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον ὁ Ἀϊστόλφος ἐπελθὼν ἐπολιόρκησε τὴν Ρώμην (755), ὁ Πιπῖνος ἐπελθὼν αὖθις ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῶν Λαγγοβάρδων νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοῦ 754. Ἔκτοτε δὲ ὁριστικῶς πλέον ἱδρύθη τὸ Παπικὸν κράτος. Ὁ Πάπας ἔδωκε τὸ ἀξίωμα τοῦ Πατρικίου τῆς Ρώμης εἰς τὸν Πιπῖνον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ. Ὁ Πιπῖνος ἦτο σύγχρονος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε', πρὸς ὃν συνῆψε καὶ φιλικὰς πολιτικὰς σχέσεις. Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Πιπῖνος τῷ 768.

35. Κάρολος ὁ Μέγας ὡς βασιλεὺς Φράγκων καὶ αὐτοκράτωρ τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.

Τὸν Πιπῖνον διεδέξατο ὡς βασιλεὺς τῶν Φράγκων ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κάρολος Α', ὁ ἐπικληθεὶς ὕστερον Μέγας (ἐγεννήθη τῷ 742 μ. Χ.). Ὁ Κάρολος ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν τε Φράγκων καὶ πάντων τῶν βαρβάρων ἡγεμόνων, ὅσοι ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Δύσει καταλύσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἔθρυσαν ἢ ἐκυβέρνησαν κράτη βαρβαρικά, πολλὰ καὶ μεγάλα τελέσας ἔργα ἔν τε πολέμοις καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ μέγας ἐν πᾶσιν ἀναδειχθείς. Τῷ 773 κατέλυσεν ὁριστικῶς τὸ ἐν Ἰταλίᾳ Λαγγοβαρδικὸν κράτος ἑνώσας αὐτὸ μετὰ τοῦ Φραγκικοῦ ὑπὸ τὴν δυναστείαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ. (1)

(1) Τοῦ Λαγγοβαρδικοῦ κράτους τοῦ ἱδρυθέντος ἐν Ἄνω Ἰταλίᾳ τῷ 668 πρῶτος βασιλεὺς εἶναι ὁ Ἀλβοΐνος ὁ ἀγαγὼν τὸν λαὸν τοῦτον ἀπὸ τῶν παρὰ τὸν Δανούβιον χωρῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ἀλβοΐνος πρὸ τῆς εἰς Ἰταλίαν εἰσβολῆς εἶχε καταλύσει τὸ κράτος τῶν παρὰ τὸν Δανούβιον Γεπιδῶν ἢ Γηπαίδων φονεύσας τὸν βασιλέα αὐτῶν Κινναμοῦνδον, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος φονευθεὶς (570) ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Κινναμούνδου Ροσαμούνδης, ἣν εἶχε λάβει σύζυγον. Ἐν τοῖς μετὰ τὸν Ἀλβοΐνον ἡγεμόσι τῶν Λαγγοβάρδων ὀνομαστότεροι εἶναι ὁ Ἄϋθαρις (584—590), ὁ Ἀγιλοῦλφος (590—615), ὁ Ρόθαρις (636—672) ὁ γενόμενος νομοθέτης τῶν Λαγγοβάρδων, ὀνομαστότατος δὲ ὁ Λουϊτπράνδος (712—744), ἐφ' οὗ τὸ Λαγγοβαρδικὸν κράτος ἀνῆλθεν εἰς τὴν μείζονα αὐτοῦ ἀκμήν. Μετὰ τὸν Λουϊτπράνδον καὶ τινας ἀσήμους διαδόχους αὐτοῦ ἐβασίλευσεν ὁ σύγχρονος τοῦ Πιπίνου τοῦ Βραχέος Ἀϊστοῦλφος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην μετέβη ὁ Κάρολος εἰς Ρώμην, ἔνθα ἐδόθησαν αὐτῷ τιμαί, οἷαι ἐδίδοντο εἰς πατρικίους καὶ εἰς τὸν ἔξαρχον τὸν πεμπόμενον ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ πλέον δὲ χοροὶ παίδων φέροντες κλάδους ἐλαιῶν καὶ βαΐα φοινίκων ἀνευφήμουν αὐτὸν λέγοντες· «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου ὑπέρμαχος τῆς Ἐκκλησίας». Μετὰ μεγίστης εὐσεβείας εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου γονυπετῶς ἀσπαζόμενος ἑκάστην βαθμίδα τῆς εἰσόδου. Τότε δὲ λέγεται ὅτι ὑπεγράφη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πάπα συνθήκη ἀσφαλίζουσα τῷ Πάπᾳ τὴν κυριαρχίαν πάσης τῆς Μέσης καὶ μέρους τῆς Ἄνω Ἰταλίας. Ὁ Κάρολος πολλοὺς ἐπεχείρησε καὶ διεξήγαγε νικηφόρως πολέμους ἐναντίον τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ Ἀράβων, ἀφ' ὧν ἀφῄρεσε τὴν μεταξὺ τῶν Πυρηναίων καὶ τοῦ Ἴβηρος ποταμοῦ χώραν, ὑπέταξε διὰ μακρῶν πολέμων πάντας τοὺς Γερμανικοὺς λαούς, ἐπολέμησε δὲ καὶ ἐναντίον τῶν Δανῶν καὶ τῶν πρὸς ἀνατολὰς τῆς Γερμανίας οἰκούντων Σλαύων, καὶ ἠνάγκασε τοὺς Σάξονας καὶ ἄλλους τινὰς μὴ χριστιανικοὺς Γερμανικοὺς λαοὺς νὰ δεχθῶσι τὸν Χριστιανισμόν. Τέλος δὲ διὰ πολλῶν στρατειῶν κατέλυσεν ἐντελῶς τὸ ἐν ταῖς χώραις ταῖς νῦν καλουμέναις Αὐστρίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ σῳζόμενον κράτος τῶν Ἀβάρων, ὧν τὸ ὄνομα ἐξηλείφθη πλέον ὁριστικῶς ἀπὸ τῆς ἱστορίας, καὶ συνεκρότησεν οὕτω κράτος μέγα Ρωμαιογερμανικὸν περιλαμβάνον σύμπασαν ὁμοῦ τὴν νῦν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Ἱσπανίας μέχρι τῶν ἀνατολικῶν ὁρίων τῆς Γερμανίας, συνορεῦον δὲ παρὰ τὸν Δανούβιον καὶ ἐν Δαλματίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ πρὸς τὸ κράτος τὸ Ἑλληνικόν. Διωργάνωσε δὲ καὶ ἐσωτερικῶς τὸ κράτος τοῦτο διὰ νόμων καὶ θεσμῶν καὶ ἐξέτεινε τὴν ἠθικὴν πολιτικὴν ῥοπὴν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν Ἀγγλίαν. Πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος συνῆψε σχέσεις ἐν ἀρχῇ φιλικὰς καὶ ἐμνήστευσε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ῥότρουδιν ἢ ὡς καλοῦσιν αὐτὴν οἱ Βυζαντῖνοι χρονογράφοι ἑρμηνεύοντες τὸ ὄνομα Ἐρυθρώ, πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Λέοντος Δ' καὶ τῆς Εἰρήνης Κωνσταντῖνον Ϛ' τὸν Πορφυρογέννητον, πεμφθέντος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Φράγκου βασιλέως ἀνδρὸς πεπαιδευμένου, καλουμένου Ἐλισσαίου, ἵνα διδάσκῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὴν μέλλουσαν βασίλισσαν καὶ αὐγοῦσταν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ μνηστεία μὲν αὕτη διελύθη (1), βραδύτερον δέ, ὅτε ὁ Κάρολος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τοῦ Δυτικοῦ Ρω-

καὶ ὁ τούτου διάδοχος Δεισιδέριος, ἐφ' οὗ τὸ κράτος τὸ Λαγγοβαρδικὸν κατελύθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου.

(1) Ἡ διάλυσις προῆλθεν ἕνεκα τῶν ἐχθρικῶν συγκρούσεων, εἰς ἃς ὁ Κάρολος Ἰταλίᾳ καὶ Δαλματίᾳ περιῆλθε πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαϊκοῦ κράτους ἐποιήσατο, καθὼς εἴπομεν, γάμου πρότασιν πρὸς τὴν Εἰρήνην γενομένην ἀφορμὴν τῆς πτώσεως τῆς βασιλίδος ταύτης.

Αὐτὸ δὲ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Κάρολος τῷ 800, ἦτο ἡ λαμπρὰ κορωνὶς καὶ τὸ ἐπιστέγασμα τῆς μέχρι τότε ὑπερτριακονταετοῦς ἐνδόξου βασιλείας αὐτοῦ. Ὁ Κάρολος εἶχεν ἱδρύσει κράτος μέγα, μὴ ἐλαττούμενον κατὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Καὶ ἔλειπε μὲν ἐξ αὐτοῦ μέγιστον μέρος τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου, ὅπερ ἀνῆκέ ποτε εἰς τὸ δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος, καὶ μέρος τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ Ἀφρική, ἡ Βρεττανία ἢ Ἀγγλία, ἀλλ' ἐξ ἄλλου σύμπασα ἡ Γερμανία, ἧς ἐλάχιστον μέρος εἶχον ὑποτάξει οἱ Ρωμαῖοι, εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τὸ κράτος τοῦ Καρόλου. Πρὸς τούτοις ἡ Ἀγγλία ὑπέκειτο εἰς τὴν ἠθικὴν ῥοπὴν αὐτοῦ, οἱ δὲ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰρλανδίας παρεῖχον αὐτῷ δείγματα ὑποταγῆς. Καὶ εἰς τοιοῦτον μέγαν ἡγεμόνα, τοιοῦτον κράτος ἱδρύσαντα καὶ τὸν Χριστιανισμὸν εἰς ἅπασαν τὴν Γερμανίαν ἐπιβαλόντα καὶ ἕνα ἐπὶ γῆς χριστιανικὸν κράτος ἐν τῇ Δύσει δημιουργήσαντα καὶ προστάτην τῆς Ἐκκλησίας γενόμενον, ἁπλῆ προσωνυμία βασιλέως τῶν Φράγκων ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως λίαν σμικρόν. Ἐξ ἄλλου οἱ Πάπαι, οἱ μὴ θέλοντες πλέον νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὸν νόμιμον Ρωμαῖον αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς, ἐνόμιζον ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀνασυστήσωσι τὴν δυτικὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν κατὰ τρόπον μὴ βλάπτοντα τὰ συμφέροντα αὐτῶν. Διὰ ταῦτα πάντα, ὅτε ὁ Κάρολος περὶ τὰ τέλη τοῦ 800 μ. Χ. μεταβὰς εἰς Ρώμην ἐώρταζεν ἐνταῦθα τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς μεγάλης ἑορτῆς, καθ' ἣν ὥραν ὁ Κάρολος ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου προσήρχετο πρὸς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, ἵνα προσευχηθῇ, ὁ Πάπας Λέων Γ' ἔθηκεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον, τοῦ λαοῦ ἀναφωνοῦντος: «Καρόλῳ τῷ αὐγούστῳ τῷ στεφομένῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, μεγάλῳ καὶ εἰρηνοποιῷ αὐτοκράτορι τῶν Ρωμαίων, δοίη ὁ Θεὸς ἔτη πολλὰ καὶ νίκην». Τότε δὲ ὁ Πάπας προσελθὼν ἔκλινεν ἐνώπιον αὐτοῦ, ὡς ἐποίουν οἱ πάπαι πρὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις· καὶ ἔκτοτε ὁ τέως πατρίκιος Ρώμης καλούμενος Κάρολος ἐκαλεῖτο αὐτοκράτωρ (imperator) καὶ *αὔγουστος*(1).

(1) Ἄξιον σημειώσεως ἐν τούτοις ἐνταῦθα εἶναι ὅτι τοῦ Καρόλου τὸ ὄνομα καὶ ἄνευ τῆς τοιαύτης προσωνυμίας εἶχε καταστῆ οὕτω μέγα, ἰδίως παρὰ τοῖς ὁμόροις τῷ Φραγκικῷ κράτει λαοῖς, ὥστε, ὅπως τὸ τοῦ *Καίσαρος*, ἐγένετο παρ' αὐτοῖς συνώνυμον πρὸς τὸ βασιλεύς. Οὕτως ἐν τῇ Πολωνικῇ ὁ βασιλεὺς καλεῖται Κρὸλ, ἐν τῇ Ρωσικῇ Καρὸλ, τῇ Σερβικῇ καὶ τῇ Κροατικῇ Κράλ, ἐν τῇ Οὐγγρικῇ Κιράλ. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ οἱ Τοῦρκοι τοὺς Εὐρωπαίους ἡγεμόνας καλοῦσι γενικῶς *Κιρὰλ* (Κιραλίτζα=βασιλίς).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Διὰ τοῦ ἀξιώματος δὲ τούτου καὶ τῆς προσωνυμίας ἐλάμβανεν ἐπίσημον κύρωσιν ἡ εἰς χριστιανικὸν κράτος ἕνωσις τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ὁ Κάρολος, ἵνα καταστῇ ἀληθὴς αὐτοκράτωρ τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὡς ἐκαλεῖτο νῦν ἡ νέα χριστιανικὴ αὐτοκρατορία τῆς Δύσεως, ἔδει ν' ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τοῦ νομίμου Ρωμαίου αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς, ὅστις ἦν ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους (καλούμενος ἐπισήμως βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων). Ἀλλ' ἡ μὲν Εἰρήνη, πρὸς ἣν ἀνήγγειλεν ἐπισήμως ὁ Κάρολος τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος, ἔπεσε πρὶν λάβῃ καιρὸν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Κάρολον, ὁ δὲ Νικηφόρος Α' δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτόν. Μόνον ὁ μετὰ Νικηφόρον βασιλεὺς Μιχαὴλ Α' ἀνεγνώρισε τὸν Κάρολον, μεθ' ὃ οὗτος ὡς ἀντάλλαγμα ἀπέδωκε τὴν Δαλματίαν καὶ Βενετίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' οἱ βασιλεῖς καθόλου τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, πλὴν σπανίων ἐξαιρέσεων, δὲν ἀνεγνώριζον τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου, καὶ διὰ τοῦτο δὲν προσηγόρευον αὐτοὺς οὔτε ὡς βασιλεῖς (διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος) οὔτε αὐτοκράτορας, ἀλλ' ἁπλῶς *ῥῆγας* (1).

---

(1) Ἡ νῦν ἐπικρατοῦσα πολιτικὴ σημασία τοῦ ὀνόματος αὐτοκράτωρ (imperator), imperatore (Ἰταλ.), empereur (Γαλλ.), Kaiser (Γερμ.) εἶνε ὅλως διάφορος τῆς ἐν τῷ Μέσῳ Αἰῶνι. Σήμερον αὐτοκράτορες καλοῦνται ἢ ἡγεμόνες ἄρχοντες ἀρχὴν ἀπόλυτον ἐπὶ τῶν λαῶν αὐτῶν (αὐτοκράτωρ Κίνας, αὐτοκράτωρ τῶν Ὀθωμανῶν), ἢ ἡγεμόνες τιμητικῶς ὑπὸ τῶν λαῶν αὐτῶν οὕτω προσωνυμούμενοι (αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων, Γερμανὸς αὐτοκράτωρ (βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας), αὐτοκράτωρ τῆς Ἰνδικῆς (ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας). Ἀλλ' αὐτοκράτωρ ἐν τῷ Μέσῳ Αἰῶνι (ἐν τῷ μεσαιωνικῷ ὁηλονότι χριστιανικῷ κόσμῳ) ἐσήμαινεν «ἡγεμὼν κληρονόμος τῶν κοσμοκρατορικῶν δικαιωμάτων τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους» καὶ ἀρχηγὸς πολιτικὸς ὑπέρτατος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου (ὅστις ἦτο ἐν ἀρχῇ Ρωμαῖος). Τοιοῦτος δὲ αὐτοκράτωρ ἦτο καὶ ἐκαλεῖτο ἀπὸ τοῦ 476 μόνος ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ, ἀπὸ δὲ τοῦ 800 ἔλαβον τὴν προσωνυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ Δύσει ὁ Κάρολος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ Φράγκοι, εἶτα δὲ καὶ ἄλλων Γερμανικῶν φυλῶν ἡγεμόνες τῆς νέας Δυτικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐκ τῶν δύο εἰρημένων αὐτοκρατορικῶν ἀξιωμάτων τῶν μέσων αἰώνων τὸ μὲν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐξέλιπε τῷ 1453, τὸ δὲ τοῦ Φραγκορρωμαϊκοῦ μετὰ πολλὰς περιπετείας καταλυθὲν τῷ 1804 ἢ 1806 διατηρεῖται ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ οἴκῳ τῆς Αὐστρίας ὑπὸ νέον τύπον. Πάντα τὰ ἄλλα εἶναι νεώτατα. Ἐν Ρωσίᾳ ὁ Τσάρος Πέτρος Α' ἀνηγορεύθη τῷ 1721 *αὐτοκράτωρ* (imperator) ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ρωσίας καὶ τῆς λεγομένης Γερουσίας· ἐν Γερμανίᾳ τῷ 1871 ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ὑπὸ τῶν λοιπῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ἀνηγορεύθη «Γερμανὸς αὐτοκράτωρ» κληρονομικός, ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ τῷ 1876 ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἔλαβε συναινέσει τοῦ Ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου τὴν κληρονομικὴν προσωνυμίαν τῆς αὐτοκρατείρας τῆς Ἰνδικῆς. Ἐν Γαλλίᾳ δὲ ὁ Ναπολέων Α' καὶ ὁ Ναπολέων Γ' ἀνεκηρύχθησαν αὐτοκράτορες τῶν Γάλλων διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ Κάρολος συνῆψε σχέσεις φιλικὰς καὶ πρὸς τὸν περιώνυμον Ἀββασίδην χαλίφην τοῦ Βαγδατίου Ἀρουν-ἀλ-ρασίτ, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις δώροις ἔπεμψεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Καρόλου, εἰς τὸ Ἀκουΐσγρανον δηλονότι (Aachen ἢ, ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι, Aix-la-Chapelle) τῆς Γερμανίας, καὶ ἐλέφαντα, οὗτινος ἡ ἐν Εὐρώπῃ τότε ἐμφάνισις καὶ ὁ μετὰ μικρὸν θάνατος (810) σημειοῦνται ὡς μέγα τι γεγονὸς ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Φραγκικῆς ἱστορίας τῶν τότε χρόνων. Λέγεται ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἀλλ' ἀδεσπότως, ὅτι ὁ Ἀρουν-ἀλ-ρασὶτ ἔπεμψε δῆθεν τότε καὶ τὰς κλεῖς τοῦ Παναγίου Τάφου εἰς τὸν Κάρολον ὡς ἀναγνώρισιν τῆς προστασίας τοῦ Φράγκου τούτου ἡγεμόνος ἐπὶ τοὺς Ἁγίους τόπους τῆς Παλαιστίνης. Τοιαύτη ἐν κεφαλαίῳ ἡ ἱστορία τοῦ πρώτου μεγάλου καὶ μεγαλοφυοῦς βαρβάρου ἡγεμόνος τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης, τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὴν περίοδον τῆς ἀπὸ τῆς βαρβαρότητος εἰς ὁπωσοῦν ἀνώτερον βίον μεταβάσεως τῆς νέας Εὐρώπης(1). Ὁ Κάρολος ἐτελεύτησε τῷ 814 μ. Χ.

6. Ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ Δύσει καὶ ὁ Παπισμός.

Ἡ ἱστορία τοῦ Καρόλου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Πιπίνου μαρτυρεῖ ὁπόσην δύναμιν ἠθικὴν εἶχε προσλάβει κατὰ τοὺς χρόνους, ὧν ἀφηγούμεθα τὴν ἱστορίαν, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης καὶ ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς ἤ, ὡς ἐλέ-

(1) Ὁ Κάρολος ὡς Φράγκος ἦτο Γερμανικῆς καταγωγῆς. Ἀλλ' οἱ Φράγκοι, ὡς εἴπομεν, εἶχον ἤδη τὸ πλεῖστον ἐκρωμανισθῆ. Πλὴν τούτου πάντα τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Δύσεως, καὶ αὐτὴ ἡ Ἀγγλία, ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς τότε παιδεύσεως εἶχον τὴν Λατινικήν, ὥστε τὸ πνευματικὸν μέρος τοῦ βίου καὶ ἐν τοῖς Φράγκοις ἦτο Λατινικόν. Ἄλλως τε παρὰ τοῖς Γερμανικοῖς λαοῖς, τοῖς ἐπιδραμοῦσιν εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ συγκροτήσασι τὰ διάφορα Γερμανικὰ ἔθνη καὶ κράτη, ἐλαχίστη ὑπῆρχε συνείδησις ἰσχυρὰ κοινῆς φυλετικῆς ἢ ἐθνικῆς καταγωγῆς. Ὡς δὲ εἴδομεν, Γερμανοὶ βάρβαροι ἐπολέμουν κατ' ἄλλων βαρβάρων Γερμανῶν ὡς μισθοφόροι τῶν Ρωμαίων. Καὶ ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ Ἀττίλα κατὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐπολέμουν Γερμανοὶ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ἀττίλα ἐναντίον Γερμανῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Πιπίνου καὶ Καρόλου οὐδεμία συνείδησις φυλετική, οὐδὲν αἴσθημα ἐθνικὸν συνέβαινε τοὺς ἐκρωμανιζομένους Γερμανούς, οἵοι ἦσαν οἱ Φράγκοι, πρὸς τοὺς Γερμανοὺς τῆς κυρίως Γερμανίας. Ἡ θρησκευτικὴ μάλιστα διαφορὰ καθίστα αὐτοὺς πολεμίους πρὸς ἀλλήλους. Καὶ οἱ τότε Φράγκοι (ὧν τὸ ὄνομα φέρει νῦν τὸ Λατινικὸν ἢ Ρωμανικὸν ἔθνος τῶν παρ' ἡμῖν Γάλλων καλουμένων Français) ἐθεώρουν τοὺς πέραν τοῦ Ρήνου Γερμανοὺς ἀλλοθρήσκους καὶ ἀλλογενεῖς, οὓς διὰ πολέμων ἠνάγκαζον νὰ δεχθῶσι τὴν Χριστιανικὴν πίστιν. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, ὅστις ἄλλως ἦν ὅλως ἀπαίδευτος καὶ ἀγράμματος, ὡς μητρικὴν γλῶσσαν εἶχεν ἔτι τὴν Γερμανικὴν ὡς Φράγκος, ἀλλὰ πάλιν ὡς Φράγκος ἐλάλει καὶ τὴν δημώδη Λατινικὴν ἢ Ρωμανικὴν γλῶσσαν, τὴν ἐν Γαλατίᾳ λαλουμένην, τὴν μητέρα τῆς νῦν Γαλλικῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γετο κοινῶς, ὁ Πάπας. Καὶ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις, ἀπὸ τοῦ Β′ καὶ Γ′ αἰῶνος μ. Χ., οἱ ἐπίσκοποι Ρώμης ὡς ἀρχιερεῖς τῆς κοσμοκρατείρας πόλεως καὶ ὡς διάδοχοι τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου, χρηματίσαντος, κατά τινα παράδοσιν, πρώτου ἐπισκόπου Ρώμης, ἠξίουν ὑπὲρ ἑαυτῶν πρωτεῖόν τι καὶ ἐνίοτε ὑπερτάτην ἐν τῇ ὅλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀρχήν. Ἀλλ' αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ἐν ᾗ ὑπῆρχον Ἐκκλησίαι ὑπὸ Ἀποστόλων ἱδρυμέναι καὶ ἄλλως περιφανεῖς γενόμεναι ἕνεκα τῶν διαλαμψάντων ἐν αὐταῖς πατέρων, οὐδεμίαν οὐδέποτε ἄλλην ἀνεγνώριζον τῷ ἐπισκόπῳ Ρώμης ὑπεροχὴν ἢ ἁπλοῦν τι πρεσβεῖον τιμῆς ὡς ἐπισκόπῳ τῆς πρωτευούσης ἐν τῷ κράτει πόλεως καὶ διαδόχῳ τοῦ Πέτρου, καὶ τούτου μόνον κατὰ τὸ πρεσβεῖον τῆς τιμῆς διακρινομένου ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων. Ἐθεώρουν δὲ τὸν Ἐπίσκοπον Ρώμης πρῶτον ἐν ἴσοις (primus inter pares) καὶ κατεπολέμουν ἀνέκαθεν πᾶσαν ἀξίωσιν τοῦ ἐπισκόπου τούτου περὶ οἱασδήποτε ἄλλης ὑπεροχῆς καὶ κυριαρχίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀλλ' ἐν τῇ Δύσει, ἔνθα οὐδεμία μέν, πλὴν τῆς Ρώμης, ὑπῆρχεν ἐκκλησία Ἀποστολική, ὀλίγιστα δέ, ἐκτὸς τῆς Ρώμης, κέντρα ἐκκλησιαστικὰ περίλαμπρα, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἤδη κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους μεγάλης ἀπέλαυε τιμῆς, ὁ δ' ἐπίσκοπος αὐτῆς ἐθεωρεῖτο ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας. Μόνον αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀφρικῆς, ἰδίως τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Ἱππῶνος (ἧς ἐπίσκοπος ἦν ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος κατὰ τὸν 5 αἰῶνα) αἱ ἀναδείξασαι ἐπιφανεστάτους πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἦσαν ἐν τῇ Δύσει ἀντίρροπον τῆς δυνάμεως τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ αὗται κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βανδήλων ὑπετάγησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης διὰ τοῦ πάπα Λέοντος Α′.

Ἀφοῦ δὲ ἀπὸ τοῦ Ε′ αἰῶνος ἡ Δύσις κατελήφθη τὸ πλεῖστον ὑπὸ βαρβάρων λαῶν, ὧν τινὲς μὲν ἦσαν χριστιανοὶ αἱρετικοί, τινὲς δὲ *ἐθνικοί*, ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία μεγάλους κατέβαλεν ἀγῶνας, ἵνα τοὺς μὲν αἱρετικοὺς προσαγάγῃ εἰς τὴν καθολικὴν καὶ ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τοὺς δὲ ἐθνικοὺς εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Καὶ οἱ μὲν Ἀρειανοὶ Βησιγότθοι, Βουργούνδιοι, Λαγγοβάρδοι προσῆλθον κατὰ μικρὸν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ ἀφωσιώθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης. Ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ χριστιανοὶ Γερμανικοὶ λαοὶ προσῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐνεργείαις τοῦ Πάπα. Εἰς τοὺς Φράγκους δὲν ἔστειλεν ἱεραποστόλους ὁ Πάπας, ἀλλ' ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἡ ἐν Γαλατίᾳ, δι' ἧς προσῆλθον οἱ Φράγκοι εἰς τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ὁ καθολικὸς κλῆρος ἦσαν σφόδρα ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν.

Ἀλλ' εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη τὰ Γερμανικά, τὰ μὴ Χριστιανικὰ κατὰ τὸν 5 αἰῶνα, ἔπεμψεν αὐτὸς ὁ Πάπας ἱεραποστόλους, δι' ὧν προσήγαγεν αὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς εἰς τὴν Χριστιανικὴν ἐκκλησίαν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος ὁ πάπας Γρηγόριος Α' ὁ Μέγας ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν ἡγούμενον τῆς ἐν Ρώμῃ μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου Αὐγουστῖνον, ὅστις προσήγαγε τοὺς Ἄγγλους εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Κατὰ δὲ τὸν 7 μ. Χ. αἰῶνα ὁ πάπας Βιταλιανὸς ἔπεμψεν εἰς Ἀγγλίαν τὸν ἐκ Ταρσοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μοναχὸν Θεόδωρον ὡς ἀρχιεπίσκοπον Καντουρίας καὶ πρωθιεράρχην τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Θεόδωρος διωργάνωσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἱεραρχικῶς. Οἱ δ' Ἄγγλοι γενόμενοι χριστιανοὶ διὰ τοῦ Πάπα κατέστησαν θερμότατοι ζηλωταὶ τῆς τε χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς παπικῆς ἐξουσίας. Καὶ νῦν πεπαιδευμένοι Ἄγγλοι μοναχοὶ ὡς ἱεραπόστολοι τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας διέδιδον τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐν τοῖς κυρίως Γερμανικοῖς λαοῖς. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 7 αἰῶνος (696) μοναχὸς Ἀγγλοσάξων, Οὐιλλίβροδος (Willibrod) καλούμενος, διέδωκε τὴν χριστιανικὴν πίστιν μεταξὺ τῶν Φρεισίων ἐν τῇ νῦν Ὁλλανδίᾳ καὶ ἵδρυσε τὴν περίφημον ἐπισκοπὴν τῆς Οὐτρέχτης. Ἀλλὰ περιφημότερος ἱεραπόστολος ἐν Γερμανίᾳ ὑπῆρξεν ὁ τοῦ Οὐιλλιβρόδου σύντροφος, καὶ αὐτὸς Ἀγγλοσάξων μοναχός, Οὐιμφρεῖδος (Wynfrith), ὁ γνωστότερος ὑπὸ τὸ λατινιστὶ μεταφρασθὲν ὄνομα αὐτοῦ Βονιφάτιος, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀπόστολος τῶν Γερμανῶν, ὁ προσαγαγὼν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τὰ Γερμανικὰ ἔθνη τῶν Θουριγγίων καὶ τῶν Ἐσσίων καὶ ἄλλων Γερμανικῶν λαῶν καὶ διορισθεὶς ἔπειτα ἐπίσκοπος τῆς τότε ἐν Γερμανίᾳ ἱδρυθείσης ἐπισκοπῆς τῆς Μογουντίας.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν Ἀγγλοσαξόνων καὶ Ἰρλανδοὶ κληρικοὶ ὡς ἱεραπόστολοι τῆς Ρώμης διέδιδον τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν μεταξὺ τῶν Γερμανῶν. Οἱ Ἰρλανδοὶ εἶχον παραλάβει τὸν Χριστιανισμὸν πολλῷ πρότερον τῶν Ἀγγλοσαξόνων καὶ δὴ κατ' ἀξιοσημείωτον τρόπον παρὰ τῶν χριστιανῶν Βρεττανῶν, τῶν ἐξολοθρευθέντων εἶτα κατὰ μέγιστον μέρος ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν Ἄγγλων (1). Ἐξ Ἰρλανδίας δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 6 μ. Χ. ὁρμώμενοι πολλοὶ ἱεραπόστολοι μοναχοί, ὧν ὀνομαστότατοι εἶναι ὁ Πατρίκιος, Βρίγιττος, Κολούμβας, Κολουμβανός, διέδοσαν τὸν Χριστιανισμὸν ἐν τοῖς Γερμανικοῖς λαοῖς. Πάντες οὗτοι οἱ ἱεραπόστολοι, οἱ πεμπόμενοι ἀπὸ Ρώμης, διδάσκοντες τὴν χριστιανικὴν πίστιν τοὺς Γερμανικοὺς λαούς, ἐδίδασκον συγχρόνως καὶ τὴν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης, ὡς ὑπέρτατον ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, ὡς ἔδραν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὡς Πέτραν

(1) Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶχε κηρυχθῆ ἐν Βρεττανίᾳ ἀπὸ τοῦ Β' ἤδη μ. Χ. αἰῶνος, καὶ ἡ χώρα αὕτη ἦτο ἐντελῶς Χριστιανική, καθ' ὃν χρόνον ἐπῆλθον εἰς αὐτὴν οἱ Ἄγγλοι (429 μ. Χ.) οἱ ἐξολοθρεύσαντες τοὺς Βρεττανοὺς καὶ τὸν Χριστιανισμόν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς πίστεως, ὑπακοὴν καὶ σεβασμόν. Τὸ οὕτω παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Εὐρώπης αὐξηθὲν κατὰ μικρὸν καὶ μεγαλυνθὲν ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, συνδυαζόμενον καὶ μετὰ τῆς ἠθικῆς αἴγλης, ἣν πάντοτε ἡ Ρώμη καὶ μετὰ τὴν πολιτικὴν πτῶσιν αὐτῆς περιεβάλλετο ἀπέναντι τῶν βαρβάρων ὡς μεγίστη πόλις τοῦ κόσμου καὶ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ, ἔτι μείζονα προσελάμβανε δύναμιν ἠθικὴν καὶ ἀντικαθίστα ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς τὴν πολιτικῶς ἐκλιποῦσαν κοσμοκρατορίαν τῆς Ρώμης. Οἱ δὲ Φράγκοι ἡγεμόνες Πιπῖνος ὁ Βραχὺς καὶ Κάρολος ὁ Μέγας, ἐπωφελούμενοι αὐτοὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα καὶ κῦρος τῆς παπικῆς ἀρχῆς, ἔτι μείζονα λεληθότως περιῆψαν δύναμιν πραγματικὴν αὐτῇ, ἀναγνωρίσαντες εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα τοῦ καθαιρεῖν καὶ ἀναγορεύειν βασιλεῖς καὶ ἀπονέμειν (ἄρα καὶ ἀφαιρεῖν) αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Ἡ τοιαύτη δὲ ἐξ ἱστορικῶν καθαρῶς αἰτίων προελθοῦσα καὶ εὐλόγως ἕνεκα τῶν ὑπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν παρασχεθεισῶν μεγάλων ὑπηρεσιῶν αὐξηθεῖσα δύναμις τοῦ Παπισμοῦ παρεστάθη ὑπὸ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας ὡς θεόθεν τεταγμένη εἰς τὸν κόσμον ἀρχὴ καὶ ἐξουσία. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης ἐθεωρήθη ὡς διάδοχος τοῦ Πέτρου, ὃν κατέστησε δῆθεν ὁ Χριστὸς ἐν τῷ κόσμῳ ποιμένα τῶν λογικῶν προβάτων αὐτοῦ, ἐπίτροπος καὶ τοποτηρητὴς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἔχων πᾶσαν ἐξουσίαν ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπέρτατος ἡγεμὼν καὶ κριτὴς πάντων τῶν ἡγεμόνων.

Τὰ ἐν τῇ Δύσει ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης ἐπιδόσεως τῆς παπικῆς ἐξουσίας θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν μετὰ τὸν Κάρολον χρόνων. Ἀλλ' ἐν Ἀνατολῇ, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἐν τῇ Δύσει γινόμενα καὶ κατ' ἀντίστροφον τούτοις ἀναλογίαν, ἐμειοῦτο διαρκῶς τὸ κῦρος τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Διότι οὗτος, μὴ προσέχων τὸν νοῦν εἰς τὴν μεγάλην διαφορὰν τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς βαρβάρου Δύσεως καὶ μὴ θέλων νὰ ἐννοῇ τοὺς πραγματικοὺς λόγους τῆς ἐν τῇ Δύσει δυνάμεως αὐτοῦ, ἤθελε νὰ ἐπιβάλῃ τὸ μέγα ἐκεῖνο κράτος αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλ' ἡ Ἀνατολὴ οὐδὲν ἄλλο ἤθελε νὰ βλέπῃ ἐν τῷ Πάπᾳ ἢ ἐκεῖνο, ὅπερ ἔβλεπε καὶ ἦτο τὸ μόνον ἀληθές, ἐπίσκοπον τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, πρῶτον ἐν ἴσοις, ἕνα (καὶ πρῶτον ἐν τῇ σειρᾷ) τῶν πέντε πατριαρχῶν (Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων), ὑπήκοον τοῦ αὐτοκράτορος γενόμενον νῦν ἀποστάτην, ἀναγορεύοντα αὐθαιρέτως, καθ' ὑπέρβασιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, αὐτοκράτορας ἐν τῇ Δύσει καὶ σφετεριζόμενον οὕτω δικαίωμα ἀνῆκον εἰς τὸν μόνον νόμιμον κληρονόμον τῆς ἀρχῆς τοῦ παγκοσμίου Ρωμαϊκοῦ κράτους, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορα. Ἡ τοιαύτη τοσοῦτο διάφορος ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ἀντίληψις τῆς ἐννοίας τῆς παπικῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀρχῆς συνδυαζομένη μετὰ τῆς γενικῆς ἐξ ἱστορικῶν αἰτίων προερχομένης μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Ρωμαϊκῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Δύσεως διαφορᾶς, καὶ ἡ ἀνίδρυσις δυτικῆς αὐτοκρατορίας λεγομένης μὲν Ρωμαϊκῆς, οὔσης δ' ἀληθῶς βαρβαρικῆς Φραγκικῆς, ηὔρυνον διηνεκῶς τὸ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως χάσμα, ὅπερ συνδυαζόμενον καὶ μετὰ θρησκευτικῶν διαφορῶν καὶ ἐρίδων συνεπλήρωσε τὸ πρὸ πολλοῦ παρασκευαζόμενον μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας Σχίσμα.

7. Οἱ διάδοχοι τοῦ Καρόλου.—Ἀρχὴ τοῦ συστήματος τῆς εὐρωπαϊκῆς συμπολιτείας τῶν κρατῶν.

Τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κράτους διάδοχον κατέλιπεν ὁ Κάρολος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λουδοβῖκον τὸν Εὐσεβῆ (814—840). Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀγαθοῦ μὲν καὶ εὐσεβοῦς καὶ λογίου, ἀλλ' ἀδρανοῦς καὶ ἀσθενοῦς χαρακτῆρος αὐτοκράτορος τούτου πολλαὶ συνέβησαν ἔριδες καὶ ταραχαὶ ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ οἴκῳ καὶ τῷ κράτει. Οἱ πρεσβύτεροι υἱοὶ καὶ ὁ Λοθάριος καὶ ὁ Λουδοβῖκος ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ πατρὸς ἕνεκα τῆς ὑπὸ τούτου δεικνυομένης εὐνοίας εἰς τρίτον τινὰ υἱὸν Κάρολον, καὶ αἱ ταραχαὶ αὗται δὲν ἔπαυσαν οὔτε μετὰ τοῦ κατὰ τὸ 840 ἐπελθόντος θανάτου τοῦ Λουδοβίκου. Διότι νῦν οἱ νεώτεροι ἀδελφοὶ Λουδοβῖκος καὶ Κάρολος ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ πρεσβυτάτου Λοθαρίου ἀμφισβητοῦντες αὐτῷ τὴν ἐπὶ τοῦ ὅλου κράτους ἀρχήν, καὶ μετὰ πολλὰς αἱματηρὰς μάχας συνῆψαν οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους τὴν περὶ εἰρήνης συνθήκην τοῦ Βεροδούνου (843). Διὰ ταύτης τὸ μέγα Φραγκογερμανικὸν κράτος διηρεῖτο εἰς τρία ἰδιαίτερα αὐτοτελῆ κράτη, τῆς ἑνότητος τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας διατηρουμένης μόνον ἐν τῇ προσωνυμίᾳ τῇ αὐτοκρατορικῇ τοῦ πρεσβυτάτου (Λοθαρίου). Καὶ ὁ μὲν Λοθάριος, ὁ καὶ Αὐτοκράτωρ, ἔλαβεν ἐντεῦθεν μὲν τῶν Ἄλπεων τὸ κράτος τῆς Ἰταλίας ἤτοι τὸ πρώην Λαγγοβαρδικὸν κράτος, ὅπερ ὁ Κάρολος εἶχεν ἑνώσει μετὰ τοῦ μεγάλου Φραγκικοῦ κράτους, πέραν δὲ τῶν Ἄλπεων πάσας περίπου τὰς μεταξὺ τοῦ Ροδανοῦ, Ἄραρος (Saône), Μεύσου καὶ Σκάλδιος πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ Ρήνου πρὸς ἀνατολὰς χώρας. Πάσας τὰς πρὸς δυσμὰς τῶν ποταμῶν τούτων χώρας, ἤτοι τὰ 2/3 περίπου τῆς νῦν Γαλλίας, ἔλαβεν ὁ Κάρολος (ὁ ἐπικαλούμενος Φαλακρός)· πάσας δὲ περίπου τὰς ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου χώρας, τὰς ἀκραιφνῶς Γερμανικάς, ἔλαβεν ὁ Λουδοβῖκος, ὅστις διὰ τοῦτο ἐκλήθη *Γερμανός*. Καὶ ὁ μὲν Λοθάριος ἐτήρησε τὴν προσωνυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος (imperator), ὡς δὲ ἐλέγετο τότε ἔτι Γερμανιστὶ Καίσαρος (Kaiser),

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐννοεῖται, τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, οἱ δὲ ἀδελφοὶ αὐτοῦ βασιλεῖς ὑπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος τούτου (ἤτοι rex, roi καὶ könig), ὁ μὲν Κάρολος τῆς Φραγκίας (France) ἢ Γαλλίας(1),ὁ δὲ Λουδοβῖκος τῆς Γερμανίας. Ἐν τῇ τοιαύτῃ δὲ διαιρέσει τοῦ κράτους, εἰ καὶ οἱ τὴν τοιαύτην διανομὴν πρὸς ἀλλήλους ποιούμενοι ἀδελφοὶ ὥρμῶντο ἁπλῶς ὑπὸ φιλοκτημοσύνης καὶ φιλαρχίας, οὐδεμιᾶς ἰδέας ἢ φρονήματος ὑψηλοτέρου ἐμφορούμενοι, ὅμως ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων ὑπῆρχον σπέρματα τῆς κατὰ ἔθνη καὶ φυλὰς δημιουργίας μεγάλων κρατῶν καὶ ἀρχὴ λεληθυῖα τοῦ κατὰ μικρὸν ἀναπτυχθέντος συστήματος τῆς συμπολιτείας τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἥτις μέχρι σήμερον εἶνε ἡ ἑδραία βάσις τοῦ πολιτειακοῦ βίου τῆς Εὐρώπης. Ἕκαστον δηλονότι τῶν τριῶν κρατῶν εἶχε καὶ σπέρματα ἰδίας ἐθνότητος, τὸ μὲν τοῦ Λοθαρίου (τὸ ἐν Ἰταλίᾳ) τῆς Ἰταλικῆς, τὸ τοῦ Καρόλου τῆς Γαλλικῆς, τὸ δὲ τοῦ Λουδοβίκου τῆς Γερμανικῆς (2).

Οὕτως ὁ οἶκος τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου διῃρέθη εἰς τρεῖς δυναστικοὺς οἴκους. Τούτων ὁ μὲν τοῦ Λοθαρίου μετὰ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου (855) διῃρέθη εἰς τρία ἐλάσσονα κράτη ὑπὸ τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ Λουδοβῖκον Β΄ (λαβόντα τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα, ἢ μᾶλλον τὴν προσωνυμίαν), Λοθάριον Β΄ (λαβόντα τὴν ἀπ' αὐτοῦ Λοθαριγγίαν κληθεῖσαν χώραν· οὕτω καλεῖται μέχρι νῦν μέρος τῆς πάλαι μεγάλης Λοθαριγγίας) καὶ Κάρολον (λαβόντα τὴν Προβηγγίαν ἢ Βουργουνδίαν). Καὶ ὁ μὲν οἶκος τοῦ Λοθαρίου ἐξέλιπεν ἤδη τῷ 875. Αἱ δὲ χῶραι αἱ ἐκτὸς τῶν Ἄλπεων αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ κράτος τοῦτο, ἀπαρτίσασαι μικρὰ κράτη, κατελήφθησαν σὺν τῷ χρόνῳ ἄλλαι ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, ἄλλαι ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ. Ἡ Ἰταλία, δηλαδὴ τὸ ἐν Ἰταλίᾳ Φραγκικὸν κράτος, ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος ὑπὸ διαφόρους ἡγεμόνας. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ οἶκος τοῦ Καρόλου ἐξέλιπε τῷ 911, ἐν δὲ Γαλλίᾳ διήρκεσε μέχρι τοῦ 987. Ὥστε ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ κράτους τοῦ Καρόλου δύο μὲν προέκυψαν κράτη μεγάλα, τὸ Γερμανικὸν καὶ τὸ Γαλλικόν,πολλὰ δὲ μικρά, ἐν οἷς τὸ ἀξιολογώτερον ἦν τὸ τῆς Ἰταλίας. Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἐλάμβανεν ὁ ἐξ οἱουδήποτε τῶν κρατῶν τούτων

(1) Γαλλίαν ὀνομάζομεν ἡμεῖς ἐκ τοῦ Κελτικοῦ ὀνόματος τῶν ἀρχαίων Γάλλων ἢ Γαλατῶν. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἔθνους εἶναι France, Français, ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὀνόματος τῶν ἐκρωμανιζομένων νῦν Φράγκων ἢ μᾶλλον τοῦ λαοῦ τοῦ προελθόντος ἀπὸ μίξεως Φράγκων καὶ Κελτῶν ἐκρωμανισθέντων.

(2) Τὰ τρία νῦν οὕτως ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Βερδούνου κυοφορούμενα μεγάλα ἔθνη τῆς Εὐρώπης ἤρξαντο διαμορφοῦντα καὶ ἴδια γλωσσικὰ ἰδιώματα, δύο Λατινικὰ τὸ Γαλλικὸν καὶ τὸ Ἰταλικόν, ἓν δὲ Γερμανικόν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατορθῶν νὰ λάβῃ αὐτό. Ἀλλ', ἀφοῦ ὁ οἶκος τοῦ Καρόλου ἐξέλιπεν ἐν Γερμανίᾳ, οἱ βασιλεῖς τῆς χώρας ταύτης ὑπὸ νέαν δαναστείαν κατώρθωσαν νὰ ἑνώσωσι τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας.

8. Τὸ Γερμανικὸν κράτος καὶ ἡ νέα αὐτοκρατορία.

Τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ἡ ἀρχὴ εἶναι, καθὼς εἴδομεν, τὸ κράτος τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Γερμανοῦ, υἱοῦ τοῦ Λουδοβίκου Α′ τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ ἐγγόνου τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Εἴπομεν δὲ ὅτι ἡ δυναστεία τοῦ Λουδοβίκου τούτου ἤτοι ὁ ἐκ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου καταγόμενος ἐν Γερμανίᾳ βασιλικὸς οἶκος ἐξέλιπε τῷ 911 μετὰ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Παιδὸς καλουμένου. Τότε οἱ ἰδιαίτεροι ἡγεμόνες τῶν διαφόρων Γερμανικῶν φυλῶν καὶ τόπων ἀπέστησαν ὁριστικῶς ἀπὸ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ ἔτι βασιλεύοντος οἴκου τοῦ Καρόλου καὶ ἐξέλεξαν ἕνα ἐξ ἑαυτῶν ὡς βασιλέα τῆς Γερμανίας (912), τὸν δοῦκα τῆς Φραγκονίας Κορράδον Α′. Μετὰ τοῦτον δὲ (ἀποθανόντα τῷ 918) ἐξελέγη βασιλεὺς ὁ τῆς Σαξονίας δοὺξ Ἑρρῖκος ὁ Ὀρνιοθοθήρας βασιλεύσας ἰσχυρῶς μέχρι 936 καὶ πολεμήσας ἐναντίον τοῦ τότε ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἐπιδραμόντος εἰς τὴν Εὐρώπην βαρβάρου Τουρκικοῦ ἔθνους τῶν Οὔγγρων ἢ Μαγιάρων. Τὸν Ἑρρῖκον διεδέξατο ὡς βασιλεὺς τῶν Γερμανῶν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὄθων Α′, ἰσχυρότατος ἡγεμών, ὅστις κατανικήσας ὁλοσχερῶς τοὺς Οὔγγρους (955) παρὰ τὴν Αὐγοῦσταν τῆς Βαυαρίας ἔθηκε τέρμα ὁριστικὸν εἰς τὰς ἐπὶ τὴν Γερμανίαν ἐπιδρομὰς τοῦ λαοῦ τούτου. Ὁ γενναῖος οὗτος βασιλεὺς τῶν Γερμανῶν ἤνωσεν, ὅπως Κάρολος ὁ Μέγας, μετὰ τοῦ κράτους αὐτοῦ (962) τὸ λεγόμενον βασίλειον τῆς Ἰταλίας (τὸ περιλαμβάνον κυρίως τὴν ἄνω Ἰταλίαν), ὅπερ, ἀφοῦ ἐξέλιπεν ἐν Ἰταλίᾳ ὁ οἶκος τοῦ Καρόλου (τῷ 875 ὁ ἐξ ἀρρενογονίας εὐθὺς κλάδος, τῷ δὲ 923 ὁ ἐκ θηλυγονίας πλάγιος κλάδος), ἦτο μῆλον ἔριδος μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐγχωρίων τῆς Ἄνω Ἰταλίας μικρῶν ἡγεμόνων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τῆς Ἰταλίας ταύτης βασιλεὺς ἐλέγετο καὶ αὐτοκράτωρ, ὁ Ὄθων μετὰ τῆς προσωνυμίας τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας ἔλαβε καὶ τὸ ἀξίωμα ἢ τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἔκτοτε τὰ τρία ἀξιώματα τοῦ βασιλέως τῶν Γερμανῶν, βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ αὐτοκράτορος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους συνεδέθησαν ἀδιαρρήκτως πρὸς ἄλληλα, καὶ πᾶς Γερμανὸς βασιλεύς, εἴτε διὰ κληρονομίας λαμβάνων τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἴτε δι' ἐκλογῆς (1), ἐγίνετο καὶ βασιλεὺς τῆς

(1) Ἐν Γερμανίᾳ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἐθεωρεῖτο αἱρετὸν κατὰ τὸ ἀρχαῖον Γερμανικὸν σύστημα, εἰ καὶ πολλάκις καθίστατο πράγματι κληρονομικόν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἰταλίας περιτιθέμενος συνήθως ἐν Μεδιολάνῳ τὸ στέμμα τὸ Λαγγοβαρδικὸν τὸ καλούμενον Σιδηροῦν(1), εἶτα δὲ μεταβαίνων εἰς Ρώμην ἐχρίετο ὑπὸ τοῦ Πάπα αὐτοκράτωρ τοῦ Ἁγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους (imperator sancti imperii Romani), ὅπερ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ὠνομάζετο καὶ ἅγιον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Ὁ Ὄθων Α′ ἀκολουθῶν τῷ παραδείγματι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἐζήτησε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀνατολῇ βασιλέως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τοῦ «βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων» καὶ σύναψιν κηδεστίας πρὸς τὸν οἶκον τὸν αὐτοκρατορικὸν τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπέτυχεν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς διαβήμασι, διότι, ὅπως ὁ Κάρολος, οὕτω καὶ ὁ Ὄθων Α′, ὁ Μέγας καὶ οὗτος ἐπικληθεί, ἕνεκα τῆς ὑπ' αὐτοῦ καταλήψεως μεγάλου μέρους τῆς Ἰταλίας περιήρχετο εἰς πολεμίας ἐν Ἰταλίᾳ σχέσεις πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κράτος· ἀλλ' εἶτα ἐπέτυχεν ἐν ἀμφοτέροις. Ἡ Ἑλληνὶς βασίλισσα Θεοφανὼ (ἰδ. κατωτέρω ἐν τῇ Βυζαντιακῇ ἱστορίᾳ) ἐγένετο νύμφη τοῦ ὁμωνύμου υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ὄθωνος Α′ (Ὄθωνος Β′). Οὗτος, καίπερ ὢν στενὸς συγγενὴς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς τοιαύτης συγγενείας περιῆλθεν εἰς ἐχθρότητα ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὡς ἔχων ἀξίωσιν νὰ καταλάβῃ τὴν χώραν ταύτην ὡς προῖκα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. Τὸν Ὄθωνα Β′ (965—982) διεδέξατο ὁ ἀπὸ Θεοφανοῦς υἱὸς αὐτοῦ Ὄθων Γ′ (982—1002) καὶ τοῦτον ἔπειτα θανόντα διεδέξατο ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ (ἀνεψιὸς τοῦ Ὄθωνος Α′ ἀπὸ ἀδελφοῦ) Ἑρ-

---

τοῦ Ὄθωνος Α′ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας ἡνώθη διαρκῶς πρὸς τὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Ἁγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ἀξίωμα τὸ αὐτοκρατορικὸν ἐγένετο αἱρετόν. Τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς εἶχον ἰδιαιτέρως Γερμανοὶ ἡγεμόνες, ὧν ὁ ἀριθμὸς κατὰ μικρὸν περιωρίσθη εἰς ἑπτά *Ἐκλέκτορας* καλουμένους. (Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ ἀρχιεπίσκοποι Κολωνίας, Μογουντιάκου καὶ Τρεβίρων, οἱ δοῦκες Βαυαρίας, Σαξονίας, Βρανδεμβούργου καὶ ὁ δούξ, εἶτα δὲ βασιλεὺς τῆς Βοημίας). Ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τῶν Ἐκλεκτόρων τούτων παρῆχθη καὶ τὸ ὄνομα Ἐκλεκτορᾶτον διδόμενον εἰς τὰ κράτη αὐτῶν.

(1) Τὸ Σιδηροῦν καλούμενον στέμμα κατεσκευάσθη πρὸς στέψιν τοῦ Λαγγοβάρδου βασιλέως Ἀγιλόλφου (στεφθέντος τῷ 593). Σύγκειται δὲ ἀπὸ ἐξωτερικοῦ κρίκου χρυσοῦ λιθοκολλήτου καὶ ἀπὸ ἐσωτερικοῦ κρίκου σιδήρου κατασκευασθέντος κατὰ τὴν παράδοσιν ἔκ τινος τῶν ἥλων, δι' ὧν ὁ Χριστὸς προσηλώθη εἰς τὸν Σταυρόν. Τῷ Στέμματι τούτῳ περιεβλήθησαν τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τοῦ 593 πάντες οἱ βασιλεῖς τοῦ Λαγγοβαρδικοῦ κράτους, εἶτα δὲ καὶ ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, ἀφοῦ τῷ 774 ἥνωσε τὸ Λαγγοβαρδικὸν κράτος μετὰ τοῦ Φραγκικοῦ κράτους αὐτοῦ, μετὰ τὸν Κάρολον δὲ καὶ οἱ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ αὐτοκράτορες τῆς Δύσεως καλούμενοι Φράγκοι ἡγεμόνες· ἀπὸ δὲ τοῦ Ὄθωνος Α′ οἱ βασιλεῖς Γερμανίας οἱ ἔχοντες καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τοῦ Ἁγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρῖκος Β′ (1002—1024), μεθ' οὗ ἐξέλιπεν ὁ Σαξονικὸς οἶκος. Ἐπὶ τῶν Ὀθώνων, ἕνεκεν τῶν πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγγενικῶν σχέσεων, ἤρξατο κατὰ πρῶτον συγκοινωνία καὶ ἐπικοινωνία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν καὶ διεδόθησαν ἐν Γερμανίᾳ τὰ πρῶτα ἀσθενῆ σπέρματα τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἡ μέχρι τοῦ 11 μ. Χ. αἰῶνος ἱστορία τοῦ περὶ τὰ μέσα τοῦ 9 αἰῶνος ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ μεγάλου Φραγκικοῦ κράτους προκύψαντος Γερμανικοῦ.

9. Ἡ Γαλλία κατὰ τὸν 9 καὶ 10 αἰῶνα.

Τὸ βασίλειον τῆς Γαλλίας (France) ἐδημιουργήθη, ὡς εἴδομεν, ὡς τμῆμα ἰδιαίτερον αὐτοτελὲς τοῦ μεγάλου Φραγκικοῦ κράτους τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, τοῦ διαλυθέντος κατ' οὐσίαν τῷ 843 διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βεροδούνου. Μετὰ τὸν Κάρολον τὸν Φαλακρόν, ὅστις εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Καρόλου βασιλεὺς τοῦ νέου κράτους, ἐβασίλευσαν ἀσθενῶς ἀπὸ τοῦ 877—987 (ὡς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας) ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λουδοβῖκος Β′ ὁ Τραυλός, καὶ οἱ ἔγγονοι Λουδοβῖκος Γ′ καὶ Καρλόμανος καὶ Κάρολος ὁ Ἁπλοῦς, Λουδοβῖκος Δ′ Λοθάριος, Λουδοβῖκος Ε′ ὁ ἐπικαλούμενος Σαπρός (986), μεθ' οὗ τῷ 987 ἐξέλιπε καὶ ἐν Γαλλίᾳ, πολλῷ βραδύτερον ἢ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ὁ οἶκος τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Τότε δὲ Οὔγων ὁ Καπέτος, ἰδιαίτερος ἡγεμὼν τῶν Παρισίων, ἐξελέγη ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῶν Γαλλικῶν χωρῶν βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Καὶ οὕτω μὲν ἔχει μέχρι τοῦ 1000 μ. Χ. ἡ ἱστορία τῆς Δύσεως ἐν τοῖς τρισὶν ἐκ τοῦ Φραγκικοῦ κράτους παραχθεῖσιν Εὐρωπαϊκοῖς κράτεσι, Γερμανίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ. Νῦν δὲ μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

10. Ἱστορία τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τοῦ 449 μέχρι 1066 μ. Χ.

Τὸ Ἀγγλικὸν κράτος ἱδρύθη, ὡς εἴδομεν, τῷ 449 ὑπὸ τῶν ἐκ Γερμανίας εἰς τὴν Βρεττανίαν ἐλθόντων Ἀγγλοσαξόνων τῶν συνήθως καλουμένων Ἄγγλων. Οἱ Ἄγγλοι οὗτοι, ἀφοῦ ἐγένοντο κύριοι πάσης τῆς Βρεττανίας περιορίσαντες τοὺς Βρεττανοὺς ἐν Οὐαλλίᾳ καὶ Κορνουαλλίᾳ, πανταχοῦ δ' ἀλλαχοῦ ἐξολοθρεύσαντες αὐτούς, ἵδρυσαν ἐν τῇ κατακτηθείσῃ χώρᾳ ἑπτὰ ἰδιαίτερα κράτη. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς *Ἑπταρχίας* διήρκεσε μέχρι τοῦ 826 μ. Χ., ὅτε ὁ ἡγεμὼν ἑνὸς τῶν ἑπτὰ κρατῶν, ὁ τῆς Οὐεσσεξίας (Wessex) κατώρθωσε νὰ ἑνώσῃ τὰ ἑπτὰ κράτη εἰς ἓν καὶ νὰ γείνῃ ἱδρυτὴς τῆς Ἀγγλικῆς μοναρχίας. Ἐν τῷ μεταξὺ περὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ τέλη τοῦ 7 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8 αἰῶνος οἱ Ἄγγλοι, οἵτινες σὺν τῇ ἐξαφανίσει τῶν Βρεττανῶν εἶχον ἐξαφανίσει μετ' αὐτῶν καὶ πᾶν ἴχνος χριστιανισμοῦ καὶ Ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐγένοντο χριστιανοί. Καὶ κατὰ τρόπον ἀξιοσημείωτον, ἐνῷ ἦσαν εἷς τῶν βαρβαρωτάτων Γερμανικῶν λαῶν τῶν ἐπιδραμόντων εἰς Ρωμαϊκὰς χώρας, οἱ βαρβαρώτατοι ἴσως πάντων μετὰ τοὺς Βανδήλους, ἀφ' οὗ χρόνου ἐγένοντο Χριστιανοί, προηγήθησαν πάντων τῶν ἄλλων ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν γραμμάτων καὶ τῆς παιδεύσεως γενόμενοι διδάσκαλοι τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Δύσεως καὶ πλέον εὐνομούμενοι ἐσωτερικῶς ἢ πᾶς ἄλλος ἐκ τῶν νέων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἡ διὰ τοῦ Ἐγβέρτου ἱδρυθεῖσα Ἀγγλικὴ μοναρχία ἐπ' αὐτοῦ τε καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων διαδόχων αὐτοῦ, ἀντὶ νὰ καταστήσῃ ἰσχυρότερον τὸ Ἀγγλικὸν κράτος διὰ τῆς μοναρχίας, ἐξησθένωσεν αὐτὸ ἕνεκεν τῶν ἐκ θαλάσσης ἐπιδρομῶν. Τὰς ἐπιδρομὰς ταύτας ἐποιοῦντο οἱ λεγόμενοι Νορμανδοί ἤτοι βόρειοι ἄνθρωποι (ἰδ. κατωτέρω), οἱ κάτοικοι δηλονότι τῶν βορειοτάτων χωρῶν τῆς Εὐρώπης Δανίας, Σουηδίας καὶ Νορβηγίας, ἰδίως οἱ Δανοί, οἵτινες καὶ κατέλαβον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἱκανὸν μέρος τῶν παραλίων τῆς Ἀγγλίας καταπιέζοντες ἐντεῦθεν τὸν Ἀγγλικὸν λαόν. Ἐν μέσῳ τῆς τοιαύτης χαλεπῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῷ 871 ὁ ἐκ τῶν ἐγγόνων τοῦ Ἐγβέρτου περίφημος Ἀλφρέδος, ὁ ἐπικληθεὶς Μέγας, ὅστις μετὰ μεγάλης συνέσεως κυβερνῶν τὴν χώραν καὶ τοὺς Δανοὺς κατὰ μικρὸν ἐνίκησε καὶ ὁλοσχερῶς ὑπέταξε καὶ τὴν ἐσωτερικὴν εὐνομίαν καὶ τάξιν διὰ σοφῶν νόμων ἐστερέωσε καὶ τὴν ὁλικὴν εὐημερίαν τῆς χώρας καὶ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ διὰ θεσμῶν φιλελευθέρων προήγαγε καὶ περὶ ἀναπτύξεως καὶ παιδεύσεως ἐφρόντισε.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν Ἀλφρέδον (τελευτήσαντα τῷ 900 μ. Χ.) ἐπανελήφθησαν αἱ Δανικαὶ ἐπιδρομαί, ὑποβοηθούμεναι καὶ ὑπὸ ἐσωτερικῶν ταραχῶν τῶν ἐπελθουσῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλφρέδου. Τέλος δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ 10 αἰῶνος Σουήνων ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας κατέλαβε τὸ πλεῖστον τῆς χώρας. Ὁ δὲ τοῦ Σουήνωνος υἱὸς Κανοῦτος ὁ Μέγας, ὁ βασιλεὺς Δανίας ἅμα καὶ Νορβηγίας, συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀγγλίας, κυβερνήσας ἄλλως τὴν χώραν μετὰ δυνάμεως καὶ συνέσεως. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κανούτου καί τινας περὶ τῆς κτήσεως τῆς Ἀγγλίας μεταξὺ τῶν τούτου υἱῶν ἔριδας, τὸ κράτος περιῆλθε πάλιν εἰς τὸν ἐκ τοῦ Ἀγγλοσαξονικοῦ οἴκου τοῦ Ἐγβέρτου καὶ Ἀλφρέδου Α' Ἐδουάρδον τὸν Ὁμολογητήν (1042-66). Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἐδουάρδου (1066) ἄπαιδος, κατέλαβε τὸν θρόνον του Ἄγγλος τις εὐπατρίδης ἰσχυρός, Ἁράλδος, ἀλλὰ κατὰ τούτου ἐπῆλθε νῦν ἀπὸ Γαλλίας ὁ ἡγεμὼν τῶν ἐν τῇ βο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρείῳ Γαλλίᾳ ἀπὸ τοῦ 911 ἐγκαταστάντων Νορμανδῶν (ἴδε κατωτέρω) Γουλιέλμος ὁ λεγόμενος Κατακτητής. Οὗτος νικήσας ἐν Ἄστιγγι τὸν Ἁράλδον (14 Ὀκτωβρίου 1066), φονευθέντα ἐν τῇ μάχῃ, ἔγινε κύριος τῆς Ἀγγλίας καὶ ἵδρυσεν ἐν αὐτῇ βασιλικὸν οἶκον βασιλεύοντα διὰ τῶν πλαγίων αὐτοῦ γραμμῶν μέχρι νῦν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ Νορμανδικὴ κατάκτησις τοῦ 1066 ἐπέδρασε μεγάλως ἐπὶ τὸν Ἀγγλικὸν βίον, οὐ μόνον δυναστικῶς καὶ πολιτικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐθνικῶς καὶ γλωσσικῶς καὶ κοινωνικῶς καὶ ἀντικατέστησε τὸν καθαρῶς Γερμανικὸν Ἀγγλοσαξονικὸν λαὸν διὰ τοῦ νέου Ἀγγλικοῦ ἔθνους, τοῦ προελθόντος ἐκ τῆς ἀναμίξεως τοῦ ἔθνους τοῦ Ἀγγλοσαξονικοῦ μετὰ τοῦ ἔθνους τῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐκγαλλισθέντων ἢ ἐκρωμανισθέντων Νορμανδῶν. Τοιαύτη ἡ ἱστορία τῆς Ἀγγλίας μέχρι τοῦ 1066, ἀφ' οὗ χρόνου νέα ἄρχεται περίοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς χώρας ταύτης.

11. Τὰ τρία Σκανδιναυϊκὰ κράτη.

Αἱ τρεῖς βορειότατα χῶραι τῆς Εὐρώπης, αἱ καλούμεναι Σκανδιναυϊκαί, ἤτοι ἡ Δανία, ἡ Νορβηγία καὶ ἡ Σουηδία, πολὺ βραδέως εἰσέρχονται εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐκ τούτων ἡ Δανία ᾠκεῖτο ἀνέκαθεν ὑπὸ λαῶν Γερμανικῶν βαρβάρων, ὧν ἡ ἱστορία μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου εἶνε ὅλως μυθώδης. Ἐπὶ τοῦ Καρόλου δὲ τοῦ Μεγάλου ἀναφέρεται βασιλεύς τις ἰσχυρὸς ἐν Δανίᾳ καλούμενος Γοδοφρεῖδος, καταβληθεὶς καὶ οὗτος ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ Καρόλου. Ἐπὶ τῶν διαδόχων δὲ τοῦ Καρόλου φέρεται ὁ βασιλεὺς Γῶρμος ὁ πρεσβύτερος (863 μ. Χ.) ὑποτάξας πάντας τοὺς μικροὺς ἡγεμόνας τῆς Δανίας (ἤτοι τῆς Κιμβρικῆς ἢ Ἰουτλανδικῆς χερσονήσου καὶ τῶν περὶ αὐτὴν νήσων) καὶ διὰ τοῦτο γενόμενος πραγματικὸς ἱδρυτὴς τοῦ Δανικοῦ κράτους. Ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα ἔτη μετὰ τοῦτον ἀναφέρεται ὁ βασιλεὺς Ἁράλδος Β', ἐφ' οὗ πρῶτον ὁ Χριστιανισμὸς καὶ μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ πολιτισμός τις εἰσήχθη εἰς τὴν Δανίαν, ἐστερεώθη δὲ ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ Κανούτου τοῦ Μεγάλου, ὅστις, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν Νορβηγίαν καὶ ἐπὶ τὴν Ἀγγλίαν αὐτήν.

Ἐν Σουηδίᾳ ἀνέκαθεν ᾤκουν λαοὶ δύο διακεκριμένων γλωσσικῶς ἀπ' ἀλλήλων φυλῶν, ὁ μὲν Γερμανικῆς καταγωγῆς (οἱ Σουηδοί), ὁ δὲ Τουρκικῆς ἢ Φιννοτουρκικῆς (τὴν γλῶσσαν) καταγωγῆς. Ὁ Τουρκικῆς καταγωγῆς οὗτος λαός, ὅστις κατῴκει καὶ ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἀκταῖς τῆς Βαλτικῆς, ἐν τῇ νῦν Φιλλανδίᾳ τῆς Ρωσίας (ἔνθα λαλεῖται ἔτι ἡ Φιννικὴ γλῶσσα) (1), ἐν Σουηδίᾳ ἐξηφανίσθη ἢ ἀπερροφήθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν

(1) Οἱ Φίννοι τῆς Ρωσίας, οἱ πρὸ αἰώνων χριστιανοὶ τὴν θρησκείαν καὶ ὄντες

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σουηδῶν. Οἱ Γερμανικῆς καταγωγῆς Σουηδοί, οἵτινες μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν Φίννων ἀπετέλεσαν τὸν μόνον λαὸν τῆς Σουηδίας, παρήχθησαν ἐκ τῆς ἀναμίξεως δύο λαῶν, τῶν κυρίως Σουηδῶν καὶ τῶν Γότθων. Ἐκ τῆς Σουηδικῆς δὲ ταύτης χώρας τῶν Γότθων, τῆς μέχρι νῦν καλουμένης Γοθλανδίας (=χώρας Γότθων) καὶ τῶν ἀπέναντι ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς, κατέβησαν καὶ εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας χώρας τῆς Εὐρώπης οἱ γνωστοὶ ἡμῖν Βησιγότθοι καὶ Οὐστρογότθοι. Αἱ Σουηδικαὶ Γοτθικαὶ φυλαὶ ἔζων ἐν Σουηδίᾳ βίον βάρβαρον μέχρι τοῦ 9 μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε διά τινος ἐκ τῆς βορείου Γαλλίας καταγομένου ἱεραποστόλου Ἄνσγαρ, τοῦ καλουμένου «ἱεραποστόλου τοῦ Βορρᾶ», διεδόθησαν ἐν τῇ χώρᾳ τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ Χριστιανισμοῦ (830). Ἀλλ' ἡ Χριστιανικὴ πίστις μόλις ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ὀλὰφ (βαπτισθέντος τῷ 1001 μ. Χ.) διεδόθη ὁριστικῶς ἐν τῇ χώρᾳ. Καὶ μόλις ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἡ Σουηδία ἤρξατο νὰ ἐκπολιτίζηται.

Ἐν δὲ τῇ Νορβηγίᾳ κατῴκουν ἀνέκαθεν λαοὶ Γερμανικῆς καταγωγῆς, εἰς πολλὰς διαιρούμενοι φυλὰς βαρβάρους ὑπὸ ἰδίων ἡγεμόνων ἀρχομένας, ἃς πάσας ἥνωσεν εἷς ἓν κράτος περὶ τὰ τέλη τοῦ 9 μ. Χ. αἰῶνος ὁ ἡγεμὼν Ἁράλδος, ὁ ἐκ τῆς ὡραίας αὐτοῦ κόμης κληθεὶς Χααρφάγαρος (Haarfagar=ἔχων ὡραίαν κόμην). Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐγγόνου τούτου Ὀλὰφ Α′ (συγχρόνου τοῦ Ὀλὰφ Α′ τῆς Σουηδίας βασιλεύσαντος περὶ τὰ 1000 μ. Χ.), εἶτα δὲ ἐπὶ τοῦ Ὀλὰφ Β′ (1020) διεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Νορβηγίᾳ. Οἱ κάτοικοι Νορβηγίας, Δανίας, Σουηδίας καλοῦνται καὶ δι' ἑνὸς κοινοῦ ὀνόματος *Νορμανδοί*, ἤτοι βόρειοι ἄνθρωποι (Nordmannen καὶ κατὰ νεώτερον τύπον Normannen), καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐποιήσαντο ἀπὸ τοῦ 8 μέχρι τοῦ 10 αἰῶνος πολλὰς ἐπιδρομὰς κατὰ θάλασσαν εἰς διαφόρους εὐρωπαϊκὰς χώρας καὶ ἵδρυσαν διάφορα κράτη.

12. Νορμανδοὶ ἢ Βαριγαῖοι.

Νορμανδοὶ ἐκλήθησαν οἱ κάτοικοι τῶν τριῶν Σκανδιναυϊκῶν χωρῶν Δανίας, Νορβηγίας, Σουηδίας, οὐχὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ, οὔτε αὐτοὶ εἰς

ἄλλως λαὸς λίαν πεπολιτισμένος, εἰσὶ τὴν γλῶσσαν καταγωγῆς Τουρκικῆς ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων (ἐν τοῖς πρὸ Χριστοῦ ἔτι χρόνοις) ἐν Εὐρώπῃ οἰκούντων Τουρκικῆς καταγωγῆς λαῶν. Τοῦρκοι τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν γλῶσσαν εἶναι καὶ οἱ ὁμόφυλοι πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Φιλλανδίας Φίννοι κάτοικοι τῶν Βαλτικῶν χωρῶν τῆς Ρωσίας, Λειβονίας (ἢ Λειβλανδίας), Ἐσθονίας (ἢ Ἐσλανδίας), Κουρίας (ἢ Κουρλανδίας), λαοὶ πάντες χριστιανοὶ πεπολιτισμένοι, λαλοῦντες μέχρι νῦν Φιννικὴν ἢ Τουρκικὴν γλῶσσαν διάφορον ἐν πολλοῖς τῆς Τουρκικῆς γλώσσης τῶν μωαμεθανῶν Τούρκων τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἑαυτοὺς ἔδοσαν τὸ τοιοῦτον ὄνομα, ἀλλ' ἐκλήθησαν οὕτως ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῶν ἄλλων κατοίκων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, τῶν Ρωμανικῶν δηλονότι λαῶν, ἐν ταῖς μεγάλαις ἐπιδρομικαῖς αὐτῶν θαλασσοπορίαις, ἃς ἤρξαντο νὰ ἐπιχειρῶσιν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος. Τῷ 787 ἐγένοντο αἱ πρῶται Νορμανδικαὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Ἀγγλίας, αἵτινες μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπήγαγον τὴν χώραν κατὰ τὸν 10 αἰῶνα καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Κανούτου. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ 9 αἰῶνος ἤρξαντο Νορμανδικαὶ ἐπιδρομαὶ γενόμεναι εἰς τὰ παράλια τῶν βορείων Γερμανικῶν χωρῶν, ζῶντος ἔτι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Ἐπὶ δὲ τῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου, ἰδίως ἐν τοῖς ἐμφυλίοις τούτων πρὸς ἀλλήλους πολέμοις, οἱ Νορμανδοὶ δὲν περιωρίζοντο νὰ προσβάλλωσι τὰ παράλια τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ διὰ τῶν στομίων τῶν μεγάλων Γερμανικῶν ποταμῶν εἰσέπλεον διὰ τῶν πειρατικῶν ἢ ἐπιδρομικῶν αὐτῶν πλοίων εἰς τὰ ἔνδον τῶν Γερμανικῶν χωρῶν, λεηλατοῦντες καὶ καίοντες τὰς μεγάλας παραποταμίους πόλεις τῆς νῦν Ὁλλανδίας καὶ τῆς Γερμανίας (ἰδίως τὸ Ἀμβοῦργον, τὸ Ἀκουϊσγρανον καὶ τὴν Κολωνίαν). Συγχρόνως δὲ οἱ ἐπιδρομικοὶ στόλοι τῶν Νορμανδῶν ἐλυμαίνοντο τὰ βόρεια καὶ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Γαλλίας (τὰς πόλεις Ρουέν, Βορδώ, Νάντην). Τῷ 845 εἰσεχώρησαν μέχρι Παρισίων. Ὡσαύτως δὲ τῷ 885-886 πολλὰ στίφη Νορμανδικὰ ἐπολιόρκησαν τοὺς Παρισίους, οἵτινες ἐσώθησαν τότε διὰ τοῦ ἰσχυροῦ Παρισινοῦ εὐπατρίδου Ὄδωνος. Καὶ τὰ παράλια δὲ τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου τὰ κατὰ τὸν Ἀτλαντικὸν ἔπαθον οὐκ ὀλίγα ἀπὸ Νορμανδικῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν. Ταυτοχρόνως δὲ οἱ πειρατικοὶ οὗτοι στόλοι διὰ τοῦ Ἡρακλείου πορθμοῦ (ἢ πορθμοῦ Γιβραλτὰρ) εἰσέπλεον εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἐλυμαίνοντο τὰ νότια παράλια τῆς Γαλλίας καὶ εἰσέδυον εἰσπλέοντες διὰ τοῦ Ροδανοῦ εἰς τὰ ἔνδον τῆς νοτίου Γαλλίας, συγχρόνως δὲ ἐπετίθεντο καὶ κατὰ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Ἰταλίας, λεηλατήσαντες καὶ καύσαντες πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν Πῖσαν. Ἄλλοι Νορμανδοὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους κατελάμβανον χώρας παραλίους τῆς Σκωτίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας· ἄλλοι ἀπῴκισαν τὴν Ἰρλανδίαν, ἄλλοι δὲ προυχώρησαν μέχρι τῆς Γροιλλανδίας καὶ τῆς βορειανατολικῆς Εὐρώπης, αἰῶνας ὁλοκλήρους πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἠπείρου ταύτης ὑπὸ τοῦ Κολόμβου, χωρίς, ἐν τούτοις, νὰ νοήσωσιν ὅτι εὑρίσκοντο ἐπὶ νέας ἠπείρου. Ἀλλ' αἱ ὑπερθαλάσσιαι ἐπιδρομαὶ τῶν Νορμανδῶν ἐξετάθησαν καὶ εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τῆς Βαλτικῆς, ὁπόθεν εἰσέδυσαν μετ' οὐ πολὺ καὶ εἰς τὰ ἔνδον τῆς Ρωσίας καὶ κατῆλθον μέχρι τοῦ Κιέβου ἱδρύσαντες ἐν ταῖς χώραις ταύταις δύο κράτη Ρωσικὰ (862), ἐξ ὧν παρήχθη μετ' ὀλίγον τὸ ἐνιαῖον Ρωσικὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κράτος. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ρωσικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν ποιησόμεθα λόγον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῇ Βυζαντιακῇ.

Νορμανδοὶ εἶναι γνωστοὶ ἐν Βυζαντίῳ ὑπὸ τὸ ἕτερον ὄνομα αὐτῶν Βάραγγοι ἢ Βαριγαῖοι (Wäringen=θαλασσοπόροι[1]), χρησιμεύοντες ὡς μισθοφόροι, ἰδίως δὲ ἀποτελοῦντες τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν.

Ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπερθαλασσίαις ἐπιδρομικαῖς στρατείαις αὐτῶν οἱ Νορμανδοὶ ἵδρυσαν, ὡς εἴπομεν, καὶ κράτη. Ἐκ τῶν κρατῶν τούτων τὰ σπουδαιότατα εἶνε, πλὴν τοῦ Ρωσικοῦ καὶ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ Δανικοῦ κράτους τοῦ Σουήνωνος καὶ Κανούτου, τὸ Νορμανδικὸν κράτος τὸ ἱδρυθὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ 10 αἰῶνος (911) ἐν τῇ βορείῳ Γαλλίᾳ, ἧς μέγα μέρος φέρει μέχρι νῦν τὸ ὄνομα αὐτῶν (καλούμενον Νορμανδία, Normandie). Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οἱ Νορμανδοὶ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ρόλλωνα ἀπέσπασαν ἀπὸ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ ἀσθενοῦς βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου τοῦ Ἁπλοῦ τὴν εἰρημένην χώραν καὶ ἵδρυσαν κράτος, ὅπερ ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ὡς ὑποτελές, ἀλλ' ὀνόματι μόνον, τῇ Γαλλίᾳ κράτος. Οἱ ἐν Γαλλίᾳ Νορμανδοὶ παρέλαβον παρὰ τῶν κατοίκων τῆς χώρας, ἣν ὑπέταξαν, τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν τὴν Γαλλικὴν ἢ Φραγκορωμανικήν, λησμονήσαντες, ὅπως πρὸ αὐτῶν αὐτοὶ οἱ Φράγκοι, τὴν ἰδίαν αὐτῶν Σκανδιναυϊκὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν· ἀλλὰ διετήρησαν τὰ πολεμικὰ ἤθη καὶ τὸν πολεμικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα. Ἐκ τῆς Νορμανδίας δὲ τῆς ἐν Γαλλίᾳ ὁρμηθέντες οἱ Νορμανδοὶ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Γουλιέλμον τὸν κατακτητήν, καθὰ ἤδη εἴπομεν (σ. 155), κατέλυσαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ τῶν Ἀγγλοσαξόνων κράτος καὶ ἵδρυσαν νέον κράτος Ἀγγλικὸν μετὰ νέων θεσμῶν (1066). Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ Νορμανδίας στίφη Νορμανδῶν κατελθόντα εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ἔλαβον μισθοφορικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὑπὸ τοὺς ἄρχοντας τῆς χώρας Βυζαντινοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπὸ μισθοφόρων στρατιωτῶν κατέστησαν αὐτοὶ κύριοι τῆς χώρας· ὑποτάξαντες δὲ καὶ τὴν Σικελίαν ἵδρυσαν νέον κράτος ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ· εἶτα δὲ ἐπεχείρησαν τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους στρατεύσαντες ἐπὶ τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὰς χώρας. Ἀλλὰ περὶ τούτων γενήσεται λόγος ἐν τῇ Βυζαντιακῇ ἱστορίᾳ.

13. Σαρακηνοὶ πειραταί.

Καθ' οὓς χρόνους οἱ ἀπὸ τοῦ ὅλως ζοφεροῦ ἔτι βορρᾶ καὶ τῶν ὑπερβορείων χωρῶν τῆς Εὐρώπης ὑπερθαλάσσιοι ἐπιδρομεῖς ἐλυμαίνοντο

(1) Wäringen κυρίως σημαίνει θαλασσοπόρος, ἐντεῦθεν δὲ καὶ στίφη θαλασσοπόρων· ἐκαλοῦντο δὲ καὶ Wikingen=πολεμισταί.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δεινῶς πάσας τὰς Εὐρωπαϊκὰς παραλίας ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς Γερμανικῆς θαλάσσης μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἰταλίας, εἰσδυόμενοι πολλαχοῦ καὶ εἰς μεσογείους χώρας, ἄλλοι ὑπερθαλάσσιοι πειραταὶ ἀπὸ Νότου καὶ Ἀφρικῆς ἐνέβαλλον τρόμον εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ λεγόμενοι Σαρακηνοὶ (ἴδε τὴν λ. ἐν σ. 37 καὶ 97 σημ.), ἤτοι Ἄραβες Μωαμεθανοὶ πειραταὶ ὁρμώμενοι ἀπὸ τῶν ἀπέναντι τῆς Σικελίας βορείων ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς. Οἱ Σαρακηνοὶ πειραταί, οἱ ἐνεργοῦντες ὅλως ἀνεξαρτήτως τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους τοῦ Χαλιφικοῦ, μικρὸν κατὰ μικρὸν κατέλαβον, κατὰ τὸν 9 αἰῶνα, ἅπασαν τὴν Σικελίαν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῇ Βυζαντιακῇ ἱστορίᾳ, ἐλεηλάτησαν δὲ 150 πόλεις τῆς νοτίου Ἰταλίας (Καλαβρίας καὶ Καμπανίας) καὶ ἐξέτειναν τὰς πειρατείας μέχρι τῶν προθύρων τῆς Ρώμης ἀπειλοῦντες αὐτὴν διηνεκῶς καὶ διαρπάζοντες καὶ λεηλατοῦντες τὰ ἔξωθεν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἱερὰ ἱδρύματα. Εἰσέδυον δὲ οὗτοι καὶ εἰς τὰ ἔνδον τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον χωρῶν, εἰς τὸ Πεδεμόντιον καὶ εἰς τὴν Προβηγκίαν· ἐν Σαβοΐᾳ μάλιστα ἐξέτειναν τὰς ἐπιδρομὰς μέχρι τῶν ὀχθῶν τῆς Λεμάνης λίμνης (λίμνης τῆς Γενεύης) καὶ μέχρι Λοθαριγγίας. Οἱ αὐτοὶ δὲ πειραταί, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἐλυμαίνοντο καὶ Ἑλληνικὰς παραλίους χώρας τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Εἰς τὴν δύναμιν τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν ἔθεσαν τέρμα, κατ' ἀξιομνημόνευτον σύμπτωσιν, οἱ ἀπὸ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας μεταναστεύσαντες Νορμανδοί.

14. Τὰ ἐν Ἱσπανίᾳ.

Ἀλλ' ἐνῷ οὕτως αἱ χριστιανικαὶ ἀκταὶ τῆς Μεσογείου δεινότατα ἔπασχον ὑπὸ μωαμεθανῶν πειρατῶν, ἐν τῇ μόνῃ μεγάλῃ χώρᾳ τῆς Εὐρώπης τῇ ὑποκυψάσῃ πρὸ μικροῦ ὁλοσχερῶς εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀράβων μωαμεθανῶν, ἤρξατο νὰ διεξάγηται μέγας ἀγὼν μεταξὺ Μωαμεθανισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ. Ἡ δύναμις τῶν Ἀράβων κατὰ τὸν 9 καὶ 10 αἰῶνα εἶναι ἔτι μεγίστη ἐν Ἱσπανίᾳ· ἀλλ' ἐξ ἄλλου καὶ τὰ μικρὰ χριστιανικὰ κράτη καὶ ἰδίως ἡ Καστιλία καὶ ἡ Ἀραγωνία, ἅτινα ἐσχηματίσθησαν κατὰ μικρὸν ἐν ταῖς ὀρεινοτάταις βορείοις χώραις τῆς χερσονήσου, ἤρξαντο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δεικνύοντα ὕπαρξιν καὶ δύναμιν. Ἡ ἀπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου κατάληψις τῆς μεταξὺ Πυρηναίων καὶ Ἴβηρος ποταμοῦ χώρας (σ. 142) ἐνίσχυσε τὴν θέσιν τῶν χριστιανῶν. Οὗτοι διὰ τῶν διηνεκῶν κατὰ Μωαμεθανῶν ἀγώνων αὐτῶν ἐγένοντο κατὰ τὸν 11 αἰῶνα κύριοι τοῦ ἡμίσεος τῆς χερσονήσου, καταστάντες ἰσχυρότεροι τῶν Μωαμεθανῶν πολεμίων, οὓς περὶ τὸ τέλος τοῦ 15 αἰῶνος ἐξέβαλον ὁλοσχερῶς τῆς πατρίδος αὐτῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΣ. Οὖγγροι καὶ Σλαῦοι.

Ἐν οἷς ἀκριβῶς χρόνοις Νορμανδοὶ ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Σαρακηνοὶ ἀπὸ Νότου ἐτάραττον καὶ ἐλυμαίνοντο δεινῶς τὴν νέαν Χριστιανικὴν Εὐρώπην, ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη, μετ' αὐτὴν δὲ καὶ ἡ Μέση καὶ Δυτικὴ εἰς νέας ἐξετίθεντο φοβερὰς ἐξ Ἀσίας ἐπιδρομάς. Ἀφοῦ μόλις διὰ τοῦ στιβαροῦ βραχίονος τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου κατεστράφησαν τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους, ἦλθον εὐθὺς νέα πολυπληθῆ στίφη βαρβαρικὰ ἐκ τῆς Ἀσίας διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, καλούμενοι Οὖγγροι, Πατσινάκοι, Οὔζοι, λαοὶ τουρκικῆς πάντες καταγωγῆς. Τούτων οἱ φοβερώτατοι ὑπῆρξαν οἱ Οὖγγροι, ἢ ὅπως αὐτοὶ ἑαυτοὺς καλοῦσιν Μαδζάροι ἢ Μοδζάροι (Μαγιάροι). Ὁ τουρκικὸς οὗτος λαὸς τῶν Οὔγγρων ἄγνωστον πότε καὶ ἐκ τίνος ἀκριβῶς χώρας τουρκικῆς τῆς Μέσης Ἀσίας ὁρμηθεὶς ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην, ἔνθα, ἀφοῦ ἐπί τινα χρόνον διετέλεσεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν ὁμοφύλων τούρκων Χαζάρων, προυχώρησε δυτικώτερον, εἰς τὰς νοτιοδυτικὰς χώρας τῆς νῦν Ρωσίας (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 9 αἰῶνος), χωριζόμενος ἀπὸ τῶν Γερμανῶν διὰ τῶν Σλαυϊκῶν λαῶν τῶν οἰκούντων πρὸς ἀνατολὰς τῆς Γερμανίας. Οἱ Σλαῦοι οὗτοι διὰ τῆς Μεγάλης Μεταναστεύσεως τῶν λαῶν ἀπεώσθησαν ἀπὸ τῶν ἔνδον τῆς νῦν Ρωσίας πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τοὺς Γερμανικοὺς λαοὺς καὶ ὑπὸ τούτων ἐπὶ τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, οὗτινος τὸ κράτος περιελάμβανε πᾶσαν τὴν Γερμανίαν, ἦλθεν εἰς συνάφειαν ἐχθρικὴν πρὸς τοὺς Σλαύους, καθ' ὧν πολεμήσας κατέλιπε παρ' αὐτοῖς ὄνομα μέγα καὶ φοβερὸν συνώνυμον πρὸς τὸ τοῦ ἰσχυροῦ ἡγεμόνος (ἰδ. σελ. 143 σημ. 1). Ἀλλ' οἱ πολυώνυμοι οὗτοι Σλαῦοι, οἱ οἰκοῦντες ἀνατολικώτερον τῆς Γερμανίας καὶ κατέχοντες πάσας σχεδὸν τὰς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἄλβιος χώρας τῆς νῦν Γερμανίας (ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Πρωσσίαν, ἧς τὸ ὄνομα εἶναι Σλαυϊκόν, καὶ μέγα μέρος τῆς νῦν Σαξονίας), ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου ἤρξαντο ποιούμενοι δεινὰς ἐπιδρομὰς ἐπὶ τὰς Γερμανικὰς χώρας, τινὲς δὲ τῶν Σλαυϊκῶν φυλῶν, οἱ Μοραυοί, ἵδρυσαν καὶ ἰσχυρὸν κράτος, ὅπερ, ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος Ζβεντεπόλδου, ἐξετάθη καὶ ἐπὶ τὴν Βοημίαν καὶ Παννονίαν καὶ μέχρι τῆς νῦν Σερβίας καὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Ἀδριατικῆς. Ὁ Λουδοβῖκος ὁ Γερμανός, ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Γερμανίας, καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ δεινοὺς διεξήγαγον πολέμους ἐναντίον τῶν Σλαύων, ἰδίως ἐναντίον τοῦ μνημονευθέντος Ζβεντεπόλδου, ἀποθανόντος διαρκούντων ἔτι τῶν πολέμων τούτων (895).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβεντεπόλδου ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων αὐτοῦ τὸ κράτος τὸ Μοραυϊκὸν διενεμήθη μεταξὺ ἄλλων μικροτέρων Σλαυϊκῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κρατῶν (Βοημίας, Πολωνίας) καὶ τῶν Οὔγγρων. Καθόλου δὲ οἱ Σλαῦοι οὕτως ἐταπεινώθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν ἑπόμενον (10) αἰῶνα, ἰδίως ἐπὶ τοῦ Ὄθωνος, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐκ τῶν συχνῶν ἐξανδραποδισμῶν, οὓς ἔπαθον, κατέστη συνώνυμον παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις πρὸς τὸ *ἀνδράποδον* (esclave, Sklave=δοῦλος). (1) Ἀπὸ τοῦ 9 μ. Χ. αἰῶνος οἱ Σλαῦοι τῆς Μοραυΐας περιῆλθον κατὰ μικρὸν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν διὰ τῶν Ἑλλήνων ἱεραποστόλων Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου. Ἀλλ' ἡ ἐντελὴς παρ' αὐτοῖς καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Σλαυικοῖς λαοῖς τοῦ βορρᾶ (πλὴν τῶν Ρώσων) ἐπικράτησις τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπῆρξεν ἔργον τῶν Γερμανῶν μετὰ αἰῶνας κατορθωθέν. Διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ δὲ καὶ διὰ Γερμανικῶν ἀποικισμῶν οἱ πλεῖστοι τῶν βορείων τούτων Σλαύων ἐξεγερμανίσθησαν ὁλοσχερῶς. (2)

Ἀλλ' ἡ κατάλυσις τοῦ Μοραυϊκοῦ κράτους εἶχεν ὀλέθρια ἀποτελέσματα εἴς τε τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Εὐρώπην. Οἱ Οὔγγροι, οἱ βαρβαρώτατοι πάντων τῶν τέως ἐξ Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην εἰσβαλόντων λαῶν, ἐξαιρουμένων τῶν Οὔννων καὶ τῶν Βουλγάρων, καὶ πρὸς τοὺς δύο μόνον τούτους λαοὺς δυνάμενοι νὰ συγκριθῶσι κατὰ τὴν βαρβαρότητα καὶ ἀγριότητα, ἦλθον νῦν εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὴν Γερμανίαν. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Ἀρνοῦλφος ὁ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Γερμανοῦ υἱός, πολεμῶν ἐναντίον τῶν Μοραυῶν, εἶχε καλέσει τοὺς Οὔγγρους εἰς βοήθειαν αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Ζβεντοπόλδου. Ἀλλ' οἱ Οὔγγροι, οἱ συμπράξαντες τοῖς Γερμανοῖς πρὸς κατάλυσιν τῆς τῶν Σλαύων Μοραυῶν

(1) Τὸ Σκλαβηνὸς παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις δὲν ἔλαβε τοιαύτην ἔννοιαν. Ἡ παρ' ἡμῖν σημασία τοῦ Σκλάβος, σκλαβώνω, σκλαβιὰ παρελήφθη ἐκ τῆς Δύσεως.

(2) Τὰ τοσαῦτα νῦν ἔτι σῳζόμενα ἐν Γερμανίᾳ Σλαυικὰ ὀνόματα τῶν κυριωτάτων τόπων, χωρῶν, πόλεων καὶ ποταμῶν Πομερανία, Πρωσσία, Βερολῖνον, Δρέσδη, Λιψία, Σπρέας, Ἄλβις, Ὀδέρας μαρτυροῦσι τὸ μέγεθος τῶν ἐκγερμανισθεισῶν Σλαυικῶν χωρῶν ἤ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, τῶν χωρῶν ἐκείνων, ὧν αἱ πλεῖσται ὑπὸ Γερμανικῶν φυλῶν πρότερον οἰκούμεναι ἐν τῇ Μεγάλῃ Μεταναστεύσει τῶν λαῶν εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ Σλαύων (ἰδ. σελ. 35). Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Σλαῦοι οἱ ἐκγερμανισθέντες, περὶ ὧν ἐνταῦθα λόγος, εἶναι οἱ βόρειοι Σλαῦοι οἱ καλούμενοι Βένδαι, οἵτινες θεωροῦνται ἀποτελοῦντες τὸ κυριώτατον τμῆμα τοῦ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος γνωστοῦ Σκυθικοῦ λαοῦ τῶν Σαρματῶν ἢ Σαυροματῶν, τῶν γνωστῶν ἤδη παρ' Ἡροδότῳ (Δ', 21), οἵτινες κατὰ Πτολεμαῖον διῳροῦντο εἰς *Οὐενέδας*, Βαστάρνους καὶ ἄλλους τινὰς λαούς. (Ἐκ τῶν Οὐενεδῶν δὲ τούτων ἐκαλεῖτο Οὐενεδικὸς κόλπος ὁ νῦν κόλπος τῆς Ρίγας, κόλπος τοῦ Σαρματικοῦ λεγομένου ὠκεανοῦ (τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης), Οὐενεδικὰ δὲ ὄρη τὰ νῦν μεταξὺ Πετρουπόλεως καὶ Μόσχας Βαλδαΐ καλούμενα ὀρεινὰ ὑψώματα. Τῶν Βενδῶν ἢ Οὐενεδῶν τούτων ἐλάχιστα σῴζονται νῦν λείψανα ἐν Πρωσσίᾳ καὶ Σαξονίᾳ ἀνερχόμενα εἰς 120 χιλ. ψυχάς. Τῶν Βενδῶν τούτων διαφέρουσιν οἱ Βίνδοι καλούμενοι Σλαῦοι τῆς Αὐστρίας, οἱ ἄλλως καλούμενοι Slovenci.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δυνάμεως, μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τούτου ἐπέπεσον ἐπ' αὐτοὺς τοὺς Γερμανούς. Ἑπτὰ φυλαὶ Οὐγγρικαὶ ὑπὸ ἑπτὰ φυλάρχους τεταγμένους ὑπὸ τὸν ὑπέρτατον φύλαρχον Ἀρπάδον, τὸν μέγαν θεωρούμενον γενάρχην τῶν ἐν Εὐρώπῃ Οὔγγρων, εἰσήλασαν εἰς τὴν Παννονίαν, ἔνθα πρὸ αὐτῶν εἶχον εἰσβάλει οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν, ἀλλ' ἐχθρικῶς αὐτοῖς διακείμενοι Πατσινάκοι. Πανταχοῦ ὅθεν διήρχοντο τὰ Οὐγγρικὰ στίφη, ἔφερον τὴν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν, ὡς πρότερον οἱ Οὖννοι. Καὶ τὸ γραφόμενον περὶ αὐτῶν ὑπὸ τῶν συγχρόνων, ὅτι ἔτρωγον τὰ πτώματα τῶν ὑπ' αὐτῶν φονευομένων καὶ ἔπινον τὸ αἷμα αὐτῶν, κἂν θεωρηθῇ ὡς ὑπερβολὴ ἀφισταμένη τῆς ἀληθείας, μαρτυρεῖ οὐδὲν ἧσσον τίνα φρίκην ἐνεποίει εἰς τοὺς τότε Εὐρωπαίους τὸ ὄνομα τῶν Οὔγγρων. Αἱ ἐπιδρομαὶ αἱ Οὐγγρικαὶ ἐξετάθησαν καθ' ὅλην τὴν νότιον Γερμανίαν ἐξικνούμεναι μέχρι Ἰταλίας καὶ Γαλλίας καὶ Λοθαριγγίας καὶ βραδύτερον μέχρι Μοραυΐας καὶ Σαξονίας. Τρεῖς μεγάλαι Γερμανικαὶ στρατιαὶ κατεστράφησαν ἀλλεπαλλήλως. Οὐδεὶς δὲ πλέον Γερμανὸς πολεμιστὴς ἐτόλμα ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀγρίαν ὁρμὴν τῶν φοβερῶν στρατιῶν τοῦ Ἀρπάδου. Μάτην οἱ Γερμανοὶ ἐπίσκοποι ἐκήρυξαν τὰς πρώτας σταυροφορίας ἐναντίον τῶν Οὔγγρων, μάτην ἐπὶ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου τοῦ παιδὸς ἐκηρύχθη θανατικὴ ποινὴ κατὰ παντὸς Γερμανοῦ μὴ προσερχομένου ὑπὸ τὰς σημαίας. Οἱ Οὔγγροι, ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον ἐξηκολούθουν ἀτιμώρητοι τὰς σφαγάς, τοὺς ἐμπρησμοὺς καὶ τοὺς ἐξανδραποδισμοὺς αὐτῶν. Πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Ἑρρῖκος Α', ὡς εἴδομεν, ἐδάμασεν ὁπωσοῦν τὴν ὁρμὴν τῶν Οὔγγρων(1), ὁ δὲ Ὄθων Α' μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφήν, ἣν ἐπήνεγκεν αὐτοῖς τῷ 955, ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς Οὐγγρικὰς ἐπιδρομάς. Ἔκτοτε οἱ Οὔγγροι περιωρίσθησαν κατὰ μικρὸν ἐν ταῖς μέχρι νῦν ὑπ' αὐτῶν οἰκουμέναις χώραις, καί, ἀφοῦ ἐξ ἀνάγκης ἔπαυσαν τὰς ἐπιδρομάς, ἐπεδόθησαν εἰς εἰρηνικὰς ἐργασίας, γενόμενοι ποιμένες καὶ γεωργοί. Κατὰ δὲ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα ἵδρυσαν βασίλειον, οὗτινος ὁ πρῶτος βασιλεὺς Στέφανος Α' (997-1038) κατέστη καὶ ἀπόστολος τῶν Οὔννων γενόμενος χριστιανὸς καὶ προσαγαγὼν τὸν λαὸν αὐτοῦ εἰς τὸν Χριστιανισμόν, κληθεὶς δὲ Ἀποστολικὴ

(1) Ὁ Ἑρρῖκος Α', ἵνα κατορθώσῃ νὰ περιορίσῃ τὰς Οὐγγρικὰς ἐπιδρομάς, ἵδρυσε τὸ σύστημα τῶν ἐλευθέρων ἐν Γερμανίᾳ πόλεων, ἵδρυσε δηλονότι κατὰ τὰ μεθόρια τοῦ κράτους φρούρια, ἐν οἷς οἱ ἐγκαθιστάμενοι ὡς φρουροὶ στρατιῶται ἀπέλαυον τελείας πολιτικῆς ἐλευθερίας οἰκοῦντες πόλεις αὐτονόμους. Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν αὐτονόμων πόλεων ἢ, ὀρθότερον εἰπεῖν, *αὐτοπόλεων*, τῶν καλουμένων ὕστερον αὐτοκρατορικῶν πόλεων (ἴδε κατωτέρω), διεδόθη ἀπὸ τῶν πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν μεθορίων καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Γερμανίαν, ἔνθα πολλαὶ πολλαχοῦ ἱδρύθησαν αὐτοπόλεις, τὰ μέγιστα συντελέσασαι εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Γερμανίας. Ἐκ τῶν αὐτοπόλεων τούτων τῶν Γερμανικῶν μένουσι μέχρι σήμερον τὸ Ἀμβοῦργον, ἡ Βρέμη καὶ ἡ Λυβέκκη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μεγαλειότης (ἴδε σελ. 25, σημ. 2). Εἶναι δὲ οἱ Οὔγγροι (πλὴν τῶν ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐν Εὐρώπῃ οἰκούντων Φιννικῶν Τουρκικῶν λαῶν (ἴδε σελ. 155), ὁ μόνος ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην μεταναστεύσας Τουρκικὸς λαός, διατηρηθεὶς ἀμιγὴς σχεδὸν Τουρκικὸς καὶ διατηρῶν τὴν Τουρκικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν [1]), καταταχθεὶς δὲ εἰς τὴν χορείαν τῶν χριστιανικῶν πεπολιτισμένων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΟΝ 8 Μ. Χ. ΑΙΩΝΑ

Ι. Ὁ Μεσαιωνικὸς βίος ὑπὸ καθόλου ἔποψιν.— Στοιχεῖα κοινωνικῆς, πολιτικῆς, θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως ἐν τῷ Μεσαίωνι κατὰ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην.

Ὁ νέος ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν Μεγάλην Μετανάστευσιν τῶν Λαῶν καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐν τῇ Δύσει παραχθεὶς βίος, ἡ νέα οὕτως εἰπεῖν Εὐρώπη, μετὰ τεσσάρων αἰώνων περίπου (ἀπὸ τοῦ 5 μέχρι τοῦ 9) ἔλαβεν ἐπὶ τέλους περὶ τὰ τέλη τοῦ 8 αἰῶνος ὡρισμένην μορφὴν καὶ χαρακτῆρα καὶ στερεὰν βάσιν καὶ ἀφετηρίαν ἀναπτύξεως. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ μεγάλου Φραγκογερμανικοῦ κράτους τοῦ Καρόλου, αὐτὴ ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφάνισις τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς καὶ ἡγεμόνος καὶ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἔργα αὐτοῦ, ἡ δι' αὐτοῦ ἐν μορφῇ Φραγκορωμανικῇ ἀνόρθωσις τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ἅπαντα τὸν Φραγκορωμανικὸν καὶ Γερμανικὸν Εὐρωπαϊκὸν κόσμον, ἡ διὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν Ἀνατολῇ καὶ τῶν Φράγκων ἐν τῇ Δύσει κατορθωθεῖσα ἀναχαίτισις τοῦ μωαμεθανισμοῦ ἐν Εὐρώπῃ, ἡ ἐπίδοσις τῆς παπικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ συνείδησις τῆς ἐνότητος τοῦ Χριστιανι-

(1) Ἡ Οὐγγρικὴ γλῶσσα (ὡς καὶ ἡ τῶν Φίννων τῶν ἐν Φιλλανδίᾳ, Ἐσθλανδίᾳ καὶ Κουρλανδίᾳ οἰκούντων) εἶναι Τουρκικὴ πολλῷ πλουσιωτέρα, γνησιωτέρα καὶ ξενικῶν στοιχείων ἀμιγεστέρα τῆς Τουρκικῆς τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων, τῆς ἕνεκα τῆς μωαμεθανικῆς τούτων θρησκείας καὶ τῆς πρὸς τοὺς Πέρσας στενῆς ἱστορικῆς συναφείας τοσαῦτα προσλαβούσης στοιχεῖα λεξικὰ καὶ γραμματικὰ ἐκ τῆς Ἀραβικῆς καὶ τῆς Περσικῆς· διαφέρει δὲ ἡ Οὐγγρικὴ τῆς Ὀθωμανικῆς Τουρκικῆς ὅσον περίπου ἡ Ἑλληνικὴ τῆς Λατινικῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κοῦ κόσμου, ἣν ἔλαβον οἱ λαοὶ διὰ τῶν δύο ἀνωτάτων ἀρχῶν, τῆς αὐτοκρατορικῆς καὶ τῆς παπικῆς, ταῦτα πάντα ἀπετέλεσαν τὰ γενικὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. Αἱ μετὰ τὸν Μέγαν Κάρολον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 9 αἰῶνος ἀρξάμεναι νέαι ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Νότου καὶ Ἀνατολῶν βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Νορμανδῶν, Ἀράβων καὶ Οὔγγρων ἔσεισαν μὲν ἰσχυρῶς τὸ νέον οἰκοδόμημα, ἀλλὰ δὲν ἐκλόνησαν, οὐδ' ἀνέτρεψαν αὐτό. Τοὐναντίον μάλιστα δύο τῶν ἐπιδρομέων τούτων, οἱ Νορμανδοὶ καὶ οἱ Οὔγγροι, εἰσῆλθον μετ' ὀλίγον εἰς τὸν νέον χριστιανικὸν Εὐρωπαϊκὸν βίον καὶ ἀπετέλεσαν ἰσχυρὰ ἐρείσματα αὐτοῦ. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ καθόλου Μωαμεθανισμοῦ κατὰ τὸν 7 καὶ 8 αἰῶνα γενομένη ἀπὸ τῶν δύο σκελῶν τῆς Εὐρώπης (τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου) ἰσχυρὰ διάσεισις τῆς ἀνεγειρομένης Χριστιανικῆς Εὐρώπης ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ αὐτῆς ἀπέδειξε τὴν μεγάλην στερεότητα τοῦ κορμοῦ. Οὕτως ἡ νέα Εὐρώπη καὶ μετὰ τὰς ἰσχυράς, ἀλλὰ παροδικὰς θυέλλας τοῦ 9 καὶ 10 αἰῶνος, ἠκολούθησε στερρῶς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν, ἧς τὰ στοιχεῖα ὑπὸ γενικὴν μορφὴν ἐσκιαγραφήσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἐνταῦθα πραγματευόμεθα περί τινων ἰδιαιτέρων στοιχείων καὶ θεσμῶν τοῦ μεσαιωνικοῦ Εὐρωπαϊκοῦ βίου, καὶ ἐν πρώτοις περὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτειακοῦ συστήματος τοῦ φεουδαλισμοῦ ἢ τιμαριωτισμοῦ.

2. Φεουδαλισμός.

Φεουδαλισμὸς καλεῖται τὸ σύστημα τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτειακὸν τῆς κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας τῆς συνδεομένης μετὰ κληρονομικῆς ἐξουσίας ἐπὶ ὡρισμένης χώρας ἑκάστου μεγάλου εὐπατρίδου. Οὕτω διὰ τοῦ φεουδαλικοῦ πολιτεύματος τὸ κράτος συγκροτεῖται ἀπὸ πολλῶν ἰδιαιτέρων κρατῶν *φεούδων* (1) ἢ *τιμαρίων* καλουμένων, ὧν οἱ ἄρχοντές εἰσι καὶ λέγονται ἡγεμόνες *ὑποτελεῖς* (vassal, vassaux) πρὸς τὸ ὅλον κράτος καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτοῦ, ὄντα καὶ καλούμενον κυρίαρχον ἢ ὑπέρτατον ἄρχοντα (suzerain). Ὁ φεουδαλισμὸς ἢ τιμαριωτισμὸς εἶναι συνήθως ἀποτέλεσμα κατακτήσεως συστηματικῆς, διότι ἐν ταύτῃ ἡ κυριευομένη γῆ διανέμεται εἰς τοὺς καταλαμβάνοντας αὐτὴν διὰ τοῦ ξίφους αὐτῶν. Ἐν Εὐρώπῃ τὸ σύστημα τοῦτο παρήχθη μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν βαρβάρων Γερμανῶν κατάληψιν Ρωμαϊκῶν χωρῶν, καὶ εἶχεν ἀναπτυχθῇ ἤδη πρὸ τοῦ Καρόλου

(1) Ἡ μεσαιωνικὴ Λατινικὴ λέξις feudum καὶ ἀρχαιότερον feodum ὑποτίθεται ὅτι ἔχει ἀρχὴν Γερμανικήν (ἐκ τοῦ ἀρχ. Γερμανικοῦ feo=μισθὸς ἢ ἐκ τοῦ ὡσαύτως ἀρχαίου Γερμανικοῦ faihu=οὐσία, περιουσία). Ἡ Ἑλληνικὴ λέξις τιμάριον, δι' ἧς μεταφράζομεν τὸ feudum, σημαίνει (ἐκ τοῦ τιμὴ) κυρίως τὸ βραβεῖον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Μεγάλου ἔν τε τῷ Φραγκικῷ κράτει καὶ ἐν ἄλλοις Γερμανικοῖς κράτεσιν. Ὁ Κάρολος ἐπειράθη νὰ καταλύσῃ αὐτὸ διοργανώσας τὸ μέγα Φραγκογερμανικὸν αὐτοῦ κράτος διοικητικῶς οὕτως, ὥστε πάντες οἱ διοικηταὶ ἦ, ὡς ἐλέγοντο Λατινιστί, comites (1), κόμητες, εἰσὶν ἁπλῶς ἀνώτεροι λειτουργοὶ τοῦ κράτους, οὐχὶ κληρονομικοί. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐπανῆλθεν ἰσχυρότερον τὸ σύστημα καὶ διωργανώθη συστηματικῶς. Οὕτως ἐν παντὶ κράτει ὑπὸ τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα *ῥῆγα* ἦ βασιλέα ὑπῆρχεν ἡ πρώτη τάξις εὐγενῶν γερμανιστὶ μὲν λεγομένων Herzog, λατινιστὶ δὲ dux (δοὺξ), ὑπὸ τούτους οἱ κόμητες γερμανιστὶ δηλούμενοι διὰ τοῦ ἀρχαίου γερμανικοῦ ὀνόματος Graf=ἄρχων δικαστής, μεταξὺ δὲ τῶν δουκῶν καὶ τῶν κομήτων οἱ κόμητες τῶν ὁρίων, ἐπὶ τοῦ Καρόλου, οἱ ἔχοντες μείζονα ἐξουσίαν τῶν συνήθων κομήτων καλούμενοι *μαρκήσιοι*, (Γερμανιστὶ Markgrafen, Γαλλιστὶ marquis ἐκ τῆς Γερμανικῆς λέξεως mark=ὅριον), ὑπὸ τοὺς κόμητας οἱ *βαρῶνοι*(2), οἱ ἀποτελοῦντες τὴν τελευταίαν καὶ πολυπληθεστάτην τάξιν τῶν φεουδαρχῶν, ἄρχοντες οὗτοι ἀπ' εὐθείας τῶν ἀγροτῶν ἦ τῶν δουλοπαροίκων (Serf). Ὑπῆρχον δὲ ἐν ἑκάστῳ ἀνωτέρου βαθμοῦ φεούδῳ, οἷον ἐν δουκάτῳ, φεουδάρχαι κατωτέρου βαθμοῦ μαρκήσιοι ἦ κόμητες, καὶ ὑπὸ τούτους βαρῶνοι. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες ἦ βασιλεῖς εἶχον ἴδια φέουδα περιέχοντα κομητίας ἦ βαρωνίας ἰδίας, καὶ εἰς αὐτὰ μικρὰ ἦ μεγάλα (ἐνίοτε ἐλάσσονα ἦ τὰ τῶν ἰσχυρῶν ὑποτελῶν) περιωρίζετο ἡ πραγματικὴ αὐτῶν κτῆσις. Τὰ φέουδα ἦσαν κληρονομικά, κληρονομούμενα καὶ κατ' ἰδίους νόμους φεουδαλικούς. Τὰ ἕνεκεν ἐλλείψεως κληρονόμων κενὰ μένοντα φέουδα διένεμεν ὁ ἀνώτερος φεουδάρχης, συνήθως δὲ ὁ ἀνώτατος, ἤτοι ὁ βασιλεύς, εἰς ἄλλους εὐγενεῖς. Ἡ διανομὴ ἐγίνετο ἐν ταῖς γενικαῖς συνόδοις τῶν εὐγενῶν. Ἐν τῷ φεουδαλικῷ κτήματι οὐδεὶς φεουδάρχης ἡγεμὼν ἦτο ἀπολύτως ἐλεύθερος καὶ ἀνώτατος ἄρχων ἦ κυρίαρχος (souverain ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ Λατινικοῦ superanus=supremus) πλὴν τῶν βασιλέων. Καὶ πᾶν φέουδον (δουκᾶτόν τι λ. χ.), καὶ πράγματι ἀνεξάρτητον ἂν ἦτο, συνεδέετο πάντοτε, ὡς ὑποτελές, κατὰ θεωρίαν πρὸς τὸ βασίλειον. Ἀλλὰ κατὰ τὰς μετὰ τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος συνδυασθείσας θρησκευτικὰς καὶ πολιτικὰς θεωρίας τῆς Μεσαιωνικῆς

(1) Ἡ λ. κόμης (Λατ. comes) σημαίνουσα κυριολεκτικῶς *σύντροφος*, ἐν δὲ τῇ Ρωμαίων πολιτείᾳ *βοηθὸς* οἱασδήποτε δημοσίας ὑπηρεσίας, ἐσήμαινεν ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς Ρωμαϊκοῖς χρόνοις *ὑπουργὸς* (τοῦ αὐτοκράτορος), ἐν δὲ τῇ μεσαιωνικῇ Εὐρωπαϊκῇ Λατινικῇ διοικητὴς καὶ comitatus=κομητεία, διοίκησις, ἐπαρχία.

(2) Ἐκ τοῦ ἀρχαίου Γερμανικοῦ baro=εὐγενής, ἦ ἐκ τοῦ Κελτικοῦ bar=ἐλεύθερος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εὐρώπης, οὐδ' οἱ βασιλεῖς (οἱ ῥῆγες δηλονότι re, roi ἢ könig καλούμενοι Εὐρωπαῖοι ἄρχοντες, οὐχὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλοι *βασιλεὺς* καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων) ἦσαν κυρίαρχοι (souverain), διότι δύο μόνον ὑπῆρχον, κατὰ τὰς θεωρίας ταύτας, ἐν τῷ Χριστιανικῷ βασιλείῳ ἀληθεῖς καὶ νόμιμοι κυρίαρχοι, ὁ πάπας καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, ἐκπροσωπῶν ἑκάτερος τὴν ἑτέραν τῶν μαχαιρῶν τοῦ Εὐαγγελίου, αἵτινες ἐθεωροῦντο ἀναφερόμεναι εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν. Καὶ τοιαύτη μὲν ἰδέα ἐπὶ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου εἶχε σημασίαν πραγματικὴν κατὰ μέγιστον μέρος· ἀλλ' ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἐλάμβανον πολλάκις οἱ ἀσθενέστεροι τοῦ οἴκου. Ὅτε δὲ ἀπὸ τοῦ Ὄθωνος Α΄ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα συνεδέθη διαρκῶς μετὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας, οὔτε οἱ τῆς Γαλλίας βασιλεῖς (καίπερ τοῦ βασιλείου τούτου προελθόντος ἐκ τῆς Φραγκογερμανικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Καρόλου, ἧς κληρονόμοι ἐθεωροῦντο νῦν οἱ βασιλεῖς τῆς Γερμανίας) οὔτε ἄλλοι βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ ἁγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Μόνοι οἱ βασιλεῖς τῆς Βοημίας (οἵτινες ἄλλως ἔλαβον τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα παρὰ τῶν Γερμανῶν αὐτοκρατόρων τοῦ ἁγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους) καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Οὐγγαρίας παροδικῶς ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τοῦ λεγομένου Ρωμαίου αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως (ἐν τῇ βορείῳ Ἰταλίᾳ αὐτὸς ὁ ἴδιος αὐτοκράτωρ ἦτο πάντοτε βασιλεύς, ἴδε σ.151-152). Μεθ' ὅλα ταῦτα θεωρητικῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ μόνος κυρίαρχος ἡγεμὼν τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, ὑπέρτατος πάντων τῶν ἄλλων ἡγεμόνων, ἔχων πάντας κατὰ θεωρίαν *ὑποτελεῖς*, καίπερ μὴ τελοῦντας φόρον, καὶ μόνον οὗτος ἔφερε τὴν μεγαλειότητα τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ (majestas populi Romani), τὴν ἀπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ τῶν αὐτοκρατόρων αὐτοῦ κληρονομηθεῖσαν τιμὴν τῆς Μεγαλειότητος (Majestas, Sacera Majestas=ἁγία μεγαλειότης) (1). Καὶ οὐδεὶς φεουδάρχης, ἐννοεῖται δούξ, ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως καὶ νὰ προσαγορεύηται βασιλεύς, ἂν μὴ ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐννοεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος ἡ ἐξουσία, κατὰ τὰς παπικὰς ἀξιώσεις, ἦτο ἁπλοῦν τι σεληναῖον φῶς, δάνειον τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου, τῆς μόνης ὑπερτάτης ἐν τῷ Χριστιανικῷ Παπισμῷ ἐξουσίας, τῆς παπικῆς. Καὶ ὁ Πάπας, ὁ ἀξιῶν ὅτι ἦτο Τοποτηρητὴς τοῦ Χριστοῦ, ἰδιοποιεῖτο καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διορίζειν καὶ ἀναγορεύειν αὐτοκράτορας (οὓς αὐτὸς μόνος ἔχριεν). Ἐντεῦθεν μεταξὺ τῶν δύο ὑπερτάτων ἐξουσιῶν τοῦ Χρι-

(1) Οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης ἐξαιρουμένων τῶν τῆς Οὐγγαρίας (σελ. 162—163) μόλις ἀπὸ τοῦ 15 αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἤρξαντο νὰ καλῶνται *μεγαλειότητες*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στιανικοῦ κόσμου ὑπῆρχον σπέρματα ἐρίδων καὶ συγκρούσεων, αἵτινες κατὰ καιρούς, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἔλαβον μεγάλας διαστάσεις.

Τὸ φεουδαλικὸν κοινωνικὸν καὶ πολιτειακὸν σύστημα ἐγένετο μὲν πάροχον ἀγαθοῦ τινος εἰς τὸν βίον τὸν μεσαιωνικόν, διότι ἐδημιούργησε πολλὰ κέντρα κυβερνήσεων καὶ διοικήσεων πατρικῶν, ἀλλὰ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ μακρὸν ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικήν· διότι μέγιστον μέρος τοῦ λαοῦ κατεδίκασεν εἰς δουλοπαροικίαν, ἐκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν μεγάλων πόλεων καὶ δημοτικῶν καὶ πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας (διότι οἱ δουλοπάροικοι ἦσαν ἀγρόται), καὶ μάλιστα τῆς συγκοινωνίας(1), περιώρισε δὲ τὴν παίδευσιν καὶ πᾶσαν ὑψηλοτέραν ἀνάπτυξιν εἰς μόνην τὴν ἀριστοκρατίαν.

3. Ἱπποτισμός.

Μετὰ τοῦ φεουδαλισμοῦ συνδέεται ἐν μέρει καὶ ὁ ἱπποτισμός. Ὁ ἱπποτισμὸς ἦτο κυρίως στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, *ἱππότης* δὲ (chevalier γαλλιστί, γερμανιστὶ Ritter) ἐλέγετο ὁ στρατιώτης ὁ ἔφιππος. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἐν Εὐρώπῃ ὁ φεουδαλισμὸς κατέστρεψε πᾶσαν λαϊκὴν ἐλευθερίαν καὶ διῄρεσε τοὺς ἀνθρώπους εἰς εὐγενεῖς καὶ δουλοπαροίκους, μόνη τάξις πολιτῶν ἐλευθέρα ἔμεινε τῶν πολεμιστῶν καὶ δὴ τῶν ἱπποτῶν, διότι τέλειος στρατιώτης ἦτο ὁ ἱππότης μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς στρατιωτικῆς πανοπλίας. Συνεδυάσθη δὲ ὁ ἱπποτισμὸς μετὰ τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε πᾶς ἱππότης ἦτο καὶ μικρός τις τιμαριοῦχος, ἔχων μικρόν τι τιμάριον ἤτοι κτῆσιν γῆς μικράν, λαμβάνων αὐτὴν παρ' οἱουδήποτε φεουδάρχου δι' ἀμοιβὴν τῆς πρὸς αὐτὸν στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ἐντεῦθεν ὁ ἱππότης ἀπετέλεσε κατὰ μικρὸν τάξιν τινὰ εὐγενείας, τὴν κατωτάτην εὐγένειαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱπποτῶν εἴσοδος ἦτο οὐχὶ λίαν δυσχερής, καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦτο πρὸ πάντων οἱ ἐν τῇ οἰκιακῇ καὶ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν ἡγεμόνων ὑπηρετοῦντες αὐλικοὶ θεράποντες, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱπποτῶν ηὐξάνετο ἐν πάσαις ταῖς χώραις ἀποτελῶν δεσμόν τινα μεταξὺ τῆς φεουδαλικῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῶν πολλῶν ὑπηκόων ἢ μᾶλλον ὑποδούλων λαῶν. Ἀλλ' οἱ ἱππόται, ἐνῷ κοινωνικῶς ἀπετέλουν τὴν κατωτάτην τάξιν τῆς εὐγενείας, ἠθικῶς ἐξεπροσώπουν τὴν ἀρίστην καὶ τελείαν. Οὐ μόνον διότι ἡ ἀνδρεία ἐθεωρεῖτο, ὡς πάντοτε, οὕτω πρὸ πάντων ἐν τῷ Μεσαίωνι, ὡς κύριον

(1) Εἰς τοὺς ὑπηκόους ἢ δουλοπαροίκους φεούδου τινὸς δὲν ἐπετρέπετο νὰ ὑπερβαίνωσι τὰ ὅρια τοῦ φεούδου τούτου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γνώρισμα εὐγενείας, πᾶς δὲ ἱππότης ἐθεωρεῖτο τύπος τέλειος ἀνδρείου, ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι αὐτὸς ὁ βίος τοῦ ἱππότου συνεδυάσθη μετ' ἐπιτηδεύσεως ἠθικῶν ἀρετῶν. Οὕτω προσὸν μέγα καὶ γνώρισμα ἀνδρείου ἱππότου ἐθεωρεῖτο οὐχὶ ἁπλῶς τὸ ἀνδρείως μάχεσθαι ἐν πολέμοις, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπερασπίζειν πανταχοῦ τὸ δίκαιον, ἰδίως τὸ δίκαιον τοῦ ἀσθενοῦς ἐναντίον τοῦ ἰσχυροῦ, τὸ προστατεύειν τὸν ἀσθενῆ καὶ πένητα ἐναντίον τῆς βίας τῶν ἰσχυρῶν, τὸ λέγειν πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, τὸ τηρεῖν ἀπαράτον τὸν λόγον τῆς ὑποσχέσεως, τὸ ἐμμένειν πιστῶς ἐν τῇ φιλίᾳ.

Ἐπειδὴ ἡ θρησκεία εἶχεν ἐν τῷ Μεσαίωνι μεγάλην ῥοπὴν ἐφ' ἅπαντα τὸν βίον, καὶ ὁ ἱπποτισμὸς ἐθεωρήθη χριστιανικὴ ἀρετὴ καὶ ὁ ἱππότης τέλειος χριστιανὸς πολεμιστής, καθόσον αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἱπποτικοῦ βίου ἐθεωροῦντο συμφωνόταται πρὸς τὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἠθικὰ παραγγέλματα. Οὕτω δὲ διεμορφώθη κατὰ μικρὸν ἴδιος βίος ἱπποτικός, ὑπὸ ἰδιαιτέρων ἠθικῶν κανόνων διεπόμενος. Ἐφιλοτιμοῦντο δὲ καὶ οἱ μεγάλοι φεουδάρχαι καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες νὰ ἐπιτηδεύωσιν ἀρετὴν ἱπποτικὴν καὶ νὰ λέγωνται ἱππόται. Ἐντεῦθεν δ' ὁ ἱπποτικὸς βίος ἔλαβεν αἴγλην τινὰ καὶ γοητείαν ἠθικὴν παρεμφερῆ πρὸς τὴν τοῦ ἀρχαίου ἡρωϊκοῦ κόσμου(1) καὶ ἐγένετο ὑπόθεσις ποιήσεως καὶ φιλολογίας, ἰδίως τῆς ῥωμαντικῆς (ἰδ. κατωτέρω). Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τῶν σταυροφοριῶν (ἰδ. κατωτέρω), ὅτε χρέος παντὸς χριστιανοῦ ἐθεωρεῖτο νὰ στρατεύῃ εἰς τοὺς ἁγίους τόπους ἀγωνιζόμενος ἐντεῦθεν ὑπὲρ τοῦ Τάφου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν καὶ καθόλου ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, οἱ ἱππόται ἐπρωταγωνίστουν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ ἱππόται ἐγένοντο καὶ στρατιῶται τῆς πίστεως. Ἔλαβε δὲ τότε μεγίστην ἐπίδοσιν ὁ ἱπποτισμὸς καὶ διότι συνεδυάσθη μετὰ τοῦ βίου τοῦ μοναχικοῦ. Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ δὲ τούτου παρήχθησαν τὰ διάφορα μοναχικὰ ἱπποτικὰ *τάγματα*, ἔχοντα ἰδίας στολὰς καὶ ἴδια διακριτικὰ σημεῖα (παράσημα), διδόμενα εἰς τοὺς καταταξομένους εἰς τὸ τάγμα. Τὰ τάγματα ταῦτα, ἐν οἷς ἡ ἰδιότης τοῦ στρατιώτου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας συνηνοῦτο μετὰ τῆς τοῦ ἱππότου μαχητοῦ, μεγάλας προσήνεγκον ὑπηρεσίας εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐν Παλαιστίνῃ καὶ ἐν ταῖς βορείοις χώραις τῆς Εὐρώπης (ἐν Πρωσσίᾳ, Λι-

(1) Σημειωτέον ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἥρωες καλοῦνται συνήθως παρ' Ὁμήρῳ ἱππεῖς, ἱππόται, ἱππηλάται, ἱππόδαμοι, ἱπποδαμασταί, ἱπποκορυσταί, διότι ἡ ἡρωϊκὴ ἀνδρεία εἶχε κυριώτατον στοιχεῖον καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἵππου ἐν τῷ ἐφ' ἁρμάτων μάχεσθαι καὶ διευθύνειν τὰ ἅρματα. Καὶ ἐν τῇ ἡρωϊκῇ δὲ ποιήσει πολλῶν Ἀσιατικῶν λαῶν, ἰδίως τῶν Ἰνδῶν καὶ τῶν Περσῶν, τὸ ἱππεύειν παρίσταται ὡς ἔξοχον προσὸν τοῦ ἀνδρείου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θουανίᾳ, ἐν ταῖς ἀκταῖς καθόλου τῆς Βαλτικῆς), ἔνθα διὰ τοιούτων ἱππο-τικῶν ταγμάτων διεδόθη ὁ Χριστιανισμός. Κατὰ μίμησιν δὲ τῶν τοιού-των ταγμάτων ἤρξαντο καὶ ἡγεμόνες καὶ κυβερνήσεις νὰ ἱδρύωσι διάφορα τάγματα στρατιωτικὰ μετὰ διαφόρων παρασήμων πρὸς ἀνάπτυξιν στρα-τιωτικῶν ἀρετῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ 15 αἰῶνος καὶ ἔπειτα ὁ ἱππο-τισμὸς ὁ στρατιωτικὸς ἔπεσεν ἕνεκα τῆς ἐν τοῖς ὅπλοις χρήσεως τῆς πυρίτιδος καὶ τῆς ὑπεροχῆς ἣν ἔλαβεν ἔκτοτε τὸ ἐκηβόλον ὅπλον καὶ τῆς ἐντεῦθεν προελθούσης ἐλαττώσεως τῆς ἀξίας τῆς προσωπικῆς ἀνδρείας, ἱππότης ἐσήμαινεν ἠθικῶς πάντοτε τὸν ἠθικῶς γενναῖον καὶ χρηστὸν ἄνδρα, ἱδρύθησαν καὶ ἱπποτικὰ τάγματα, οὗ τὰ παράσημα ἀπενέμοντο καὶ ἀπονέμονται εἰς μὴ στρατιωτικούς, ἀλλ' εἰς πάντα χρη-στὸν καὶ γενναῖον ἄνδρα, ἐκτιμώμενον ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος ἢ ὑπὸ τῆς πο-λιτείας καὶ ἀμειβόμενον διὰ τοῦ παρασήμου τοιούτου τινὸς τάγματος (1).

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἱππο-τισμός, ἀντιθέτως πρὸς τὸν φεουδαλισμόν, ὑπῆρξε στοιχεῖον λίαν εὐεργετικὸν καὶ ἐκπολιτιστικὸν ὑπὸ καθόλου ἔποψιν, διότι συνδυάσαν τὰς στρατιωτικὰς ἀρετὰς καὶ τὸν φεου-δαλικὸν βίον πρὸς τὰς ἀρετὰς τὰς πολιτικάς, ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς καὶ ἐξευγενίσαν ἐν μέρει τὸν Μεσαιωνικὸν βίον ἔδωκεν αὐτῷ μορφὴν καὶ αἴγλην ποιητικήν· ἐντεῦθεν δὲ παρέσχε καὶ ὕλην καὶ τροφὴν εἰς τὴν ποίη-σιν καὶ φιλολογίαν (ὅπως ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς ἡρωϊκὸς βίος παρήγα-γεν ἡρωϊκὴν ἐπικὴν ποίησιν) καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ Χριστιανισμοῦ.

4. Ὁ βίος τῶν πόλεων.

Στοιχεῖον βίου μεσαιωνικοῦ προαγαγὸν τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐξέλιξιν τοῦ βίου τούτου εἶναι καὶ ὁ βίος τῶν πόλεων, ὁ βίος ὁ ἀστικός. Ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ κόσμῳ, τῷ προελθόντι ἐκ τῆς καταλύσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐν τῇ Δύσει καὶ τῆς συγκροτήσεως τῶν Ρωμανογερμανικῶν καὶ τῶν ἀκραιφνῶς Γερμανικῶν κρατῶν, πολλαὶ ὑπῆρχον πόλεις, ἰδίως ἐν Ἰταλίᾳ, Γαλλίᾳ, Βρεττανίᾳ καὶ Ἱσπανίᾳ, ἐν χώραις δηλονότι, ὧν ἦρξαν οἱ Ρωμαῖοι. Διότι τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος προῆγε λίαν τὴν κτίσιν πόλεων καὶ σταθμῶν ἢ ἀποικιῶν στρατιωτικῶν (Coloniae). Πλὴν τούτων ἐν Γαλλίᾳ, Βρεττανίᾳ καὶ Ἱσπανίᾳ καὶ ὁ πρὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κελτικὸς βίος

(1) Τοιοῦτον τάγμα ἱπποτῶν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (τοῦ σώσαντος τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν κατὰ τὸν μέγαν ἀγῶνα τοῦ 1821) ἵδρυσε τῷ 1829 ἡ ἐν Ἄργει Ἐθνικὴ Ἐθνο-συνέλευσις, οὗ τὸ παράσημον μετὰ τῶν διαφόρων αὐτοῦ βαθμῶν δίδεται βραβεῖον στρατιωτικῶν ἅμα καὶ πολιτικῶν ἀρετῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲν ἀπεστρέφετο τὸν ἀστικὸν βίον ἐν μικροῖς περιτετειχισμένοις πολίσμασι. Μόνος ὁ Γερμανικὸς βίος ἀπεστρέφετο τὰς πόλεις καὶ τὸν ἀστικὸν βίον ἡδόμενος τῇ ἐν μικραῖς κώμαις ἐντὸς δασῶν οἰκήσει. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ὀλίγοις μόνον τόποις τῆς Γερμανίας, ἔνθα κατώρθωσε νὰ θέσῃ πόδα ὁ Ρωμαῖος, παρὰ τὸν Ρῆνον καὶ ἔν τισι τόποις τῆς νοτίου Γερμανίας ὑπῆρχόν τινες πόλεις. Ἐν ταῖς Γερμανικαῖς χώραις οἱ ἡγεμόνες εἶχον ἁπλῶς τὰς ἑαυτῶν ἀκροπόλεις, ἐν αἷς ἦσαν καὶ τὰ παλάτια αὐτῶν, ὡς εἶχον τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι ἐν τοῖς Πελασγικοῖς χρόνοις. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ ὡς πανταχοῦ ἡ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ συνετέλεσεν εἰς ἵδρυσιν πόλεων, δι' ἱδρύσεως ἐπισκοπῶν ἀποτελουσῶν πυρῆνα πόλεως. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων κατὰ μεσαίωνα μεγάλα κωλύματα παρενέβαλλον τὸ μὲν ὁ φεουδαλισμός, τὸ δὲ αὐτοὶ οἱ ἐπίσκοποι. Οἱ φεουδάρχαι ἤξίουν νὰ διοικῶσιν αὐτοὶ τὰς ἐν τοῖς φεούδοις αὐτῶν κειμένας πόλεις δι' ἰδίων διοικητῶν ἢ κομήτων, ἀναγνωρίζοντες μὲν εἰς τοὺς κατοίκους αὐτοὺς ἐλευθερίαν τινά, καὶ μὴ φερόμενοι πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς τοὺς δουλοπαροίκους πενέστας τῶν ἀγροτικῶν κωμῶν, ἀλλὰ καὶ μὴ ἐπιτρέποντες τὴν ἐλευθέραν δι' ἐλευθέρων αὐτῶν θεσμῶν ἀνάπτυξιν. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἤθελον νὰ ἄρχωσιν αὐτοί, ὡς ὁ Πάπας ἐν Ρώμῃ, ἐν ταῖς ἐπισκοπικαῖς πόλεσι. Καὶ ὑπῆρχε πλῆθος τοιούτων μικρῶν ἐπισκοπικῶν κρατῶν, ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ. Ἀλλὰ κατὰ μὲν τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν αὐτὸς ὁ Πάπας προσῆλθε βοηθὸς εἰς τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων πρὸς κατάλυσιν τῆς κοσμικῆς αὐτῶν ταύτης δυνάμεως, καθ' ἣς ἀντέπραττον οἱ Πάπαι. Αἱ δὲ ἐν τοῖς φεουδαλικοῖς κράτεσι πόλεις διὰ μακρῶν ἀγώνων πρὸς τοὺς φεουδάρχας κατώρθωσαν μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ ἀναπτύξωσιν ἐλεύθερον ἀστικὸν βίον. Τὸ τοιοῦτον ἐγένετο πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τοῦ 11 αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, εἶτα δὲ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Καὶ ἐν Γερμανίᾳ δὲ ἀπὸ τοῦ 10 αἰῶνος ἤρξατο κατὰ μικρὸν ἡ ἐπίδοσις τῶν πόλεων καὶ τοῦ ἀστικοῦ βίου, καθ' ὃν τρόπον εἴπομεν ἀνωτέρω (σελ. 162, σημ.), διὰ συστάσεως στρατιωτικῶν ἀποικιῶν ἐν τοῖς πρὸς Οὐγγαρίαν μεθορίοις. Εἶτα δὲ καθ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν ἱδρύθησαν αἱ λεγόμεναι αὐτοκρατορικαὶ πόλεις, αἱ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξαρτώμεναι καὶ διὰ τοῦτο *ἐλεύθεραι* (1). Ἡ μεγάλη ἐπίδοσις τῶν

(1) Πᾶσα πόλις, πᾶσα χώρα ἀπ' εὐθείας ἐξαρτωμένη ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, οὐχὶ ἐν τῇ ἰδιότητι αὐτοῦ ὡς ἰδιαιτέρου φεουδάρχου (ἴδ. σελ. 165), ἀλλ' ὡς ὑπερτάτου κυριάρχου, ἦτο κατ' οὐσίαν ἐλευθέρα, διότι δὲν εἶχε φεουδαλικὸν κύριον, ἡ δὲ ἐξουσία τοῦ αὐτοκράτορος ἠθικὸν μόνον εἶχε χαρακτῆρα. Οὕτως ὑπῆρχον καὶ αὐτοκρατορικοὶ *ἱππόται* εὐγενεῖς ἐλεύθεροι, εἰς οὐδενὸς φεουδάρχου τὴν ἀρχὴν ὑποκείμενοι, ἀλλ' ὑποκείμενοι ἠθικῶς εἰς μόνον τὸν αὐτοκράτορα. Εἶχε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ τὸ δι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐλευθέρων πόλεων ἔν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις Εὐρωπαϊκαῖς ἀνήκει εἰς τὴν ἑπομένην περίοδον τοῦ Μεσαίωνος τὴν μετὰ τὰς Σταυροφορίας.

Ὁ βίος τῶν πόλεων καὶ καθόλου ἡ ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος τῶν πόλεων καὶ τοῦ ἀστικοῦ βίου συνετέλεσαν λίαν εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Μεσαιωνικοῦ βίου, διότι αἱ πόλεις κατὰ μικρὸν κατεστάθησαν κέντρα ἀστικοῦ βίου ἐλευθέρου, προδρόμου τοῦ ἐλευθέρου πολιτειακοῦ βίου, ἔτι δὲ τέχνης, ἐμπορίας, βιομηχανίας καὶ παιδεύσεως καὶ γραμμάτων.

33. Τὰ μεσαιωνικὰ πολιτειακὰ συντάγματα.

Τὰ πολιτειακὰ συντάγματα ἢ τὰ πολιτεύματα τῆς Μεσαιωνικῆς Εὐρώπης ἦσαν μοναρχικὰ φεουδαλικὰ πολιτεύματα, ἤτοι πολιτεύματα μοναρχικὰ ἅμα καὶ ἀριστοκρατικὰ ἐπὶ φεουδαλικῆς κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας στηριζόμενα, ἐν οἷς ὁ βασιλεὺς ἦτο εἷς τῶν ἀριστοκρατικῶν ἀρχόντων, ὁ ἀνώτατος πάντων κατὰ τὴν τιμήν, οὐχὶ πάντοτε καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, ἐκπροσωπῶν τὴν ἑνότητα τοῦ κράτους. Ἡ διοίκησις τοῦ κράτους ἀνῆκεν εἰς τοὺς κατὰ τόπους καὶ βαθμοὺς φεουδάρχας, ἡ δὲ γενικὴ τοῦ κράτους κυβέρνησις, ἡ διεξαγωγὴ δηλονότι τῶν εἰς τὰ γενικὰ συμφέροντα ἀναφερομένων ὑποθέσεων, ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἡγεμόνος, συγκαλοῦντος κατὰ χρονικὰς περιόδους συμβούλια τῶν διαφόρων φεουδαλικῶν τάξεων τῆς τε κοσμικῆς καὶ τῆς τοῦ κλήρου ἀριστοκρατίας. Ἐν Γερμανίᾳ τοῦ τοιούτου συμβουλίου (Reichstag=συμβούλιον τοῦ κράτους) μετεῖχον πάντες οἱ φεουδάρχαι καὶ οἱ προϊστάμενοι τῶν αὐτοκρατορικῶν πόλεων, ἐν Γαλλίᾳ δὲ αἱ δύο μνημονευθεῖσαι ἀριστοκρατικαὶ τάξεις, εἰς ἃς προϊόντος τοῦ χρόνου προσετέθη καὶ τρίτη τις τάξις τῶν ἐλευθέρων γαιοκτημόνων δημιουργηθεῖσα ἐν Γαλλίᾳ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ 11 αἰῶνος διὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν δουλοπαροίκων. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ πρὸ τῆς Νορμανδικῆς κατακτήσεως ἦσαν αἱ σύνοδοι τοῦ λαοῦ (Witen agemot), περιλαμβάνουσαι πάντας τοὺς ἐν οἱῳδήποτε κλάδῳ τοῦ βίου ἐξέχοντας πολίτας (διότι ἐν Ἀγγλίᾳ πρὸ τῆς Νορμανδικῆς κατακτήσεως δὲν ὑπῆρχε φεουδαλισμὸς αὐστηρός, οἷος ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ)· μετὰ δὲ τὴν

καίωμα μετὰ τοῦ συμβουλίου τῶν φεουδαλικῶν τάξεων νὰ *προγράψῃ* μίαν πόλιν ἐλευθέραν ἢ αὐτοκρατορικήν, ἤτοι νὰ στερήσῃ αὐτὴν τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος μόνον ἐξαρτᾶσθαι, καὶ νὰ προσαρτήσῃ αὐτὴν εἰς οἱονδήποτε φέουδον τοῦ κράτους, ἂν ἡ πόλις κατηγορουμένη ἐν τῷ εἰρημένῳ συμβουλίῳ ἐπὶ ἐγκλήματι προδοσίας κατὰ τοῦ Κράτους ἐκηρύσσετο ἔνοχος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Νορμανδικὴν κατάκτησιν (1666) τὸ συμβούλιον πάντων τῶν βαρώνων ἢ λόρδων τοῦ βασιλείου, τὸ λεγόμενον παρλαμέντον (parliament), ἦτο βουλὴ ἐν ἀρχῇ ἁπλῶς τῶν λόρδων. Ἐκ τῶν τοιούτων συμβουλίων κατὰ μικρὸν προέκυψαν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν δὲ τοῖς νεωτάτοις χρόνοις ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, ἀφοῦ διὰ μεγάλων πολιτικῶν ἀγώνων κατέπεσεν ὁ φεουδαλισμὸς καὶ ἐπῆλθε μᾶλλον ἢ ἧττον κοινωνικὴ ἰσοπέδωσις τοῦ λαοῦ, αἱ νῦν λεγόμεναι ἐθνικαὶ ἀντιπροσωπεῖαι, ἢ τὰ κοινοβούλια τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

65. Ἐκκλησιαστικὰ νόμιμα καὶ θεσμοὶ μεσαιωνικοί.

Ἡ Ἐκκλησία, πλὴν τῆς καθόλου θρησκευτικῆς ἠθικῆς ῥοπῆς αὐτῆς ἐπὶ τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐξέλιξιν τοῦ μεσαιωνικοῦ βίου, τῆς προερχομένης ἐκ τοῦ ὅλου ἠθικοῦ χαρακτῆρος τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας, συνετέλει εἰς τὴν τοιαύτην ἐξέλιξιν καὶ διὰ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῆς καταστημάτων καὶ θεσμῶν. Ἡ Ῥώμη μετὰ τῆς ἰσχυρῶς ὠργανωμένης ἱεραρχίας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐδημιούργει καὶ ἑστερέου συνείδησιν τῆς Χριστιανικῆς ἑνότητος ἐν τοῖς λαοῖς ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Δύσεως, ἀπὸ τῶν νοτιωτάτων ἀκτῶν τῆς Μεσογείου μέχρι τῶν βορειοτάτων παραλίων τῆς Σκανδιναυϊκῆς χερσονήσου. Καὶ ἡ συνείδησις αὐτὴ ἦνου ἠθικῶς λαοὺς ἐντελῶς ἄλλως, ἕνεκεν ἐλλείψεως πάσης ἄλλης ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς συγκοινωνίας, κεχωρισμένους ἀπ' ἀλλήλων. Τάγματα πολυώνυμα μοναχικὰ διατρέχοντα τὴν Εὐρώπην ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ μοναστήρια πλεῖστα κατὰ τόπους ἀπετέλουν δεσμόν τινα κοινωνικὸν καὶ ἠθικὸν μεταξὺ τῶν λαῶν. Ἡ Ῥώμη ὡς πρωτεύουσα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, ὡς «αἰώνιος πόλις», καὶ ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς ὡς ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Χριστοῦ ἦσαν σημεῖον ἑνώσεως οὐ μόνον ἐσωτερικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῆς. Μυριάδες χριστιανῶν ἐκ πάσης γωνίας τῆς Δύσεως συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὡς εἰς μέγα προσκυνητήριον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἰδίως κατὰ πᾶν πεντηκοστὸν ἔτος (ὡς ἔτος Ἰωβιλαίου), ὅτε ἐδίδετο καὶ ἄφεσις ἁμαρτιῶν εἰς τοὺς ἐπιχειροῦντας τοιαύτην προσκύνησιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ ἁγία πόλις διὰ τῶν ἐκ πάσης γῆς χριστιανικῆς συρρεόντων αὐτόσε προσκυνητῶν ἦτο δεσμὸς ἑνότητος ἠθικῆς μεταξὺ πάντων τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Πλὴν τούτου μεθ' ὅλας τὰς ἀτασθαλίας καὶ τὴν κατάχρησιν τῆς ἀρχῆς, εἰς ἣν παρεξετρέποντο οἱ δύο τὴν ἀνωτάτην ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ ἀρχὴν ἐκπροσωποῦντες πάπας καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ μεθ' ὅλας τὰς πρὸς ἀλλήλους ἔριδας αὐτῶν, ἐνήργουν ἑκόν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τες ἢ ἄκοντες, φανερῶς ἢ λεληθότως καὶ ἀγαθόν τι ὑπὲρ τοῦ ὅλου χριστιανικοῦ λαοῦ. Ὡς τοιοῦτον ἀγαθὸν ἀναφέρομεν τὴν θείαν *ἐκεχειρίαν* ἢ εἰρήνην (Treuga Dei) τὴν ἐν Βουργουνδίᾳ τὸ πρῶτον θεσπισθεῖσαν, εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κορράδου Β' συναινέσει τοῦ Πάπα καὶ εἰς Ἰταλίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης εἰσαχθεῖσαν, τῷ δὲ 1057 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἑρρίκου Γ' γενομένην νόμον τοῦ Γερμανικοῦ κράτους. Κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἅμα καὶ πολιτικὸν νόμον τοῦτον ἀπηγορεύετο πᾶσα μεταξὺ χριστιανῶν ἔνοπλος μικρὰ ἢ μεγάλη σύγκρουσις, καθ' ἃς ἡμέρας ἐτελεῖτο λειτουργία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς Τετάρτης μέχρι τῆς πρωΐας τῆς Δευτέρας· οὕτω δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ ἔτους καὶ πλέον ἀπηλλάσσετο ἀπὸ τῶν δεινῶν τῶν ἀκαταπαύστως ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις μεταξὺ τῶν διαφόρων μικρῶν φεουδαρχῶν ἐν πάσῃ χώρᾳ Εὐρωπαϊκῇ πολέμων. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιτίμια καὶ οἱ ἀφορισμοί, οἱ ἐξακοντιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ἐκκλησίας δίκην κεραυνῶν ἐναντίον ἡγεμόνων καὶ ἐμποιοῦντες αὐτοῖς τρόμον, μεθ' ὅλην τὴν κατάχρησιν τοῦ τοιούτου ἰσχυροτάτου ἠθικοῦ ὅπλου τὴν γινομένην ὑπὸ τοῦ παπισμοῦ, συνετέλουν εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς ἀλόγου αὐθαιρεσίας καὶ δεσποτείας τῶν ἡγεμόνων. Πλὴν τούτου ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῶν μοναστηρίων καὶ διὰ τοῦ κλήρου, ἐκαλλιεργοῦντο ὁπωσοῦν τὰ γράμματα κατὰ τοὺς ζοφεροὺς ἐκείνους χρόνους τῆς ἀμαθείας, καὶ διὰ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐν τοῖς μοναστηρίοις ἐσῴζοντο τὰ χειρόγραφα βιβλία τῆς ἀρχαίας φιλολογίας. Τῆς Ἐκκλησίας τέλος κατὰ μέγα μέρος ἔργον ὑπῆρξε καὶ τὸ μέγα γεγονὸς τῶν Σταυροφοριῶν, περὶ ὧν γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἑπομένης περιόδου.

Γ'. Γράμματα καὶ παίδευσις, τέχναι, βιομηχανία καὶ ἐμπόριον ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ Εὐρώπῃ.

Ἀπὸ τοῦ 5 καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος, ἀφοῦ ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία κατελύθη ἐν τῇ Δύσει, τοιαύτη ἐπῆλθε βαρβαρότης ἐν ταῖς δυτικαῖς χώραις τῆς Εὐρώπης, ὥστε ἡ σπουδὴ καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων, ἡ τοσοῦτον προαχθεῖσα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καθ' ἁπάσας τὰς Ρωμαϊκὰς χώρας τῆς Δύσεως, ἐντελῶς σχεδὸν ὑπεχώρησεν εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀπαιδευσίας. Μόνον ἐν Ἰταλίᾳ, ἤτις συνεδέετο πάντοτε πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, ἐκαλλιεργοῦντο ὁπωσοῦν τὰ γράμματα, πρὸ πάντων μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ γενομένην ἀνάκτησιν τῆς Ἰταλίας. Ἑστία τῶν γραμμάτων, ἰδίως ἐν Ρώμῃ, ἐγένοντο τὰ πολυπληθῆ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περὶ αὐτὴν Ἑλληνικὰ μοναστήρια. Ἡ δὲ Κάτω Ἰταλία, ἥτις καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λαγγοβάρδων κατάληψιν τῆς Ἄνω Ἰταλίας καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀποστασίαν τῆς Μέσης Ἰταλίας μέχρι τοῦ 11 αἰῶνος ὑπέκειτο εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος καὶ μέχρι νῦν ἔν τισι γωνίαις αὐτῆς (ἐν Σαλεντίνῃ καὶ ἐν Καλαβρίᾳ) διατηρεῖ ἔτι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἔμεινεν ἑστία Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ παιδείας· ἰδίως ἀπὸ τοῦ 8 αἰῶνος, ὅτε πολλοὶ πεπαιδευμένοι κληρικοὶ ἕνεκα τῆς περὶ εἰκόνων ἔριδος ἔφευγον ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Ἀπὸ τῆς Ἰταλίας δὲ κατὰ μικρὸν ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων διεδόθη καὶ εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην. Πρῶτοι ἐκ τῶν νέων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν τῶν πέραν τῶν Ἄλπεων ἤρξαντο νὰ καλλιεργῶσι τὰ γράμματα οἱ Ἀγγλοσάξονες, ἀφοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ 6 αἰῶνος προσῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Εἰσηγητὴς τῆς παιδείας καὶ μάλιστα τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδεύσεως ὑπῆρξε παρ' αὐτοῖς ὁ μνημονευθεὶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν Ἕλλην πρωθιεράρχης τῆς Ἀγγλίας Θεόδωρος ὁ Ταρσεὺς (κατὰ τὸν 7 αἰῶνα). Κατὰ τὸν 7 αἰῶνα πάντες σχεδὸν οἱ λόγιοι (κληρικοὶ τὸ πλεῖστον) ἦσαν Ἀγγλοσάξονες. Ἀγγλοσάξων δὲ ἦτο καὶ ὁ διδάσκαλος τῶν παίδων τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου Ἀλκουῖνος. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς καλλιεργείας τῶν γραμμάτων ἐν τῷ μεγάλῳ κράτει αὐτοῦ ἱδρύων σχολεῖα πολλαχοῦ, καίπερ ὢν αὐτὸς ἀγράμματος. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ παρημελήθησαν τὰ σχολεῖα καὶ ἡ παίδευσις καὶ περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὰ Μοναστήρια καὶ τὸν Κλῆρον.

Ἀπὸ τοῦ 10 αἰῶνος, ὅτε ὁ βασιλικὸς οἶκος τῆς Γερμανίας συνῆψε συγγένειαν πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ἐκ τῆς πόλεως ταύτης μετέβησαν εἰς τὴν Γερμανίαν, ἤρξαντο καὶ ἐν Γερμανίᾳ αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς σπουδῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἀλλ' ἡ παίδευσις ἡ μεσαιωνικὴ συνίστατο κυρίως ἐν τῇ σπουδῇ τῆς Λατινικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, ἰδίως τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Λατινικὴ δὲ ἦτο καὶ ἡ γλῶσσα, ἐν ᾗ ἔγραφον πάντες οἱ λόγιοι· αὐτὴ δὲ ἦτο καὶ ἐπίσημος γλῶσσα τῶν κυβερνήσεων. Ἀλλ' ἐν ταῖς νεολατινικαῖς ἢ Ρωμανικαῖς χώραις ἡ ὑπὸ τοῦ λαοῦ λαλουμένη γλῶσσα εἶχε τὴν δημώδη αὐτῆς ποίησιν, ἐν τῇ γλώσσῃ δὲ ταύτῃ ἀνεπτύχθη ἡ ποίησις ἡ ἱπποτικὴ τοῦ Μεσαίωνος καὶ οἱ μῦθοι οἱ ποιητικοί. Οὕτω δὲ ἤρξατο νὰ παράγηται κατὰ μικρὸν πρὸς τῇ λογίᾳ φιλολογίᾳ, τῇ καλουμένῃ Λατινικῇ, τῶν πεπαιδευμένων ἡ δημοτικὴ ἡ λεγομένη Romance ἤτοι *Ρωμανικὴ* (ἤτοι νεολατινική, Γαλλική, Ἰταλική, Ἱσπανικὴ) ἢ Ρωμαν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τική (1). Ἐπιστήμη ἐκαλλιεργεῖτο ἐν τῷ Μεσαίωνι μόνον ἡ Θεολογία καί τις φιλοσοφία καλουμένη Ἀριστοτελική, ὡς δῆθεν στηριζομένη ἐπὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοτέλους, πράγματι δὲ μόνον τύποις τῆς λογικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους χρωμένη (2), φιλοσοφία λίαν πενιχρά, ἣν ἔλαβον οἱ ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ μωαμεθανῶν Ἀράβων. Παρὰ τῶν Ἀράβων δὲ τούτων, παρ' οἷς ἀπὸ Βυζαντίου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διεδόθησαν οὐ μόνον ἡ σπουδὴ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι αἱ μαθηματικαί, ἡ γεωγραφία, ἡ ἀστρονομία, ἡ ἰατρική, μεγάλως ὑπ' αὐτῶν τούτων καλλιεργηθεῖσαι καὶ ἀναπτυχθεῖσαι, ἔλαβεν ἡ νέα Εὐρώπη καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τὰς ἀρχάς (3), αἵτινες ἀπὸ τοῦ 13 αἰῶνος μόνον ἤρξαντο λαμβάνουσαι ἐλευθέραν καὶ αὐτοτελῆ ἀνάπτυξιν ἐν Εὐρώπῃ.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν καλῶν τεχνῶν περιωρίζετο κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν (τὴν Γοτθικοῦ ῥυθμοῦ) ἀναγομένη καὶ αὕτη κυρίως εἰς τὴν μετὰ τὰς σταυροφορίας περίοδον. Ἡ δὲ τῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς ἐπίδοσις ἀνήκει κυρίως εἰς τοὺς ἐσχάτους χρόνους τοῦ Μεσαίωνος. Τῆς μουσικῆς ἡ ἀνάπτυξις περιορίζεται κυρίως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐν ταύτῃ ἐπικρατεῖ ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ διαδοθεῖσα ἐν τῇ Δύσει ἰδίως κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα διὰ τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων

(1) Ἐπειδὴ τὰ φιλολογικὰ προϊόντα τῆς γλώσσης ταύτης ἦσαν ἔπη ἢ μυθώδεις ἱστορίαι ἱπποτικαὶ ἢ ἡρωϊκαί, τὰ ὀνόματα Roman, Romance (τὰ ἐν Ρωμανικῇ γλώσσῃ γραφόμενα) κατέστησαν ταυτόσημα πρὸς τὸ ποιητικόν, μυθωδῶς ποιητικόν, καὶ romans νὰ καλῶνται αἱ μυθιστορίαι, καὶ *ῥωμαντικὸς* νὰ σημαίνῃ τὸ ποιητικὸς καὶ μυθιστορικός, τὸ θέλγον τὴν φαντασίαν (παρήχθη δ' οὕτω καὶ τὸ παρ' ἡμῖν φραγκοβάρβαρον ῥωμάντζα).

(2) Τὸν Ἀριστοτέλην (μᾶλλον τὴν Λογικὴν ἤτοι τὸ «Ὄργανον» τοῦ Ἀριστοτέλους) ἐσπούδαζον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν Εὐρώπῃ οὐχὶ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ φιλοσόφου τούτου, ἀλλ' ἐκ τῆς μεταφράσεως τῆς Λατινικῆς, μεταφράσεως γενομένης οὐχὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀραβικοῦ, ἥτις ἦν πάλιν μετάφρασις τοῦ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου εἰς τὸ Συριακὸν (διότι Σύροι Χριστιανοὶ ἦσαν οἱ μεσολαβοῦντες ἐν τοῖς γράμμασι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀράβων) μεταπεφρασμένου Ἀριστοτέλους. Καὶ διὰ τῶν πολλαπλῶν τούτων μεταφράσεων, ἐν πολλοῖς ἀμαθῶς γενομένων, πολὺ διεστράφη ἐν τῇ Λατινικῇ Μεσαιωνικῇ μεταφράσει ἡ ἔννοια τῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου γεγραμμένων.

(3) Διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ ἐπιστημονικοὶ καὶ τεχνικοὶ ὅροι ἐν πάσαις ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις διατηροῦνται μέχρι νῦν ἐκ τῆς Ἀραβικῆς εἰλημμένοι, οἷον ἄλγεβρα (=Ἀριθμητική), Ἀλχη(υ)μία καὶ χη(υ)μία (καὶ ἂν ἡ λέξις ἔχῃ ἀρχὴν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ χυμὸς καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Κεμι=Αἴγυπτος, ἡ ἐπιστημονικὴ χρῆσις αὐτῆς ἤρξατο ἀπὸ τῶν Ἀράβων), Ἀλκοχόλ· οἱ ἀστρονομικοὶ ὅροι ζενὶθ καὶ ναδίρ, ὀνόματα ἀστέρων (Ἀλτιβαράν, Ἀλδζανὶθ καὶ πλεῖστα ἄλλα), ἀλμανὰχ=χρονολογία ἢ χρονογραφία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀμβροσίου, καὶ τὸν 6 αἰῶνα διὰ τοῦ πάπα Γρηγορίου Α'. Ἀπὸ τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος ἤρξεν ἐν τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ ἡ χρῆσις τοῦ μεγάλου μουσικοῦ ὀργάνου τοῦ καλουμένου *Ὀργάνου* (ἁρμονίου), εἰσαχθέντος πάλιν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ὅτε ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Ε' ἔπεμψεν ὄργανον ὡς δῶρον εἰς τὸν Πιπῖνον τὸν Βραχὺν (757), βραδύτερον δὲ καὶ ἕτερον εἰς τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν. Ἀπὸ τοῦ 12 αἰῶνος ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ ἤρξατο λαμβάνουσα ἰδιόρρυθμον ἀνάδειξιν.

Βιομηχανία καὶ βιομηχάνων τεχνῶν ἡ ἀνάπτυξις ἦτο λίαν πενιχρὰ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ Εὐρώπῃ πρὸ τοῦ 11 αἰῶνος, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἐμπορία, ἕνεκα τῆς περὶ τὴν συγκοινωνίαν δυσχερείας. Τὸ μέγα ἐμπόριον τῆς ὅλης Εὐρώπης ἦτο σχεδὸν μόνη ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς ταύτην ἐμπορικὴ ἐπιμιξία ἔλαβεν ἐπίδοσιν κυρίως ἀπὸ τοῦ 11 αἰῶνος διὰ τῶν Ἰταλικῶν πόλεων, καὶ ἔτι πρότερον ἐν σμικρῷ μέτρῳ διὰ τῆς Μασσαλίας. Κέντρα σπουδαῖα τῆς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην καὶ βόρειον Ἀσίαν συγκοινωνίας ἦσαν δύο Σλαυϊκαὶ πόλεις Κίεβον καὶ Νοβογορόδ, ἱδρυθεῖσαι κατὰ τὸν 6 μ. Χ. αἰῶνα (ἴδε κατωτέρω). Ἡ δυτικὴ μεσόγειος ἦτο τότε θάλασσα πειρατῶν Σαρακηνῶν μὴ παρέχουσα ἀσφάλειαν εἰς τὴν ναυτιλίαν, αἱ δὲ κατὰ τὰς βορείους θαλάσσας καὶ τὸν Ὠκεανὸν μέχρι Ἀμερικῆς τολμηραὶ θαλασσοπορίαι τῶν Νορμανδῶν ἦσαν ἐπιδρομαὶ πειρατικαὶ οὐχὶ μόνον μὴ προάγουσαι τὴν ἐμπορίαν, ἀλλὰ καὶ κωλύουσαι τὰ μέγιστα τὴν ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν. Μεγάλη ἀνάπτυξις θαλασσοπλοΐας καὶ ἐμπορίας κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἤρξατο κατὰ τὴν ἑπομένην περίοδον τῶν σταυροφοριῶν.

Τοιαύτη ἐν κεφαλαίῳ ἡ ἱστορία τῆς Μεσαιωνικῆς Εὐρώπης μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 11 μ. Χ. αἰῶνος. Νῦν ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν Ἀνατολήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΑΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΟΥ 8 Μ. Χ. ΑΙΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΟΥ 9 Μ. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

1. Πτῶσις τῶν Ὀμμειάδων. — Ἡ δυναστεία τῶν Ἀββασιδῶν Χαλιφῶν.

Καθ' οὓς χρόνους ἦρχον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει οἱ μεγάλοι τῆς Ἰσαυρικῆς λεγομένης δυναστείας βασιλεῖς Λέων Γ' καὶ Κωνσταντῖνος Ε' καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡ δυτικὴ καὶ Μέση Εὐρώπη ἀνεμορφοῦτο διὰ τοῦ μεγάλου κράτους Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἐν τῷ Ἀραβικῷ μωαμεθανικῷ κράτει ἐπήρχετο μεγάλη δυναστικὴ μεταβολή, μεγάλως ἐπιδράσασα ἐπὶ τὰς τύχας τοῦ Μωαμεθανικοῦ κόσμου. Ἡ δυναστεία τῶν Οὐμμεϊαδῶν χαλιφῶν ἔπεσε περὶ τὰ 750 π. Χ. ὑπὸ ἐπαναστάσεις ἀρξαμένας ἐν Περσίᾳ ὑπὸ τὸν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Μωάμεθ (ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πάππου αὐτοῦ Ἀββᾶ) καταγόμενον Ἄραβα Ἀβουλαββᾶ καὶ ταχέως ἐκταθείσας μέχρι Συρίας καὶ Δαμασκοῦ. Ὁ τελευταῖος ἐν Δαμασκῷ ἄρξας Οὐμμεϊάδης χαλίφης Μερβὰν Β' ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. Καὶ ὁ Ἀβουλαββᾶς ὡς χαλίφης εἰσήλασεν εἰς Δαμασκὸν καὶ ἐγένετο ἀρχηγὸς νέας δυναστείας χαλιφῶν, τῆς τῶν Ἀββασιδῶν. Ἡ δυναστεία αὕτη, καίπερ καταγομένη ἐκ τοῦ οἴκου, εἰς ὃν ἀνῆκεν ὁ Μωάμεθ (ἐκ τοῦ οἴκου Χασέμ), δὲν κατήγετο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ Μωάμεθ ὡς ἡ τῶν Φατιμιδῶν (ἰδ. σελ. 112), οὔτε ἦτο Σεϊτικὴ ὡς αὕτη (ἰδ. σελ. 113), ἀλλὰ Σουννιτικὴ ὡς ἡ τῶν Οὐμμεϊαδῶν. Ἀλλ' ὡς πολεμία τῶν Οὐμμεϊαδῶν κατεδίωξε τούτους ἀπηνῶς ἐν πάσῃ τῇ Ἀνατολῇ καὶ κατέσφαξε πάντα τὰ μέλη τῆς δυναστείας (ἐνενήκοντα τὸν ἀριθμόν). Εἷς μόνον Οὐμμεϊάδης, ὁ Ἀβδουρραχμάν, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὸ ξίφος τοῦ Ἀββασίδου χαλίφου. Οὗτος φυγὼν κρυφίως ἀπὸ τῆς Συρίας εἰς Αἴγυπτον καὶ διελθὼν τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἀγνώριστος, ἐν μέσῳ μυρίων περιπετειῶν ἀφίκετο εἰς Ἱσπανίαν, ἔνθα οἱ πολυπληθεῖς ὀπαδοὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς Χαλίφην. Οὕτω δὲ ὁ Μωαμεθανικὸς κόσμος διῃρέθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος ὑπὸ δύο Χαλιφείας, τὴν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ἄρχουσαν χαλιφικὴν δυναστείαν τῶν Ἀββασιδῶν, καὶ τὴν ἐν Ἱσπανίᾳ ἄρχουσαν, παροδικῶς δὲ καὶ ἐπὶ τὴν πέραν τοῦ Ἡρακλείου πορθμοῦ ἐν Ἀφρικῇ Μαυριτανίαν ἐκτείνασαν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς χαλιφικὴν δυναστείαν τῶν Οὐμμεϊαδῶν. Τῶν δυναστειῶν τούτων ἡ ἀσυγκρίτως ἰσχυροτέρα καὶ περιφανεστέρα καὶ ἐν τῷ μωαμεθανικῷ κόσμῳ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ σεβαστοτέρα ἦν ἡ πρώτη, ἡ ἐκπροσωποῦσα τὴν ἀληθῆ δύναμιν τοῦ Ἰσλάμ. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ οὕτως ὁ μωαμεθανικὸς κόσμος ἀπώλεσε τὴν πρώτην αὐτοῦ ἑνότητα καὶ ἠθικὴν δύναμιν. Ἐν τούτοις ἐπὶ ἱκανὸν ἔτι ἔλαμψαν ἀμφότεροι οἱ χαλιφικοὶ οἶκοι, ὅ τε τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ τῆς Ἱσπανίας.

2. Ὁ χαλιφικὸς οἶκος τῶν Ἀββασιδῶν.

Ὁ πρῶτος Ἀββασίδης χαλίφης Ἀβουλαββᾶς ὁ ἐπικαλούμενος Ἐλσαφφὰχ ἤτοι σφαγεύς, διότι ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ὁ θεῖος αὐτοῦ Ἀββαλλὰχ(1)

(1) Ὁ Ἀββαλλὰχ κηρύξας ἀμνηστίαν εἰς τοὺς Οὐμμεϊάδας ἡγεμονίπαιδας ἐκά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατέσφαξε δολίως 90 Οὐμμεϊάδας, ἦρξε τέσσαρα μόνον ἔτη (750-753) καὶ ἀποθανὼν τῷ 753 κατέλιπε τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀβοῦ-Δζαφὰρ-ἀλμανσοὺρ (753-754). Ὁ χαλίφης οὗτος μετέθηκε τὴν ἕδραν τῆς χαλιφείας ἀπὸ τῆς Δαμασκοῦ εἰς τὴν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τίγρητος ἀρχαίαν Βαβυλωνιακὴν πόλιν Βαγδάτιον, εὐρύνας καὶ καλλωπίσας τὴν πόλιν ταύτην καὶ καλέσας αὐτὴν Δαρασσαλάμι=οἶκον σωτηρίας. Τὸν χαλίφην τοῦτον, ἀποθανόντα τῷ 775, διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μωάμεθ Α' Ἀλμαχαδί, ἐλευθεριώτατος γενόμενος ἐν ταῖς δημοσίαις δαπάναις, κατασκευάσας μεγάλας ὁδοὺς ἀνὰ πᾶν τὸ κράτος (ἐν αἷς καὶ τὴν ἀπὸ Βαγδατίου μέχρι Μέκκας ὁδὸν τῶν προσκυνητῶν) καὶ σταθμοὺς καὶ πανδοχεῖα τὰ λεγόμενα ἐν τῇ Ἀνατολῇ συνήθως Καραβανσαράϊα(1), ἔτι δὲ στήλας λιθίνας σημειούσας τὰς ἀποστάσεις. Ὁ Ἀλμαχαδὶ ἦλθεν εἰς πόλεμον, καθὰ εἴδομεν, πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην καὶ ὑπέβαλεν αὐτὴν διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀροὺν-ἀλ-ρασὶτ εἰς φόρου ἀπότισιν. Τὸν Ἀλμαχαδὶ τελευτήσαντα τῷ 785 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀροὺν-ἀλ-ρασίτ, ἤτοι Ἀροὺν (Ἀαρὼν) ὁ Δίκαιος, διότι ἦτο πεφημισμένος διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ περὶ ἀπονομῆς ἐν τῷ κράτει αὐστηρᾶς δικαιοσύνης. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἀββασίδου τούτου χαλίφου, ὅστις ἐνίκησε καὶ ἐταπείνωσε τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα Νικηφόρον Α', τὸν διάδοχον τῆς Εἰρήνης, καὶ συνῆψε σχέσεις φιλικὰς πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Φράγκων Κάρολον τὸν Μέγαν (ἴδε σελ. 145), θεωρεῖται τὸ λαμπρότατον σημεῖον τῆς δυνάμεως καὶ δόξης τοῦ χαλιφικοῦ κράτους τῶν Ἀββασιδῶν.

3. Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τοῦ Ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ Ἀροὺν μεθ' ὅλην τὴν ἐπὶ συνέσει φήμην αὐτοῦ διέπραξε τὸ λάθος νὰ διανείμῃ τὸ κράτος μεταξὺ τῶν τριῶν υἱῶν αὐτοῦ, τοῦ πρεσβυτάτου Ἀμὶν ἔχοντος ὡς χαλίφου τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων. Ἀλλ' ἐντεῦθεν προέκυψαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀροὺν ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἐν οἷς ἐφονεύθη ὁ Ἀμὶν (813), καὶ ὁ Μαμούν, ὁ δεύτερος τῶν ἀδελφῶν, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους, ἄρξας μέχρι τοῦ 833. Ὁ Μαμούν, ὅστις περιῆλθεν εἰς ἐχθρικάς τε καὶ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα Θεόφιλον, δεξάμενος παρ' αὐτοῦ μεγαλοπρεπῆ

λεσε τούτους εἰς δεῖπνον. Ἐνῷ δὲ ἐδείπνουν, συνθήματος ἐδοθέντος ἐσφάγησαν πάντες. Ὁ φοβερὸς Ἀββαλλὰχ διατάξας νὰ καλυφθῶσι διὰ ταπήτων τὰ πτώματα τῶν σφαγέντων, ἐξηκολούθησεν ἀτάραχος τὸ αἱματηρὸν αὐτοῦ δεῖπνον. Ἄλλως αὐτὸς ὁ χαλίφης Ἀβοὺλ-ἀββᾶς ἦν ἀνὴρ πρᾶος.

(1) Ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου παράγεται τὸ παρ' ἡμῖν τοπικὸν ὄνομα Καρβασαρᾶς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρεσβείαν, ἐφημίσθη διὰ τὴν μεγάλην πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἀγάπην. Ἐπὶ τοῦ Μαμοὺν μεγίστην ἔλαβεν ἐπίδοσιν ἐν τῷ Ἀραβικῷ κράτει ἡ ἀπὸ τοῦ Μανσοὺρ ἀρξαμένη καὶ ἐπὶ τοῦ Μαχαδὶ καὶ τοῦ Ἀρουν-ἀλ-ρασὶτ προαχθεῖσα θεραπεία τῆς ποιήσεως, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἰδίως δὲ ἐκαλλιεργήθησαν λαμπρῶς ἡ σπουδὴ τῆς Χρονογραφικῆς ἱστορίας, τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀριστοτελικῆς (τῆς Λογικῆς, ἢ τῆς διαλεκτικῆς, ἴδε σελ. 175, ἐφαρμοζομένης εἰς τὴν μετὰ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας συνδυαζομένην φιλοσοφίαν), τῆς Θεολογίας τῆς μωαμεθανικῆς, τῆς Νομικῆς, τῆς Ἰατρικῆς, τῆς Γεωγραφίας, τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Ἀστρονομίας. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ μετεφράσθησαν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς τὸ Ἀραβικὸν συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἰατρῶν Ἱπποκράτους καὶ Γαληνοῦ· μετεφράσθησαν δ' ἐπίσης ἡ Γεωμετρία τοῦ Εὐκλείδου καὶ ἡ Γεωγραφία τοῦ Πτολεμαίου. Λέγεται μάλιστα ὅτι ὁ Μαμοὺν ἔν τινι πρὸς τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα συνθήκῃ εἰρήνης ὡς ὅρον κυριώτατον προέτεινε τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν ἑκατοντάδων τινῶν ἀντιγράφων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων Ἑλλήνων συγγραφέων. Τὸν Μαμοὺν ἀποθανόντα τῷ 833 διεδέξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλμουτασσὲμ (833-842), ὁ τελευταῖος τῶν μεγάλων χαλιφῶν τοῦ Ἀββασιδικοῦ οἴκου, σύγχρονος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, πρὸς ὃν ἦλθεν εἰς μέγαν πόλεμον (836), ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἡττήθη, εἶτα δὲ ἐγένετο νικητής. Μετὰ τὸν Ἀλμουτασσὲμ ἄρχεται ἡ παρακμὴ τοῦ κράτους τῶν Ἀββασιδῶν χαλιφῶν καὶ καθόλου τῆς Ἀραβικῆς δυνάμεως ὡς καὶ τῆς Ἀραβικῆς φυλῆς ἐν Ἀσίᾳ. Ἡ δύναμις καὶ τὸ κράτος τοῦ Μωαμεθανισμοῦ μεταβαίνουσιν ἐν Ἀσίᾳ κατὰ μικρὸν εἰς ἄλλας φυλὰς Ἀσιατικάς, εἰς τὴν Περσικὴν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Τουρκικήν, αἵτινες νέαν δίδουσι ζωὴν καὶ δύναμιν εἰς τὸ Ἰσλάμ. Ἀλλά, μεχρισοῦ ἐπέλθῃ αὐτὴ ἡ μεταβολὴ καὶ μετάστασις δυνάμεως, ἐμεσολάβησε χρονικὴ περίοδος ἐξασθενώσασα τὸ Ἰσλὰμ ἐν Ἀσίᾳ, καθ' ἣν μεγαλουργοὶ αὐτοκράτορες Ἕλληνες κατώρθωσαν ἐπί τινα χρόνον ν' ἀνυψώσωσιν ἐν Ἀσίᾳ τὴν δύναμιν τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα θέλομεν ἀφηγηθῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῇ Βυζαντιακῇ, εἰς ἣν ἐπανερχόμεθα, ἀφοῦ εἴπωμεν ἐλάχιστά τινα καὶ περὶ τοῦ ἐν Ἱσπανίᾳ χαλιφικοῦ κράτους τῶν Οὐμμεϊαδῶν.

4. Τὸ ἐν Ἱσπανίᾳ κράτος τῶν Οὐμμεϊαδῶν χαλιφῶν.

Ὁ μόνος ἐκ τῆς σφαγῆς τοῦ οἴκου τῶν Οὐμμεϊαδῶν διασωθεὶς Οὐμμεϊάδης Ἀβδουραχμὰν μετὰ πλείστας περιπετείας ἵδρυσε, καθὼς εἴπομεν, ἐν Ἱσπανίᾳ κράτος χαλιφικὸν νέον (759). Ὁ Ἀβδουραχμὰν Α'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(ἄρξας ἀπὸ 759 μέχρι 788) εἶναι γνωστὸς ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ τῆς Δύσεως ἰδίως ἕνεκα τοῦ κατ' αὐτοῦ πολέμου τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου (788), νικήσαντος αὐτὸν καὶ ἀφαιρέσαντος τὴν μεταξὺ τῶν Πυρηναίων καὶ τοῦ Ἴβηρος ποταμοῦ Ἱσπανικὴν χώραν, ἣν προσέθηκεν εἰς τὸ μέγα Φραγκικὸν αὐτοῦ κράτος. Ὁ χαλίφης οὗτος κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους αὐτοῦ τὴν Κορδοῦβαν, ἔνθα ἔκτισε καὶ τὴν περίφημον ἀκρόπολιν καὶ παλάτιον αὐτοῦ, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀλκαζάρ.

Ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀβδουραχμὰν Α΄ ἄξιοι μνείας εἶναι ὁ Χακὴμ Α΄ (796-822) ἕνεκα τῆς προστασίας, ἣν ἔδωκεν ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Ὁ χαλίφης δὲ οὗτος κατήρτισε πρῶτος στόλον μέγαν ἐν τῇ Δυτικῇ Μεσογείῳ τεταγμένον ὑπὸ ἀρχηγόν, καλούμενον, ὡς συνήθως παρὰ τοῖς Ἄραψιν, *Ἀμὶρ-ἀλμά*, ἤτοι Κύριον ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ὁπόθεν ἐδημιουργήθη κατὰ παραφθορὰν τὸ κοινὸν παρὰ πᾶσι τοῖς Εὐρωπαίοις καὶ ἐν πάσαις ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ὄνομα amiral (Γαλλ., ἢ admiral Γερμαν., μετὰ τῶν συνθέτων καὶ παραγώγων αὐτοῦ, vice-amiral, contre-amiral, amirauté). Συγχρόνως δὲ ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἡ πειρατεία ἡ Ἀραβοϊσπανική. Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Χακήμ, Ἀβδουρραχμὰν Β΄ ἔτι μᾶλλον ἀνεπτύχθη ἡ πειρατεία αὕτη, πειραταὶ δὲ ἐξ Ἀνδαλουσίας τῆς Ἱσπανίας ὁρμώμενοι ἀφήρεσαν τῷ 823 ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τὴν Κρήτην. Ὁ χαλίφης οὗτος συνῆψε σχέσεις πρὸς τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα Θεόφιλον, δεξάμενος πρεσβείαν αὐτοῦ καὶ πέμψας καὶ αὐτὸς πρεσβείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αἱ γενόμεναι τότε μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων πρὸς συνομολόγησιν συμμαχίας ἐναντίον τοῦ Ἀββασίδου χαλίφου ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος.

Καὶ ὁ Ἀβδουραχμὰν ἐθεράπευσε μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ τὰ γράμματα, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποιητικήν. Ἐκ δὲ τῶν μετὰ τὸν χαλίφην τοῦτον ἀνελθόντων εἰς τὸν θρόνον τῆς Κορδούβης χαλιφῶν ἐπισημότατος εἶναι ὁ Ἀβδουρραχμὰν Γ΄ (912-961). Ἐπὶ τούτου τὸ ἐν Ἱσπανίᾳ κράτος τῶν Οὐμμεϊαδῶν ἐξίκετο εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἐξωτερικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀκμῆς καὶ πολιτισμοῦ. Ὁ χαλίφης οὗτος συνῆψε σχέσεις πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἔνθα ἐβασίλευεν ὁ Κωνσταντῖνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος, δεξάμενος πρεσβείαν Ἑλληνικὴν ἐν Κορδούβῃ καὶ πέμψας εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ αὐτὸς πρέσβεις, ἀνταλλάξας δὲ ὁμοίας πρεσβείας καὶ πρὸς τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῶν Γερμανῶν Ὄθωνα Α΄. Τὸν Ἀβδουραχμὰν Γ΄ τελευτήσαντα τῷ 961 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Χακὴμ Β΄ (961-976), ὅστις ἐκτήσατο μεγίστην δόξαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διότι μετ' ἀγάπης ἀφωσιώθη πρὸς τὴν ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ καλλιέρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γειαν τῆς ποιήσεως, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ χαλίφης οὗτος ἐποιήσατο τεραστίας δαπάνας ἐκτῶν πόρων τοῦ κράτους, ἵνα καταρτίσῃ ἐν Κορδούβῃ βιβλιοθήκην μοναδικὴν ἐν τῷ τότε κόσμῳ διά τε τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῷ 600 χιλ. τόμων καὶ διὰ τὸ σπάνιον καὶ πολύτιμον τῶν ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας συλλεγέντων βιβλίων(1). Μετὰ τὸν Χακὶμ Β′ τὸ κράτος τῶν Οὐμμεϊαδῶν ἤρξατο νὰ παρακμάζῃ στρατιωτικῶς πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς διηνεκοῦς ἐπιδόσεως τῶν ἐν ταῖς βορείοις χώραις τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου μικρῶν χριστιανικῶν κρατῶν, Λεῶνος, Ναβάρρας, Καστιλίας, Ἀραγωνίας, εἰς ἃ κατὰ τὸν ἑπόμενον (11) αἰῶνα προσετέθη καὶ τὸ τῆς Πορτογαλλίας. Ἀπὸ τοῦ 11 αἰῶνος ἡ ἱστορία τῆς Ἱσπανίας περιστρέφεται περὶ τοὺς ἀδιαλείπτους πολέμους τῶν χριστιανικῶν κρατῶν ἐναντίον τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἀπωθούμενοι διηνεκῶς κατὰ μικρὸν περιωρίσθησαν εἰς τὰ νότια τῆς χερσονήσου, ἔνθα τὰ λείψανα αὐτῶν διατηρηθέντα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 15 αἰῶνος ἐξεβλήθησαν τότε ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῆς ἡνωμένης μεγάλης χριστιανικῆς Ἱσπανίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι′.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ 9 ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΟΥ 11 Μ. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

1. Τὸ ἀπὸ τοῦ Νικηφόρου Α′ μέχρι τοῦ Λέοντος Ε′ (802—813 μ. Χ.).

Ὁ μετὰ τὴν καθαίρεσιν τῆς Εἰρήνης ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον Νικηφόρος Α′ ἦτο μὲν ἀνὴρ δραστήριος καὶ ῥέκτης, καὶ ὡς πρώην ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἐπεμελήθη καλῶς τῆς διευθετήσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Κράτους, ἀλλ᾽ ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ αὐστηρότητος περὶ τὴν

(1) Καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἱσπανίας ἐν ταῖς ὑπὸ τῶν Οὐμμεϊαδῶν ἀρχομέναις χώραις αὐτῆς, αἵτινες δὲν περιελάμβανον οὔτε τὰ δύο τρίτα τοῦ νῦν Ἱσπανικοῦ βασιλείου, ἦτο διπλάσιος τοῦ νῦν πληθυσμοῦ τῆς ὅλης Ἱσπανίας. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι σπουδαῖον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τούτου καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὑπὸ Μωαμεθανῶν ἀρχομέναις Ἱσπανικαῖς χώραις ἀπετέλουν οἱ χριστιανοί, διότι καὶ ἐνταῦθα, ὅπως πανταχοῦ, οἱ μωαμεθανοὶ Ἄραβες ἐπέτρεψαν τοῖς χριστιανοῖς ὕπαρξιν καὶ περιωρισμένην ἐλευθερίαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διαρρύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἰδίως διότι ἐξέτεινε τὰς ὑπὲρ τοῦ κράτους οἰκονομικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ ἐπὶ τὰ τέως ἀφορολόγητα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἰδίως μοναστηριακὰ κτήματα, ἐξήγειρε πολλὴν καθ' ἑαυτοῦ κατακραυγὴν τοῦ Κλήρου. Ὑπῆρξε δὲ ἀτυχὴς καὶ ἐν ταῖς ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ πολεμικαῖς αὐτοῦ ἐπιχειρήσεσι. Καὶ ἐν Ἀσίᾳ μὲν θελήσας νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐπονειδίστου φόρου, εἰς ὃν εἶχεν ὑποβληθῆ τὸ κράτος ἐπὶ τῆς Εἰρήνης ὑπὸ τοῦ Ἀββασίδου χαλίφου Ἀλμαχαδὶ (σ. 130), καὶ διὰ τοῦτο περιελθὼν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ἀλμαχαδὶ περιώνυμον χαλίφην Ἀρουν-ἀλ-ρασὶτ ἔπαθεν ἥττας δεινάς, καὶ ὑπεβλήθη (808) εἰς νέους ἔτι ταπεινωτικωτέρους ὅρους εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν μετ' ὀλίγον ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Ἀρουν (809) καὶ οἱ ἐπακολουθήσαντες τῷ θανάτῳ αὐτοῦ μεταξὺ τῶν υἱῶν ἐμφύλιοι περὶ τῆς διανομῆς τοῦ κράτους πόλεμοι (σελ. 178) ἀπήλλαξαν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ταπεινωτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης.

Ἀτυχέστατος ὑπῆρξε καὶ ὁ κατὰ Βουλγάρων ἐν Εὐρώπῃ πόλεμος, ὃν ἐπεχείρησεν ὁ Νικηφόρος τῷ 810. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ πολέμου τούτου ἔχομεν ν' ἀναγράψωμεν γεγονός τι εὐτυχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου Α' ἐπελθὸν ἐν Πελοποννήσῳ τῷ 807. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν Ἀχαΐᾳ δηλονότι καὶ Ἀρκαδίᾳ Σλαῦοι, ἐπαναστάντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Πατρῶν καὶ ἐπολιόρκησαν στενῶς τὴν λίαν ἀνθηρὰν τότε ταύτην πόλιν τῆς Πελοποννήσου. Μάτην οἱ πολιορκούμενοι κάτοικοι τῶν Πατρῶν προσεδόκων βοήθειαν ἀπὸ τῆς Κορίνθου, ἔνθα ἤδρευεν ὁ στρατηγὸς τῆς Πελοποννήσου, ἤτοι ὁ στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητὴς τῆς χερσονήσου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν διαδοθείσης, ἕνεκα τυχαίου γεγονότος, τῆς φήμης ὅτι ἐπήρχετο στρατὸς πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν πολιορκουμένων, τοσούτου ἐπληρώθησαν θάρρους οἱ πολιορκούμενοι Πατρεῖς, ὥστε ποιησάμενοι ἔξοδον κατετρόπωσαν τοὺς βαρβάρους καὶ τοσοῦτον ὅλεθρον ἐπήνεγκον αὐτοῖς, ὥστε ἐπῆλθεν ἔκτοτε ἡ ὁριστικὴ ἐν Πελοποννήσῳ καταστροφὴ τῶν Σλαύων. Τούτων οἱ κατὰ Πατρῶν ἐπελθόντες, ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἐπέζησαν τῇ μεγάλῃ καταστροφῇ, ἐγένοντο δοῦλοι τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ πολιούχου τῆς πόλεως, ἤτοι τῆς Μητροπόλεως τῶν Πατρῶν· διότι, ὅτε μετὰ τὸ γεγονὸς ἐγνώσθη ὅτι δὲν ἦτο ἀληθὴς ἡ φήμη ἡ περὶ ἀφίξεως βοηθείας ἀπὸ Κορίνθου, τὸ θαῦμα τῆς ἀπροσδοκήτου νίκης ἀπεδόθη εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις πόσον ἀβάσιμα ἦσαν τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράϋερ περὶ τῆς ἐντελοῦς ὑπὸ τῶν Σλαύων ἐξολοθρεύσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου, ἀφοῦ τὸ ἱστορηθὲν γεγονὸς μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Σλαῦοι ἦσαν ὑπήκοοι τῶν Ἑλλήνων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ὅτι ἐπαναστάντες κατὰ τούτων ἔπαθον καταστροφὴν ὑπὸ τῶν κατοίκων μιᾶς μόνης πόλεως ἐξαφανίσασαν σχεδὸν τὸ ὄνομα αὐτῶν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου. Ὀλίγιστα λείψανα Σλαύων διετηρήθησαν ἔτι ἔν τισιν ὀρειναῖς χώραις καὶ ἰδίως περὶ τὸν Ταΰγετον, ἀπορροφηθέντα καὶ ταῦτα βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀφοῦ προσῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, οἵτινες εἶχον λίαν ἀποθρασυνθῆ ἐκ τῶν κατὰ τοῦ στρατοῦ τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης ἐπιτυχιῶν, ἦτο νῦν ὁ Κροῦμμος. Κατὰ τούτου ἐπῆλθεν ὁ Νικηφόρος καὶ ἐπιτυχῶς πολεμήσας ἐν ἀρχῇ, ἀφοῦ ὑπερβὰς τὸν Αἷμον εἰσεχώρησεν εἰς τὰ ἔνδον τῆς χώρας, εὑρέθη αἴφνης περικεκυκλωμένος ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς δάσεσιν ἐλλοχευόντων πολυπληθῶν Βουλγαρικῶν στιφῶν. Μετ' ἀπεγνωσμένης ἀνδρείας ἠγωνίσθησαν νῦν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἀλλὰ κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς, ἐφονεύθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Νικηφόρος (811). Ὁ τῶν Βουλγάρων ἡγεμών, ὅτε ὁ νεκρὸς τοῦ Νικηφόρου εὑρέθη ὑπὸ τούτων, ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ καὶ κατ' ἔθιμον βαρβαρώτατον τῶν βαρβάρων νικητῶν μετεποίησε τὸ κρανίον εἰς ἰδιαίτερον αὐτοῦ ποτήριον. Μετὰ τὴν φοβερὰν ταύτην καταστροφήν, ἣν ἔπαθεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν Βουλγαρίᾳ, οἱ Βούλγαροι ὑπερβάντες ὑπὸ τὸν Κροῦμμον τὸν Αἷμον ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ προῦχώρησαν λεηλατοῦντες καὶ τὰ πάντα καταστρέφοντες πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, καθ' ὃν χρόνον ἤριζον περὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς ὁ Σταυράκιος ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου καὶ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τούτου Μιχαὴλ ὁ Ραγγαβέ. Τέλος ὑπερίσχυσεν ὁ Μιχαήλ, ἀφοῦ ὁ Σταυράκιος μετὰ δίμηνον βασιλείαν ἔλαβε τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ ἀπῆλθεν εἰς μοναστήριον. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Α' ἔδειξε τοσαύτην ἀδράνειαν, ὥστε οἱ Βούλγαροι μετὰ νέαν περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν νίκην ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν ταύτην, ἐπήρχοντο δὲ συγχρόνως καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα κατέφυγεν ὁ Μιχαὴλ μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ ἡττηθέντος στρατοῦ. Εἰς τοιαύτην δὲ προελθόντων τῶν πραγμάτων κατάστασιν καὶ κινδυνευούσης αὐτῆς τῆς πρωτευούσης καὶ μετ' αὐτῆς ἅπαντος τοῦ κράτους, τρεῖς γενναῖοι ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, Λέων ὁ Ἀρμένιος καλούμενος, διότι κατήγετο ἐξ Ἀρμενίων προγόνων, Μιχαὴλ ὁ Παφλαγὼν ἢ Φρὺξ καὶ Θωμᾶς ὁ Καππαδόκης, συνεφώνησαν νὰ σώσωσι τὸ κράτος καθαιροῦντες τὸν Μιχαὴλ καὶ ἀναβιβάζοντες εἰς τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἕνα ἐξ ἑαυτῶν. Ἔλαβε δὲ τὸν θρόνον τότε διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης ὁ Λέων Ε' (813—820), τοῦ Μιχαὴλ Α' λαβόντος τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Λέων Ε' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὁ Κροῦμμος καὶ οἱ Βούλγαροι εὑρίσκοντο ἤδη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα ὁ Κροῦμμος ἐτέλει τὰς βαρβάρους, μετ' ἀνθρωποθυσίας συνδεομέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νας τελετὰς αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων πολιορκουμένη πόλις κατὰ θάλασσαν ἐλευθέραν ἔχουσα τὴν συγκοινωνίαν δὲν ἠπόρει τῶν ἐπιτηδείων, τοὐναντίον δὲ οἱ Βούλγαροι, ἐνσκήψαντος κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, (813—814) βαρέος χειμῶνος, ὑποφέροντες ὑπ' ἀπορίας τροφῶν διεσκεδάσθησαν πρὸς εὕρεσιν τροφῆς εἰς τὰς πέριξ τῆς πόλεως κώμας καὶ κωμοπόλεις, ἃς εἶχον ἐρημώσει πρὸ μικροῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Λέων ἐνισχύσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐκ θαλάσσης ἐποιήσατο ἔξοδον ἐκ τῆς πόλεως καὶ καταδιώκων τὰ διεσκεδασμένα Βουλγαρικὰ στίφη ἐπήνεγκεν αὐτοῖς (13 Ἀπριλίου 814) φοβερωτάτην καταστροφὴν παρὰ τὴν Μεσημβρίαν. Ἡ μάχη ἀρξαμένη ἀπὸ ἀπροσδοκήτου ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου τοῦ Κρούμμου νυκτερινῆς ἐπιθέσεως ταχέως μετεβλήθη εἰς σφαγὴν φοβεράν, καθ' ἣν ἐπληγώθη καὶ ὁ Κροῦμμος καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ἐκ τῶν πληγῶν. Ἔκτοτε οἱ Βούλγαροι ἐπὶ 70 περίπου ἔτη ἀπέσχον πάσης εἰς τὸ κράτος ἐπιδρομῆς καὶ τὸ ὄνομα τῆς Μεσημβρίας κατέλιπεν αὐτοῖς μνήμην ἐξεγείρουσαν φρίκην.

Ὁ Λέων, ὁ τοσοῦτον γενναῖος δειχθεὶς ἐν πολέμοις, ἐφάνη καὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει τοῦ κράτους ἱκανώτατος, ἀντιληπτικώτατος ὢν καθόλου τῶν πραγμάτων τῆς κυβερνήσεως καὶ ἰδίως ἐπιμεληθεὶς μετὰ ζήλου τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἀνακινήσας αὖθις, κατ' ἀπαίτησιν τοῦ στρατοῦ τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἐναντίον τῶν ὑπὸ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου θεσπισθέντων περιεπλάκη εἰς νέας ἔριδας ἐκκλησιαστικὰς πρὸς τὸν κλῆρον καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς μοναχούς, ὧν μέγας ἀντιπρόσωπος ἦτο τότε ὁ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Στουδίου ἡγούμενος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ τοῦ βασιλέως πολλὰς ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ δυσαρεσκείας. Ταύτας δὲ ἐπωφεληθεὶς ὁ μνημονευθεὶς Μιχαὴλ ὁ στρατηγός, ὅστις ἦτο δυσηρεστημένος κατὰ τοῦ Λέοντος, διότι δὲν μετέσχε τῆς ἐξουσίας καθ' ὃ μέτρον ἠξίου, συνώμοσε μετ' ἄλλων ἐναντίον τοῦ βασιλέως. Ἡ συνωμοσία ἀπεκαλύφθη καὶ οἱ συνωμόται συνελήφθησαν καὶ ἔμελλον νὰ φονευθῶσιν. Ἀλλ' ἀναβληθείσης τῆς ἐκτελέσεως τοῦ θανάτου αὐτῶν, ἕνεκα τῆς παρεμπιπτούσης ἑορτῆς τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, οἱ μήπω συλληφθέντες ἐκ τῶν συνωμοτῶν ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν τῆς μεγάλης ἑορτῆς εἰσέδυσαν, μετεσχηματισμένοι εἰς ἱερεῖς, εἰς τὸν ναὸν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐφόνευσαν ἐκεῖ τὸν βασιλέα, καθ' ἣν ὥραν ἔψαλλεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὰς *Καταβασίας* λεγομένας ᾠδὰς τῆς Ἑορτῆς (25 Δεκεμβρίου 820).

Οἱ συνωμόται ὥρμησαν εὐθὺς μετὰ τὸν φόνον εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐλευθερώσαντες τὸν Μιχαὴλ ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸν Ἱππόδρομον καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Μιχαὴλ Β' ὁ Τραυλὸς (820—829 μ. Χ.).

Ὁ Μιχαὴλ Β' ὁ ἐπικαλούμενος Τραυλὸς ἦτο μὲν γενναῖος στρατηγὸς καὶ ἀνὴρ νοήμων, ἀλλ' ἐστερεῖτο πάσης ὑψηλοτέρας ἠθικῆς φρονήσεως. Ἐν τῷ ζητήματι τῶν εἰκόνων ὁ βασιλεὺς οὗτος, οὐχὶ ἐκ πεποιθήσεως, διότι οὔτε πεποιθήσεις εἶχε θρησκευτικὰς οὔτ' εὐσεβὴς ἦτο, ἀλλ' ὑπὸ πολιτικῶν ἀγόμενος ὑπολογισμῶν ἰδιοτελῶν, ἐκήρυξε τοῖς ὑπηκόοις ἐλευθερίαν συνειδήσεως ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων καὶ ἀνεκάλεσεν ἀπὸ τῆς ἐξορίας τὸν ὑπὸ τοῦ Λέοντος Ε' ἐξορισθέντα Θεόδωρον τὸν Στουδίτην. Ἀλλὰ καὶ οὕτω θρησκευτικὴ εἰρήνη ἐντελὴς δὲν ἐπῆλθεν ἐν τῷ κράτει ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Β'. Ἐπὶ τῆς βασιλείας ταύτης ἐνέσκηψεν εἰς τὸ κράτος καὶ ἡ μεγάλη συμφορὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ὃν ἤγειρε κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Β' ὁ προμνημονευθεὶς Θωμᾶς. Οὗτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ε' θέλων νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἐστασίασε κατὰ τοῦ Μιχαήλ, καὶ ἀπελθὼν εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀββασίδου χαλίφου (Μαμοὺν) καὶ λαβὼν παρ' αὐτοῦ βοηθείας, στεφθεὶς δὲ βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας τοῦ διατελοῦντος ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Χαλίφου, καὶ πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους προσαγαγὼν εἰς ἑαυτόν, ἐστράτευσεν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ στόλου καὶ στρατοῦ. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς βασιλευούσης πόλεως ἀντέστη ἰσχυρῶς καὶ κατέστρεψε τὸν στόλον, εἶτα δὲ καὶ κατὰ γῆν τὸν στρατὸν τοῦ Θωμᾶ τὸν ἀποβάντα εἰς τὰ πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τέλος δὲ συλληφθεὶς καὶ ὁ Θωμᾶς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ διὰ φρικτῶν βασάνων. Καὶ οὕτω μὲν ἐτέθη τέρμα εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τὸν διαρκέσαντα τρία ἔτη καὶ τοσαύτας συμφορὰς ἐπενεγκόντα εἰς τὸ κράτος. Ἀλλὰ τὰ ἔμμεσα τοῦ πολέμου τούτου ἀποτελέσματα ἀπέβησαν ὀλεθριώτερα εἰς τὸ κράτος, εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὸ ἔθνος τὸ Ἑλληνικόν· διότι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου οἱ Ἄραβες τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἐπωφελούμενοι τὴν ἀμηχανίαν, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Σικελίας καὶ κατέλαβον μέρος αὐτῆς. Ἀλλὰ τὸ δεινότατον ἦτο ὅτι τότε πειρατικὸς στόλος Σαρακηνῶν ἤτοι Ἀράβων ἐξ Ἱσπανίας πειρατῶν ὑπὸ τὸν ἀρχιπειρατὴν Ἀβουχαφὶζ κατέλαβε τὴν μεγαλόνησον Κρήτην, ἀφεθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνυπεράσπιστον, καὶ ἵδρυσεν ἐν αὐτῇ πειρατικὸν κράτος μωαμεθανικόν, διατηρηθὲν ἐν τῇ νήσῳ ἐπὶ 140 περίπου ἔτη, μὴ ἐξαρτώμενον μήτε ἀπὸ τοῦ ἐν Βαγδατίῳ Ἀββασίδου χαλίφου, μήτε ἀπὸ τοῦ ἐν Ἱσπανίᾳ Οὐμμεϊάδου, ἀλλ' ἀποτελοῦν καθ'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἑαυτὸ ἴδιον πειρατικὸν κράτος. Ὁ Μιχαὴλ Β′, ἐφ᾽ οὗ ἐπῆλθεν ἡ μεγάλη αὕτη συμφορά, ἐτελεύτησε τῷ 829.

3. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος (829—842 μ. Χ.).

Ὁ Θεόφιλος ὡς βασιλεὺς ἐκέκτητο οὐκ ὀλίγα προτερήματα φυσικά τε καὶ διὰ παιδεύσεως προσκτηθέντα. Ἦτο φύσει νοήμων καὶ συνετός, ἔτυχε δὲ καὶ παιδεύσεως ὀπωσοῦν ἐπιμελοῦς καὶ πολυμεροῦς, φίλος ὢν ἰδίως τῶν καλῶν τεχνῶν, καὶ μάλιστα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς μουσικῆς, δὲν ἐστερεῖτο δὲ καὶ εὐγενείας τινὸς χαρακτῆρος καὶ φρονημάτων· ἀλλ᾽ ἐδείκνυεν ἐνίοτε καὶ πολλὴν ἰδιοτροπίαν ἐν τοῖς ἔργοις ἀναμιμνήσκουσαν ἐν μέρει τὴν κακοτροπίαν τοῦ Μιχαὴλ Β′. Ἡ τοιαύτη δὲ ἰδιοτροπία δὲν ἐμφαίνεται μόνον ἐν τῷ δημοσίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ τοῦ βασιλέως τούτου. Περίφημος ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι ἡ ἱστορία τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὴν ὡραίαν καὶ πεπαιδευμένην Εἰκασίαν ἢ Κασσιανήν, ἡ λαβοῦσα χαρακτῆρα ἠθικῶς λίαν τραγικόν (1)· χαρακτηριστικὸν δὲ καὶ τὸ θρυλούμενον περὶ τοῦ τρόπου, καθ᾽ ὃν ἐτιμώρησε τοὺς φονεῖς τοῦ Λέοντος Ε′, τοὺς σώσαντας τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπὸ θανάτου βεβαίου καὶ

(1) Ἡ Εἰκασία εἶχε πεμφθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐκ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους εἶχον σταλῇ εὐειδεῖς παρθένοι, ἵνα ἐξ αὐτῶν ἐκλέξῃ ὁ βασιλεὺς τὴν καλλίστην δοκοῦσαν αὐτῷ. Ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς ἐκλογῆς τῆς βασιλικῆς συνεύνου (ὅπερ ἐπικρατεῖ μέχρι νῦν ἐν Κίνᾳ, ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐν Ρωσίᾳ μέχρι τοῦ Τσάρου Πέτρου τοῦ Α′), δὲν φαίνεται συνήθης ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει, τοὐλάχιστον πρὸ τοῦ Θεοφίλου, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἐν τούτῳ ὁ Θεόφιλος ἐνεωτέρισεν ἐπὶ τὸ ἀσιατικώτερον. Ὁπωσδήποτε ἐν μέσῳ τῶν συναχθεισῶν ἔν τινι αἰθούσῃ τῶν ἀνακτόρων παρθένων, ἐν αἷς διεκρίνετο ἡ Εἰκασία καὶ κατὰ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν παίδευσιν καὶ τὴν ἐν γένει ἐπισημότητα, περιήρχετο ὁ αὐτοκράτωρ θεώμενος καὶ μῆλον κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ χρυσοῦν, ἵνα δῷ τοῦτο εἰς τὴν μάλιστα ἀρέσουσαν αὐτῷ. Ὅτε δὲ ἦλθε πλησίον τῆς Εἰκασίας, θαυμάσας τὴν ὡραιότητα αὐτῆς, εἶπεν: «Ἐκ γυναικὸς ἐρρύη τὰ φαῦλα». Εἰς ταῦτα δὲ ἡ Εἰκασία μετ᾽ εὐστοχίας ἀκαίρου καὶ μετὰ σεμνοῦ ἐρυθήματος ἀπήντησεν: «Ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττω» (ἐννοοῦσα τὴν ἐκ τῆς γυναικὸς γέννησιν τοῦ Κυρίου). Ὁ Θεόφιλος μὴ εὐχαριστηθεὶς ἐκ τῆς τοιαύτης ἑτοιμότητος τοῦ πνεύματος καὶ παρρησίας ἀντιπαρῆλθε ταύτην καὶ ἔδωκε τὸ μῆλον τὸ χρυσοῦν τῇ ἐκ Παφλαγονίας Θεοδώρᾳ. Ἡ δὲ Εἰκασία, ἡ ἀνελθοῦσα πρὸς στιγμὴν εἰς τὸν λαμπρότατον θρόνον τοῦ κόσμου καὶ καταπεσοῦσα ἐξ αὐτοῦ οὕτως ἀποτόμως, ἔκτισε μονὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἐν ᾗ καὶ ἐμόνασεν. Ἐν ταύτῃ δὲ καὶ συνέγραψε συγγράμματα «εὐπαιδευσίας χαρίτων οὐκ ἄμοιρα», ἐποίησε δὲ καὶ τὸ περίφημον ἰδιόμελον τῆς Κασσιανῆς λεγόμενον (ἄλλοι θεωροῦσιν αὐτὸ ἔργον τοῦ Πατριάρχου Φωτίου), τὸ ψαλλόμενον κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ὄρθρου τῆς Μεγάλης Τετάρτης «Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνὴ κτλ.».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπικειμένου (1). Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸ Ἀραβικὸν κράτος σχέσεσιν αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ πολέμῳ, ὃν ἐπεχείρησεν ἐναντίον τοῦ χαλίφου Ἀλμουτασσέμ, ἔδειξεν ὁ Θεόφιλος δυστροπίαν μεγάλην γενομένην αἰτίαν ἀνηκέστων εἰς τὸ κράτος συμφορῶν. Ἐνῷ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ συνῆψε φιλικωτάτας σχέσεις πρὸς τὸν χαλίφην Μαμοὺν πέμψας μεγαλοπρεπῆ πρεσβείαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βαγδατίου καὶ διαπραγματεύσεις ἐγίνοντο πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης ἐπισήμου καὶ διαρκοῦς μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαμοὺν (834) ἐπὶ τοῦ Ἀλμουτασσὲμ διεκόπησαν αἱ φιλικαὶ σχέσεις καὶ ἐπῆλθε πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν (833—834). Κατ' ἀρχὰς ὁ Θεόφιλος προήλασε νικητὴς μέχρι τῆς Σωζοπέτρας, γενεθλίου πόλεως τοῦ χαλίφου, καὶ κατέστρεψεν ἀπηνῶς τὴν πόλιν ταύτην καθ' ὁλοκληρίαν παρὰ τὰς πρὸς αὐτὸν γενομένας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χαλίφου παρακλήσεις ἵνα φεισθῇ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος. Ἡ τοιαύτη ἀσύνετος καὶ ἥκιστα μεγάθυμος διαγωγὴ τοῦ Θεοφίλου πρὸς τὸν ἡττηθέντα ἀντίπαλον προὐκάλεσε νέον μέγαν πόλεμον θρησκευτικὸν κηρυχθέντα ὑπὸ τοῦ Χαλίφου καθ' ἅπασαν τὴν μωαμεθανικὴν Ἀσίαν. Τρεῖς στρατιαὶ μέγισται μωαμεθανικαὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Χαλίφην κυρία στρατιὰ ἐπῆλθε κατ' αὐτῆς τῆς Φρυγικῆς πόλεως Ἀμορίου, ἥτις ἦν ἡ πόλις, ἐν ᾗ εἶχε γεννηθῇ ὁ τοῦ Θεοφίλου πατὴρ Μιχαὴλ Β' ὁ Τραυλὸς καὶ ἧς τὸ ὄνομα ἦν σύνθημα ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ γεγραμμένον ἐπὶ τῶν ἀσπίδων πάντων τῶν μωαμεθανῶν στρατιωτῶν. Τὸ Ἀμόριον μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἐκυριεύθη καὶ ἔπαθε φοβερὰν καταστροφήν, καθ' ἣν πλὴν τῶν σφαγέντων ᾐχμαλωτίσθησαν 30 χιλιάδες τῶν κατοίκων (836). Εὐτυχῶς οἱ ἐσωτερικοὶ περισπασμοὶ τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὸν Ἀλμουτασσὲμ νὰ ἐξακολουθήσῃ μετὰ τῆς αὐτῆς ὁρμῆς τὸν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους νικηφόρον καὶ καταστρεπτικὸν αὐτοῦ πόλεμον. Αἱ πολεμικαὶ πράξεις ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ 840 ἄνευ μεγάλων καταστροφῶν. Ὁ Θεόφιλος δὲ καταληφθεὶς ὑπὸ μεγάλης ἀνίας καὶ θλίψεως ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ Ἀμορίου προσεβλήθη ἔκτοτε ὑπὸ νόσου, ἥτις μετά τινα ἔτη ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ (842).

Τραχύτητα ἰδιότροπον ἔδειξεν ὁ Θεόφιλος καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ

(1) Λέγεται ὅτι ὁ Θεόφιλος μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς φονεῖς ἐκείνους τοῦ Λέοντος Ε', οἵτινες δὲν ἦσαν ἔτι γνωστοί, ἐκήρυξεν ὅτι μὴ δυνηθέντος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ ν' ἀμείψῃ πάντας ὅσοι διὰ τοῦ φόνου τοῦ Λέοντος Ε' συνετέλεσαν εἰς τὴν σωτηρίαν ἐκείνου, ἔμελλεν αὐτὸς νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἀμοιβῆς. Ὅτε δὲ ἐπὶ τοιαύτῃ ἐλπίδι προσῆλθον οἱ ἐκ τῶν ἐνόχων ἄγνωστοι μέχρι νῦν διατελοῦντες, διέταξε νὰ θανατωθῶσιν οὗτοι ὡς ἅπαντες χεῖρας ἀνοσίας ἐν τῷ ναῷ ἐναντίον τοῦ χριστοῦ τοῦ Κυρίου, ἤτοι τοῦ βασιλέως Λέοντος Ε'.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοῦ πολιτείᾳ. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, καίπερ ὢν φίλος τῶν καλῶν τεχνῶν, ἐφάνη ἀμείλικτος πολέμιος τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων, θεωρῶν ταύτην ὡς λατρείαν εἰδώλων. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀπηνῶς κατεδίωξε τοὺς ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ἀμυνομένους μοναχούς, ἕνα δὲ τούτων, τὸν Θεοφάνην, τολμήσαντα νὰ ἐλέγξῃ τὸν βασιλέα δημοσίᾳ ἐν τῷ ναῷ, ἐτιμώρησε διὰ στίξεως ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ 28 στίχων ἰαμβικῶν, δι' ὧν καὶ ἠθικῶς ἐστιγματίζετο ὁ ταλαίπωρος μοναχὸς ὡς ὄργανον πονηροῦ δαίμονος ταράττοντος τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ τοῦ Θεοφίλου βασιλεία δὲν ὑπῆρξεν ἐσωτερικῶς ἄδοξος, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων. Ὡς φίλος τῆς τέχνης ἐκόσμησε τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ λαμπρῶν πολυτελῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων. Ἀπὸ τῆς βασιλείας δὲ τοῦ Θεοφίλου ἤρξατο νέα περίοδος τελεσφόρου σπουδῆς καὶ καλλιεργείας τῶν γραμμάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ ἐξακολουθήσασα ἀδιάλειπτος κατὰ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας καὶ ἀναδείξασα ἄνδρας περιωνύμους ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων. Αὐτὸς ὁ Θεόφιλος ἔτυχε παιδεύσεως λαμπρᾶς ἔχων διδάσκαλον ἕνα τῶν ἀρίστων λογίων τῶν χρόνων αὐτοῦ, τὸν πατριάρχην εἶτα ἐπὶ τῆς Θεοφίλου βασιλείας γενόμενον Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν. Ἐπὶ τοῦ Θεοφίλου δὲ ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ περιώνυμος μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος Λέων. Ἐπὶ τοῦ Θεοφίλου δὲ ἐπαιδεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων μεγαλώνυμος γενόμενος μετ' ὀλίγον Φώτιος ὁ Πατριάρχης. Ὁ Θεόφιλος ἐδείχθη πρὸς τούτοις καὶ συνετὸς κυβερνήτης τῆς δημοσίας οἰκονομίας, διότι, καίπερ πλεῖστα δαπανήσας χρήματα ὑπὲρ τῆς τέχνης, κατώρθωσεν ὅμως νὰ καταλίπῃ τὸ δημόσιον ταμεῖον πλουσιώτατον εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ. Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Θεόφιλος τῷ 842 μ. Χ.

4. Μιχαὴλ Γ' (842—867).

Ὁ διαδεξάμενος τὸν πατέρα αὐτοῦ Θεόφιλον Μιχαὴλ Γ' ἦτο ἔτι ἀνήλικος καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ διετέλει ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Θεοδώρας, ἐχούσης συμβούλους τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Βάρδαν καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς ἄνδρας. Τὸ πρῶτον ἔργον τῆς κυβερνήσεως τῆς Θεοδώρας ἦτο ἡ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων γενομένη εἰρηνικῶς, συμφώνως πρὸς τὰς περὶ προσκυνήσεως διατάξεις τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 787. Ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν δι' ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς ἐπισήμου ἐγένετο ἡ ἀναστήλωσις πρωτοστατοῦντος ἐκκλησιαστικῶς τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου (842), ἐκλήθη Κυριακὴ τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὀρθοδοξίας (συμπεσοῦσα κατὰ τὸ ἔτος 842 τῇ 19 Φεβρουαρίου) καὶ ὡς τοιαύτη ἑορτάζεται ἡ ἡμέρα αὕτη, ἡ πρώτη Κυριακὴ τῶν Μεγάλων Νηστειῶν, διότι θεωρεῖται ἡμέρα ὁριστικῆς νίκης καὶ θριάμβου τῆς Ἐκκλησίας ἐναντίον οὐχὶ ἁπλῶς τῆς εἰκονομαχίας, ἀλλὰ καὶ πάσης αἱρέσεως καὶ κακοδοξίας.

Γενόμενος ὁ Μιχαὴλ Γ′ ἐνῆλιξ ἔδειξε φύσιν φαύλην καὶ μοχθηράν, ἔχουσαν πάσας τὰς κακίας τοῦ πάππου καὶ τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ πατρός, οὐδεμίαν δὲ τῶν τούτων ἀρετῶν. Ἦτο ἡδυπαθής, ἄσωτος, ἀσεβής, ἐμπαίζων πᾶν θεῖον καὶ ἀνθρώπινον, οὐδαμῶς φροντίζων περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ φαυλοτάτων ἀνθρώπων ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ, τὴν δὲ ὅλην κυβέρνησιν τοῦ κράτους κατέλιπεν εἰς τὸν Βάρδαν. Οὗτος καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Θεοδώρας καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς τὴν ἐν τοῖς ἀνακτόροις παρὰ τῷ Μιχαὴλ παρουσίαν μὴ ἀνεχόμενος ἐνέκλεισεν αὐτὰς εἰς μοναστήριον ὡς μοναχάς, ἄρχων αὐτὸς ὡς Καῖσαρ, ἔχων μὲν οὕτω τὴν προσωνυμίαν τοῦ δευτέρου μετὰ τὸν βασιλέα ὑπερτάτου ἄρχοντος τοῦ κράτους, ὢν δὲ πράγματι αὐτὸς ἄρχων ὑπέρτατος. Καὶ ἦτο μὲν ὁ Βάρδας ἀνὴρ νοήμων καὶ φίλος τῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἦτο ἀσεβὴς καὶ ἀνήθικος ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ, φαῦλος δὲ καὶ ἀσυνείδητος ἐν τῷ δημοσίῳ. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ τὰ τοῦ κράτους εἶχον ἐξωτερικῶς κάκιστα. Ἡ Σικελία, ἡ κατὰ μέρος καταληφθεῖσα ἤδη ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Β′ ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἀφρικῆς (σ. 185), ὁλοσχερῶς νῦν κατεκτήθη ὑπὸ τούτων, ἀπειλούντων ἐντεῦθεν τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ἀνήκουσαν ἔτι καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸ Κράτος τὸ Ἑλληνικόν. Στόλος δὲ πειρατικὸς Ἀραβικὸς ἔχων ὁρμητήριον τὴν ἀπὸ 30 ἐτῶν μωαμεθανικὴν πλέον οὖσαν Κρήτην δεινὰς ἐπέφερε καταστροφὰς κατὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους εἰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὰς ἐν αὐτῇ νήσους. Δὲν ἔπαυον δὲ καὶ αἱ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀράβων· ἐὰν δὲ δὲν ἀπέβαινον τοσοῦτο καταστρεπτικαί, τοῦτο προήρχετο ἐκ τῆς ἀδυναμίας, εἰς ἣν ἤρξατο νὰ περιέρχηται τὸ κράτος τῶν Ἀββασιδῶν χαλιφῶν μετὰ τὸν Ἀλμουτασσέμ. Ἐν Εὐρώπῃ δὲ μόνον ὁ ἀπὸ τῆς ἐν Μεσημβρίᾳ καταστροφῆς τοῦ 873 συνέχων τοὺς Βουλγάρους φόβος δὲν παρέδιδε τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Βουλγάρων. Ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Γ′ δὲ ἐνεφανίσθησαν (865) ἔμπροσθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νέοι ἀπὸ βορρᾶ πολέμιοι οἱ καλούμενοι Ῥὼς ἢ Ῥῶσοι, πολλάκις ἔκτοτε πειρατικὰς ποιησάμενοι ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῆς πρωτευούσης. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σέρβοι οἱ ἐγκατασταθέντες ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἐν ταῖς Ἰλλυρικαῖς τοῦ κράτους χώραις καὶ οἱ Δαλμάται ἀπέπτυσαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πᾶσαν εἰς τὸ κράτος ὑπακοήν. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀθλίας ταύτης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καταστάσεως νέον ἐδημιούργησεν ἡ φαυλότης τοῦ Βάρδα ζήτημα ἐσωτερικὸν ἐκκλησιαστικὸν τήν τε ἐσωτερικὴν εἰρήνην τοῦ κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας διαταράξαν καὶ διὰ τῶν ἐντεῦθεν παραχθεισῶν πρὸς τὸν Πάπαν ἐρίδων παρασκευάσαν τὸν ὁριστικὸν χωρισμὸν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

23. Ἔριδες Ἐκκλησιαστικαὶ ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Γ'. —Οἱ Πατριάρχαι Ἰγνάτιος καὶ Φώτιος.

Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ Πατριάρχης Οἰκουμενικὸς(1) ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Βάρδα ἦτο ὁ Ἰγνάτιος, ἀνὴρ αὐστηρῶν ἠθῶν καὶ ὑπερηφάνου ἀριστοκρατικοῦ χαρακτῆρος, καταγόμενος ἐκ γένους βασιλικοῦ, ἅτε ὢν υἱὸς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Α' καὶ ἔγγονος ἀπὸ θυγατρὸς (τῆς Προκοπίας) τοῦ Νικηφόρου Α'. Ὁ Ἰγνάτιος γινώσκων τὸν ἀνήθικον βίον τοῦ Βάρδα, διατελοῦντος ἐν ἀθεμίτοις σχέσεσι πρὸς τὴν νύμφην αὐτοῦ, ἀπεστέργησεν αὐτὸν δημοσίᾳ τῆς μεταλήψεως τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Τοῦτο, ὡς εἰκός, παρώργισε τὸν καίσαρα Βάρδαν, ὅστις προέβη νῦν εἰς τὴν ἐν τῷ θρόνῳ τῷ Πατριαρχικῷ ἀντικατάστασιν τοῦ Ἰγνατίου διὰ τοῦ Φωτίου, ἀνδρὸς λογιωτάτου πάντων τῶν συγχρόνων αὐτοῦ καὶ συγγραφέως πολυμαθεστάτου καὶ πολυγραφωτάτου. Ὁ Φώτιος δὲν ἦτο κληρικός, προήχθη δ' εὐθὺς ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς τὸ ὑπέρτατον ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης καὶ εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, διελθὼν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν πάσας τὰς βαθμίδας τῆς χειροτονίας. Ἀλλ' ἡ τοῦ Ἰγνατίου ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου νόμιμος καὶ ὁριστικὴ ἀπομάκρυνσις δὲν ἦτο κατορθωτή, ἐνόσῳ δὲν παρητεῖτο αὐτὸς ἢ δὲν καθῃρεῖτο ὑπὸ κανονικῆς Συνόδου ἀρχιερέων. Ἀλλ' οὔτε τὸ πρῶτον ἐγίνετο οὔτε τὸ δεύτερον. Ὁ δὲ Βάρδας πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος αὐτοῦ προέβη εἰς τὴν αὐθαίρετον χρῆσιν ὑλικῆς βίας, ἐξορίσας τὸν Ἰγνάτιον εἴς τι ἐν τῇ Προποντίδι ἔρημον νησίδιον καὶ καταδιώκων πάντας τοὺς μένοντας πιστοὺς εἰς τὸν Ἰγνάτιον κληρικούς. Ἀλλὰ τοῦτο ἐπήνεγκε δειναὶς ταραχὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα μεγάλη μερὶς κλήρου καὶ λαοῦ ἀπεκήρυττον τὸν Φώτιον καὶ ὡς πατριάρχην νόμιμον ἀνεγνώριζον τὸν ἐξόριστον Ἰγνάτιον. Πρὸς τούτοις οἱ περὶ τὸν Ἰγνάτιον ἐπεκαλέσαντο νῦν καὶ τὴν ὑπὲρ αὐ-

(1) Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τιμητικῶς ἐν ἀρχῇ προσηγορεύετο ὑπ' ἄλλων ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ὁ πάπας Ρώμης. Ἀλλ' ὁ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου κοσμῶν τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης ὁ Νηστευτὴς καὶ ἐπισήμως προσέλαβε τὴν προσωνυμίαν ταύτην. Ἔκτοτε δέ, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ πάπα, πάντες οἱ ἀρχιεπίσκοποι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφερον καὶ φέρουσιν ἔτι μέχρι νῦν τὴν τιμητικὴν ταύτην προσωνυμίαν ἢ *τίτλον*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν ἐπέμβασιν τοῦ τότε πάπα Ρώμης Νικολάου Α'. Ἡ τοιαύτη ὑπὸ μερίδος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει κλήρου ἐπίκλησις τῆς διαιτησίας τοῦ Πάπα ἐγένετο ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ἡ παπικὴ ἐξουσία εἶχεν ἀνέλθει ἐν τῇ Δύσει εἰς μεγάλην περιωπὴν ἠθικὴν καὶ μεγίστην ἐκέκτητο δύναμιν ἠθικὴν ἀξιοῦσα νὰ δικάζῃ καὶ δικάζουσα μάλιστα ἔριδας μεταξὺ ἡγεμόνων ὡς ὑπέρτατος ἄρχων καὶ διαιτητὴς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου (σελ. 148). Ὁ Νικόλαος Α΄ λοιπὸν ἐθεώρησε νῦν τὴν περίστασιν κατάλληλον ἵνα ἐπεκτείνῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν Ἀνατολήν. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἀπεδοκίμασε σφοδρῶς τὰ κατὰ Ἰγνατίου γενόμενα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ' εἶτα δελεασθεὶς ὑπό τινων ἐλπίδων συνῄνεσεν εἰς τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου πρὸς λύσιν τῆς ἔριδος. Ἡ Σύνοδος αὕτη συνῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 861 καὶ συναινούντων καὶ τῶν ἐν αὐτῇ παρισταμένων ληγάτων, ἤτοι ἀπεσταλμένων τοῦ Πάπα, καθῄρεσε τὸν Ἰγνάτιον καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου. Ἀλλ' ὁ πάπας ψευσθεὶς τῶν ἐλπίδων αὐτοῦ (1), συγκαλέσας ἰδίαν *τοπικὴν* Σύνοδον ἐν Ρώμῃ, κατεδίκασε τήν τ' ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδον καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ἐπιτρόπους ὡς ὑπερβάντας τὰ ὅρια τῆς δοθείσης αὐτοῖς ἐντολῆς, ἀφώρισε δὲ καὶ τὸν Φώτιον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φώτιος μετ' ὀλίγον (τῷ 867) ἀπέστειλεν ἐγκύκλιον εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, ἐν ᾗ δεινῶς ἐμέμφετο τὴν πολιτείαν καὶ τὰς πράξεις τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, καταγγέλλων πρὸς τοὺς ἄλλους τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπὶ καινοτομίᾳ αἱρετικῇ γενομένῃ ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως (2). Σύνοδος δὲ οἰκουμενικὴ συνελθοῦσα τῷ αὐτῷ ἔτει κατεδίκασε καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν πάπαν. Ἀλλὰ τῷ αὐτῷ ἔτει, καθ' ὃ ταῦτα ἐποίει ὁ Φώτιος, ὁ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ μετὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον φόνον τοῦ καίσαρος Βάρδα εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὑψωθεὶς πρώην ἱπποκόμος αὐτοῦ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν φονεύσας αὐτὸν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον γενόμενος ἱδρυτὴς νέας βασιλικῆς δυναστείας, τῆς Μακεδονικῆς καλουμένης. Ὁ Βασίλειος εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον κατέπαυσε τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἔριδας

(1) Ὁ Πάπας ἤλπιζε καὶ ἠξίου ἵνα ἡ τότε νεωστὶ προσελθοῦσα εἰς τὸν Χριστιανισμὸν Βουλγαρία ὑπαχθῇ διοικητικῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως ἤτοι τῆς Ρώμης, ὅπερ ὁ Φώτιος δὲν ἐπέτρεψε νὰ γείνῃ.

(2) Ἡ καινοτομία αὕτη ἡ γενομένη διὰ τῆς εἰς τὸ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως προσθήκης «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς Ἱσπανίας τῷ 8 μ. Χ. αἰῶνι διεδόθη κατὰ μικρὸν εἰς τὴν λοιπὴν Δύσιν. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης κατεδίκασεν ἐν ἀρχῇ ἐντόνως τὴν καινοτομίαν, καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ Φώτιος ἐμέμφετο αὐτὴν ἐπὶ τοιαύτῃ καινοτομίᾳ, ἡ Ἐκκλησία ἐκείνη δὲν εἶχεν ἔτι προσχωρήσει εἰς αὐτήν. Βραδύτερον ἡ καινοτομία αὕτη ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς παπικῆς Ρώμης ὡς δόγμα τῆς Ἐκκλησίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ἐπανήγαγε παροδικῶς καὶ τὴν πρὸς τὸν Πάπαν εἰρήνην ἀνακαλέσας ἀπὸ τῆς ἐξορίας τὸν Ἰγνάτιον καὶ ἀποκαταστήσας αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τὸν πατριαρχικόν, ἐξορίσας δὲ τὸν Φώτιον καὶ εἶτα διὰ Συνόδου Οἰκουμενικῆς, ἐπέτυχε τὴν ἐπικύρωσιν τῶν γενομένων (869)· ὁ δὲ Ἰγνάτιος ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐν εἰρήνῃ μέχρι τοῦ θανάτου (879). Ὅτε δὲ πάλιν ὁ Βασίλειος ἐπανήγαγεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Φώτιον, Σύνοδος Οἰκουμενικὴ συνελθοῦσα, εἰς ἣν παρίστατο καὶ Ἐπίτροπος τοῦ Πάπα, ἐπεκύρωσε τὴν τοῦ Φωτίου ἀνάρρησιν (1).

Οὕτω τὰ γεγονότα ταῦτα τὰ περὶ τὸν Ἰγνάτιον καὶ Φώτιον δὲν ἐπήνεγκον ὁριστικὸν σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν· ἀλλ' ἡ τοῦ Φωτίου σθεναρὰ πρὸς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν πολιτεία συνετέλεσεν εἰς τὸν βαθύτερον χωρισμὸν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ὡς δὲ εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 148), ὁ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως χωρισμὸς προήρχετο ἐκ γενικωτέρων ἱστορικῶν αἰτίων, εἰς ἃ νῦν προσετέθησαν καὶ οἱ λόγοι οἱ θρησκευτικοί, οἱ ἐπιτείναντες τὴν διάστασιν καὶ ἐπενεγκόντες μετά τινα χρόνον τὸ ὁριστικὸν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχίσμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

1. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών.

Ὁ Βασίλειος Α' κατήγετο ἀπὸ Θράκης, ἐκλήθη δὲ Μακεδών, διότι ἐγεννήθη ἐκ τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς Θράκης, ὅπερ ὑπήγετο εἰς τὸ Θέμα (ἤτοι τὴν διοικητικὴν περιφέρειαν) τὸ καλούμενον Μακεδονικόν(2). Ἦτο καταγωγῆς ἀσήμου (3), προήχθη δὲ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Μιχαὴλ

(1) Αἱ Σύνοδοι τοῦ 863 καὶ 879 λέγονται μὲν Οἰκουμενικαί, ἀλλὰ δὲν κατατάσσονται εἰς τὰς μεγάλας Οἰκουμενικὰς Συνόδους, αἵτινες εἰσὶν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ ὧν ἡ τελευταία ἐγένετο κατὰ τὸ 887 ἐν Νικαίᾳ.

(2) *Θέματα* ἐκαλοῦντο ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἡρακλείου αἱ μεγάλαι διοικητικαὶ περιφέρειαι τοῦ κράτους. Τὸ σύστημα τῆς κατὰ θέματα διαιρέσεως ἀντικατέστησε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸ τῆς κατὰ ἐπαρχότητας καὶ διοικήσεις διαιρέσεως, τὸ ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (σ. 66, σημ. 2).

(3) Βραδύτερον παρεδόθη ἄνευ ἱστορικῆς βάσεως ὁ λόγος ὁ περὶ καταγωγῆς τοῦ Βασιλείου ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἀρσακιδῶν βασιλέων τῆς Ἀρμενίας (σ. 11-12).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γ', οὗ ἦτο ἐν ἀρχῇ ἁπλοῦς ἱπποκόμος, ὢν καὶ ἀπαίδευτος· ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον διὰ φόνου. Ἀλλ' εἶχε φυσικὰς ἀρετὰς καὶ νοημοσύνην μεγάλην, ἧς παρέσχε δεῖγμα ἀφ' οὗ χρόνου ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καίσαρος. Βασιλεὺς δὲ γενόμενος ἔτι μᾶλλον ἐξηυγενίσθη ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ ἔδειξεν οὐχὶ μόνον σύνεσιν κυβερνητικήν, ἀλλὰ καὶ ἄλλας ἀρετὰς ἀληθῶς βασιλικάς. Ἀφοῦ δὲ κατέπαυσε ταχέως τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἔριδας καὶ τὴν πρὸς τὸν Πάπαν ῥῆξιν, καθ' ὃν τρόπον ἀφηγήθημεν, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἄμυναν τοῦ κράτους. Καὶ ἐσωτερικῶς μὲν ἐβελτίωσε τὴν διοίκησιν καὶ ἠνώρθωσε τὰ ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Γ' εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν περιελθόντα οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, εἶτα δὲ παρασκευάσας κατὰ τὸ ἐνὸν τὴν στρατιωτικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν τοῦ κράτους, διὰ τοῦ στόλου καὶ τοῦ ἀξιωτάτου ναυάρχου Ὡρύφα ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει καὶ ἐν πάσαις ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις ἐπικρατοῦσαν πειρατείαν τῶν Σαρακηνῶν, ἀποκαταστήσας συγχρόνως καὶ ἐν ταῖς ἀκταῖς τοῦ Ἀδρίου ἐν Δαλματίᾳ τὴν κυριαρχίαν τοῦ κράτους, καὶ ἐπανήγαγε τοὺς Σέρβους ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ ἐνεργήσας καὶ τὴν μεταξὺ αὐτῶν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀκολούθως ἐστράτευσεν εἰς Ἀσίαν ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ ἀράμενος κατ' αὐτῶν νίκην μεγάλην καὶ περιφανῆ ἐν τῇ παρὰ τὴν Μελιτηνὴν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου μάχῃ, ἀνεκτήσατο ἅπασαν σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐξησφάλισεν αὐτὴν ἐναντίον τῶν Ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν.

Ὁ Βασίλειος Α' ἐξέδωκε καὶ νομοθεσίαν Ἑλληνιστί, τὸν λεγόμενον «Πρόχειρον νόμον» (τῷ 870), τὴν «Ἀνακάθαρσιν τῶν νόμων» (τῷ 884) καὶ τὴν «Ἐπαναγωγὴν τῶν νόμων» (τῷ 885), δι' ὧν ἐν μέρει μετερρυθμίζετο ἡ Ἰουστινιάνειος νομοθεσία. Ἐπὶ τοῦ βασιλέως τούτου προσῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ οἱ ἐν Μαΐνῃ (Μάνῃ) τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὰς νοτίους κλιτύας τοῦ Ταϋγέτου οἰκοῦντες καὶ ἄχρι τότε τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν Ἑλληνικὴν θρησκείαν διατηρήσαντες Ἐλευθερολάκωνες. Ὁ Βασίλειος ἐτελεύτησε τῷ 886 καταλιπὼν τὸ κράτος μετὰ 19 ἐτῶν βασιλείαν εἰς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον αὐτοῦ Λέοντα Ϛ' ἐξωτερικῶς ἀσφαλὲς καὶ ἰσχυρόν, καὶ ἐσωτερικῶς, διοικητικῶς καὶ οἰκονομικῶς, εἰς ἀρίστην ἀναλόγως προελθὸν κατάστασιν.

2. Λέων Ϛ' ὁ Σοφὸς (886—912).

Ὁ Λέων Ϛ', ὁ ἐπικαλούμενος Σοφός, οὐχὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς σοφίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔννοιαν τῆς πρὸς τὰ κοινὰ γράμματα ἀσχολίας (1), οὐδαμῶς ἐφάνη βασιλεὺς ἀληθῶς *σοφός*. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ὑπῆρξε χαλαρὰ ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κράτους, ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικὸν παρημελήθησαν, ἡ διοίκησις περιῆλθεν εἰς χεῖρας ἀνικάνων καὶ ῥᾳδιουργῶν αὐλικῶν, αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἕνεκα ἀδυναμιῶν ἐν τῷ ἰδιωτικῷ αὐτοῦ βίῳ διετάραξε τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους. Καὶ εὐθὺς μὲν μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον ἐνήργησε τὴν διὰ συνόδου ἀρχιερέων ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἔξωσιν τοῦ Φωτίου (ὃς ἦν πρότερον διδάσκαλος αὐτοῦ ἐξυμνηθεὶς ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ δι' ἐπιγραμμάτων) δι' οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν ἢ μόνον ἵνα ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν νεώτερον (886-893) ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν τὸ 16 τῆς ἡλικίας ἔτος μόλις ἄγοντα Στέφανον. Μετά τινα δὲ χρόνον νυμφευθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τῆς τρίτης αὐτοῦ συζύγου καὶ τετάρτην γυναῖκα (896) παρὰ τὰ θέσμια τῆς Ἐκκλησίας, τὰ μὴ ἐπιτρέποντα τέταρτον γάμον, ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν πατριάρχην Νικόλαον τὸν Μυστικόν, τὸν διαδεξάμενον τὸν τοῦ Στεφάνου διάδοχον Ἀντώνιον Β' (893-895), ἄνδρα δίκαιον καὶ αὐστηρόν, μετ' ἀτρομήτου παρρησίας ἐπιβαλόντα ἐπιτίμιον τῷ τε βασιλεῖ καὶ τῇ ἐκ παρανόμου γάμου συζύγῳ.

Ὁ Λέων Ϛ' προβὰς νῦν εἰς τὴν βιαίαν ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ πατριαρχικοῦ ἔξωσιν τοῦ Νικολάου δὲν προυκάλεσε μὲν σφοδρὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐν τῷ κράτει ταραχάς, οἵας ὁ Βάρδας ἕνεκα τῆς βιαίας ἐξώσεως τοῦ Ἰγνατίου· διότι, ἐπικαλεσάμενος νῦν τὴν τοῦ Πάπα ἐπέμβασιν καὶ δοὺς αὐτῷ ἀφορμὴν νὰ ἀσκήσῃ καὶ ἐν Ἀνατολῇ δικαιοδοσίαν ὑπερτάτου τῆς Ἐκκλησίας ἄρχοντος, ἐδικαιώθη ὑπὸ τούτου· ἀλλ' ἠθικῶς κατεδικάσθη ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Λέων ἠναγκάσθη μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Νικόλαον εἰς τὸν θρόνον τὸν πατριαρχικὸν καὶ νὰ ἐξαιτήσηται παρ' αὐτοῦ συγγνώμην τῶν πεπραγμένων, νὰ ἐξορίσῃ δὲ τὸν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου (βασιλέως) ἐγκατασταθέντα καὶ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιήσαντα πατριάρχην Εὐθύμιον. Μετά τινα δὲ χρόνον ὁ Νικόλαος ἔλυσεν ὁριστικῶς τὸ ζήτημα τῆς τεταγαμίας διὰ συνόδου (921), ἀπαγορευτικὴν ἀπολύτως ἐκδούσης κατὰ ταύτης ἀπόφασιν. Τὸ μόνον ἀξιομνημόνευτον εἰρηνικὸν γεγονὸς τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος Ϛ' ἦτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ τῷ τελευταίῳ τῆς βασιλείας ἔτει γενομένη νέα ἔκδοσις τῆς «Ἀνακαθάρσεως τῶν Νόμων» (σελ. 193), κληθεῖσα «Βασιλικὰ» καὶ διαιρουμένη εἰς βιβλία ἑξήκοντα. Ἄλλως ἡ 26

(1) Οὗτος συνέθηκεν ὕμνους ἐκκλησιαστικοὺς ἐκ τῶν καλουμένων *Ἑωθινῶν*· Ἐποιήσατο δὲ καὶ νέαν ἔκδοσιν τῆς *Ἀνακαθάρσεως τῶν Νόμων*, κληθεῖσαν «Βασιλικὰ» (ἴδε κατωτέρω).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔτη διαρκέσασα βασιλεία τοῦ Λέοντος Ϛ' ἐπληρώθη πολέμων καὶ ἐπιδρομῶν βαρβαρικῶν γενομένων ὑπὸ Βουλγάρων, Ἀράβων καὶ Ρώσων.

3. Ὁ νέος Βουλγαρικὸς πόλεμος.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος Ϛ' ἐπανήρξαντο οἱ ἀπὸ τοῦ 813 λήξαντες πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος πόλεμοι τῶν Βουλγάρων. Νῦν δ' ὅμως οἱ πόλεμοι οὗτοι δὲν ἦσαν ἁπλῶς λῃστρικαὶ ἐπιδρομαὶ μεγάλαι ὡς αἱ μέχρι τοῦ 813, ἀλλά, καίπερ διατηροῦντες τὸν λῃστρικὸν ἐπιδρομικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα ἐν τῷ τρόπῳ τῆς διεξαγωγῆς, κατήντησαν φυλετικοί, ἐκ φυλετικοῦ μίσους κατὰ τῶν Ἑλλήνων προερχόμενοι, ἐν μέρει δὲ καὶ πολιτικοὶ πρὸς πολιτικοὺς ἀποβλέποντες σκοποὺς καὶ συμφέροντα πολιτικά.

Οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τοῦ ἔτους 814, καθ' ὃ ἔπαθον τὴν πανωλεθρίαν τῆς Μεσημβρίας, ἢ ἀπὸ τοῦ 817, ὅτε εἰρήνευσαν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, μέχρι τοῦ 893, ὅτε ἤρξατο ὁ νέος μέγας Βουλγαρικὸς πόλεμος, κατὰ τὸ ὑπερεβδομηκονταετὲς τοῦτο χρονικὸν διάστημα εἶχον ἀλλάξει ὁπωσοῦν τὸν πρότερον ὅλως βάρβαρον λῃστρικὸν βίον, ἐπιδιδόμενοι εἰς ἔργα εἰρηνικώτερα. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πρώτιστα ἡ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν πρόσοδος αὐτῶν γενομένη ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Γ' καὶ τοῦ πατριάρχου Φωτίου διὰ τῶν τούτου ἰδίως ἐνεργειῶν. Συμπίπτει δὲ τὸ γεγονὸς τοῦτο μετὰ τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ παρὰ πολλοῖς Σλαυϊκοῖς λαοῖς καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς Μοραυοῖς καὶ ἄλλοις νοτίοις Σλαυϊκοῖς λαοῖς. Δύο Ἕλληνες μοναχοί, καταγόμενοι ἐκ Θεσσαλονίκης, ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος, ἀπὸ ζήλου θρησκευτικοῦ ὁρμώμενοι καὶ μαθόντες τὰς γλώσσας τῶν εἰρημένων Σλαυϊκῶν λαῶν, ἐκήρυξαν ἐν τούτοις καὶ ἐν ἄλλοις πέραν τοῦ Δανουβίου οἰκοῦσι βαρβάροις (Πατσινάκοις) τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, καὶ μετέφρασαν τὴν Ἱερὰν Γραφὴν καὶ τὰ λειτουργικὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας βιβλία εἰς τὴν τότε κοινότερον παρὰ τοῖς νοτίοις Σλαύοις λαλουμένην Σλαβωνικὴν λεγομένην γλῶσσαν, σχηματίσαντες καὶ ἀλφάβητον τῆς γλώσσης ταύτης ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, τὸν καλούμενον *Κυριλλικὸν* (ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίλλου), οὗ ποιοῦνται χρῆσιν πάντες σήμερον οἱ ὀρθόδοξοι Σλαυϊκοὶ λαοί.

Ἀλλ' ἐν Βουλγαρίᾳ ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος διέδοσαν τὰ σπέρματα μόνον τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὸ δ' ὅλον ἔργον ἐξετελέσθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Φωτίου παρὰ τῷ ἡγεμόνι τῶν Βουλγάρων Βογόρει. Οὗτος δὲ βαπτισθεὶς καὶ λαβὼν τὸ ὄνομα Μιχαήλ, ὡς ἀναδόχου γενομένου τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Γ', συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστια-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νισμοῦ ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ. Ἡ ἐπὶ τοῦ Βασιλείου Β' γενομένη ἐμπέδωσις τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας παρὰ τοῖς Δαλμάταις καὶ τοῖς πρότερον (ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἤδη, σελ. 115, σημ.) κατ' ὄνομα ἁπλῶς προσελθοῦσιν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν Σέρβοις καὶ Κροάταις συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχυτέραν ἐπικράτησιν τῆς γέας θρησκείας καὶ ἐν ταῖς Βουλγαρικαῖς χώραις. Διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲ συνετελέσθη παρὰ τοῖς Βουλγάροις καὶ ἡ πρὸ πολλοῦ ἀρξαμένη καὶ προχωροῦσα ἐκσλαΰϊσις αὐτοῦ. Ὁ κυρίως Βουλγαρικὸς καλούμενος λαός, καθὰ πολλάκις εἴπομεν, δὲν ἦτο Σλαυϊκός, ἀλλὰ Τουρκικὸς ἢ Οὐννικός. Ἀλλ' ἡ Κάτω Μοισία, ἡ μεταξὺ δηλονότι τοῦ Δανουβίου καὶ τοῦ Αἵμου κειμένη χώρα, ἐν ᾗ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 7 μ. Χ. αἰῶνος ἐγκατέστησαν οἱ Βούλγαροι, εἶχε καταληφθῆ πρὸ τῆς τῶν Βουλγάρων ἐγκαταστάσεως ὑπὸ Σλαυϊκῶν λαῶν. Οὗτοι δὲ ὑποταχθέντες εἰς τοὺς Βουλγάρους ἐπέδρασαν κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν τῶν κατακτητῶν καὶ ἀφωμοίωσαν τούτους πρὸς ἑαυτούς. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ Βούλγαροι ἐγένοντο Χριστιανοί, εἶχον καταστῆ ἤδη Σλαῦοι τὴν γλῶσσαν. Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι ὁ πρῶτος Βούλγαρος χριστιανὸς ἡγεμὼν εἶναι καὶ ὁ πρῶτος Σλαυϊκὸν φέρων ὄνομα Βόγορις, ἐνῷ οἱ πρὸ τούτου γνωστοὶ ἡγεμόνες τῶν Βουλγάρων (Κουβράτ, Ἀσπαρούχ, Τέρβελις, Κροῦμμος) φέρουσιν ὀνόματα Τουρκικά. Ἤρξαντο δὲ νῦν νὰ φέρωσι τὸ πλεῖστον ὀνόματα χριστιανικὰ (Ἑβραϊκὰ ἢ Ἑλληνικὰ ἢ Ἑλληνορρωμαϊκά, Μιχαήλ, Συμεών, Σαμουήλ, Πέτρος, Ρωμανὸς) ἢ Σλαυϊκὰ (Βόρις ἢ Βόγορις, Βλαδίμηρος). Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τιμητικὴ προσωνυμία τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνων ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ *Χὰν* μετέστη νῦν εἰς τὸ Σλαυϊκὸν *Κνὰζ*=ἡγεμών, εἶτα δὲ εἰς τὸ ἐπίσης Σλαυϊκὸν ἢ βεβαρβαρωμένον Λατινικὸν Τσάρ (1).

Οἱ Βούλγαροι γενόμενοι Χριστιανοὶ ἀπέβαλον ὁπωσοῦν τὴν προτέραν ἀγριότητα τῶν ἠθῶν τὴν συνδεομένην μετὰ τῆς πρώην παχυλῆς κτισματολατρικῆς θρησκείας αὐτῶν, καὶ μετὰ βαρβάρων ταύτης μαγικῶν τελετῶν καὶ ἀνθρωποθυσιῶν. Ἤρξαντο δὲ νῦν μετερχόμενοι καὶ ἐμπορίαν καὶ ἔργα βιοτεχνικά, οἱ δὲ ἡγεμόνες καὶ εὐπατρίδαι αὐτῶν νὰ σπουδάζωσι καὶ γράμματα ἑλληνικά. Αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ πρώτου Χριστιανοῦ Βουλγάρου βασιλέως Συμεὼν ἐπαιδεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἐν μέσῳ τῆς οὕτω μεταβληθείσης ὑπὸ καθόλου ἔποψιν καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐπικρατούσης ἐπὶ 75 ἔτη εἰρήνης ὡς καὶ τοῦ τρόμου ὃν ἐνέπνεον εἰς τοὺς Βουλγάρους τὰ ὅπλα τὰ Ἑλληνικὰ ἀπὸ τοῦ 814, καὶ πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς ἐμπορίας, ἣν

(1) Τὸ Τσὰρ κατά τινας προῆλθεν ἐκ τοῦ Καῖσαρ (Κσὰρ, Τσάρ), ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην εἶναι λέξις Σλαυϊκή.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετήρχοντο, ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τῆς εἰρηνικῆς πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας συγκοινωνίας καὶ ἐπικοινωνίας. Καὶ ὅμως νῦν ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος Ϛ' ἀκριβῶς λόγοι μετ' ἐμπορικῶν συμφερόντων συνδεόμενοι ἔδοσαν ἀφορμὴν εἰς νέους μεγάλους μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων πολέμους, τάχιστα προσλαβόντας χαρακτῆρα πολέμων κατακτητικῶν, ἐντεῦθεν δὲ καὶ σφοδροῦ φυλετικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Οἱ Βούλγαροι διεξῆγον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου Α΄ καὶ Λέοντος Ϛ' ἐμπορίαν κατὰ γῆν ἐξικνουμένην ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους μέχρι τῶν ἔνδον τῆς Γερμανίας. Ἀλλ', ἐπειδὴ τὸ μόνον μέγα ἐμπόριον τῆς Εὐρώπης ὅλης ἦτο τότε ἡ Κωνσταντινούπολις, σπουδαιότατον τοῖς Βουλγάροις ἦτο νὰ ἔχωσιν ἐλευθέραν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν καὶ συναλλαγὴν πρὸς τὴν πόλιν ταύτην καὶ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Τὰ βαρέα δ' ὅμως τελωνιακὰ τέλη τὰ ἐπιβαλλόμενα τῇ Βουλγαρικῇ ἐμπορίᾳ καταχρηστικῶς ὑπὸ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ διεξαγόντων τὸ μονοπώλιον τῆς Βουλγαρικῆς ἐμπορίας Ἑλλήνων παρήγαγον σχέσεις ἐχθρικὰς μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Καὶ ὁ τῷ 993 ἡγεμονεύων ἐν Βουλγαρίᾳ συνετός, πεπαιδευμένος καὶ Ἑλληνομαθής, αὐτὸς δὴ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει παιδευθεὶς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα Συμεὼν (υἱὸς τοῦ Βογόρεως ἢ Μιχαὴλ Α', διαδεξάμενος ἐν τῇ ἀρχῇ τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν αὐτοῦ Βλαδίμηρον) ἤρξατο φοβεροῦ ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους πολέμου διαρκέσαντος, μετὰ μικρῶν διαλειμμάτων, ἔτη 36. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ Ἕλληνες καίπερ ἔχοντες κατὰ τὰ νῶτα τῶν Βουλγάρων ὡς συμμάχους τὸν φοβερὸν τότε καὶ ἄγριον Τουρκικὸν λαὸν τῶν Οὔγγρων ἢ Μαγιάρων (σελ. 160—61) καὶ τοὺς ἄλλους πέραν τοῦ Δανουβίου ἀγρίους Τουρκικοὺς λαοὺς Οὔζους, Πατσινάκους, ὡς καὶ τοὺς γνωστοὺς χριστιανοὺς Τούρκους Χαζάρους, τοὺς πιστοὺς πάντοτε συμμάχους τῶν Ἑλλήνων, πολλὰ δεινὰ ἔπαθον καὶ ἥττας ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Συμεών, ὅστις δὲν ἦρχε μόνον τῆς νῦν Βουλγαρίας, ἀλλὰ καὶ τῶν πέραν τοῦ Δανουβίου χωρῶν, τῆς νῦν Βλαχίας, Μολδαυΐας, Τρανσυλβανίας καὶ μέρους τῆς νῦν Οὐγγαρίας. Ὁ πόλεμος οὗτος, καθ' ὃν αἱ Βουλγαρικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐξετάθησαν καθ' ὅλας τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ κράτους μέχρι Πελοποννήσου, ἠπειλήθη δὲ καὶ αὐτὴ ἡ πρωτεύουσα, διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Λέοντος Ϛ΄ καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 929 ἐπελθόντος θανάτου τοῦ φοβεροῦ Συμεών.

4. Αἱ τῶν Σαρακηνῶν πειρατικαὶ ἐπιδρομαί.

Καθ' ὃν χρόνον αἱ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικαὶ χῶραι ἔπασχον φοβερὰς ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιδρομῆς καταστροφάς, πειρατικοὶ στόλοι Σαρακηνῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁρμώμενοι ἀπὸ Κρήτης, ἐνεργοῦντες ἐκ συμφωνίας πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐπιδρομεῖς, ἐνέσπειρον τὸν τρόμον, τὰς ἁρπαγὰς καὶ τὰς παντοίας καταστροφὰς καθ' ὅλας τὰς ἀκτὰς καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τῷ δὲ 904 πειρατικὸς στόλος Σαρακηνὸς μέγας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀρνησιθρήσκου Λέοντος τοῦ Τριπολίτου ἐκυρίευσε τὴν Θεσσαλονίκην, φοβερὰς ἐπενεγκὼν λεηλασίας καὶ μυριάδας ἀπαγαγὼν αἰχμαλώτων Ἑλλήνων ἐκ τῆς μεγάλης ταύτης, δευτέρας μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, πόλεως τοῦ κράτους.

Καὶ ἄλλαι δὲ πόλεις καὶ νῆσοι Ἑλληνικαὶ (ἰδίως ἡ Σάμος καὶ ἡ Λῆμνος) ἔπαθον καταστροφὰς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν. Οὗτοι ἀπεθρασύνοντο τοσοῦτον ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν, ὥστε διερχόμενοι διὰ τοῦ πειρατικοῦ αὐτῶν στόλου καὶ τὸν Ἑλλήσποντον αὐτὸν ἐλυμαίνοντο τὰς ἀκτὰς τῆς Προποντίδος, ἀπειλοῦντες καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν αὐτήν.

35. Ἡ ἐμφάνισις τῶν Ρὼς ἢ Ρώσων πειρατῶν.— Ἵδρυσις τοῦ Ρωσικοῦ κράτους.

Μεγάλη πειρατικὴ ἐπιδρομὴ ἐπὶ τοῦ Λέοντος Ϛ' ἐγένετο ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὑπ' ἄλλου τινὸς βορείου ἔθνους πειρατικοῦ. Οἱ νέοι πειραταὶ κατερχόμενοι ἀπὸ Βορρᾶ διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν τῆς Σκυθίας ἢ τῆς νῦν Ρωσίας εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον ἐπὶ ἀπειραρίθμων πειρατικῶν πλοίων, ὡς κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα οἱ Γότθοι (σελ. 10), ἔπλεον εἰς τὸν Θρᾳκικὸν Βόσπορον λυμαινόμενοι τὰς ἀκτὰς αὐτοῦ καὶ ἀπειλοῦντες αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ πειραταὶ οὗτοι, οἱ φέροντες παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς τὸ ὄνομα Ρὼς ἢ Ρῶσοι, εἰσὶν οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν Ρώσων καὶ ἱδρυταὶ τοῦ κράτους τοῦ Ρωσικοῦ.

Τὸ Ρωσικὸν κράτος ἱδρύθη ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν τῶν καταλαβόντων κατὰ τὸν 9 μ. Χ. αἰῶνα τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης. Τίνες ἦσαν οἱ Νορμανδοὶ οὗτοι, οἱ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους περιπλέοντες διὰ τοῦ πειρατικοῦ αὐτῶν στόλου πάσας τὰς Εὐρωπαϊκὰς παραλίους χώρας καὶ νήσους, ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ, καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῆς Μεσογείου, περὶ τούτων ἱκανὸς ἤδη ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Νῦν δὲ ὁ λόγος περὶ τῶν Νορμανδῶν τῶν ἱδρυσάντων τὸ Ρωσικὸν κράτος. Ἐν ταῖς ἀπὸ Σλαυϊκῶν (ἰδίως Ἀντικῶν) λαῶν οἰκουμέναις χώραις τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, τῆς πάλαι Σκυθίας, εἶχον ἱδρυθῆ περὶ τὰ μέσα τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἤρξαντο αἱ μεγάλαι ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον μεταναστεύσεις τῶν Σλαυϊκῶν λαῶν (ἴδε σελ. 57), δύο πόλεις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σλαυϊκαί, αἱ μόναι πόλεις ἐν τῇ Σκυθικῇ ἐρημίᾳ, ἡ μὲν περὶ τὸν Βορυσθένη ἢ Δάναπριν ποταμὸν καλουμένη Κίεβον, ἡ δὲ βορειότερον ταύτης Νοβογορὸδ (=Νεάπολις). Αἱ πόλεις αὗται κείμεναι ἐκτὸς καὶ ὕπερθεν τῆς μεγάλης ὁδοῦ τῶν διὰ τῆς νοτίου Ρωσίας γινομένων βαρβαρικῶν μεταναστεύσεων καὶ εἰσβολῶν καὶ χρησιμεύουσαι ὡς σταθμοὶ ἐμπορικοὶ τῆς ἀπὸ τῆς μέσης καὶ δυτικῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην καὶ ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Ἀσίαν διεξαγομένης ἐμπορίας, ἤνθησαν ταχέως καὶ κατὰ τὸν 8 αἰῶνα εἶχον προέλθει εἰς ἱκανὴν ἀκμὴν εὐημερίας καὶ πολιτικῆς προαγωγῆς, ἀναπτυξάσης καὶ θεσμούς τινας δημοκρατικούς. Ἀλλ', ὡς συμβαίνει ἐν τοιαύταις πολιτείαις, τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν ἐπηκολούθησαν καὶ ἐσωτερικαὶ ἔριδες. Ἐν Νοβογορὸδ δὲ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι πρὸς κατάπαυσιν τῶν πολιτικῶν ἐρίδων ἐπεκαλέσαντο τῷ 862 τὴν ἐπέμβασιν τῶν παρὰ τὴν Βαλτικὴν Νορμανδῶν. Οὗτοι δὲ ὑπὸ τρεῖς ἀρχηγοὺς Ροῦριχ, Σινάους καὶ Τρουβὼρ καταλαβόντες τὸ ἔτος ἐκεῖνο τὸ Νοβογορὸδ ἵδρυσαν ἐν αὐτῷ στρατιωτικὴν δυναστείαν ὑπὸ τὸν Ροῦριχ. Ταυτοχρόνως δὲ ἄλλα Νορμανδικὰ στίφη ὑπὸ ἀρχηγοὺς Ἀσκόλδ καὶ Δὶρ κατῆλθον τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς Κίεβον καὶ καταλαβόντες βίᾳ τὴν πόλιν ταύτην ἵδρυσαν ἐν αὐτῇ κράτος Νορμανδικόν. Καὶ οἱ Νορμανδοὶ οὗτοι ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ἀρχηγοὺς Ἀσκόλδ καὶ Δὶρ κατελθόντες μετὰ πειρατικοῦ στόλου 200 τροχαντήρων, ἤτοι μικρῶν πλοίων, διὰ τοῦ Δανάπρεως εἰς τὸν Εὔξεινον, ἐνεφανίσθησαν τῷ 865 εἰς τὸν Βόσπορον ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Γ' ὑπὸ τὸ ὄνομα Ρώς[1]. Ἀλλ' ὁ πειρατικὸς οὗτος τῶν Ρὼς στόλος διασκεδασθεὶς ὑπὸ τρικυμίας ἐπέστρεψεν οἴκαδε μετὰ πολλῶν ἀπωλειῶν, οὐδὲν συνηθεὶς νὰ πράξῃ ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πλὴν τῆς ἐπενεχθείσης εἰς τὰ ἐν τῷ Βοσπόρῳ προάστεια λεηλασίας.

Μετ' ὀλίγον ἐν αὐταῖς ταῖς χώραις τῶν Ρὼς ἢ Ρώσων σπουδαία ἐπῆλθε μεταβολὴ πραγμάτων. Ἀποθανόντος ἐν Νοβογορόδῳ τοῦ Ροῦριχ, ὁ τούτου συγγενὴς Ὀλέγ, ἐπίτροπος γενόμενος τῆς ἀρχῆς ὡς κηδεμὼν τοῦ Ἰγώρ, τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ροῦριχ, ὑπέταξε τοὺς ἐν Κιέβῳ Νορμανδοὺς ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἐκ τῶν δύο Ρωσικῶν κρατῶν τοῦ Νοβογορόδου καὶ τοῦ Κιέβου ἐδημιούργησεν ἐναῖον Ρωσικὸν κράτος ἐκταθὲν ἐν βραχεῖ μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὁ Ὀλὲγ δὲ

(1) Γενικῶς θεωρεῖται τὸ ὄνομα Ρὼς ἢ Ρῶσος ὡς αὐτὸ τὸ ὄνομα τῶν καταλαβόντων τὸ Νοβογόροδον καὶ Κίεβον Νορμανδῶν, ὄνομα δηλαδὴ Νορμανδικόν, ἤτοι Σκανδιναυϊκόν. Κατ' ἄλλην τινὰ γνώμην τὸ ὄνομα Ρὼς εἶναι Σλαυϊκόν, συγγενὲς πρὸς τὸ τῶν *Ρωξολανῶν* τῆς Σκυθίας, ἢ εἶναι αὐτὸ τὸ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀναφερόμενον ὄνομα Ρώς, τὸ διδόμενον εἴς τι Σκυθικὸν ἐπιδρομικὸν ἔθνος τὸ ἐπιδραμὸν τὴν Ἀσσυρίαν καὶ Συρίαν καὶ Παλαιστίνην περὶ τὰ τέλη τοῦ 7 μ. Χ. αἰῶνος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὗτος ὡς ἄρχων τοῦ Ρωσικοῦ κράτους ἐπῆλθε τῷ 906, διαρκοῦντος τοῦ φοβεροῦ Βουλγαρικοῦ πολέμου, μετὰ ἰσχυροῦ στόλου πειρατικοῦ ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ Λέοντος Ϛ΄ καὶ ἕνεκα τῆς ἀδρανείας καὶ ἀνικανότητος τοῦ βασιλέως τούτου διέπραξεν ἀνενοχλήτως λεηλασίας κατὰ τὸν Βόσπορον καὶ κατὰ τὰ προάστεια αὐτὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τότε δὲ πρῶτον οἱ Ρῶσοι ἠνάγκασαν τὸν Λέοντα νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην πρὸς τὸ Ρωσικὸν κράτος ἐπιτρέπουσαν τοῖς Ρώσοις νὰ ἐμπορεύωνται πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος καὶ νὰ διαμένωσιν ὡς ἔμποροι ἐπί τισιν ὅροις ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τοιαύτη περίπου ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἡ ἐξωτερικὴ καθ' ὃ ἔτος (912) ἐτελεύτησεν ὁ Λέων Ϛ΄, καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἑπταετῆ υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον Ζ΄.

6. Ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου Ζ΄ τοῦ Πορφυρογεννήτου μέχρι τοῦ ἔτους 945.

Τὸν Λέοντα Ϛ΄ διεδέξατο ὁ ἐκ τῆς τετάρτης γυναικὸς υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Ζ΄, Πορφυρογέννητος καὶ οὗτος ἐπικληθεὶς καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο κυρίως γνωστὸς γενόμενος ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ Κωνσταντῖνος ἦν ἑπταετὴς τὴν ἡλικίαν ὅτε ἐτελεύτησεν ὁ πατήρ, διετέλει δ' ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ πατραδέλφου θείου αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ καὶ τούτου τελευτήσαντος μετὰ ἓν ἔτος (913), ἀνέλαβε τὴν κηδεμονίαν ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ζωή. Μετ' ὀλίγον ὅμως καὶ ἡ Ζωὴ ἀφῃρέθη τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ, ὅστις κατέστησε τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὡς γαμβρὸν αὐτοῦ, δοὺς αὐτῷ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἑλένην, ἐγένετο δὲ καὶ συμβασιλεὺς αὐτοῦ (918). Ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο κατέστησε καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ συμβασιλεῖς· ὥστε νῦν πενταπλῇ βασιλεία διεῖπε τὰ τοῦ κράτους τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ ἐν τῇ συστάδι ταύτῃ τῶν πέντε βασιλέων τὴν ἐσχάτην θέσιν κατεῖχεν ὁ νομιμώτατος πάντων Κωνσταντῖνος Ζ΄. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους, ὅτε αὐτὸς ὁ Ρωμανὸς ἐξεβλήθη τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τῶν τριῶν υἱῶν αὐτοῦ (944), ὁ Κωνσταντῖνος ἀνδρωθείς, ἐνεργείᾳ τῆς φιλάρχου γυναικὸς αὐτοῦ Ἑλένης, ἐξέβαλε τῆς ἀρχῆς τοὺς ἀσεβεῖς σφετεριστὰς καὶ ἔμεινε μόνος κύριος τῆς ἀρχῆς (945) (1). Ἡ μέ-

(1) Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε μνηστεύσει τὸν τότε πενταετῆ υἱὸν αὐτοῦ Ρωμανὸν μετὰ τῆς τὴν αὐτὴν περίπου ἡλικίαν ἐχούσης θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἄνω Ἰταλίας Οὔγωνος Βέρθας. Ἡ Βέρθα εἶχε πεμφθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ πολλῆς ἀκολουθίας ἵνα ἀνατραφῇ ἐνταῦθα ὡς μέλλουσα σύζυγος τοῦ βασιλοπαίδος Ρωμανοῦ. Καθ' ὃν λοιπὸν χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος Ζ΄ ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς κηδεστὰς αὐτοῦ υἱοὺς τοῦ Ρωμανοῦ, ἐστηρίχθη πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς συνδρομῆς τῶν ἀνδρείων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χρι τοῦ 945 πενταρχία, ἐν ᾗ ἐπρώτευεν ὁ Ρωμανὸς Α', ὑπῆρξεν ἀτυχεστάτη καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἄμυναν αὐτοῦ. Ὁ φοβερὸς τῶν Βουλγάρων ἡγεμὼν ἦ τσάρος Συμεὼν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ϛ' ἐξηκολούθει τὰς καταστρεπτικὰς αὐτοῦ ἐπιδρομάς, μέχρι τῶν προθύρων αὐτῶν καὶ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκτείνων αὐτάς. Μόλις δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τὸν ἐπελθόντα τῷ 929 ἠδυνήθη νὰ ἀναπνεύσῃ ἡ πρωτεύουσα καὶ νὰ ἀνακουφισθῶσιν ἐκ τῶν συμφορῶν τοῦ φοβεροῦ ἐπιδρομικοῦ πολέμου αἱ Εὐρωπαϊκαὶ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους. Ἐν τοῖς αὐτοῖς δὲ χρόνοις ἐξηκολούθουν ἔτι αἱ πειρατικαὶ ἐπιθέσεις τῶν Σαρακηνῶν, εἰ καὶ οὗτοι τῷ αὐτῷ ἔτει, καθ' ὃ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκινδύνευσεν ἀπὸ τῶν Βουλγάρων (919), εἶχον πάθει δεινὴν κατὰ θάλασσαν ἧτταν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Τῷ δὲ 941 νέαν στρατείαν ἐποιήσαντο ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Ρῶσοι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ἴγὼρ τὸν υἱὸν τοῦ Ροῦριχ (σελ. 199) μετὰ χιλίων πλοίων. Ἀλλὰ νῦν κατώρθωσαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡγουμένου τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Θεοφάνους, διὰ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς *δρομώνων* (ἤτοι πλοίων εὐδρόμων) καὶ τῶν πυρφόρων πλοίων νὰ καταστρέψωσι τὸν Ρωσικὸν στόλον παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου. Τὰ λείψανα τοῦ καταστραφέντος στόλου κατέφυγον εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, ἐνταῦθα δὲ κατεστράφησαν καὶ αὐτά· καὶ τὰ πληρώματα δὲ τῶν πλοίων, ἅτινα ἔνοπλα εἶχον διασπαρῇ κατὰ τὰς ἀκτὰς ταύτας πρὸς προμήθειαν τροφῶν, κατεστράφησαν προσβληθέντα κατὰ γῆν ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Βάρδα, Φωκᾶ καὶ Κουρκούα. Ὁ Ἴγὼρ ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς ἀτυχοῦς αὐτοῦ στρατείας μετὰ 10 μόνον πλοίων.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ζ', διατελοῦντος ἔτι ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Ρωμανοῦ, ναυάρχου ἔτι ὄντος, σημαντικὰς ἤραντο νίκας τῷ 916 τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐναντίον τῶν Ἀράβων ὑπὸ τὸν γενναῖον στρατηγὸν Κουρκούαν. Ἀλλ' ὁ ἐν Εὐρώπῃ ἐπικίνδυνος καθιστάμενος Βουλγαρικὸς πόλεμος κατέστησε μετ' ὀλίγον ἀναγκαίαν τὴν ἐξ Ἀσίας ἀνάκλησιν τοῦ Κουρκούα καὶ τὴν συνομολόγησιν εἰρήνης πρὸς τὸν χαλίφην Μοκταδίρ. Εἰς τὴν πρεσβείαν τὴν Ἑλληνικήν, τὴν μεταβᾶσαν τότε εἰς τὸ Βαγδάτιον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἔκτακτος καὶ πρωτοφανὴς κατὰ τὴν λαμπρότητα ἐγένετο ὑποδοχὴ ὑπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Χαλίφου. Ἀλλ' ἡ τότε (917) συνομολογηθεῖσα εἰρήνη βραχὺ διήρ-

Φράγκων ἀκολούθων τῆς Βέρθας. Ἡ Βέρθα ἐτελεύτησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀλίγον χρόνον μετὰ τοὺς γάμους αὐτῆς πρὶν ἢ ἀνέλθῃ ὡς βασιλὶς εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κεσεν· ἀνανεωθέντος δὲ τοῦ πολέμου τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα προὐχώρησαν νικηφόρως εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, ὡς περὶ τούτου γενήσεται λόγος ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Τοιαῦτα τὰ κατὰ τὴν πρώτην τὴν πολυαρχικὴν περίοδον τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' γενόμενα.

3'. Ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀπὸ τοῦ 945 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (959).

Ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' μείνας μόνος κύριος τοῦ κράτους ἐβασίλευσε 14 ἔτη. Ἡ νέα αὕτη περίοδος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἱκανῶς ἰσχυρὰ καὶ ἔνδοξος. Καὶ δὲν ἦτο μὲν ὁ Κωνσταντῖνος ἀνὴρ ῥέκτης καὶ δραστήριος, οὔτε εἶχεν ἀρετὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἐξόχους, ἀλλ' ἦν λόγιος ὑφ' ἣν ἔννοιαν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, μεγάλην αἰσθανόμενος φιλοδοξίαν πρὸς τὸ συγγράφειν καὶ συγγράψας ἀληθῶς πολλὰ καὶ ποικίλης ὕλης συγγράμματα. Ἡ καθόλου δ' ὅμως κατάστασις τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη ἐν τῷ κράτει καὶ τῷ περὶ αὐτὸ πολιτικῷ κόσμῳ, ὥστε ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν καθίστατο ἰσχυρὸς καὶ σεβαστὸς τοῖς ξένοις λαοῖς καὶ ἡγεμόσι βασιλεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Παρὰ τὸν ἥκιστα πολεμικὸν χαρακτῆρα τοῦ βασιλέως ὑπῆρχον ἐν τῷ κράτει οὐκ ὀλίγοι ἄνδρες στρατιωτικοὶ ἐξόχου ἱκανότητος. Τοὐναντίον δὲ τὸ Ἀραβικὸν κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ χαλίφου Ἀλμουτασσὲμ περιῆλθεν, ὡς εἴπομεν καὶ θέλομεν ἔτι ἰδεῖ ἐφεξῆς, εἰς μεγάλην ἐσωτερικὴν ἀδυναμίαν καὶ πραγματικὴν ἀποσύνθεσιν· οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῦ Βασιλέως δὲν ἐπολέμουν κατὰ τοῦ ὅλου στρατοῦ τοῦ Χαλίφου, ἀλλὰ κατὰ τῶν κατὰ τόπους ἀντιτασσομένων αὐτοῖς στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν διοικητῶν ἢ Ἀμηρῶν (Ἀμηράδων) τῶν τόπων, οἵτινες εἶχον καταστῇ πραγματικοὶ κύριοι τῶν χωρῶν, ἃς ἐκυβέρνων ἐν ὀνόματι τοῦ Χαλίφου.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, μικρὰ ἀνάπτυξις στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἠδύνατο νὰ φέρῃ μεγάλας ἐπιτυχίας, ὡς πράγματι ἐγένετο. Οἱ στρατηγοὶ πολεμοῦντες ἐπιτυχῶς ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ ἐκυρίευσαν ἀπὸ τῶν Ἀράβων χίλια φρούρια ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ καὶ ἐν Μεσοποταμίᾳ. Ἐν Εὐρώπῃ δὲ οἱ Βούλγαροι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φοβεροῦ Συμεὼν δὲν ἐπανέλαβον τὰς ἐπιδρομάς, ἀρκουμένων τῶν βασιλέων αὐτῶν εἰς ὀλίγας χρηματικὰς δωρεάς, ἃς οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς ἔπεμπον αὐτοῖς. Τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἡ ἠθικὴ δύναμις, περιωπὴ καὶ αἴγλη ὑψώθη ἐνώπιον τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Καὶ μεγάλοι σύγχρονοι ἡγεμόνες λαῶν, ὁ μέγιστος τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ ἀρξάντων Οὐμμεϊάδων χαλιφῶν Ἀβδουρραχμὰν Γ' (σ. 180) καὶ ὁ ἰσχυρὸς βασιλεὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν Γερμανῶν Ὄθων Α', ὁ γενόμενος βραδύτερον καὶ αὐτοκράτωρ τοῦ ἁγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους (σ. 151), ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα συνάψωσι σχέσεις φιλικὰς πρὸς τὸν Ἕλληνα βασιλέα.

Ἀλλ' ἡ μάλιστα ἀξιομνημόνευτος πρὸς τοὺς ξένους ἡγεμόνας καὶ δυνάστας σχέσις τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' ἦτο ἡ πρὸς τὴν χήραν τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Ρώσου ἡγεμόνος Ἰγὼρ ἡγεμονίδα (1) Ὄλγαν, τὴν ἐπιτροπεύουσαν τότε τὸν ἀνήλικον τοῦ Ἰγὼρ υἱὸν καὶ διάδοχον Σβετοσλαῦον. Ἡ Ὄλγα ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 954 καὶ ἔτυχε τιμῶν, οἵαι προσῆκον εἰς ἡγεμόνας κράτους ὑποδεεστέρου καὶ ἡμιβαρβάρου. Σκοπὸς τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπισκέψεως τῆς Ὄλγας ἦτο νὰ ἴδῃ τὴν μεγάλην καὶ πολυύμνητον ἐν τοῖς βαρβάροις «βασιλικὴν πόλιν»(2), ὡς ὠνόμαζον αὐτὴν ἔκτοτε οἱ Ρῶσοι, καὶ νὰ συνάψῃ σχέσεις φιλικὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας βασιλεῖς· κατὰ δὲ τοὺς Ρώσους χρονογράφους καὶ νὰ βαπτισθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπερ καὶ ἐγένετο κατὰ τὰς Ρωσικὰς παραδόσεις, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες χρονογράφοι τῶν χρόνων τούτων οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ τῆς βαπτίσεως ταύτης. Ἀληθὲς ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ἡ Ὄλγα ἦτο χριστιανὴ καὶ τιμᾶται παρὰ τῶν Ρώσων ὡς πρώτη χριστιανὴ βασιλὶς καὶ ἰσαπόστολος, ὅπως παρ' ἡμῖν ἡ Ἁγία Ἑλένη. Ὑπῆρχον δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἱκανοὶ χριστιανοὶ ἐν Ρωσίᾳ, ἀλλὰ τὸ μέγα πλῆθος τοῦ ἔθνους, ἰδίως τῶν εὐγενῶν, τῶν βοϊάρων καλουμένων, ἦσαν ἔτι εἰδωλολάτραι, τοιοῦτος δὲ ἦτο καὶ ἔμεινε μέχρι τέλους καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τῆς Ὄλγας «μέγας ἡγεμὼν» Σβετοσλαῦος. Πρῶτον δὲ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σβετο-

(1) Καλοῦμεν *ἡγεμόνα* καὶ ἡγεμονίδα τοὺς τῶν Ρώσων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἄρχοντας καὶ οὐχὶ βασιλέας, διότι ἡ Σλαυϊκὴ τιμητικὴ προσωνυμία, ἣν φέρουσιν οὗτοι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, εἶναι τὸ *Κνιὰζ*=ἡγεμών, συνηθέστερον δὲ τὸ βελίκοϊ κνιάζ=μέγας ἡγεμὼν (μέγας δούξ), αὐτὴ δηλονότι ἡ τιμητικὴ προσωνυμία, ἣν φέρουσι τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν Τσάρων, ἀφ' οὗ χρόνου αὐτοὶ οἱ «μεγάλοι ἡγεμόνες» καλούμενοι ἄρχοντες τῆς Ρωσίας ἔλαβον τὴν προσωνυμίαν (ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16 αἰῶνος) Τσάροι, εἶτα δὲ (ἀπὸ τοῦ Πέτρου Α') καὶ αὐτοκράτορες (imperatores). Τσάροι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὧν ἀφηγούμεθα τὴν ἱστορίαν, ἐκαλοῦντο οἱ ἡγεμόνες τῆς Βουλγαρίας (τοῦ Συμεὼν πρῶτον, ὡς φαίνεται, λαβόντος τὴν προσωνυμίαν ταύτην). Σημειωτέον δὲ ὅτι ἅπαντες οἱ Ρῶσοι ἡγεμόνες ἀπὸ τοῦ Ροῦριχ μέχρι Ὄλγας φέρουσιν ὀνόματα Νορμανδικὰ ἢ Σκανδιναυϊκὰ (Ροῦριχ, Ὀλέγ, Ἰγώρ, Ὄλγα), ἀλλ' ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τῆς Ὄλγας Σβετοσλαύου πάντες ἔχουσιν ὀνόματα ἢ Σλαυϊκὰ ἢ Χριστιανικά.

(2) Ὡς γνωστόν, οἱ Ρῶσοι ἔκτοτε μέχρι νῦν καλοῦσι τὴν Κωνσταντινούπολιν *Τσαργρὰδ*=πόλιν τῶν Τσάρων, οὐχὶ θεωροῦντες αὐτὴν κληρονομίαν τῶν Τσάρων, ὡς κακῶς παρά τισιν ἐξηγεῖται τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ μεταφράζοντες ἁπλούστατα τὸ Ἑλληνικὸν «*βασιλεύουσα πόλις*» ἢ «βασιλεύουσα τῶν πόλεων». Ἐκαλεῖτο δὲ ἡ Κωνσταντινούπολις τότε ὑπὸ τῶν Ρώσων καὶ Miklagard=μεγάλη πόλις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σλαύου τούτου καὶ ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου τῆς Ὄλγας Βλαδιμήρου ὁ Χριστιανισμὸς ἐπεκράτησεν ἐν Ρωσίᾳ καὶ ἐγένετο ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους.

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπισκέψεως τῆς Ὄλγας αἱ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος σχέσεις τῶν Ρώσων κατεστάθησαν στενώτεραι καὶ ζωηρότεραι καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐν Ρωσίᾳ διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ Κωνσταντῖνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος, ἐφ' οὗ ταῦτα πάντα ἐγένοντο, ἐτελεύτησε τῷ 959 καταλιπὼν τὴν βασιλείαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ρωμανῷ.

8. Ρωμανὸς Β΄ (959—963 μ. Χ.).

Ὁ τέσσαρα μόνον ἔτη βασιλεύσας Ρωμανὸς Β΄ ἦτο μὲν ἀνὴρ ἀθλητικὸς τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα οὐχὶ ἀσθενής, ἀλλ' οὐχὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων πάνυ ἀντιληπτικὸς καὶ συνετὸς ἐπιμελητής. Οὐχ ἧττον ἡ βραχυχρόνιος βασιλεία τοῦ Ρωμανοῦ Β΄ ὑπῆρξεν ἐνδοξοτάτη εἰς τὸ κράτος ἕνεκα τῶν κατορθωμάτων τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν ἀνδρῶν τῆς βασιλείας ταύτης, ἐν οἷς ἐπρώτευσεν ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, υἱὸς τοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντος Βάρδα Φωκᾶ. Λαμπρὸν καὶ ἐνδοξότατον ἔργον τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἦτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη τῷ 960-961 πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης στρατεία, ἡ ὑπὸ λαμπροτάτης στεφθεῖσα ἐπιτυχίας. Ἡ νῆσος αὕτη, πρὸ 138 ἐτῶν κυριευθεῖσα (823) ὑπὸ Σαρακηνῶν Ἀνδαλουσίων ἢ Ἱσπανῶν πειρατῶν, διετέλει ἔκτοτε ὑπὸ τὴν πειρατικὴν δυναστείαν τὴν ἱδρυθεῖσαν ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ ἀρχιπειρατοῦ Ἀβουχαφὶζ (σελ. 185) φωλεὰ καὶ ὁρμητήριον τῶν ἀνὰ τὴν Μεσόγειον καὶ τὸ Αἰγαῖον πειρατικῶν στόλων καὶ στρατειῶν τῶν Σαρακηνῶν. Τῷ δὲ 960, ὅτε ἀνετέθη τῷ Νικηφόρῳ ἡ ἀρχηγία τῆς ἐναντίον τῆς ἐν τῇ νήσῳ πειρατικῆς δυναστείας στρατείας, ἦρχε τῆς νήσου ὁ ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀβουχαφὶζ ἀμίρης Ἀβδοὺλ-ἀζίζ. Ἡ πρωτεύουσα τοῦ νησιωτικοῦ Σαρακηνοῦ κράτους Χάνδαξ (τὸ νῦν Ἡράκλειον, οὕτω καλουμένη ἐκ τοῦ περὶ τὴν πόλιν χάνδακος, ἤτοι βαθείας τάφρου) ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ἐκυριεύθη μετὰ 8 μῆνας, κατελήφθησαν δὲ καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς νήσου. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐπέστρεψεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν βασιλεύουσαν, φέρων ἄπειρον λείαν ἐκ τῆς νήσου, ἣν εἶχον σωρεύσει ἐν αὐτῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον αἱ τοσαῦται ἐναντίον τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων καὶ νήσων πειρατικαὶ στρατεῖαι τῶν πειρατῶν δυναστῶν τῆς νήσου. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τελευταῖος Σαρακηνὸς δυνάστης τῆς νήσου συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἤχθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν μετὰ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ καὶ ἠκο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λούθησε τῷ θριάμβῳ τοῦ Νικηφόρου. Καὶ αὐτὸς μὲν ἔζησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἀνέσει καὶ τιμῇ διατηρῶν τὴν θρησκείαν αὐτοῦ, ἀλλ' οἱ παῖδες αὐτοῦ ἠσπάσαντο τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἀπετέλεσαν οἰκογένειαν λίαν ὀνομαστὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τοὺς ἑπομένους χρόνους (1).

Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ Νικηφόρος ἐδρέψατο νέας δάφνας νίκης στρατεύσας τῷ 961 εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ πολλὰς νίκας ἀράμενος κατὰ τῶν Ἀράβων τῶν πέραν τοῦ Εὐφράτου χωρῶν καὶ 60 κυριεύσας φρούρια. Ἐνῷ δὲ μετὰ τὰς μεγάλας ταύτας ἐπιτυχίας ἐπέστρεφεν ὁ Νικηφόρος εἰς τὴν πρωτεύουσαν (963), ἔτι ὄντος αὐτοῦ καθ' ὁδόν, ἐτελεύτησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ βασιλεὺς Ρωμανός, καταλιπὼν ὡς διαδόχους τῆς ἀρχῆς δύο ἀνηλίκους υἱούς, Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον, γεννηθέντας ἐκ τῆς Ἑλληνίδος γυναικὸς αὐτοῦ Θεοφανοῦς, ἣν εἶχε νυμφευθῇ μετὰ τὴν ἄτεκνον θανοῦσαν Βέρθαν (σελ. 200). Ὁ Νικηφόρος ἐλθὼν τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀνέλαβε, συμπράττοντος καὶ τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου, ἑνὸς τῶν ἁγιωτάτων, ἐναρετωτάτων καὶ συνετωτάτων πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, τὴν κηδεμονίαν καὶ ἐπιτροπείαν τῶν δύο παίδων ὡς θετὸς πατὴρ αὐτῶν ἀσκῶν τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἐν ὀνόματι αὐτῶν. Νυμφευθεὶς δὲ τότε καὶ τὴν χήραν βασίλισσαν καὶ νῦν βασιλομήτορα Θεοφανὼ ἀνηγορεύθη καὶ βασιλεύς, οὐδαμῶς παραβλαπτομένων τῶν δικαιωμάτων τῶν εἰρημένων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου, ἀμφοτέρων βασιλέων καὶ νῦν προσαγορευομένων. Οὕτω δὲ ἐπῆλθε κατάστασις πραγμάτων ἀσυνήθης μὲν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ἀλλ' ἄριστα συμβιβαζομένη μετὰ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἠθῶν τῶν τότε χρόνων καὶ τῆς καθόλου καταστάσεως τῶν τότε πραγμάτων ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει καὶ ἀποβαίνουσα σφόδρα ὠφέλιμος τῷ τε κράτει καὶ τῇ ἀρχούσῃ δυναστείᾳ τῇ βασιλικῇ, ἧς ἐσέβετο καὶ ἐφρούρει τὰ δίκαια ὁ Νικηφόρος διὰ τῆς συμβασιλείας αὐτοῦ.

---

(1) Ἡ ἐπὶ 138 ἔτη διαρκέσασα ἐν Κρήτῃ μωαμεθανικὴ ἐξουσία οὐ μόνον εἶχεν ἐκβαρβαρώσει τὴν νῆσον, ἀλλ' εἶχεν ἐξασθενώσει καὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐν αὐτῇ, πολλῶν τῶν κατοίκων γενομένων μωαμεθανῶν, τῶν δὲ Χριστιανῶν μὴ τηρούντων καθαρὰν τὴν χριστιανικὴν αὐτῶν πίστιν. Τότε δὲ μετέβη εἰς τὴν Κρήτην ὡς νέος ἱεραπόστολος ὁ Ὅσιος Νίκων ὁ ἐπικαλούμενος *Μετανοεῖτε* (ἕνεκα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γενομένου κηρύγματος) καὶ ἐργασάμενος τελεσφόρως πρὸς τὴν παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς διάδοσιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ πρὸς τὴν ἀναζωογόνησιν καὶ ἀνακάθαρσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Ὅσιος Νίκων, ὅστις τὸ αὐτὸ ἔργον τὸ ἱεραποστολικὸν ἐξετέλεσεν ὕστερον ἐπιτυχῶς καὶ παρὰ τοῖς Σλαύοις τοῦ Ταϋγέτου, τιμᾶται μέχρι νῦν ὑπὸ τῶν Κρητῶν ὡς ἰδιαίτερος προστάτης Ἅγιος τῆς νήσου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

9. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ὡς βασιλεύς.

Γενόμενος βασιλεὺς ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ὡς Νικηφόρος Β' νέας ἐπεχείρησε (964) στρατείας νικηφόρους ἐν Ἀσίᾳ ἐναντίον τῶν ἐν Κιλικίᾳ, Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ μωαμεθανῶν κατὰ τόπους Ἀμηρῶν, ἤτοι ἀνεξαρτήτων κατ' οὐσίαν διοικητῶν τοῦ Χαλίφου τοῦ Βαγδατίου. Ἐν Κιλικίᾳ ἀνεκτήσατο τὴν περίφημον ἱστορικωτάτην πόλιν Ταρσόν, ἥτις ἦν προπύργιον τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἐναντίον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἀνεκτήσατο δὲ κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην διὰ τοῦ στόλου τοῦ Ἑλληνικοῦ τὴν ἀπὸ τοῦ 7 ἤδη αἰῶνος κατὰ μέρος ὑπὸ Σαρακηνῶν κατεχομένην Κύπρον. Ἀφοῦ δὲ μετὰ νέων δαφνῶν ἐνδόξων νικῶν ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς στρατείας ταύτης εἰς τὴν βασιλεύουσαν (τῷ 965), ἦλθον ἐνταῦθα πρέσβεις τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Πέτρου ζητοῦντες παρὰ τοῦ βασιλέως τὰς καθυστερουμένας ἀπό τινος χρόνου χρηματικὰς δωρεάς. Εἴδομεν ὅτι οἱ Βούλγαροι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεὼν ἔπαυσαν τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν, ἀρκούμενοι εἰς τὰς χρηματικὰς δωρεάς, ἃς ἔπεμπεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς οὐχὶ ὡς φόρον, ἀλλ' ὡς χορηγίαν ἢ δῶρον διδόμενον παρ' ἰσχυροῦ καὶ πλουσίου βασιλέως πρὸς πένητα καὶ βάρβαρον ἡγεμόνα. Ἀλλ' ὁ Νικηφόρος Β' μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον εἶχε παύσει τὰς τοιαύτας δωρεάς. Καὶ νῦν ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων ἐξέλεξε στιγμὴν ἀκαταλληλοτάτην ἵνα ἀπαιτήσῃ διὰ πρέσβεων παρὰ τοῦ νικηφόρου καὶ τροπαιούχου ἐξ Ἀσίας ἐπιστρέψαντος βασιλέως δωρεὰν χρηματικὴν καὶ μάλιστα ὡς φόρον ὀφειλόμενον. Ὁ Νικηφόρος δεξάμενος τοὺς Βουλγάρους πρέσβεις, ἐν τῇ ὑπερηφάνῳ συναισθήσει τῆς δυνάμεως καὶ δόξης αὐτοῦ καθύβρισε τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν, καλέσας αὐτὸν «σκυτοτρώκτην καὶ διφθερίαν καὶ τρίδουλον ἐκ προγόνων», εἶπε δὲ ὅτι μετ' ὀλίγον ἔμελλε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὁ κράτιστος καὶ μέγιστος βασιλεὺς Ρωμαίων, ἵνα ἀποτίσῃ αὐτῷ μετ' ἀκριβείας τὸν φόρον, ἐξαγγέλλων ἀπειλὴν πολέμου κατὰ Βουλγάρων, εἰς ὃν ἤρξατο νὰ παρασκευάζηται.

Ἀλλ' ὁ πόλεμος οὗτος, πρὶν ἢ ἔτι ἄρξηται, ἔλαβεν ἀπροσδόκητον τροπὴν ἀπὸ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ γενόμενος Ἑλληνορρωσικός. Ὁ Νικηφόρος Β' δηλονότι, θέλων νὰ περατώσῃ ταχέως τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον, ἐπεζήτησε τὴν συμμαχίαν τοῦ τότε ἡγεμόνος τῶν Ρώσων Σβετοσλαύου προτρέπων αὐτὸν νὰ εἰσβάλῃ εἰς Βουλγαρίαν μετὰ στρατοῦ. Ὁ Σβετοσλαῦος ἐδέξατο προθύμως τὴν πρότασιν καὶ ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας καὶ εἰσβαλὼν εἰς αὐτὴν κατέλαβε μέγα μέρος τῆς χώρας. Ἀλλ' ὁ Σβετοσλαῦος μετ' ὀλίγον μετεβλήθη ἀπὸ συμμάχου εἰς πολέμιον. Διότι παρασυρθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πλεονεξίας καὶ κενοδοξίας καὶ ὑπὸ τῶν προδοτικῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ πρὸς αὐτὸν πεμφθέντος Ἕλληνος πρέσβεως, τοῦ πατρικίου Καλοκύρη, ἤθελε νὰ προσαρτήσῃ τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸ Ρωσικὸν αὐτοῦ κράτος. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ Σβετοσλαύου μετέβαλεν ἐντελῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως Νικηφόρου. Διότι οὗτος οὐδαμῶς ἀνεχόμενος τὴν ὑπὸ Ρώσων κατάκτησιν τῆς Βουλγαρίας, ὡς θεωρῶν τοῦτο κινδυνωδέστατον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, νῦν παρέστη ὡς προστάτης τῆς ὑπὸ Ρώσων ὑποτασσομένης Βουλγαρίας καὶ προέτεινε συμμαχίαν τῷ πρὸ μικροῦ ὑπ' αὐτοῦ καθυβρισθέντι ἡγεμόνι τῆς Βουλγαρίας Πέτρῳ. Οὗτος προθύμως ἐδέξατο τὴν πρότασιν τοῦ Νικηφόρου Β' καὶ ἔπεμψε πρεσβείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν (968). Ἀλλ' ἡ προσδοκωμένη νῦν Ἑλληνοβουλγαρικὴ ἐναντίον Ρώσων συμμαχία δὲν συνωμολογήθη, διότι ὁ μὲν Πέτρος τῆς Βουλγαρίας ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῷ ἔτει τούτῳ (968) πρὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς συμμαχίας, οἱ δὲ δύο υἱοὶ καὶ κληρονόμοι τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ Ρωμανὸς καὶ Βόρις συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ρώσων. Οὕτω τὸν κατὰ Ρώσων πόλεμον ἔμελλον νὰ ἀναλάβωσι μόνον οἱ Ἕλληνες. Ὁ πόλεμος ὅμως οὗτος δὲν ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Νικηφόρου Β', ἀλλ' ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, καὶ διὰ τοῦτο τὰ κατ' αὐτὸν ἐκτεθήσονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ βασιλέως τούτου. Ὁ δὲ Νικηφόρος ἔστρεψεν ἐν τῷ μεταξὺ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς ἄλλα μέρη.

Καθ' ὃν χρόνον τῷ 968 διέτριβον ἐν Κωνσταντινουπόλει Βούλγαροι πρέσβεις πρὸς συνομολόγησιν Ἑλληνοβουλγαρικῆς συμμαχίας, ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλος, ἀπὸ Δύσεως οὗτος, ἐπίσημος πρεσβευτής, πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος Α' τοῦ βασιλέως τῶν Γερμανῶν καὶ ἀπὸ τοῦ 965 αὐτοκράτορος τοῦ «ἁγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους». Ὁ πρεσβευτὴς οὗτος ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Κρεμώνης Λουϊτπράνδος καὶ πρὸ 20 ἐτῶν ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτὴς τοῦ βασιλέως τῆς Ἄνω Ἰταλίας Βερεγγαρίου Β'. Διὰ τῆς πρεσβείας ταύτης ἤθελεν ὁ Ὄθων Α' νὰ ἀναγνωρισθῇ παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας ὡς Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως, συγχρόνως δὲ νὰ προτείνῃ συνοικέσιον μεταξὺ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ (Ὄθωνος Β') καὶ μιᾶς τῶν θυγατέρων τοῦ Ρωμανοῦ Β' (ἀδελφῶν τῶν βασιλέων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου, Θεοφανοῦς καὶ Ἄννης). Ὁ Νικηφόρος ἀπέρριψεν ἀποτόμως ἀμφοτέρας τὰς αἰτήσεις, μὴ θέλων νὰ καλέσῃ τὸν Ὄθωνα *βασιλέα* ἢ αὐτοκράτορα Ρωμαῖον (σ. 152), ἀλλ' ἁπλῶς ὡς *ῥῆγα* τῶν Γερμανῶν, μὴ στέργων δὲ νὰ συνάψῃ συνοικέσιον πρὸς ἡγεμόνα καταπολεμοῦντα ἐν Ἰταλίᾳ τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα, ὀρεγόμενον δὲ καὶ τῶν ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ Ἑλληνικῶν κτήσεων ὡς προικὸς τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πεμφθη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σομένης νύμφης. Καὶ οὐ μόνον αἱ προτάσεις ἀπερρίφθησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ πρεσβευτὴς Λουϊτπράνδος ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἥκιστα εὐμενοῦς καὶ τιμητικῆς, μᾶλλον δὲ περιφρονητικῆς, ταχθεὶς εἰς θέσιν κατωτέραν ἐν ταῖς ἐπισήμοις τελεταῖς καὶ ἐν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ Βουλγάρου ἀπεσταλμένου. Πρὸς τούτοις ὁ Νικηφόρος Β΄ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἀκροάσει τῇ δοθείσῃ εἰς τὸν πρεσβευτὴν τοῦ Ὄθωνος ἐκάλεσε τοῦτον ἀσεβῆ καὶ τὸν πρεσβευτὴν αὐτοῦ κατάσκοπον. Ὡς πρὸς τὴν περὶ συνοικεσίου δὲ πρότασιν ἐδόθη αὐτῷ ἀπάντησις ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν πορφυρογεννήτου βασιλέως πορφυρογέννητος θυγάτηρ νὰ δοθῇ πρὸς γάμον εἰς ἀλλόφυλον ἄρχοντα (1). Ὁ Λουϊτπράνδος πολλὰς ὑποστὰς περιπετείας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνεχώρησεν ἔμπλεως ὀργῆς καὶ πικρίας, καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει, ἣν μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἔγραψε λατινιστὶ περὶ τῆς πρεσβείας αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὄθωνα, ἐξήμεσε μυρίας ὕβρεις ἐναντίον τοῦ βασιλέως Νικηφόρου καὶ τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ παντὸς ὅ,τι ἦν Ἑλληνικόν. Εἶναι δὲ ὁ Λουϊτπράνδος οὗτος (ὅστις ἦν ἐκ τῶν ὀλίγων τότε ἐν τῇ Δύσει λογίων τῶν χρόνων ἐκείνων) ὁ πρῶτος, μετὰ τοὺς ἀρχαίους Λατίνους, μισέλλην τῆς νέας Εὐρώπης, ὁ πρῶτος γράψας ἐν τῷ Μεσαίωνι κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ γενόμενος πρόδρομος τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων μισελλήνων Εὐρωπαίων συγγραφέων τῶν νεωτέρων χρόνων.

Τῷ αὐτῷ δ' ἔτει, καθ' ὃ ἦλθεν ὁ Λουϊτπράνδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτὴς τοῦ Ὄθωνος, οἱ δὲ Ρῶσοι ἐγένοντο κύριοι τῆς Βουλγαρίας, ὁ Νικηφόρος Β΄ ἐπεχείρησε νέαν ἐν Ἀσίᾳ ἐναντίον τῶν Μωαμεθανῶν στρατείαν στεφθεῖσαν καὶ ταύτην ὑπὸ λαμπροτάτης ἐπιτυχίας καὶ λαμπρυνθεῖσαν ἰδίως διὰ τῆς ἀνακτήσεως (969) τῆς μεγάλης καὶ ἐπισημοτάτης πόλεως τῆς Συρίας, τῆς πρὸ 330 περίπου ἐτῶν ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀφαιρεθείσης ἀπὸ τοῦ κράτους Ἀντιοχείας. Ὁ βασιλεύς, ὅστις

(1) Τοῦτο δ' ὅμως δὲν ἦτο ἀληθές. Διότι καὶ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἀνεψιὰ καὶ θετὴ θυγάτηρ ἐδόθη εἰς γάμον εἰς τὸν Στελίχωνα· καὶ ὁ Ἰούλιος Νέπως ἔδωκε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γάμον τῷ Ρικιμίρῳ. Πλὴν τούτου ὁ αὐτοκρατορικὸς οἶκος Κωνσταντινουπόλεως ἀγχιστείαν συνῆψε καὶ πρὸς τὸν οἶκον τῶν Σασσανιδῶν τῆς Περσίας καὶ ἀπὸ Χαζάρων ἔλαβε νύμφην (σ. 128) καὶ ἀπὸ Φράγκων (σ. 200, σημ.). Πρὸ μικροῦ δὲ καὶ ὁ Πέτρος ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων εἶχε νυμφευθῇ βασιλόπαιδα Ἑλληνίδα, τὴν θυγατέρα τοῦ Χριστοφόρου, ἑνὸς τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Ρωμανοῦ Α΄ τῶν συμβασιλευσάντων τούτῳ καὶ τῷ Κωνσταντίνῳ Ζ΄ (σ. 200). Ἡ θυγάτηρ τοῦ Χριστοφόρου δὲν ἦτο πορφυρογέννητος ἐκ πορφυρογεννήτου βασιλέως γεννηθεῖσα. Ἀλλὰ καὶ ἡ Θεοφανὼ καὶ ἡ Ἄννα, αἵτινες ἦσαν τοιαῦται, ἐδόθησαν μετ' ὀλίγον εἰς γάμον ἡ μὲν εἰς αὐτὸν τὸν ὁμώνυμον υἱὸν τοῦ Ὄθωνος Α΄, ἡ δὲ εἰς τὸν Ρῶσον ἡγεμόνα Βλαδίμηρον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως ταύτης, διατάξας καλῶς τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἐκπόρθησιν αὐτῆς, εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς Κωνσταντινούπολιν, παρεσκευάζετο εἰς τὸν κατὰ τῶν Ρώσων πόλεμον, ὅτε στυγερὰ συνωμοσία ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου. Τῆς συνωμοσίας ψυχὴ ἦτο ἡ ἀσεβὴς χήρα τοῦ Ρωμανοῦ καὶ ἡ νῦν βασιλὶς καὶ βασιλομήτωρ Θεοφανώ, εἰς ἣν εἶχεν ἀποδοθῇ καὶ ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Ρωμανοῦ Β′, μετέσχε δὲ ταύτης καὶ αὐτὸς ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Νικηφόρου καὶ ἐν τῇ πολεμικῇ σχολῇ τούτου λαμπρότατος στρατηλάτης ἀναδειχθεὶς Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς, ὅστις εἶχεν ἑλκύσει ἐφ' ἑαυτὸν καὶ τὰ βλέμματα τῆς ἡδυπαθοῦς Θεοφανοῦς.

Ὁ φόνος τοῦ Νικηφόρου Β′ ἐτελέσθη ἀπανθρωπότατα, τῶν συνωμοτῶν κατασφαξάντων ἐν μεσονυκτίοις ὥραις τὸν προσευχόμενον τὴν ὥραν ἐκείνην βασιλέα. Μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ φόνου ὁ Ἰωάννης ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν.

10. Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς (969—976).

Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης Τσιμισκῆς διὰ φρικώδους βασιλοκτονίας ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἀλλ' ἡ ἀσεβὴς πρωτεργάτις καὶ συνεργάτις τῆς μιαιφονίας Θεοφανὼ δὲν ἐδρέψατο τοὺς καρποὺς τῆς βδελυρᾶς αὐτῆς κακουργίας. Ὁ ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου καθήμενος πατριάρχης Πολύευκτος, ὁ αὐστηρὸς καὶ ἀτρόμητος ἐν τῇ ἐπιτελέσει τοῦ καθήκοντος ἀνήρ, καθ' ἣν ὥραν ἐνεφανίσθη ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ὁ Ἰωάννης ἵνα στεφθῇ, ἐπέβαλεν αὐτῷ ὡς ὅρον τῆς στέψεως τὴν ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἀπομάκρυνσιν τῆς Θεοφανοῦς καὶ τὴν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως παῦσιν πάσης πρὸς αὐτὴν σχέσεως, ἔτι δὲ καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν δικαιωμάτων τῶν μικρῶν βασιλέων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἰωάννης ἐστερεώθη ἐπὶ τοῦ θρόνου προστάτης ἁπλοῦς καὶ συμβασιλεὺς γενόμενος τῶν νομίμων κληρονόμων τῆς βασιλείας. Ἡ δὲ ἑπταετὴς βασιλεία τοῦ Ἰωάννου, οὖσα συνέχεια τῆς ἐνδόξου βασιλείας τοῦ Νικηφόρου Β′, ἐπλήρωσε νέας σελίδας τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας μεγαλουργημάτων καὶ δόξης.

Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς εὑρὼν κατὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἄνοδον τὴν Βουλγαρίαν κατεχομένην ὑπὸ Ρώσων καὶ θεωρῶν ὡς πρωτίστου καὶ ἀπαραίτητον ἔργον αὐτοῦ τὴν ἐκ τῆς χώρας ταύτης ἐξέλασιν τῶν ἐπικινδύνων τούτων καὶ πλεονεκτιστάτων ἔκτοτε φανέντων πολεμίων, ἤθελε νὰ διεξαγάγῃ τὸν κατὰ τῶν Ρώσων ἔκδημον τοῦτον καὶ ἐπιθετικὸν πόλεμον ἄνευ οἱουδήποτε ἄλλοθεν περισπασμοῦ. Διὰ τοῦτο, ἐν ἀντιθέσει πρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν προκάτοχον αὐτοῦ Νικηφόρον, μετῆλθε πρὸς τὸν Ὄθωνα Α′ φιλικὴν πολιτικήν. Καὶ δὲν ἀνεγνώρισε μὲν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα, ἀλλ' ὅτε ὁ Ὄθων ἔπεμψε νέαν πρεσβείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα συγχαρῇ τῷ βασιλεῖ ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀνόδῳ, ἀνανεώσῃ δὲ συγχρόνως τὴν περὶ ἀγχιστείας πρότασιν, ἐπέτρεψεν ἵνα ἡ πρεσβυτέρα τῶν δύο πορφυρογεννήτων βασιλοπαίδων, ἡ τῇ μητρὶ ὁμώνυμος Θεοφανώ, δοθῇ εἰς τὸν ὁμώνυμον υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ὄθωνος Α′. Μετὰ μεγάλης καὶ μεγαλοπρεποῦς ἀκολουθίας ἀνεχώρησεν ἡ περίπυστος νύμφη ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα ἐν Ρώμῃ ἐτελέσθησαν (972) οἱ γάμοι αὐτῆς μετὰ τοῦ διαδόχου τοῦ βασιλικοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Δύσεως. Διὰ τοῦ γάμου δὲ τούτου συνήφθησαν, ὡς ἐρρήθη ἤδη (σελ. 153), σχέσεις στενώτεραι μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ τῆς Γερμανίας.

Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἤρξατο ὁ Ἰωάννης τοῦ κατὰ Ρώσων πολέμου, ὅστις ἦτο πόλεμος ἐνταυτῷ καὶ κατὰ Βουλγάρων, διότι ἐξ ἀνάγκης νῦν οὗτοι ἐπολέμουν μετὰ τῶν Ρώσων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων.

11. Ὁ μέγας Ἑλληνορρωσικὸς πόλεμος τοῦ 971. — Κατάλυσις τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 971 ἀνεχώρησεν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ στρατοῦ οὐχὶ μὲν λίαν πολυπληθοῦς, ἀλλ' ἰσχυρῶς ὠργανωνου καὶ στόλου μέλλοντος διὰ τοῦ Εὐξείνου νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Δανούβιον. Ταχὺς καὶ ὁρμητικὸς ὑπερβὰς καὶ σχεδὸν ἀπαρατήρητος ὑπὸ Ρώσων καὶ Βουλγάρων ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τὸν Αἷμον ἐπῆλθε ραγδαῖος ἐναντίον τοῦ κυριωτάτου φρουρίου τῆς Βουλγαρίας Πραισθλαύας (ἢ Περθσλαύας), ἔνθα εὑρίσκοντο ὁ τοῦ Σβετοσλαύου ἀρχιστράτηγος Σφέγγελος, οἱ δύο Βούλγαροι ἡγεμόνες καὶ ὁ προδότης Ἕλλην πρεσβευτὴς Καλοκύρης. Καὶ οὗτοι μὲν ἔφυγον εὐθὺς πρὸς τὸν ἐν Δοροστόλῳ (νῦν Σιλιστρίᾳ) τότε μένοντα Σβετοσλαῦον, οἱ δὲ περὶ τὸν Σφέγγελον Ρῶσοι ἀντέταξαν κρατερὰν ἄμυναν ἐναντίον τῶν γενναιότατα ἐπιτιθεμένων Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἡ Πρεθσλαύα κατελήφθη ταχέως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· τῶν δὲ Ρώσων ἄλλοι μὲν ἠχμαλωτίσθησαν, ἄλλοι δὲ κατέφυγον εἰς τὸ Δορόστολον· ἐπίσης ἠχμαλωτίσθη καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ Βουλγάρων ἡγεμόνων ὁ Ρωμανός. Νῦν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὥρμησεν ἀπὸ Πρεθσλαύας εἰς τὸ Δορόστολον, καθ' ὃν χρόνον καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἰσελθὼν εἰς τὸν Δανούβιον ἀπέκλειεν ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ ποταμοῦ τὸ φρούριον. Ὁ Σβετοσλαῦος πολιορκηθεὶς οὕτως ἐν Δοροστόλῳ, μετὰ καατερὰν ἔφοδον τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἑλλήνων, ἐν οἷς διεκρίθη ὁ τότε ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στρατῷ ὡς Ἕλλην (χριστιανὸς γενόμενος) ὑπηρετῶν υἱὸς τοῦ αἰχμαλωτισθέντος τελευταίου Ἀμίρου τῆς Κρήτης Ἀβδοὺλ-ἀζίζ, καλούμενος Κωνσταντῖνος Ἀνεμᾶς, φονεύσας τὸν γενναιότατον Ρῶσον πολέμαρχον Ἴκμορα ἠναγκάσθη νὰ προτείνῃ τῷ βασιλεῖ τὴν συνομολόγησιν εἰρήνης. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ πρῶτον νῦν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἦλθον εἰς συνέντευξιν ἐν τῷ Δανουβίῳ ἐπὶ σχεδίας τινὸς Ἕλλην βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ καὶ Ρῶσος ἡγεμὼν ἢ μέγας ἡγεμών (ὁ ἔσχατος τῶν εἰδωλολατρῶν Ρώσων ἡγεμόνων). Συνωμολογήθη δὲ ἡ εἰρήνη ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἵνα οἱ Ρῶσοι ἐκκενώσωσιν ἐντελῶς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ρωσίαν φέροντες μεθ' ἑαυτῶν ὅσα εἶχον λάφυρα. Ἀλλὰ καὶ τὰ λάφυρα ταῦτα, ἅτινα ἔμενον οὕτω τὸ μόνον εἰς τοὺς Ρώσους κέρδος, ἀπέβησαν ὀλέθρια εἰς αὐτούς. Διότι ἕνεκα τούτων προσεβλήθησαν οἱ Ρῶσοι κατὰ τὴν ἐπάνοδον, διερχόμενοι διὰ τῆς Μολδαυΐας, ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα οἰκοῦντος τότε Τουρκικοῦ ἔθνους τῶν Πατσινάκων καὶ ἐν τῇ προσβολῇ ταύτῃ οὐ μόνον τὰ λάφυρα ἀπώλοντο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Σβετοσλαῦος ἀπώλεσε τὴν ζωήν.

Ὁ δὲ Ἕλλην βασιλεὺς αἰχμαλώτους πέμψας νῦν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀμφοτέρους τοὺς Βουλγάρους ἡγεμόνας καὶ μείνας μόνος κύριος τῆς Βουλγαρίας δὲν ἐπέτρεψε πλέον νὰ διορισθῇ Βούλγαρος ἡγεμών, ἀλλὰ καταλύσας τὴν Βουλγαρικὴν μοναρχίαν καὶ κατ' οὐσίαν μεταβαλὼν τὴν χώραν εἰς Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, διῄρεσεν αὐτὴν εἰς ἑπτὰ τοπαρχίας κυβερνωμένας ὑπὸ ἰδίων τοπαρχῶν ἢ, ὡς καλοῦνται Σλαυϊστί, βοεβοδῶν, ἢ *κομήτων*, ὡς ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν.

Τοιοῦτον ἔνδοξον τῷ Ἑλληνικῷ κράτει πέρας ἔλαβεν ὁ μέγας Ἑλληνορρωσικὸς ἐν Βουλγαρίᾳ πόλεμος.

12. Οἱ κατὰ Ἀράβων πόλεμοι τοῦ Τσιμισκῆ καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν κατὰ Ρώσων καὶ Βουλγάρων πόλεμον ἀνέλαβεν ὁ Ἰωάννης τὴν συνέχισιν τῶν κατὰ Ἀράβων τῆς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας ἐνδόξων στρατειῶν τοῦ Νικηφόρου Β'. Καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δὲ τούτοις πολὺν ἔδειξεν ὁ βασιλεὺς ἡρωϊσμόν ἅμα δὲ καὶ στρατηγικὴν δεξιότητα καὶ πολλὰς καὶ λαμπρὰς ἤρατο νίκας, πολλὰς κυριεύσας πόλεις καὶ φρούρια καὶ καταλαβὼν πρὸς τῇ ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου ἀνακτηθείσῃ ἤδη καθ' ὁλοκληρίαν βορείῳ Συρίᾳ, καὶ μέγα μέρος τῆς νοτίου Συρίας καὶ ἰδίως τὴν μεγάλην καὶ περίφημον πόλιν Βηρυτόν. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Βηρυτοῦ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα παρασκευα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σθῇ εἰς νέαν ἐρρωμενεστέραν ἔτι στρατείαν ἐν Ἀσίᾳ, σκοπῶν νὰ ἐκτείνῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Παλαιστίνην, ν' ἀνακτήσηται τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλὴμ καὶ ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸ κράτος ἐν Ἀσίᾳ τὰ σύνορα, ἅτινα εἶχεν ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου πρὸ τῆς μωαμεθανικῆς εἰσβολῆς. Ἀλλ', ἐνῷ τοιαῦτα μεγαλουργὰ μελετῶν σχέδια ἐπέστρεφεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἀπέθανεν (976) κατὰ τὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπάνοδον, δηλητηριασθεὶς καθ' ὁδὸν ὑπὸ τοῦ ἀρχιθαλαμηπόλου Βασιλείου, οὗτινος εἶχεν ἀνακαλύψει καθ' ὁδὸν τὰς μεγάλας πρὸς ζημίαν τοῦ κράτους οἰκονομικὰς καταχρήσεις καὶ σφετερισμούς.

13. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025).

Ὁ Βασίλειος Β', ὅστις ἑπταετὴς ἤδη εἶχεν ἀναγορευθῇ βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ρωμανοῦ Β', ἀλλὰ διετέλει ὡς καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ συμβασιλεὺς ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῶν συμβασιλέων Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, νῦν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ, εἰκοσαετὴς ἤδη ὤν, ἔμεινε μόνος κατ' οὐσίαν κυβερνήτης τοῦ κράτους, ἔχων τιμητικῶς καὶ κατ' ὄνομα συμβασιλέα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς δὲ τῆς νέας ταύτης περιόδου τῆς βασιλείας αὐτοῦ περιεπλάκη ὁ Βασίλειος εἰς μέγαν καὶ ἀτελεύτητον πρὸς τοὺς Βουλγάρους πόλεμον, διαρκέσαντα μετὰ μικρῶν διαλειμμάτων 42 ἔτη. Οἱ Βούλγαροι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ, καταλύσαντες τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἐπιβληθὲν αὐτοῖς σύστημα κυβερνήσεως (ἀφοῦ ἐδραπέτευσαν καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς αἰχμάλωτοι μένοντες Βόρις καὶ Ρωμανὸς) ἀνηγόρευσαν ἡγεμόνα, ἤτοι τσάρον, τὸν τέταρτον υἱὸν ἑνὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ διορισθέντων βοεβοδῶν (τοῦ Σίσμαν) καλούμενον Σαμουήλ. Ὁ Σαμουὴλ εἰσβαλὼν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ εἰς τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν κατέστησεν ἕδραν τοῦ κράτους αὐτοῦ τὴν Ἀχρίδα καὶ δεινὰς ἐντεῦθεν ἐπεχείρησεν ἐπιδρομὰς καθ' ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου μέχρι Πελοποννήσου. Ἐσκόπει δὲ νῦν ὁ Σαμουὴλ οὐδὲν πλέον οὐδὲν ἔλαττον ἢ νὰ καταλύσῃ ἐντελῶς τὸ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὸν κράτος καὶ νὰ ἱδρύσῃ κράτος Βουλγαρικόν, περιλαμβάνον πᾶσαν τὴν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Ἐν τῇ ἐκτελέσει δὲ τοῦ σχεδίου τούτου εὑρὼν ὁ Σαμουὴλ τὸν Βασίλειον περισπώμενον ἐν Ἀσίᾳ ὑπὸ τῆς ἐπικινδυνωδεστάτης ἐνταῦθα ἀποστασίας τοῦ στρατηγοῦ Σκληροῦ, κατέλαβεν εὐχερῶς Μακεδονίαν, Ἤπειρον τήν τε παλαιὰν (τὴν κυρίως Ἤπειρον) καὶ τὴν νέαν (τὴν νῦν Ἀλβανίαν) καὶ τῆς Θεσσαλίας τὸ πλεῖστον. Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται τοῦ Σα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μουήλ, ἡ κατάληψις χωρῶν ἀκραιφνῶς Ἑλληνικῶν καὶ ὁ ἐπιδιωκόμενος ὑπ' αὐτοῦ τελικὸς σκοπὸς τοῦ πολέμου ἔδοσαν εἰς τοῦτον χαρακτῆρα φυλετικοῦ ἀνταγωνισμοῦ φανατικωτάτου καὶ μακροχρονίου καὶ πεισματωδεστάτης αἱματηρᾶς πάλης, ὀλεθριωτάτης ἀποβάσης τε τοῖς Βουλγάροις. Τὰς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου ἐπιτυχίας τοῦ Σαμουὴλ διεδέξαντο ἥτται καὶ ἀποτυχίαι εὐθὺς ὡς ὁ Βασίλειος ἀπαλλαγεὶς τῶν ἐν Ἀσίᾳ περισπασμῶν ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὁλόκληρον ἐπὶ τὸν Βουλγαρικὸν πόλεμον, ἐπιτιθέμενος πανταχοῦ καὶ αὐτός, καὶ διὰ τῶν ἱκανωτάτων στρατηγῶν αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ, καὶ ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ ἐν Ἠπείρῳ, καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ. Διότι ὁ πόλεμος λαβὼν εὐρυτάτας διαστάσεις διεξήγετο καθ' ἁπάσας τὰς ἀπὸ τοῦ Δανουβίου μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τῶν Θερμοπυλῶν χώρας. Τέλος μετὰ πολλὰς ἑκατέρωθεν νίκας καὶ ἥττας καὶ ἀμφιρρόπους μάχας ἐγένετο τῷ 996, εἰκοστῷ ἔτει τοῦ πολέμου, ἡ μεγάλη περὶ τὸν Σπερχειὸν μάχη, ἐν ᾗ τῶν Βουλγάρων μὲν στρατηγοῦντος αὐτοῦ τοῦ Σαμουήλ, τῶν δὲ Ἑλλήνων τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Νικηφόρου τοῦ Οὐρανοῦ, ἔπαθον πανωλεθρίαν οἱ Βούλγαροι, ἐτραυματίσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Σαμουήλ. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἀποχωρησάντων ὁλοσχερῶς τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῶν νοτιωτέρων Ἑλληνικῶν χωρῶν Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου, ὁ πόλεμος περιωρίσθη κυρίως εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Νέαν Ἤπειρον καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν (τὴν μεταξὺ δηλονότι τοῦ Δανουβίου καὶ τοῦ Αἵμου χώραν). Πολλαὶ πάλιν συνεκροτήθησαν μάχαι ἐν ταῖς χώραις ταύταις, ἀποβᾶσαι τὸ πλεῖστον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, πολλὰ φρούρια ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχόμενα μετὰ πεισματώδη καὶ φανατικὴν ἀντίστασιν ἐξεπορθήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἑωσοῦ τῷ 1014, τριακοστῷ ὀγδόῳ ἔτει τοῦ πολέμου, ἐπῆλθεν ὁριστικὴ τροπὴ τῶν πραγμάτων. Τῷ ἔτει τούτῳ ὁ Σαμουὴλ ἡγούμενος στρατοῦ Βουλγαρικοῦ πεντεκαίδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐκυκλώθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ θέσιν Κλειδίον· καὶ αὐτὸς μὲν κατώρθωσε νὰ φύγῃ ἔφιππος, ἀλλ' ὁ στρατὸς αὐτοῦ παρεδόθη ὁλόκληρος εἰς τὸν βασιλέα. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Βασίλειος, θέλων νὰ δώσῃ παράδειγμα αὐστηρὸν τοῖς Βουλγάροις, ἔπεμψεν εἰς τὰ ἴδια τοὺς Βουλγάρους τούτους αἰχμαλώτους, ἀφοῦ ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντων, καταλιπὼν μόνον τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν εἰς ἕνα ἐπὶ ἑκάστης ἑκατοντάδος, ἵνα χρησιμεύσῃ οὗτος ὡς ὁδηγός. Τῇ καταστροφῇ ταύτῃ ἐπηκολούθησε ταχὺς ὁ θάνατος τοῦ Σαμουήλ. Ὁ τοῦ Σαμουὴλ υἱὸς καὶ διάδοχος Γαβριὴλ ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν βασιλέα. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς σκοπῶν νὰ καταλύσῃ ὁλοσχερῶς καὶ τὸ νέον Βουλγαρικὸν κράτος, οὐδεμίαν δεχόμενος ὑποταγήν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξηκολούθει τὸν πόλεμον μέχρι τελείας καταλήψεως πασῶν τῶν ὑπὸ Βουλγάρων ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς κατεχομένων χωρῶν. Οὕτω δὲ ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1019, ὅτε πάντες οἱ Βούλγαροι ἀρχηγοὶ ἢ ἐφονεύθησαν ἢ παρεδόθησαν, κατελύθη ἐντελῶς τὸ Βουλγαρικὸν κράτος καὶ ἡ Βουλγαρία ἅπασα ἐγένετο ἁπλῶς ἐπαρχία τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, κυβερνωμένη ὑπὸ διοικητῶν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως πεμπομένων. Μέρος τῶν αἰχμαλωτισθέντων Βουλγάρων διεσπάρη εἰς τὰς Ἀσιατικὰς κατὰ τὰ ὄρια τῆς Μηδίας χώρας, οἱ δὲ λοιποὶ Βούλγαροι ἐγένοντο εἰρηνικοὶ ὑπήκοοι τοῦ κράτους. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β′ μετὰ τὴν ἐντελῆ περάτωσιν τοῦ πολέμου μετέβη ἀπὸ Ἀχρίδος διὰ Μακεδονίας, πανταχοῦ εὐφημούμενος, εἰς τὰς νοτίους Ἑλληνικὰς χώρας, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν διὰ τοῦ ἐν Πειραιεῖ ἀναμένοντος αὐτὸν Ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐν Ἀθήναις γενόμενος ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐν τῷ Παρθενῶνι, τῷ μεταποιηθέντι νῦν εἰς ναὸν χριστιανικὸν τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας Θεοτόκου, προσήνεγκεν εὐχαριστηρίους δεήσεις εἰς τὸν θεὸν ἀναθεὶς καὶ ἀναθήματα νικητήρια τῇ Θεοτόκῳ(1). Ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς ὁ βασιλεὺς ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐτέλεσε δὲ θρίαμβον λαμπρότατον, ἐν ᾧ ἀνευφημούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ προσηγορεύετο καὶ Βουλγαροκτόνος, ὡς καταλύσας τὴν δύναμιν καὶ τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων. Ἡ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ὑποταγὴ τῶν Βουλγάρων συνεπήγαγε τὴν ἐμπέδωσιν τῆς κυριαρχίας τοῦ κράτους καὶ ἐπὶ τῶν ὁμόρων τοῖς Βουλγάροις Σλαυϊκῶν λαῶν, Σέρβων καὶ Κροατῶν. Οὕτω δὲ τὸ κράτος ἐξετάθη νῦν πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ κάτω καὶ τοῦ ἄνω Δανουβίου, καὶ ἐγένετο ὅμορον βορειοδυτικῶς μὲν τοῖς Οὔγγροις, τοῖς πρότερον ἐναντίον τῶν Βουλγάρων συμμάχοις τῶν Ἑλλήνων, ὧν ἐν μέσῳ ἤρξατο διαδιδόμενος ὁ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, βορειανατολικῶς δὲ πρὸς τοὺς ἐν τῇ νῦν Βλαχίᾳ καὶ Μολδαυΐᾳ οἰκοῦντας βαρβάρους, εἰδωλολάτρας ἔτι τὸ πλεῖστον, Τουρκικοὺς λαούς, Οὔζους καὶ Πατσινάκους.

14. Ἑλληνορρωσικαὶ σχέσεις ἐπὶ τοῦ Βασιλείου Β′.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ γενόμενα κατὰ τὸν ἐπὶ Τσιμισκῆ Ἑλληνορρωσικὸν πόλεμον, ὅτε Ρῶσοι καὶ Βούλγαροι ἐπολέμουν ὁμοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐπὶ τοῦ Βασιλείου Β′ κατὰ τὸν μέγαν καὶ μακρότατον Ἑλληνο-

(1) Οὐδεὶς τῶν ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου βασιλευσάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπεσκέψατο μέχρι νῦν τὰς Ἀθήνας πλὴν τοῦ Κώνσταντος Β′ (σελ. 116). Ὁ Ἰουλιανὸς διέτριψεν ἐν τῇ πόλει πρὶν γείνῃ αὐτοκράτωρ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βουλγαρικὸν πόλεμον οἱ Ρῶσοι οὐ μόνον οὐδένα πόλεμον ἢ ἐπιδρομὴν ἐποιήσαντο εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἀλλὰ καὶ οἰκειότερον ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς, πολιτικῶς καὶ δυναστικῶς συνεδέθησαν πρὸς αὐτό. Ἐν Ρωσίᾳ τὸν μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἑλληνορρωσικοῦ πολέμου κατὰ τὴν οἰκαδε ἐπάνοδον φονευθέντα Σβετοσλαῦον διεδέξατο (972) ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βλαδίμηρος Α′ (φέρων καὶ οὗτος ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὄνομα καθαρῶς Σλαυϊκόν). Οὗτος στρατεύσας ἐναντίον τῶν Χαζάρων ἀφῄρεσε παρ' αὐτῶν πάσας τὰς περὶ τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον χώρας καὶ αὐτὴν τὴν Κριμαίαν. Τότε δὲ ἐπῆλθε καὶ κατὰ τῆς μόνης ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ ὑφ' Ἑλλήνων ἔτι κατεχομένης πόλεως Χερσῶνος καὶ πολιορκήσας κατέλαβε τὴν πόλιν (988). Ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς χρόνον ὁ ἡγεμὼν καὶ μετ' αὐτοῦ ἅπαν τὸ τῶν Ρώσων ἔθνος προσῆλθεν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, λαβόντες αὐτὴν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἐν αὐτῇ ἀκριβῶς τῇ Χερσῶνι ἐβαπτίσθη ὁ Βλαδίμηρος ἀνάδοχον ἔχων τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον Β′, κληθεὶς δ' ἕνεκα τούτου καὶ Βασίλειος. Οὕτω δὲ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως θυγάτηρ ἐγένετο καὶ ἐκλήθη ἡ νέα Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας, κέντρον καὶ μητρόπολιν ἔχουσα τὸ Κίεβον καὶ *μητροπολίτην* καθ' ἅπασαν τὴν Ρωσίαν τὸν ἐπίσκοπον Κιέβου. Καὶ ἡ πόλις αὕτη ἐγένετο ἔκτοτε ἱερὰ τοῖς Ρώσοις, διότι παρ' αὐτὴν ἐν τῷ Βορυσθένει (Δνάπρει) ἐβαπτίσθησαν τότε μυριάδες Ρώσων. Διὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως συνεδέθησαν νῦν οἱ Ρῶσοι στενῶς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τοὺς Ἕλληνας οὐ μόνον ἁπλῶς ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς, ἀλλὰ καὶ ἱεραρχικῶς, διότι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ρωσικοῦ κράτους διὰ τῆς μητροπόλεως Κιέβου ἐξηρτήθη κανονικῶς, ἤτοι κατὰ ἐκκλησιαστικὴν πολιτειακὴν τάξιν, ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις διώριζε τὸν Μητροπολίτην ἢ πρωθιεράρχην τῆς Ρωσίας, πέμπουσα αὐτὸν συνήθως ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως. Συχνόταται δὲ νῦν καὶ ζωηρότατα συνήφθησαν σχέσεις ἐκκλησιαστικαὶ μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ τῆς Ρωσίας. Αὐτὸς δὲ ὁ Βλαδίμηρος γενόμενος χριστιανὸς ἐζήτησε νὰ συνάψῃ ἀγχιστείαν πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ᾐτήσατο εἰς γάμον διὰ πρεσβείας τὴν βασιλόπαιδα Ἄνναν, τὴν νεωτέραν τῶν δύο θυγατέρων τοῦ Ρωμανοῦ Β′ καὶ ἀδελφῶν τοῦ Βασιλείου Β′. Καὶ πρὸς ἐκδήλωσιν εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τῇ ἀποδοχῇ τῆς αἰτήσεως αὐτοῦ ἀπέδωκε τὴν Χερσῶνα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος (1).

(1) Κατὰ τὰς Ρωσικὰς παραδόσεις, ὁ Βλαδίμηρος γενόμενος κύριος τῆς Χερσῶνος ἔπεμψε πρεσβείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ζητῶν τὴν Ἄνναν καὶ ἀπειλῶν πόλεμον ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως. Ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐδέξαντο τὴν πρότασιν ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ βαπτισθῇ ὁ Ρῶσος ἡγεμών, ὅπερ οὗτος ἀσμένως ἐδέξατο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ Βασίλειος Β', διαρκοῦντος τοῦ μεγάλου πρὸς Βουλγάρους πολέμου, ἐπετέλεσεν ἐν Ἀσίᾳ ἔργα καὶ στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς σπουδαῖα. Τῷ δὲ 991 ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῇ τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου μεταβὰς εἰς τὸν Καύκασον προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος τὴν κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ ἄπαιδος βασιλέως τῆς Ἰβηρίας (Γεωργίας) Δαυὶδ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος κληροδοτηθεῖσαν Ἰβηρικὴν χώραν, ἐκτείνων οὕτω τὰ ἐν Ἀσίᾳ ἀνατολικὰ ὅρια τοῦ κράτους μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης.

Τῷ αὐτῷ δ' ἔτει περιέστειλεν ὁ βασιλεὺς καὶ τὰς ἐν Ἀρμενίᾳ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν Ἀρμενίων ἐπιδρομὰς τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ Μωαμεθανῶν καὶ διέταξε τὰ κατὰ τὴν Ἀρμενίαν ὡς κυρίαρχος τῆς χώρας. Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον στρατεύσας καὶ κατὰ τῶν Ἀβασγῶν τοῦ Καυκάσου ὑπήγαγε τὸν λαὸν τοῦτον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Καὶ ἐν Συρίᾳ δὲ ἠμπέδωσε τὴν νεωστὶ ἀποκατασταθεῖσαν ἐνταῦθα δύναμιν τοῦ Κράτους ἀσφαλίσας τὴν κατοχὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου ἀνακτηθεισῶν ἐνταῦθα Ἑλληνικῶν πόλεων.

Τοιαῦτα ἐν Ἀσίᾳ διέπραττεν ἔργα ὁ ῥέκτης βασιλεὺς καθ' ὃν χρόνον ἐμαίνετο ἐν Εὐρώπῃ ὁ βουλγαρικὸς πόλεμος. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν δεινῶν περισπασμῶν τοῦ αὐτοῦ πολέμου ὁ Βασίλειος Β' ἠνώρθου τὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ. Ἐνταῦθα ὁ πόλεμος ἐγίνετο κατ' αὐτοῦ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ γενομένου αὐτῷ Ὄθωνος Β΄, τοῦ διαδεξαμένου τῷ 973 τὸν τότε τελευτήσαντα πατέρα αὐτοῦ Ὄθωνα Α'. Ὁ Ὄθων Β΄ ἐστράτευσε, στεφθεὶς ἐν Ῥώμῃ αὐτοκράτωρ, εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν (881), ἵνα καταλάβῃ τὴν χώραν ταύτην ὡς δῆθεν ἀνήκουσαν εἰς τὸ δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος, θεωρῶν δὲ καὶ ἄλλως αὐτὴν προῖκα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Θεοφανοῦς. Ἀλλ' ἐν τῇ στρατείᾳ ταύτῃ ἡττήθη ὁ Ὄθων Β' καὶ μικροῦ δεῖν συνελαμβάνετο αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἠσφαλίσθη δὲ ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ ἐπὶ τοῦ Βασιλείου Β' ἡ Ἑλληνικὴ κυριαρχία.

Οὕτως ἐπὶ τοῦ Βασιλείου Β' ἀπὸ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ ἀπὸ τῶν μυχῶν τοῦ Ἀδρίου καὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ ἄνω Δανουβίου μέχρι Καυκάσου καὶ Κασπίας καὶ Εὐφράτου τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἀνεκτήσατο τὴν προτέραν αὐτοῦ δύναμιν καὶ κυριότητα, πρὸ πάντων δὲ ἀνύψωσε τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ αἴγλην καὶ γοητείαν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ δύναμις τοῦ κράτους καθ' ὃν χρόνον ἐτελεύτησε τὸν βίον ὁ Βασίλειος Β' (25 Δεκεμβρίου 1025 μ. Χ.).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

135. Κωνσταντῖνος Η΄.

Ὁ Βασίλειος Β΄ ἀπέθανεν ἄπαις (ἢ ὡς φαίνεται καὶ ἄγαμος)· ἔμεινε δὲ μόνος νῦν ἄρχων καὶ κυβερνήτης τοῦ κράτους ὁ γηραιὸς ἤδη ἀδελφὸς καὶ συμβασιλεὺς ἐκ παίδων, Κωνσταντῖνος Η΄, βασιλεύσας μόνος ἔτη τρία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ καὶ οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ διαπράξας. Διάδοχος αὐτοῦ, μὴ ἔχοντος υἱόν, ἐγένετο (1028) ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς Ρωμανὸς (Γ΄) Ἀργυρός, νυμφευθεὶς τὴν δευτέραν τῶν τριῶν θυγατέρων αὐτοῦ Ζωὴν (ἡ πρώτη Εὐδοκία ἐγένετο ἐκ νεότητος μοναχή). Ὁ Ἀργυρὸς ἦτο ἀνὴρ μετρίας ἱκανότητος. Καὶ ἐπεχείρησε μὲν νὰ συνεχίσῃ τὰ ἐν Μεσοποταμίᾳ πολεμικὰ ἔργα τῶν μεγάλων προκατόχων αὐτοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ Βασιλείου Β΄, ἀλλ' ἀπέτυχεν οἰκτρῶς (1030)· ἔμελλε δὲ νὰ ἐπενέγκῃ οὐ σμικρὰς ἀπωλείας εἰς τὸ κράτος ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ἂν μὴ ὁ γενναῖος στρατηγὸς Γεώργιος Μανιάκης ἀποκαθίστα ἐν ταῖς περὶ τὸν Τίγρητα χώραις τὴν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ κράτους ἐμπνέων τρόμον τοῖς Μωαμεθανοῖς. Τὸν Ρωμανὸν Ἀργυρὸν τελευτήσαντα τῷ 1034 διεδέξατο ὁ τέως τραπεζίτης τῆς βασιλικῆς αὐλῆς Μιχαὴλ Δ΄ ὁ Παφλαγών, πρὸς ὃν συνῆψε δεύτερον γάμον ἡ Ζωή. Ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Δ΄ (1034—1041) οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπεχείρησαν τὴν ἀπὸ Ἀράβων ἀνάκτησιν τῆς Σικελίας (σ. 185 καὶ 189) πέμψαντες ἐπὶ τούτῳ στόλον καὶ στρατὸν εἰς τὴν νῆσον. Καὶ ὁ μὲν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεὶς γενναῖος στρατηγὸς Γεώργιος Μανιάκης ἀνακληθεὶς ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀποβάντος εἰς τὴν νῆσον κατώρθωσε μετὰ πολλὰς στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας νὰ καταλάβῃ σχεδὸν ἅπασαν τὴν νῆσον. Ἀλλὰ τότε οἱ περὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στόλου Στέφανον, γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Μιχαὴλ Δ΄, ὑπὸ φθόνου καταληφθέντες πρὸς τὸν μέγαν στρατηγὸν ἐνήργησαν διὰ ῥᾳδιουργιῶν καὶ ἐπέτυχον νὰ ἀνακληθῇ μὲν οὗτος, νὰ ἀνατεθῇ δὲ ἡ ἀρχιστρατηγία εἰς τὸν Στέφανον αὐτόν. Ἀλλ' ἀποτέλεσμα τῆς ἀνατεθείσης τῷ Στεφάνῳ ἀρχηγίας ἦτο ἡ ἐν βραχεῖ ἀπώλεια συμπάσης τῆς νήσου, περιελθούσης αὖθις ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Μωαμεθανῶν, πλὴν τῆς πρωτευούσης Μεσσήνης, ἣν διετήρησαν οἱ Ἕλληνες.

Τὸν Μιχαὴλ Δ΄, ἀποχωρήσαντα τῆς ἀρχῆς καὶ γενόμενον μοναχόν, μετὰ μικρὸν δὲ ἀποθανόντα (1041), διεδέξατο ὁ τούτου ἀνεψιὸς (υἱὸς τοῦ μνημονευθέντος ἀνικάνου ναυάρχου καὶ στρατηγοῦ Στεφάνου) Μιχαὴλ Ε΄, υἱοθετηθεὶς ὑπὸ τῆς Ζωῆς χάριν μείζονος νομιμοφροσύνης. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Ε΄, ὁ ἐπικαλούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐμπαικτικῶς *Καλαφάτης*, χάριτι τῆς Ζωῆς πρὸ πάντων ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον, ἤθελε νῦν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ μείνῃ μόνος βασιλεὺς ἀπαλλασσόμενος τῆς συμβασιλείας τῆς Ζωῆς. Ἀλλ', ὅτε ἐπειράθη νὰ πέμψῃ ταύτην εἰς μοναστήριον, ὁ λαὸς ἐξηγέρθη ὑπὲρ τῆς Ζωῆς καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς, ἀναγκάσας αὐτὸν τὸν Μιχαὴλ νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς ἀρχῆς καὶ νὰ μεταβῇ εἰς μοναστήριον (1042).

Αἱ δύο ἀδελφαὶ ἔμειναν νῦν μόναι κύριαι τοῦ κράτους. Ἀλλ' αὗται, νοοῦσαι ὅτι τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυβερνηθῇ ὑπ' αὐτῶν ἐν μέσῳ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸ πολλῶν κινδύνων, ἐξελέξαντο καὶ τρίτον συνάρχοντα, τὸν συγγενῆ πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον Κωνσταντῖνον (Θ') τὸν Μονομάχον, ὅστις καὶ ἐνυμφεύθη τὴν παρήλικα ἤδη γενομένην Ζωήν. Οὕτω δὲ ἡ πραγματικὴ τοῦ κράτους κυβέρνησις περιῆλθεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Θ', ἄνδρα μετρίας ἀξίας, ἔχοντα μέν τινας ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ πολλὰς κακίας, μὴ ἐπαρκοῦντα δὲ ἐν πᾶσιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς θέσεως, καθ' ὃν χρόνον τὰ τοῦ κράτους ἤρξαντο αὖθις δεινῶς ταρασσόμενα καὶ ἐσωτερικῶς, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐξωτερικῶς καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἀπὸ Δύσεως καὶ ἀπὸ βορρᾶ. Ἐπαναστάσεις ἐσωτερικαὶ σοβαραὶ ἐτάραττον τὸ κράτος ἤδη ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Δ', ἰδίως δ' ἐπανάστασίς τις Βουλγαρικὴ βιαίως κατασταλεῖσα. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κωνσταντίνου Θ' σοβαρωτάτη ἐπανάστασις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν στρατηγοῦ Γεωργίου Μανιάκη. Διορισθεὶς οὗτος ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ κράτους καὶ παυθεὶς μετὰ μικρὸν ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον Θ' κατώρθωσαν διὰ τῶν ἀπὸ τῆς βορείου Γαλλίας ἐλθόντων τότε εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν Νορμανδῶν μισθοφόρων (σ. 158) νὰ καταβάλωσι τὴν στάσιν. Ὁ Μανιάκης ὅμως καὶ μετὰ τὴν ἥτταν διαπεραιωθεὶς μετὰ τοῦ ὑπολειπομένου ἔτι αὐτοῦ στρατοῦ ἀπὸ Ὑδροῦντος εἰς Δυρράχιον ἐβάδιζεν ἐντεῦθεν κατὰ τῆς πρωτευούσης νικήσας τὰ κατ' αὐτοῦ πεμφθέντα στρατεύματα. Ἀλλ' ἔν τινι συμπλοκῇ πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου αἰφνιδίως ἀπέθανε γενόμενος, ὡς φαίνεται, θῦμα προδοτικῆς δολοφονίας. Δύο ἄλλαι κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου Θ' στάσεις τοῦ Λέοντος Τορνικίου καὶ τοῦ Θεοφίλου Ἐρωτικοῦ ταχέως κατεβλήθησαν διά τε τῆς τόλμης καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἐπιεικοῦς πρὸς τοὺς ἡττηθέντας διαγωγῆς τοῦ βασιλέως.

Ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου Θ' τὸν Οἰκουμενικὸν πατριαρχικὸν θρόνον διέποντος τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, τὸν δὲ παπικὸν θρόνον τῆς Ρώμης τοῦ Λέοντος Θ', ἐπῆλθε καὶ τὸ ὁριστικὸν πλέον ἔκτοτε καταστὰν μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας σχίσμα (1054), ἀναφυεισῶν νέων τότε μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης ἐρίδων, ὧν κατ' ἀκολουθίαν πάπας Ρώμης καὶ πατριάρχης Κων-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σταντινουπόλεως ἀφώρισαν ἀλλήλους. Πᾶσαι λοιπὸν αἱ αὐτοκέφαλοι ἐν Ἀνατολῇ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι καὶ αὐτὴ ἡ νεοφώτιστος Ρωσικὴ συνηνώθησαν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ καταδίκῃ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ὡς αἱρετικῆς, οὕτω δὲ ὁριστικὸν ἐπῆλθε Σχίσμα μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

16. Βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ πόλεμοι ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου Θ΄. — Πατσινάκοι. — Ὁ τελευταῖος Ἑλληνορρωσικὸς πόλεμος.

Μεγάλαι βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐγένοντο εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν πέραν τοῦ Ἴστρου οἰκούντων Πατσινάκων, διαρκέσασαι ἓξ ἔτη, καθ' ἃ μέρος τῶν Πατσινάκων ἐδέξατο τὸν Χριστιανισμόν.

Σπουδαιότατον πολεμικὸν γεγονὸς τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Θ΄ εἶναι ἡ τοῦ Ρώσου «μεγάλου ἡγεμόνος» Ἰαροσλαύου ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν στρατεία. Οἱ Ρῶσοι, ἀφοῦ ἐπὶ τοῦ Βλαδιμήρου προσῆλθον εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, εἰς συχνὰς καὶ ζωηρὰς διετέλουν σχέσεις πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς ἀδιάλειπτον πρὸς αὐτὴν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν. Ἐν τούτοις δὲν ἔλειπον καὶ ἐχθρικαὶ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν συγκρούσεις ἀναμιμνήσκουσαι τὴν κατάστασιν τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν πρὶν οἱ Ρῶσοι προσέλθωσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

Ἀποθανόντος ἐν Ρωσίᾳ τοῦ Βλαδιμήρου τῷ 1015, τὸ κράτος διενεμήθη μεταξὺ τῶν 8 υἱῶν αὐτοῦ· ἀλλὰ μεταξὺ τούτων τὴν πρωτεύουσαν θέσιν ὡς *μέγας ἡγεμὼν* (σελ. 203, σημ. 1) ἔλαβεν ὁ Σβετοπόλσκης, ἄρξας μέχρι τοῦ 1019· μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰαροσλαῦος (1019-1054) ὑπήγαγεν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πάντας τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, ἀδελφούς τε καὶ ἀνεψιούς. Ὁ Ἰαροσλαῦος δὲ οὗτος ἐστράτευσεν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ζητῶν ἐκδίκησιν διὰ τὸν φόνον Ρώσου τινὸς εὐπατρίδου (βοϊάρου), φονευθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔν τινι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν αὐτόθι παροικούντων Ρώσων ἐπελθούσῃ ἔριδι. Ἐπῆλθε δὲ μετὰ στόλου ἐξ ἀπείρου πλήθους τροχαντήρων συγκεκροτημένου καὶ πολυαρίθμου στρατοῦ συγκειμένου ἐξ ἑκατὸν χιλιάδων ἀνδρῶν, Νορμανδῶν ἢ Βαράγγων, οἵτινες δελεαζόμενοι ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς προσδοκωμένης ἐκ τῆς κατ' αὐτῆς στρατείας ἀπείρου λείας, πανταχόθεν ἔσπευσαν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Νορμανδοσλαύου «μεγάλου ἡγεμόνος» τῆς Ρωσίας. Ἀλλ' ἡ μεγάλη αὕτη Ρωσικὴ στρατεία ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς, ἕνεκα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς μεγάλης τρικυμίας ἣν ἔπαθεν ὁ Ρωσικὸς στόλος ἐν τῷ στομίῳ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν καταστροφῶν ἃς ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν τὸ Ἑλληνικὸν πῦρ, καὶ ἕνεκα τῆς κατὰ θάλασσαν ὑπερτέρας δεξιότητος τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν. Μέγα μέρος τοῦ στόλου διεσκορπίσθη ὑπὸ τῆς θυέλλης, τὸ δὲ λοιπὸν κατέστρεψεν ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Βασίλειον Ἑλληνικὸς στόλος. Ὀλίγοι τῶν μυριάδων μαχητῶν τοῦ Ἰαροσλαύου ἐσώθησαν ἐπὶ τῶν τροχαντήρων· οἱ δὲ λοιποὶ ἀποβάντες εἰς τὴν ξηρὰν ὑπεχώρουν διὰ τῆς παρὰ τὸν Εὔξεινον Θρᾳκικῆς καὶ Βουλγαρικῆς παραλίας. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι γενόμενοι παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Δανουβίου προσεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκ Βάρνης ὁρμήσαντος κατ' αὐτῶν Ἕλληνος στρατηγοῦ Κατακαλών, καὶ ἐν μέρει μὲν κατεστράφησαν, ἐν μέρει δὲ ᾐχμαλωτίσθησαν. Ὁ Ἰαροσλαῦος διεσώθη εἰς Ρωσίαν μετ' ὀλίγον ἐκ τῶν Ρώσων αὐτοῦ (1).

Ἡ ἀτυχὴς αὕτη ἐπὶ τὸ Βυζάντιον Ρωσικὴ στρατεία ἦτο ἡ τελευταία ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ τῆς χριστιανικῆς Κωνσταντινουπόλεως Ρωσικὴ στρατεία. Ἔκτοτε ἐπῆλθε καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει καὶ ἐν Ρωσίᾳ καὶ ἐν τῇ καθόλου Ἀνατολῇ κατάστασις πραγμάτων, ποιήσασα ἧττον συχνὰς καὶ ζωηρὰς τὰς μεταξὺ Ρωσίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους σχέσεις. Ἡ Ρωσία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰαροσλαύου (1054) διῃρέθη μεταξὺ τῶν τούτου υἱῶν (2) καὶ τῶν ἐγγόνων εἰς πολλὰ κράτη καὶ περιεπλάκη εἰς ἐμφυλίους πολέμους, κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13 αἰῶνος ὑπέκυψεν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐξ Ἀσίας φοβεροῦ Μογγόλου ἐπιδρομέως Δζεγγὶς-χὰν καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ.

Τὸ δὲ Ἑλληνικὸν κράτος, ἀφοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ 10 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 11 αἰῶνος ἐπὶ τῶν μεγάλων βασιλέων Νικηφόρου Β', Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ Βασιλείου Β' ἐξίκετο εἰς τὸ ὕψιστον, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἡρακλείου, σημεῖον τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου Β' καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου Θ' ἤρξατο διηνεκῶς ἐξασθενούμενον καὶ καταρρέον. Αἰτία τῆς νῦν ἀρξαμένης ταύτης παρακμῆς καὶ ἀδυναμίας τοῦ κράτους δὲν ἦτο μόνον ἡ ἔλλειψις βασιλέων μεγάλων ἐφαμίλλων πρὸς τοὺς προειρημένους, ἀλλ' ἡ νέα περὶ τὸ κράτος

---

(1) Κατὰ τὰς Ρωσικὰς παραδόσεις οὐχὶ αὐτὸς ὁ Ἰαροσλαῦος διεξήγαγε τὴν στρατείαν ταύτην, ἀλλ' ὁ ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Βλαδίμηρος, εἰς ὃν ἀνέθηκε τὴν ἀρχιστρατηγίαν.

(2) Εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Ἰαροσλαύου (Βσεβόλοδος) πρὸ τοῦ ἱστορηθέντος πολέμου ἢ μετὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἔλαβεν εἰς γάμον θυγατέρα τινὰ τοῦ Κωνσταντίνου Θ' (ἄγνωστον τίνα καὶ ἐκ τίνος γάμου), ἧς ὁ υἱὸς Βλαδίμηρος (ὁ γενόμενος μέγας ἡγεμὼν) ἐπωνομάσθη Μονομάχος ὡς ἔγγονος τοῦ Κωνσταντίνου Θ'.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δημιουργηθεῖσα κατάστασις τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, περὶ ἧς ἀνάγκη νὰ πραγματευθῶμεν εἰδικώτερον.

17'. Οἱ νέοι πολέμιοι τοῦ κράτους.

Νέοι φοβεροὶ πολέμιοι πρὸς Βορρᾶν καὶ Δυσμὰς καὶ Ἀνατολὰς ἐγεννήθησαν κατὰ τοῦ κράτους, ἐργαζόμενοι δεινῶς πρὸς καταστροφὴν αὐτοῦ.

Πρὸς βορρᾶν ἡ κατάλυσις τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους ἀπήλλαξε μὲν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος πολεμίου ὀχληροτάτου καὶ ἀγριωτάτου, ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἤγαγε τὸ κράτος τοῦτο εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Δανουβίου βαρβάρους πολεμικοὺς Τουρκικοὺς λαοὺς Οὔγγρους, Πατσινάκους, Οὔζους (ὧν μόνοι οἱ Οὔγγροι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κωνσταντίνου Θ' εἶχον προσέλθει ἐντελῶς εἰς τὸν Χριστιανισμόν), ἀφ' ὧν τέως ἐχωρίζετο ὡς διὰ φραγμοῦ διὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους. Καὶ ἐνῷ ὑφισταμένου τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους οἱ εἰρημένοι βάρβαροι ἦσαν ἄμεσοι ἢ ἔμμεσοι, φανεροὶ ἢ λανθάνοντες, σύμμαχοι τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, νῦν ἀπὸ συμμάχων ἐγίνοντο πολέμιοι καὶ ἐπιδρομεῖς ἐπικίνδυνοι, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ τῷ 1048 γενομένη μεγάλη τῶν Πατσινάκων ἐπιδρομή. Ἀλλ' οἱ λαοὶ οὗτοι οὐδὲ διενοήθησαν οὐδέποτε οὐδ' ἠδύναντο νὰ διανοηθῶσι περὶ καταλύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἐξ αὐτῶν κίνδυνοι ἦσαν πάντοτε παροδικοί.

Τοὐναντίον νέος κινδυνωδέστατος πολέμιος ἠγέρθη ἐν τῇ Δύσει. Οἱ Νορμανδοί, οἵτινες ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου Θ', καθὰ εἴπομεν, ὡς μισθοφόροι τῶν Ἑλλήνων κατέστειλαν τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως τούτου στάσιν τοῦ Γεωργίου Μανιάκη, οὐ πολὺ μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου Θ', ἀπὸ μισθοφόρων ἐγένοντο κατακτηταὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας, καταλύσαντες ὁλοσχερῶς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ὁ δ' ἀρχηγὸς αὐτῶν ὁ πανουργότατος Ροβέρτος Γυσκάρδος, ἤτοι Διάβολος, ὅμοιος ὢν ἐν πολλοῖς κατὰ τὸ πανοῦργον καὶ πολύτροπον ἐν μέρει δὲ καὶ κατὰ τὴν βαρβαρότητα πρὸς τὸν Βανδῆλον Γεζέριχον (σελ. 52 καὶ 61-62), εἷς τῶν 12 υἱῶν τοῦ Ταγκρέδου τοῦ ἐξ Ὡτεβίλλης (Hauteville) τῆς Γαλλικῆς Νορμανδίας καὶ ἀδελφὸς Γουλιέλμου τοῦ Σιδηρόχειρος ἐπικαλουμένου (τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ ἐν Κάτω Ἰταλίᾳ Νορμανδικοῦ κράτους), ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Πάπα ἡγεμὼν τῆς Κάτω Ἰταλίας. Ἀφοῦ δὲ μετὰ μικρὸν οἱ Νορμανδοὶ οὗτοι ὑπέταξαν ἑαυτοῖς καὶ τὴν Σικελίαν, ἀφαιρέσαντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν Ἀράβων, συνεκρότησαν μέγα κράτος ἐκ τῶν τέως Ἑλληνικῶν τούτων ἐν τῇ Δύσει χωρῶν καὶ διενοήθησαν νὰ ἐκτείνωσι τὸ κράτος τοῦτο πρὸς ἀνατολάς. Ὁ μνημονευ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θεὶς Ροβέρτος Γυσκάρδος ἐπεχείρησεν, ὁρμώμενος ἀπὸ Ἰταλίας, νὰ καταλύσῃ ὁλοσχερῶς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος καὶ ἐπὶ τούτῳ δεινοὺς διεξήγαγε πολέμους ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων περὶ τὰ τέλη ἔτι τοῦ 11 αἰῶνος.

Ἐνῷ δὲ τοιοῦτος φοβερὸς πολέμιος ἀπὸ Δυσμῶν ἐπεβούλευε τῷ Ἑλληνικῷ κράτει, ἄλλος κίνδυνος ἔτι δεινότερος ἐνέσκηψεν ἐξ Ἀνατολῶν. Ἦτο δ' οὗτος ὁ κίνδυνος ἡ ἐν Ἀσίᾳ ἐπελθοῦσα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (τὸν 11 αἰῶνα μ. Χ.) ἀναζωογόνησις τοῦ Μωαμεθανισμοῦ διὰ νέας πολεμικωτάτης φυλῆς, τῆς τῶν Τούρκων. Καὶ ἡ ἀναζωογόνησις ἀκριβῶς αὕτη τοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ ἡ ἐν τῇ σκηνῇ τῆς ἱστορίας ἐμφάνισις μωαμεθανῶν Τούρκων ὑπῆρξεν ὀλεθριωτάτη εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἀφαιρέσασα ἐν σμικρῷ τὸ πλεῖστον τῶν Ἀσιατικῶν, τῶν καὶ καλλίστων καὶ ζωτικωτάτων χωρῶν τοῦ Κράτους, καὶ ἐπενεγκοῦσα βραδύτερον τὴν ὁριστικὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τούτου.

18. Τουρκικὸς Μωαμεθανισμός.—Ἄραβες, Πέρσαι, Τοῦρκοι.

Οἱ Ἄραβες, ὧν ἐν μέσῳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7 μ. Χ. αἰῶνος ἐγεννήθη ὁ Μωαμεθανισμός, ἐπὶ 2 αἰῶνας καὶ ἐπέκεινα ὑπῆρξαν οἱ φοβεροὶ σημαιοφόροι τῆς νέας θρησκείας. Δι' αὐτῶν αὕτη ἐξετάθη ἀπὸ τῶν ἐρήμων τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἔνθεν μὲν διὰ τῆς βορείου Ἀφρικῆς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων, ἔνθεν δὲ διὰ Συρίας, Ἀσσυρίας, Μηδίας καὶ Περσίας μέχρι τοῦ Ὄξου καὶ τοῦ Ἰνδοῦ. Οἱ Ἄραβες κατέστρεψαν τὸ Περσικὸν κράτος, ἠκρωτηρίασαν δεινῶς τὸ Ἑλληνικόν, καὶ προσβαλόντες αὐτὸ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, δὲν κατώρθωσαν νὰ κατενέγκωσι θανάσιμον πληγήν. Καὶ ἀφοῦ ἐπὶ τῶν τεσσάρων πρώτων αἱρετῶν Χαλιφῶν, εἶτα δὲ διὰ δύο ἀλλεπαλλήλως ἀρξάντων δυναστικῶν οἴκων (Οὐμμεϊαδῶν καὶ Ἀββασιδῶν) ἀνέπτυξαν ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ Ἀραβικοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους αἰῶνας, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 9 μ. Χ. αἰῶνος εἰσῆλθον ὁριστικῶς εἰς τὴν περίοδον τῆς παρακμῆς καὶ ἀδυναμίας. Ἡ ἀδυναμία αὕτη προυχώρει αὐξανομένη ἀκριβῶς, καθ' οὓς χρόνους τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἐτάσσετο ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν Μακεδονικὴν καλουμένην δυναστείαν, τὴν ἀναδείξασαν τοσούτους μεγάλους βασιλεῖς καὶ στρατηγούς. Ἡ ἀπὸ τῶν μέσων δὲ τοῦ 8 μ. Χ. αἰῶνος ἀρξαμένη διαίρεσις τοῦ ἐνιαίου μεγάλου Χαλιφικοῦ κράτους διὰ τῆς ἱδρύσεως χαλιφικοῦ Ἱσπανικοῦ κράτους (σελ. 177) ἔλαβεν εὐρυτέρας διαστάσεις κατὰ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα, ὅτε ὁλόκληρος ἡ βόρειος Ἀφρικὴ ἀπεχωρίσθη τοῦ χαλιφικοῦ κράτους τῶν Ἀββασιδῶν διὰ τῆς ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταῖς χώραις ταύταις ἱδρύσεως νέας δυναστείας χαλιφικῆς, τῆς τῶν Φατιμιδῶν, δυναστείας δηλονότι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Προφήτου καταγομένης. Ἡ νέα χαλιφεία ἐπὶ αἰῶνα ἤνθησεν ἐν Αἰγύπτῳ, ἐκεῖθεν ἄρχουσα τῆς Β. Ἀφρικῆς.

Τὸ κράτος τῶν Ἀββασιδῶν χαλιφῶν τοῦ Βαγδατίου, τῶν ἐκπροσωπούντων κυρίως τὴν δύναμιν τοῦ Ἰσλάμ, περιωρίσθη εἰς Ἀσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 10 αἰῶνος ἡ ἐξουσία τοῦ Χαλίφου καὶ ἡ ἑνότης τοῦ κράτους κατέστησαν εἰκονικαί. Οἱ διοικηταί, ἤτοι Ἀμίραι (ἢ Ἀμηράδες), τῶν ἐπαρχιῶν κατέστησαν κατ' οὐσίαν ἀνεξάρτητοι, καὶ τὸ χαλιφικὸν κράτος κατεκερματίσθη εἰς πλῆθος μικρῶν κρατῶν, ὧν οἱ Ἀμίραι κατὰ τύπον καὶ κατ' ὄνομα ἀνεγνώριζον τὴν ἀρχὴν τοῦ Χαλίφου· ἱδρύθησαν δὲ καὶ κράτη πειρατικὰ ἀνεξάρτητα ἐν τῇ Μεσογείῳ καὶ τῷ Αἰγαίῳ, ὡς τὸ τῆς Κρήτης. Ταύτην δὲ τὴν κατάστασιν ἀκριβῶς ἐπωφελούμενοι οἱ μεγάλοι Ἕλληνες βασιλεῖς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἀνεκτήσαντο ἀπὸ τῶν μωαμεθανῶν τοσαύτας ἐν Μεσοποταμίᾳ, Συρίᾳ, Ἀρμενίᾳ καὶ παρὰ τὸν Καύκασον χώρας· καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 11 αἰῶνος ἐφαίνετο τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἀναλαμβάνον σχεδὸν τὰ ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰσλὰμ ἐν Ἀσίᾳ ὅρια αὐτοῦ ἐν μέσῳ τοῦ πρὸς ἑαυτὸ διηρημένου καὶ τεταπεινωμένου χαλιφικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπῆλθεν ἀπότομος καὶ ῥιζικὴ μεταβολὴ πραγμάτων, ἐπενεγκοῦσα ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου τὴν ὁλοσχερῆ σχεδὸν ἐν Ἀσίᾳ κατάλυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ τὴν ἐκ νέου φοβερὰν κραταίωσιν τοῦ Ἰσλὰμ ἐν τῇ ἠπείρῳ ταύτῃ. Ἡ τοιαύτη ἀπότομος μεταβολὴ δὲν προῆλθεν ἁπλῶς ἐκ τοῦ ὅτι μετὰ τὸν Βασίλειον Β' δὲν ἐφάνησαν ἐπί τινα χρόνον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει μεγάλοι βασιλεῖς καὶ στρατηλάται, οὐδ' ἐκ τοῦ ὅτι τὸ χαλιφικὸν κράτος ἀνέδειξε τοιούτους ἄνδρας, ἀλλ' ἐκ νέας ὅλως νεωστὶ παραχθείσης ἐν τῷ Ἀσιατικῷ Ἰσλὰμ καὶ κόσμῳ μεταβολῆς. Τὸ Ἀραβικὸν μωαμεθανικὸν κράτος παρήκμασε καὶ ἐξησθένησεν, ἀλλὰ δὲν ἐξησθένησε μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ Ἰσλάμ. Τοὐναντίον, ὅπως ὁ ἀπὸ τοῦ 4 αἰῶνος ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς ἐξασθενήσας Λατινικὸς Χριστιανισμὸς ἀνεζωογονήθη ὑπ' ἀμφοτέρας τὰς ἐπόψεις διὰ τῶν βαρβάρων Γερμανικῶν φυλῶν, αἵτινες ἔμπλεοι σφρίγους ἐνεφανίζοντο ἐν τῇ ἱστορίᾳ· οὕτω καὶ ἐν Ἀσίᾳ ἀπὸ τοῦ 11 αἰῶνος ὁ Μωαμεθανισμός, ὁ ἐν τοῖς Ἄραψι στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς παρακμάσας καὶ ἐξασθενήσας, ἀνεβίω ἐν ἄλλοις Ἀσιατικοῖς λαοῖς καὶ διὰ τῶν λαῶν τούτων. Δύο δὲ λαοὶ ἐν Ἀσίᾳ, πλὴν τῶν Ἀράβων, ἐδέξαντο τὸ Ἰσλάμ, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Τούτων οἱ μὲν Πέρσαι, ὄντες σπουδαῖος ὁπωσδήποτε ἱστορικὸς λαὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ἴδιον ἔχοντες πολιτισμὸν δι'αἰώνων ἀναπτυχθέντα, ἐτήρησαν ἀπέναντι τοῦ Ἰσλὰμ ἐν ἀρχῇ θέσιν ὅλως παθητικήν, ἀναγκασθέντες οὕτω ν' ἀποβάλωσι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν θρησκείαν καὶ μέρος τοῦ ἀρχαίου βίου. Ἀλλὰ χρόνου προϊόντος ὁ Περσικὸς βίος ἀνεγεννήθη ἐν τῷ Ἰσλάμ, διατηρῶν μὲν τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν, ἀλλ'ἀναζωογονήσας καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, καὶ ἐν ταύτῃ ἴδιον ἀναπτύξας βίον ἐθνικόν, ἰδίαν φιλολογίαν, τέχνην καὶ ποίησιν. Ἡ τοιαύτη ἐν τῷ Ἰσλὰμ ἀναβίωσις τοῦ Περσικοῦ βίου ἐξετάθη καὶ ἐπὶ τὸν χῶρον τὸν πολιτικόν, καὶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 9 μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἤρξατο ἡ ἐξασθένησις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας τῆς Χαλιφείας, ἱδρύθησαν ἐν ταῖς ἀρχαίαις Περσικαῖς χώραις πολλαὶ μωαμεθανικαὶ Περσικαὶ δυναστεῖαι καὶ κράτη, μεγάλως προαγαγόντα τὸν μωαμεθανικὸν πολιτισμόν. Ἀλλ' ἡ καθόλου πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῶν Περσῶν ὑπῆρξε περιωρισμένη. Οὐδὲν τῶν μωαμεθανικῶν Περσικῶν κρατῶν συνέλαβε τὴν μεγάλην μωαμεθανικὴν ἰδέαν τοῦ ὑποτάξαι τὸν κόσμον εἰς τὸ Ἰσλάμ, ἡ δὲ κατακτητικὴ αὐτῶν ὁρμὴ ὑπῆρξεν ἀσθενής. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Περσικὰ μωαμεθανικὰ κράτη, ἅτινα ὑπῆρξαν ἐν μέρει κατακτητικά, εἶχον δυναστείαν ἡγεμονικὴν Τουρκικήν. Τοιοῦτον λ. χ. κράτος ὑπῆρξε τὸ κατὰ τὸν 10 αἰῶνα ἱδρυθὲν καὶ κατὰ τὸν 11 αἰῶνα σφόδρα ἀκμάσαν κράτος τῶν *Γασναυϊδῶν*, ὅπερ ἱδρυθὲν ἐν τῷ νῦν Ἀφγανιστὰν ἐξετάθη ἐκεῖθεν ἐπὶ τοῦ μεγάλου *σουλτάνου* Μαχμοὺτ Γασναυῆ ἐπὶ μέγα μέρος τῆς Ἰνδικῆς καὶ διέδωκεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τὸν Μωαμεθανισμόν. Καθόλου ὅμως ὁ Περσικὸς Μωαμεθανισμὸς δὲν ἐμεγαλούργησε πολιτικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς, παραγαγὼν ἰδίως ποίησιν πλουσιωτάτην καὶ μεγάλους ποιητὰς καὶ ἀριστουργήματα ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποιήσεως. Ὁ μέγας Πέρσης ἐπικὸς ποιητὴς Φερδουσὶ (ἀκμάσας κατὰ τὸν 11 αἰῶνα), ὁ Ὅμηρος τῶν Περσῶν, καὶ ὁ μέγας λυρικὸς Σααδὶ (ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13 αἰῶνος) εἰσὶν οἱ μεγάλοι ἀντιπρόσωποι τῆς τοιαύτης ἀκμῆς τῆς Περσικῆς ποιήσεως. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀναζωογονήσεως καὶ νέας κοσμοκρατορικῆς ὁρμῆς καὶ κινήσεως τοῦ Ἰσλὰμ ἔλαχεν εἰς ἄλλην φυλὴν Ἀσιατικὴν ἧττον πεπολιτισμένην, ἀλλὰ καὶ νεαρωτέραν, καὶ ὑπὸ ἰσχυροτέρου σφρίγους κατεχομένην, καὶ φύσει πολεμικωτέραν καὶ ἀρχικωτέραν. Ἦτο δὲ ἡ φυλὴ αὕτη ἡ Τουρκική.

Οἱ Τουρκικοί ἤ, ὡς λέγονται συνηθέστερον ἐν τῇ ἐθνολογίᾳ καὶ τῇ γλωσσικῇ, Τουρανικοὶ λαοί, ἀποτελοῦντες γλωσσικὴν ἑνότητα ἐκτεινομένην ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Σινικῆς θαλάσσης, διαιροῦνται ἀνθρωπολογικῶς εἰς λευκούς, τοὺς καλουμένους ἰδιαιτέρως Τούρκους, τοὺς οἰκοῦντας ἐν τῇ Μέσῃ καὶ τῇ Δυτικῇ Ἀσίᾳ καὶ ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῇ βορείῳ καὶ τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ, καὶ κιτρίνους, τοὺς καλουμένους ἰδιαιτέρως Τα(ρ)τάρους καὶ Μογγόλους, τοὺς οἰκοῦντας ἐν τῇ βορειανατολικῇ Ἀσίᾳ. Ὀνομαστότεροι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀπέβησαν ἀνέκαθεν οἱ Τοῦρκοι.

Ἐν Εὐρώπῃ ᾤκουν Τουρκικοὶ λαοὶ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἀκταῖς τῆς Βαλτικῆς, καλούμενοι Φίννοι (ἴδε σελ. 155, σημ.) καὶ σποράδην ἐν ταῖς νῦν Ρωσικαῖς Εὐρωπαϊκαῖς χώραις· ἐν Ἀσίᾳ δὲ ἰδίως ἐν ταῖς πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κασπίας χώραις. Πολλοὶ δὲ τῶν λαῶν τούτων, ὡς εἴδομεν, μετενάστευσαν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους εἰς Εὐρώπην. Πάντες δὲ οἱ ἐν Εὐρώπῃ Τουρκικοὶ λαοί, οἵ τε ἀρχαῖοι ἰθαγενεῖς Φίννοι καὶ οἱ ἐξ Ἀσίας μεταναστάντες Βούλγαροι, Χάζαροι, Μαγιάροι, Πατσινάκοι, Οὔζοι, Κουμάνοι, ὄντες ἐν ἀρχῇ βάρβαροι κτισματολάτραι ἢ ἔχοντες τὴν θρησκείαν τῶν μάγων, ἐγένοντο χριστιανοί. Οἱ δὲ ἐν Ἀσίᾳ, οἵτινες, ὡς εἴδομεν, ἵδρυσαν μέγα κράτος κατὰ τὸν 6 μ. Χ. διαλυθὲν κατὰ τὸν 9 αἰῶνα, ἔμενον μέχρι τοῦ 10 αἰῶνος κτισματολάτραι ἢ ὀπαδοὶ τῆς θρησκείας τῶν μάγων. Χριστιανισμὸς εἰσεχώρησεν εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος, ἰδίως ὁ Νεστοριανὸς Χριστιανισμὸς ἀπὸ τῶν ἐν Περσίᾳ Νεστοριανῶν μεταδοθείς, καὶ ἱκαναὶ φυλαὶ Τουρκικαὶ ἀπὸ τοῦ 6 μέχρι τοῦ 11 αἰῶνος εἶχον προσέλθει εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ τοῦ 7 μ. Χ. αἰῶνος ἐν ταῖς Περσικαῖς χώραις διαδοθεῖσα καὶ ἐμπεδωθεῖσα μωαμεθανικὴ θρησκεία διεδόθη κατὰ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας καὶ ἐν ταῖς Τουρκικαῖς χώραις. Μία δὲ τῶν Τουρκικῶν φυλῶν, ἡ δεξαμένη τὸν Μωαμεθανισμὸν κατὰ τὸν 11 αἰῶνα, εἶναι ἡ ἰσχυρὰ φυλὴ τῶν Σελτζούκων, οὕτω κληθεῖσα ὑπὸ τοῦ γενάρχου Σελτζούκου. Ἡ φυλὴ αὕτη προσῆλθεν εἰς τὸν Μωαμεθανισμὸν καὶ ἵδρυσεν ἰσχυρὸν μωαμεθανικὸν κράτος, καλούμενον Σελτζουκικόν, καταστὰν ὀνομαστότατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ τε Ἰσλὰμ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

19. Οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι.

Πρῶτος ὀνομαστὸς ἡγεμὼν τῶν ἐπὶ Σελτζούκου ἤδη ἢ βραδύτερον εἰς τὸν Μωαμεθανισμὸν προσελθόντων Σελτζούκων εἶναι ὁ τοῦ Σελτζούκου ἔγγονος Τογροὺλ βέης(1). Ἐπὶ τούτου οἱ Σελτζοῦκοι μεταβάντες ἐκ τῶν πέραν τοῦ Ὄξου Τουρκικῶν χωρῶν εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ τούτου Ἰρανικὰς ἢ Περσικὰς χώρας ἵδρυσαν ἐν Περσίᾳ κράτος Τουρκικὸν ἰσχυρὸν ὑπὸ ἡγεμόνας καλουμένους Σουλτάνους (2), καταλύσαντες τὰς ἐν ταῖς

(1) Τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς εἶναι Τογροὺλ=Εὐθύς, βέη δὲ ἢ βὲγ (πρόφ. μπὲγ) σημαίνει Τουρκιστὶ τὸ μέγας καὶ ἡγεμών.

(2) Τὴν προσωνυμίαν Σουλτᾶνος ἔλαβε πρῶτος ὁ Γασναυίδης Μαχμοὺτ (ἴδε σελ. 224), εἶτα δὲ οἱ Σελτζοῦκοι (ἡ λέξις *Σουλτὰν* εἶναι Ἀραβικὴ σημαίνουσα *Κύριος*).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Περσικαῖς χώραις Περσικὰς μωαμεθανικὰς δυναστείας. Ὁ χαλίφης τοῦ Βαγδατίου ἀνέθηκεν εἰς τὸν Τογροὺλ βέην τὴν διοίκησιν τοῦ ὅλου χαλιφικοῦ κράτους, ὀνομάσας αὐτὸν «βασιλέα Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως» καὶ ἐπίτροπον τοῦ Χαλίφου. Ἐπὶ τοῦ Τογροὺλ βέη, συγχρόνου τοῦ Κωνσταντίνου Θ′ τοῦ Μονομάχου, ἐγένοντο αἱ πρῶται μεταξὺ τῶν Σελτζούκων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν Ἀρμενίᾳ πολεμικαὶ συγκρούσεις, καθ' ἃς οἱ Ἕλληνες ἀπώλεσαν μέρος τῶν Ἀρμενικῶν αὐτῶν κτήσεων. Τὸν Τογροὺλ βέην θανόντα τῷ 1063 διεδέξατο ὁ γενναῖος ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἀλπ-ἀρσλὰν (1063-1075). Ἐπὶ τούτου δὲ τὰ πολυπληθῆ τῶν μωαμεθανῶν Σελτζούκων στίφη μετὰ φανατισμοῦ νεοφωτίστων μωαμεθανῶν εἰσέβαλον ὡς κατακτηταὶ ἀπὸ Ἀρμενίας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσαν ἅπαν τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης χερσονήσου μεθ' ὅλην τὴν γενναίαν ἀντίστασιν, ἣν ἀντέταξεν αὐτοῖς ὁ γενναῖος βασιλεὺς Ρωμανὸς Δ′ ὁ Διογένης. Ταυτοχρόνως δὲ οἱ Σελτζοῦκοι κατέλαβον πᾶσαν τὴν Μεσοποταμίαν (πλὴν τῆς Ἐδέσσης) καὶ πᾶσαν τὴν πρὸ ἑνὸς αἰῶνος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνακτηθεῖσαν Συρίαν (μετὰ τῆς Ἀντιοχείας). Καὶ ἡ Παλαιστίνη, ἣν εἶχον πρὸ μικροῦ προσαρτήσει εἰς τὸ κράτος αὐτῶν οἱ Φατιμίδαι τῆς Αἰγύπτου (σελ. 222-223), κατελήφθη νῦν ὑπὸ τῶν Σελτζούκων. Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἀλπ-ἀρσλὰν Μαλὲκ-σὰχ οἱ Σελτζοῦκοι ἐξέτειναν τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατακτήσεις μέχρι Βιθυνίας καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Αἰγαίου, τὸ δὲ κράτος τῶν Σελτζούκων ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Ὄξου καὶ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι Αἰγύπτου καὶ τῶν Ἀσιατικῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος, τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μαλὲκ-σὰχ ἄρχων αὐτὸς ἐν Περσίᾳ τὰς μεμακρυσμένας χώρας τοῦ κράτους Μικρὰν Ἀσίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Συρίαν κατέστησεν ἴδια φεουδαλικὰ κράτη (σελ. 164) κυβερνώμενα κληρονομικῶς ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ. Τότε δὲ καὶ αἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων κυριευθεῖσαι χῶραι ἀπετέλεσαν ἴδιον κράτος ὑποτελὲς τῷ Σελτζούκῳ σουλτάνῳ, δοθὲν ὡς φέουδον εἰς τὸν συγγενῆ τοῦ Μαλὲκ-σὰχ Σουλεϊμὰν τὸν Σελτζοῦκον. Ὁ Σουλεϊμὰν κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους αὐτοῦ τὴν περίφημον Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας (1080)· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ κράτος τὸ Σελτζουκικὸν ἐκλήθη ἐν ἀρχῇ κράτος τῆς Νικαίας. Οὕτω περὶ τὰ τέλη τοῦ 11 αἰῶνος οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι ἔστησαν τὴν ἕδραν τοῦ κράτους αὐτῶν εἰς ὀλίγων ὡρῶν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπόστασιν, τὰ δὲ ὕδατα τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους διεσχίζοντο ὑπὸ πειρατικῶν πλοίων Τουρκικῶν. Ἀλλ' εἶναι ἤδη ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

1. Τὸ τέλος τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

Ὁ Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1054. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ζωὴ εἶχε τελευτήσει πρότερον, μόνη κληρονόμος τῆς ἀρχῆς ἔμεινε νῦν ἡ Θεοδώρα, ἥτις καὶ μέχρι νῦν ἦτο συνάρχουσα τῇ τε Ζωῇ καὶ τῷ Κωνσταντίνῳ. Ἐκυβέρνησε δὲ τὸ κράτος ἡ Θεοδώρα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Θ' μόνον δύο ἔτη, καθ' ἃ οὐδὲν ἰδιαίτερον συνέβη ἄξιον λόγου. Μετὰ τῆς Θεοδώρας δὲ ἀποθανούσης τῷ 1056 ἐξέλιπε καὶ ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία.

2. Μιχαὴλ Ϛ' ὁ Στρατιωτικὸς (1056—1057). — Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς (1057—1059). — Κωνσταντῖνος Ι' ὁ Δούκας (1059—1067). — Διογένης Ρωμανὸς Δ' (1068—1071) καὶ Μιχαὴλ Ζ' (1071—1078).

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Θεοδώρας καὶ τὴν ἔκλειψιν τοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου, δύο μερίδες ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς, ἡ τῶν πολιτικῶν καὶ ἡ τῶν στρατιωτικῶν. Ἡ πρώτη μερίς, ἥτις ἦρχεν ἐπὶ τῆς Θεοδώρας, ἀνεβίβασεν ἐπὶ τέλους εἰς τὸν θρόνον τὸν γηραιὸν καὶ ἀδρανῆ Μιχαὴλ Ϛ', τὸν ἐπικαλούμενον Στρατιωτικόν. Ἀλλ' ἡ μερὶς ἡ στρατιωτικὴ θεωροῦσα τοῦτον ὅλως ἀνίκανον ἐν μέσῳ τῆς σοβαρᾶς ἐξωτερικῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἰδίως τοῦ ἀπὸ Τούρκων κινδύνου, ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν μετ' ὀλίγους μῆνας καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν γενναῖον στρατιωτικὸν ἄνδρα Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνὸν (1057). Ὁ Ἰσαάκιος ἐβασίλευσε δύο μόνον ἔτη, καθ' ἃ ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Πατσινάκων καὶ ὑπεχρέωσεν ἀμφοτέρους νὰ διάγωσιν ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὸ κράτος. Συνέστησε δὲ ὡς διάδοχον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν ἄνδρα, ὃν ἐθεώρει ἄριστον πρὸς τὰς περιστάσεις, τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν. Οὗτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰσαακίου γενόμενος βασιλεὺς ἔδειξε μὲν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀρετὰς πολιτικάς, ἀλλὰ στρατιωτικῶς ἐφάνη ἀνίκανος νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ κράτος ἰδίως ἐναντίον τῶν Σελτζούκων Τούρκων, οἵτινες ὑπὸ τὸν μέγαν Σουλτᾶνον αὐτῶν Ἀλπ-ἀρσλὰν ἤρξαντο τότε νὰ εἰσβάλλωσιν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.[1] Διέπραξε δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Γ′ καὶ τὸ μέγιστον σφάλμα νὰ καταλίπῃ διὰ διαθήκης τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ νὰ καταστήσῃ κηδεμόνα αὐτῶν καὶ ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς τὴν λογίαν γυναῖκα αὐτοῦ βασίλισσαν Εὐδοκίαν, καθ' ὃν χρόνον τὸ κράτος εἶχεν ἀνάγκην κυβερνητῶν γενναίων στρατιωτικῶν ἀνδρῶν. Ἀλλὰ πρὸς εὐτυχίαν τοῦ κράτους μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Γ′ (1067) ὁ γενναῖος στρατιωτικὸς Ρωμανὸς Διογένης κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἐγκλήματι ἐσχάτης προδοσίας, καθ' ὃν χρόνον ἐδικάζετο ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῆς Εὐδοκίας διὰ τοῦ ἀνδρικοῦ παραστήματος καὶ τοῦ ἀρρενωποῦ κάλλους αὐτοῦ ὡς καὶ διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἀνέμνησε τοὺς δικαστὰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ κράτους πεπραγμένα· οὕτω δὲ ἀπὸ κατηγορουμένου καὶ ὑποδίκου ὑψώθη εἰς τὸν θρόνον ὑπ' αὐτῆς τῆς Εὐδοκίας, καταστησάσης αὐτὸν σύζυγον καὶ συμβασιλέα παρὰ τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσιν ἣν εἶχε δώσει αὕτη τῷ Κωνσταντίνῳ Γ′, ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ πρὸς οὐδένα εἰς δευτέρου γάμου κοινωνίαν.

Ὁ Διογένης κατὰ τὰ τρία ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐφάνη ἀληθὴς ἥρως ἀγωνισάμενος γενναιότατα μετὰ σμικρῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, καὶ τούτων ἀπὸ μισθοφόρων Νορμανδῶν καὶ ἄλλων βαρβάρων συγκειμένων(1), ἐναντίον τῶν πολυπληθῶν καὶ ἄριστα συγκεκροτημένων καὶ πολεμικωτάτων στρατιῶν τοῦ Ἀλπ-ἀρσλάν. Διὰ δύο μεγάλων στρατειῶν, ἃς ἐπεχείρησεν ἐναντίον τοῦ Ἀλπ-ἀρσλάν, ὑπερήσπισε τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς κτήσεις καὶ ἀπώθησε σχεδὸν τοὺς Τούρκους πέραν τῶν ὁρίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ' ἐν τῷ τρίτῳ πολέμῳ, εἰσβαλὼν ἐπιθετικὸς εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἡττήθη ἐν μάχῃ τινὶ καὶ ἡρωϊκῶς μαχόμενος καὶ τραυματισθεὶς συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ μεγάθυμος σουλτᾶνος τῶν Σελτζούκων Ἀλπ-ἀρσλάν, θαυμάσας τὴν γενναιότητα τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐπαξίως τιμῶν αὐτὴν ἠξίωσε τὸν Διογένην βασιλικῶν τιμῶν καὶ συνωμολόγησε πρὸς αὐτὸν εἰρήνην, ἀποδοὺς πᾶσαν σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀρκεσθεὶς δὲ μόνον εἰς ὑπόσχεσιν χρηματικῆς ἀποζημιώσεως (ἢ λύτρων τοῦ βασιλέως), καὶ ταύτης διδομένης ἁπλῶς διὰ τοῦ βασιλικοῦ λόγου τοῦ Ρωμανοῦ. Ἔδωκε δὲ τῷ βασιλεῖ Διογένει καὶ στολὴν καὶ φρουρὰν βασιλικήν. Ἀλλ', ἐνῷ ὁ Ρωμανὸς ἐπέστρεφεν οὕτω διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν,

(1) Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ στρατὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἤρξατο αὖθις νὰ συγκροτῆται ὡς πρὸ τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος ἀπὸ ξένων μισθοφόρων, Νορμανδῶν καὶ ἄλλων Εὐρωπαίων, ἐνίοτε δὲ καὶ Τούρκων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ ἐνταῦθα συγγενεῖς τοῦ οἴκου Δούκα, ὁ τοῦ Κωνσταντίνου Γ' ἀδελφὸς Ἰωάννης Δούκας καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἐπωφεληθέντες τὴν περὶ αἰχμαλωσίας τοῦ βασιλέως εἴδησιν, ἐκήρυξαν αὐτὸν ἔκπτωτον καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν πρεσβύτατον τοῦ Κωνσταντίνου Γ' υἱὸν Μιχαὴλ Ζ', πέμψαντες δὲ στρατὸν κατὰ τοῦ Διογένους ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ παραιτηθῇ τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ρωμανὸς Διογένης συλληφθεὶς εἶτα παρανόμως ἐξωρύχθη τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀπέθανεν οἰκτρῶς ἐκ τῆς ἀπὸ τοῦ παθήματος τούτου ἐπελθούσης φρικτῆς νόσου, γενναίως μέχρι τέλους τὰ πάντα ὑπομείνας.

Ἡ βασιλεία τοῦ Μιχαὴλ Ζ', τοῦ ἐπικληθέντος Παραπινακίου (1), ὑπῆρξε καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς λίαν ἀσθενής. Καὶ ἐνῷ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔχων πρωθυπουργὸν τὸν σοφώτατον ἐν τοῖς γράμμασιν ἄνδρα τῶν τότε χρόνων Μιχαὴλ τὸν Ψελλόν, τὸν καὶ διδάσκαλον αὐτοῦ γενόμενον, ἠσχολεῖτο μόνον εἰς ἀνάγνωσιν βιβλίων καὶ εἰς σύνθεσιν στίχων ἐμμέτρων, οἱ Τοῦρκοι συνεπλήρουν τὴν κατάκτησιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Σελτζοῦκοι τοῦ Ἀλπ-ἀρσλάν, μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ρωμανοῦ, ὥρμησαν αὖθις εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀπαλλαγέντες τῆς συνομολογηθείσης πρὸς τὸν βασιλέα ἐκεῖνον εἰρήνης. Ἀποθανόντος δὲ τῷ 1072 τοῦ Ἀλπ-ἀρσλάν, ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Μαλὲκ-σὰχ (σελ. 226) ὁ τούτου συγγενὴς Σουλεϊμὰν κατελάμβανε τὸ πλεῖστον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καθιστῶν τὴν Νίκαιαν πρωτεύουσαν τοῦ ἐνταῦθα Σελτζουκικοῦ κράτους.

Ἐν μέσῳ τῆς ἀθλίας ταύτης καταστάσεως ἐπαναστάσεις ἐξερράγησαν ἐναντίον τοῦ Μιχαὴλ Ζ', ὅστις τῷ 1078 ἀποθέσας τὸ στέμμα ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον. Τότε δὲ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν στρατηγῶν ἤρισαν πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, μεχρισοῦ τῷ 1081 κατέλαβε τοῦτον ὁριστικῶς ὁ τοῦ προμνημονευθέντος βασιλέως Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ ἀνεψιὸς Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, γενόμενος ὁ πραγματικὸς ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν.

3. Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν.

Οἱ μεγάλοι Κομνηνοὶ βασιλεῖς Ἀλέξιος Α' (1081-1118), Ἰωάννης (1118-1143) καὶ Μανουὴλ (1143-1180 μ. Χ.) ἐπὶ αἰῶνα ὁλόκληρον ἠγωνίσαντο γενναιότατα ἵνα ἀποτρέψωσι τοὺς ἀπ' ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἐπικρεμαμένους τῷ Κράτει δεινοτάτους κινδύνους καὶ ἔδοσαν εἰς

(1) Διότι σιτοδείας ἐπ' αὐτοῦ γενομένης ὁ μόδιος τοῦ σίτου ἐπωλεῖτο ὑπὸ τοῦ κράτους παρὰ πινάκιον, ἤτοι ἠλαττωμένος κατὰ ἓν τέταρτον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ κράτος τοῦτο τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν αἴγλην.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξιος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον (1081), οἱ Σελτζοῦκοι εἶχον στήσει, καθὰ εἴρηται, οὐ μακρὰν τῶν Ἀσιατικῶν ὀχθῶν τοῦ Βοσπόρου, ἐν Νικαίᾳ, τὴν ἕδραν τοῦ κράτους αὐτῶν τοῦ περιλαμβάνοντος ἤδη σχεδὸν ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πλὴν τῶν δυτικῶν παραλίων. Ἀλλὰ μείζων κίνδυνος ἠπείλει τὸ κράτος κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς χρόνον ἀπὸ δυσμῶν. Ὁ γνωστὸς ἡμῖν Ροβέρτος Γυσκάρδος ὁρμηθεὶς ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ καταλαβὼν τὴν Κέρκυραν ὥρμησεν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς ὅλης Εὐρωπαϊκῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, νικήσας λαμπρῶς τὸν Ἀλέξιον περὶ τὸ Δυρράχιον ἐν μεγάλῃ μάχῃ τὸ αὐτὸ ἔτος τῆς ἀναρρήσεως τοῦ βασιλέως· κατέλαβε δὲ πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἤπειρον καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, ἀπειλῶν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος, μὴ καταβαλλόμενος εὐκόλως ὑπὸ τῶν συμφορῶν τοῦ πολέμου, κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιμονῆς, καρτερίας καὶ δραστηριότητος αὐτοῦ νὰ συγκροτήσῃ νέον στρατὸν καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τοὺς Νορμανδούς, νικήσας τὸν τοῦ Ροβέρτου υἱὸν καὶ ἐπίτροπον Βοημοῦνδον (1083). Μετὰ τὴν ἐκδίωξιν δὲ τῶν Νορμανδῶν ἐστράφη καὶ κατὰ τῶν Σελτζούκων Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἀλλ' ἐνταῦθα μικρὰς μόνον ἤρατο ἐπιτυχίας, ἀνακτησάμενος τὴν ἀπέναντι σχεδὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Τούρκων κατεχομένην Νικομήδειαν καὶ τὴν Σινώπην (1087). Ἐξ ἄλλου δὲ οἱ Τοῦρκοι νέας κατέλαβον ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας, προχωρήσαντες μέχρι τῶν δυτικῶν παραλίων, ἔνθα συγκροτοῦντες στόλους πειρατικοὺς ἐλυμαίνοντο τὰς Ἑλληνικὰς νήσους καὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου.

Ἐνῷ δὲ ὁ Ἀλέξιος ἐν μέσῳ τοιούτων δυσχερειῶν ἐξωτερικῶν ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῆς ἐξωτερικῆς ἀμύνης τοῦ κράτους καὶ ὑπὲρ τῆς ἐσωτερικῆς διοικητικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀνορθώσεως αὐτοῦ, νέοι ἀπὸ δυσμῶν ἐπῆλθον ἐπικίνδυνοι πολεμισταί, οἱ λεγόμενοι Σταυροφόροι.

Οἱ Σταυροφόροι, ἤτοι οἱ πολυπληθεῖς χριστιανοὶ ἱππόται μαχηταί, οἱ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐξ Εὐρώπης μεταβαίνοντες εἰς τοὺς Ἁγίους τόπους τῶν χριστιανῶν (εἰς Παλαιστίνην), ἵνα ἐλευθερώσωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, δὲν ἦσαν ἀπ' εὐθείας πολέμιοι τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἀπετέλουν στρατὸν πολυπληθῆ, διερχόμενον διὰ τῶν χωρῶν τοῦ Κράτους ἄνευ πολλῆς τάξεως καὶ πειθαρχίας, περιέχοντα δὲ καὶ πολλὰ ἄτακτα στοιχεῖα ταχέως παρεκτρεπόμενα εἰς λῃστείας. Πρὸς τούτοις τινὲς τῶν ἀρχηγῶν ἐφάνησαν θρασεῖς καὶ ἀλαζόνες πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ προυκάλεσαν ῥήξεις. Πλὴν τούτων μῖσος ἀμοιβαῖον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐχώριζε τοὺς Εὐρωπαίους τούτους ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, διότι οἱ μὲν Ἕλληνες ἐθεώρουν αὐτοὺς βαρβάρους, ὡς ἦσαν οἱ κατὰ τὸν 4, 5 καὶ 6 μ. Χ. πρόγονοι αὐτῶν· οὗτοι δὲ τοὐναντίον ἐπαιρόμενοι ἐκ τῆς στρατιωτικῆς αὐτῶν δυνάμεως καὶ ἀνδρείας περιεφρόνουν τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀνάνδρους. Εἰς πάντα δὲ ταῦτα προσετίθετο καὶ τὸ ἐκ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος προερχόμενον μεταξὺ Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν ἀμοιβαῖον θρησκευτικὸν μῖσος. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Ἀλέξιος μετὰ σπανίας συνέσεως κατώρθωσε ν' ἀποτρέψῃ πάντα κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Σταυροφόρων καὶ νὰ ἐπωφεληθῇ μάλιστα τοὺς τούτων κατὰ τῶν Τούρκων ἐν Ἀσίᾳ πολέμους ἵνα ἀνακτήσηται τὴν Νίκαιαν καὶ πολλὰς Ἑλληνικὰς ἐν Ἀσίᾳ χώρας.

Τὸν Ἀλέξιον τελευτήσαντα τῷ 1118 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ὁ ἐπικληθείς, ἕνεκα τῆς ἀγαθότητος τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, Καλοϊωάννης. Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς εἰρήνης ἐφάνη ἡγεμὼν καὶ κυβερνήτης ἄριστος καὶ ἐν τοῖς πολέμοις ἀνδρεῖος μαχητὴς καὶ στρατηγός. Πολεμήσας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ τῶν Σελτζούκων ἀφῄρεσεν ἀπ' αὐτῶν ἀξιόλογον μέρος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Παφλαγονίᾳ, ἔνθα ἀνακτησάμενος τὴν Κασταμῶνα, ἥτις ἦν κοιτὶς τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν, ἐτέλεσε θρίαμβον κατὰ τὴν εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐπάνοδον αὐτοῦ. Στρατεύσας δὲ καὶ εἰς τὴν Συρίαν, ἔνθα ἱκανὰς πόλεις κατεῖχον οἱ Φράγκοι(1) Σταυροφόροι, ἐνέπνευσε σεβασμὸν ἅμα καὶ φόβον τοῖς τε Μωαμεθανοῖς καὶ τοῖς Φράγκοις καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐν Συρίᾳ Φράγκους ἡγεμόνας νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἕλληνος βασιλέως. Ὁ Ἰωάννης ἐτελεύτησε τῷ 1143, καταλιπὼν τὴν βασιλείαν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μανουὴλ Α'.

Ὁ Μανουὴλ Α' (1143-1180) κατὰ τὴν γενναιότητα καὶ ἰδίως τὴν προσωπικὴν ἀνδρείαν ἦτο πολλῷ ὑπέρτερος τοῦ τε πάππου καὶ τοῦ πατρός, ἴσως μάλιστα ἦν ὁ ἀνδρειότατος πάντων τῶν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνελθόντων αὐτοκρατόρων· ἀλλὰ κατὰ τὴν σύνεσιν τὴν πολιτικὴν ὑπελείπετο ἀμφοτέρων τῶν ἐνδόξων προγόνων αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς οὗτος καὶ ὑπὸ τῆς ὕλης περὶ τὸ κράτος καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἀναγκαζόμενος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀκαθέκτου πολεμικῆς ὁρμῆς ἐλαυνόμενος, διεξήγαγε δι' ὅλης τῆς μακρᾶς αὐτοῦ βασιλείας πολέμους κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Πρὸς βορρᾶν ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν πέραν τοῦ Δανουβίου βαρβάρων καὶ ἰδίως τῶν Πατσινάκων,

(1) Τὸ *Φράγκος* κεῖται ἐνταῦθα οὐχὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ σημασίᾳ τοῦ ὀνόματος, δηλοῦντος τὸ Γερμανικὸν ἔθνος τῶν Φράγκων, ἀλλ' ἐν τῇ σημασίᾳ καθόλου τοῦ Λατῖνος ἢ Εὐρωπαῖος, ἣν σημασίαν ἔλαβεν ἡ λέξις ἕνεκα τῆς ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου δυνάμεως καὶ φήμης τοῦ Φραγκικοῦ κράτους καὶ ὀνόματος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔτι δὲ καὶ ἐναντίον τῶν Οὔγγρων, οἵτινες εἰς στενωτέρας νῦν περιῆλθον σχέσεις πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, καὶ Σέρβων καὶ Δαλματῶν, τῶν ἀποστάντων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας· πρὸς δυσμὰς ἐναντίον τῶν ἀπὸ Ἰταλίας καὶ Σικελίας Νορμανδῶν, οἵτινες αὖθις ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ρογῆρον Β΄ (ἀνεψιὸν τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου) ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους καταλαβόντες τὴν Κέρκυραν καὶ εἶτα προχωρήσαντες μέχρι Κορίνθου καὶ Θηβῶν (1147), ἐξεβλήθησαν δὲ τοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ διὰ δυσχερῶν ἀγώνων, τῶν συγκροτηθέντων ἰδίως περὶ τὴν Κέρκυραν, ἣν ἀνεκτήσατο αὖθις ὁ γενναῖος βασιλεύς. Δὲν περιωρίσθη δὲ ὁ Μανουὴλ ἁπλῶς εἰς ἀπόκρουσιν τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ ἐπιθετικὸς γενόμενος ἱκανὰς ἀφῄρεσε πόλεις καὶ φρούρια ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τοῦ κράτους τῶν Νορμανδῶν, ἅτινα ἀπολέσας μετὰ νέας ἀποτυχίας πολεμικὰς συνωμολόγησεν ἐπὶ τέλους εἰρήνην πρὸς τὸν ἐν τῷ μεταξὺ διαδεξάμενον τὸν πατέρα αὐτοῦ ἡγεμόνα τῶν Νορμανδῶν Γουλιέλμον Α΄ (1155 ἢ 1158). Ὁ Μανουὴλ ἐταπείνωσε πρὸς τούτοις τὸν ἀρνούμενον εἰς αὐτὸν ὑποταγὴν Φράγκον δοῦκα τῆς Ἀντιοχείας Ρενάλδον καὶ κατέστησεν αὐτὸν εὐπειθέστατον ὑποτελῆ.

Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι καὶ ἐπιτυχέστατοι τῶν πολέμων τοῦ Μανουὴλ ἐγένοντο ἐναντίον τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Σελτζούκων Τούρκων, ὄντων νῦν διῃρημένων εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, καὶ πολλὰς ἀξιολόγους ἀνεκτήσατο ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας, κατεσκεύασε δὲ ἐνταῦθα χάριν τῶν πολέμων καὶ στρατιωτικὴν ὁδὸν ἀξιόλογον, παραβαλλομένην πρὸς τὰ μέγιστα τῶν τοιούτων ἀρχαίων δημοσίων ἔργων τῶν Ρωμαίων.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἀτελευτήτων τούτων πολέμων περιεσπᾶτο ὁ Μανουὴλ καὶ ὑπὸ τῶν ἐκ δυσμῶν, ἰδίως ἀπὸ Γαλλίας καὶ Γερμανίας, σταυροφόρων. Οἱ ἡγεμόνες τῆς δευτέρας σταυροφορίας Λουδοβῖκος Β΄ τῆς Γαλλίας καὶ Κορράδος Γ΄ τῆς Γερμανίας, κατὰ τὸ 1149 διερχόμενοι δι' Ἑλληνικῶν χωρῶν, περιῆλθον εἰς ἐχθρικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ πολλὰς παρεσκεύασαν δυσχερείας εἰς τὸν Μανουήλ, ἀλλὰ ταύτας ὑπερενίκησεν ὁ Μανουὴλ διά τε τῆς τόλμης καὶ τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἀποφασίσας νὰ ταπεινώσῃ ἐντελῶς τὸ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Σελτζουκικὸν κράτος, ἐπεχείρησε στρατείαν μεγάλην (1174), ἥτις μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας ἀπέληξεν (1176) εἰς μεγάλην ἥτταν καὶ τὴν ἀπώλειαν πολλῶν διὰ τῶν προηγουμένων πολέμων τοῦ Μανουὴλ ἀνακτηθεισῶν χωρῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰς ἀτυχίας ταύτας ἐξηκολούθησεν ὁ Μανουὴλ τὸν κατὰ Τούρκων πόλεμον, περιορίζων τὰς ἐπιδρομὰς αὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν, ἑωσοῦ ὁ κατὰ τὸ 1180 ἐπελθὼν θάνατος τοῦ βασιλέως ἔθηκε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον.

4. Ἀλέξιος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Α'.

Ὁ Μανουὴλ Α' κατέλιπε τὸν θρόνον εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξιον διατελοῦντα ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Γαλλίδος μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας, δευτέρας συζύγου τοῦ Μανουὴλ (ἡ πρώτη ἦτο Γερμανὶς γυναικαδέλφη τοῦ αὐτοκράτορος Κορράδου Γ') θυγατρὸς τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ραιμούνδου. Ἡ κυβέρνησις τῆς Μαρίας ὡς Γαλλίδος καὶ καθολικῆς καὶ περιστοιχιζομένης ὑπὸ πλήθους Γάλλων, καὶ τὰ διαδιδόμενα περὶ τοῦ ἠθικοῦ μέρους τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου αὐτῆς ἤγειραν δυσαρεσκείας μεγάλας ἐν τῷ λαῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ταύτας δὲ ἐπωφελήθη ἀνήρ τις ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ βασιλικοῦ πολυτροπώτατος καὶ κακοτροπώτατος, Ἀνδρόνικος ὁ Κομνηνός, ἔγγονος τοῦ Ἀλεξίου Α' (ἐκ τοῦ δευτέρου υἱοῦ αὐτοῦ Ἰσαακίου), ἀνεψιὸς τοῦ Ἰωάννου Α' καὶ ἐξάδελφος τοῦ Μανουὴλ Α'. Ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο τὸ τερατῶδες μίγμα ἀρετῶν ἐπιπλάστων καὶ πονηρίας καὶ μοχθηρίας μεγάλης, ἀκολαστότατον διάγων βίον, ἔχων μὲν τὸ ἐξωτερικῶς καὶ κατ' ἐπιφάνειαν ἐπαγωγὸν καὶ ἀξιαγάπητον τοῦ ἤθους καὶ σωματικὸν κάλλος καὶ παραβαλλόμενος ὑπό τινων πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ἀλλὰ τῶν μὲν ἀρετῶν τούτου οὐδαμῶς ἢ κατ' ἐπιφάνειαν μετέχων, τῶν δὲ κακιῶν αὐτοῦ τὸ ἀνυπέρβλητον μέγεθος ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ εἰκονίζων, τύπος ὢν καθόλου χαρακτῆρος φαύλου καὶ κιβδηλοτάτου καὶ ἀνθρώπου οὐδὲν ἔχοντος ὅσιον καὶ ἱερὸν καὶ οὐδεμίαν ἀρχὴν ἠθικήν. Μετὰ πολλὰς περιπετείας τοῦ βίου καὶ πλάνας, ἐν αἷς πολλὰ ἔπραξε καὶ ἐκακούργησε, πολλὰ δ' ἔπαθε, καὶ μετὰ ἐπιβουλὰς γενομένας ὑπ' αὐτοῦ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ Μανουήλ, ὁ πολύτροπος ἀνὴρ τυχὼν συγγνώμης εἶχε διορισθῆ διοικητὴς τῆς ἐν Πόντῳ Οἰνόης καὶ διέμενεν ἐκεῖ καθ' ὃν χρόνον ἐτελεύτησεν ὁ Μανουήλ. Ὁ Ἀνδρόνικος μαθὼν νῦν τὴν παρὰ τῷ πλήθει τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπικρατοῦσαν κατὰ τῆς Μαρίας δυσαρέσκειαν ἔσπευσεν ἐκ τοῦ Πόντου καὶ ὡς πατὴρ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως γενόμενος δεκτὸς κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὡς κηδεμὼν καὶ ἐπίτροπος τοῦ Ἀλεξίου καὶ δεινότατον ἤγειρε κατὰ τῶν Λατίνων διωγμόν. Μετ' ὀλίγον ἐφόνευσε τὴν Μαρίαν καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλέξιον καὶ κατέλαβε τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, λαβὼν βίᾳ ὡς γυναῖκα καὶ τὴν τοῦ Ἀλεξίου νεαρὰν σύζυγον Ἀγνῆν, τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Ζ'. Ὡς βασιλεὺς ἐκυβέρνησεν ὁ Ἀνδρόνικος (1183-1185) φαυλότατα καταδιώκων ἀπηνῶς πάντα ἄνθρωπον, ὃν ἐθεώρει ὡς ἔχοντα ἀξίαν τινά, ὅμοιος κατὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦτο πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν Β' τὸν Ρινότμητον, ἐπιδιώκων δὲ δημοτικότητα δι'αἰσχρᾶς δημαγωγίας καὶ προστατεύων τὰ γράμματα καὶ τὴν παίδευσιν. Ἐπὶ τοῦ τυράννου τούτου τὸ κράτος ἔπαθε δεινὴν συμφοράν. Ὅσοι τῶν Λατίνων Κωνσταντινουπόλεως κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι τὰς ἐνταῦθα κατ' αὐτῶν διαταχθείσας ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ὑπὸ τοῦ ὄχλου τελουμένας σφαγάς, συγκροτήσαντες στόλον δεινῶς ἐλυμαίνοντο τὰς κατὰ τὴν Προποντίδα καὶ τὸ Αἰγαῖον Ἑλληνικὰς παραλίας, στίφη δὲ Νορμανδῶν πολυπληθῆ ὁρμήσαντα αὖθις ἀπὸ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ καταλαβόντα ἀμαχητὶ τὸ Δυρράχιον διηυθύνθησαν διὰ Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καθ' ὃν χρόνον καὶ στόλος 200 πλοίων κατελάμβανε τὰς Ἰονίους νήσους καὶ εἶτα ἔπλεεν εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης (1185). Ἡ πόλις αὕτη ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου μετὰ ὀλιγοήμερον πολιορκίαν καὶ ἔπαθε τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν καταλαβόντων αὐτὴν Λατίνων· φόνοι, αἰχμαλωσίαι, ἁρπαγαί, λεηλασίαι καὶ παντὸς εἴδους συμφοραὶ ἐπλήρωσαν τὴν μεγάλην ταύτην δευτέραν τοῦ κράτους πόλιν, ὅπως πρὸ 300 περίπου ἐτῶν, ὅτε ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ ἀρνησιθρήσκου ἀρχηγοῦ τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν Λέοντος τοῦ Τριπολίτου (σ. 198). Τότε δὲ συλληφθεὶς ἐκακώθη δεινῶς ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ ὁ περίφημος ἀρχιεπίσκοπος ὢν τότε Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ὁ σοφὸς σχολιαστὴς τοῦ Ὁμήρου, ὅστις μετὰ πολλὰ παθήματα κάμψας διὰ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους κατακτητὰς ἀποκατέστη αὖθις εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ.

Οἱ Νορμανδοὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐκινήθησαν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐπερχόμενοι κατ' αὐτῆς. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανάστασις ἐκραγεῖσα ἐνταῦθα κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐπήνεγκε τὴν πτῶσιν καὶ τὸν οἰκτιστον ὑπὸ τοῦ ἐπαναστάντος λαοῦ τελεσθέντα φόνον αὐτοῦ. Εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ ἐκ τοῦ συγγενοῦς πρὸς τοὺς Κομνηνοὺς οἴκου τῶν Ἀγγέλων Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος. Οὗτος ἐπωφελούμενος τὴν ἐν τῷ λαῷ καὶ τῷ στρατῷ ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀνδρονίκου ἐπελθοῦσαν ἠθικὴν ἔξαρσιν κατενίκησε τοὺς Νορμανδοὺς διὰ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Βρανᾶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀποχωρήσωσι πασῶν τῶν ὑπ' αὐτῶν καταληφθεισῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν πλήν τινων Ἰονίων νήσων.

Καὶ οὕτω μὲν ὁ τῷ 1185 ἀπειλήσας τὴν ὕπαρξιν τοῦ κράτους κίνδυνος ἀπεσοβήθη. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος οὗτος ἐνέσκηψεν αὖθις ἀπὸ Φράγκων μετὰ 18 ἔτη ἐπενεγκὼν τὴν κατάλυσιν τοῦ Κράτους. Ἐπειδὴ δὲ τὸ γεγονὸς τοῦτο συνδέεται μετὰ τῆς λεγομένης Τετάρτης ἢ Λατινικῆς Σταυροφορίας, ἀνάγκη, πρὶν προχωρήσωμεν περαιτέρω, νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα διὰ βραχέων περὶ τῶν Σταυροφοριῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

1. Πρώτη Σταυροφορία.

Σταυροφορίαι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκλήθησαν, καθὰ εἴδομεν, στρατεῖαι γενόμεναι πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν. Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, ἀνέκαθεν ἐν τῇ Δύσει ἐθεωρεῖτο εὐσεβεστάτη πρᾶξις θρησκευτικὴ ἡ εἰς Παλαιστίνην χάριν προσκυνήσεως τῶν Ἁγίων Τόπων ἀποδημία. Καὶ ἐνόσῳ μὲν τῆς Παλαιστίνης ἦρχον οἱ Οὐμμεϊάδαι καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ἀββασίδαι χαλίφαι, δὲν παρενεβάλλοντο πολλὰ κωλύματα εἰς τοὺς ἀπὸ Δύσεως προσκυνητάς. Ἀλλ' ἀφ' οὗ χρόνου οἱ Φατιμίδαι χαλίφαι τῆς Αἰγύπτου κατέλαβον τὴν Παλαιστίνην (ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11 αἰῶνος), ἰδίως ἐπὶ τοῦ Φατιμίδου χαλίφου Χακὴμ (996-1021), σφοδρὸς ἐγένετο καταδιωγμὸς τῶν χριστιανῶν· ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως κατηδαφίσθη τότε, ἐκτίσθη δὲ ὕστερον τῷ 1055 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους δι' ἰδιαιτέρας πρὸς τὸν Φατιμίδην χαλίφην Μουστασὶρ συνθήκης. Καὶ ἀφ' οὗ δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ 11 μ. Χ. αἰῶνος οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Μαλὲκ-σὰχ ἀφῄρεσαν τὴν Παλαιστίνην ἀπὸ τῶν Φατιμιδῶν, ἐξηκολούθησαν οἱ κατὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐν τοῖς Ἁγίοις τόποις διωγμοί. Τούτους δὲ βλέποντες οἱ ἐκ Δύσεως προσκυνηταὶ μετὰ τὴν εἰς Εὐρώπην ἐπάνοδον περιέγραφον τὰ γινόμενα κατὰ τρόπον ἐξεγείροντα τὴν ἱερὰν ἀγανάκτησιν τῶν χριστιανῶν. Ἐντεῦθεν παρὰ πολλοῖς τῶν χριστιανικῶν λαῶν καὶ ἡγεμόνων τῆς Δύσεως παρῆχθη ἡ ἰδέα μεγάλης ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Τόπων πρὸς τὴν Ἀνατολὴν στρατείας. Οἱ πάπαι ἀσμένως ὑπέθαλπον τὴν ἰδέαν ταύτην, βλέποντες ἐν τῇ πραγματώσει αὐτῆς τὴν εἰς Ἀνατολὴν ἐπέκτασιν τῆς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεως καὶ ῥοπῆς. Ὅτε δὲ τῷ ἔτει 1093-1094 μοναχός τις ἐρημίτης ἀπὸ Νορμανδίας (ἐξ Ἀμβιανοῦ) τῆς Γαλλίας καταγόμενος Πέτρος ἡ Κουκούπετρος, ἐν Παλαιστίνῃ γενόμενος, εἶδε τοὺς ἐνταῦθα ἐναντίον τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν διωγμούς, ἐπιστρέψας εἰς τὴν Εὐρώπην ἐξέθηκε πάντα ὅσα εἶδε τῷ πάπᾳ Οὐρβανῷ Β'. Οὗτος δὲ προθύμως ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας ἵνα διὰ τοῦ Πέτρου καὶ δι' ἄλλων μοναχῶν καὶ ἱερέων καὶ ἐπισκόπων κηρύξῃ ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς μέγαν ἱερὸν πόλεμον ὑπὲρ τῶν τόπων, «ἔνθα ἔστησαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου». Τὸ κή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρυγμα ἐπέτυχε λαμπρῶς, καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος 1095 συνεκροτήθη ἐν Κλερμὼν τῆς Γαλλίας μεγάλη Ἐκκλησιαστικὴ Συνέλευσις, εἰς ἣν παρέστησαν χιλιάδες κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, αὐτὸς δὲ ὁ πάπας ἐλθὼν τότε εἰς Κλερμών, ἀφοῦ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ ἐκκλησιαστικὴν τελετήν, ἐλάλησεν εἰς τὸ μέγα πλῆθος, ὡς ὁ Μωϋσῆς, ἀνελθὼν εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἐνέπνευσεν ἄρρητον τοῖς πᾶσιν ἐνθουσιασμόν· καὶ κοινὴ ἐγένετο νῦν ἀπόφασις περὶ ἱεροῦ πολέμου. Ἐντεῦθεν εὐθὺς πολυπληθῆ στίφη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν διαφόρων μοναχῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κουκουπέτρου, ἢ ἱππότῶν ἐξεχύθησαν εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, μεταβαίνοντα εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα ταῦτα ἄτακτα στίφη, παρεκτραπέντα εἰς πολλὰς καθ' ὁδὸν ἀταξίας, κατεστράφησαν ἄλλα μὲν ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν τούτων, ἄλλα δὲ (τὰ ὑπὸ τὸν Πέτρον), ἀφοῦ διῆλθον τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας καὶ διεπεραιώθησαν τὸν Βόσπορον, ἐξωλοθρεύθησαν ὑπὸ τοῦ ξίφους τῶν Σελτζούκων τῆς Νικαίας. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐξεκίνησαν ἐξ Εὐρώπης τὰ κύρια σταυροφορικὰ στρατεύματα τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἱππότῶν, συγκείμενα τὸ πλεῖστον ἐκ Γάλλων καὶ Νορμανδῶν (τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας). Ὡς σύμβολον οἱ στρατευόμενοι νῦν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἔφερον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ἐρυθρὰν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ, ὅθεν ἐκλήθησαν καὶ σταυροφόροι. Οἱ ὀνομαστότατοι τῶν ἀρχηγῶν τῆς πρώτης ταύτης στρατείας ἦσαν ὁ Λοθαρίγγιος Γοδεφρεῖδος ὁ Βουϊλλῶνος, ὁ Νέστωρ κληθεὶς τῆς στρατείας (ἕνεκα τῆς ἡλικίας, τῆς ἀνδρείας, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς πολιᾶς φρονήσεως), μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Βαλδουΐνου καὶ Εὐσταθίου, Ροβέρτος ὁ δοὺξ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Νορμανδίας, υἱὸς τοῦ Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ (σελ. 155), Ροβέρτος ὁ κόμης Φλανδρίας, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Α', Ραϊμοῦνδος ὁ κόμης Τολώσης, ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας Βοημοῦνδος ὁ υἱὸς τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου (σελ. 230) ὡς ἀρχηγὸς τῶν Νορμανδῶν τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ ὁ τούτου ἀδελφιδοῦς Ταγκρέδος, ὁ Ἀχιλλεὺς κληθεὶς τῆς Σταυροφορίας ἕνεκα τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀδεῖμαρος (ἔχων ὡς ἐπισκοπὴν τὴν παρὰ τὰ Πυρηναῖα κειμένην Γαλλικὴν πόλιν Puy), ὁ καὶ πρῶτος ἐκ τῶν ἡγεμόνων ἄρξας τῆς στρατείας. Οὗτος ὡς ἐπίτροπος τοῦ Πάπα ἐθεωρεῖτο τιμητικῶς ἀρχιστράτηγος· πράγματι δ' ὅμως οὐδεμία ὑφίστατο ἀρχιστρατηγία. Οὗτοι πάντες μετὰ τῶν μαχητῶν αὐτῶν ἐκ διαφόρων τόπων διὰ διαφόρων ὁδῶν διηυθύνθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τόπον συνενώσεως. Ἐνταῦθα δέ, ἀφοῦ ὑπεχρεώθησαν νὰ δώσωσιν ὅρκον φεουδαλικῆς πίστεως εἰς τὸν Ἀλέξιον Α' (ὡρκίσθησαν δηλονότι ὅτι τῶν χωρῶν, ἃς ἔμελλον νὰ κυριεύσωσιν ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἐν Ἀσίᾳ, ὡς ἀνηκουσῶν πρότερον εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ὑπέρτατον κυρίαρχον ἔμελλον νὰ θεωρῶσι τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα, αὐτοὶ κυβερνῶντες αὐτὰς ὡς φεουδαλικοὶ ὑποτελεῖς ἄρχοντες), διεπεραιώθησαν ἐπὶ Ἑλληνικῶν πλοίων, ἀνερχόμενοι εἰς 400 περίπου χιλιάδας μαχητῶν, εἰς τὴν Ἀσιατικὴν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπολιόρκησαν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Σελτζουκικοῦ κράτους Νίκαιαν. Προχωρησάσης δὲ τῆς πολιορκίας ὁ σουλτᾶνος τοῦ κράτους τούτου Κιλὶτζ-ἀρσλὰν Α' (υἱὸς τοῦ Σουλεϊμάν, ἴδε σελ. 226) παρέδωκε ταύτην οὐχὶ εἰς τοὺς Σταυροφόρους, ἀλλ' εἰς τὸν παρακολουθοῦντα μετὰ στρατοῦ τοὺς Σταυροφόρους αὐτοκράτορα Ἀλέξιον (1). Τοῦτο δυσηρέστησε τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν Σταυροφόρων, ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος κατώρθωσε νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτοὺς διὰ δώρων. Οἱ δὲ Σταυροφόροι διέσχισαν νῦν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καθ' ὅλον τὸ μῆκος ἀπὸ τῆς βορειοδυτικῆς ἄκρας πρὸς τὴν νοτιανατολικήν, πολλὰς συγκροτοῦντες μάχας νικηφόρους πρὸς τὸν Κιλὶτζ-ἀρσλάν, ἀλλ' ἀποδεκατιζόμενοι καὶ αὐτοί. Εἰσελάσαντες δὲ (1087) εἰς τὴν βόρειον Συρίαν κατέλαβον τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐντεῦθεν πορευόμενοι διὰ τῆς παραλίας τὸ πλεῖστον, ἐν μέσῳ πολλῶν ταλαιπωριῶν ἀφίκοντο (1098) εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, τὴν πρὸ μικροῦ ἀνακτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φατιμίδου χαλίφου τῆς Αἰγύπτου, ἣν καὶ κατέλαβον ἐξ ἐφόδου καὶ διέπραξαν δεινὴν σφαγὴν τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων. Ἵδρυσαν δὲ τότε καὶ κράτος Χριστιανικὸν καλέσαντες αὐτὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ βασιλέα ἐξέλεξαν τὸν Γοδεφρεΐδον Βουϊλλῶνος διανείμαντες ἐν ἑαυτοῖς οἱ ἀρχηγοὶ τὰς κυριευθείσας χώρας ὡς φέουδα τοῦ βασιλείου. Τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλὴμ ἱδρυθὲν ἐν μέσῳ τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου καὶ διατελοῦν εἰς πολέμους διηνεκεῖς πρὸς τοὺς μωαμεθανοὺς ἡγεμόνας τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, διετηρήθη ἐπὶ 160 περίπου ἔτη διὰ τῆς διηνεκοῦς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν τούτων τῶν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ Σταυροφόρων, καὶ διὰ τῶν ἐξ Εὐρώπης διηνεκῶς συρρεόντων νέων Σταυροφόρων, πρὸ πάντων δὲ διὰ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ συγκροτηθέντων τότε μοναχικῶν ἱππότικῶν ταγμάτων τῶν ἐνούντων τὸν βίον τοῦ Χριστιανοῦ μοναχοῦ πρὸς τὸν τοῦ Χριστιανοῦ ἱππότου καὶ μαχητοῦ (σελ. 168). Τοιαῦτα τάγματα μοναχικὰ συνεστάθησαν τὸ τῶν Ἰωαννιτῶν (κληθέντων οὕτως ἀπὸ τοῦ προστάτου τοῦ τάγματος ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου) καὶ τὸ τῶν Ναϊτῶν (κληθέντων οὕτως ἐκ τῆς κα-

(1) Οὕτως ἡ Νίκαια καὶ μέγα μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀνεκτήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ὁ Κιλὶτζ-ἀρσλὰν μετέθηκε νῦν τὴν ἕδραν τοῦ κράτους αὐτοῦ εἰς Ἰκόνιον. Ἐκ τούτου δὲ τὸ Σελτζουκικὸν κράτος τῆς Νικαίας ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ νῦν *Κράτος Ἰκονίου*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοικίας αὐτῶν, οὗσης ἐγγὺς τοῦ τόπου, ἔνθα ἦν τὸ πάλαι ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν ἤρκουν οὔτε εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλήμ, οὔτε εἰς τὴν καθόλου προστασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο καὶ ἄλλαι νέαι μεγάλαι σταυροφορίαι.

2. Δευτέρα Σταυροφορία.

Οἱ Σταυροφόροι πλὴν τοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλὴμ ἵδρυσαν καὶ ἄλλας ἐν Συρίᾳ ἡγεμονίας, ἰδίως τὴν τῆς Ἀντιοχείας (τὸ δουκᾶτον κληθὲν τῆς Ἀντιοχείας), καὶ τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσσης (ἣν δὲν ἀφῆρεσαν ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀλλὰ κατέλαβον οὖσαν Χριστιανικὴν καὶ αὐτόνομον, τὴν μόνην ἐν Μεσοποταμίᾳ μὴ ὑπὸ Μωαμεθανῶν κυριευθεῖσαν πόλιν). Ἀλλὰ τὴν Ἔδεσσαν κατέλαβε καὶ κατέστρεψε δεινῶς (1144) ὁ Νουρεδδὶν ἡγεμὼν τοῦ Μοσοὺλ (Ἀσσυρίας), ἑνὸς τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ Συρίᾳ Σελτζουκικῶν φεουδαλικῶν κρατῶν (σελ. 226). Τοῦτο ἐξήγειρε μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, παρεσκευάσθησαν δὲ σταυροφορίαι γενόμεναι νῦν ὑπὸ ἀρχηγίαν οὐχὶ φεουδαρχῶν ἡγεμόνων, ὡς ἡ πρώτη σταυροφορία, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Κορράδου Γ', (στρατεύσαντος μετὰ 70 χιλ. ἱππότων Γερμανῶν, καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Ζ', ἄγοντος καὶ τούτου σημαντικὸν στρατὸν ἱππότων Γάλλων. Οἱ Σταυροφόροι οὗτοι διελθόντες τὰς Εὐρωπαϊκὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας (1147) ἀφίκοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ Α', πρὸς ὃν περιῆλθον καὶ εἰς ἐχθρικὰς σχέσεις, μὴ λαβούσας μείζονας διαστάσεις ἰδίως ἕνεκα τῆς φρονήσεως, ἣν ἔδειξεν ὁ Λουδοβῖκος Ζ'. Ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μετέβησαν εἰς Ἀσίαν καὶ μετὰ πολλὰς κατὰ τὴν ὁδὸν ταλαιπωρίας, καθ' ἃς ἀπώλετο μέγιστον μέρος ἰδίως τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ, μικρὰ μόνον λείψανα τοῦ στρατοῦ ἀφίκοντο εἰς Συρίαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Δαμασκὸν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁ Κορράδος Γ' καὶ ὁ Λουδοβῖκος ἐπέστρεψαν μετ' ὀλίγον (τῷ 1149) εἰς τὴν Εὐρώπην οὐδὲν πράξαντες ἔργον ἄξιον λόγου.

3. Τρίτη Σταυροφορία.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐν Αἰγύπτῳ ἡ δυναστεία τῶν Φατιμιδῶν χαλιφῶν κατελύθη ὑπὸ τοῦ γενναίου Κούρδου τὸ γένος στρατηγοῦ Σαλαδίνου. Οὗτος γενόμενος κύριος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ κράτους ὑπέταξε τὴν χώραν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἀρχὴν τοῦ ἐν Βαγδατίῳ Ἀββασίδου χαλίφου, αὐτὸς ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ὡς σουλτᾶνος κυβερνῶν τὴν χώραν (1175). Ὁ Σαλαδῖνος ἐστράτευσεν εἶτα ἐναντίον τοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ μετὰ τὴν νίκην, ἣν ἤρατο παρὰ τὴν Τιβεριάδα λίμνην (1187), κατέλαβε τὴν Ἱερουσαλήμ· οὕτω δὲ τῶν Χριστιανῶν τὸ κράτος περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν βόρειον Παλαιστίνην. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀκουσθὲν ἐν Εὐρώπῃ προυκάλεσε τὴν τρίτην Σταυροφορίαν, ἧς ἡγέται ἐγένοντο ὁ αὐτοκράτωρ Φρειδερῖκος Α' Βαρβαρόσσας, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Β' ὁ Αὔγουστος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος Β΄. Καὶ ὁ μὲν Φρειδερῖκος μετὰ στρατοῦ 400 χιλ. περίπου μαχητῶν ἦλθε διὰ ξηρᾶς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον (1189) καὶ διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν Ἀσίαν προήλασε νικηφόρως εἰς τὰ ἔνδον τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ νικήσας τοὺς Σελτζούκους κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Ἰκόνιον. Ἀλλὰ γενόμενος εἶτα ἐν Κιλικίᾳ κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Καλυκάδνου (Σαλὲφ) παρασυρθεὶς ἐπνίγη. Τὸ πλεῖστον τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ ἐπέστρεψε τότε οἴκαδε· μικρὸν δὲ μέρος μετέβη εἰς Συρίαν, ἔνθα ἠνώθη πρὸς τοὺς ἄλλους Σταυροφόρους. Τὸ μόνον ἄξιον λόγου ἀποτέλεσμα τῆς στρατείας τοῦ Φρειδερίκου Α' ὑπῆρξεν ἡ κατὰ ταύτην συγκρότησις τοῦ Τευτονικοῦ λεγομένου νέου μοναχικοῦ ἱπποτικοῦ τάγματος, ὅπερ εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ οὐχὶ ἐν Παλαιστίνῃ, ἀλλ' ἐν ταῖς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν Σλαυϊκαῖς χώρας.

Ὁ δὲ ἡνωμένος στρατὸς τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἄγγλων ἀνερχόμενος εἰς 100 χιλ. μαχητῶν ἀποπλεύσας ἐκ Μασσαλίας καὶ Γενούης ἀφίκετο εἰς Μεσσήνην τῆς Σικελίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἔπλευσαν εἰς τὰ παράλια τῆς Φοινίκης (οἱ Ἄγγλοι κατὰ τὸν πλοῦν τοῦτον ἀφῄρεσαν ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν Κύπρον, ἧς ὁ διοικητὴς Ἰσαάκιος εἶχεν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Ἀγγέλου), ἔνθα ἐπολιόρκησαν καὶ ἐξεπόρθησαν τὸ ἰσχυρὸν φρούριον Πτολεμαΐδα. Μετὰ τοῦτο δὲ πολλὰς συνεκρότησαν μάχας πρὸς τὸν Σαλαδῖνον καὶ ἱκανὰς ἀνεκτήσαντο πόλεις ἐν Παλαιστίνῃ, ἀλλὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ δὲν κατώρθωσαν τὴν ἀνάκτησιν. Τέλος δὲ συνωμολόγησαν ἀνακωχὴν τριετῆ πρὸς τὸν Σαλαδῖνον, ἐπιτρέπουσαν τοῖς Χριστιανοῖς προσκυνηταῖς τὴν εἰρηνικὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ μετάβασιν.

4. Αἱ λοιπαὶ Σταυροφορίαι.

Περὶ τῆς τετάρτης ἢ Λατινικῆς καλουμένης Σταυροφορίας δὲν ποιούμεθα λόγον ἐνταῦθα, διότι αὕτη παρεκτραπεῖσα τοῦ σκοποῦ ἐστράφη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπήνεγκε τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάλυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἀλλὰ περὶ τούτων γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἐννέα ἔτη μετὰ τὴν τετάρτην λεγομένην Σταυροφορίαν ἐγένετο τῷ 1212 ἡ λεγομένη Σταυροφορία τῶν παίδων.

Κατὰ ταύτην χιλιάδες παίδων ἀπὸ Γερμανίας καὶ ἀπὸ Γαλλίας συναχθέντες ὑπὸ μοναχῶν ἀπεδήμησαν εἰς τὴν Ἁγίαν Γῆν. Ἀλλ' οἱ μὲν πλεῖστοι τούτων ἐτελεύτησαν ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς ὁδοῦ, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες ἄπρακτοι ἐπέστρεψαν οἴκαδε.

Τῷ 1217 ἐγένετο ἄλλη Σταυροφορία ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν Οὔγγρων Ἀνδρέαν Β'. Οἱ Σταυροφόροι οὗτοι ἑνωθέντες μετὰ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Σταυροφόρων ἐκυρίευσάν τινα φρούρια ἐν Γαλιλαίᾳ καὶ ἰδίως τὸ ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβὼρ ὀχυρὸν φρούριον, μεθ' ὃ ἐπέστρεψαν οἴκαδε τῷ 1218.

Πᾶσαι αὗται αἱ μικραὶ Σταυροφορίαι ὡς καὶ ἡ τῷ 1229 γενομένη εἰς Αἴγυπτον ἄνευ ἀποτελέσματος διαρκοῦς σταυροφορία πολλῶν Βελγῶν καὶ Ὁλλανδῶν δὲν λογίζονται ἐν ταῖς μεγάλαις Σταυροφορίαις. Πέμπτη δὲ Σταυροφορία καλεῖται ἡ τῷ 1229 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Β' (ἐγγόνου τοῦ Φρειδερίκου Α', σελ. 239) γενομένη, καθ' ἣν ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ὑπεχρέωσε τὸν Αἰγύπτιον σουλτᾶνον Καμὶλ (ἔγγονον τοῦ Σαλαδίνου) νὰ παραδώσῃ αὐτῷ τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν Βηθλεὲμ καὶ τὴν Ναζαρέτ, ἐστέφθη δὲ (1229) καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ὡς βασιλεὺς (τοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλήμ). Ἀλλ' ἡ ἀνάκτησις αὕτη τῆς ἁγίας πόλεως δὲν ἐνίσχυσε τὸ κράτος τῶν χριστιανῶν. Ἡ Ἱερουσαλὴμ κατελήφθη αὖθις τῷ 1244 ὑπὸ τῶν Χοβαρεσμίων μωαμεθανῶν (ἴδ. κατωτέρω).

Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβῖκος Θ', ὁ ἐπικαλούμενος Ἅγιος, ἐπεχείρησε δύο Σταυροφορίας· τὴν μὲν τῷ 1248 εἰς Αἴγυπτον (ἕκτην Σταυροφορίαν) ἵνα ἐξαναγκάσῃ τὸν Σουλτᾶνον τῆς Αἰγύπτου νὰ παραδώσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν δὲ τῷ 1270 εἰς Τύνητα. Ἀλλ' ἐν μὲν τῇ πρώτῃ μετά τινας ἐπιτυχίας συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἠλευθερώθη ἐπὶ λύτροις, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, ἥτις ἐγένετο ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς εἰς τὸν Χριστιανισμὸν προσαγωγῆς τῶν Τυνησίων, ἀπέθανεν ὑπὸ νόσου (1270).

Ἐν τῷ μεταξὺ κατελύθη ἐν Αἰγύπτῳ ἡ δυναστεία τοῦ οἴκου τοῦ Σαλαδίνου (τῶν Ἐγιουβιδῶν Σουλτάνων, ὡς καλοῦνται οὗτοι ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Σαλαδίνου Ἐγιοὺπ) ὑπὸ τῶν Μαμελούκων (1), οἵτινες ἵδρυσαν

(1) Μαμελοῦκοι (τουτέστι Δοῦλοι) ἐκλήθησαν οὗτοι, διότι ἦσαν Κιρκάσιοι, ἀγοραζόμενοι ὡς δοῦλοι καὶ γινόμενοι μισθοφόροι τῶν Ἐγιουβιδῶν Σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου, ὧν κατέλυσαν τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς στρατιωτικῆς αὐτῶν δυνάμεως, καὶ ἵδρυσαν κράτος ἰσχυρὸν στρατιωτικὸν ὑπὲρ τὰ διακόσια ἔτη ἄρξαν τῆς Αἰγύπτου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἰδίαν δυναστείαν Σουλτάνων. Οἱ Μαμελοῦκοι σουλτᾶνοι κατέλυσαν ὁριστικῶς τὸ ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ χριστιανικὸν Φραγκικὸν κράτος καταλαβόντες ἀλλεπαλλήλως τὴν Ἀντιόχειαν (1268), Τρίπολιν (1289), Τύρον καὶ Πτολεμαΐδα (1291). Τῷ 1300 δὲν ὑπῆρχε κτῆσις χριστιανικὴ ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ καὶ ἀμφότεραι αὗται αἱ χῶραι ἦσαν ὑποτεταγμέναι ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τοὺς Μαμελούκους μωαμεθανοὺς σουλτάνους τῆς Αἰγύπτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ.—Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΤΗι ΕΛΛΗΝΙΚΗι ΑΝΑΤΟΛΗι

1. Ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος (Β') Ἄγγελος (1185—1195).—Ἀλέξιος Γ' (1195—1203).

Ὁ τῷ 1185 ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰσαάκιος Β' ἦτο ἀνὴρ ἀδρανὴς καὶ ἀνίκανος, τὸ δὲ πρῶτον εὐτυχὲς γεγονὸς τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τὴν ἥτταν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως στρατευσάντων Νορμανδῶν, τὴν προελθοῦσαν ἐκ τῆς εὐνοίας μᾶλλον τῆς τύχης (ἐκ τῆς τρικυμίας) ἢ ἐκ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τοῦ βασιλέως, διεδέξαντο πολλὰ ἀτυχήματα.

Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ (1186), οἱ Βούλγαροι, οἱ ἀπὸ 200 περίπου ἐτῶν διατελοῦντες ὑπήκοοι τοῦ κράτους, πιεζόμενοι ὑπὸ φόρων βαρέων ἐπανέστησαν καὶ ἑνωθέντες μετὰ τῶν πέραν τοῦ Δανουβίου οἰκουσῶν Βλαχικῶν νομαδικῶν φυλῶν ἵδρυσαν νέον φοβερὸν Βουλγαροβλαχικὸν κράτος, ἀποβὰν κινδυνωδέστατον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Καὶ ἄλλαι δὲ ἐγένοντο στάσεις καὶ ἀποστασίαι ἐν ἄλλαις ἐπαρχίαις τοῦ κράτους καὶ ἰδίως ἐν Κύπρῳ, ἐπενεγκοῦσαι τὴν ἀπώλειαν τῆς μεγάλης ταύτης νήσου (σελ. 249). Τὴν ἀδράνειαν δὲ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰσαακίου Β' καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν κατ' αὐτοῦ δυσαρέσκειαν ἐπωφελούμενος ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς Ἀλέξιος Ἄγγελος ἐξέβαλεν αὐτὸν τοῦ θρόνου διὰ συνωμοσίας καὶ τυφλώσας ἐνέκλεισεν ἐν φυλακῇ (1195). Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξιος Γ', ὁ διὰ τοιαύτης ἀσεβοῦς πράξεως ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον, οὐδαμῶς ἐφάνη κρείττων τοῦ ἀδελφοῦ ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κρά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τους καὶ οὐδὲν ἔπραξεν ὑπὲρ τοῦ κράτους, ἐξωτερικῶς τοὐλάχιστον, δικαιολογοῦν τὸν τρόπον, καθ' ὃν κατέλαβε τὴν ἀρχήν. Στάσεις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ Βουλγάρων ἐπιδρομαὶ ἐξηκολούθουν καὶ ἐπ' αὐτοῦ αὐξάνουσαι τὴν τοῦ κράτους ἀσθένειαν. Ἐν μέσῳ τῆς τοιαύτης καταστάσεως τῶν πραγμάτων ὁ τοῦ ἐκθληθέντος τοῦ θρόνου βασιλέως υἱὸς καὶ τοῦ Ἀλεξίου ἀδελφιδοῦς Ἀλέξιος (Δ΄) κατώρθωσε νὰ φύγῃ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως (1201), ὅπως ζητήσῃ βοήθειαν ἐν Εὐρώπῃ ὑπὲρ τοῦ ἐκπτώτου πατρὸς καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐναντίον τοῦ Ἀλεξίου Γ΄. Μεταβὰς δὲ εἰς Γερμανίαν πρὸς τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν αὐτοῦ Φίλιππον τὸν δοῦκα Σουηβίας ἐπέμφθη ὑπ' αὐτοῦ μετὰ συστάσεων πρὸς τοὺς Βενετούς(1), καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον συνωμολόγουν οὗτοι συνθήκην μετὰ τῶν Σταυροφόρων (τῆς Δ΄ Σταυροφορίας) ἵνα μεταβιβάσωσιν αὐτοὺς ἐπὶ πλοίων Βενετικῶν εἰς Παλαιστίνην (1203).

2. Στρατεία τῶν Σταυροφόρων ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ Σταυροφόροι τῆς Δ΄ Σταυροφορίας ἦσαν τὸ πλεῖστον Ἰταλοὶ καὶ Γάλλοι, ἔχοντες ἀρχηγοὺς Ἰταλοὺς καὶ Γάλλους εὐγενεῖς ἢ φεουδάρχας, καὶ οὐχὶ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας ὡς ἡ Β΄ καὶ ἡ Γ΄. Ἐπισημότατοι δὲ τῶν ἀρχηγῶν ἦσαν ὁ κόμης Φλανδρίας Βαλδουῖνος καὶ ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς τῆς Σαβοΐας. Συνέρρεον δὲ οἱ Σταυροφόροι εἰς τὴν Βενετίαν, ἵνα ἀποφεύγοντες τὰς κακουχίας καὶ τὰς διὰ ξηρᾶς πορείας μεταβῶσιν ἐντεῦθεν κατὰ θάλασσαν εἰς τοὺς Ἁγίους τόπους. Ὁ τότε *δόγης* (δοὺξ δηλαδή, ἤτοι αἱρετὸς ἰσόβιος ἄρχων), ὁ γηραιός, ἀλλὰ πανοῦργος Δάνδολος, ἔπεισε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Σταυροφόρων ἵνα μέρος τῆς χρηματικῆς ἀμοιβῆς, ἣν συνεφωνήθη νὰ δώσωσιν οὗτοι ὡς πορθμεῖα εἰς τοὺς Βενετούς, ἀποτίσωσι δι' ἄλλης ὑπηρεσίας βοηθοῦντες αὐτῷ εἰς τὴν καθυπόταξιν τῆς τότε ἀπὸ τῶν Βενετῶν ἀποστάσης παραλίου Δαλματικῆς πόλεως Ζάρας. Ὅτε δὲ ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ τοῦ Ἰσαακίου υἱὸς Ἀλέξιος μετὰ συστάσεων τοῦ Φιλίππου τῆς Σουηβίας, ὁ Δάνδολος ἔπεισε πάλιν

(1) Βενετοὶ εἶναι οἱ κάτοικοι τῆς νησιωτικῆς Ἰταλικῆς πόλεως, ἧς τὴν κατὰ τὸν 5 μ. Χ. αἰῶνα γένεσιν ἱστορήσαμεν ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου. Ἡ μικρὰ ἐκείνη νησιωτικὴ πόλις, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄ κατάληψιν τῆς Ἰταλίας διατελέσασα ἐπὶ αἰῶνας ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἐγένετο ἐμπορικὴ καὶ ἀνέβειξε μέγα ἐμπορικὸν ναυτικόν· γενομένη δὲ ἀπὸ τοῦ 9 μ. Χ. αἰῶνος ὅλως αὐτόνομος κατέστη μεγάλη ναυτικὴ δύναμις ἔχουσα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μέγα πολεμικὸν ναυτικὸν καὶ ἀποικίας καὶ κτήσεις κατὰ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς ἀρχηγοὺς ἵνα τὴν εἰς Παλαιστίνην πορείαν ἐκτελέσωσι διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἀφοῦ πρῶτον πλεύσαντες ἐνταῦθα ἀποκαταστήσωσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἰσαάκιον Β'. Οὕτως ἡ Σταυροφορικὴ στρατεία διηυθύνθη πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρὰ πάσας τὰς διαμαρτυρίας τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου Γ', κατὰ Ἰούνιον δὲ τοῦ 1203 ὁ στόλος τῶν Σταυροφόρων ἐφάνη πρὸ τῆς μεγάλης πόλεως. Οἱ Σταυροφόροι ἀπέβησαν εὐθὺς εἰς τὴν Ἀσιατικὴν ὄχθην καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ πλοιαρίων μετεβιβάσθησαν εἰς τὸν Γαλατᾶν· καταλαβόντες δὲ ἐξ ἐφόδου τόν τε Γαλατᾶν καὶ τὸ Πέραν καὶ περιοδεύσαντες τὰς ἀκτὰς τοῦ Κερατίου Κόλπου (ἤτοι τοῦ λιμένος Κωνσταντινουπόλεως) ἀφίκοντο ἔμπροσθεν τῶν χερσαίων τειχῶν. Ἐξ ἄλλου δὲ οἱ Βενετοὶ πλησίστιοι πλέοντες εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον διὰ τῶν πλοίων αὐτῶν ἔθραυσαν διὰ τοῦ ἐμβόλου ἑνὸς μεθ' ὁρμῆς πλέοντος πλοίου τὴν μεγάλην σιδηρᾶν ἅλυσιν τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ μέχρι τῆς ἀπέναντι παραλίας τοῦ Βυζαντίου καὶ φράττουσαν τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Ὁ στόλος ὁ Βενετικὸς ἐναυλόχει καὶ οἱ Σταυροφόροι ἐστρατοπέδευον οὐ μακρὰν τῶν ἀνακτόρων τῶν Βλαχερνῶν. Τῇ 17 Ἰουλίου ἐγένετο μεγάλη ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης ἔφοδος ἐναντίον τῶν τειχῶν, ἀλλ' ἀπέτυχε, γενναίως ἀποκρουσάντων τῶν ἐν τῇ πόλει Βαράγγων τὴν ἐπίθεσιν. Ἀλλ' οἱ Βενετοὶ πλησιάσαντες διὰ τῶν πλοίων εἰς τὰ τείχη εἶχον θέσει πῦρ εἰς τὰς παρακειμένας οἰκίας. Τοῦτο ἐπτόησε τὸν δειλὸν Ἀλέξιον Γ', ὅστις, ἐνῷ ἡ ἔφοδος ἀπεκρούσθη, ἔφυγε διὰ νυκτὸς ἀπὸ τῆς πόλεως λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ μόνον τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, ἐγκαταλιπὼν δὲ εἰς τὴν τύχην αὐτῶν καὶ πόλιν καὶ λαὸν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γυναῖκα καὶ θυγατέρας. Τότε οἱ κάτοικοι περιελθόντες εἰς ἀπορίαν ἐξήγαγον τὸν Ἰσάκιον ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ ἀποκατέστησαν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον. Ὁ Ἰσάκιος συνενοήθη νῦν διὰ τοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Σταυροφόρων υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου (Δ') μετὰ τῶν Σταυροφόρων, καὶ φιλικαὶ νῦν συνήφθησαν σχέσεις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ Σταυροφορικοῦ στρατοῦ, συνωμολογήθη δὲ καὶ συνθήκη, δι' ἧς ὁ Ἰσάκιος ὑπισχνεῖτο νὰ συνδράμῃ τοῖς Σταυροφόροις καὶ διὰ χρημάτων καὶ διὰ στρατοῦ. Ἀλλὰ μέχρις ἐκπληρώσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων οἱ Σταυροφόροι ἔμενον ἐν τῇ πόλει, ἔχοντες μὲν τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ἔξωθεν τῆς πόλεως, ἐλευθέρως δὲ κοινωνοῦντες τῇ πόλει. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰσάκιος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ, οἱ δὲ Σταυροφόροι μείναντες ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι τοῦ ἑπομένου ἔτους ἀπὸ φίλων ἐγένοντο ἐχθροί, ἅτε μισούμενοι ὑπὸ τῶν κατοίκων. Τέλος δέ, ὅτε οἱ Σταυροφόροι ὑπὸ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἐλαυνόμενοι ἐπεχείρησαν νὰ καταστρέψωσι τὸ τέμενος τὸ μωαμεθανικόν, ὅπερ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχε κτισθῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει (διὰ συνθήκης τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου πρὸς τὸν σουλτᾶνον Σαλαδῖνον, σ.238-239) χάριν τῶν ἐνταῦθα παρεπιδημούντων μωαμεθανῶν ἐμπόρων, οἱ δὲ Ἕλληνες προσέδραμον εἰς βοήθειαν τῶν ὑπὲρ τοῦ εὐκτηρίου ναοῦ αὐτῶν ἀμυνομένων μωαμεθανῶν, οἱ Σταυροφόροι ἔθεσαν πῦρ καὶ κατέστρεψαν μέρος τῆς πόλεως. Τοῦτο ἐπέτεινε τὸ κατὰ τῶν Φράγκων μῖσος. Ὁ δὲ λαὸς ὀργιζόμενος κατὰ τοῦ Ἰσαακίου ὡς φίλου τῶν Φράγκων ἐξέβαλεν αὐτὸν τοῦ θρόνου καὶ ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸν ἐπίσημόν τινα πολίτην, τὸν Νικόλαον Καναβόν. Ἀλλὰ τότε φαῦλός τις καὶ πανοῦργος ἀνήρ, ὁ συγγενὴς τῶν Ἀγγέλων, Ἀλέξιος Μούρζουφλος, ἐφόνευσε διὰ δόλου τόν τε Καναβὸν καὶ τὸν τοῦ Ἰσαακίου υἱὸν Ἀλέξιον (Δ΄) καὶ ἐσφετερίσθη τὴν ἐξουσίαν. Μικρὸν δὲ μετὰ τὸ γεγονὸς ἀποθανόντος καὶ τοῦ γέροντος Ἰσαακίου, οἱ Φράγκοι μετ' ἀτυχεῖς τινας περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις ἐπετέθησαν τῇ 9 Ἀπριλίου ἐναντίον τῆς πόλεως. Ἡ ἔφοδος τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀπέτυχεν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀλέξιος Ε΄ ὁ Μούρζουφλος ἔφυγεν, οἱ δὲ Φράγκοι τότε ὁρμήσαντες εἰς τὰ τείχη ἀπό τινων λίαν πλησιασάντων εἰς αὐτὰ πλοίων ἔθεσαν αὖθις πῦρ εἰς τὴν πόλιν, καί τινες τῶν Σταυροφόρων κατελθόντες ἐκ τῶν τειχῶν ἐντὸς αὐτῆς ἠνέῳξαν μίαν πύλην τῶν χερσαίων τειχῶν. Τότε οἱ Σταυροφόροι ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκ τοῦ πυρὸς ἐπελθούσης συγχύσεως τῶν κατοίκων ἐγένοντο κύριοι τῆς πόλεως καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἐπὶ ἡμέρας ὁλοκλήρους καὶ νύκτας διαρκέσαντος πυρὸς διέπραξαν φοβερὰς ὠμότητας ἐν αὐτῇ, σφαγάς, αἰχμαλωσίας, ἀτιμίας, βεβηλώσεις ἱερῶν καὶ μυρία ἄλλα πολλῷ χείρονα τῶν μετὰ 249 ἔτη ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν Τούρκων διαπραχθέντων, καταισχύνοντα τὴν ἰδιότητα τῶν διαπραξάντων αὐτὰ ὡς χριστιανῶν καὶ δὴ καὶ ἱπποτῶν καὶ Σταυροφόρων. Διηρπάγησαν δὲ τότε καὶ πλεῖστα μνημεῖα τέχνης μετενεχθέντα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βενετίαν.

3. Τὸ Φραγκικὸν ἢ Λατινικὸν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ Φράγκοι, οἱ Βενετοὶ δηλονότι καὶ οἱ Σταυροφόροι, μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἵδρυσαν ἐν αὐτῇ κράτος Φραγκικὸν προτιθέμενοι νὰ περιλάβωσιν ἐν αὐτῷ ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἤτοι ἁπάσας τὰς χώρας τὰς ἀποτελούσας κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, καὶ διενεμήθησαν τὰς χώρας ταύτας ἔχοντες σκοπὸν νὰ καταλάβωσιν αὐτὰς ὕστερον εἰρηνικῶς ἢ καὶ διὰ τῶν ὅπλων. Οὕτω τὸ ὅλον Ἑλληνικὸν κράτος διενεμήθη ἐν συμβουλίῳ με-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταξὺ Βενετῶν καὶ Σταυροφόρων. Αὐτοκράτωρ τοῦ νέου κράτους ἐξελέγη ὁ κόμης Φλανδρίας Βαλδουῖνος, εἰς ὃν ὡς ἄμεσος κτῆσις ἐδίδετο ἡ Θρᾴκη· ὅλη δὲ ἡ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν αὐτοῦ χώρα (Θρᾴκη μετὰ Κωνσταντινουπόλεως) ἐκλήθη Ρωμανία. Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τοῦ κράτους χῶραι διενεμήθησαν ὡς φέουδα, ἤτοι ὡς κράτη ἰδιαίτερα ὑπαγόμενα εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ αὐτοκράτορος, μεταξὺ τῶν Βενετῶν καὶ τοῦ Βονιφατίου τοῦ Μομφερρατικοῦ. Καὶ ὁ μὲν Βονιφάτιος ἐλάμβανε πάσας τὰς Ἀσιατικὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν Κρήτην, οἱ δὲ Βενετοὶ ἐλάμβανον μεγάλην τινὰ συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ὅλως αὐτοτελῆ Βενετικὴν ἀποικίαν καὶ τὸ λεγόμενον βασίλειον τῆς Μακεδονίας, ἤτοι πάσας τὰς ἀπὸ Μακεδονίας μέχρι Πελοποννήσου χώρας. Ἀλλὰ ταύτας ἔδοσαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸν Βονιφάτιον λαβόντες ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Κρήτην, τὰς Ἀσιατικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου (ἡ Κύπρος κυριευθεῖσα πρότερον ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων τῆς Γ' σταυροφορίας ἀπετέλει τότε ἴδιον κράτος Φραγκικόν, ὑπαγόμενον εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ). Ἔλαβον δὲ οἱ Βενετοὶ τὸ δικαίωμα ἵνα ἐξ αὐτῶν ἐκλεγῇ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ Βενετὸς Θωμᾶς Μοροζίνης, μὴ ἀναγνωριζόμενος, ἐννοεῖται, ὡς πατριάρχης ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, ὧν ὁ πατριάρχης ἔφυγεν εἰς τὴν Νίκαιαν. Οἱ λοιποὶ μικροὶ ἡγεμόνες τῶν Σταυροφόρων ἔλαβον κτήσεις ἐντὸς τῶν κτήσεων τῶν Βενετικῶν καὶ τῶν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Βονιφατίου. Οὕτω δὲ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος διενειμαν οἱ Φράγκοι πρὸς ἀλλήλους. Ἀλλ' οὗτοι δὲν κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσι πάσας τὰς χώρας τοῦ κράτους τούτου, διότι πολλαχοῦ ἱδρύθησαν Ἑλληνικὰ κράτη. Οὕτως ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἵδρυσεν Ἑλληνικὸν κράτος ὁ κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰσόδου τῶν Φράγκων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐνταῦθα ἀναγορευθείς, ἀλλὰ ταχέως εἰς Ἀσίαν μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων λογάδων τοῦ ἔθνους φυγὼν Θεόδωρος Λάσκαρις. Ἐν Τραπεζοῦντι καὶ τῇ περὶ αὐτὴν χώρᾳ ἵδρυσε κράτος ἢ αὐτοκρατορίαν ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἔγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἐν Ἠπείρῳ ἵδρυσε κράτος, ἤτοι δεσποτᾶτον, ἐκταθὲν ἐπὶ πᾶσαν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ μικρὸν δὲ καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ὁ καὶ Κομνηνὸς λεγόμενος, ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων, ἐξάδελφος τοῦ Ἰσαακίου Β' καὶ Ἀλεξίου Γ' (προσωνυμούμενος *δεσπότης*). Ἐν δὲ τῇ κυρίως Ἑλλάδι τὰς ἀπὸ Θηβῶν μέχρι Κορίνθου καὶ Ἄργους καὶ Ναυπλίου χώρας κατέλαβεν ὁ Λέων ὁ Σγουρός, ἀφαιρεθεὶς μετ' ὀλίγον τινὰς τούτων ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου.

Ἡ οὕτως ἱδρυθεῖσα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ Λατινικὴ αὐτοκρατο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἀσθενὴς ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐσωτερικῶς μέν, διότι ἕνεκα τοῦ φεουδαλικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κράτους ἡ πραγματικὴ ἐξουσία τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς Θράκης, τῶν Βενετῶν καὶ τῶν λοιπῶν Φράγκων ἡγεμόνων ὑποχρεουμένων νὰ παρέχωσιν αὐτῷ ἁπλῶς στρατιωτικὴν συνδρομὴν καὶ τοῦτο ἐν ὡρισμένῃ περιόδῳ τοῦ ἔτους· ἐξωτερικῶς δέ, διότι περιεστοιχίζετο ὑπ' ἐχθρικῶν κρατῶν, ἐν Εὐρώπῃ μὲν ὑπὸ τοῦ νέου μεγάλου Βουλγαρικοῦ κράτους πρὸς βορρᾶν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Ἠπείρου πρὸς δυσμάς, ἐν Ἀσίᾳ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Νικαίας. Πρὸς τούτοις οἱ ὑπήκοοι τοῦ κράτους Ἕλληνες ἐμίσουν τοὺς Φράγκους αὐτῶν ἡγεμόνας καὶ οὐδεμίαν παρεῖχον αὐτοῖς δύναμιν ἠθικὴν ἢ ὑλικήν. Τὸ μῖσος δὲ τοῦτο τῶν Ἑλλήνων τῆς Ρωμανίας ἤτοι τῆς Θράκης κατὰ τῶν Φράγκων ἦτο τόσον σφοδρόν, ὥστε δὲν ἐδίστασαν νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς τὸν τότε βασιλέα τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίσην καὶ νὰ ὑποσχεθῶσι ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς βασιλέα Ἑλλήνων (Ρωμαίων) καὶ Βουλγάρων. Ἐπὶ προσδοκίᾳ δὲ τῆς τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος εἰς Ρωμανίαν εἰσβολῆς ἐπανέστησαν κατὰ τῶν Φράγκων, κέντρον τῆς ἐπαναστάσεως καταστήσαντες τὴν Ἀδριανούπολιν. Πράγματι δὲ ὁ Βούλγαρος ἡγεμὼν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην· ἀλλ', ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Φράγκους καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα Βαλδουῖνον (1206), θανόντα ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ μετὰ δεινῶν βασάνων, δεινοτάτας διέπραξε σφαγὰς καὶ λεηλασίας καὶ ἐξανδραποδισμοὺς ἀπὸ βασιλέως *Ρωμαίων* γενόμενος *Ρωμαιοκτόνος*.

Τὸν αὐτοκράτορα Βαλδουῖνον διεδέξατο ὡς ἐπίτροπος ἐν ἀρχῇ, μετὰ δὲ τὴν βεβαίωσιν τοῦ θανάτου τοῦ Βαλδουίνου, ὡς αὐτοκράτωρ, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἑρρῖκος (1205-1214). Οὗτος ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτοῦ φρονήσει ἔδειξε μείζονα πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐμένειαν καὶ εἰργάσθη εἰλικρινῶς ἵνα προσοικειωθῇ αὐτούς, μετανοήσαντας ἄλλως πικρῶς διὰ τὴν πρὸς τοὺς Βουλγάρους συμμαχίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Βονιφάτιος, ὅστις εἶχε στρατεύσει εἰς τὴν Μέσην Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον ἵνα καταλύσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ Λέοντος Σγουροῦ, ἔσπευσε δ' ἐκεῖθεν ἐν τῷ κατὰ Βουλγάρων πολέμῳ, ἀπέθανεν ἡρωϊκῶς μικρὸν μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἑρρίκου πολεμῶν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Τότε δὲ τὸ κράτος τῆς Θεσσαλονίκης ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βονιφατίου Δημητρίου (1207-1222) ἤρξατο διαλυόμενον· καὶ ὁ μὲν δεσπότης τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν· ἐν δὲ τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι (Ἀθήναις καὶ Θήβαις) ἵδρυσεν ἡγεμονίαν ὁ Γάλλος Ὄθων Δελαρὸς (Otto de la Roche), ὁ ζῶντος τοῦ Βονιφατίου ἐπιτραπεὶς παρὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούτου τὴν διοίκησιν τῆς χώρας ταύτης καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου προσαγορευόμενος νῦν συνήθως Μέγας Κύριος ἢ μεγασκὺρ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων αὐτοῦ· ἐν Φωκίδι δὲ ἵδρυσεν ἴδιον κράτος ὁ Θωμᾶς Στρομογκούρ, ὡς κόμης Σαλώνων. Ἐν Πελοποννήσῳ δὲ πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι τοῦ Βονιφατίου, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἐστράτευεν ἐναντίον τοῦ Λέοντος Σγουροῦ εἰς τὴν χερσόνησον, δύο Γάλλοι, ὁ Γοδεφρεῖδος Βιλλεαρδουΐνος, ἀνεψιὸς τοῦ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Σταυροφόρων ὁμωνύμου Βιλλεαρδουΐνου, τοῦ καὶ συγγράψαντος τὴν ἱστορίαν τῆς Σταυροφορίας (τῆς Δ'), μετά τινος Γάλλου ἐκ τῶν περὶ τὸν Βονιφάτιον Γάλλων εὐπατριδῶν, Γουλιέλμου Σαμπλὶτ καλουμένου, ἐπινεύσει τοῦ Βονιφατίου αὐτοῦ ἀσχολουμένου εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Σγουροῦ κατεχομένου Ναυπλίου, κατέλαβον τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, τοῦ Μιχαὴλ Α' Κομνηνοῦ ἀναγκασθέντος νὰ καταλίπῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ φύγῃ εἰς Ἄρταν. Τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν ὁ Γουλιέλμος Σαμπλὶτ κατέστη κύριος, κληθεὶς πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας, εἰς δὲ τὸν Βιλλεαρδουΐνον ἐπέτρεψέ τινας τῶν χωρῶν τούτων ὑπὸ τὴν φεουδαλικὴν αὐτοῦ κυριότητα. Μετ' ὀλίγον δὲ (τῷ 1209) ἀπελθόντος τοῦ Σαμπλὶτ εἰς Γαλλίαν καὶ ἀποθανόντος ἐνταῦθα ὁ Βιλλεαρδουΐνος κατέλαβε πᾶσαν τὴν τούτου ἀρχήν, ἱδρύσας οὕτως ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονίαν φεουδαλικῶς καὶ στρατιωτικῶς ὠργανωμένην, διατηρηθεῖσαν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 14 αἰῶνος.

Ἐνῷ δὲ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ Μέσῃ Ἑλλάδι ἱδρύοντο κράτη Φραγκικὰ ὁπωσοῦν βιώσιμα, ἔχοντα ἰδίαν ἱστορίαν, τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ τοῦ Βονιφατίου Δημητρίου κατελύθη ταχέως, τῶν ἀποτελουσῶν αὐτὸ χωρῶν καταληφθεισῶν ὑπὸ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς περιστρέφεται νῦν κυρίως περὶ τρία κράτη, τὸ κράτος τῆς Ρωμανίας, ἤτοι τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὀνόματι ἄρχουσαν πασῶν τῶν Φραγκικῶν κτήσεων, πράγματι δὲ περιοριζομένην εἰς μέρος τῆς Θράκης, τὸ Ἑλληνικὸν δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου καὶ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος (τὴν αὐτοκρατορίαν) τῆς Νικαίας.

4. Τὸ Φραγκικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἐρρίκου μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καταλύσεως αὐτοῦ.

Ὁ Ἐρρῖκος ἀναρρηθεὶς αὐτοκράτωρ τῷ 1206 ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1246 ἐν μέσῳ ἀπαύστων σχεδὸν πολέμων, ἐν Ἀσίᾳ μὲν πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἐν Εὐρώπῃ δὲ πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας δεσπότας τῆς Ἠπείρου, ἔτι δὲ καὶ διηνεκῶν πολιτικῶν ἐνεργειῶν πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ ἐν τοῖς κατ' ὄνομα εἰς τὴν κυριαρχίαν ταύτην ὑπαγομένοις ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τῇ κυρίως Ἑλλάδι Φραγκικοῖς κράτεσιν. Ὑπῆρξε δ' ὁμολογουμένως βασιλεὺς οὐ μόνον ἐν πολέμοις γενναῖος, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς συνετὸς καὶ καθόλου ἀγαθὸς καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους αὐτοῦ πρᾷος καὶ εὐμενής, μετὰ πατρικῆς εὐμενείας προσφερόμενος αὐτοῖς, καὶ ἀξιώματα καὶ τιμὰς ἀπονέμων καὶ προστατεύων τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν ἐναντίον τῶν ἐπιβουλῶν καὶ καταπιέσεων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγκαθιδρυθέντος Λατίνου πατριάρχου καὶ τοῦ αὐτόθι Λατινικοῦ κλήρου. Καὶ οἱ μὲν πόλεμοι καὶ οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ ἀγῶνες δὲν ἀπέβησαν τελεσφόροι ὡς ἐκ τῆς καθόλου δυσχεροῦς καταστάσεως τῶν πραγμάτων· ἀλλ' ὁ Ἐρρῖκος κατέλιπε μνήμην ἀγαθοῦ βασιλέως. Ἐτελεύτησε δὲ τῷ 1116 ἔν τινι κατὰ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Θεοδώρου στρατείᾳ.

Μετὰ τὸν ἄπαιδα θανόντα Ἐρρῖκον οἱ εὐγενεῖς τῆς αὐτοκρατορίας ἐξέλεξαν ὡς διάδοχον αὐτοῦ τὸν ἐν Γαλλίᾳ εὑρισκόμενον ἐπ' ἀδελφῇ (Ἰολάνθῃ) γαμβρὸν αὐτοῦ Πέτρον Κουρτεναίην (κόμητα Ναμούρ). Ἀλλ' οὗτος ἐρχόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς Ἠπείρου καὶ ἐπιχειρήσας τὴν κατάληψιν τοῦ Δυρραχίου ἡχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ δεσπότου Θεοδώρου καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ (1219). Γνωσθέντος δὲ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ Φράγκοι εὐγενεῖς ἐξέλεξαν ὡς αὐτοκράτορα τὸν πρεσβύτατον ἀδελφὸν τοῦ Πέτρου Φίλιππον Ναμούρ τούτου δ' ἀποποιηθέντος, τὸν νεώτατον Ροβέρτον. Μόλις τῷ 1221 ὁ Ροβέρτος ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐβασίλευσεν ἐνταῦθα μέχρι τοῦ 1227 ἐν μέσῳ δεινοτάτων δυσχερειῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν. Ἐξωτερικῶς ἡ θέσις τοῦ κράτους κατέστη δυσχερεστάτη ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου καταλήψεως ἁπάσης τῆς Μακεδονίας καὶ μεγάλου μέρους τῆς Θρᾴκης καὶ αὐτῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐσωτερικῶς δὲ ἕνεκα τῆς ἄκρας πενίας, εἰς ἣν περιῆλθε τὸ κράτος (ἡ Ρωμανία), τὸ περιοριζόμενον κατ' οὐσίαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μικρὸν μέρος τῆς Θρᾴκης, καὶ οὐδεμίαν σχεδὸν λαμβάνον στρατιωτικὴν ἢ χρηματικὴν δύναμιν ἐκ τῶν Φραγκικῶν κρατῶν τῆς Ἑλλάδος ἢ ἐκ τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Βενετικῶν κτήσεων (αἵτινες ἐθεωροῦντο καὶ αὐταὶ φέουδα τοῦ κράτους), ἐλάχιστα δὲ καρπούμενον καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ φεουδαλικῶς ὠργανωμένου, ἐκ μικρῶν φεούδων ἤτοι βαρωνιῶν συγκειμένου ἰδιαιτέρου αὐτοῦ κράτους (τῆς Ρωμανίας), ὅπερ ἀποτελεῖτο, ὡς εἴρηται, νῦν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μέρους τῆς Θρᾴκης. Ἐν μέσῳ τῆς ἀθλίας ταύτης κατα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στάσεως βαρυνθεὶς τὴν ἀρχὴν μετέβη εἰς Ρώμην, καταλιπὼν τὸ κράτος εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ· ὅτε δὲ τῷ 1228 ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, συμβουλῇ τοῦ Πάπα, ἐτελεύτησε τῷ αὐτῷ ἔτει.

Διάδοχος αὐτοῦ ἄπαιδος θανόντος ἐξελέγη ὁ τοῦ Πέτρου Κουρτεναίη τρίτος υἱὸς (ἀνεψιὸς τοῦ Ροβέρτου) ἑνδεκαετὴς Βαλδουῖνος Β′, διατελῶν ὑπὸ κηδεμονίαν καὶ ἐπιτροπείαν τοῦ Ἰωάννου κόμητος Βριέννης, μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 1237 ἐπελθόντος θανάτου τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰωάννου Βριέννης ἡ Κωνσταντινούπολις, ἤτοι ἡ τῶν Φράγκων αὐτοκρατορία, περιῆλθεν εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ὑπὸ τῶν συμμαχησάντων κατ' αὐτῆς Ἑλλήνων (τῆς Νικαίας) καὶ Βουλγάρων ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν Ἰωάννην Βατάτζην καὶ Ἰωάννην Ἀσάν. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἀλλ' ἐσώθη διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἀνδρείας τοῦ Ἰωάννου Βριέννης, ἀποκρούσαντος τοὺς πολεμίους διὰ γενναιοτάτης ἀμύνης καὶ τρέψαντος αὐτοὺς εἰς φυγὴν διὰ κρατερᾶς ἐξόδου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Βριέννης (1237) ὁ Βαλδουῖνος Β′ περιελθὼν εἰς ἐσχάτην ἀμηχανίαν ἕνεκα δεινοτάτης οἰκονομικῆς ἐνδείας καὶ τῆς παντελοῦς στρατιωτικῆς ἀδυναμίας τοῦ κράτους ὡς καὶ τῆς ἀπειλητικῆς θέσεως, ἣν ἐλάμβανε κατ' αὐτοῦ ἰδίως τὸ ἐν Νικαίᾳ Ἑλληνικὸν κράτος, ἀπῆλθεν εἰς Δύσιν, ἵνα ἐπαιτήσῃ παρὰ τῶν ἐνταῦθα ἡγεμόνων χρήματα καὶ στρατόν. Καὶ ἐπανῆλθε μὲν τῷ 1239 εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ πολυαρίθμου μισθοφορικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἕνεκα τῆς οἰκονομικῆς ἐνδείας, ὑφ' ἧς ἐπιέζετο πάντοτε, δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τοὺς μισθοφόρους αὐτοῦ, οἵτινες προθύμως μετέβαινον νῦν εἰς ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ ἀντιπάλῳ αὐτοῦ Ἕλληνι αὐτοκράτορι τῆς Νικαίας. Ἀφοῦ δὲ περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν, ἀναγκαζόμενος νὰ πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τῆς ὑποθηκεύσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καὶ ἐκ τῶν ἐλεημοσυνῶν, ἃς εἰς αὐτόν τε καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἔδιδεν ἡ βασίλισσα τῆς Γαλλίας (γυνὴ τοῦ Λουδοβίκου Θ′ τοῦ Ἁγίου), μετέβη μετά τινα χρόνον αὖθις εἰς Εὐρώπην χάριν ἐπαιτείας· ἀλλ' οὐδὲν σπουδαῖον κατορθώσας ἐπανῆλθεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, ἐν ἐσχάτῃ νῦν διατελῶν πενίᾳ οὐχὶ ἁπλῶς ὡς ἄρχων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰδιώτης. Τοιαύτη ἦτο ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἐν τῷ Φραγκικῷ κράτει, ὅτε κατελύθη τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Νικαίας.

3. Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας καὶ τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Φραγκικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ δύο Ἑλληνικὰ κράτη, τὰ ἱδρυθέντα συγχρόνως μετὰ τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φραγκικοῦ, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἠπείρῳ προέβαινον ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἱδρύσεως αὐτῶν εἰς δύναμιν καὶ ἀκμήν. Ἐκ τούτων τὸ τῆς Νικαίας ἐθεωρεῖτο ὡς συνέχεια τοῦ ὑπὸ τῶν Φράγκων καταλυθέντος μεγάλου Ἑλληνικοῦ κράτους, διότι ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ κράτους τούτου, εἶχεν ἤδη ἀναγορευθῆ αὐτοκράτωρ ἐν Κωνσταντινουπόλει καθ' ὃν χρόνον ἡ βασιλεύουσα κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο καὶ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ, εἰς τὴν Νίκαιαν δὲ εἶχον καταφύγει καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ πάντες οἱ ἀνώτατοι λειτουργοὶ καὶ οἱ ἄλλοι λογάδες τοῦ κράτους. Τὸ κράτος τοῦτο ἀπὸ τῆς Νικαίας καὶ Βιθυνίας ἐξετάθη ἐπὶ τοῦ Θεοδώρου ἤδη κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι Σμύρνης καὶ μεσογείως μέχρι Λυδίας καὶ Φρυγίας, περιλαμβάνον καὶ τὰς παρακειμένας τῇ δυτικῇ παραλίᾳ νήσους. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἐκταθὲν πρὸς τὸν Πόντον κατέστη ὅμορον τῷ Ἑλληνικῷ κράτει τῆς Τραπεζοῦντος (οὗτινος καὶ αὐτοῦ ὁ ἄρχων ἐκαλεῖτο βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ, ὡς καταγόμενος ἀπὸ βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως). Καὶ δὲν κατέστη μὲν δυνατὸν τὰ δύο ταῦτα Ἑλληνικὰ κράτη ἑνούμενα ἢ τοὐλάχιστον συμμαχοῦντα πρὸς ἄλληλα ν' ἀποτελέσωσι μεγάλην δύναμιν ἐνιαίαν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ κράτος τῆς Νικαίας ἦν ἐσωτερικῶς ἰσχυρῶς διωργανωμένον καὶ ἐφάνη ἰσχυρὸν ἀπέναντι τῶν Φράγκων καὶ τῶν Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· πᾶσαι δ' αἱ στρατεῖαι τῶν Φράγκων αἱ γενόμεναι ἐπὶ τοῦ Βαλδουΐνου Α' καὶ τοῦ Ἐρρίκου πρὸς κατάληψιν τῶν χωρῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὸ κράτος τῆς Νικαίας ἀπέβησαν ἀτυχεῖς. Ἡ δύναμις δὲ τοῦ κράτους ἥ τε πολιτικὴ καὶ ἰδίως ἡ στρατιωτική, ἡ ἐπὶ μισθοφόρων Φράγκων τὸ πλεῖστον στηριζομένη, ηὐξήθη ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θεοδώρου. Τοῦτον θανόντα τῷ 1222 διεδέξατο ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Βατάτζης (1222-1253), βασιλεὺς συνετὸς καὶ γενναῖος, ἐπιμεληθεὶς τελεσφόρως τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τοῦ κράτους καὶ αὐξήσας ταύτην διὰ συμμαχιῶν πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ πρὸς τοὺς κατὰ θάλασσαν ἀντιπάλους τῶν Βενετῶν Γενουαίους, ἐργασάμενος δὲ ἐπιτυχῶς καὶ περὶ τῆς ὑλικῆς ἀναπτύξεως τοῦ κράτους διὰ τῆς προαγωγῆς ἰδίως τῆς γεωργίας. Τὸν Ἰωάννην διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος Β' (1253-1259)· τοῦτον δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Δ', οὗτινος ἀνηλίκου ὄντος ἐγένετο κηδεμὼν καὶ ἐπίτροπος τοῦ κράτους, εἶτα δὲ καὶ συμβασιλεὺς ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἐφ' οὗ κατελύθη τὸ Φραγκικὸν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ κράτος τοῦτο πρὸ πολλοῦ ἤθελε καταλυθῆ ὑπὸ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τῶν δύο ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν κρατῶν, ἂν μὴ τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἑλληνικὰ ταῦτα κράτη διετέλουν πρὸς ἄλληλα ἐν διηνεκεῖ ἔριδι καὶ πολέμῳ.

Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τῆς Εὐρώπης, ἤτοι τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου, ἤδη ἐπὶ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ Α' εἰς μεγάλην προυχώρησε δύναμιν καὶ ἀκμήν. Καὶ πρὸς νότον μὲν ἡ δύναμις αὐτοῦ κατελύθη ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ τοῦ Σαμπλίτ καὶ τοῦ Βιλλεαρδουΐνου, ἀλλὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς βορρᾶν ἐξετάθη εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἰλλυρίαν, μετὰ τὰς αἱματηρὰς ἃς ἤρατο κατὰ τῶν Φράγκων ἐπιτυχίας. Ὁ δὲ τῷ 1216 τὸν ἄτεκνον θανόντα Μιχαὴλ διαδεξάμενος ἑτεροθαλὴς αὐτοῦ ἀδελφὸς Θεόδωρος ἔτι μείζονας ἤρατο ἐπιτυχίας ἐν Ἰλλυρίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ, καταλαβὼν τὸ πλεῖστον τῶν χωρῶν τούτων.

Κατὰ τούτου στρατεύων ὁ αὐτοκράτωρ Ἔρρικος ἐτελεύτησεν, ὡς εἴδομεν, ἐν Θεσσαλονίκῃ (1216) μικρὸν μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ Θεοδώρου. Εἴδομεν δὲ ὅτι ὁ Θεόδωρος ᾐχμαλώτισε τὸν διάδοχον τοῦ Ἔρρίκου Πέτρον Κουρτεναίην, θανόντα ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Μετ' ὀλίγον δὲ κατέλυσεν ὁριστικῶς τὸ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ Φραγκικὸν κράτος, καταλαβὼν τὴν Θεσσαλονίκην, ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν Θρᾴκην μέχρι Ἀδριανουπόλεως. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν *αὐτοκράτορα* καὶ ἐστέφθη ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ "Ἕλληνος ἀρχιεπισκόπου «Ἀχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας», τοῦ περιφήμου Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ. Ἀλλὰ διὰ τῆς πράξεως αὐτοῦ ταύτης κατέστησεν ἑαυτὸν ἀδιάλλακτον πολέμιον οὐ μόνον πρὸς τὸν Φράγκον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν "Ἕλληνα αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας. Στρατεύσας δὲ εἶτα (1230) καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ ἡττηθεὶς καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἐπήνεγκε τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους αὐτοῦ, διότι πολλὰ μὲν μέρη τῆς Θρᾴκης (καὶ αὐτὴν τὴν Ἀδριανούπολιν) καὶ ἱκανὰ τῆς Μακεδονίας κατέλαβον τότε οἱ Βούλγαροι, ἄλλας δὲ χώρας ἄλλοι ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων συγγενεῖς τοῦ Θεοδώρου. Οὕτω δὲ τὸ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὸν κράτος διῃρέθη εἰς δύο· α') εἰς τὴν ἀσθενεστάτην πλέον καταστᾶσαν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν συγκειμένην ἁπλῶς ἐκ χωρῶν τινων τῆς Μακεδονίας, ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ, νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου, μεταβληθεῖσαν μετ' ὀλίγον ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Μανουὴλ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ἀγγέλου (υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου) εἰς ὑποτελὲς εἰς τὸν "Ἕλληνα αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Ἰωάννην Βατάτζην δεσποτᾶτον (1242)· β') εἰς τὸ νέον «δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου» περιλαμβάνον (ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ Β' τὸν μὴ νόμιμον θεωρούμενον υἱὸν τοῦ Μιχαὴλ Α' Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, ἀνεψιὸν τοῦ Θεοδώρου) μέρος τῆς Θεσσαλίας, τὴν Ἤπειρον, Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν. Τούτων δὲ τὸ μὲν δεσπο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τατον τῆς Θεσσαλονίκης κατελύθη ὁριστικῶς τῷ 1246 ὑπὸ τοῦ τότε ἐναντίον τῶν Βουλγάρων στρατεύσαντος Ἰωάννου Βατάτζη, τὸ δὲ δεύτερον διετηρήθη μέχρι τοῦ 1318. Πρὸς τὸν Μιχαὴλ Β' τοῦτον τοῦ νέου δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου ἐπιχειρήσας πόλεμον ὁ μνημονευθεὶς αὐτοκράτωρ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικοῦ κράτους Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ πολέμου ἀκριβῶς τούτου κατέλυσε τὸ Φραγκικὸν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1261).

6. Κατάλυσις τοῦ Φραγκικοῦ κράτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως.—Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὅστις, καθὰ εἴπομεν ἀνωτέρω, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδώρου Β' ἐγένετο ἐπίτροπος, εἶτα δὲ *συμβασιλεὺς* τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως Ἰωάννου Δ', κατήγετο ἐξ οἰκογενείας εὐπατριδῶν, γνωστῶν ἤδη κατὰ τὸν 11 αἰῶνα ἐκ τῆς ἱστορίας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἦτο δὲ υἱὸς τοῦ Κομνηνοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου ἐκείνου, ὃν ὁ Βατάτζης καταλύσας τῷ 1246 τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε καταλίπει ἐν Εὐρώπῃ ὡς ἐπίτροπον τῶν ἐνταῦθα κτήσεων αὐτοῦ. Ὁ Μιχαήλ, γενόμενος βασιλεὺς (καὶ κατ' οὐσίαν μόνος ἄρχων), ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς Φράγκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀφαιρέσας παρ' αὐτῶν καὶ αὐτὰς τὰς περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὰς πόλεις (ἐν αἷς καὶ τὴν Σηλυβρίαν), περιώρισε τὸ Φραγκικὸν κράτος εἰς μόνην τὴν περιοχὴν Κωνσταντινουπόλεως, εἶτα δὲ συνεμάχησε μετὰ τῶν Γενουαίων ἵνα διὰ τοῦ στόλου τούτων ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τῆς συμμαχίας ταύτης, ἧς χάριν πολλαὶ ἐμπορικαὶ προνομίαι ἐδίδοντο εἰς τοὺς Γενουαίους, οὐδεμία ἐγένετο χρῆσις πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· αὕτη ἐπῆλθεν ὅλως σχεδὸν ἀπροσδοκήτως. Ὁ Μιχαὴλ παρασκευαζόμενος νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤθελε νὰ προλάβῃ ἐν πρώτοις πάντα ἀντιπερισπασμὸν ἀπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ Μιχαὴλ Β' Κομνηνοῦ τῆς Ἠπείρου. Διὰ τοῦτο δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν Εὐρώπην τῷ 1261 τὸν *καίσαρα* Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως οὐχὶ μεγάλης, ἔχοντα ἐντολὴν συγχρόνως νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἀλλ', ὅταν οὗτος ἀποβὰς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ὄχθην τῆς Προποντίδος ἐγένετο ἐγγὺς τῆς Σηλυβρίας (τῆς ἀνηκούσης εἰς τὸ κράτος τοῦ Μιχαήλ), περιεστοιχίσθη εὐθὺς ὑπὸ πλήθους ἐθελοντῶν Ἑλλήνων, ἐκ τῶν πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πρωτευούσης συρρεόντων, οἵτινες

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παρέστησαν αὐτῷ ὡς εὐχερεστάτην τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι οἱ Φράγκοι εἶχον ἐπιχειρήσει μικρὰν στρατείαν εἰς τὴν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένην Δαφνοῦντα. Ὁ Στρατηγόπουλος τότε συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰσήγαγεν εἰς τὴν πόλιν νύκτωρ διά τινος ὑπογείου εἰσόδου πεντήκοντα ἄνδρας, οἵτινες ἠνέῳξαν τὰς πύλας εἰς τὸν ἐγγὺς στρατόν. Ὁ στρατὸς οὗτος εἰσῆλασε νῦν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔθηκε πῦρ πρὸς ἐκφοβισμὸν τῶν Λατίνων, ἰδίως τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐπιστρεφόντων ἐκ τῆς στρατείας, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Βαλδουῖνος. Ἡ πόλις εὐχερῶς κατελήφθη, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι συνέρρεον ἐν εὐφημίαις πρὸς τὸν Ἕλληνα ἀρχιστράτηγον καὶ ἐφόνευσαν ἱκανοὺς τῶν Λατίνων. Ὁ Βαλδουῖνος εὑρισκόμενος ἐπὶ τοῦ στόλου ἔφυγεν ἐπ' αὐτοῦ μετὰ τῶν ἄλλων Φράγκων μεγιστάνων καὶ ἐπλανήθη ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ Δύσει, ἐξαιτούμενος παρὰ τῶν ἐνταῦθα ἡγεμόνων βοήθειαν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ ἐκθέτων εἰς πώλησιν ἀντὶ χρημάτων τὰ ἐπὶ τὸ Βυζάντιον δικαιώματα αὐτοῦ.

Ἡ τῇ 26 Ἰουλίου 1261 γενομένη αὕτη ἀνάκτησις ἠγγέλθη διὰ ταχυδρόμου εἰς τὸν ἐν Νυμφαίῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οὐ μακρὰν τῆς Σμύρνης διατρίβοντα Μιχαὴλ Παλαιολόγον. Οὗτος δὲ λαβὼν τὴν ἀπροσδόκητον εὐφρόσυνον εἴδησιν ὥδευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς ἣν εἰσῆλθε πανηγυρικῶς τῇ 15 Αὐγούστου 1261. Οὕτως ἠνωρθώθη τὸ πρὸ 57 ἐτῶν καταλυθὲν Ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΚΤΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Μιχαὴλ Η' ὁ Παλαιολόγος. — Ἡ νέα κατάστασις τῶν πραγμάτων.

Τὸ ἀνορθωθὲν Ἑλληνικὸν κράτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν δύναμιν τοῦ προτέρου Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐνίσχυσε μὲν τὸ πολιτικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' ἐξησθένωσε τὰ ἄλλα κέντρα τῆς ἠθικῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἥτις ὡς ἐκ τῆς ἀναπτυχθείσης ἐνταῦθα πολιτικῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ στρατιωτικῆς δυνάμεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Νικαίας εἶχε καταστῆ μέγα κέντρον ἠθικῆς δυνάμεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μετεβλήθη νῦν εἰς ἀπόκεντρον ἐπαρχιακὸν ἐξάρτημα τοῦ κράτους ἄνευ δυνάμεως ἀμυντικῆς ἰσχυρᾶς, ἔρμαιον τοῦ πρώτου ἐν Ἀσίᾳ ἰσχυροῦ ἀλλοφύλου καὶ ἀλλογενοῦς δυνάστου, διότι τοῦ κράτους αἱ δυνάμεις νῦν μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπησχολοῦντο πρώτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας. Καὶ ἐνταῦθα δὲ Μακεδονία, Θεσσαλία, Ἤπειρος καὶ πᾶσα ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς, χῶραι δηλονότι ἀποτελοῦσαι τὸ Ἑλληνικὸν κράνος ἢ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου, ἐνῷ πρὸ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπήρτιζον κέντρον δυνάμεως ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνισμοῦ, νῦν καθίσταντο πηγαὶ ἀδυναμίας εἰς τὸ νέον κράτος· διότι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλλην αὐτοκράτωρ χάριν τῆς ἑνότητος τοῦ κράτους ἤθελε νὰ ὑποτάξῃ αὐτὰς βίᾳ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, παραλύων οὕτω καὶ ἐξουδετερῶν διὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τὰς ζωτικωτάτας δυνάμεις τοῦ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνισμοῦ. Πολλῷ πλέον ὁ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ ὁ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ὁ ἐν τῷ Αἰγαίῳ ὑπὸ Φράγκους δυνάστας τεταγμένος Ἑλληνισμὸς ἦτο πηγὴ ἀδυναμίας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ἐνῷ δὲ οὕτως ὁ μὲν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνισμὸς ἀφίετο εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐν Εὐρώπῃ ἐξησθένει ὑπὸ ἐμφυλίων συγκρούσεων, τὰ φύσει καὶ ἀνέκαθεν ἐχθρικὰ ἐν Εὐρώπῃ πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν διατελοῦντα βαρβαρικὰ Σλαυϊκὰ στοιχεῖα, τὰ χωριζόμενα ἐν μέρει πρὸ μικροῦ διὰ τοῦ Φραγκικοῦ κράτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῶν νέων ἐν Νικαίᾳ καὶ Θεσσαλονίκῃ κέντρων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἰς ἄμεσον νῦν περιήρχοντο συνάφειαν καὶ σύγκρουσιν πρὸς τὸ ἀνορθωθὲν Ἑλληνικὸν κράτος. Καὶ ἐνῷ μέχρι νῦν τὸ ἐχθρικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν Σλαυϊκὸν στοιχεῖον ἐξεπροσώπει μόνον τὸ Βουλγαρικὸν κράτος, νῦν μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἐπιέζετο καὶ ὑπ' ἄλλου κράτους Σλαυϊκοῦ.

Οἱ Σέρβοι περὶ τὰ τέλη τοῦ 12 αἰῶνος ἐν τοῖς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Α' χρόνοις τῶν ἀθλιωτάτων κυβερνήσεων τοῦ Ἀνδρονίκου Α' καὶ Ἰσαακίου Β', ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Στεφάνου Νεμάνια ἢ Νεμανίδου τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῶν Νεμανιδῶν, ἀπηλλάγησαν ἐντελῶς τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους κυριαρχίας, ὁ δὲ τούτου ὁμώνυμος υἱὸς καὶ διάδοχος τῷ 1220 μ. Χ. ἀνηγορεύθη βασιλεύς, ἤτοι *Κραὶ* (σ. 143, σημ.) (1). Τότε δὲ μὴ ὑπάρχοντος Πατριαρχείου

(1) Μέχρι τότε οἱ ἡγεμόνες τῶν Σέρβων ἐλέγοντο Ζουπᾶνοι ἢ μεγάλοι Ζουπᾶνοι, ἤτοι φυλάρχαι. (Ἡ λέξις οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ παρ' ἡμῖν Περσοτουρκικὸν τζοπάνης=ποιμήν).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὀρθοδόξου ἐν Κωνσταντινουπόλει (1), ὁ Σέρβος ἀρχιεπίσκοπος Σάββας ἵδρυσε τὴν αὐτοκέφαλον Σερβικὴν Ἐκκλησίαν. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Φραγκικοῦ κράτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ οἱ Σέρβοι ἔτι μᾶλλον ἐνίσχυσαν τὸ κράτος αὐτῶν, ὁ δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τοῦ Μιχαὴλ Η′ Παλαιολόγου βασιλεύσας Νεμανίδης Στέφανος Οὐρὸς Β′ (1282-1321) ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν βόρειον Μακεδονίαν.

Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Η′ ὁ Παλαιολόγος, ὁ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τοσούτων πολεμίων (Βουλγάρων, Σέρβων, τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Φράγκων καὶ κατὰ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου) ἠναγκασμένος να πολεμῇ, ἐξετέθη εἰς μέγαν κίνδυνον καὶ ἐκ μέρους ἄλλου φοβεροῦ ἀπὸ δυσμῶν ἐπερχομένου πολεμίου. Ἦτο δ' οὗτος ὁ ἀδελφὸς τοῦ τότε βασιλέως τῆς Γαλλίας, τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Λουδοβίκου Θ′ τοῦ Ἁγίου, Κάρολος ὁ Ἀνδεγαυϊκός. Οὗτος ἔχων σημαντικὰς κτήσεις ἐν Γαλλίᾳ, καταλαβὼν δὲ τὸ Νορμανδικὸν βασίλειον τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας, καθ' ὃν τρόπον θέλομεν εἰπεῖ κατωτέρω, καὶ γενόμενος δυνάστης ἰσχυρότατος, ἠγόρασεν ἀντὶ χρημάτων παρὰ τοῦ ἐκπτώτου Φράγκου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαιώματα τούτου (σελ. 253), παρεσκεύαζε δὲ μεγάλην κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως στρατείαν. Ὁ κίνδυνος ἐφάνη τοσοῦτον μέγας τῷ αὐτοκράτορι Μιχαήλ, ὥστε πρὸς ἀποσόβησιν αὐτοῦ διεπραγματεύθη πρὸς τὸν Πάπαν περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐλπίζων διὰ τοῦ Πάπα ν' ἀφοπλίσῃ τὸν πολέμιον. Ἡ ἕνωσις αὕτη ἐγένετο πράγματι κατὰ τύπον διὰ τῆς ἐν Λουγδούνῳ (Λυὼν) συγκροτηθείσης Συνόδου, ἧς τὰς ἀποφάσεις ἐδέξατο καὶ ὁ βασιλεύς. Ἀλλὰ κλῆρος καὶ λαὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς τοιαύτης ἑνώσεως καὶ ἐματαίωσαν αὐτήν. Ὁ δὲ ἀπὸ δυσμῶν κίνδυνος ἀπεσοβήθη διὰ τοῦ λεγομένου Σικελικοῦ Ἑσπερινοῦ ἤτοι τῆς κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1282 μεγάλης ἐν Σικελίᾳ κατὰ τοῦ Καρόλου τοῦ Ἀνδεγαυϊκοῦ ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως, καὶ τῆς σφαγῆς τῶν Γάλλων ἐν τῇ νήσῳ, ὧν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε καὶ ἡ κατάληψις τῆς Σικελίας ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας (σελ. 159). Ὁ Κάρολος ὁ Ἀνδεγαυϊκὸς ἀπέθανε μικρὸν μετὰ τὴν συμφοράν, καὶ ὁ ἀπ' αὐτοῦ κίνδυνος ἀπετράπη ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Τῷ αὐτῷ δ' ἔτει (1282) ἐτελεύτησε καὶ ὁ Μιχαὴλ Η′.

(1) Τὸ Πατριαρχεῖον τὸ Οἰκουμενικὸν εὑρίσκετο τότε ἐν Νικαίᾳ (σελ. 250), καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐκυβέρνα ἐντεῦθεν τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, οὐχὶ δ' ὡς ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας. Ἰδιαίτερος ἀρχιεπίσκοπος ἦ μητροπολίτης Νικαίας ἐκυβέρνα τὴν μητρόπολιν Νικαίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλά, καθ' ὃν χρόνον ἀπεσοβεῖτο ὁ ἀπὸ Δυσμῶν μέγας κίνδυνος, ἐνεκυμονεῖτο ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐν αὐτοῖς τοῖς προθύροις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, νέος φοβερὸς κίνδυνος ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, καὶ ἐδημιουργεῖτο δύναμις πολεμία μέλλουσα νὰ ἐπενέγκῃ μετὰ 170 περίπου ἔτη τὴν ὁριστικὴν καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ νέα αὕτη ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Η΄ λανθάνουσα ἔτι καὶ ἁπλῶς ἐγκυμονουμένη πολεμία τοῦ Ἑλληνισμοῦ δύναμις ἦτο τὸ νέον μωαμεθανικὸν Τουρκικὸν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κράτος, τὸ κράτος τὸ Ὀθωμανικόν. Οἱ μεγάλοι ἐκ τοῦ κράτους τούτου κίνδυνοι ἐδηλώθησαν τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Μιχαὴλ Η΄, διὰ τοῦτο δὲ εἶναι ἀνάγκη, πρὶν προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων τοῦ Μιχαήλ, νὰ διαλάβωμεν περὶ τῶν κατὰ τὴν γένεσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙϚ΄.

ΓΕΝΕΣΙΣ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Τὰ Σελτζουκικὰ κράτη τῆς Περσίας, Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Συρίας.

Εἴδομεν (σελ. 226) ὅτι τὸ μέγα Σελτζουκικὸν κράτος, τὸ ἱδρυθὲν ὑπὸ τῶν μεγάλων Σελτζούκων σουλτάνων Τογροὺλ βέη, Ἀλπ-ἀρσλὰν καὶ ἐπὶ τοῦ Μαλὲκ-σὰχ ἐκταθὲν ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Σινικῆς μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος διηρέθη εἰς τρία τμήματα· εἰς τὸ κύριον Σελτζουκικὸν κράτος τῆς Περσίας, εἰς τὰ ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ πολλὰ φεουδαλικὰ μωαμεθανικὰ κράτη καὶ εἰς τὸ Σελτζουκικὸν κράτος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκ τούτων τὰ μὲν ἐν Συρίᾳ μικρὰ Σελτζουκικὰ κράτη κατελύθησαν τὰ μὲν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων (ὡς τὸ τῆς Ἀντιοχείας), τὰ δὲ ὕστερον ὑπὸ τῶν Ἐγιουβιδῶν καὶ τῶν Μαμελούκων σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου, τῶν ἐκτεινάντων τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν. Τὸ δὲ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Σελτζουκικὸν κράτος, τὸ ἔχον πρωτεύουσαν ἐν ἀρχῇ τὴν Νίκαιαν, ἐξασθενῆσαν εἶτα ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων Φράγκων καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπολέσαν τὴν Νίκαιαν καὶ πολλὰς δυτικὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας χώρας περιελθούσας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος (σελ. 237. σημ.), περιωρίσθη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔχον πρωτεύουσαν τὸ Ἰκόνιον καὶ διὰ τοῦτο καὶ κράτος Ἰκονίου καλούμενον καὶ διατηρούμενον ἔτι ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Η'. Τὸ δὲ κύριον Σελτζουκικὸν κράτος μετὰ τὸν Μαλὲκ σὰχ ἤρξατο ἐξασθενοῦν καὶ ἐπὶ τέλους κατελύθη ὑπὸ νέου κράτους ἐν Περσίᾳ ἱδρυθέντος τοῦ κράτους τοῦ καλουμένου Χοβαρεσμιακοῦ.

2. Χοβαρέσμιοι καὶ Μογγόλοι.—Δζεγγὶς-χάν.

Τὸ Χοβαρεσμιακὸν κράτος, κληθὲν οὕτως ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Μέσῃ Ἀσίᾳ κοιτίδος αὐτοῦ Χοβαρεσμίας (τῆς νῦν Χίβας), παρήχθη ἀπὸ μιᾶς ἐπαρχίας τοῦ μεγάλου Σελτζουκικοῦ κράτους τῆς Περσίας. Οἱ ἡγεμόνες τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀποστάντες (περὶ τὰ μέσα τοῦ 12 μ. Χ. αἰῶνος) ἀπὸ τῶν Σελτζούκων σουλτάνων τῆς Περσίας οὐ μόνον ἠσφάλισαν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν,ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τέλους κατέλυσαν τὸ κράτος (περὶ τὰ τέλη τοῦ 12 αἰῶνος), οὗ ἦσαν ἐν ἀρχῇ ἁπλῶς ἔπαρχοι, εἶτα δὲ ὑποτελεῖς ἡγεμόνες (1). Ἐκτείναντες δὲ εἶτα τὸ κράτος αὐτῶν πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὰς Τουρκικὰς καὶ Ταταρικὰς χώρας ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Μογγόλους, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχον ἱδρύσει κράτος περιλαμβάνον πάσας τὰς Μογγολικὰς χώρας καὶ μέγα μέρος τῆς βορείου Κίνας. Ἱδρυτὴς τοῦ μεγάλου τούτου Μογγολικοῦ κράτους ἦτο ὁ μογγόλος φύλαρχος Τεμουτσὶν (γεννηθεὶς τῷ 1163), ὅστις, ἀφοῦ ἤνωσεν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ πάσας τὰς ἀνὰ τὰς εὐρυτάτας χώρας τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας Μογγολικὰς φυλάς, ἐν γενικῇ τῶν φυλάρχων συνόδῳ ἐκηρύχθη Δζεγγὶς-χάν, ἤτοι μέγιστος ἢ ὑπέρτατος Χάν, ὡς ἑρμηνεύουσι συνήθως τὸ ὄνομα. Τότε ὁ Τεμουτσὶν, ὡς ἄλλος Ἀττίλας, θεωρῶν ἑαυτὸν προωρισμένον ἄρχοντα τοῦ κόσμου, καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν πιστευόμενος, ἐπεχείρησε πολέμους μεγάλους πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν. Καὶ ἀφοῦ ἐταπείνωσε τὸ βόρειον Σινικὸν κράτος (ἡ Κίνα ἦτο διῃρημένη τότε εἰς βόρειον καὶ νότιον κράτος), ἐστράφη πρὸς δυσμὰς ἐναντίον τοῦ Χοβαρεσμιακοῦ κράτους· ἀφοῦ δὲ κατενίκησε τοὺς μεγάλους ἡγεμόνας τοῦ κράτους τούτου, τὸν Μωάμεθ Γ' καὶ μετὰ τοῦτον τὸν γενναιότατον υἱὸν αὐτοῦ Δζελαλεδδὶν Μακβερνῆ, κατέστη κύριος πασῶν τῶν τότε εὐδαιμόνων χωρῶν τῆς Μέσης Ἀσίας, πανταχοῦ φέρων τὴν καταστρο-

(1) Φαίνεται ὅτι ἡ πλημμελῶς εἰς τὸν Μωάμεθ καὶ τοὺς Ἄραβας ἀποδιδομένη σημαία τῆς Ἡμισελήνου μετὰ τοῦ ἀστέρος, ἣν ἔχουσι νῦν ὡς σημαίαν ἐθνικὴν καὶ θρησκευτικὴν οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι, ὑπῆρξε τὸ πρῶτον σημαία τῶν Χοβαρεσμίων ἡγεμόνων. Πρῶτος χρησάμενος τῇ τοιαύτῃ σημαίᾳ εἶναι ὁ Χοβαρέσμιος ἡγεμὼν (σὰχ) Ἀλαεδδὶν Τακὰς (1172—1200 μ. Χ.).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φὴν καὶ τὴν ἐρήμωσιν, ἐκπορθῶν πόλεις ὀχυρὰς ὁ βάρβαρος οὗτος καὶ εἰδωλολάτρης Χάνος, τῇ βοηθείᾳ Σινῶν μηχανικῶν, οὓς ἦγε μεθ' ἑαυτοῦ. Καὶ ὁ μὲν φοβερὸς Δζεγγὶς-χὰν ἐτελεύτησε τῷ 1227 ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων αὐτοῦ περὶ νέων πολέμων βουλευμάτων καὶ ἐνεργειῶν, καταλιπὼν εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ κράτος ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Μαντζουρίας μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς νῦν Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας. Οἱ δὲ υἱοὶ καὶ διάδοχοι αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ κατ' ἐκλογὴν ἐκ τοῦ οἴκου ἐκλεγομένου ὑπερτάτου Χάνου ἐξηκολούθησαν τὰς κατακτήσεις αὐτῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Καὶ ἐν Ἀσίᾳ μὲν ἅπασα ἡ Σινικὴ (τό τε βόρειον δηλονότι καὶ τὸ νότιον Σινικὸν κράτος) κατελήφθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Κορέα, τὸ Τογκῖνον, ἡ Κοχιγκίνα, μέρος τῆς Ἰνδικῆς καὶ τὸ Θιβὲτ καὶ πᾶσα ἡ Σιβηρία μέχρι τῆς βορείου Παγωμένης θαλάσσης, ἐν ὅλῳ ὑπὲρ τὰ $^{8}/_{10}$ τῆς ὅλης Ἀσιατικῆς ἠπείρου. Ἐν Εὐρώπῃ δὲ οἱ Μογγόλοι καθυπέταξαν πᾶσαν τὴν νῦν Εὐρωπαϊκὴν Ρωσίαν ἀπὸ τῶν Οὐραλίων καὶ τοῦ Υ̓ξείνου μέχρι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης· ἔτι δὲ τὴν Πολωνίαν καὶ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νῦν Πρωσίας. Οὐγγαρία, Σερβία, Βουλγαρία (1) ᾐσθάνθησαν τὰ δεινὰ τῆς Μογγολικῆς ἐπιδρομῆς, τῆς ἐμποιούσης τότε τρόμον καὶ φρίκην εἰς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ὑπὲρ τὸ ἓν τέταρτον τῆς νῦν γνωστῆς γῆς ὑπετάγη εἰς τοὺς Μογγόλους. Ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Δ' ἠθικῶς, ὁ αὐτοκράτωρ Φρειδερῖκος Β' (σελ. 240) καὶ οἱ ἱππόται τοῦ Τευτονικοῦ τάγματος διὰ τῶν ὅπλων ἠγωνίσθησαν πρὸς περιορισμὸν τοῦ Μογγολικοῦ κατακλυσμοῦ καὶ σωτηρίαν τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ὁ νέος οὗτος βαρβαρικὸς κατακλυσμὸς δὲν ἤψατο ἀπ' εὐθείας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους οὔτ' ἐν Εὐρώπῃ οὔτ' ἐν Ἀσίᾳ. Ἀλλ' οἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ γειτονεύοντες τῷ Ἑλληνικῷ κράτει Σελτζοῦκοι ἡγεμόνες ἀνεγνώρισαν τὴν ἀρχὴν τῶν Μογγόλων Χάνων. Μόνοι ἐκ τῶν μωαμεθανῶν οἱ Μαμελοῦκοι σουλτάνοι τῆς Αἰγύπτου ὑπερήσπισαν τελεσφόρως τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲ κατέφυγε τότε καὶ ἡ ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν Μογγόλων ἐκδιωχθεῖσα τοῦ Βαγδατίου Χαλιφεία, ἀφοῦ ἡ ἱερὰ αὕτη πρωτεύουσα τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου καὶ ἕδρα τῶν Χαλιφῶν κατελήφθη τῷ 1258 ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν Μογγόλων, φονευσάντων τὸν τότε Χαλίφην καὶ καταλυσάντων τὸ κράτος τῆς ἐν Βαγδατίῳ Χαλιφείας (2).

(1) Τὸ Βουλγαρικὸν κράτος ἐπί τινα χρόνον (1285—1299) ἐγένετο ὑποτελὲς τοῖς Μογγόλοις.

(2) Οἱ διάδοχοι τοῦ φονευθέντος Χαλίφου κατέφυγον τότε εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκεῖ ἐξηκολούθησαν ἄρχοντες ἁπλῶς τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἐξουσίαν ὑπὸ τὴν πολιτικὴν καὶ ὑλικὴν προστασίαν τῶν Μαμελούκων σουλτάνων, ἑωσοῦ περὶ τὰς ἀρχὰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλὰ μετὰ τὴν τεραστίαν αὔξησιν, ἣν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζεγγὶς-χὰν ἔλαβε τὸ Μογγολικὸν κράτος, ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ ἡ ἑνότης αὐτοῦ· ἐκ δὲ τῆς πρὸ τοῦ τέλους ἤδη τοῦ 13 αἰῶνος ἐπελθούσης διαλύσεως αὐτοῦ προέκυψαν πολλὰ ἰδιαίτερα κράτη, ὧν τὰ ὀνόματα εἶναι· α') τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κασπίας ἐν ταῖς Τουρκικαῖς καὶ Ταταρικαῖς χώραις ἐκτεινόμενον κράτος Τσαγατάϊ (τὸ λαβὸν τὸ ὄνομα ἔκ τινος τῶν υἱῶν τοῦ Ζεγγὶς-χὰν καλουμένου Τσαγατάϊ)· β') τὸ *Ἰράν*, τὸ συγκείμενον κυρίως ἐκ τῶν Ἰρανικῶν ἢ Περσικῶν χωρῶν τῆς Μέσης Ἀσίας, περιλαμβάνον δὲ καὶ μέρος τῆς Συρίας καὶ τὸ ὑπὸ Μογγόλων ἀφαιρεθὲν ἀπὸ τοῦ Σελτζουκικοῦ κράτους τοῦ Ἰκονίου μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· γ') τὸ *Τουράν*, συγκείμενον τὸ πλεῖστον ἐκ χωρῶν Σιβηρικῶν· δ') τὸ κράτος *Κιπτσάκ*, τὸ ἐκτεινόμενον ἀπὸ Κασπίας μέχρι Εὐξείνου καὶ Βαλτικῆς καὶ ἄρχον τῆς δυτικῆς Συρίας καὶ τῆς νῦν Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας· ε') τὸ μέγα Σινικὸν μογγολικὸν κράτος.

Ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφάνισις τῶν εἰδωλολατρῶν Μογγόλων καὶ αἱ ὑπ' αὐτῶν γενόμεναι ἐπιδρομαὶ καὶ τεράστιαι κατακτήσεις ἠπείλησαν περισσότερον τὸν μωαμεθανικὸν κόσμον ἢ τὸν χριστιανικόν. Οἱ Μογγόλοι κατέλυσαν τὸ κράτος τῆς Χαλιφείας τῶν Ἀββασιδῶν τὸ ἔχον κέντρον τὸ Βαγδάτιον, οἱ αὐτοὶ δὲ κατέλυσαν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν μωαμεθανικῶν κρατῶν τῆς Ἀσίας· ἐφάνη δὲ ἐπὶ μίαν στιγμὴν κατὰ τὸν 13 μ. Χ. αἰῶνα ὅτι διὰ τῶν εἰδωλολατρῶν Μογγόλων ἔμελλε νὰ καταπέσῃ διὰ παντὸς τὸ κράτος τοῦ Ἰσλάμ. Καὶ ὁ μὲν κίνδυνος οὗτος ἀπετράπη ἐγκαίρως· διότι τὰ ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ μεγάλου Μογγολικοῦ κράτους προκύψαντα ἰδιαίτερα Μογγολικὰ κράτη τὰ μνημονευθέντα ἀνωτέρω μετέστησαν, πλὴν τοῦ Σινικοῦ μογγολικοῦ κράτους, πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 13 αἰῶνος εἰς τὸ Ἰσλὰμ καὶ ἔδοσαν νέαν ἀπροσδόκητον ἰσχὺν καὶ δύναμιν εἰς αὐτό. Ἀλλὰ καὶ καθ' ὃν ἔτι χρόνον ὁ Ἰσλαμικὸς ἐν Ἀσίᾳ κόσμος ἐφαίνετο ἐκτιθέμενος εἰς κίνδυνον καταστροφῆς ἐκ μέρους τῶν εἰδωλολατρῶν Μογγόλων, καὶ τότε ἔτι ἀφανῶς καὶ λεληθότως ἐν μέσῳ τῆς μογγολικῆς θυέλλης ἐνεκυμονεῖτο κράτος μωαμεθανικόν, ὅπερ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μογγολικῆς θυέλλης ἀφανῶς προελθὸν ἐγένετο πυρὴν νέου φοβεροῦ παγκοσμίου Ἰσλαμικοῦ κράτους καὶ δὴ καὶ Χαλιφικοῦ, ἀπατελοῦντος μέχρι νῦν τὸ κέντρον τοῦ Ἰσλαμικοῦ κόσμου καὶ μεγίστην

τοῦ 16 αἰῶνος ὁ Ὀθωμανὸς σουλτᾶνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταλαβὼν τὴν Αἴγυπτον ὑπεχρέωσε τὸν ἐκεῖ Χαλίφην νὰ παραιτήσηται τὸ ἀξίωμα τῆς Χαλιφείας ὑπὲρ τοῦ σουλτάνου τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἔκτοτε μέχρι νῦν Χαλίφαι τοῦ Ἰσλαμικοῦ κόσμου εἶναι οἱ Ὀθωμανοὶ σουλτᾶνοι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀσκήσαντος καὶ ἀσκοῦντος ἔτι ῥοπὴν ἐπὶ τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ κράτος τοῦτο ἦν τὸ Ὀθωμανικόν.

3. Ἀφανὴς ἀρχὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Δζεγγὶς-χὰν μετὰ τῶν ἀπειραρίθμων αὐτοῦ στιφῶν εἰσήλαυνε φοβερὸς καὶ καταστρεπτικὸς εἰς τὰς χώρας τοῦ Χοβαρεσμιακοῦ κράτους, φύλαρχός τις Τοῦρκος Σουλεϊμάν, ἐκ τῶν πέραν τοῦ Ὄξου Τουρκικῶν χωρῶν εἰς τὴν Χοβαρεσμίαν μεταναστεύσας, ὑπηρέτει ὡς μισθοφόρος στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς ἄρχων 50 χιλιάδων ψυχῶν τῆς φυλῆς αὐτοῦ, ὧν τὸ πλεῖστον ἦσαν μαχηταί. Οὗτος φεύγων νῦν, ἐν μέσῳ τῆς φοβερᾶς ἐπιδρομῆς, πρὸς δυσμὰς ἐπέπλευσεν ἀκινδύνως τοῦ μογγολικοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ κατακλύσαντος τὴν Μέσην Ἀσίαν καὶ ἀφίκετο εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου. Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ τούτου πνιγέντος τοῦ Σουλεϊμὰν οἱ τέσσαρες υἱοὶ αὐτοῦ διανείμαντες πρὸς ἀλλήλους τὰ στίφη τὰ ἑπόμενα τῷ πατρὶ αὐτῶν ἀπεχωρίσθησαν, ἄλλος ἄλλοθι ζητοῦντες μισθοφορικὴν ὑπηρεσίαν παρὰ μωαμεθανοῖς ἡγεμόσιν. Εἷς δὲ τούτων ὁ καλούμενος *Ἐρτογρούλ* (=ἀνὴρ εὐθὺς) μετὰ τοῦ λαχόντος εἰς αὐτὸν πλήθους, ἐν ᾧ ὑπῆρχον ἑκατοντάδες τινὲς ἱππέων μαχητῶν, ἦλθεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σελτζούκου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἀλαεδδὶν Α' (σ. 256-257) ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὡς φέουδον ἢ τιμάριον μικράν τινα χώραν ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ Τουρκικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Βιθυνίᾳ, οὐ μακρὰν τῆς Προύσης. Τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος κατέστη ταχέως πυρὴν στρατιωτικοῦ κράτους, συρρεόντων εἰς αὐτὸ ἐκ τῶν πέριξ πολλῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων ἔτι πολεμιστῶν ἀρνησιθρήσκων τῶν μεθορίων Ἑλληνικῶν φρουρίων ἢ σταθμῶν, προσελκυομένων διὰ τῶν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἐρτογρούλ φιλικῶν σχέσεων. Ταῦτα ἐγένοντο βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου, χωρὶς τὸ πρᾶγμα νὰ παράσχῃ τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλαχίστην κἂν ὑπόνοιαν μέλλοντος κινδύνου καὶ χωρὶς κἂν ἴσως νὰ καταστῇ γνωστὸν ὡς ἐκ τῆς ἀσημότητος αὐτοῦ. Ὁ Ἐρτογρούλ ἐτελεύτησε τῷ 1289 βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μιχαὴλ Η' Ἀνδρονίκου Β'.

Ὁ τὸν Ἐρτογρούλ κληρονομήσας ἐν τῇ μικρᾷ ἡγεμονικῇ κτήσει υἱὸς αὐτοῦ Ὀσμὰν (ἢ Ὀθωμάν, ἢ Οὔθμανος, ὡς καλοῦσιν αὐτὸν οἱ Βυζαντινοὶ) καὶ ἀναγνωρισθεὶς ἐπισήμως διὰ διπλώματος ὡς ὑποτελὴς ἄρχων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τσῦ Ἰκονίου Ἀλαεδδίν, ηὔξησε τὸ κράτος αὐτοῦ ταχέως, ἁφαιρῶν διὰ μικρῶν λῃστρικῶν μαχῶν φρούρια καὶ πολίχνας τοῦ Ἑλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ληνικοῦ κράτους ἐν Βιθυνίᾳ ἰδίως διὰ τοῦ ἐξ Ἑλλήνων καταγομένου *Μιχαήλ* (1). Τέλος δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14 αἰῶνος, ἀφοῦ τὸ Σελτζουκικὸν κράτος τοῦ Ἰκονίου κατελύθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων τῆς Περσίας καὶ τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπήχθη ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Μογγόλων τούτων, αἱ δυτικαὶ μωαμεθανικαὶ χῶραι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (αἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ἅλυος) αἱ ὑπαγόμεναι τέως εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἰκονίου, κατεστάθησαν νῦν ἰδιαίτερα ἀνεξάρτητα κράτη ὑπὸ τοὺς διοικητάς, τοὺς γενομένους νῦν ἡγεμόνας κληρονομικοὺς τῶν χωρῶν, ἃς πρότερον διῴκουν ἐν ὀνόματι τοῦ Σελτζούκου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου. Τὰ κράτη ταῦτα ἔλαβον τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐκ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἔτυχον ὄντες διοικηταὶ καὶ νῦν ἀνεξάρτητοι δυνάσται κατὰ τὸν χρόνον τῆς καταλύσεως τοῦ Σελτζουκικοῦ κράτους τοῦ Ἰκονίου (Καραμάν, Ἀϊδίν, Σαρουχάν). Εἷς τῶν τοιούτων κληρονομικῶν δυναστῶν κατέστη νῦν ἐν Βιθυνίᾳ ὁ Ὀσμὰν ἄρχων τοῦ Ὀσμανικοῦ ἢ Ὀθωμανικοῦ ἀπ' αὐτοῦ κληθέντος κράτους αὐτοῦ (2).

Ὁ Ὀσμάν, γενόμενος ἐλεύθερος δυνάστης καὶ προσαγορευόμενος

---

(1) Κοσὲ Μιχαὴλ (ἤτοι Μιχαὴλ τοῦ Σπανοῦ ἢ Ὀξυγενείου) ὑπὸ τῶν Τούρκων καλουμένου φρουράρχου τοῦ ἐν Βιθυνίᾳ Ἑλληνικοῦ φρουρίου Κερμιγκίας, ὅπερ παρέδωκε τῷ Ὀσμάν. Ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἐπὶ αἰῶνας εἶναι γνωστὴ ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ ἱστορίᾳ.

(2) Τὸ *Ὀθωμανὸς* λοιπὸν εἶναι ὄνομα οὔτε θρησκευτικὸν οὐδὲ κἂν ἐθνολογικὸν κυρίως εἰπεῖν, ὡς πολλοὶ παρ' ἡμῖν νομίζουσι συγχέοντες τὸ ὄνομα ὅτε μὲν πρὸς τὸ *Μωαμεθανὸς* ὅτε δὲ πρὸς τὸ Τοῦρκος. Τὸ Ὀθωμανὸς εἶναι ἁπλούστατα ὄνομα δυναστικὸν σημαῖνον τὸν πολίτην τοῦ κράτους τοῦ ἱδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Ὀσμὰν ἢ Ὀθωμὰν ἢ Ὀθωμανοῦ. Καὶ κατὰ τοῦτο γραμματικῶς ἡ ὀνομασία ἔχει πλημμελῶς, διότι ἔδει νὰ λέγηται ὀρθότερον Ὀθωμανίδης (κατὰ τὸ Περγαμίδης) ἢ Ὀθωμανικὸς ἢ ὡς λέγουσιν αὐτοὶ οἱ Ὀθωμανοὶ *Ὀσμανλῆς* (παρ' ἡμῖν Ὀσμανλίδες, οὐχὶ Ὀσμανλίδαι!). Οἱ Ὀθωμανοὶ λέγονται καὶ Τοῦρκοι, διότι ὁ πρῶτος πυρὴν τοῦ κράτους συνέστη ἀπὸ Τούρκων, Τοῦρκος δὲ τὴν καταγωγὴν ἦτο καὶ ὁ Ὀσμάν. Ἀλλ' ἐντεῦθεν δὲν δυνάμεθα πάντα *Τοῦρκον*, καὶ μωαμεθανὸν ἔτι ὄντα, νὰ καλέσωμεν Ὀθωμανόν. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι τὸ Ὀθωμανὸς ἀπὸ ὀνόματος ἱδρυτοῦ δυναστείας, ἀπὸ ὀνόματος δυναστικοῦ ἐγένετο πολιτικὸν καὶ ἐντεῦθεν ἐθνικόν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐταυτίσθη παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς αὐτοῖς πρὸς τὸ ὄνομα *Τοῦρκος*, ὅπερ μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀπεστρέφοντο οἱ *Ὀθωμανοὶ* διακρίνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν βαρβάρων Τουρκικῶν ἢ Τουρκομανικῶν λαῶν. Μόνον δὲ ἡ ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις χρῆσις τῶν ὀνομάτων Turcs καὶ Turquie, προκειμένου περὶ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, καθιέρωσεν ἐπ' ἐσχάτων παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις Ὀθωμανοῖς τὴν χρῆσιν τῶν ὀνομάτων τούτων ὡς ὀνομάτων ἐθνικῶν. Τὸ δὲ ταυτίζειν τὸ Ὀθωμανὸς ἢ Ὀσμανλῆς πρὸς τὸ *μωαμεθανὸς* εἶναι τοσοῦτον τερατωδῶς πλημμελές, ὅσον τὸ ταυτίζειν τὸ *Ἀψβουργικὸς* (Ἀβσβουργικὸν κράτος) καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ *Αὐστριακὸς* πρὸς τὸ Χριστιανὸς ἢ Καθολικός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σουλτᾶνος (ἢ πιθανώτερον *βέης* (σ. 225, σημ.1) ἢ Ἐμίρης) (1), ἔτι μᾶλλον ἐξέτεινε τὸ μικρὸν κράτος αὐτοῦ ἐν Βιθυνίᾳ, τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει περισπωμένων ὑπὸ τῶν ἐν Εὐρώπῃ σπουδαιοτέρων αὐτοῖς δοκούντων πραγμάτων καὶ ἐλαχίστην παρεχόντων προσοχὴν εἰς τὰ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ γενόμενα. Οὕτω δὲ ὁ Ὀσμὰν ἀπὸ ἐπιτυχίας εἰς ἐπιτυχίαν προβαίνων ἐπολιόρκησεν ἐπὶ τέλους τὴν μεγάλην πρωτεύουσαν τῆς Βιθυνίας Προῦσαν, ἥτις καὶ κατελήφθη ὑπὸ τῶν πολεμάρχων αὐτοῦ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1326 μ. Χ.). Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς Ἕλληνας πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ νέου ἐντὸς τῶν ὁρίων σχεδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀφανῶς καὶ λεληθότως ἱδρυθέντος καὶ ἀναδειχθέντος μωαμεθανικοῦ κράτους καὶ πᾶσαν τὴν σοβαρότητα τοῦ ἐκ τούτου κινδύνου. Διὸ ἀνάγκη νὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν συγχρόνων τοῦ Ὀσμὰν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

1. Οἱ αὐτοκράτορες Ἀνδρόνικος Β΄ (1282—1328) καὶ Ἀνδρόνικος Γ΄ (1328—1342).

Τὸν Μιχαὴλ Η΄ διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος Β΄, ἀνὴρ λόγιος, φιλόσοφος καὶ θεολόγος, ἀλλ' ἥκιστα ἱκανὸς πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ἐν μέσῳ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸ μεγάλων κινδύνων. Οἱ αὐτοὶ κίνδυνοι, οἵτινες περιεστοίχιζον τὸ κράτος ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Η΄, ὑφίσταντο ἔτι, πλὴν τοῦ ἀποτραπέντος ἤδη ἀπὸ Ἰταλίας κινδύνου. Οἱ Βούλγαροι ἦρχον ἁπάσης τῆς βορείου Θρᾴκης, καὶ τῆς Φιλιππουπόλεως αὐτῆς, ὁ δὲ γνωστὸς ἡμῖν Σέρβος βασιλεὺς Στέφανος Β΄ ὁ Νεμανίδης (1282-1321) καταλαβὼν τὴν Μακεδονίαν κατέστησε τὰ Σκόπια ἕδραν τοῦ κράτους αὐτοῦ, καὶ τὸ παραδοξότερον, γενόμενος γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἀνδρονίκου

(1) Οὕτω παρὰ Τούρκοις προφέρεται τὸ Ἀραβικὸν Ἀμίρ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Β΄ κατώρθωσεν ἵνα ἡ γενομένη ἁρπαγὴ χωρῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἀναγνωρισθῇ ὡς νόμιμος προικοδότησις τῆς Παλαιολογίνης γυναικὸς αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ τῶν ἄλλων γνωστῶν Φράγκων πολεμίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, νῦν ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ προσετέθησαν καὶ ἄλλοι πολέμιοι εἰς αὐτό. Οἱ Μογγόλοι οἱ καταστάντες παρὰ τὸν Προῦθον (σελ. 259) ἐξέτεινον ἐκεῖθεν τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν μέχρι τῆς Θρᾴκης. Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, καθὰ εἴδομεν, διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐδημιουργεῖτο νέα πηγὴ φοβερῶν εἰς τὸ κράτος κινδύνων. Ὡσεὶ δὲ μὴ ἤρκουν οἱ τοσοῦτοι πολέμιοι, καὶ νέος προσετέθη ἀπὸ νότου ἕνεκα τῆς ἀτασθαλίας τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄. Οἱ γνωστοὶ ἡμῖν ἱππόται τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἀφοῦ κατὰ τοὺς χρόνους ἀκριβῶς τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ συνετελέσθη ἡ ὑπὸ τῶν Μαμελούκων κατάλυσις τοῦ χριστιανικοῦ κράτους τῆς Παλαιστίνης, φυγόντες ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης εἶχον ἐγκαταστῇ ἐν Κύπρῳ, τῇ μόνῃ ὑπολειφθείσῃ ἐκ τοῦ χριστιανικοῦ κράτους τῆς Ἱερουσαλὴμ χριστιανικῇ κτήσει [1], ἐζήτησαν δὲ νὰ καταλάβωσι καὶ τὴν Ρόδον ἵνα καταστήσωσιν αὐτὴν προπύργιον τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων.

Ἡ Ρόδος κατείχετο τότε ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τῶν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ἐπιδραμόντων εἰς τὴν νῆσον Τούρκων (οὐχί, ἐννοεῖται, τῶν Ὀθωμανῶν). Οἱ δὲ ἱππόται ἐζήτησαν διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Πάπα νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον Β΄ ἵνα καταλάβωσιν οὗτοι ἀντὶ χρημάτων πᾶσαν τὴν νῆσον ὡς φέουδον αὐτοκρατορικόν, γινόμενοι ὑποτελεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ λύσις αὕτη ἦτο, ὡς εἶχον τὰ πράγματα, ἡ μόνη κατὰ τὸ ἐνὸν σύμφορος εἰς τὸ κράτος. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ἔπεμψε στόλον καὶ στρατὸν εἰς τὴν νῆσον. Οἱ Ἰωαννῖται ὑπὸ τὸν μέγαν μάγιστρον αὐτῶν (οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος) Φάλκωνα Βιλλαρέτον ἐνίκησαν καὶ τὸν στόλον καὶ τὸν στρατὸν τὸν Ἑλληνικὸν καὶ ἐκδιώξαντες ἐκ τῆς νήσου καὶ Ἕλληνας καὶ Τούρκους κατέστησαν αὐτὴν ἔκτοτε (1310) κράτος ἑαυτῶν (διὸ ἐκλήθησαν καὶ ἱππόται τῆς Ρόδου ἢ Ρόδιοι ἱππόται), διατελέσαν τοιοῦτον μέχρι τοῦ 1522.

Ἐν μέσῳ τῆς οὕτως οἰκτρᾶς ἐξωτερικῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐσωτερικῶς τὸ κράτος κατετρύχετο ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ πολέμων. Ὁ Ἀνδρόνικος Β΄, ἀφοῦ κατέστησε συμβασιλέα αὐτοῦ τὸν ἔγγονον αὐτοῦ Ἀνδρόνικον Γ΄ (υἱὸν τοῦ προώρως τελευτήσαντος υἱοῦ αὐ-

(1) Ἡ Κύπρος μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων κατάληψιν αὐτῆς τὴν γενομένην τῷ 1192 (σελ. 239) εἶχε δοθῇ ὑπὸ τούτων εἰς τὸ κράτος τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Μιχαὴλ) περιῆλθεν εἰς ἔριδας πρὸς τοῦτον. Ἐκ τῶν ἐρίδων τούτων τὸ κράτος διηρέθη εἰς δύο. Καὶ ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἦρχεν ὁ Ἀνδρόνικος Β', ἐν δὲ τῇ Ἀδριανουπόλει ὁ Ἀνδρόνικος Γ'. Αἱ δύο κυβερνήσεις ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλας, ἔχουσα ἑκατέρα ὡς σύμμαχον ἑαυτῆς τοὺς Σέρβους ἢ τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες ἀμφότεροι εἰργάζοντο οὕτω πρὸς ἴδιον ὄφελος. Οἱ Βούλγαροι μάλιστα ὡς σύμμαχοι τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' ἠπείλησαν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν Τέλος ὑπερισχύσαντος ὁριστικῶς τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' (1328), ὁ Ἀνδρόνικος Β' μετάτινων ἐτῶν ἰδιωτικὸν βίον ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον, ἔνθα ἐτελεύτησε τῷ 1332. Διαρκούντων τῶν ἐμφυλίων τούτων πολέμων οἱ Ὀθωμανοὶ ἐν Ἀσίᾳ κατέλαβον, καθὰ εἴρηται, τὴν Προῦσαν καὶ κατέστησαν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους αὐτῶν, ὁπόθεν ὁρμώμενοι ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ὀσμὰν Οὐρχὰν εἰργάζοντο ἐπιτυχῶς ἐπὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' νὰ καταλάβωσιν ἅπασαν τὴν Βιθυνίαν, ἐκτείνοντες ἤδη τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Βοσπόρου. Ἅπαξ τῷ 1330 ἐστράτευσεν ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἵνα ἀναχαιτίσῃ τὰς προόδους τοῦ νέου ἐν τοῖς προθύροις τοῦ κράτους ἱδρυθέντος καὶ ἀκαθέκτως πρὸς τὴν καρδίαν τούτου προχωροῦντος μωαμεθανικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ μάχη τῆς Φιλοκρήνης ἔληξεν εἰς νίκην λαμπρὰν τῶν Ὀθωμανῶν. Αἱ περίφημοι ἱστορικαὶ πόλεις Νίκαια καὶ Νικομήδεια κατ' ἀκολουθίαν τῆς νίκης ταύτης καὶ μετ' αὐτῶν πᾶσα ἡ Βιθυνία μέχρι τοῦ Βοσπόρου κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Ὁ Ἀνδρόνικος οὐδὲν πλέον ἔπραξε πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνισμοῦ. Ἐτελεύτησε δὲ τῷ 1341.

2. Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος (1341—1391) καὶ Ἰωάννης ς' Καντακουζηνὸς (1341—1359).

Ὁ Ἀνδρόνικος κατέλιπεν ἀποθνήσκων διάδοχον ἀνήλικον, καταστήσας ἐπίτροπον αὐτοῦ διὰ διαθήκης τὸν φίλον αὐτοῦ Ἰωάννην Καντακουζηνόν. Ἀλλὰ τὴν ἐπιτροπείαν ταύτην ἤθελε νὰ ἔχῃ καὶ ἡ φίλαρχος βασιλομήτωρ χήρα τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' Ἄννα ἡ Σαβοϊκὴ (ἐκ τοῦ δουκικοῦ οἴκου τῆς Σαβοΐας καταγομένη), περὶ αὐτὴν δὲ συνήχθησαν πάντες οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τῷ Καντακουζηνῷ. Ἐντεῦθεν προέκυψαν νέαι ἔριδες ἐσωτερικαί, ἐπενεγκοῦσαι διαίρεσιν ὁμοίαν καὶ χείρονα τῆς ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' καὶ Ἀνδρονίκου Γ'. Ὁ Καντακουζηνὸς ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Κράλη τῆς Σερβίας, ὅστις ἦν τότε ὁ μέγιστος καὶ ὀνομαστότατος τῶν Σέρβων βασιλέων Στέφανος Δουσσὰν (1331-1355), ἐκήρυξεν ἑαυτὸν αὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοκράτορα ἐν Διδυμοτείχῳ καὶ ἵδρυσεν ἰδίαν κυβέρνησιν. Οὕτω δὲ δύο αὐτοκράτορες καὶ δύο αὐτοκρατορικαὶ αὐλαὶ καὶ κυβερνήσεις ἐκυβέρνων ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως (ἔνθα ἐκυβέρνων ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου οἱ περὶ τὴν Ἄνναν τὴν Σαβοϊκὴν) καὶ ἐν Διδυμοτείχῳ (ἔνθα ἐκυβέρνα ὡς αὐτοκράτωρ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς) τὰ ἐλεεινὰ λείψανα τοῦ ὑπὸ Τούρκων, Φράγκων, Βουλγάρων καὶ Σέρβων κατακερματιζομένου καὶ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Δανούβιον βαρβάρων (Κουμάνων, Παστινάκων, Οὔζων, Μογγόλων) δηουμένου Ἑλληνικοῦ κράτους. Τὸ δὲ χείριστον, αἱ δύο αὗται κυβερνήσεις ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλας συμμαχοῦσαι μετὰ Σέρβων, Βουλγάρων καὶ Τούρκων, πρὸς ὄφελος πραγματικὸν οὐχὶ ἑαυτῶν, ἀλλὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἀκριβῶς τούτους τῆς διπλῆς κυβερνήσεως, ἐνῷ οἱ Βούλγαροι κατεῖχον ἔτι τὸ βόρειον μέρος τῆς Θράκης, ὁ τῶν Σέρβων Κράλης Στέφανος Δουσσὰν ἐπωφελούμενος τοὺς ἐμφυλίους ἐν τῷ ἑλληνικῷ κράτει πολέμους κατέλαβε πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν Θεσσαλίαν, Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἤπειρον καὶ ἐστέφθη ἐν Σκοπίοις ὡς Τσάρος Σέρβων ὁμοῦ καὶ Ἑλλήνων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀφοῦ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Οὐρχὰν κατέλαβον πάσας τὰς ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικὰς κτήσεις (πλὴν τῆς Σμύρνης καὶ Φιλαδελφείας, αἵτινες ἐχωρίζοντο ἀπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους τῆς Βιθυνίας διὰ κτήσεων ἄλλων τουρκικῶν δυναστειῶν) (1), ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν κατάκτησιν καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, προσκαλούμενοι οὕτως εἰπεῖν ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς πολεμῶν τῷ 1342 πρὸς τοὺς περὶ τὴν Ἄνναν τὴν Σαβοϊκὴν ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τὸν Τοῦρκον ἡγεμόνα τοῦ *Αἰδινίου* Ἀμοῦρβεγ τὸν ἄρχοντα τῶν ἀρχαίων χωρῶν Ἰωνίας, (Λυδίας καὶ Καρίας), πέμψαντα αὐτῷ μεγάλην ναυτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἀλλὰ τότε ἡ Ἄννα ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν αὐτῆς αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα τῶν Ὀσμάνων ἢ Ὀθωμανῶν Οὐρχάν, σπεύσαντα καὶ τοῦτον εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ δυνάμεως πολλῆς. Μετ' ὀλίγον (1346) ὁ Ἰωάννης, ὅπως ἐξουδετερώσῃ πᾶσαν ἐκ μέρους τοῦ Οὐρχὰν πρὸς τὴν πολεμίαν αὐτῷ κυβέρνησιν βοήθειαν καὶ συνδέσῃ τὸν Ὀθωμανὸν ἄρχοντα πρὸς ἑαυτὸν ὡς σύμμαχον, ἔπεμψεν εἰς τὸν γυναικωνίτην τοῦ γηραιοῦ (τὸ 58 τῆς ἡλικίας ἄγοντος ἔτος) σουλτάνου τὴν δεκατριετῆ αὐτοῦ θυγατέρα Θεοδώραν.

Καὶ ἐγένετο μὲν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον συμβιβασμός τις μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὃν ἐπεκύρωσεν, οὕτως εἰπεῖν, ὁ τότε

(1) Καὶ πλὴν τῶν χωρῶν, ἐννοεῖται, τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπισκεψάμενος τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἰδὼν καὶ νοήσας τὰ κατὰ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους Οὐρχάν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον νέαι ἔριδες νέον ἐπήνεγκον ἐμφύλιον πόλεμον (1352-1356), καθ' ὃν ὁ μὲν Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τοὺς Βενετοὺς, Σέρβους καὶ Βουλγάρους, ὁ δὲ Καντακουζηνὸς τὴν τοῦ λεγομένου γαμβροῦ αὐτοῦ Ὀθωμανοῦ ἄρχοντος Οὐρχάν. Ὁ Οὐρχὰν ἔπεμψεν ἀσμένως τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σουλεϊμὰν μετὰ δυνάμεως στρατιωτικῆς εἰς Θράκην. Ὁ Σουλεϊμὰν διαπεραιωθεὶς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον (1353) κατέλαβεν ὀχυρὰν θέσιν κατὰ τὴν Θρακικὴν τούτου ὄχθην ἐγγὺς τῆς Καλλιπόλεως (ἢ Καλλιουπόλεως), μετ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Καλλίπολιν (1354), οὐχὶ ἵνα δῷ ταύτην τῷ Καντακουζηνῷ, ἀλλ' ἵνα καταστήσῃ αὐτὴν βάσιν καὶ ὁρμητήριον τοῦ ἐν Εὐρώπῃ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Οὕτω τῷ ἔτει 1353-1354 οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι ἔθετον πόδα στερρὸν εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ ὁ μὲν Καντακουζηνὸς ἀθυμήσας ἐπὶ τοῖς γενομένοις ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον (1355), ἔνθα ἐτελεύτησε μετὰ μικρὸν (1359), ὁ δὲ Ἰωάννης Παλαιολόγος μετά τινας πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ Ματθαῖον ἔριδας ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἄρξας μέχρι τοῦ 1391.

Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον τῆς ἀρχῆς ἢ μᾶλλον τῆς μοναρχίας τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου μεγίστη σύγχυσις καὶ χάος πολιτικὸν ἐπεκράτει οὐ μόνον ἐν τῷ ἑλληνικῷ κράτει, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ. Ἕλληνες ἄρχοντες ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τῇ νοτίῳ Θράκῃ καὶ μέρει τινὶ τῆς Μακεδονίας, σποραδικῶς δὲ καὶ ἐν ἄλλαις τισὶ γωνίαις τῆς χερσονήσου, Βούλγαροι ἄρχοντες ἐν τῇ βορείῳ Θράκῃ, Σέρβοι κατέχοντες μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας, τὴν Θεσσαλίαν, Ἀλβανίαν καὶ Ἤπειρον, Φράγκοι ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι (ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ) καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, Βενετοὶ ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ οἱ νεήλυδες Ὀθωμανοὶ τῆς Θράκης, ἀπετέλουν τὸ περίεργον ἐθνογραφικὸν καὶ πολιτικὸν μωσαϊκὸν τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἱστορίας τῆς χερσονήσου ταύτης. Οὐδὲν τῶν ἐν αὐτῇ χριστιανικῶν κρατῶν ἐφαίνετο ἔχον τὴν δύναμιν νὰ ἱδρύσῃ μόνιμόν τι καὶ στερρόν. Τῶν Ἑλλήνων ἡ δύναμις ἦτο ὅτι κατεῖχον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ἦρξαντο δὲ θέτοντες αὖθις πόδα στερρὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον· καὶ ἀπετέλουν μὲν οὗτοι τὸ πνευματικῶς ὑπερέχον καὶ ἀριθμητικῶς ἰσχυρότερον στοιχεῖον, τὸ στηρίζον τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ ἐπὶ ἐθνικῶν καὶ ἱστορικῶν δικαίων, ἀλλὰ στρατιωτικῶς ἦσαν ἀσθενεῖς καὶ πολιτικῶς ἀσύντακτοι. Οἱ Σέρβοι ἐφάνησαν ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐπὶ τοῦ Δουσσὰν ὡς μέλλοντες νὰ ἀντικαταστήσωσι τὸ Ἑλληνικὸν κράτος διὰ τοῦ Σερβικοῦ, καταλαμβάνοντες τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ τὰ ὄνειρα ταῦτα διελύθησαν τα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χέως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δουσσὰν (1355) καὶ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Οἱ Βούλγαροι ἦσαν οἱ πάντοτε ἁπλῶς βάρβαροι ἐπιδρομεῖς, κατέχοντες μὲν βίᾳ χώρας τινὰς ἑλληνικὰς ἐντεῦθεν τοῦ Αἵμου, ἀλλ' οὐδὲν δυνάμενοι νὰ ἱδρύσωσι πολιτικῶς, μόνιμον καὶ διαρκές. Οἱ Βενετοὶ ἀπετέλουν ἁπλῶς κράτος ἀποικιακὸν ἐμπορικόν, οἱ δὲ λοιποὶ Φράγκοι μικρὰ φεουδαλικὰ κράτη διεσπαρμένα ἄνευ ἐσωτερικῆς συνοχῆς καὶ ἑνότητος. Τὸ μόνον στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς ζωτικὸν στοιχεῖον τὸ δυνάμενον διὰ τῆς ὑλικῆς βίας νὰ ἱδρύσῃ τι μόνιμον ἦτο τὸ ἔναγχος τὸν πόδα εἰς τὴν Εὐρώπην θέσαν Τουρκικὸν ἅμα δὲ καὶ μωαμεθανικὸν κράτος, τὸ κράτος τῶν Ὀσμανιδῶν ἢ Ὀθωμανῶν. Καὶ περὶ τούτου ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ εἴπωμέν τινα ἐν συντόμῳ.

3. Τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ὀσμάν, Οὐρχὰν (1326—1389) καὶ Μουρὰτ (1361—1389).

Ὁ Ὀσμὰν ἐτελεύτησε (1326) εὐτυχήσας νὰ μάθῃ ἀκόμη τὴν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ κατάληψιν τῆς Προύσης, ἔνθα ἐτάφη καὶ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Οὐρχὰν τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἔλαβε νέαν δύναμιν οὐ μόνον ἐξωτερικήν, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικήν. Ἡ γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους εἶναι ἓν τῶν θαυμασιωτάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ γεγονότων. Τὸ κράτος τοῦτο, ὡς εἴπομεν, συνέστη ὑπὸ ὀλίγων τινῶν ἑκατοντάδων πολεμιστῶν· καὶ ὅμως ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου κατέλαβε σύμπασαν σχεδὸν τὴν τότε Ἑλληνικὴν Ἀσίαν καὶ μετ' ὀλίγον μεταβιβάσαν τὸ κέντρον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην καθυπέταξε πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ πρὸς ἀλλήλους περὶ ἐπικρατήσεως πολιτικῆς ἐρίζοντας λαούς, κατέστη δὲ φοβερὸν εἰς Εὐρώπην. Ἡ αἰτία τῆς θαυμαστῆς ταύτης ταχείας ἀναπτύξεως τῆς δυνάμεως τῶν Ὀθωμανῶν ἐξηγεῖται πολλαχῶς. Πρῶτον τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἐν αὐτῇ τῇ γενέσει αὐτοῦ ἦτο στρατιωτικόν, ὅπως ἡ ἀρχαία Ρώμη, ἱδρυθὲν ὑπ' ἀνδρῶν πολεμιστῶν καὶ ἐνισχυθέν, ὡς ἐκ τοῦ πολεμικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν πέριξ συρρευσάντων πολεμιστῶν. Εὐθὺς δὲ ἐξ ἀρχῆς διωργανώθη στρατιωτικῶς στηριχθὲν ἐπὶ ἀριστοκρατίας τιμαριωτικῆς στρατιωτικῆς, καθ' ἣν πᾶς πολεμιστὴς γενναῖος ἀνδραγαθήσας ἐν τῷ πολέμῳ ἦτο καὶ ἀριστοκρατικὸς τιμαριοῦχος καὶ πᾶς τιμαριοῦχος ἦτο στρατιωτικὸς ἄρχων τοῦ τιμαρίου, ὑποχρέωσιν κυριωτάτην ἔχων νὰ ἐξοπλίσῃ πάντας τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα κατοίκους τοῦ τιμαρίου (ἢ σαντζακίου) αὐτοῦ ἄνδρας. Ἦσαν δὲ τὰ τιμά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρια ταῦτα οὐχὶ ὅπως τὰ εὐρωπαϊκὰ φέουδα μεγάλαι κτήσεις δυνάμεναι νὰ ἐξασθενῶσι τὴν δύναμιν τοῦ κράτους, ἀλλὰ μικρά, ὡς τὰ Νορμανδικὰ τῆς Ἀγγλίας (σελ. 155), προωρισμένα νὰ δώσωσι τῷ κράτει διοργάνωσιν ἀσφαλῆ στρατιωτικήν. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν ὡς πρὸς τὸν στρατιωτικὸν χαρακτῆρα τοῦ κράτους καὶ τοῦτο, ὅτι πᾶν τιμάριον ἢ διοίκησις ἐκαλεῖτο *σανδζάκι* ἤτοι *σημαία*, ὡς ἀποτελοῦν διαίρεσιν ἁπλῶς στρατιωτικὴν τοῦ κράτους. Δεύτερον τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος δὲν ἱδρύθη ἐν χώραις οὐχὶ μωαμεθανικαῖς, ἀλλὰ χριστιανικαῖς. Ἡ κοιτὶς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ τότε πυκνότατον ἑλληνικὸν πληθυσμὸν ἔχουσα χώρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ Βιθυνία, αὐτὴ ἡ κοιτὶς καὶ ἑστία δηλονότι τοῦ τοσοῦτον πρὸ μικροῦ ἀκμάζοντος Ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Νικαίας. Πολλοὶ δὲ Ἕλληνες ἀρνησίθρησκοι ἦσαν οἱ πρῶτοι ἥρωες τοῦ κράτους προσελκυόμενοι ὑπ' ἀμοιβῶν, τιμῆς καὶ ἀξιωμάτων καὶ τιμαρίων. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ ἡ κοιτὶς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπῆρξε χώρα Ἑλληνικὴ καὶ οἱ πρῶτοι πόλεμοι ἐγίνοντο κατὰ Χριστιανῶν, οἱ πόλεμοι οὗτοι, ὅπως οἱ ἐν ἀρχῇ τῆς διαδόσεως τοῦ Ἰσλάμ, εἶχον χαρακτῆρα θρησκευτικόν, ἱερῶν πολέμων, μετὰ φανατισμοῦ μεγάλου διεξαγόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων μαχητῶν καὶ ὑπὸ τῶν νεοφωτίστων Χριστιανῶν ἀρνησιθρήσκων. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ηὔξησαν τὸ κράτος αὐτῶν ἐν ἀρχῇ μόνον διὰ χριστιανικῶν χωρῶν καὶ διὰ πολέμων κατὰ Χριστιανῶν. Ἀφοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐκυρίευσαν τὴν Ἑλληνικὴν χώραν Βιθυνίαν, δὲν ἐστράφησαν ἐναντίον τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ μωαμεθανικῶν κρατῶν, ἀλλ' ἐτράπησαν εὐθὺς ἐπὶ τὴν Εὐρώπην, μόνην βάσιν ἔχοντες ἐν Ἀσίᾳ τὴν ἐγγὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένην Βιθυνίαν· ἀφοῦ δὲ ἐν Εὐρώπῃ ηὔξησαν καὶ ἐνίσχυσαν τὸ κράτος αὐτῶν, τότε ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἤρξαντο νὰ στρατεύωσι κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ μωαμεθανικῶν χωρῶν. Ἅπας δὲ ὁ μέγας στρατὸς ἢ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ, δι' οὗ ἐξέτειναν τὸ κράτος αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ, συνεκροτεῖτο ἀπὸ Χριστιανῶν γενομένων μωαμεθανῶν. Τοῦτο ἐγένετο ἰδίως ἐπὶ τοῦ Οὐρχὰν διὰ τῆς συστάσεως τοῦ περιβοήτου τάγματος τῶν γιανιτσάρων.

Ὁ Οὐρχὰν διωργάνωσε πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς τελειότερον τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, ἔχων ἄνδρας δύο βοηθοὺς εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀλαεδδίν, ὃν κατέστησε βεζίρην, καὶ τὸν περίφημον Καρὰ-Χαλὶλ Τσεντερελί, δι' οὗ διωργάνωσε τὸν στρατόν. Ὁ στρατὸς συνέκειτο ἀπὸ ἐλαφροῦ ἱππικοῦ τῶν *δρομέων* (Ἀκινδζὶ) καὶ ἀπὸ βαρέος ὡπλισμένου ἱππικοῦ τῶν τιμαριούχων (ἐσπαχί)· καὶ τὸ πεζικὸν δὲ συνεκροτήθη ἐκ πολλῶν νέων διάφορα ὀνόματα φερόντων στρατιωτικῶν συστημάτων, ὧν τὸ σπουδαιότατον καὶ φοβερώτατον ὑπῆρξε τὸ τῶν *Γενιτσέρων*, ἤτοι τοῦ *νέου τάγματος*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ Γενίτσεροι ἐστρατολογοῦντο ἀπὸ χριστιανῶν διὰ τοῦ περιβοήτου στρατολογικοῦ συστήματος τοῦ καλουμένου ἑλληνιστὶ «Παιδομαζώματος». Πᾶσα χώρα καταλαμβανομένη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἔδει νὰ δίδῃ εἰς τὸν στρατὸν ὡρισμένων ἀριθμὸν παίδων χριστιανῶν, ἀνανεούμενον κατ' ἔτος. Οἱ παῖδες οὗτοι, ἔχοντες ἡλικίαν 7-15 ἐτῶν, ἐγίνοντο φανατικοὶ μωαμεθανοί, ἀνατρεφόμενοι καὶ ἀσκούμενοι ὡς φανατικοὶ στρατιῶται τοῦ Ἰσλάμ, οὔτε γονεῖς ἔχοντες, οὔτε οἰκογένειαν ἄτε μὴ νυμφευόμενοι, ἀλλὰ μόνην κατοικίαν γνωρίζοντες τὸ στρατόπεδον, μόνην οἰκογένειαν τὸ τάγμα αὐτῶν καὶ μόνον πατέρα τὸν Σουλτᾶνον. Εἶχον δὲ καὶ πολλὰ προνόμια, ἐν οἷς τὸ σπουδαιότατον ἦτο ὅτι ἀπετέλουν τὴν σουλτανικὴν φρουρὰν καὶ ἐστράτευον μόνον μετὰ τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ἦν ὑχόχρεως ἕνεκα τούτου νὰ μετάσχῃ πάντοτε τῆς στρατείας ὡς ἀρχιστράτηγος. Ὁ βίαιος τρόπος τῆς εἰς τὸν Μωαμεθανισμὸν προσαγωγῆς τῶν χριστιανῶν παίδων, ὁ ἀντιβαίνων εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Κορανίου (σελ. 101), ἐδικαιολογήθη σοφιστικῶς ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τοῦ συστήματος Καρὰ-Χαλίλ (=Μαύρου Χαλίλ), ἀποφαινομένου ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται ἐν τῷ κόσμῳ *δυνάμει* Μουσλίμ, ἤτοι προωρισμένοι νὰ ὦσι μουσλίμ, καὶ ὅτι πᾶς ἀνήλικος πρέπει νὰ θεωρῆται μουσλίμ, ὡς μὴ γινώσκων ἔτι ἐκ τῆς ἡλικίας τὸ πεπλανημένον τῆς θρησκείας (τῆς χριστιανικῆς), εἰς ἣν ἀνήκει, καὶ ὅτι μόνον εἰς τοὺς ἐνήλικας χριστιανοὺς ἐπιτρέπεται νὰ ἐμμείνωσιν ἐν τῇ πλάνῃ. Διὰ τοῦ φοβεροῦ συστήματος τῆς ἀπὸ χριστιανῶν στρατολογίας τῶν γενιτσάρων διπλῆ προσεγίνετο δύναμις καὶ ὠφέλεια ὑλικὴ καὶ ἠθικὴ εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος· α') ηὐξάνετο ὁ πληθυσμὸς ὁ μωαμεθανικὸς (ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὁ ὀθωμανικὸς) κατ' εὐθὺν λόγον τῆς ἐλαττώσεως τοῦ χριστιανικοῦ, διηνεκῶς καὶ συστηματικῶς ἀφαιμασσομένου χάριν τῶν μωαμεθανῶν Ὀσμάνων, καὶ οὕτω, δεινὸν εἰπεῖν, συνεκροτεῖτο κράτος φοβερὸν μωαμεθανικὸν ἀπὸ τῶν τέκνων τῶν χριστιανῶν, κράτος Ὀθωμανικὸν ἐξ Ἑλλήνων(1)· β') ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς τέκνων, διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς χειρῶν, ἐσπάρασσε τὰ σπλάγχνα αὐτῆς χάριν τοῦ Ἰσλὰμ καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους(2). Διὰ τοιούτων δυνάμεων οἱ Ὀθωμανοὶ ἐν μέσῳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ διὰ ζύμης Ἑλληνικῆς ἱδρύ-

(1) Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς χώραις τὸ σύστημα τοῦ παιδομαζώματος ἐξέτειναν καὶ ἐπὶ ἄλλους χριστιανικοὺς λαούς· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες πάντοτε ἀπετέλουν τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ τάγματος.

(2) Πολὺ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῷ 1634, ἐπὶ τοῦ Ὀθωμανοῦ σουλτάνου Μουρὰτ Δ' κατηργήθη τὸ παιδομάζωμα τῶν χριστιανῶν, καὶ οἱ Γιανίτσαροι ἐλαμβάνοντο ἀπὸ μωαμεθανῶν, ἐπετρέπετο δὲ εἰς αὐτοὺς ἔκτοτε καὶ νὰ ἔχωσιν οἰκογενείας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σαντες καὶ διοργανώσαντες τὸ κράτος αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Ὀσμὰν καὶ τοῦ Οὐρχάν, ἐτράπησαν ἐπὶ τῶν διαδόχων τούτων εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

4. Οἱ διάδοχοι τοῦ Οὐρχάν.—Μουρὰτ (1361-1389) καὶ Βαγιαζὶτ (1389-1403), καὶ οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες βασιλεῖς Ἰωάννης (1341-1391) καὶ Μανουὴλ Παλαιολόγοι.

Τὸν Οὐρχὰν διεδέξατο ὁ δευτερότοκος υἱὸς αὐτοῦ Μουράτ, ἢ Ἀμουρὰτ Α′ τοῦ πρωτοτόκου Σουλεϊμὰν ἀποθανόντος πρὸ τοῦ πατρός. Ἐπὶ τούτου ραγδαίως οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπὸ τῆς Καλλιπόλεως ὁρμώμενοι ἐχώρησαν εἰς τὰ ἔνδον τῆς Βυζαντινῆς Θράκης καὶ κατέλαβον τὸ αὐτὸ ἔτος τὸ ἀχυρὸν φρούριον Διδυμότειχον, εὐθὺς δ' ὕστερον τὴν δευτέραν πόλιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους Ἀδριανούπολιν, ἣν καὶ μετ' ὀλίγον κατέστησαν καθέδραν τοῦ ἐν Εὐρώπῃ κράτους αὐτῶν· ἐξέτειναν δὲ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν ἔνθεν μὲν μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθεν δὲ μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Αἵμου, καταλαβόντες τὴν Φιλιππούπολιν καὶ πάσας τὰς πόλεις τῆς βορείου Θράκης (τὰς ὑπὸ Ἑλλήνων ἢ Βουλγάρων κατεχομένας) καὶ καταστήσαντες ὑποτελῆ (1366) τὸν βασιλέα (τῆς Βουλγαρίας)· εἰσέδυσαν δὲ καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα τὰ ἀντιτασσόμενα ταχέως διεσκορπίζοντο ὑπὸ τῶν ἀκαθέκτων ἐν τῇ ὁρμῇ αὐτῶν Ὀθωμανικῶν ταγμάτων, ἰδίως τῶν Γιανιτσάρων, καὶ οὐκ ὀλίγοι ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν στρατῶν καὶ τῶν φρουράρχων τῶν φρουρίων ηὐτομόλουν πρὸς τὸν ἐχθρόν, ἀρνούμενοι καὶ τὴν πίστιν τὴν πάτριον καὶ τὴν ἐθνότητα, γινόμενοι μωαμεθανοὶ καὶ λαμβάνοντες τιμὰς καὶ ἀξιώματα. Τὸ δὲ παιδομάζωμα ἐπύκνου δεινῶς τὰς φάλαγγας τῶν μαχητῶν τοῦ Ἰσλὰμ διὰ τοῦ ἄνθους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης οὐδεμίαν πλέον δυνάμενος νὰ ἔχῃ πεποίθησιν ἐπὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις ἐπεζήτει βοήθειαν ἔξωθεν. Πρὸς τοῦτο τῷ 1367 ἐπεχείρησεν ἐπίπονον ὁδοιπορίαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Οὐγγαρίας (Πέστην) ἵνα ἐκλιπαρήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως αὐτῆς Λουδοβίκου τοῦ Μεγάλου, ἄνευ οὐδενὸς πρακτικοῦ ἀποτελέσματος. Ἐπανελθὼν δὲ ἐξ Οὐγγαρίας μετέβη τῷ μεθεπομένῳ ἔτει εἰς Ρώμην καὶ ἐν πάσῃ ἐπισημότητι καὶ πομπῇ ἔδωκεν ὅρκον τῆς πίστεως αὐτοῦ (18 Ὀκτωβρίου 1369) ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Πέτρου σύμφωνον πρὸς ἀπαιτήσεις τοῦ Πάπα, κηρύσσων οὕτω τὴν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ πρὸς ἀμοιβὴν οὐδὲν ἄλλο ἔλαβε παρὰ τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πάπα ἢ συστατικὰς ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς διαφόρους Εὐρωπαίους ἡγεμόνας, ὧν ἐπεσκέψατο τὰς αὐλάς, καὶ παρ' ὧν κενὰς ὑποσχέσεις μόνον ἐπέτυχε. Τέλος δὲ ἐπανελθὼν τῷ 1370 μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ ἀποτυχίας (1) εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ κενὸς καὶ ἄπρακτος, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην (1370) πρὸς τὸν Μουράτ, δι' ἧς ὑπισχνεῖτο νὰ δίδῃ αὐτῷ ἐτήσιον φόρον ὑποτελείας.

Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ταύτης ὁ Μουρὰτ ἐστράφη ἡσύχως πρὸς κατάκτησιν πολλῶν χωρῶν τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, ἀφαιρῶν ταύτας ἀπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Δουσσὰν Σέρβων ἡγεμόνων· εἰσῆλασεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, καταλαβὼν ἐνταῦθα τὴν περίφημον Κρόϊαν· κατέστησεν ὑποτελῆ τὸν βασιλέα τῆς Σερβίας Λάζαρον, ἀφῄρεσε δὲ μετ' ὀλίγον τὴν παρὰ τὰ ὅρια τῆς Βουλγαρίας διατελοῦσαν Ἑλληνικὴν πόλιν Σαρδικὴν ἢ Σόφιαν (1382). Συγχρόνως δὲ ὁ Μουρὰτ ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ ἐν Ἀσίᾳ· διότι οἱ ἐνταῦθα ἡγεμόνες τῶν ἄλλων μικρῶν τουρκικῶν κρατῶν, τῶν ἐκ τῆς καταλύσεως τοῦ Σελτζουκικοῦ κράτους τοῦ Ἰκονίου παραχθέντων (σελ. 361), καὶ μάλιστα ὁ τῆς Καραμανίας, βλέποντες τὴν ἐν Εὐρώπῃ πρόοδον τῶν Ὀθωμανῶν, συνησπίσθησαν εἰς κοινὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μουράτ. Ἀλλ' οὗτος ταχὺς ἐπελθὼν διέλυσε τὴν σύστασιν καὶ καθυπέταξε χώρας τινὰς Τουρκικὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (1386). Ἔκτοτε ὁ Μουρὰτ καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἀναγκαζόμενοι νὰ πολεμῶσι καὶ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ Τούρκων ὁμοφύλων, ἐπέτοντο διηνεκῶς ἀπὸ τῆς μιᾶς ἠπείρου εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἦν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ αἰῶνα στρατόπεδον ἀχανὲς ἐν διαρκεῖ κινήσει διατελοῦν καὶ δίκην παλιρροίας καὶ πλημμυρίδος κατακλύζον νῦν μὲν τὴν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὴν χώραν, νῦν δὲ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Πρὸς τούτοις ὁ Μουρὰτ ἐν ταῖς διηνεκέσι ταύταις ἀπὸ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν καὶ τἀνάπαλιν στρατείαις ἤρξατο

(1) Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἐπεχείρησε τὴν ἀπὸ Ἰταλίας εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην ὁδοιπορίαν δανεισάμενος ἐν Βενετίᾳ χρήματα παρὰ τοκογλύφων Βενετῶν τραπεζιτῶν ἐπὶ ὑπερόγκῳ τόκῳ. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Βενετίαν ἀχρημάτιστος, ἐκρατήθη ἐνταῦθα μέχρι ἀποτίσεως τῶν ὀφειλομένων, ὅπερ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους μετὰ πολλῆς δυσκολίας, στερήσαντες καὶ τοὺς ναοὺς τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐπεσκέφθη καὶ τὴν ὑπὸ Φράγκων κατεχομένην Κύπρον, ζητῶν βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἀπὸ τῆς Ρόδου, ἣν ἐπεσκέψατο ὡσαύτως αἰτούμενος βοήθειαν παρὰ τῶν Ἰωαννιτῶν (σελ. 263), ἀνεχώρησεν ἄπρακτος. Καὶ οἱ Γενουάται δὲ, ὧν ἐξῃτήσατο τὴν συνδρομήν, ἐν Ἰταλίᾳ εὑρισκόμενοι, οὐδὲν ἔπραξαν ὑπὲρ αὐτοῦ, καίπερ τοσαύτας ἀπὸ αἰώνων καρπούμενοι ὠφελείας ἐν τῷ κράτει, δείξαντες διαγωγὴν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐπαίσχυντον διαγωγὴν τῶν Βενετῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκτελῶν τὸ ἀρχαῖον ἀσιατικὸν πολιτικὸν σύστημα τοῦ ἐμπεδοῦν τὸ κράτος διὰ μετοικεσιῶν τῶν ἅπαξ ὑποτασσομένων χωρῶν. Καὶ πολλοὺς μὲν χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Θεσσαλίας, Ἠπείρου, Ἀλβανίας καὶ Μακεδονίας ἀναστάτους ποιῶν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν μετῴκιζεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, πολλοὺς δὲ μωαμεθανοὺς τῶν ἐν Ἀσίᾳ, ἰδίως ἐν τῷ κράτει τῆς Καραμανίας (ἢ τῷ νέῳ κράτει τοῦ Ἰκονίου) ὑποτασσομένους κατοίκους μετῴκιζεν εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας (τοὺς λεγομένους *Κονιάριδας* ὡς ἐκ τοῦ Ἰκονίου τοῦ κράτους τῆς Καραμανίας μετοικισθέντας, ὧν διατηροῦνται ἢ διετηροῦντο ἔτι ἀπόγονοι ἐν Θεσσαλίᾳ μέχρι πρὸ ὀλίγου). Τέλος ὁ Μουρὰτ ἐκυρίευσε τῷ 1386 καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, οὐδαμῶς προσέχων εἰς τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην συνομολογηθεῖσαν συνθήκην τοῦ 1370. Τῷ αὐτῷ ἔτει (1386) οἱ Ὀθωμανοὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Βουλγαρίαν κατέλαβον πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι τοῦ Δανουβίου καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν τελευταῖον Βούλγαρον ἡγεμόνα Σίσμαν. Εἰς τοῦτον ὁ Σουλτᾶνος κατέλιπε τὸ κράτος αὐτοῦ ὡς ὑποτελές, κρατήσας ἑαυτῷ μόνον τὸ ὀχυρὸν φρούριον Σιλίστριαν. Ἀλλ', ὅτε μετ' ὀλίγον ἀπέστη ἐκ νέου ὁ Σίσμαν, πᾶσα ἡ Βουλγαρία ἐγένετο ἐπαρχία Ὀθωμανικὴ (1388). Καὶ εἰς μὲν τὸν Σίσμαν ἐχαρίσατο ὁ Σουλτᾶνος τὴν ζωήν, τὸν δὲ υἱὸν καὶ διάδοχον αὐτοῦ, γενόμενον μωαμεθανόν, διώρισε διοικητὴν τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἀμισοῦ. Οὕτως ἀδόξως καὶ αἰσχρῶς ἔληξε τὸ νέον Βουλγαρικὸν κράτος καὶ ὁ δυναστικὸς αὐτοῦ οἶκος.

Ἡ τοιαύτη πρὸς τὸν Δανούβιον πρόοδος τῶν Ὀθωμανῶν ἐμβαλοῦσα τρόμον εἰς τοὺς παροικοῦντας χριστιανικοὺς λαούς, Σέρβους, Βοσνίους, Κροάτας, Βλάχους, Πολωνούς, Οὔγγρους καὶ Ἀλβανοὺς ἔτι, παρήγαγε μεγάλην ἐναντίον τοῦ Μουρὰτ σύστασιν. Ἀλλ' ὁ συνηνωμένος στρατὸς αὐτῶν ἡττήθη ὁλοσχερῶς ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κοσσυφοπεδίου (1389), ἥτις θεωρεῖται ὅτι ὑπῆρξε τάφος τῆς ἐλευθερίας τῶν νοτιοσλαυϊκῶν λαῶν. Ἐν τῷ Κοσσυφοπεδίῳ δὲ ἔπεσε καὶ ὁ Μουρὰτ μικρὸν μετὰ τὴν μάχην (1).

Ὁ τὸν Μουρὰτ Α' διαδεξάμενος υἱὸς αὐτοῦ Βαγιαζίτ, ὁ ἐπικαλούμενος ἕνεκα τῆς ὁρμητικότητος καὶ ὀξύτητος αὐτοῦ Γιλδιρίμ, ἤτοι *Κεραυνός*, δὲν ἐπωφελήθη τὴν μεγάλην νίκην ὅσον ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ αὐτήν, ἅτε ἐπειγόμενος νὰ μεταβῇ εἰς Ἀσίαν. Διὰ τοῦτο ἠρκέσθη ἁπλῶς νὰ κατα-

(1) Ὁ Σουλτᾶνος μετὰ τὴν νίκην περιερχόμενος τὸ πεδίον τῆς μάχης τὸ πεπληρωμένον νεκρῶν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἥρωος Σέρβου Μίλος Κοβίλοβιτζ, ὅστις μεταξὺ τῶν νεκρῶν τραυματίας ὤν. Ὁ Σουλτᾶνος πρὶν ἐκπνεύσῃ κατώρθωσε νὰ ἀναγγείλῃ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ Σέρβου βασιλέως Λαζάρου, θεωρηθέντος ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἠθικοῦ αὐτουργοῦ τοῦ φόνου, καὶ νὰ ἴδῃ τοῦτον φονευόμενον πρὶν ἐκπνεύσῃ αὐτός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στήσῃ αὖθις ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῆς Σερβίας λαβὼν παρ' αὐτοῦ ὅρκον πίστεως, τρεπόμενος δὲ νῦν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ἔνθα οἱ Τοῦρκοι ἡγεμόνες εἶχον συνασπισθῇ αὖθις ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν. Κατὰ τὴν εἰς Ἀσίαν διάβασιν ὁ Βαγιαζὶτ διελθὼν πρὸ τοῦ Βυζαντίου ἀνενέωσε τὴν πρὸς τὸν ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου κεκλεισμένον αὐτοκράτορα Ἰωάννην συνθήκην τῆς ὑποτελείας, καθιστῶσαν ὑπόχρεων νῦν ἐπὶ πλέον τὸν αὐτοκράτορα νὰ συνοδεύῃ τῷ Σουλτάνῳ ἐν ταῖς τούτου στρατείαις μετὰ 12 χιλ. ἀνδρῶν, τοὺς αὐτοὺς ἔχων μετὰ τοῦ Σουλτάνου φίλους καὶ ἐχθρούς. Ἐν Ἀσίᾳ δὲ γενόμενος ὁ Σουλτᾶνος κατενίκησε ταχέως τοὺς ἀντιστάντας κατ' αὐτοῦ Τούρκους ἡγεμόνας, ὧν κατέλυσε νῦν τὴν ἀρχὴν πλὴν τοῦ τῆς Καραμανίας. Τὰ κράτη τοῦ Ἀϊδινίου, τοῦ Σαρουχὰν (Μαγνησίας) καὶ Μεντεσὲ (Λυκίας καὶ Καρίας) προσηρτήθησαν νῦν εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, ὡς καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ κράτους τῆς Καραμανίας. Οὕτω πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς μικρᾶς Ἀσίας προσηρτήθη εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος. Κατὰ τὴν στρατείαν δὲ ταύτην ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ ἡ μόνη ἔτι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλευθέρα μετὰ τὴν Σμύρνην (1) μένουσα Ἑλληνικὴ πόλις Φιλαδέλφεια, τῆς ἐφόδου δὲ ταύτης μετέσχον, καθὰ λέγεται, κατὰ τραγικωτάτην τῶν πραγμάτων περιπλοκὴν καὶ περιπέτειαν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης καὶ ὁ υἱὸς καὶ συμβασιλεὺς αὐτοῦ Μανουὴλ, συνοδεύσαντες τῷ Σουλτάνῳ κατὰ τὰς συνθήκας ἐν στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ (1390).

Τῷ ἑπομένῳ ἔτει (1391) ἀποθανόντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ὁ υἱὸς καὶ συμβασιλεὺς τοῦ πατρὸς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βαγιαζὶτ ἀναγνωρισθείς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐν Ἀσίᾳ στρατείας τοῦ Σουλτάνου ὡς ὅμηρος ἐν Προύσῃ κρατούμενος Μανουήλ, φυγὼν ἐντεῦθεν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Σουλτάνου ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Ὁ Σουλτᾶνος ὀργισθεὶς ἐπὶ τούτῳ ἀπέκλεισεν ἐπὶ 7 ἔτη διαρκῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ στρατοῦ ἐπιτηρητικοῦ. Μετ' ὀλίγον ἡ ἀποστασία τοῦ ἡγεμόνος τῆς Καραμανίας ἤγαγεν ἐκ νέου τὸν Σουλτᾶνον εἰς Ἀσίαν, ἔνθα κατέλυσεν ὁλοσχερῶς τὸ κράτος τῆς Καραμανίας καὶ προσήρτησεν αὐτὸ εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος. Ἐπιστρέψας δὲ ὁ Σουλτᾶνος εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπεχείρει ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ Οὐγγαρίαν, καθίστα δὲ ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας. Τότε τέλος ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη συγκινηθεῖσα ἐπὶ τοῖς γενομένοις καὶ τὸν ἴδιον κίνδυνον ἐν τῷ ὁλέθρῳ τοῦ ἐν Ἀνατολῇ Χριστιανισμοῦ διαβλέπουσα ἐπεχείρησε σταυροφορίαν τινὰ ἱκανῶς ἰσχυράν, ἧς μετέσχον πλεῖστοι Γάλ-

(1) Ἡ Σμύρνη κατείχετο ἀπὸ τοῦ 1344 ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τῆς Ρόδου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λοι καὶ Γερμανοὶ εὐγενεῖς καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμοῦνδος. Οἱ σταυροφόροι προυχώρησαν μέχρι Νικοπόλεως τῆς Βουλγαρίας, καταλαβόντες ἄνευ ἀντιστάσεως πολλὰ φρούρια κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἐν Βλαχίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ (ἰδίως τὴν Ὄρσοβαν καὶ τὸ Βιδίνιον). Ἀλλ' ἡ παρὰ τὴν Νικόπολιν φοβερὰ μάχη (22 Σεπτεμβρίου 1396), καθ' ἣν ἐνίκων ἐν ἀρχῇ οἱ Σταυροφόροι, μετεβλήθη ἀπὸ νίκης εἰς ἧτταν δεινήν. Πλεῖστοι τῶν εὐγενῶν Γάλλων καὶ Γερμανῶν ἐφονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν ἀπολυθέντες ἔπειτα (ὡς ὁ φιλέλλην Γάλλος εὐπατρίδης Βουσικώ, ἴδε κατωτέρω) ἐπὶ βαρυτάτοις λύτροις. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Σιγισμοῦνδος ἐσώθη μετὰ πολλῶν περιπετειῶν φυγὼν ἐπὶ πλοίου διὰ τοῦ Δανουβίου εἰς τὸν Εὔξεινον καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Βοσπόρου, Ἑλλησπόντου, Αἰγαίου, Μεσογείου καὶ Ἀδρίου ἐπιστρέψας εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ.

Ὁ Βαγιαζίτ, ἀφοῦ ἐκήρυξεν εἰς τὸν μωαμεθανικὸν κόσμον πομπωδῶς τὴν κατὰ τῶν χριστιανῶν λαμπρὰν νίκην, ἐστράφη αὖθις κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μεταβαλὼν τὸν μέχρι νῦν ἀποκλεισμὸν εἰς πολιορκίαν, ἀπειλήσας τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ θαλάσσης καὶ πιέζων αὐτὴν διὰ λιμοῦ δεινοῦ. Ἀλλὰ τότε ὁ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος αἰχμαλωτισθεὶς ἐν τῇ μάχῃ τῆς Νικοπόλεως καὶ εἶτα ἐπὶ λύτροις ἐλευθερωθεὶς καὶ εἰς Γαλλίαν ἐπανελθὼν Γάλλος εὐπατρίδης Βουσικὼ καταρτίσας μικρὸν στόλον καὶ στρατὸν δαπάναις τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου Ϛ' ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξεδίωξε τὰ ἀποκλείοντα αὐτὴν τουρκικὰ πλοῖα, καὶ ἀφοῦ ἐπεσίτισε τὴν πόλιν, ἐν ᾗ διῆλθε τὸν χειμῶνα τοῦ 1397-1398, ἔπεισε τὸν Μανουὴλ ν' ἀκολουθήσῃ αὐτῷ εἰς Εὐρώπην πρὸς ἐπίκλησιν βοηθείας παρὰ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων αὐτῆς. Ὁ Μανουὴλ ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ Βουσικῶ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ καταλιπὼν τὴν συναποπλεύσασαν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἐν Πελοποννήσῳ, μετέβη εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἐκεῖθεν διὰ Βενετίας καὶ Μεδιολάνου εἰς Γερμανίαν, Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν, πανταχοῦ μὲν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ἡγεμόσι τυγχάνων μεγάλων τιμῶν, ἀλλ' οὐδεμίαν λαμβάνων πραγματικὴν βοήθειαν, ἑωσοῦ μετὰ 4-5 ἔτη μεγάλαι πραγμάτων ἐν Ἀνατολῇ μεταβολαὶ ἀνεκάλεσαν αὐτὸν ταχέως εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ.

Ὁ Σουλτᾶνος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μανουὴλ ἀνεγνώρισεν ὡς αὐτοκράτορα ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν τοῦ Μανουὴλ ἀνεψιὸν (υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου) Ἰωάννην, λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ταύτην μυστικῇ συναινέσει καὶ τοῦ Μανουήλ, ἵνα ἐπιτροπεύσῃ αὐτὸν κατὰ τὴν εἰς Εὐρώπην ἀποδημίαν. Ὁ Ἰωάννης ὑπεβλήθη εἰς ταπεινωτικὰς παραχωρήσεις πρὸς τὸν Σουλτᾶνον συναινέσας εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ μέχρι νῦν τελουμένου χρηματικοῦ φόρου καὶ εἰς τὸ νὰ κτισθῇ νέον μωαμεθανικὸν τέμενος ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κωνσταντινουπόλει, ἔτι δὲ εἰς ἵδρυσιν συνοικίας μωαμεθανικῆς ἐν αὐτῇ ἀποτελούσης ἴδιον προάστειον καὶ ἐχούσης καὶ *καδῆν* ἤτοι μωαμεθανὸν δικαστὴν ἰδιαίτερον, δικάζοντα κατὰ τὸ μωαμεθανικὸν δίκαιον τὰς μεταξὺ τῶν μωαμεθανῶν δίκας. Μετὰ ταῦτα ὁ Σουλτᾶνος ἔπεμψε στρατὸν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅστις κατέλαβε πάσας τὰς μέχρι Εὐφράτου μὴ ὑποταχθείσας ἔτι εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος χώρας, συγχρόνως δὲ εἰσέβαλεν αὐτὸς μετὰ στρατοῦ εἰς τὰς κυρίως Ἑλληνικὰς χώρας. Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην, ἀφοῦ αἱ κυριώταται πόλεις τῆς Θεσσαλίας κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὴν Λαμίαν καὶ τὴν Φθιώτιδα, διαβὰς δὲ ἀκωλύτως τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἐκυρίευσε τὴν Λοκρίδα καὶ Δωρίδα καὶ Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν (1), τῆς πόλεως τῶν Φιλοσόφων, ὡς ἀποκαλοῦσιν αὐτὴν οἱ Ὀθωμανοὶ χρονογράφοι.

Ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὁ Σουλτᾶνος (2) ἔπεμψε στρατὸν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς αὐτοῦ Ἰακοὺπ καὶ τὸν ἐξ Ἑλλήνων καταγόμενον Ἐβρενὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον (3), οἵτινες διέδραμον τὴν χερσόνησον

---

(1) Τὸ Φραγκικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν (τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας) μετὰ τὴν αὐτόθι ἀρχὴν τοῦ Ὄθωνος Δελαρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γουίδωνος (1240—1263) τοῦ λαβόντος τὴν προσωνυμίαν *δουκὸς* Ἀθηνῶν, ἐνῷ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ ἐκαλοῦντο ἁπλῶς *Κύριδες* (μεγασκύρ), καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Γουίδωνος Ἰωάννου (1263—1280) καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τούτου Γουλιέλμου (1280—1287) καὶ τοῦ υἱοῦ τούτου Γουίδωνος Β΄ (1287—1308) κατελήφθη (1316) ὑπὸ τῆς *Ἑταιρείας* τῶν Καταλανῶν (μισθοφόρων Ἱσπανῶν ἀπὸ Καταλανίας τῆς Ἱσπανίας) ἀρξάντων ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν ὀνομαστικὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐν Σικελίᾳ ἄρχοντος Ἀραγωνικοῦ οἴκου (σελ. 225). Ἀπὸ τοῦ 1387 κατελήφθη τὸ *δουκᾶτον* Ἀθηνῶν καὶ Βοιωτίας ὑπὸ τοῦ ἐκ Φλωρεντίας καταγομένου Φράγκου ἡγεμόνος τῆς Κορίνθου Ραινερίου Ἀτζαγιώλη, ἄρξαντος ἐνταῦθα μέχρι τοῦ 1461.

(2) Λέγεται ὅτι πρῶτος ἐν τοῖς ἄρχουσι τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὁ Βαγιαζὶτ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Σουλτᾶνος. Ὁ Βαγιαζὶτ ὅμως συνήθως καλεῖται *Χὰν* (ἴδε σελ. 261-262). Σουλτᾶνοι καλοῦνται οἱ Ὀθωμανοὶ ἄρχοντες κυρίως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

(3) Τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ ἱδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Σαμπλὶτ καὶ τοῦ Γοδεφρείδου Βιλλεαρδουΐνου (σελ. 247) Φραγκικοῦ κράτους (πριγκιπάτου Ἀχαΐας ἢ Μορέως) μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βιλλεαρδουΐνου ἦρξεν ὁ πρωτότοκος υἱὸς αὐτοῦ Γοδεφρεῖδος Β΄ (1218—1245), μετὰ τοῦτον δὲ ὁ δευτερότοκος Γουλιέλμος Β΄ (1245—1278)· ἐπὶ τούτων ἀμφοτέρων ἤκμασε λίαν τὸ ἐν Πελοποννήσῳ Φραγκικὸν κράτος. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βιλλεαρδουΐνου Β΄ μὴ καταλιπόντος υἱόν, ἀλλὰ θυγατέρας, ἡ κληρονομία τοῦ κράτους διὰ τῶν γάμων τῶν θυγατέρων περιῆλθεν εἰς διαφόρους Εὐρωπαϊκοὺς οἴκους (καὶ ἰδίως τὸν Ἀνδεγαυϊκὸν καὶ τὸν Ἀραγωνικόν), ἕως οὗ ἐπεκράτησεν ἀπὸ τοῦ 1318 ὁ Ἀνδεγαυϊκὸς οἶκος ὁ κατέχων καὶ πολλὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τινας τῶν Ἰονίων νήσων. Ἀλλὰ τῷ 1261 ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Η΄ νικήσας καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον λεηλατοῦντες αὐτήν, κατέλαβον δὲ τὸ Ἄργος καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτό. Τότε δὲ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων κατοίκων τῆς κυρίως Ἑλλάδος (30 περίπου χιλιάδες ψυχῶν) μετῳκίσθησαν βίᾳ, ἦχθησαν δὲ ἀντὶ τούτων εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας Τοῦρκοι ἐξ Ἀσίας κατὰ τὸ σύστημα τὸ ἐγκαινισθὲν ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ (σ. 271-272). Ἀλλ' αἱ Ὀθωμανικαὶ αὗται εἰς τὰς κυρίως Ἑλληνικὰς χώρας ἐπιδρομαὶ δὲν ἐπήνεγκον τὴν τούτων ὁριστικὴν εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος προσάρτησιν. Διότι ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὅτε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἶχε περιορισθῆ κυρίως σχεδὸν μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐφαίνετο ἐπικειμένη ἡ ὁριστικὴ πτῶσις αὐτοῦ, πᾶσα δὲ ἡ χριστιανικὴ Ἀνατολὴ ἀπὸ τοῦ Ἀδρίου μέχρι τοῦ Εὐφράτου εἶχε περιέλθει εἰς τὸ κράτος τοῦ Βαγιαζίτ, ἐνέσκηψεν ἐξ ἀνατολῶν θύελλα δεινὴ ἐναντίον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους κατακρημνίσασα τὸν Βαγιαζὶτ ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ ἀπειλήσασα τὸν ὄλεθρον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, δοῦσα δὲ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος καιρὸν ν' ἀναπνεύσῃ ἐπὶ μικρὸν ἐλευθέρως καὶ νὰ παρατείνῃ ἐπὶ ἥμισυν ἔτι αἰῶνα τὸν βίον αὐτοῦ. Ἡ θύελλα αὕτη προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ συγκροτηθέντος ἀχανοῦς Ταταρομογγολικοῦ κράτους καὶ νέου ἱδρυτοῦ αὐτοῦ τοῦ περιβοήτου Τιμουρλὲγκ, ἢ, ὡς καλεῖται συνήθως, Ταμερλάνου.

35. Ταμερλᾶνος (1) καὶ Βαγιαζίτ.

Εἴδομεν ὅτι ἐκ τοῦ ἀχανοῦς κράτους τοῦ Δζεγγὶς-χὰν καὶ τῶν πρώτων διαδόχων αὐτοῦ, διαλυθέντος περὶ τὰ τέλη τοῦ 13 αἰῶνος, παρῆχθησαν διάφορα κράτη, ὧν τὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ὄξου ἐν ταῖς Τουρκοπερσικαῖς χώραις τῆς Μέσης Ἀσίας ὠνομάσθη Τσαγατάϊ (σελ. 259). Καὶ τὸ κράτος δὲ τοῦτο ὑποκείμενον εἰς ἴδιον μέγαν χάνον ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Δζεγγὶς-χὰν καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τσαγατάϊ καταγόμενον, συνέκειτο ἐκ πολλῶν κατ' οὐσίαν ἐλυθέρων, κατ' ὄνομα μόνον τὸν μέγαν χάνον ἀναγνωριζόντων, Μογγόλων ἢ Τατάρων ἡγεμόνων. Ἑνὸς τῶν ἡγεμόνων τούτων υἱὸς ἦν ὁ Τιμούρ, καταγόμενος πατρόθεν ἐκ γένους ἐπιφανοῦς, μητρό-

αἰχμαλωτίσας τὸν Γουλιέλμον Β' ὡς λύτρον τοῦ αἰχμαλωτισθέντος Φράγκου ἡγεμόνος ἔλαβε τὴν Μονεμβασίαν, τὸν Μιστρᾶν καὶ τὴν Μαΐνην. Οὕτω δὲ ἐσχηματίσθη ἐν Πελοποννήσῳ πυρὴν Ἑλληνικοῦ κράτους, κληθέντος «δεσποτάτου τοῦ Μιστρᾶ», ὅπερ ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων περιελάμβανε τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου.

(1) Τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ Τουρκοταταρικὸν εἶναι Τιμοὺρ=Σίδηρος. Ἐπωνομάσθη δὲ *Λὲγκ*=Χωλός, ὡς ἐκ τῆς πληγῆς, ἣν ἔλαβε κατὰ τὸν πόδα ἔν τινι μάχῃ, ἐξ ἧς κατέστη χωλός. Τὸ ὄνομα Τιμουρλὲγκ=Τιμοὺρ ὁ Χωλός οἱ Εὐρωπαῖοι παρέφθειραν εἰς *Ταμερλᾶνος*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θεν δὲ συγγενεύων πρὸς αὐτὸν τὸν οἶκον τοῦ Δζεγγὶς-χάν. Γεννηθεὶς τῷ 1333 καὶ ἀνατραφεὶς ἐν τῇ μωαμεθανικῇ πίστει, ἣν εἶχον δεχθῆ οἱ Μογγόλοι καὶ οἱ Τάταροι τοῦ Τσαγατάϊ (σελ. 259), ὢν δὲ φύσει ἀνὴρ ἀρχικὸς καὶ πολεμικός, κατώρθωσε ταχέως, ἀπὸ τοῦ 12 ἔτους τῆς ἡλικίας ἐν πεδίοις μαχῶν ἀγωνιζόμενος καὶ διακρινόμενος καὶ ἀπὸ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας εἰς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἀνερχόμενος, ἐν μέσῳ πολλῶν περιπετειῶν καὶ κινδύνων καὶ καταδιώξεων, νὰ καταστῇ κύριος πραγματικὸς τοῦ κράτους Τσαγατάϊ, καταλιπὼν μὲν τὴν κατ' ὄνομα ἐξουσίαν εἰς Χάνον ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Δζεγγὶς-χάν, ὢν δὲ αὐτὸς πράγματι κυβερνήτης καὶ ἄρχων τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τοῦ μεγάλου τούτου κράτους, ἐν τῇ πολεμικῇ καὶ τῇ κατακτητικῇ ὁρμῇ τοῦ Ταμερλάνου, ἐγένετο ἁπλῶς ἀφετηρία τῆς κυριαρχίας τῆς Ἀσίας, ἧς ὠρέγετο κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Δζεγγὶς-χάν. Ἐντεῦθεν διὰ πολέμων ἀκαταπαύστων καὶ αἱματηρῶν καὶ τροπαίων αἱματηροτάτων (1) ἐξέτεινε τὸ κράτος κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, ὑποτάξας πᾶσαν τὴν Μέσην Ἀσίαν, τὴν Ἰνδικὴν πᾶσαν μέχρι τοῦ Γάγγου, πάσας τὰς Ἰρανικὰς χώρας ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Καυκάσου, τὴν Σιβηρίαν καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ρωσίαν μέχρι Μόσχας, ἀπέσπασε δὲ καὶ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Συρίαν ἀπὸ τῶν Μαμελούκων τῆς Αἰγύπτου καταλαβὼν τὸ Χαλέπιον καὶ τὴν Δαμασκόν. Οὕτω δὲ γενόμενος κύριος τοῦ κόσμου, ὡς ἐκάλει ἑαυτόν (2), ὤφθη καὶ ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν τῆς μεγάλης δυνάμεως τοῦ Βαγιαζίτ. Ὁ Βαγιαζὶτ εἶχε μείνει ὁ μόνος μὴ προσβληθεὶς ἔτι ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου μωαμεθανὸς ἡγεμών. Ἡ σύγκρουσις λοιπὸν μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου ἦτο καὶ ἐκ γενικῶν λόγων ἀναπόφευκτος· ἐπετάχυνον δὲ αὐτὴν καὶ ἰδιαίτερα γεγονότα. Οἱ ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ ἐκβληθέντες Τοῦρκοι ἡγεμόνες τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (σελ. 273) κατέφυγον εἰς τὸν Ταμερλᾶνον ζητοῦντες τὴν προστασίαν αὐτοῦ, ἐνῷ ἄλλοι μωαμεθανοὶ ἡγεμόνες τῶν ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ καὶ Συρίᾳ καταληφθεισῶν χωρῶν κατέφυγον εἰς τὸ κράτος τοῦ Βαγιαζίτ. Τέλος τὴν προστα-

(1) Ὁ Ταμερλᾶνος συνείθιζε νὰ ἱδρύῃ ὡς τρόπαια πυραμίδας ὑπερμεγέθεις ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τῶν φονευθέντων ἐν τῇ μάχῃ ἢ αἰχμαλωτισθέντων καὶ εἶτα σφαγέντων πολεμίων. Κατὰ τὴν κατάληψιν δὲ τοῦ Ἰσπαχὰν (1387) ἕνεκα παρασπονδίας διαπραχθείσης ὡς διετείνετο ὑπὸ τῶν πολεμίων ἔγειρε περὶ τὸν περίβολον τῆς πόλεως δεύτερον περίβολον ἀπὸ 70 χιλιάδων κεφαλῶν τῶν σφαγέντων ἐν τῇ πόλει ἀνθρώπων.

(2) Τοιαύτην προσωνυμίαν (Κιρὰν σαχὶπ) ἔδιδεν αὐτὸς ἑαυτῷ, μὴ θέλων ἐν τούτοις νὰ ὀνομάζηται μέγας Χάνος μηδὲ κατέχων *κατὰ τύπον* τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τοῦ κράτους αὐτοῦ, ἀλλὰ διορίζων εἰς αὐτὸ ἓν τῶν μελῶν τοῦ οἴκου Δζαγαταΐ, ἤτοι Δζεγγὶς χάν, δεικνύων οὕτω κατὰ τύπον τὸν πρὸς τὴν νόμιμον κληρονομίαν σεβασμὸν αὐτοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σίαν τοῦ Τιμοὺρ ἐξητήσατο καὶ ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλοι χριστιανοὶ ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ πιεζόμενοι ἡγεμόνες δι' ἱκετικῶν πρεσβειῶν πεμπομένων εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ ὁ Ταμερλᾶνος δὲν κατώρθωσε διὰ διαπραγματεύσεων καὶ συμβουλῶν καὶ ἀπειλῶν νὰ πείσῃ τὸν Βαγιαζὶτ ν' ἀποδώσῃ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκβληθεῖσιν ἡγεμόσι τὰς κτήσεις αὐτῶν καὶ ἔλαβεν ἀπάντησιν εἰρωνικὴν εἰς τὴν ἀπευθυνθεῖσαν αὐτῷ μεστὴν μεγάλου κόμπου καὶ ἀπειλῶν φοβερῶν ἐπιστολὴν τοῦ Τιμούρ, ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὀκτακοσίας χιλιάδας ποικιλωνύμων βαρβάρων ἦγε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Ταμερλᾶνος ἐναντίον τοῦ Βαγιαζὶτ ἀντιτάσσοντος αὐτῷ 350 χιλιάδας μαχητῶν, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οὐκ ὀλίγοι χριστιανοί, ἰδίως Σέρβοι, ὧν ὁ βασιλεὺς Στέφανος ἠκολούθει τῷ Σουλτάνῳ ὡς ὑποτελὴς αὐτοῦ. Ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τῇ συγκροτηθείσῃ μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν καὶ τῶν δύο ἡγεμόνων ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας (28 Ἰουνίου ἢ 20 Ἰουλίου 1402) ἡττήθη κατὰ κράτος ὁ Βαγιαζὶτ καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ Ταμερλᾶνος μετὰ τὴν νίκην ἔπεμψε τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν πρὸς τὰς διαφόρους χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αὐτὸς δὲ ἐπῆλθε διὰ Κοτυαίου ἐναντίον τῆς ὑπὸ τῶν Ροδίων ἱπποτῶν κατεχομένης Σμύρνης (σελ. 273, σημ.).

Ἡ πόλις αὕτη μετὰ βραχυχρόνιον πολιορκίαν ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου καὶ ὑπέστη τὰ πάνδεινα. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ Ταμερλᾶνος διὰ τῶν ἀρχαίων χωρῶν τῆς Ἰωνίας (Λυδίας καὶ Καρίας) ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Ἰκόνιον, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ αἰχμάλωτον τὸν Βαγιαζίτ, θανόντα ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ταύτῃ (1403). Ὁ Ταμερλᾶνος εὑρισκόμενος ἔτι ἐν Κοτυαίῳ ἐδέξατο πρεσβείας τῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ χριστιανῶν ἡγεμόνων καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐξ Ἀγγλίας ἐπανελθόντος αὐτοκράτορος Μανουὴλ προσενεγκόντος αὐτῷ τὸν φόρον τῆς ὑποτελείας. Αὐτοὶ οἱ Μαμελοῦκοι τῆς Αἰγύπτου ἔπεμψαν αὐτῷ φόρον χρηματικὸν συγκείμενον ἐκ νομισμάτων φερόντων, πρὸς ἔνδειξιν ὑποταγῆς, τὸ ὄνομα τοῦ Τιμούρ.

Ἡ διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διάβασις τοῦ Ταμερλάνου μετὰ τῶν ἀγρίων αὐτοῦ στιφῶν ἐπήνεγκε φοβερωτάτας ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καταστροφάς. Οὐδέποτε ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη χερσόνητος ἔπαθε τοιαύτην καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν, οἵαν ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου. Τότε δὲ ἀκριβῶς ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς τοσαῦται μεγάλαι καὶ εὐδαίμονες πόλεις, Νίκαια, Ἔφεσος, Κολοφών, Σάρδεις καὶ τοσαῦται ἄλλαι ἑστίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀλλ' ἡ ὅλη ἐμφάνισις τοῦ Ταμερλάνου ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἡ πληρώσασα θορύβου καὶ πατάγου τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐπενεγκοῦσα τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν βαρβαρότητα πανταχοῦ, ὅπου ἐπάτησεν ὁ ποὺς τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεγάλου κατακτητοῦ, ἦτο ἁπλῆ, βιαιοτάτη μέν, ἀλλὰ πάντοτε παροδικὴ θύελλα, πολλὰς μὲν ἐπενεγκοῦσα καταστροφάς, ἀλλ' οὐδεμίαν ῥιζικὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων, οὐδὲν δημιουργήσασα νέον καὶ μόνιμον καθεστώς. Ἄλλως τε αὐτὸς ὁ Ταμερλᾶνος οὐδαμῶς διενοεῖτο νὰ δημιουργήσῃ τι νέον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ πρὸς οὐδεμίαν ἀποβλέπων ἐνταῦθα ἰδέαν πολιτικήν. Τὸ βλέμμα αὐτοῦ ἦν ἐστραμμένον πρὸς τὴν ἐσχάτην Ἀσίαν, εἰς τὴν Κίναν, ἔνθα εἶχεν ἀνατραπῇ ὑπὸ Σινῶν (1350) ἡ πρὸ ἑνὸς αἰῶνος καταλαβοῦσα τὸ κράτος τοῦτο Μογγολικὴ δυναστεία τοῦ Δζεγγὶς-χάν. Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ οὐδὲν ἄλλο ἐζήτει ὁ Ταμερλᾶνος ἢ τὴν τιμωρίαν τοῦ Βαγιαζὶτ καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ὑπὸ τούτου ἐκβληθέντων Τούρκων δυναστῶν τῆς χώρας ταύτης. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἐπετέλεσεν ἀμφότερα ταῦτα καὶ ἀφίκετο εἰς τὴν ἐσχάτην δυσμικὴν ἄκραν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (εἰς τὴν Σμύρνην), ταχὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κέντρον τοῦ κράτους αὐτοῦ, εἰς Σαμαρκάνδην, ὁπόθεν στρατεύων ἐναντίον τῆς Κίνας ἀπέθανε νοσήσας καθ' ὁδὸν ἐν Ὀτρὰρ τῆς Μέσης Ἀσίας (1405) πρὶν ἢ ἀφίκηται εἰς τὰ ὅρια τῆς Κίνας.

Τὸ μόνον θετικὸν πολιτικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Τιμοὺρ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἦτο ἡ ἧττα τοῦ Βαγιαζίτ, ἡ παροδικὴ παράλυσις καὶ ἀποσύνθεσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἡ ἐν τοῖς κράτεσιν αὐτῶν ἐγκατάστασις τῶν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ἐκβληθέντων Τούρκων δυναστῶν καὶ ἡ κατ' ἀκολουθίαν πάντων τούτων ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα, κατὰ τὰ ἄνωθι εἰρημένα, παράτασις τοῦ ἀγωνιώδους βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

6. Τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζίτ.

Μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Βαγιαζὶτ ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ Σουλεϊμάν, ὁ Μουσᾶς καὶ ὁ Μωάμεθ, διασωθέντες ἐκ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀγκύρας, ἵδρυσαν διάφορα κράτη ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ (Προύσῃ, Ἀμασείᾳ καὶ Ἀδριανουπόλει), ἀναγνωρίσαντα πάντα τὴν κυριαρχίαν τοῦ Τιμούρ, ἐνόσῳ οὗτος ἔμενεν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Τὰ κράτη ταῦτα ἐπί τινα χρόνον διετέλεσαν εἰς πολέμους πρὸς ἄλληλα, ἑωσοῦ εἷς τῶν ἀδελφῶν, ὁ Μωάμεθ, ὁ καὶ νεώτατος, ὑπέταξε πάντα ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ ἥνωσεν αὖθις τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος (1413 μ. Χ.). Ἐκ τῶν ἐμφυλίων τούτων πολέμων ἔπαθε μὲν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ζημίας, διότι οἱ πόλεμοι διεξήγοντο ἐγγὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μάχαι συνεκροτοῦντο περὶ αὐτήν, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν κράτος ἦν μὲν ὑπόχρεων νὰ συμμαχῇ πρὸς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τῶν πρὸς ἀλλήλους πολεμούντων ἀδελφῶν, ἀλλὰ καὶ ὠφε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λεῖτο ἀκριβῶς ἐκ τῆς συμμαχίας ταύτης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζὶτ (1403) ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ μὲν Σουλεϊμὰν κατέλαβε τὰς ἐν Εὐρώπῃ χώρας, ἔχων πρωτεύουσαν τὴν Ἀδριανούπολιν, ὁ δὲ Μωάμεθ τὰς Ἀσιατικάς, πρωτεύουσαν ἔχων τὴν Προῦσαν. Ἐν τοῖς πολέμοις τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν ὁ Μανουὴλ συνεμάχησεν (ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Σέρβων) μετὰ τοῦ Σουλεϊμάν, λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα τῆς συμμαχίας τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλας πόλεις παρὰ τὸν Στρυμόνα καὶ πάσας τὰς κατὰ τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου μέχρι Βάρνης πόλεις. Ἀφοῦ δὲ ὁ εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μωάμεθ πεμφθεὶς Μουσᾶς κατέβαλε τὸν Σουλεϊμὰν (1410) καὶ εἶτα ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Μωάμεθ, ὁ Μανουὴλ συνεμάχησε μετὰ τοῦ Μωάμεθ. Κατὰ τὸν νέον τοῦτον μεταξὺ Μωάμεθ καὶ Μουσᾶ ἐμφύλιον πόλεμον πολεμικὰ πλοῖα Ἑλληνικὰ μετῆγον τὸν στρατὸν τοῦ Μωάμεθ ἀπὸ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην, ἐνῷ ὁ Μουσᾶς ἐπολιόρκει τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν καταστρέφων τὰς περὶ αὐτὴν πόλεις. Τότε δ' ἀκριβῶς ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατενίκησε τὸν στόλον τοῦ Μουσᾶ καὶ παρέσχε σημαντικὰς βοηθείας εἰς τὸν Μωάμεθ, ὅστις πάλιν ἔσπευσε μετὰ στρατοῦ εἰς βοήθειαν τῆς ὑπὸ τοῦ Μουσᾶ κινδυνευούσης Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μωάμεθ ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Μουσᾶ καὶ μόλις διεσώθη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπὶ πλοίων Ἑλληνικῶν (1411). Ἀλλὰ τότε συνήγαγεν ἐξ Ἀσίας νέας δυνάμεις μεγάλας, ἃς Ἑλληνικὰ πλοῖα διεπεραίωσαν εἰς τὴν Εὐρώπην (1412). Μετὰ τοῦ στρατοῦ δὲ τούτου κατέβαλεν ἐπὶ τέλους τὸν Μουσᾶν (1413), ὅστις συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἐστραγγαλίσθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ. Οὗτος γενόμενος νῦν κύριος τοῦ ὅλου κράτους (1413) ἔμεινε μέχρι τέλους πιστὸς εἰς τὸν Μανουὴλ τιμῶν αὐτὸν ὡς πατέρα, ἔδωκε δ' αὐτῷ καὶ πολλὰς ὑπὸ τοῦ Μουσᾶ κυριευθείσας παρὰ τὴν Προποντίδα, τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ πόλεις. Ὁ Μωάμεθ Α΄ ἐτελεύτησε τῷ 1421 πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου ἔν τινι θήρᾳ, μόλις τὸ 30 ἄγων τῆς ἡλικίας ἔτος. Μετ' ὀλίγα ἔτη (1424) ἀπεχώρησε καὶ ὁ Μανουὴλ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν πρεσβύτατον τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ συμβασιλέα Ἰωάννην Η΄.

7. Μουρὰτ Β΄ (1421—1432) καὶ Ἰωάννης Η΄ (1424—1449).

Αἱ μεταξὺ τοῦ Μανουὴλ Β΄ καὶ τοῦ Μωάμεθ Α΄ ἀγαθαὶ σχέσεις δὲν διετηρήθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σουλτάνου τούτου ἐπὶ τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Μουρὰτ Β΄. Ὁ σουλτᾶνος Μωάμεθ Α΄ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἶχεν ἐξορκίσει τὸν Μανουὴλ ἵνα μετὰ τὸν θάνατον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοῦ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Μουρὰτ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολὴν τῶν δύο νεωτέρων τοῦ Σουλτάνου (Μωάμεθ) υἱῶν, τοῦτο δὲ εἶχε παραγγείλει καὶ εἰς τοὺς βεζίρας αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Μουρὰτ Β' δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν πατρικὴν διαθήκην. Τότε ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης ὑπεστήριξαν ἐναντίον τοῦ Μουρὰτ Μουσταφᾶν τινα λεγόμενον υἱὸν τοῦ Βαγιαζίτ. Ὁ δὲ Μουράτ, ἀφοῦ κατέβαλε τὸν Μουσταφᾶν, ἐτράπη ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ζῶντος ἔτι τοῦ Μανουὴλ καὶ ἐπολιόρκησε ταύτην (10 Ἰουνίου 1422). Ἡ πολιορκία αὕτη, καθ' ἣν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐποιήσαντο χρῆσιν τὸ πρῶτον ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πυροβολικοῦ (1), διήρκεσε 42 ἡμέρας. Ἡ τῇ 22 Αὐγούστου γενομένη ἐναντίον τῶν τειχῶν ἔφοδος ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, γενναιότατα ἀμυναμένων ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐφόδου ἤρεν ὁ Μουρὰτ τὴν πολιορκίαν, καὶ ἀφεὶς ἐπὶ μικρὸν ἡσύχους τοὺς Ἕλληνας ἐτράπη ἐπὶ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου ἀποκατασταθέντας εἰς τὰ κράτη αὐτῶν Τούρκους δυνάστας.

Ἀφοῦ δὲ ἐπανῆλθεν εἰς Εὐρώπην τῷ 1423 ἐπεχείρησε στρατείαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, πέμψας αὐτόσε τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Τουραχάν, δεινὰς ἐπενεγκόντα ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ καταστροφὰς εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὧν ἐξηνδραπόδισε καὶ ἀπήγαγε μεθ' ἑαυτοῦ ἑξακισχιλίους.

Τῷ ἑπομένῳ ἔτει ἐξηγόρασε τὴν εἰρήνην ὁ Ἰωάννης ἐκχωρήσας αὖθις τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει πολλὰς τῶν ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμὰν καὶ τοῦ Μωάμεθ Α' ἀποδοθεισῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἡ εἰρήνη αὕτη δὲν ἐκώλυσε τὴν καταστροφὴν ἄλλης μεγάλης πόλεως Ἑλληνικῆς, τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ πόλις αὕτη, ἡ δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν (σελ. 280) εἰς τὸ Ἑλληνι-

(1) Ἡ χρῆσις πυροβολικοῦ ἐν τοῖς πολέμοις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 14 αἰῶνος. Ἡ πρώτη χρῆσις λέγεται ὅτι ἐγένετο τῷ 1348 ἐν τῇ μεταξὺ τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συγκροτηθείσῃ μάχῃ τοῦ Κρεσσύ. Τῶν δὲ πυροβόλων ὅπλων τῆς χειρὸς *μολιβδοβόλων* ἢ καὶ *τουφεκίων* καλουμένων ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων τῶν χρόνων τούτων, μνεία γίνεται τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1364. Καθόλου δὲ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς πυρίτιδος εἰς τὸν ὁπλισμὸν ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 14 αἰῶνος. Αὐτὴ δὲ ἡ τῆς πυρίτιδος ἐφεύρεσις ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὸν Ἄγγλον Ρογῆρον Βάκωνα (1214-1290) ἢ εἰς τὸν Γερμανοελβετὸν Βερθόλδον Σβὰρτζ (Berthold Schwarz) ζήσαντα κατὰ τὸν 14 αἰῶνα ἦτο ἁπλῶς ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γενομένη τελειοποίησις τῆς πρὸ Χριστοῦ ἔτι ἐν Κίνᾳ καὶ τῇ Ἰνδικῇ ἐν χρήσει οὔσης ὁμοίας εὐφλέκτου ὕλης, ὡς δὲ γενικῶς φρονεῖται, καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ὑγροῦ πυρὸς τοῦ 6 μ. Χ. αἰῶνος. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ τοῦ πυροβολικοῦ χρῆσις κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν γενομένην τῷ 1422 ὡς καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ 1453 δὲν ἐπέδρασε λίαν ἰσχυρῶς ἐπὶ τὴν ὁριστικὴν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κὸν κράτος ἐπὶ τοῦ Μανουήλ, διοικουμένη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου ὡς ἰδία ἡγεμονία, ἐπωλήθη ὑπὸ τούτου εἰς τοὺς Βενετοὺς τῷ 1424 ἀντὶ 50 χιλιάδων δουκάτων (1). Ἐπὶ τούτῳ ὁ Σουλτᾶνος ὠργίσθη σφόδρα μὴ ἀναγνωρίζων τοῖς Βενετοῖς τὸ δικαίωμα τοῦ ἀγοράζειν πόλιν ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ τοῖς Ἕλλησι δωρηθεῖσαν καὶ μετά τινα ἔτη (τῷ 1430) ἐπελθὼν ἐπολιόρκει τὴν Θεσσαλονίκην καὶ κυριεύσας αὐτὴν ἐξ ἐφόδου παρέδωκεν εἰς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν (2). Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ φόβου ἠσθάνοντο νῦν οἱ Ἕλληνες τὸν αὐτὸν κίνδυνον ἐπικείμενον τῇ Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ὅμως ὁ Μουρὰτ Β′, ὁ πρὸ 8 ἐτῶν ἀποτυχὼν ἐν τῇ κατὰ τῆς πόλεως ταύτης ἐπιχειρήσει, δὲν ἐβουλεύτο νὰ ἐπαναλάβῃ νῦν ὁμοίαν ἐπιχείρησιν. Δύο ἥρωες φανέντες νῦν ἐν τῇ σκηνῇ τῆς ἱστορίας ἐπέσχον τὴν ὁρμητικὴν πορείαν τοῦ Μουρὰτ Β′ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἦσαν δ' οὗτοι ὁ Οὔγγρος Ἰωάννης Οὐνιάδης (3) καὶ ὁ Ἑλληναλβανὸς Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκενδέρβεης (4). Καὶ ὁ μὲν Σουλτᾶνος, ὅστις τῷ 1431 ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ Καρόλου Τόκκου, Φράγκου ἡγεμόνος τῆς Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, ἔχοντος καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ δουκὸς τῶν Ἰωαννίνων, προσήρτησε τὴν Ἑλληνικὴν ταύτην πόλιν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, περισπώμενος νῦν ὑπὸ τῶν Οὐγ-

(1) Τὸ δουκᾶτον εἶναι νόμισμα χρυσοῦν λαβὸν τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Ἕλληνος αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Δούκα (σελ. 227), ἐφ' οὗ τὸ πρῶτον ἐκόπη.

(2) Ἡ Θεσσαλονίκη κενωθεῖσα νῦν διὰ σφαγῆς καὶ ἐξανδραποδισμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῆς ᾠκίσθη ἐκ νέου ὑπὸ Τούρκων διὰ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων μετοίκων. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης οἱ Ἕλληνες μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους προσήνεγκον ἐκόντες τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν τῷ Σουλτάνῳ καὶ διετήρησαν τὰ προνόμια τῶν Μονῶν αὐτῶν.

(3) Ὁ Ἰωάννης Οὐνιάδης ἦτο φυσικὸς υἱὸς τοῦ βασιλέως Σιγισμούνδου καὶ τῆς κομήσσης Οὐνιάδου.

(4) Ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἦτο ὁ νεώτατος υἱὸς τοῦ Ἀλβανοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανικῆς χώρας Ματίου (οὐχὶ Ἡμαθίας) Ἰωάννου Καστριώτου. Καθ' ὃν χρόνον τὸ πρῶτον ὁ Μουρὰτ Β′ ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἀλβανίαν, ὁ Γεώργιος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς μετὰ τριῶν ἄλλων ἀδελφῶν ὡς ὅμηρος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Σουλτάνου, ἔνθα περιτιμηθείς (παῖς ὢν 9 ἐτῶν) καὶ γενόμενος μωαμεθανὸς ἐτιμήθη σφόδρα ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου διὰ τὰ στρατιωτικὰ προτερήματα, ἅτινα πρωΐμως ἐδείκνυε, καὶ ἐπεκλήθη τιμητικῶς Σκενδέρβεης (Ἀλέξανδρος βέης· φαίνεται δ' ὅμως ὅτι τὸ ὄνομα Σκενδὲρ ἦτο τὸ μωαμεθανικὸν αὐτοῦ ὄνομα). Τῷ 1443 φυγὼν ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σουλτάνου ἐγένετο διὰ τολμηροῦ τεχνάσματος κύριος τῆς Κροΐας, ἀναγκάσας, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ φύγῃ, τὸν γραμματέα τοῦ Μουρὰτ Β′ νὰ ἐκδώσῃ διαταγὴν πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ φρουρίου τούτου ἵνα παραδώσῃ αὐτὸ εἰς τὸν φέροντα αὐτῷ τὴν διαταγὴν (εἰς τὸν Σκενδέρμπεην). Εὐθὺς δ' ὡς ἐξεβίασε δι' ἀπειλῆς θανάτου παρὰ τοῦ γραμματέως τὴν διαταγήν, ἐφόνευσεν αὐτὸν ἐν τῷ ἅμα, ἵνα μὴ γνωσθῶσι τὰ γενόμενα. Οὕτω δὲ ἐλθὼν μετὰ τῆς διαταγῆς ἐγένετο ἀμαχητὶ κύριος τῆς Κροΐας, ὁπόθεν ἐκάλεσε τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτοῦ εἰς τὸν κατὰ Τούρκων ἐθνικὸν καὶ θρησκευτικὸν ἀγῶνα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γρικῶν πολέμων κατέλιπεν ἡσυχίαν τινὰ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Η'. Ταύτην ἐπωφελούμενος ὁ αὐτοκράτωρ μετέβη τῷ 1437 εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τοῦ πατριάρχου Ἰωσὴφ καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἵνα παραστῇ εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπὸ τοῦ πάπα Εὐγενίου Δ' συγκληθεῖσαν σύνοδον πρὸς ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἕνωσις αὕτη ἀπῃτεῖτο ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ προσεφέρετο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς ἀντάλλαγμα τῆς βοηθείας, ἣν ἔμελλον οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως, προτροπῇ τοῦ Πάπα, νὰ πέμψωσιν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ τυπικῶς μὲν ἐτελέσθη ἡ ἕνωσις αὕτη ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου, τελευτήσαντος ἐν Ρώμῃ, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ αὐτοκράτορος πλεῖστοι ἐπιφανεῖς κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ καὶ οἱ πατριάρχαι τῶν τεσσάρων ἄλλων πατριαρχείων καὶ ὁ πολὺς λαὸς διεμαρτύροντο κατ' αὐτῆς, ψευδοσύνοδον καλοῦντες τὴν γενομένην σύνοδον. Οὕτω δὲ ἡ κατὰ τύπον ἁπλῶς τελεσθεῖσα ἕνωσις ἀντὶ νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ἕνωσιν τῆς ὅλης Ἐκκλησίας ἐκινδύνευε νὰ ἐπενέγκῃ σχίσμα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ μεταξὺ τῶν καλουμένων *Ἑνωτικῶν* καὶ τῶν *Ἀνθενωτικῶν*. Οὐχ ἧττον ἐν τοῖς μετὰ τὴν σύνοδον χρόνοις τὰ πράγματα ἐφαίνοντο καταλληλότατα τῷ Πάπᾳ πρὸς ἐπιχείρησιν σταυροφορίας.

Ὁ Οὐνιάδης μετά τινας ἐπιτυχεῖς τε καὶ ἀτυχεῖς πρὸς τὸν Σουλτᾶνον πολέμους εἶχεν ἐπιχειρήσει τῷ 1443 τὴν λεγομένην *μακρὰν* στρατείαν, καθ' ἣν ἐντὸς πέντε μηνῶν προήλασεν ἀπὸ Πέστης μέχρι τοῦ Αἵμου, λαμπρὰς νικήσας νίκας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ Σουλτᾶνος καταπονηθεὶς ὑπὸ τῶν διηνεκῶν στρατειῶν καὶ καμφθεὶς ὑπὸ τῶν ἀτυχιῶν ἔστερξεν εἰρήνην περιορίζουσαν ἐν Εὐρώπῃ τὸ κράτος αὐτοῦ εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Αἵμου χώρας. Ἀλλὰ τότε ἡ παπικὴ αὐλὴ ἐκίνησε πάντα λίθον ἵνα ἀκυρωθῇ ἡ εἰρήνη διὰ νέας στρατείας ἣ σταυροφορίας γενομένης ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Οὔγγρων Λαδισλάου Δ' ἧς μετέσχον καὶ πολλοὶ μικροὶ ἡγεμόνες ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἀλλ' ἡ νέα αὕτη στρατεία, καθ' ἣν Βενετοὶ καὶ Γενουᾶται ἀπιστήσαντες πρὸς τὰς γενομένας πρὸς τοὺς χριστιανοὺς συμφωνίας διὰ τοῦ στόλου, ὃν ἔπεμψαν εἰς τὸν Βόσπορον ἵνα μεταβιβάσωσι τὸν σταυροφορικὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, διεβίβασαν, ἐπὶ ἀδροτάτοις πορθμείοις εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν στρατὸν τοῦ Σουλτάνου, ἀπέληξεν εἰς τὴν φοβερὰν παρὰ τὴν Βάρναν καταστροφὴν τῶν Σταυροφόρων (1444), καθ' ἣν ἔπεσεν ἡρωϊκῶς ὁ βασιλεὺς Λαδίσλαος. Ἀλλ' ὁ Σουλτᾶνος καὶ μετὰ τὴν νίκην δὲν ἐπῆλθε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περισπώμενος νῦν ὑπὸ τοῦ ἥρωος Σκενδέρμπεη. Τρεῖς στρατεῖαι μετὰ μεγάλων στρατῶν γενόμεναι ἐναντίον τοῦ Σκενδέρμπεη, τοῦ ἀμυνομένου ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Ἀλβανίας ἐναντίον τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τούρκων ἀπέτυχον οἰκτρῶς, ἀπερρίφθησαν δὲ πᾶσαι αἱ τοῦ Σουλτάνου προτάσεις περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος ὡς ὑποτελοῦς τῷ Σουλτάνῳ ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς τρίτης στρατείας ἐτελεύτησεν ὁ Σουλτᾶνος τῷ 1451, δύο δ' ἔτη πρότερον εἶχε τελευτήσει ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η'. Διάδοχος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου μὴ καταλιπόντος υἱὸν ἐγένετο ἐπινεύσει τοῦ Σουλτάνου ὁ ἀμέσως νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ὁ τέως ὡς *δεσπότης* ἄρχων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνικῶν κτήσεων, ὅστις κατέλιπε νῦν τὰς κτήσεις ταύτας εἰς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Θωμᾶν καὶ Δημήτριον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΑ΄ (1449-1453) Ο ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ Β΄ (1451-1480)

Ι. Πολιορκία καὶ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.— Κατάλυσις ὁριστικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἡ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Η' καὶ τοῦ Μουρὰτ Β' ἀμφίβολος μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν κατάστασις ἔλαβεν ὁριστικὴν ἐξέλιξιν καὶ τὸ μοιραῖον αὐτῆς τέλος ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν, τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ΙΒ΄ καὶ τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ Β'. Ὁ νέος Σουλτᾶνος, καίπερ νεαρώτατος τὴν ἡλικίαν(1), ὀξὺς ὢν τὴν φύσιν καὶ ἰταμὸς τὸν χαρακτῆρα ἐνεφορεῖτο ἀκαθέκτου ὁρμῆς πρὸς ἐνέργειαν καὶ ἐπιτυχίαν, κατεχόμενος ἰδίως ὑπὸ φλογερᾶς ἐπιθυμίας καὶ πόθου νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, πρὸ οὐδενὸς δ' ὑποχωρῶν ἄλλοθεν παρεμβαλλομένου κωλύματος ἢ ἀντιπερισπασμοῦ. Ἐξ ἄλλου ὁ Κωνσταντῖνος ἔχων βαθεῖαν καὶ τελείαν συνείδησιν τῆς θέσεως ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κράτους, ὧν ἀξιοπρεπὴς τὸν χαρακτῆρα, ἡρωϊκὸς τὸ φρόνημα, γενναῖος τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν, εὐσεβὴς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ μεγάθυμος πρὸς τοὺς ὑπηκόους, ὑπερέχων ἐν πᾶσι τούτοις πάντων τῶν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων αὐτοκρατόρων, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς βασι-

(1) Ἦτο 21 ἐτῶν, εἶχε δὲ δὶς πρότερον ἀνέλθει εἰς τὸν θρόνον, ἀποχωρήσαντος αὐτοῦ δὶς οἰκειοθελῶς τοῦ Μουρὰτ Β' χάριν ἡσυχίας καὶ δὶς πάλιν ἀναλαβόντος αὐτὸν ἐν μέσῳ τῶν σοβαρῶν κινδύνων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λείας αὐτοῦ πρὸς ἕνα μόνον ἀπέβλεπε σκοπὸν, νὰ βασιλεύσῃ ἐντίμως καὶ ἀξιοπρεπῶς, μὴ κατορθῶν δὲ τοῦτο νὰ πέσῃ ἐντίμως καὶ ἐνδόξως, οὐχὶ δὲ νὰ παρατείνῃ διὰ ταπεινώσεων δεινεκῶν ἀρχὴν καὶ κράτος ἄδοξον καὶ ταπεινόν. Ἐννοεῖται ὅτι μεταξὺ ἡγεμόνων τοιούτων, ὧν ὁ μὲν ἐφαίνετο φύσει πεποιημένος ἵνα καταστρέφῃ, ὁ δὲ ἐκ φύσεως καὶ ἐκ τοῦ ἤθους τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ προωρισμένος νὰ πέσῃ καὶ καταστραφῇ ἐνδόξως, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ μακρὰ εἰρήνη καὶ συνεννόησις. Καὶ ὁ μὲν Σουλτᾶνος μεθ' ὅλην τὴν εἰρηνικότητα καὶ διαλλακτικότητα, ἣν κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔδειξεν, ἐδράξατο τῆς πρώτης ἀφορμῆς ἵνα φανῇ ἀπηνὴς πολέμιος, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔδειξε πρὸς τὸν νέον Σουλτᾶνον, ὅτι εἰς οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ὑποχωρήσῃ αὐτῷ ἀπᾷδον πρὸς τὴν τιμὴν, τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὸ καθῆκον.

Καὶ ὁ μὲν Σουλτᾶνος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐφρόντιζε δεινεκῶς περὶ τῆς ἀναγκαίας πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παντοίας παρασκευῆς· ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐνδελεχῶς ἐφρόντιζε καὶ οὗτος περὶ παρασκευῆς ἀμύνης κρατερᾶς ἐπισκευάζων τὰ τείχη καὶ τὰ ὀχυρώματα, περὶ προμηθείας σίτου ἐπαρκοῦς ἐν καιρῷ τῆς πολιορκίας, πέμπων τὰ πλοῖα εἰς τὸ Αἰγαῖον πρὸς προμήθειαν τροφῶν, ἐνισχύων τὸν μικρὸν αὐτοῦ στόλον ἐκ τῶν ἐνόντων, διαπραγματευόμενος δὲ καὶ πρὸς τὸν Πάπαν καὶ πρὸς τοὺς εὐρωπαίους ἡγεμόνας περὶ ἀποστολῆς βοηθείας καὶ προσελκύων διὰ τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν φιλέλληνας ἐθελοντὰς μαχητὰς ἐκ διαφόρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Σουλτᾶνος ἤρξατο τῷ 1452 ἀποτόμως νὰ μετέρχηται ἐχθρικὴν καὶ προκλητικὴν πολιτικὴν κτίζων φρούρια ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης τοῦ Βοσπόρου ἐν τῷ στενωτάτῳ μέρει τοῦ πορθμοῦ τούτου (τὸ νῦν ἔτι καλούμενον Ρούμελη-χισσὰρ=Εὐρωπαϊκὸν φρούριον ἀπέναντι τοῦ ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ Α' ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ὄχθης ἐκτισμένου φρουρίου, τοῦ καλουμένου ἔτι νῦν Ἀνατολοῦ-χισσὰρ=Ἀνατολικὸν φρούριον), ἵνα στερήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν πάσης πρὸς τὸν Εὔξεινον συγκοινωνίας καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐπισιτίσεως, πέμπων συγχρόνως τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Τουραχὰν (τὸ δεύτερον νῦν) εἰς Πελοπόννησον, ἵνα κωλύσῃ πᾶσαν ἐκεῖθεν βοήθειαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὰ περὶ τὸν Βόσπορον ὑπὸ τῶν Τούρκων γενόμενα, προκαλέσαντα τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ βασιλέως ὡς παραβιάζοντα τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄλλα μετὰ τῆς πράξεως ἐκείνης συνδεόμενα ἐναντίον τῶν ἐν τοῖς περιχώροις τῆς πόλεως Ἑλλήνων ἀδικήματα αὐτῶν ἐπήνεγκον τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων. Τέλος δὲ ὁ αὐτοκράτωρ κηρύξας τῷ Σουλτάνῳ ἀξιοπρεπῶς ὅτι ἀνέθετε τὴν τύχην τῆς πόλεως εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ, διέταξε νὰ κλεισθῶσιν αἱ πύλαι (1452), ὁ δὲ Σουλτᾶνος ἄνευ ἐπισήμου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κηρύγματος πολέμου ἐπῆλθε μετὰ μεγάλου στρατοῦ (240-260 χιλ. ἀνδρῶν) πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ καὶ μετὰ πυροβολικοῦ ἰσχυροῦ ὡς πρὸς τοὺς τότε χρόνους καὶ στόλου μεγίστου ἐναντίον τῆς πόλεως (1453). Ἡ πολιορκία ἤρξατο τῇ Παρασκευῇ τῆς ἑβδομάδος τῆς Διακαινησίμου (7 Ἀπριλίου) καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς μετὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Ἁγίων Πάντων Τρίτης (29 Μαΐου), ἤτοι ἡμέρας 52. Κατὰ ταύτην ὁ πεζικὸς στρατὸς τῶν Τούρκων κατέλαβε πᾶσαν τὴν γραμμὴν τῶν χερσαίων τειχῶν ἀπὸ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ τὰ ὕπερθεν τοῦ κόλπου τούτου ἀπέναντι τῆς πόλεως ὑψώματα τοῦ Πέραν (ὁ Γαλατᾶς κατείχετο ἔτι ὑπὸ Γενουαίων ὡς ἰδιαιτέρα αὐτοτελὴς ἀποικία καὶ πολιτεία τούτων). Κατὰ τὴν γραμμὴν δὲ ταύτην ἀπέναντι τῶν πυλῶν ἱδρύθησαν καὶ τὰ πυροβολεῖα. Ὁ δὲ ἀπὸ 400 καὶ ἐπέκεινα μεγάλων καὶ μικρῶν πλοίων συγκείμενος ὀθωμανικὸς στόλος κατέλαβε τὸ στόμιον τοῦ Κερατίου κόλπου μὴ δυνάμενος νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν ἕνεκα τῆς φραττούσης τὴν εἴσοδον σιδηρᾶς ἁλύσεως (σ. 243). Ἀπέναντι τῶν κολοσσιαίων τούτων κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐπιθετικῶν δυνάμεων τοῦ Σουλτάνου, αἱ ἀμυντικαὶ δυνάμεις τῶν πολιορκουμένων ἀνήρχοντο κατὰ γῆν εἰς 7 περίπου χιλιάδας μαχητῶν (τούτων 4969 ἦσαν Ἕλληνες, οἱ λοιποὶ 2,000 διάφοροι Εὐρωπαῖοι, τὸ μὲν πλεῖστον Ἰταλοὶ (300-500 Γενουᾶται), ὀλίγοι δὲ Γερμανοὶ καὶ Ἱσπανοί), κατὰ θάλασσαν δὲ συνέκειντο ἐκ δεκάδος πλοίων ἑλληνικῶν καὶ Ἰταλικῶν, ὧν τινα μάλιστα (4 αὐτοκρατορικὰ) ἔλειπον ἔτι ἐν τῷ Αἰγαίῳ, καθ' ὃν χρόνον ἤρξατο ἡ πολιορκία. Καὶ πυροβόλα εἶχον ἐπὶ τῶν τειχῶν οἱ πολιορκούμενοι, ἀλλὰ ταῦτα πολὺ ὀλίγην φθορὰν ἐπέφερον τοῖς πολεμίοις, ἥσσονα τῆς ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ τούτων ἐπιφερομένης εἰς τὰ τείχη. Καθόλου δὲ τὸ πυροβολικὸν δὲν ἤσκησε σημαντικὴν ροπὴν ἐπὶ τὰς τύχας τοῦ πολέμου. Γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἀμύνης μετὰ τὸν αὐτοκράτορα διωρίσθη ὁ τῶν Γενουαίων ἐθελοντῶν ἀρχηγὸς ὁ ἐξ εὐγενοῦς οἴκου τῆς πατρίδος αὐτοῦ καταγόμενος Ἰωάννης Λόγγος Ἰουστινιανὸς (De Giustiniani), ὑπ' αὐτὸν δὲ ἦσαν τεταγμένοι καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοί, τὸ πλεῖστον Εὐρωπαῖοι, ἐν οἷς ὁ Γερμανὸς Ἰωάννης Γράουτ ἀμυνόμενος ἐν τῇ πύλῃ τῆς Καλιγαρίας ἐποιεῖτο χρῆσιν τοῦ (τὸ ὕστατον νῦν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφερομένου) ὑγροῦ πυρός. Ὁ Σουλτᾶνος ἀποφεύγων ἐν ἀρχῇ πᾶσαν κατὰ τῶν τειχῶν ἔφοδον ἠρκεῖτο εἰς τακτικὴν πολιορκίαν. Ἀλλ' αὕτη κατὰ θάλασσαν ἦτο πάντοτε ἀτελής, τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου μὴ εἰσερχομένου εἰς τὸν λιμένα (τὸν Κεράτιον κόλπον). Ἀλλὰ γεγονός τι κατὰ θάλασσαν, καταστρεπτικὸν ἅμα δὲ καὶ ἐπαισχυντότατον ἀποβὰν εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Σουλτᾶνον βουλὴν τολμηρὰν ἐπενεγκοῦσαν τὸν στενὸν ἀπὸ τοῦ λιμένος ἀποκλεισμὸν τῆς πολιορκουμένης πόλεως. Τῇ 15

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀπριλίου, ἐνῷ ὁ ἀπὸ 400 πλοίων συγκείμενος Ὀθωμανικὸς στόλος ἐστάθμευεν ἐν μεγάλῃ γραμμῇ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Κερατίου κόλπου, ἐφάνησαν πέντε πλοῖα χριστιανικὰ (ὧν τὰ τέσσαρα Γενουαῖα καὶ τὸ πέμπτον αὐτοκρατορικόν, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ γενναίου πλοιάρχου Φλαντανελλᾶ, ἐκ τῶν πεμφθέντων εἰς τὸ Αἰγαῖον πρὸς προμήθειαν τροφῶν). Μάτην ὁ ἑκατονταπλάσιος σχεδὸν ὀθωμανικὸς στόλος ἐπειράθη νὰ κωλύσῃ τὴν εἰς τὸν λιμένα εἴσοδον τῶν πέντε πλοίων. Ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ τότε ναυμαχίᾳ (ἐνώπιον τοῦ ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Γαλατᾶ ἐκ μικρᾶς ἀποστάσεως θεωμένου Σουλτάνου) ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἔπαθεν ἥττταν αἰσχίστην, ἀποβαλὼν οὐκ ὀλίγα πλοῖα βυθισθέντα ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν χριστιανικῶν πλοίων ῥιπτομένων λίθων ἢ καέντα ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν αὐτῶν πλοίων ῥιπτομένων εὐφλέκτων ὑλῶν. Ὁ Ἕλλην πλοίαρχος Φλαντανελλᾶς καὶ οἱ Γεννουαῖοι Κατάνεος, Νοβάρρας καὶ Βαλανιέρος ἐτέλεσαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν θαύματα ἀνδρείας καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν βοηθούμενα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα ἀρθείσης τῆς ἁλύσεως καὶ πάλιν τεθείσης πρὸς αἶσχος τοῦ ἡττημένου καὶ ὑποχωρήσαντος τουρκικοῦ στόλου.

Ὁ Σουλτᾶνος ἐν τῇ ὀργῇ καὶ μανίᾳ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ αἰσχρᾷ ἀποτυχίᾳ συνέλαβε τὸ τολμηρότατον μεγαλουργὸν σχέδιον νὰ μετενέγκῃ τὰ πλοῖα κατὰ γῆν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν Κεράτιον κατασκευάσας ὁδὸν ξυλίνην διὰ τῶν ὕπερθεν τοῦ Διπλοκιονίου καὶ Γαλατᾶ καὶ Πέραν ὑψωμάτων, ἀληλιμμένην διὰ λιπαρῶν οὐσιῶν. Τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ἐκτελέσας (βοηθείᾳ, ὡς ὑποτίθεται, τῶν Γενουαίων) ἐν μιᾷ νυκτὶ μετεβίβασεν ἐν τῷ λιμένι 70 πλοῖα. Μάτην οἱ πολιορκούμενοι μετὰ τὴν πρώτην ἔκπληξιν ἐπειράθησαν δὶς νὰ καύσωσι τὸν στόλον τοῦτον. Αἱ ἀπόπειραι ἀπέτυχον μετὰ μεγάλης φθορᾶς ἀνθρώπων, ἰδίως Ἰταλῶν, καὶ ἡ πόλις ἐπολιορκήθη νῦν στενῶς καὶ κατὰ θάλασσαν. Τότε ὁ Σουλτᾶνος, ἀφοῦ παρῆλθον ἤδη 7 ἑβδομάδες ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας καὶ ῥήγματα πολλὰ ἐγένοντο ἐν τῷ τείχει, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἔφοδον. Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἔπεμψε κήρυκα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα (16 Μαΐου) προτείνων αὐτῷ τὴν εἰρηνικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν κατοίκων, τῆς ἀσφαλοῦς ἐξόδου τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ καὶ ἀνταλλαγῆς τῆς ἀρχῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντὶ τῆς Πελοποννήσου, ἧς ἔμελλε νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὁ Σουλτᾶνος ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα. Ἀλλ' ἐν τῷ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ αὐτοκράτορος συγκροτηθέντι συμβουλίῳ ὑπερίσχυσεν ἡ φωνὴ τῆς ἀπεγνωσμένης μετὰ τιμῆς καὶ δόξης μέχρις ἐσχάτων ἀντιστάσεως.

Ὁ ἀνώτατος ὅρος τῶν παραχωρήσεων τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πληρωμὴ φόρου, ἂν ὁ Σουλτᾶνος ἀπεχώρει ἐκὼν τῆς πόλεως. «*Τὸ δὲ τὴν πόλιν παραδοῦναι*, εἶπε τῷ κήρυκι, *οὔτε ἐμόν ἐστιν, οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐνταῦθα· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανούμεθα μὴ φειδόμενοι τῆς ζωῆς ἡμῶν*».

Ὁ Σουλτᾶνος τότε ἀνήγγειλεν εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ τὴν ἐπικειμένην ἔφοδον, κηρύττων ὅτι παρέδιδεν, ἐν περιπτώσει καταλήψεως τῆς πόλεως, πάσας τὰς ἐν αὐτῇ κινητὰς οὐσίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτῆς εἰς τὸν στρατόν, φυλάσσων ἑαυτῷ μόνον τὰ τείχη καὶ τὰς οἰκοδομάς. Συγχρόνως δὲ ἀμοιβαὶ μεγάλαι καὶ τιμάρια (σανδζάκια σελ. 267) ἐπηγγέλλοντο εἰς τοὺς πρώτους ἀναβησομένους ἐπὶ τὰ τείχη, καὶ τὰ ἠθικὰ ἐλατήρια τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἐξηγείροντο ὑπὸ τῶν δερβισῶν, προαγγελλόντων ἀνὰ τὸ στρατόπεδον τἀγαθὰ τοῦ παραδείσου εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ στεφθῶσι διὰ στεφάνων μαρτύρων (1). Τὸ κήρυγμα ἐγένετο τῇ 26 Μαΐου, καὶ ὁ στρατὸς μετὰ μεγάλου φανατισμοῦ παρεσκευάσθη εἰς τὴν ἔφοδον, ἥτις ἤρξατο τῇ 29 Μαΐου περὶ τὸν ὄρθρον. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ἀγρυπνήσας καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα ἤκουσε κατανυκτικῶς τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας καὶ τῆς ὅλης λειτουργίας ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὸ ὕστατον νῦν ἠχησάντων ἐν αὐτῷ ὕμνων καὶ δεήσεων καὶ ᾠδῶν ἱκετευτικῶν χριστιανικῶν (2). Ἀφοῦ δὲ μετέλαβε τῶν ἀχράντων μυστηρίων παρασκευαζόμενος εἰς τὴν ὑπερτάτην ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος διὰ βασιλικοῦ θανάτου θυσίαν, ἀπηύθυνε λόγον κατανυκτικώτατον τοῖς Ἕλλησι προμάχοις τῆς πόλεως ἀναθέτων εἰς τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν τοῦ «τεταπεινωμένου σκήπτρου» αὐτοῦ τὴν ἀνόρθωσιν καὶ τὴν ἄμυναν τῆς κοσμοκρατείρας πόλεως, τῆς χαρᾶς πάντων τῶν Ἑλλήνων (3). ἐν τέλει ἐζήτησε συγγνώμην δι' ὅσα ὡς ἄνθρωπος δυσηρέστησε τινί· προσφωνήσας δὲ καὶ τοὺς φιλέλληνας καὶ ἀποχαιρετίσας πάντας μεταβαίνοντας εἰς τὸν τόπον τοῦ καθήκοντος περιῆλθεν ἅπαντα τὸν περίβολον

(1) Μάρτυρας τῆς πίστεως (σαχίτ) καλοῦσιν οἱ Μωαμεθανοὶ πάντας τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις πίπτοντας ὑπὲρ τοῦ Ἰσλὰμ (σελ. 102).

(2) Ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ εἶχε τελεσθῇ τῇ 12 Δεκεμβρίου 1452 ἱερὰ λειτουργία παρόντος καὶ τοῦ παπικοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ καρδιναλίου Ἰσιδώρου (Ἕλληνος τὸ γένος), πεμφθέντος ἵνα πραγματώσῃ τὴν ἕνωσιν κατὰ τὰ ἀποφασισθέντα ἐν Φλωρεντίᾳ (σελ. 283). Ἀλλ' ὁ ἀνθενωτικὰ φρονῶν λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐθεώρει βεβηλωθέντα τὸν ναόν, εἰσῆλθε δ' εἰς αὐτὸν κατανυκτικῶς ἔκτοτε μόνον τῇ 28-29 Μαΐου, ὅτε ἐτελέσθη ἡ τελευταία ἐν αὐτῇ χριστιανικὴ προσευχὴ καὶ ἱεροπραξία. Ὁ μνημονευθεὶς Ἰσίδωρος ἠγωνίσθη ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος, ἐλευθερωθεὶς δὲ διὰ χρημάτων ἔγραψε τὸν θρῆνον τῆς πεσούσης πόλεως.

(3) Νῦν πρῶτον τὸ ὄνομα Ἕλλην ἀντικατέστησεν ἐπισήμως διὰ τοῦ βασιλικοῦ στόματος τὸ ὄνομα *Ρωμαῖος*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν τειχῶν ἔφιππος ἐπισκοπῶν τὰ πάντα καὶ θαρρύνων πάντας εἰς τὸ καθῆκον. Κατὰ τὴν πρώτην δὲ τοῦ πετεινοῦ κραυγὴν πρὸ τῆς ἑνάρξεως τῆς ἐφόδου εὑρέθη ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ ὡς πολεμιστοῦ ἐν τῷ παρὰ τῇ πύλῃ τοῦ Ρωμανοῦ στρατηγείῳ, ἔνθα ἦν ὁ Ἰουστινιανός. Ἡ μετὰ μεγάλης ὁρμῆς ἀρξαμένη καὶ μετὰ μεγάλης ἀνδρείας καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἀποκρουσθεῖσα ἔφοδος διήρκεσε τέσσαρας ὥρας. Ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ πάντες Ἕλληνές τε καὶ φιλέλληνες ἀρχηγοὶ καὶ μαχηταὶ ἠμύνοντο γενναιότατα. Ἀλλ' ἡ οὐχὶ πολὺ καιρία πληγή, ἣν κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔλαβεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἧς ἕνεκεν οὐχὶ λίαν γενναίως κατέλιπε τὴν θέσιν, καὶ ἡ ἀνυπόστατος φήμη ἡ διαδοθεῖσα ἐν τῷ στρατηγείῳ περὶ τῆς εἰσόδου τῶν Τούρκων εἰς τὴν πόλιν ἀλλαχοῦ τῶν τειχῶν, ἐχαλάρωσεν ἐπὶ στιγμὴν τὴν ἄμυναν. Τοῦτο δὲ νοήσας ὁ Σουλτᾶνος ἔτι μᾶλλον ἐνέτεινε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐτέλεσαν θαύματα ἀνδρείας, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν τὰ στίφη τῶν Τούρκων κατέκλυσαν τὰ τείχη, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἰδὼν πάντας τοὺς περὶ ἑαυτὸν πίπτοντας ἐνόησε τὸ ἐπελθὸν φοβερὸν τέλος καὶ μὴ θέλων νὰ ἐπιζήσῃ τῇ καταστροφῇ ἐφώνησεν ἂν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Καὶ χριστιανὸς μὲν οὐδεὶς εὑρίσκετο, δύο δὲ πολέμιοι ὁρμήσαντες ἐπλήγωσαν αὐτὸν θανασίμως χωρὶς νὰ γνώσκωσι τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ὁ νεκρὸς τῶν τελευταίων Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων ἔκειτο ἀφανὴς ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν πτωμάτων, ἕως οὗ ὁ Σουλτᾶνος μετὰ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον ἐφρόντισε νὰ εὕρῃ αὐτόν. Εὑρεθέντος δὲ τοῦ πτώματος καὶ ἀναγνωρισθέντος ὑπὸ τοῦ αἰχμαλώτου συλληφθέντος μεγάλου ναυάρχου Νοταρᾶ, ἡ μὲν κεφαλὴ ἀποκοπεῖσα καὶ βαλσαμωθεῖσα ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου εἰς τὰς μεγάλας μωαμεθανικὰς πόλεις ὡς τρόπαιον, ὁ δὲ κορμὸς ἐτάφη μετὰ βασιλικῶν τιμῶν.

Οἱ Τοῦρκοι εἰσελάσαντες εἰς τὴν πόλιν ὀλιγίστους ἔσφαξαν καὶ τούτους ἀντιστάντας ἐνόπλως. Πᾶσαι νῦν αἱ οἰκίαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν ἀγρίων πορθητῶν καὶ ἐλεηλατήθησαν, οἱ δὲ ἐνοικοῦντες ἐξηνδραποδίσθησαν. Τὸ πολὺ τοῦ πλήθους ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ παίδων κατέφυγεν ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτοῦ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ὡς εἰς ἀσφαλῆ τόπον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ ἠνοίχθησαν διὰ τῶν πελέκεων τῶν γιανιτσάρων καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῷ ἐξηνδραποδίσθησαν. Αὐτὸς δὲ ὁ ναός, «ὁ παμμέγιστος ἐκεῖνος ναὸς καὶ θειότατος τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὁ οὐρανὸς ὁ ἐπίγειος, ὁ θρόνος τῆς δόξης Θεοῦ, τὸ χερουβικὸν ὄχημα καὶ στερέωμα δεύτερον, ἡ Θεοῦ χειρῶν ποίησις, τὸ θέαμα καὶ ἔργον ἄξιον, τὸ πάσης γῆς ἀγαλλίαμα, ὁ ὡραῖος καὶ ὡραίων ὡραιότερος» ἐγυμνώθη παντὸς κοσμήματος αὐτοῦ, καὶ μετεβλήθη εἰς τόπον πά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σης ἀκολασίας καὶ βδελυρίας τῶν ὀργιαζόντων ἐπὶ τῇ νίκῃ πορθητῶν καὶ βεβηλωθεὶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην τοῖς χριστιανοῖς ἡγιάσθη τοῖς μωαμεθανοῖς μεταβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β΄, μεταβάντος εἰς αὐτὸν ἀπ' εὐθείας μετὰ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον, εἰς προσευκτήριον μωαμεθανικόν. Πάντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν διασκορπισθέντες μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους. Μετὰ τριήμερον λεηλασίαν καὶ ἐντελῆ ἐρήμωσιν τῆς πόλεως, ὁ Σουλτᾶνος ἐπέτρεψεν ἐλευθέραν οἴκησιν εἰς χριστιανούς. Ἀφοῦ δὲ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους αὐτοῦ (καὶ κατῴκισεν ἔπειτα διὰ πολλῶν κατοίκων ἐξ ἄλλων πόλεων βίᾳ μετοικιζομένων), ἐπέτρεψε τοῖς Ἕλλησι νὰ ἐκλέξωσι Πατριάρχην μέλλοντα νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν καθ' ὅλα τὰ ὑπὸ τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας παρεχόμενα τοῖς Χριστιανοῖς δικαιώματα. Οὕτω τὸ ἔθνος τὸ πολιτικῶς ὑποδουλωθὲν ἔλαβε δικαίωμα καὶ δύναμιν ἀνεκτῆς ὑπάρξεως καὶ δημιουργίας νέου ἱστορικοῦ βίου ἀποτελοῦντος τὴν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας τὴν καλουμένην Τουρκοκρατίαν. Ὁ Σουλτᾶνος κατέλυσε μετ' ὀλίγα ἔτη (1458) καὶ τὸ ἐν Πελοποννήσῳ κράτος τῶν Παλαιολόγων δεσποτῶν Θωμᾶ καὶ Δημητρίου, τῷ δὲ 1461 κατέλυσε καὶ τὸ Φραγκικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος (1466). Οὕτω δὲ πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 15 αἰῶνος πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι, ἅπας ὁ Ἑλληνισμός, πλὴν τῶν εἰς τὸ Βενετικὸν κράτος ὑπαγομένων νήσων (τῶν Ἰονίων νήσων, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου) καί τινων πόλεων ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς καὶ τῆς Ρόδου. ὑπετάγη εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος (1).

---

(1) Ἐκ τῶν μεγάλων Ἑλληνικῶν νήσων ἡ μὲν Εὔβοια καὶ Χίος καὶ Λέσβος ἐκυριεύθησαν μετὰ τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου (πλὴν τῆς Ρόδου καὶ Κρήτης) ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ Β΄, ἡ Ρόδος ὑπετάγη τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει τῷ 1522 ἐπὶ τοῦ Σουλεϊμὰν Β΄, ἡ Κύπρος τῷ 1570 ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Β΄, ἡ δὲ Κρήτη τῷ 1669 ἐπὶ τοῦ Μωάμεθ Δ΄. Τῶν 7 Ἰονίων λεγομένων νήσων οὐδεμία διαρκῶς ὑπετάγη εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος. Ὁ Μωάμεθ Β΄ ὑπέταξε πρὸς τούτοις τὸ μόνον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐκ τῶν ἀποκατασταθέντων ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου Τουρκικῶν κρατῶν ὑπολειπόμενον ἔτι ἐπ' αὐτοῦ (τῶν λοιπῶν ὑποταχθέντων ἐπὶ τοῦ Μουράτ Β΄) κράτος τῆς Καραμανίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥ 11 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 15 ΑΙΩΝΟΣ

1. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 11 μέχρι τοῦ 13ου αἰῶνος.

Ἐν Γερμανίᾳ τὴν τῷ 1024 ἐκλιποῦσαν δυναστείαν τῶν Σαξόνων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων (σελ. 153) διεδέξατο ἡ τῶν Σαλίων ἢ Φραγκωνίων καλουμένων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων. Ταύτης ἀργηγὸς ἐγένετο ὁ Κορράδος Β΄ (1024-1039), περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς περὶ τῆς θείας Ἐκεχειρίας εἰρημένοις (σελ. 173) καὶ μετὰ τοῦτον ἦρξαν ὁ Ἑρρῖκος Γ' (1039-1056), μεγάλην περιάψας δύναμιν εἰς τὸ Γερμανικὸν Βασίλειον, ἐπιβαλὼν δὲ τὴν κυριαρχίαν τὴν Γερμανικὴν εἰς τὴν Βοημίαν καὶ Οὐγγαρίαν· ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος Ἑρρῖκος Δ΄ (1056-1106) περιβόητος γενόμενος ἕνεκα τῆς μακρᾶς καὶ δεινῆς πρὸς τὸν πάπαν Γρηγόριον Ζ' ἔριδος, καὶ ὁ τούτου υἱὸς Ἑρρῖκος Ε΄ (1106-1125). Μετὰ τὸν Ἑρρῖκον Ε' ἐκλιπόντος τοῦ οἴκου τοῦ Σαλίου, καὶ μετὰ τὴν παροδικὴν ἀρχὴν τοῦ Λοθαρίου Β' τοῦ Σαξονικοῦ (1125-1137), ἔλαβε τὴν βασιλικὴν καὶ αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν ὁ οἶκος ὁ Οὐενσταουφανικὸς (Hohenstaufen), οὗ ἀρχηγέτης ἐγένετο ὁ Κορράδος Γ' (1137-1152), μετὰ τοῦτον δὲ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ ἐγένετο ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Γ' σταυροφορίας Φρειδερῖκος Α' ὁ Βαρβαρόσσας (Ἐρυθροπώγων, 1152-1190). Ὁ τούτου υἱὸς Ἑρρῖκος Ϛ' (1190-1197) λαβὼν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα (Κωνσταντίαν) τοῦ Νορμανδοῦ βασιλέως τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας Γουλιέλμου Α', τὴν μόνην κληρονόμον τοῦ οἴκου τούτου, περιεποίησε τὸ κράτος τοῦτο εἰς τὸν Οὐενσταουφανικὸν οἶκον, καὶ ὁ ἐκ τοῦ γάμου τούτου γεννηθεὶς γνωστὸς ἡμῖν αὐτοκράτωρ Φρειδερῖκος Β' (σελ. 240) ἦν κυρίαρχος τοῦ βασιλείου τούτου. Ἀλλ' ἐν Γερμανίᾳ τὸν Ἑρρῖκον Ϛ' δὲν διεδέξατο εὐθὺς ὁ Φρειδερῖκος Β', ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα ἀρχὴν τὴν βασιλικὴν καὶ αὐτοκρατορικὴν ἠμφισβήτησαν πρὸς ἀλλήλους δι' ἐμφυλίων πολέμων ἐπί τινα χρόνον ὁ τοῦ Ἑρρίκου Ϛ' ἀδελφὸς Φίλιππος τῆς Σουηβίας (1197-1208) καὶ ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Οὐέλφων ἢ Γουέλφων (1) Ὄθων Δ΄ δοὺξ τῆς Βρυνσβίκης (1197—1215). Τὸν Φρειδερῖ-

(1) Οἱ Γουέλφοι (Welfen) ἀνῆκον εἰς ἀρχαιοτάτην, σύγχρονον τῷ Καρόλῳ τῷ Μεγάλῳ, οἰκογένειαν, ἔχουσαν φέουδα ἐν τῇ Ἄνω Ἰταλίᾳ, τῇ Καρινθίᾳ τῆς νῦν Αὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κον Β′ (1215-1250) τὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὄθωνος Δ′ (1215) ἐπαναγαγόντα αὖθις τὴν βασιλείαν εἰς τὸν οἶκον τὸν Οὐενσταουφανικὸν διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κορράδος Δ′ (1250-1254) κυρίως ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ. Ἀλλ' ἤδη τῷ 1245 ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Γ′ περιελθὼν εἰς διάστασιν πρὸς τὸν Φρειδερῖκον Β′ εἶχε κηρύξει αὐτὸν ἔκπτωτον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος. Ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ 1273 ἤρισαν πολλοὶ περὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Κορράδου Δ′ ἐπῆλθεν ἡ λεγομένη μακρὰ μεσοβασιλεία (1254-1274), καθ' ἣν οὐδεὶς τῶν ἡγεμόνων (οὗτοι ἦσαν ὁ ἀπὸ τοῦ 1248 ἤδη ἐκλεγεὶς Γουλιέλμος ὁ Ὁλλανδικός, ὁ Ἀλφόνσος Γ′ τῆς Καστιλίας καὶ ὁ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου Γ′ ἀδελφὸς Ριχάρδος ὁ κόμης Κορνουαλλίας) τῶν ἐκλεγέντων ὑπὸ τῶν διηρημένων πρὸς ἀλλήλους ἐκλεκτόρων (σελ. 151 σημ.) κατέλαβε πράγματι τὴν ἀρχήν. Τέλος δὲ τῷ 1273 οἱ ἐκλέκτορες ἐξέλεξαν ὡς βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα τὸν ἀπὸ Ἑλβετίας καταγόμενον (ἀπὸ τοῦ πύργου Ἄψβουργ, Habsburg) Ροδόλφον κόμητα Ἀψβούργου, ἔχοντα ἐλαχίστας κτήσεις ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Ἀλσατίᾳ. Ἀλλ' ὁ Ροδόλφος γενόμενος αὐτοκράτωρ κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ ἰδιαίτερον κράτος Ἀψβουργικὸν (δουκᾶτον Αὐστρίας) ἐν τῇ νῦν χώρᾳ τῆς ἰδιαιτέρας Αὐστρίας, ὅπερ ἐπὶ

στρίας καὶ τῆς Βαυαρίας. Ὁ οἶκος οὗτος ἔλαβε βραδύτερον κτήσεις καὶ ἐν τῇ βορείῳ Γερμανίᾳ καὶ διετηρήθη ἐν Ἀννοβέρῳ μέχρι τοῦ 1866 καὶ ἐν Βρονσβίκῃ μέχρι τοῦ 1890, ἔτι δὲ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ διατηρεῖται νῦν κατὰ θηλυγονίαν (ἡ βασίλισσα Βικτωρία μήτηρ τοῦ βασιλέως Ἐδουάρδου Ζ′ κατήγετο ἀπὸ Γουέλφων). Ἐν Ἰταλίᾳ τὸ ὄνομα ἔλαβε σημασίαν ὅλως πολιτικὴν σημαῖνον τὸν ἀντιπολιτευόμενον τῇ ἀρχῇ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν δημοκρατικόν· τοῦτο δὲ διότι οἱ Ἰταλοὶ παρηρμήνευσαν τὴν ἐν Γερμανίᾳ σημασίαν τοῦ ὀνόματος, ἔνθα Γουέλφοι ἐλέγοντο ἁπλῶς οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τῷ Οὐενσταουφανικῷ οἴκῳ, οὗτινος οἱ ἡγεμόνες ὡς ἐκ τῆς ἐν Σουηβίᾳ κοιτίδος τοῦ οἴκου τούτου Waiblingen ἐκαλοῦντο Waiblingen. Κατὰ τὸν χρόνον λοιπὸν τῆς ἐν Γερμανίᾳ μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Οὐενσταουφανικοῦ καὶ τοῦ Γουελφικοῦ οἴκου πάλης, οἱ μὲν ὀπαδοὶ τοῦ πρώτου οἴκου εἶχον ὡς σύνθημα τὸ Waiblingen (Hie Waiblingen !), οἱ δὲ τοῦ δευτέρου τὸ Welfen (Hie Welf !). Ἀφοῦ δὲ ἐν Γερμανίᾳ ὑπερίσχυσαν οἱ Waiblingen, οἱ ἐν Ἰταλίᾳ πολέμιοι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος εἰς τὸ ὄνομα Γουέλφοι, τὸ σημαῖνον ἐν Γερμανίᾳ ἁπλῶς τὴν δυναστικὴν πρὸς τὸν Οὐενσταουφανικὸν οἶκον ἀντιπολιτείαν, ἔδοσαν γενικωτέραν σημασίαν, κατ' Ἰταλικὴν ἀντίληψιν τῆς πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν καθόλου ἄξίωμα ἀντιπολιτεύσεως. Ἐντεῦθεν ἐν Ἰταλίᾳ Γιβελλῖνοι (οὕτω παρεφθάρη τὸ Waiblingen) μὲν ἐκλήθησαν οἱ αὐτοκρατορικοὶ (καὶ πόλεις Γιβελλινικαὶ αἱ πισταὶ εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν Πῖσα, Παυία καὶ ἄλλαι), Γουέλφοι δὲ οἱ ἀντίθετοι πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν, οἱ δημοκρατικοί, ἐνίοτε οἱ σύμμαχοι τοῦ Πάπα καὶ καθόλου οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἐν Ἰταλίᾳ αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν (ἐντεῦθεν καὶ Γουελφικαὶ πόλεις, τὸ Μεδιόλανον, ἡ Φλωρεντία καὶ ἄλλαι).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν διαδόχων αὐτοῦ δουκῶν τῆς Αὐστρίας, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐξελέγησαν καὶ αὐτοκράτορες, αὐξηθὲν ἐγένετο τὸ μέγα Ἀψβουργικὸν κράτος τὸ καλούμενον Αὐστριακὸν ἐκ τῆς κοιτίδος αὐτοῦ Αὐστρίας, μεθ' οὗ κατὰ τὸν 15 αἰῶνα ἡνώθησαν καὶ τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας διὰ συνοικεσίων καὶ κληρονομιῶν (ἐντεῦθεν τὸ παροιμιωδῶς λεγόμενον Bella gerant alii· tu felix, Austria, nube!) Οἱ Ἀψβοῦργοι διετήρησαν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα (τὸ ἀξίωμα δηλονότι Γερμανοῦ βασιλέως καὶ Ρωμαίου αὐτοκράτορος), πλήν τινων διαλειμμάτων, μέχρι τοῦ 1804.

2. Ἡ Ἰταλία ἀπὸ τοῦ 11 μέχρι τοῦ 15 αἰῶνος.

Τὸ κατὰ τὸν 11 αἰῶνα ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Σικελίᾳ ἱδρυθὲν κράτος τῶν Νορμανδῶν (ὅπερ, ἐν παρόδῳ ῥητέον, ἐντὸς σμικροῦ ἐξερρωμανίσθη καὶ ἐξιταλίσθη) περιῆλθε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13 αἰῶνος εἰς τὸν Γερμανικὸν Οὐενσταουφανικὸν οἶκον (σελ. 291), ἀπὸ δὲ τούτου περὶ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος μετέβη εἰς τὸν Γαλλικὸν οἶκον τὸν Ἀνδεγαυϊκὸν (σελ. 291), ὅστις μετὰ τὸν Σικελικὸν Ἑσπερινὸν (σελ. 255) τὴν μὲν Σικελίαν ἀπώλεσε καταληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἱσπανικοῦ Ἀραγωνικοῦ οἴκου, ἐν δὲ τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ διετηρήθη ἔτι ἐπί τινα χρόνον, ἑωσοῦ μετὰ πολλὰς μεταβολὰς τῶν πραγμάτων περιῆλθε καὶ αὖτη κατὰ τὸν 15 αἰῶνα εἰς τὸν οἶκον τὸν Ἀραγωνικὸν καὶ ἡνώθη μετὰ τοῦ ἡνωμένου κράτους τῆς Ἱσπανίας.

Ἐν δὲ τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ, τῇ τε Ἄνω καὶ Μέσῃ (τῆς Μέσης Ἰταλίας μέρους, ὡς γνωστόν, ἦρχεν ὁ Πάπας), τῇ ὑπαγομένῃ εἰς τὸ Ἅγιον Γερμανορρωμαϊκὸν κράτος, ἰδίως ἐν ταῖς πόλεσι Μεδιολάνῳ, Βονωνίᾳ, Φλωρεντίᾳ, ἤρξατο ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 10 αἰῶνος (ἐπὶ τοῦ Φρειδερίκου Α') κίνημα ἀντιγερμανικὸν καὶ αὐτονομιστικόν, ἐξ οὗ παρήχθησαν ἐλεύθεραι πολιτεῖαι δημοκρατικαὶ ἀνήκουσαι εἰς τὴν Γουελφικὴν καλουμένην μερίδα. Αἱ πόλεις δὲ αὗται ἐγένοντο ἑστία ὑλικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐθνικοῦ βίου, πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς φιλολογίας Ἰταλικῆς, ἐνῷ αἱ Γιβελλινικαὶ καλούμεναι πόλεις (Πῖσα, Παυία καὶ ἄλλαι) ἔμειναν πισταὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀνέπτυξαν περιωρισμένον αὐτόνομον βίον. Πλὴν τούτου ἐν τῇ Ἄνω Ἰταλίᾳ ἐπέδοσαν πολιτικῶς δύο κατ' ἐξοχὴν ναυτικαὶ πόλεις, ἡ Βενετία (σ. 54 σημ. καὶ 242 σημ.) καὶ ἡ Γένουα, ἱδρύσασαι πολλὰς ἀποικίας ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ καὶ δημιουργήσασαι (ἰδίως ἡ Βενετία) μέγα ἀποικιακὸν κράτος ἐν τῇ Μεσογείῳ καὶ τῷ Αἰγαίῳ. Αἱ Γουελφικαὶ πόλεις Μεδιόλανον καὶ Φλωρεντία κατὰ τὸν 15 αἰῶνα μετεβλήθησαν εἰς *δουκᾶτα* ὑπὸ ἰδίους δουκικοὺς δυναστικοὺς οἴκους (τὸ μὲν Μεδιόλανον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπὸ οἶκον Βισκόντι καὶ εἶτα Σφόρτζα, ἡ δὲ Φλωρεντία ὑπὸ τὸν περίφημον οἶκον τῶν Μεδίκων)(1).

3. Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ 10 μέχρι τοῦ 13 αἰῶνος.

Τὸν πρῶτον Καπετίδην βασιλέα τῆς Γαλλίας Οὔγωνα μετὰ βασιλείαν 10 ἐτῶν (987-997) διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ροβέρτος (997-1031), ὁ ἀφορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πάπα διότι ἐνυμφεύθη γυναῖκα συγγενῆ τετάρτου βαθμοῦ. Τὸν Ροβέρτον διεδέξατο ὁ δευτερότοκος αὐτοῦ υἱὸς (τοῦ πρώτου τελευτήσαντος πρὸ τοῦ πατρὸς) Ἑρρῖκος Α΄ (1031-1060), ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ «μεγάλου ἡγεμόνος» τῆς Ρωσίας Βλαδιμήρου (σελ. 215) Ἄνναν. Τὸν Ἑρρῖκον Α΄ διεδέξατο ὁ ἐκ τοῦ ῥηθέντος γάμου γεννηθεὶς Φίλιππος Α΄ (1060-1108), οὗ διάδοχος ἦτο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λουδοβῖκος Ϛ΄ ὁ Παχὺς (1108-1137).Ἀπὸ τοῦ Λουδοβίκου Ϛ΄ δὲ ἤρξατο ἡ βασιλεία ἐν Γαλλίᾳ νὰ προσλαμβάνῃ δύναμίν τινα πολιτικήν, περιστέλλουσα τὴν πολυαρχίαν τῶν φεουδαρχῶν ἢ ὑποτελῶν, ἐνῷ οἱ πρὸ αὐτοῦ Καπετίδαι σκιὰν μόνον εἶχον ὑπερτάτης ἀρχῆς. Τὸν Λουδοβῖκον Ϛ΄ διεδέξατο ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Β΄ Σταυροφορίας υἱὸς αὐτοῦ Λουδοβῖκος Ζ΄ (1137-1180) καὶ τοῦτον ὁ ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Γ΄ Σταυροφορίας γνωστὸς υἱὸς αὐτοῦ Φίλιππος Β΄, ὁ ἐπικαλούμενος Αὔγουστος (1180-1223). Ὅ τε Λουδοβῖκος Ζ΄ καὶ ὁ Φίλιππος Β΄ ὕψωσαν σημαντικῶς τὴν δύναμιν τῆς γαλλικῆς μοναρχίας ἔν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ. Μετὰ τὸν Φίλιππον Β΄ ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λουδοβῖκος Η΄ (1223-1226) καὶ μετὰ τοῦτον ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν σταυροφοριῶν (σελ. 240) Λουδοβῖκος Θ΄ ὁ Ἅγιος (1226-1270). Τὸν μετὰ τὸν Λουδοβῖκον βασιλεύσαντα υἱὸν αὐτοῦ Φίλιππον Γ΄ (1270-1285) διεδέξατο ὁ τούτου υἱὸς Φίλιππος Δ΄ ὁ Καλὸς (1285-1314). Οὗτος περιελθὼν εἰς σφοδροτάτην ἔριν πρὸς τὸν Πάπαν ἤγαγε ταύτην εἰς νικηφόρον ὑπὲρ αὐτοῦ τέλος, ἀναγκάσας τὸν Πάπαν νὰ μεταναστεύσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν (Ἀβενιῶνα), ἔνθα διῆλθεν ἡ παπικὴ ἀρχὴ τὴν λεγομένην περίοδον τῆς Βαβυλωνικῆς αἰχμαλωσίας (εἰ καὶ τὰ ἔτη τῆς λεγομένης ἐν Ἀβενιῶνι παπικῆς αἰχμαλωσίας ἦσαν μόνον 67). Τὸν Φίλιππον Δ΄ διεδέξαντο κατὰ σειρὰν οἱ τρεῖς υἱοὶ αὐτοῦ Λουδοβῖκος Γ΄ (1314-1316), Φίλιππος Ε΄ (1316-1322) καὶ Κάρολος Δ΄ (1322-1328). Μετὰ τῶν τριῶν τούτων ἀδελφῶν, ὧν οὐδεὶς κατέλιπεν υἱὸν ὡς διάδοχον, ἐξέλιπεν ἡ πρώτη γραμμὴ τοῦ οἴκου τῶν Καπετιδῶν καὶ ἤρξατο βασιλεύων πλάγιος κλάδος καὶ οὗτος ἐξ ἀρρενογο-

(1) Ἡ Ἐνετία καὶ ἡ Γένουα εἶχον αἱρετοὺς ἄρχοντας ἰσοβίους, καλουμένους δόγας (doge).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νίας(1), λεγόμενος Οὐαλεσιανὸς (Valois) ἀπὸ τοῦ διαδεξαμένου τὸν Κάρολον Δ' Φιλίππου Ϛ' ἀνεψιοῦ τοῦ Φιλίππου Δ' (υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Καρόλου δουκὸς Οὐαλεσίας). Ἀπὸ τοῦ Φιλίππου Ϛ' ἄρχεται ὁ μέγας πρὸς τὴν Ἀγγλίαν πόλεμος ὁ καλούμενος ἑκατονταετής, διαρκέσας δὲ πράγματι μετὰ μικρῶν διαλειμμάτων ὑπὲρ τὰ 100 ἔτη. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον θὰ ἐκτεθῶσι διὰ βραχυτάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀγγλίας. Τὸν Φίλιππσν Ϛ' (1328-1350) διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Ἀγαθὸς (1350-1364), ὁ νικηθεὶς καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. Ἐπὶ τούτου δὲ ἤρξατο ἡ πρώτη τῶν φοβερῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐναντίον τῶν Εὐγενῶν ἐπαναστάσεων τῶν ἀγροτῶν, καλουμένων ἐμπαικτικῶς Ἰακωβισμῶν (Jacqeries) (2). Ὁ μετὰ τὸν Ἰωάννην βασιλεύσας Κάρολος Ε' ὁ σοφὸς (1364-1380) ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν Ἄγγλων, ἀποκατέστησε δὲ καὶ ἐσωτερικῶς ἐν Γαλλίᾳ τὴν ἰσχὺν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος. Τὸν Κάρολον Ε' διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κάρολος Ϛ' (1380-1422), ἐφ' οὗ ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ἐπεσκέψατο τὴν Γαλλίαν (σελ. 274) καὶ λαμπρᾶς ἔτυχε παρὰ τοῦ Καρόλου Ϛ' ὑποδοχῆς. Ἀλλ' ὁ Κάρολος Ϛ' συχνῶς περιπίπτων εἰς παραφροσύνην καὶ μὴ δυνάμενος ἰσχυρῶς νὰ κυβερνᾷ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς νέας ἐσωτερικὰς ἔριδας καὶ ἐμφυλίους πολέμους, καθ' οὓς οἱ Ἄγγλοι νικηφόροι προυχώρησαν μέχρι Παρισίων, οὓς καὶ καταλαβόντες (1415) διάδοχον τοῦ Καρόλου Ϛ' ἐκήρυξαν αὐτὸν τὸν διάδοχον τοῦ Ἀγγλικοῦ θρόνου (Ἑρρῖκον τὸν Ϛ'), ὅστις καὶ ἐστέφθη βασιλεὺς ἐν Παρισίοις τῷ 1422. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων κάλλιον νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀγγλίας.

4. Ἱστορία τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τῆς Νορμανδικῆς κατακτήσεως τοῦ 1066 μέχρι τοῦ 15 αἰῶνος.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Νορμανδικῆς δυναστείας τῆς ἱδρυθείσης τῷ 1066 ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ Νορμανδὸς Γουλιέλμος Α' ὁ Κατακτητὴς ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1087. Εἰσήγαγε δὲ αὐστηρὸν φεουδαλικὸν σύστημα εἰς τὴν χώραν καταλαβὼν πᾶσαν τὴν γῆν καὶ διανείμας ταύτην εἰς τοὺς Νορμανδοὺς αὐτοῦ καὶ συστήσας ἐξ αὐτῶν πολυπληθῆ φεουδαλικὴν ἀριστοκρατίαν στενῶς

(1) Ἐν Γαλλίᾳ ὡς πρὸς τὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἴσχυεν ἀνέκαθεν ὁ λεγόμενος Σάλιος περὶ διαδοχῆς νόμος, καθ' ὃν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀνέλθῃ γυνὴ εἰς τὸν θρόνον.

(2) Ἀπὸ Jacqes=Ἰάκωβος, ὡς ἐκαλοῦντο συνήθως οἱ Γάλλοι χωρικοί. Οὕτως ἐμπαικτικῶς καλεῖται καὶ ὁ Ἄγγλος ἀγρότης, ἐντεῦθεν δὲ Ἀγγλικὸς λαὸς John Bull=Ἰωάννης ὁ ταῦρος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετὰ τοῦ θρόνου συνδεδεμένην. Διετήρησε δὲ ὁ Γουλιέλμος καὶ τὰς ἐν Γαλλίᾳ κτήσεις τοῦ οἴκου αὐτοῦ, γενόμενος ὡς πρὸς αὐτὰς ὑποτελὴς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Τὸν Γουλιέλμον Α΄ διεδέχθη ἐν τῇ ἀρχῇ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γουλιέλμος Β΄ (1087-1100) καὶ τοῦτον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἑρρῖκος Α΄ (1100-1135).

Ὁ Ἑρρῖκος Α΄ λέγεται ὅτι ἔδωκε τὸν πρῶτον χάρτην τῶν ἐλευθεριῶν (charta libertatum), τὸν ἀποτελοῦντα τὴν βάσιν τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ. Μετὰ τὸν Ἑρρῖκον Α΄ μὴ ἔχοντα ἄρρενα διάδοχον, μετά τινας περὶ τοῦ θρόνου ἔριδας μεταξὺ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ματθίλδης (συζύγου τοῦ Γάλλου εὐπατρίδου κόμητος Γοδεφρείδου Ἀνδεγαυΐας τοῦ ἐπικαλουμένου Πλανταγενέτου) καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Στεφάνου Blois ἐπελθούσας, ἐβασίλευσεν ὁ Στέφανος (1135-1154), καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τῆς Ματθίλδης καὶ τοῦ Γοδεφρείδου υἱὸς Ἑρρῖκος Β΄ (1154-1189) γενόμενος ἀρχηγὸς τοῦ Πλανταγενετικοῦ καλουμένου βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἀγγλίας. Οὗτος διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς πλουσιωτάτης εἰς φέουδα Γαλλίδος Ἐλεονόρας, τῆς κομήσσης Πικταυΐας (Poitiers), προσέθηκε νέας κτήσεις εἰς τὰς ἐν Γαλλίᾳ κτήσεις τοῦ Ἀγγλικοῦ Νορμανδικοῦ οἴκου, καὶ οὕτως ὁ βασιλικὸς οἶκος τῆς Ἀγγλίας κατέστη κύριος τοῦ ἑνὸς τρίτου τῆς Γαλλίας, κατέχων αὐτὰς ὡς ὑποτελὴς εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας. Αἱ τοιαῦται μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν καὶ τῶν βασιλικῶν αὐτῶν οἴκων σχέσεις ἐπήνεγκον ἔριδας καὶ πολέμους μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἰδίως τὸν ἑκατονταετῆ καλούμενον (σελ. 295) πόλεμον. Τὸν Ἑρρῖκον Β΄ διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ριχάρδος Α΄ ὁ θυμολέων (1189—1199), ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Γ΄ Σταυροφορίας (σελ. 239). Τοῦ Ριχάρδου διάδοχος ἐγένετο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Ἀκτήμων (1199-1214), ὁ δοὺς τὸν «μέγαν χάρτην τῶν ἐλευθεριῶν (magna charta libertatum)». Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἰωάννου Α΄, Ἑρρίκου Γ΄ (1214-1272) ἐπανάστασις εὐγενῶν ἐξηνάγκασε τὸν βασιλέα νὰ ἰδρύσῃ πρὸς τῇ μέχρι τοῦδε ὑφισταμένῃ καὶ ἐξ εὐγενῶν ἀπαρτιζομένῃ βουλῇ τῶν Λόρδων καὶ τὴν βουλὴν τῶν Κοινοτήτων. Ὁ τοῦ Ἑρρίκου Γ΄ δὲ ἰσχυρὸς καὶ φιλοπόλεμος διάδοχος Ἐδουάρδος Α΄ (1272—1307) ὑπέταξεν εἰς τὸ Ἀγγλικὸν κράτος τὴν μέχρι τότε ἀνυπότακτον Οὐαλλίαν (σελ. 153) καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον αὐτοῦ τὴν προσωνυμίαν «πρίγκιψ τῆς Οὐαλλίας», ἣν προσωνυμίαν φέρουσι μέχρι νῦν οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀγγλικοῦ θρόνου. Ὁ αὐτὸς δὲ ἠνάγκασε καὶ τὴν Σκωτίαν νῦν τὸ πρῶτον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας. Μετὰ τὴν ἀσθενῆ καὶ ἄδοξον βασιλείαν τοῦ Ἐδουάρδου Β΄ (1307—1327), υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἐδουάρδου Α΄, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἐδουάρδος Γ΄ (1327-1377) ἐβασίλευσεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐνδοξότατα, ἀναγκάσας αὐθις τὴν Σκωτίαν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀγγλικὴν κυριαρχίαν, καὶ διεξήγαγε νικηφόρον πόλεμον ἐναντίον τῶν Γάλλων, ἄρξας οὕτω τοῦ μνημονευθέντος ἑκατονταετοῦς μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν πολέμου. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐνίκησε νίκην λαμπροτάτην ἐν Κρεσσὺ (1246) ἐναντίον τοῦ Φιλίππου Ϛ΄, ἐν δὲ τῇ μάχῃ τοῦ Μωπερτουὺ (1356) νικήσας συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα Ἰωάννην Α΄ καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Βρετινὺ (1360) ἐγένετο κύριος τοῦ ἡμίσεος σχεδὸν τῆς Γαλλίας. Ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἐδουάρδου Γ΄ Ριχάρδου Β΄ (1377—1399) ἀπώλοντο οἱ πλεῖστοι τῶν καρπῶν τῶν λαμπρῶν νικῶν τοῦ Ἐδουάρδου Γ΄. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀσθενῆ βασιλείαν τοῦ διαδόχου τοῦ Ριχάρδου Β΄ (ἐκ πλαγίας γραμμῆς) Ἑρρίκου Δ΄ (1399—1413), ἐξαδέλφου τοῦ Ριχάρδου Β΄, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ τοῦ Ἑρρίκου Δ΄ υἱὸς Ἑρρῖκος Ε΄ (1413—1422). Οὗτος ἀνανεώσας τὸν πρὸς τὴν Γαλλίαν πόλεμον ἐνίκησεν ἐν Ἀζιγκοὺρ (1415) νίκην ἀνοίξασαν αὐτῷ τὰς πύλας τῶν Παρισίων καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Ϛ΄ νὰ ἀναγνωρίσῃ (1420) ὡς διάδοχον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ θρόνου αὐτὸν τὸν τοῦ Ἀγγλικοῦ θρόνου διάδοχον, υἱὸν τοῦ Ἑρρίκου Ε΄, Ἑρρῖκον Ϛ΄. Οὕτω δὲ ὁ τῷ 1422 μετὰ 2 ἔτη διαδεξάμενος ἐπὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ θρόνου τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἑρρῖκος Ϛ΄ (βασιλεὺς ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1422 ἕως 1461) ἀνήλικος ἔτι ὢν ἐστέφθη καὶ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας (ἀποθανόντος τῷ αὐτῷ ἔτει καὶ τοῦ Καρόλου Ϛ΄). Ἀλλὰ τότε ὁ τοῦ Καρόλου Ϛ΄ υἱὸς Κάρολος Ζ΄ ἀποχωρήσας εἰς τὰς ἐκεῖθεν τοῦ Λείγηρος χώρας ἐξήγειρε τοὺς Γάλλους τῶν χωρῶν τούτων ἐναντίον τῶν Ἄγγλων καὶ κηρυχθεὶς βασιλεὺς διεξήγαγε φοβερὸν ἐναντίον τῶν Ἄγγλων ἐθνικὸν πόλεμον, ἐν ᾧ ἐφάνη ὡς ἥρωΐς καὶ προφῆτις ἔνθους καὶ ἡ περίφημος Αὐρηλιανὴ παρθένος Ἰωάννα Ἀρκία, ἐξάπτουσα τὸν ἐθνικὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Γάλλων. Καὶ αὕτη μὲν συνελήφθη καὶ ἐθανατώθη ἐπὶ πυρᾶς ὑπὸ τῶν Ἄγγλων· ἀλλ' ὁ τῶν Γάλλων ἐθνικὸς πόλεμος ἐστέφθη ὑπὸ τελείας ἐπιτυχίας. Οἱ Ἄγγλοι ἀπώλεσαν πάσας τὰς ἐν Γαλλίᾳ κτήσεις αὐτῶν (1453) πλὴν τῆς Καλαισίας (Calais), ὁ δὲ Κάρολος Ζ΄ ἐγένετο κύριος καὶ νόμιμος βασιλεὺς ἁπάσης τῆς Γαλλίας. Ὁ ἑκατονταετὴς καλούμενος πόλεμος ὁ διαρκέσας πλείονα τῶν 100 ἐτῶν (1446—1453) ἔληξε τῷ αὐτῷ ἔτει, καθ' ὃ ἑάλω ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἑρρίκου Ϛ΄ ἤρξατο ἐν Ἀγγλίᾳ δεινὸς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο πλαγίων συγγενῶν οἴκων περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου (τοῦ Ἑρρίκου μὴ ἔχοντος τέκνα), ἐξηκολούθησε δὲ σφοδρότατος καὶ καταστρεπτικώτατος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἐπὶ 24 ἔτη (1461-1485), ἑωσοῦ τῷ 1485 ὁ ἀμφοτέροις τοῖς ἐρί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζουσιν οἴκοις συγγενὴς Ἑρρῖκος Ζ' Τουδὼρ (Θεοδωρίδης) κατισχύσας τῶν ἀντιπάλων κατέπαυσε τὸν ἀγῶνα ἱδρύσας τῷ 1485 δυναστείαν βασιλεύσασαν μέχρι τοῦ 1603, τὴν δυναστείαν τῶν Τουδὼρ ἢ Θεοδωριδῶν) [1]).

3. Αἱ ἄλλαι εὐρωπαϊκαὶ χῶραι ἀπὸ τοῦ 11 μέχρι τοῦ 13 αἰῶνος.

Ἐν Ἱσπανίᾳ, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ 11 αἰῶνος τὰ χριστιανικὰ κράτη ἔλαβον ὁριστικῶς ὑπεροχὴν ἀπέναντι τοῦ παρακμάσαντος χαλιφικοῦ κράτους τῶν Οὐμμεϊαδῶν, περιώρισαν κατὰ μικρὸν τὸ κράτος τῶν Μωαμεθανῶν εἰς τὰς νοτιωτάτας χώρας τῆς χερσονήσου. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ μικρῶν χριστιανικῶν κρατῶν παρήχθησαν διὰ συγχωνεύσεως κατὰ τὸν 14 καὶ 15 αἰῶνα δύο χριστιανικὰ κράτη, τὸ τῆς Καστιλίας καὶ τὸ τῆς Ἀραγωνίας. Ταῦτα δὲ ἑνωθέντα περὶ τὸ τέλος τοῦ 15 αἰῶνος διὰ τοῦ γάμου τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἀραγωνίας (1479) καὶ τῆς Ἰσαβέλλης τῆς βασιλίσσης τῆς Καστιλίας παρήγαγον τὸ μέγα καὶ ἡνωμένον Ἱσπανικὸν κράτος τῶν νεωτέρων χρόνων. Τὸ μωαμεθανικὸν κράτος τῆς Γρενάδας, τὸ τελευταῖον λείψανον τοῦ ἐν Ἱσπανίᾳ κράτους τῶν Ἀράβων, κατελύθη τῷ 1492 ὑπὸ τῆς Ἰσαβέλλης.

Μετὰ τοῦ ἡνωμένου κράτους τῆς Ἱσπανίας δὲν ἡνώθη, ἀλλ' ἀνεπτύχθη καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐνισχυθὲν κατὰ μικρὸν ἀπετέλεσε κατὰ τὸν 14 καὶ 15 αἰῶνα ἴδιον κράτος ἀξιόλογον ἡ Πορτογαλία (ἡ λαβοῦσα τῷ 1094 τὴν γένεσιν καὶ τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς πόλεως ἢ φρουρίου Πόρτο-κάλε τοῦ νῦν Ὀπόρτο, ὅπερ μετὰ τῆς περὶ αὐτὸ χώρας ἔδωκε τῷ ἔτει ἐκείνῳ ὁ Ἀλφόνσος Ϛ' τῆς Καστιλίας εἰς τὸν Ἑρρῖκον τὸν Βουργουνδικόν, ἡγεμονόπαιδα ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Καπετιδῶν).

Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης μεταξὺ Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Ἰταλίας παρήχθη ἀπὸ τοῦ 14 αἰῶνος ἡ ἐλευθέρα ἐξ ἐλευθέρων κατ' ἰδίαν πολιτειῶν συγκειμένη Ἑλβετικὴ ὁμοσπονδία. Ἀρχὴ τῆς Ἑλβετικῆς ἐλευθερίας ἐγένετο ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1313 ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου ἐξέγερσις τῶν Ἑλβετῶν ἐναντίον τῶν ἀρχόντων τοῦ τόπου Ἀψβούργων ἱπποτῶν (σελ. 292) [2]).

Ἐν τῇ βορείῳ Εὐρώπῃ αἱ τρεῖς Σκανδιναυϊκαὶ χῶραι Δανία, Σουηδία,

(1) Ὁ πόλεμος οὗτος ὁ διεξαγόμενος μεταξὺ τῶν δουκικῶν οἴκων Λαγκαστρίας καὶ Γόρκης, ὄντων ἀμφοτέρων πλαγίων συγγενῶν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ, καλεῖται συνήθως ἐν τῇ ἱστορίᾳ «Πόλεμος τῶν δύο ῥόδων», ἐκ τοῦ χρώματος τῶν οἰκοσήμων τῶν πολεμούντων (Ἐρυθροῦ τοῦ οἴκου Λαγκαστρίας καὶ λευκοῦ τοῦ οἴκου Γόρκης).

(2) Ἡ Ἑλβετικὴ ὁμοσπονδία ἀπηρτίσθη ἐκ τριῶν ἐθνοτήτων, Γαλλικῆς, Γερμανικῆς καὶ Ἰταλικῆς, αἵτινες ἀπὸ τοῦ τόπου (Ἑλβετίας) καὶ τῆς πολιτείας ἔλαβον τὸ ὄνομα τὸ ἐθνικὸν (*Ἑλβετός*).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ Νορβηγία, ὧν ἡ ἀρχαιοτέρα ἱστορία ἐξετέθη ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἀπετέλεσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 14 αἰῶνος ἑνότητα πολιτικήν, ὅτε τῷ 1387 ἀνελθοῦσα εἰς τὸν Δανικὸν θρόνον ἡ Μαργαρῖτα ἡ «Σεμίραμις τοῦ Βορρᾶ», γυνὴ συνετὴ καὶ περίνους, ἤνωσε τὰ τρία Σκανδιναυϊκὰ κράτη διὰ τῆς περιφήμου Καλμαρικῆς, ἤτοι ἐν Καλμὰρ τῇ Δανικῇ πόλει γενομένης τῷ 1397 συμβάσεως, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Δανικῆς δυναστείας, ὑπὸ κοινὸν βασιλέα διατηροῦντος ἑκάστου κράτους τὸ ἴδιον αὐτοῦ πολίτευμα. Ἡ διὰ τῆς Καλμαρικῆς συμβάσεως ἐπελθοῦσα ἑνότης διετηρήθη ὡς πρὸς τὴν Σουηδίαν μέχρι τοῦ 1520, ὡς πρὸς δὲ τὴν Νορβηγίαν ἤτοι τὴν ἕνωσιν Νορβηγίας καὶ Δανίας μέχρι τοῦ 1814.

Ἡ Ρωσία μετὰ τὴν Μογγολικὴν εἰσβολὴν τοῦ 13 αἰῶνος ἔμεινε διηρημένη εἰς πολλὰ κατ' ἰδίαν μικρὰ κράτη, ἀναγνωρίζοντα τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν τοῦ μεγάλου Χανάτου τοῦ Κιπτσὰκ (σελ. 259). Κατὰ δὲ τὸ 1243 παρήχθη νέον κράτος ἐκ τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Μόσχαν ἱδρυθείσης ὁμωνύμου πόλεως Μόσχας, ἧς οἱ ἡγεμόνες κατὰ μικρὸν ὑπερίσχυσαν τῶν ἄλλων Ρώσων ἡγεμόνων καὶ ἔδοσαν τὸ ὄνομα αὐτῶν (Μοσχοβῖται) εἰς τὸ ἔθνος τῶν Ρώσων. Κατὰ τὸν 14 αἰῶνα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15 οἱ ἡγεμόνες τῆς Μόσχας (αὐτοὶ ὑποκείμενοι εἰς τοὺς Μογγόλους χάνους) ὑπέταξαν κατὰ μικρὸν πάντας τοὺς κατοίκους ἄλλων Ρωσικῶν χωρῶν καὶ πόλεων καὶ ἐκάλεσαν ἑαυτοὺς «μεγάλους ἡγεμόνας πασῶν τῶν Ρωσιῶν» (ἤτοι Ρωσικῶν ἡγεμονιῶν). Περὶ τὰ τέλη τοῦ 15 αἰῶνος ἡ Μόσχα ἐκινδύνευσεν ἀπὸ τῶν Μογγόλων (σελ. 277), μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Τιμοὺρ δύο ἱδρύθησαν ταταρικὰ κράτη ἐν Ρωσίᾳ, τὸ τοῦ Καζὰν καὶ τὸ τοῦ Ἀστραχάν. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Μόσχας ὑπέκειντο εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Χάνου τοῦ Καζάν. Πρῶτος δὲ ὁ ἡγεμὼν τῆς Μόσχας Ἰωάννης Γ΄ (1460-1505) ὁ λαβὼν σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου Σοφίαν ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν τοῦ Χάνου. Τοῦτον διεδέξατο ὁ ὁμώνυμος ἔγγονος (υἱὸς τοῦ μετὰ τὸν Ἰβὰν Γ' ἄρξαντος Βασιλείου Β', 1505-1533) Ἰβὰν ὁ Τρομερὸς (1533-1588), ὃς καὶ ὑπέταξε τὰ δύο ἐκεῖνα χανᾶτα καὶ ἔλαβε πρῶτος αὐτὸς ἐν τοῖς Ρώσοις ἡγεμόσι τὴν προσωνυμίαν *Τσάρος*. Ἀλλὰ ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν νεωτέρων χρόνων.

Περὶ Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας οὐδὲν ἄλλο ὑπὸ καθόλου ἱστορικὴν ἔποψιν ἄξιον λόγου ἔχομεν νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, εἰμὴ ὅτι ἡ μὲν Βοημία ἡνώθη (τῷ 1526) μετὰ τοῦ Ἀψβουργικοῦ κράτους δυναστικῶς ὡς ἴδιον βασίλειον, ἡ δὲ Οὐγγαρία κατὰ τὸν 16 αἰῶνα κατὰ μέγα μὲν μέρος προσηρτήθη μετὰ τῆς πρωτευούσης Πέστης εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος καὶ ἐγένετο ἐπαρχία τουρκική, τὸ δὲ ὑπολειφθὲν μέρος ἡνώθη ὡς ἴδιον βασίλειον μετὰ τῶν λοιπῶν κτήσεων τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ δὲ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 10 μ. Χ. αἰῶνος ἱδρυθὲν Σλαυϊκὸν κράτος τῆς Πολωνίας ἐν ἀρχῇ μὲν ἦτο δουκᾶτον ὡς φέουδον τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, εἶτα δὲ κατὰ τὸν 14 αἰῶνα προήχθη εἰς βασίλειον ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Πιαστῶν (1) (1330) καὶ ἐγένετο κατὰ τὸν 15 αἰῶνα ἐκ τῶν ὀνομαστοτέρων κρατῶν τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, μὴ ὑποταχθὲν εἰς τοὺς Ὀθωμανούς.

Τὰ ἄλλα σλαυϊκὰ κράτη τὰ λεγόμενα νοτιοσλαυϊκὰ Σερβία, Βοσνία, Ἑρζεγοβίνη πάντα κατελύθησαν ὑπὸ τοῦ Μαχμοὺτ Β′ μικρὸν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ δὲ κατὰ τὸν 13 καὶ 14 αἰῶνα ἱδρυθέντα πέραν τοῦ Δανουβίου Βλαχικὰ κράτη (Βλαχία καὶ Μολδαυΐα) ἐγένοντο διαρκῶς ὑποτελῆ τῷ Ὀθωμανῷ Σουλτάνῳ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν Εὐρώπῃ.

6. Τὰ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ.

Ἐν Ἀσίᾳ δὲ μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ μεγάλου Ταταρικοῦ κράτους τοῦ Ταμερλάνου παρήχθησαν κατὰ τὸν 15 καὶ 16 αἰῶνα τὸ νέον κράτος τῆς Περσίας καὶ τὸ ἐν Ἰνδικῇ περίφημον κράτος τοῦ Μεγάλου Μογούλ, ἱδρυθὲν (τῷ 1505) ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου τοῦ Τιμοὺρ Βαβούρ, τὸ μέγιστον, μετὰ τὸ Ὀθωμανικόν, μωαμεθανικὸν κράτος τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἐν τῇ Κεντρικῇ Ἀσίᾳ δὲ μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους τοῦ Ταμερλάνου ἱδρύθησαν διάφορα μωαμεθανικὰ τουρκικὰ καὶ ταταρικὰ κράτη ἀνεξάρτητα. Ἐν Κίνᾳ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ὑπὸ τῶν Δζεγγισχανιδῶν ἱδρυθείσης Μογγολικῆς δυναστείας, τὴν γενομένην τῷ 1367 (σελ. 259), ἱδρύθη ἡ νέα δυναστεία ἰθαγενὴς τῶν Μὶγκ (1367-1644).

Ἐν Ἀφρικῇ τὸ ἐν Αἰγύπτῳ μωαμεθανικὸν κράτος τῶν Μαμελούκων, τὸ περιλαμβάνον τὴν Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν καὶ μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (τὴν Κιλικίαν), κατελύθη τῷ 1518 ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τότε δὲ καὶ ἡ τέως εἰς τοὺς Μαμελούκους ὑποκειμένη Ἀραβία μετὰ τῶν δύο ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινᾶς ὑπετάγησαν εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ πᾶσα ἡ Βόρειος Ἀφρική, πλὴν τῆς Μαυριτανίας (Μαρόκκου) ὑπετάγη εἰς τὸ αὐτὸ κράτος.

Ἡ περαιτέρω ἱστορικὴ κίνησις καὶ ἐξέλιξις πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν νεωτέρων χρόνων.

---

(1) Ὁ πρῶτος ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Πιαστῶν βασιλεύς, ἐφ' οὗ οἱ Πολωνοὶ ἐγένοντο χριστιανοί, εἶνε ὁ Μικίσλαους ἄρξας τῷ 963.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

120

171

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Digitized by the Internet Archive in 2010 with funding from Boston Public Library